

การจัดการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ศิลปะในเขตอำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน

โดย
นายชวลิต ดวงทวี

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญามหาบัณฑิต

ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2562

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

การจัดการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ศิลปะในเขตอำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน

โดย
นายชวลิต ดวงทวี

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญามหาบัณฑิต

ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2562

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ART HISTORIC TOURISM IN MUANG LAMPHUN DISTRICT OF LAMPHUN
PROVINCE.

By
MR. Chawalit DUANGTAWEE

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for Master of Arts (ART HISTORY)
Department of Art History
Graduate School, Silpakorn University
Academic Year 2019
Copyright of Graduate School, Silpakorn University

หัวข้อ	การจัดการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ศิลปะในเขตอำเภอเมือง ลำพูน จังหวัดลำพูน
โดย	ชวลิต ดวงทวี
สาขาวิชา	ประวัติศาสตร์ศิลปะ แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญาโท
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	ศาสตราจารย์ ดร. เชษฐ ติงสัญชิต

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

.....	คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.จุไรรัตน์ นันทานิช)	
พิจารณาเห็นชอบ โดย	
.....	ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์)	
.....	อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(ศาสตราจารย์ ดร.เชษฐ ติงสัญชิต)	

58107203 : ประวัติศาสตร์ศิลปะ แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญาโท

คำสำคัญ : การจัดการท่องเที่ยว, การจัดการ / การท่องเที่ยว / ศิลปกรรม, การท่องเที่ยว, ประวัติศาสตร์ศิลปะ, การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, โบราณสถาน, โบราณสถานจังหวัดลำพูน, การจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ศิลปะ, การท่องเที่ยวจังหวัดลำพูน

นาย ชวลิต ดวงทวี: การจัดการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ศิลปะในเขตอำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : ศาสตราจารย์ ดร. เศรษฐ์ ดิงสัญชลี

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและตรวจสอบสื่อนำเสนอข้อมูลของแหล่งโบราณสถานให้บริการในแหล่งโบราณสถานในเขตอำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน กับงานวิจัยด้านประวัติศาสตร์ศิลปะว่ามีความสอดคล้องกันหรือไม่ และเพื่อสร้างสื่อนำเสนอข้อมูลของแหล่งโบราณสถานอ้างอิงวิธีการศึกษาตามหลักวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะสำหรับประยุกต์ใช้ในการท่องเที่ยว

วิธีการศึกษาใช้การค้นคว้าข้อมูลเอกสารเกี่ยวกับแหล่งโบราณสถานในเขตอำเภอเมืองจังหวัดลำพูน ร่วมกับการลงพื้นที่สำรวจและเก็บข้อมูลจากแหล่งโบราณสถานโดยการสังเกตและสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดูแลโบราณสถานและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อการท่องเที่ยว

ผลการศึกษาพบว่าโบราณสถานในจังหวัดลำพูนทุกแห่งล้วนมีสื่อนำเสนอข้อมูลโบราณสถานจัดทำขึ้น โดยหน่วยงานต่างๆ เนื้อหาในสื่อเสนอนั้นเป็นการรวบรวมจากเอกสารประเภทตำนานและนิทานพื้นบ้าน มีการให้ข้อมูลวิชาการที่ได้จากการศึกษาจารึก การขุดค้นและการวิเคราะห์รูปแบบศิลปกรรมน้อยมาก อีกทั้งข้อมูลที่น่าสนใจยังมีความขัดแย้งกันเองหรือขัดแย้งกับสภาพความเป็นจริงในปัจจุบัน ทำให้สื่อเสนอข้อมูลที่มีให้บริการอยู่ในปัจจุบันนั้นไม่สามารถให้ความรู้ที่ถูกต้อง ไม่สามารถสร้างความเข้าใจและการตระหนักรู้คุณค่าของโบราณสถานได้

ผลที่ได้จากการศึกษานี้คือข้อมูลสารสนเทศประวัติศาสตร์ศิลปะเพื่อการท่องเที่ยวและ สื่อนำเสนอข้อมูลประวัติศาสตร์ศิลปะเพื่อการท่องเที่ยว 3 รูปแบบคือ 1. ป้ายให้ข้อมูลโบราณสถานแบบที่ติดตั้งภายในแหล่ง 2. แผ่นพับให้ข้อมูลโบราณสถาน 3. เว็บไซต์ให้ข้อมูลโบราณสถาน ทั้งนี้ข้อมูลสารสนเทศเหล่านี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในงานอื่นๆต่อไปได้

58107203 : Major (ART HISTORY)

Keyword : Tourism, art historic tourism, art history in Lamphun, art historic tourism in Lamphun, Tourism management, Art historic tourism management in Lamphun, historic site in Lamphun

MR. CHAWALIT DUANGTAWEE : ART HISTORIC TOURISM IN MUANG LAMPHUN DISTRICT OF LAMPHUN PROVINCE. THESIS ADVISOR : PROFESSOR DR. CHEDHA TINGSANCHALI

Abstract

This thesis is to study and examine the media providing the information of the historic in Mueang Lamphun District, Lamphun Province, and research on art history for the accurate academic validity. And to create media presenting information of historic sites based on art historic research methodology for the application in tourism.

The method of study is to gather information from documents about historic sites in Mueang Lamphun District, Lamphun Province. Together with surveying and collecting data from historic sites by observing and interviewing from stakeholders.

The results of the study shown that all Lamphun historic sites have media providing historical information prepared by various organizations. The content in the media is information collected from legends and folk tales. With very little amount of academic information obtained from the inscription study, excavation and analysis of styles of artworks. In addition, the information provided is in conflict with one another or conflicts with the current situation of the sites. This caused the existing media cannot provide the correct knowledge, unable to create understanding and realization of the value of historic sites.

The result of this study is the art historic information for tourism and art historic media for tourism as 1. Signboard giving information on historic sites installed on the site 2. Brochures providing information of historic sites 3. Websites providing information about historic sites. This information can be applied to other applications and development in the future.

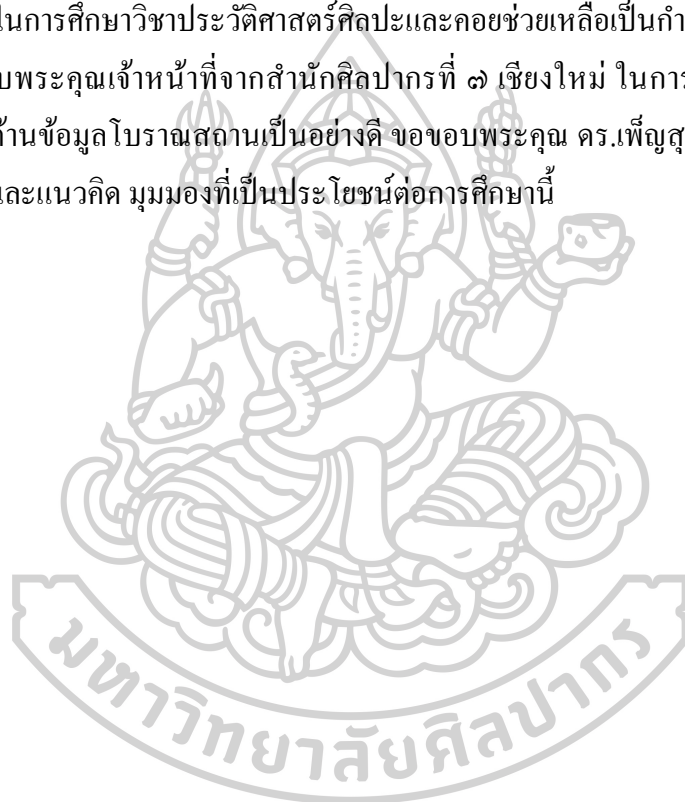
กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความช่วยเหลือจากผู้มีพระคุณหลายท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ศาสตราจารย์ ดร.เชษฐ ติงสฤษดิ์ อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้กรุณาให้คำปรึกษาด้านวิชาการและคำแนะนำในการศึกษาค้นคว้า นอกจากนี้ขอขอบพระคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่านที่เสียสละเวลาและให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ยิ่งต่อการศึกษา

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะทุกท่านที่ได้ประสาทวิชาความรู้และแนวคิดต่างๆในการศึกษาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะและคอยช่วยเหลือเป็นกำลังใจ

ขอบพระคุณเจ้าหน้าที่จากสำนักศิลปากรที่ ๗ เชียงใหม่ ในการอำนวยความสะดวกและช่วยเหลือในด้านข้อมูลโบราณสถานเป็นอย่างดี ขอขอบพระคุณ ดร.เพ็ญสุภา สุคตะ ที่ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแนวคิด มุมมองที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา

ชวลิต ดวงทวี

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ฉ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ซ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	3
สมมุติฐานของการศึกษา.....	4
ขอบเขตของการศึกษา.....	4
ขั้นตอนการศึกษา.....	4
แหล่งข้อมูล.....	5
บทที่ 2 ประวัติเมืองลำพูนและแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ศิลปะในเมืองลำพูน	6
ประวัติศาสตร์เมืองลำพูน.....	7
โบราณสถานสมัยอาณาจักรหริภุญไชย	17
วัดพระธาตุนครหริภุญไชย	17
วัดจามเทวี.....	73
คูช้าง 87	
โบราณสถานสมัยอาณาจักรล้านนา.....	89
คูสิงห์ทอง.....	89
วัดพระยืน	90
เจดีย์คู่ม้า	97

เจดีย์วัดชัยชนะ	100
วัดต้นแก้ว	102
คู่มือ วัดโก่แก้ว	104
วัดพระธาตุหริภุญไชย	107
วัดคูกุด	113
คู่มือ หัตถ์ทอง	115
วัดพระยืน	115
คู่มือ 116	
วัดชัยชนะ	118
วัดต้นแก้ว	118
คู่มือ วัดโก่แก้ว	119
บทที่ 3 ปัญหาเกี่ยวกับการนำเสนอข้อมูลโบราณสถานและข้อมูลทางประวัติศาสตร์ศิลปะใน แหล่งท่องเที่ยวในเมืองลำพูน	120
1. วัดพระธาตุหริภุญไชย	124
1.1 ป้ายให้ข้อมูลแบบถาวร	124
1.1.1 ป้ายข้อมูลวัดพระธาตุหริภุญไชย จากบริษัท ทรุ คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) (ตำแหน่งที่ 1) (ภาพประกอบที่ 2)	126
1.1.2 ป้ายข้อมูลชุ่มประคูโง่งทำสิงห์ จากสำนักงานจังหวัดลำพูน (ตำแหน่งที่ 2) (ภาพประกอบที่ 3)	128
1.1.3 ป้ายข้อมูลหอธรรม จากสำนักงานจังหวัดลำพูน (ตำแหน่งที่ 3) (ภาพประกอบที่ 4)	130
1.1.4 ป้ายข้อมูลเขาพระสุเมรุ จากสำนักงานจังหวัดลำพูน (ตำแหน่งที่ 4) (ภาพประกอบที่ 5)	131
1.1.5 ป้ายข้อมูลพระธาตุหริภุญชัย จากสำนักงานจังหวัดลำพูน (ตำแหน่งที่ 5) (ภาพประกอบที่ 6)	132

1.1.6	ป้ายข้อมูลสุวรรณเจดีย์ (ปทุมวดีเจดีย์) จากสำนักงานจังหวัดลำพูน (ตำแหน่งที่ 6) (ภาพประกอบที่ 7).....	134
1.1.7	ป้ายข้อมูลหอกังสดาล จากสำนักงานจังหวัดลำพูน (ตำแหน่งที่ 7) (ภาพประกอบที่ 8)	135
1.1.8	ป้ายข้อมูลเจดีย์เชียงยัน จากสำนักงานจังหวัดลำพูน (ตำแหน่งที่ 8) (ภาพประกอบที่ 9)	136
1.2	ป้ายให้ข้อมูลที่ทำขึ้นแบบไม่ถาวร.....	138
1.2.1	ป้ายจากโครงการ Thailand Scan me ของกรมการท่องเที่ยว (ภาพประกอบที่ 12).....	139
1.2.2	ป้ายข้อมูลรหัสแบบตอบกลับเร็วจาก โครงการ Trip Northern ของกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 (ภาพประกอบที่ 15).....	145
1.2.3	ป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็วจากสำนักศิลปากรที่ ๘ เชียงใหม่.....	148
1.2.4	ป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็วจากโครงการ Lamphun Connect ของเทศบาลเมืองลำพูน.....	154
1.2.4.1	หน้าโฮมจากแอปพลิเคชัน Connect (ดูภาพประกอบที่ 16).....	156
1.2.4.2	หน้าเว็บเพจประวัติโบราณสถานโดยย่อ (ดูภาพประกอบที่ 17)....	157
1.2.4.3	หน้าเว็บเพจแผนที่วัดพระธาตุนริศุญชัยและข้อมูลโบราณสถานที่สำคัญบางแห่งโดยสังเขป (ดูภาพประกอบที่ 18).....	161
1.2.4.4	หน้าเว็บเพจเมื่อทำการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดติดตั้งที่ 1 (ดูภาพประกอบที่ 20)	166
1.2.4.5	หน้าเว็บเพจเมื่อทำการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดติดตั้งที่ 2 (ดูภาพประกอบที่ 22)	172
1.2.4.6	หน้าเว็บเพจเมื่อทำการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดติดตั้งที่ 3 (ดูภาพประกอบที่ 24)	177
1.2.4.7	หน้าเว็บเพจเมื่อทำการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดติดตั้งที่ 4 (ดูภาพประกอบที่ 26)	181

1.2.4.8. หน้าเว็บเพจเมื่อทำการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดติดตั้งที่ 5 (รูปภาพประกอบที่ 28)	185
1.2.4.9. หน้าเว็บเพจเมื่อทำการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดติดตั้งที่ 6 (รูปภาพประกอบที่ 30)	187
1.2.4.10. หน้าเว็บเพจเมื่อทำการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดติดตั้งที่ 7 (รูปภาพประกอบที่ 32)	190
1.2.4.11. หน้าเว็บเพจเมื่อทำการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดติดตั้งที่ 8 (รูปภาพประกอบที่ 34)	192
1.2.4.12. หน้าเว็บเพจเมื่อทำการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดติดตั้งที่ 9 (รูปภาพประกอบที่ 36)	196
1.2.4.13. หน้าเว็บเพจเมื่อทำการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดติดตั้งที่ 10 (รูปภาพประกอบที่ 38)	199
1.2.4.14. หน้าเว็บเพจเมื่อทำการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดติดตั้งที่ 11 (รูปภาพประกอบที่ 40)	206
1.2.4.15. หน้าเว็บเพจเมื่อทำการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดติดตั้งที่ 12 (รูปภาพประกอบที่ 42)	210
1.2.4.16. หน้าเว็บเพจเมื่อทำการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดติดตั้งที่ 13 (รูปภาพประกอบที่ 44)	213
1.2.4.17. หน้าเว็บเพจเมื่อทำการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดติดตั้งที่ 14 (รูปภาพประกอบที่ 46)	224
1.2.4.18. หน้าเว็บเพจเมื่อทำการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดติดตั้งที่ 15 (รูปภาพประกอบที่ 48)	227
1.2.4.19. หน้าเว็บเพจเมื่อทำการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดติดตั้งที่ 16 (รูปภาพประกอบที่ 50)	231
1.2..20. หน้าเว็บเพจเมื่อทำการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดติดตั้งที่ 17 (รูปภาพประกอบที่ 52)	235
1.3 เอกสารนำชมวัดพระธาตุหริภุญไชย (รูปภาพประกอบที่ 54)	240

2. วัดกู่กุด	255
2.1 ป้ายข้อมูลที่สร้างจากวัสดุถาวร	255
2.1.1 ป้ายข้อมูลวัด จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จำนวน 1 ป้าย.....	255
2.1.2 ป้ายข้อมูลจากบริษัท ทูรคอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) จำนวน 1 ป้าย.....	257
2.1.3. ป้ายข้อมูลจากบริษัท โทเทิล แอ็กเซ็ส คอมมูนิเคชั่น จำกัด (มหาชน) จำนวน 1 ป้าย.....	260
2.1.4 ป้ายข้อมูลหินอ่อนแกะสลักที่ติดตั้งภายในซุ้มไม้ จำนวน 1 ป้าย	262
2.1.5. ป้ายข้อมูลเจดีย์กู่กุด จากสำนักงานจังหวัดลำพูน จำนวน 1 ป้าย	264
2.1.6. ป้ายข้อมูลเจดีย์ทรงปราสาทขุดฝังแปดเหลี่ยม จากสำนักงานจังหวัดลำพูน จำนวน 1 ป้าย.....	265
2.1.7. ป้ายข้อมูลเจดีย์กู่กุด ไม่ทราบผู้จัดทำ จำนวน 1 ป้าย	266
2.1.8. ป้ายข้อมูลเจดีย์ทรงปราสาทในฝังแปดเหลี่ยม ไม่ทราบผู้จัดทำ จำนวน 1 ป้าย	267
2.2 ป้ายข้อมูลที่ทำขึ้นจากวัสดุไม่ถาวร	268
2.2.1 ป้ายข้อมูลแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็วจากสำนักศิลปากรที่ ๘ เชียงใหม่ จำนวน 1 ป้าย.....	268
2.2.2. ป้ายข้อมูลแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็วจากโครงการ Lamphun Connect โดยเทศบาลเมืองลำพูน.....	271
2.2.2.1. หน้าโฮมเพจจากแอปพลิเคชัน Connect (รูปภาพประกอบที่ 63).....	272
2.2.2.2. หน้าเว็บเพจประวัติโบราณสถานโดยย่อ (รูปภาพประกอบที่ 64).....	273
2.2.2.3. หน้าแผนที่วัดกู่กุด (รูปภาพประกอบที่ 65)	277
2.2.2.4. หน้าเว็บเพจเมื่อทำการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดติดตั้งที่ 1 ภายในวัดกู่กุด (รูปภาพประกอบที่ 67)	280
2.2.2.5. หน้าเว็บเพจเมื่อทำการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดติดตั้งที่ 2 ภายในวัดกู่กุด (รูปภาพประกอบที่ 69)	285

2.2.2.6.	หน้าเว็บเพจเมื่อทำการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดติดตั้งที่ 3 ภายในวัดกุฎีด (คุณภาพประกอบที่ 71)	294
2.2.2.7.	หน้าเว็บเพจเมื่อทำการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดติดตั้งที่ 4 ภายในวัดกุฎีด (คุณภาพประกอบที่ 73)	298
2.2.2.8.	หน้าเว็บเพจเมื่อทำการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดติดตั้งที่ 5 ภายในวัดกุฎีด (คุณภาพประกอบที่ 75)	301
3.	ตู้ข้าง 304	
3.1	ป้ายข้อมูลแบบติดตั้งถาวร	305
3.1.1.	ป้ายข้อมูลตู้ข้างของชมรมลูกหลานเจ้าพ่อตู้ข้างลำพูน	305
3.1.2.	ป้ายข้อมูลตู้ข้าง จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.....	306
3.2.	ป้ายข้อมูลแบบไม่ถาวร.....	307
3.2.1.	ป้ายข้อมูลแบบไม่ถาวร จากกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 จำนวน 1 ป้าย 307	
3.2.2.	ป้ายข้อมูลแบบไม่ถาวร จากสำนักศิลปากรที่ ๘ เชียงใหม่.....	308
3.2.3.	ป้ายข้อมูลแบบไม่ถาวร จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จำนวน 1 ป้าย	309
4.	ตู้ม้า	311
5.	วัดพระยืน	312
5.1.	ป้ายข้อมูลจากวัสดุถาวร	312
5.1.1.	ป้ายข้อมูลโลหะของกรมศิลปากร	312
5.1.2.	ป้ายข้อมูลจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย	314
5.1.3.	ป้ายข้อมูลจากบริษัท ทูร คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน)	315
5.1.4.	ป้ายข้อมูลจากบริษัท โทเทิล แอ็คเซ็ส คอมมูนิเคชั่น จำกัด (มหาชน).....	317
5.2.	ป้ายข้อมูลแบบไม่ถาวร	318
5.2.1.	ป้ายข้อมูลจากสำนักศิลปากรที่ ๘ เชียงใหม่.....	318
6.	ตู้สิงห์ทอง	320

7. วัดชัยชนะ	322
8. วัดคั่นแก้ว	323
9. กู่ไก่อ	324
บทที่ 4 การจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ศิลปะในตัวเมืองลำพูน	357
การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ศิลปะ	361
เกณฑ์คะแนนในการประเมินคุณค่าโบราณสถาน	364
โบราณสถานในอำเภอเมืองลำพูนที่ทรงคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ	367
1. วัดพระธาตุหริภุญไชย	367
1.1 องค์พระธาตุหริภุญไชย	368
1.2 สุวรรณเจดีย์	379
1.3 เจดีย์เชียงยืน	381
1.4 หอพระไตรปิฎก	386
1.5 เขาพระสุเมรุจำลอง	388
2. วัดจามเทวี	392
2.1 เจดีย์กู่กุด	393
2.2 รัตนเจดีย์	400
3. วัดพระยืน	406
3.1 เจดีย์ประธานวัดพระยืน	407
3.2 ศาลาจัดแสดงศิลปาจาริกวัดพระยืน	409
4. กู่ช้าง กู่ม้า	412
4.1 เจดีย์กู่ช้าง	413
4.2 เจดีย์กู่ม้า	414
5. กู่สิงห์ตอง	416
5.1 กู่สิงห์ตอง	417

6. วัดชัยชนะ	419
6.1 เจดีย์วัดชัยชนะ	420
7. วัดต้นแก้ว	422
7.1 เจดีย์ต้นแก้ว	423
8. กู่ไก่.....	425
8.1 กู่ไก่ 426	
รูปแบบการนำเสนอข้อมูลวิชาการทางประวัติศาสตร์ศิลปะที่แนะนำ	427
1. สื่อนำเสนอข้อมูลที่จับต้องได้	428
1.1 แผ่นพับ.....	428
1.2 ป้ายแสดงข้อมูลตามจุดต่างๆภายใน โบราณสถาน	429
2. สื่อนำเสนอข้อมูลที่จับต้องไม่ได้ (สื่อประสมแบบออนไลน์)	430
2.1 เทคโนโลยีความเป็นจริงเสริม (Augmented Reality)	430
2.2 Website	431
2.3 การสร้างจุดสนใจ (Point of Interest) และการนำทางการเดินเท้า โดยใช้เครื่องมือของ Google.....	432
การออกแบบประสบการณ์สำหรับนักท่องเที่ยว.....	433
สื่อให้ข้อมูลโบราณสถานในจังหวัดลำพูนที่ได้จัดทำขึ้น.....	433
บทที่ 5 สรุปผลการศึกษา.....	439
สื่อให้ข้อมูลที่จัดทำขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาด้านข้อมูลของแหล่ง โบราณสถาน	440
เว็บไซต์.....	440
แผ่นพับ.....	440
ป้ายให้ข้อมูล.....	441
ภาคผนวก ก.....	442
แผ่นพับสำหรับให้ข้อมูลโบราณสถาน	442

ภาคผนวก ข.....	526
ป้ายให้ข้อมูลโบราณสถาน.....	526
ภาคผนวก ค.....	540
เว็บไซต์สำหรับนำเสนอข้อมูลโบราณสถาน	540
รายการอ้างอิง	658
ประวัติผู้เขียน	663

บทที่ 1 บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญและสร้างรายได้จำนวนมากให้กับประเทศไทย ดังจะพบได้ในการจัดทำแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่มีการบรรจุเป็นนโยบายที่จะต้องพัฒนาและส่งเสริมไว้ตั้งแต่แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1¹ จนถึงปัจจุบัน² และสร้างรายได้จำนวนกว่า 3.087 ล้านล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ 11.4542 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศในปีพุทธศักราช 2563³ โดยทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่สำคัญประเภทหนึ่งซึ่งมีความสำคัญและสะท้อนถึงอารยธรรมและประวัติความเป็นมาของไทยนั้น คือ ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวทางด้านประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม ในภาคเหนือนี้มีจังหวัดที่มีทรัพยากรทางการท่องเที่ยวประเภทนี้หลายจังหวัด โดยจังหวัดลำพูนเป็นจังหวัดที่มีแหล่งทรัพยากรทางการท่องเที่ยวประเภทนี้จำนวนมากและมีอายุเวลาที่หลากหลาย ซึ่งมีคุณค่าทั้งทางด้านการศึกษาเชิงวิชาการและการท่องเที่ยวทางด้านศิลปวัฒนธรรม แต่กลับไม่ได้รับความสนใจหรือเป็นที่แพร่หลายในหมู่นักท่องเที่ยวมากนัก

จากการศึกษาพบว่าเมืองลำพูนนั้นมีโบราณสถาน โบราณวัตถุอันทรงคุณค่าต่อการศึกษา โดยพบหลักฐานของอารยธรรมในยุคก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 ได้พบโบราณวัตถุจำนวนหนึ่งที่สามารถบ่งบอกถึงรูปแบบความเชื่อและวิถีพัฒนาการของมนุษย์และสังคมในยุคหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็น

¹ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ,แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ระยะที่หนึ่ง (พ.ศ. 2504-2506), (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ,2510), 206

² สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ,แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564), (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ,2559), 94

³ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ,ภาวะเศรษฐกิจไทยรายได้ไตรมาสและแนวโน้มเศรษฐกิจไทย,เข้าถึงเมื่อ 15 พฤษภาคม 2563 เข้าถึงได้จาก https://www.nesdc.go.th/more_news.php?cid=746

ภาชนะดินเผา ชิ้นส่วนพระพุทธรูป พระพิมพ์ ชิ้นส่วนประติมากรรม⁴ นอกเหนือจากนั้นหลักฐานเชิงประจักษ์ในช่วงหลังพุทธศตวรรษที่ 19 ลงมายังมีให้ศึกษาและพบเห็นได้ในปัจจุบัน อีกทั้งยังมีหลักฐานลายลักษณ์อักษรบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับ โบราณสถานและ โบราณวัตถุไว้อีกจำนวนหนึ่ง ซึ่งมีผู้ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบศิลปะและกำหนดอายุเวลาโบราณสถานและ โบราณวัตถุด้วยกระบวนการทางประวัติศาสตร์ศิลปะและ โบราณคดี จนได้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์อย่างมากต่อวงวิชาการ แต่ทั้งนี้การประยุกต์ใช้ข้อมูลทางวิชาการที่มีอยู่เพื่อสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มให้กับแหล่งโบราณสถานนั้นยังมีน้อยหรือไม่ตอบสนองต่อความต้องการของกลุ่มนักท่องเที่ยวมากนัก ทำให้การกระจายรายได้และจำนวนนักท่องเที่ยวจึงมีน้อย ทั้งที่จังหวัดลำพูนอยู่ห่างจากจังหวัดเชียงใหม่ที่เป็นเมืองหลักของภาคเหนือตอนบนที่เพียงพร้อมไปด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกและการคมนาคมไม่ถึง 30 กิโลเมตร

ในปัจจุบันนี้การท่องเที่ยวตามแหล่ง โบราณสถานหรือศาสนสถานนั้นมีรูปแบบที่ผิดแผกไปจากเดิมค่อนข้างมาก จากที่ควรจะไปท่องเที่ยวเพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาหรือความรู้ทางประวัติศาสตร์ กลับกลายเป็นการท่องเที่ยวที่มีความฉาบฉวย เช่น ท่องเที่ยวเพียงเพื่อไปถ่ายรูปตนเองคู่กับสถาปัตยกรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละ โบราณสถาน การเข้าไปแสวงบุญหรือประกอบพิธีกรรมเพื่อเสริมดวงเสริมบารมียังสิ่งก่อสร้างหรือรูปเคารพที่มีการสร้างขึ้นมาเพื่อตอบสนองต่อกระแสนิยม การท่องเที่ยวเพื่อตามกระแสรายการท่องเที่ยว ซึ่งค่อนข้างผิดวัตถุประสงค์อันจะทำให้การปรับปรุงหรือพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวนั้นมีการพัฒนาไปอย่างผิดหลักและลดทอนความสำคัญหรือคุณค่าที่แท้จริงของแหล่งท่องเที่ยวอันทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ รวมถึงอาจทำให้เกิดวัฒนธรรมการท่องเที่ยวแบบใหม่ที่อาจส่งผลเสียต่อโบราณสถานในอนาคต

โดยในปัจจุบันนี้สถานที่ท่องเที่ยวแต่ละแห่งนั้นมีป้ายประชาสัมพันธ์หรือให้ข้อมูลสรุปจากเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่มีความคล้ายคลึงกันเกือบทุกป้าย ไม่ว่าจะเป็นป้ายข้อมูลจากกรมศิลปากรเองหรือป้ายที่หน่วยงานหรือองค์กรอื่นจัดทำขึ้น ส่วนมากเป็นข้อมูลสรุปจากตำนานซึ่ง ไม่มีการให้

⁴ ผาสุข อินทราวุธ, สิ้นชัย กระบวนแสงและเพยาว์ นาคเวก, “รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษา ร่องรอยอารยธรรมโบราณ จากหลักฐานทาง โบราณคดีในเขตจังหวัดลำพูน ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19”, (กรุงเทพฯ: ภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2536), 96-99

⁵ สักดิ์ชัย สายสิงห์, “ รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐาน โบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์” , (ม.ป.ท.:ม.ป.พ., 2552), 29-47

ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ เช่น การอธิบายรูปแบบสันนิษฐาน ภาพลายเส้นหรือสื่ออื่นใด โดยข้อมูลเหล่านี้มีความสำคัญในด้านการสื่อสารความหมายในรูปแบบอื่นซึ่งทำให้นักท่องเที่ยวหรือผู้ที่สนใจสามารถเข้าใจได้ง่ายกว่าการอ่านป้ายข้อมูลที่มีแต่ตัวอักษร อันจะนำไปสู่ความเข้าใจงานศิลปกรรมที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในแหล่งอันจะทำให้เกิดการตระหนักรู้ถึงคุณค่า ความเชื่อมโยงและอิทธิพลทางศิลปะของแต่ละแหล่ง โบราณสถานและอายุเวลาของแหล่งโบราณสถานจากผลการตรวจสอบและวิเคราะห์ด้วยกระบวนการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ

การจัดการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ศิลปะจึงมีความสำคัญที่จะช่วยนำเสนอข้อมูลทางวิชาการให้แก่ผู้ที่สนใจและนักท่องเที่ยว โดยจะใช้ข้อมูลทางวิชาการด้านประวัติศาสตร์ศิลปะเป็นหลัก เพราะวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะนั้นใช้รูปแบบศิลปกรรมเป็นสื่อบอกเล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ อิทธิพลหรือแรงบันดาลใจจากศิลปะที่มีความเกี่ยวเนื่องกัน ซึ่งผู้ที่สนใจสามารถศึกษาหรือรับรู้ด้วยการชื่นชมงานศิลปกรรมที่มีมาแต่โบราณตั้งแต่โครงสร้าง รูปพรรณสัณฐานของ โบราณสถานและโบราณวัตถุที่ควรเป็นในอดีตและสิ่งที่ยังคงหลงเหลืออยู่จนปัจจุบัน ผ่านสารสนเทศที่มีการออกแบบและจัดทำโดยคำนึงถึงข้อมูลทางวิชาการที่ถูกต้องและประสบการณ์ที่จะได้รับของผู้ที่สนใจและนักท่องเที่ยว ชี้ความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของ โบราณสถานแต่ละแห่งและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในแหล่งท่องเที่ยว การสร้างการตระหนักรู้และจิตอนุรักษ์แก่นักท่องเที่ยว อันจะนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลและสร้างคุณค่าที่ยั่งยืน

ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

- เพื่อศึกษาและตรวจสอบสื่อนำเสนอข้อมูลของแหล่ง โบราณสถานที่ใช้บริการในแหล่งโบราณสถานในเขตอำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน กับงานวิจัยด้านประวัติศาสตร์ศิลปะว่ามีความสอดคล้องกันหรือไม่
- เพื่อสร้างสื่อนำเสนอข้อมูลของแหล่ง โบราณสถานที่ใช้วิธีการศึกษาตามหลักวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะสำหรับประยุกต์ใช้ในการท่องเที่ยว
- เพื่อเสริมสร้างการตระหนักรู้ถึงคุณค่าความสำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะที่มีต่อการท่องเที่ยว

สมมติฐานของการศึกษา

1. การศึกษาเกี่ยวกับแหล่งโบราณสถานในจังหวัดลำพูนนั้นมักใช้ข้อมูลหลักฐานลายลักษณ์อักษร เช่น ตำนานและนิทานพื้นบ้าน ซึ่งข้อมูลเหล่านี้เป็นข้อมูลชุดเดียวกันที่นำมาเผยแพร่ให้กับนักท่องเที่ยว ทั้งนี้นักท่องเที่ยวควรได้รับข้อมูลที่มีความหลากหลายจากการศึกษาอันมาจากสาขาวิชาต่างๆ เพื่อให้ตระหนักรู้ถึงคุณค่าของแหล่งโบราณสถานที่มีต่อภาคส่วนต่างๆ
2. การประยุกต์ใช้ข้อมูลจากการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ศิลปะในด้านการท่องเที่ยวนั้นยังมีน้อย ดังนั้นการเผยแพร่องค์ความรู้จากการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ศิลปะมีความจำเป็นอย่างมากในการสร้างคุณค่า การรับรู้และมุมมองใหม่ของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และโบราณสถาน ข้อมูลจากการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ศิลปะที่มีการนำมาเรียบเรียงเพื่อสร้างเป็นสื่อให้ข้อมูลสำหรับงานศิลปกรรมในแหล่งโบราณสถานในเขตอำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน นั้น จะช่วยให้เกิดการพัฒนาคำความรู้และปรับปรุงกระบวนการของนักท่องเที่ยวที่มีต่อแหล่งโบราณสถาน อันจะทำให้เกิดการตระหนักรู้คุณค่าในแง่มุมต่างๆของงานศิลปกรรมที่มีอยู่ในแหล่งโบราณสถาน

ขอบเขตของการศึกษา

ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับงานศิลปกรรมที่พบในแหล่งโบราณสถานในเขตอำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน เพื่อจัดทำเป็นข้อมูลสำหรับการท่องเที่ยวและสื่อนำเสนอข้อมูลท่องเที่ยวด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ โดยอ้างอิงจากผลการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ศิลปะเกี่ยวกับงานศิลปกรรมที่พบในแหล่งโบราณสถานในเขตอำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน

ขั้นตอนการศึกษา

1. ศึกษาข้อมูลเอกสารเกี่ยวกับงานศิลปกรรมในแหล่งโบราณสถานของจังหวัดลำพูนจากหลักฐานต่างๆทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษรและภาพถ่ายของงานศิลปกรรม
2. ศึกษาสื่อให้ข้อมูลท่องเที่ยวที่ให้บริการอยู่ในบริเวณแหล่งโบราณสถานและศึกษาสภาพในปัจจุบันของแหล่งโบราณสถานเพื่อนำมาเปรียบเทียบและวิเคราะห์หาข้อดีข้อด้อยของสื่อให้ข้อมูลที่มีอยู่ในปัจจุบัน
3. นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเกี่ยวกับงานศิลปกรรมในแหล่งโบราณสถานมาพิจารณา ร่วมกับสื่อให้ข้อมูลด้านการท่องเที่ยวที่ให้บริการอยู่ในแหล่งโบราณสถานและสภาพจริง

ของแหล่งโบราณสถาน เพื่อจัดทำข้อมูลของงานศิลปกรรมในแหล่งโบราณสถานสำหรับการท่องเที่ยว

4. วางแผน ออกแบบและสร้างสื่อนำเสนอข้อมูลโบราณสถานในรูปแบบที่เหมาะสมโดยคำนึงถึงความสะดวกในการเข้าถึง รูปแบบการนำเสนอ เนื้อหาของสื่อและความคุ้มค่าต่อต้นทุน
5. สรุปและนำเสนอผลการศึกษา

แหล่งข้อมูล

- แหล่งข้อมูลด้านเอกสาร

สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษกเชียงใหม่

สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตวังท่าพระ

ห้องสมุดสำนักศิลปากรที่ ๘ เชียงใหม่

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ห้องสมุดสยามสมาคม

- แหล่งข้อมูลภาคสนาม

โบราณสถานในพื้นที่ที่ทำการศึกษา

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญไชย

พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น

ระยะเวลาในการศึกษา 1 ปี

ค่าใช้จ่ายในการศึกษาวิจัย 60,000 บาท

บทที่ 2 ประวัติเมืองลำพูนและแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ศิลปะในเมือง ลำพูน

จังหวัดลำพูนเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคเหนือของประเทศไทยตั้งอยู่ในแอ่งที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง-กวง หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “แอ่งที่ราบเชิงใหม่-ลำพูน” ซึ่งเป็นบริเวณที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การตั้งถิ่นฐาน จากหลักฐานการขุดค้นทางโบราณคดีพบหลักฐานการอยู่อาศัยมาตั้งแต่

สมัยก่อนประวัติศาสตร์ เช่น แหล่งโบราณคดีบ้านวังไธ⁶ และสมัยวัฒนธรรมยุคต่อมาในการขุดค้นบริเวณในตัวเมืองเก่าจังหวัดลำพูน⁷ โดยยังคงมีผู้คนอาศัยสืบต่อกันเรื่อยมาจนปัจจุบัน เมืองโบราณลำพูนนั้นมีผังเป็นรูปทรงรีคล้ายหอยสังข์ วางตัวแนวทิศเหนือ-ใต้ฝั่งด้านทิศตะวันตกของแม่น้ำกวง ด้านทิศใต้ของสบปิงห่าง

ประวัติศาสตร์เมืองลำพูน

บริเวณเมืองลำพูนในปัจจุบันนี้แต่เดิม ถูกเรียกว่า เมืองหริภุญไชย อันเป็นอาณาจักรที่ตั้งอยู่ริมฝั่งด้านทิศตะวันตกของแม่น้ำปิงในบริเวณภาคเหนือของอาณาเขตประเทศไทยในปัจจุบัน มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13-18 อาณาจักรหริภุญไชยนี้จากเอกสารทางประวัติศาสตร์ประเภทตำนานกล่าวว่ามีการก่อตั้งเป็นรัฐเอกราชเมื่อปีพุทธศักราช 1204 ตำนานที่กล่าวถึงความเป็นอาณาจักรและสภาพสังคมในสมัยนั้นคือ เรื่องจามเทวีวงศ์ ที่แต่งโดยพระโพธิธรรมาจารย์ ราวปีพุทธศักราช 2020 ตำนานมูลศาสนาที่แต่งโดยพระพุทธรุกามและพระพุทธรุณยาน ซึ่งสันนิษฐานว่าแต่งขึ้นก่อนเรื่องจามเทวีวงศ์ ชินกาลมาลีปกรณ์ที่แต่งโดยพระรัตนปัญญาเถระ ราวปีพุทธศักราช 2060 และตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัยที่สันนิษฐานว่าแต่งเสร็จหรือเขียนเพิ่มเติมครั้งสุดท้ายราวพุทธศักราช 2109 แต่ทั้งนี้เอกสารเหล่านี้กลับไม่ได้ระบุอายุเวลาของเหตุการณ์ต่างๆไว้ทั้งหมด เช่น

⁶ วิชัย ตันกิตติกร,แหล่งโบราณคดีบ้านวังไธ ลำพูน,(กรุงเทพฯ: กองโบราณคดี กรมศิลปากร,2532),128

⁷ ผาสุข อินทรารุช สิ้นชัย กระบวนแสง และพะเยาว์ นาคเวก, การศึกษาร่องรอยอารยธรรมโบราณจากหลักฐานทางโบราณคดีในเขตจังหวัดลำพูน ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19,(กรุงเทพฯ:ภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร,2536),24

เรื่องจามเทวีวงศ์นั้น ไม่ได้ระบุศักราชของเหตุการณ์สำคัญต่างๆไว้ หรือ ตำนานมูลศาสนานั้น บันทึกไว้เฉพาะศักราชการสร้างที่พระยาอาทิตย์ตราขมาบังเกิดและสถาปนาพระธาตุหริภุญชัย ส่วน ตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัยนั้นมีการระบุศักราชของเหตุการณ์สำคัญต่างๆไว้อย่างครบถ้วน โดย ศักราชของเหตุการณ์สำคัญบางเหตุการณ์ที่ในเอกสารเองไม่ได้ระบุไว้แต่ผู้แปลได้ใช้ศักราชจาก เอกสารทางประวัติศาสตร์เล่มอื่นมาแทรกไว้ให้แทน เช่น ในเรื่องจามเทวีวงศ์ข้อความส่วนที่ระบุ ศักราชการสร้างเมืองหริภุญไชยโดยสุกกทันตฤาษีและवासुเทพฤาษี ว่าสร้างขึ้นในปีพุทธศักราช 1204 และกล่าวว่ายัดนั้นมาอีก 2 ปี คือ พุทธศักราช 1206 พระนางจามเทวีมาแต่เมืองลวปุระได้มา เสวยราชในเมืองหริภุญไชย รวมถึงพระอาทิตย์ราษได้อภิเสกในเมืองหริภุญไชยในปีจุลศักราช 409 ปี หรือพุทธศักราช 1591⁸ นั้นได้นำความจากชินกาลมาลินีมาแทรก ส่วนตำนานมูลศาสนานั้นระบุ ศักราชไว้ว่า ตั้งแต่พระพุทธเจ้าเสด็จเข้าสู่พระนิพพานแล้วมาคณนานับปีเดือนวันได้ 1008 ปี (พุทธศักราช 1008) พระยาอาทิตย์ตราขมาก็บังเกิดและพระองค์เอาพระบรมธาตุพระพุทธรูปเจ้าแห่งเรา ออกมาให้ปรากฏในเมืองหริภุญไชย ส่วนชินกาลมาลินีปกรณ์นั้นมีศักราชการสร้างเมืองหริภุญไชย การเสวยราชของพระนางจามเทวีและการอภิเสกของพระอาทิตย์ราษตรงกันกับในเรื่องจามเทวีวงศ์ แต่ศักราชการบังเกิดขึ้นของพระธาตุเจดีย์หลวงของนครหริภุญไชยนั้น คือ จุลศักราช 425 หรือ พุทธศักราช 1607¹⁰ ทั้งนี้ตำนานที่มีการระบุศักราชชัดเจนอย่างตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัยกลับ บันทึกว่า พาสุเทวเรสีและสุกกทันตริสนั้นสร้างเมืองหริภุญชัยในราวพุทธศักราช 1071 อภิเสกพระ นางจามเทวีขึ้นครองเมืองลำพูน ในปีพุทธศักราช 1073 พระยาอาทิตย์ตราขเสวยราชย์ในเมืองหริภุญ ชัยในปีพุทธศักราช 1420 พระยาอาทิตย์ตราขทรงสถาปนาพระธาตุหริภุญชัยขึ้นในราวพุทธศักราช 1440¹¹ จะเห็นได้ว่าเอกสารประเภทตำนานที่ส่วนใหญ่ใช้ในการศึกษาประวัติศาสตร์เมืองหริภุญ ชัยให้ข้อมูลด้านศักราชที่มีความคลาดเคลื่อนกันมาก จึงทำให้ข้อมูลที่ได้จากตำนานนั้นมีความ น่าเชื่อถือน้อยลงโดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่การกำหนดอายุโบราณสถานจากศักราชที่ระบุไว้ใน ตำนาน

⁸ พระโพธิ์รังสี,เรื่องจามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองหริภุญไชยทั้งภาษาบาลีและคำแปล,พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: ศรีปัญญา,2554),99

⁹ กรมศิลปากร,ตำนานมูลศาสนา, (เชียงใหม่:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2544),113

¹⁰ พระรัตนปัญญาเถระ,ชินกาลมาลินีปกรณ์,(กรุงเทพฯ:มิตรนราการพิมพ์,2510),101-102

¹¹ สิงฆะ วรรณสัย,ตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย,(ลำพูน:ม.ป.ท.,2516) 11-12

สถาปนาอาณาจักรศรีอยุธยาตามเอกสารทางประวัติศาสตร์ประเภทตำนานนั้นกล่าวว่า นครนี้สร้างขึ้นริมฝั่งตะวันตกแม่น้ำป่าสัก เดิมทีเรียกว่า “พินธุบุรี” โดยสุกกทันตฤาษีและวาสุเทพฤาษี โดยวาสุเทพฤาษีนั้นอาศัยอยู่บริเวณคอกขุขุมบรรพต ส่วนสุกกทันตฤาษีนั้นอาศัยอยู่ที่เมืองละโว้ ซึ่งฤาษีทั้งสองนั้นได้ปรึกษากันเรื่องการสร้างเมืองที่จะเป็นศูนย์กลางความเจริญรุ่งเรืองทั้งด้านอาณาจักรและศาสนจักร โดยอ้างอิงจากพุทธพยากรณ์ของพระพุทธเจ้าถึงการประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ เมืองนี้ในอนาคตกาลข้างหน้า โดยที่ฤาษีทั้งสองเห็นพ้องให้อัญเชิญพระนางจามเทวี พระธิดาของเจ้าเมืองละโว้มาปกครองนครแห่งนี้ ซึ่งอาจเป็นสัญลักษณ์แทนความเป็นมงคล เนื่องจากในจามเทวีวงศ์กล่าวว่า นางมีลักษณะ *เป็นสุชาติ มีรูปงามมีศีลมีปัญญา*¹² อีกทั้งพระนางยังมีความเสียสละ แม้ว่าจะทรงพระครรภ์อยู่ ก็ทรงเสด็จมาตามคำทูลเชิญของฤาษีทั้งสองที่เสมือนเป็นตัวแทนของนักบวชในลัทธิความเชื่อเดียวกัน แต่มีอำนาจหรืออิทธิพลในต่างพื้นที่กัน ทั้งนี้พระนางจามเทวีก็เสด็จมาพร้อมกับมหาบรพาที่หลายทั้งปวงประมาณ 500 คนพร้อมด้วยพระมหาเถรผู้ทรงไตรปิฎกอีก 500 รูป ใช้เวลา 7 เดือนจึงเดินทางถึงเมืองพินธุบุรี แล้วให้พระนางจามเทวีประทับนั่งเหนือแผ่นทองแล้วอภิเษก¹³ จึงเรียกนามเมืองนี้ว่า “หริปุณฺเฑ หรือหริปุณฺเฑย”

จากนั้นพระนางก็ประสูติพระโอรสแฝด พระนามว่า มหันตยศและอนันตยศ พร้อมทั้งได้ช้างมงคลอันมีเดขมาเป็นคู่บารมี ต่อมาเมื่อพระโอรสทั้งสองมีพระชันษาได้ 5 พรรษา ผู้นำชาวมอญได้้นำกำลังพล 80,000 มาโจมตีนครศรีอยุธยาแต่ก็ถูกพระโอรสทั้งสองได้นำกองทัพออกมาต้านจนได้ชัยชนะ ภายหลังจากได้รับชัยชนะ 2 ปี สองนครนี้จึงรวมกันเป็นอาณาจักรเดียวกันด้วยการทำอวาทวิวาหมงคลพระโอรสแฝดของพระนางจามเทวีกับพระธิดาแฝดของพระเจ้ามอญราชพร้อมกันนั้นพระนางจามเทวีได้กระทำพิธีราชาภิเษกให้พระมหันตยศกุมารเป็นกษัตริย์เมืองศรีอยุธยาและพระอนันตยศกุมารเป็นอุปราชเมืองศรีอยุธยา จากนั้นพระนางจามเทวีก็ทรงอุปถัมภ์พุทธศาสนาเรื่อยมา โดยการสร้างอารามต่างๆคือ อรัญญิกัรมมการามอันประกอบไปด้วยวิหารและพระพุทธรูป ด้านทิศตะวันออกของเมืองแล้วถวายให้เป็นที่อยู่แห่งสงฆ์ สร้างมาตุคามอันประกอบไปด้วยวิหารหลังหนึ่ง ด้านมุมทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเมือง ถวายให้สงฆ์ผู้มาแต่จตุทิศ สร้างอาพัทธารามอันประกอบไปด้วยวิหารหลังหนึ่ง ถวายแก่ภิกษุผู้มาแต่สังการาม ด้านทิศเหนือของเมือง สร้างมหาวันรามอันประกอบไปด้วยวิหาร พระพุทธรูปและกุฎี ด้านทิศ

¹² พระโพธิ์รังสี,เรื่องจามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองศรีอยุธยาทั้งภาษาบาลีและคำแปล,พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: ศรีปัญญา,2554),81

¹³เรื่องเดียวกัน,91-92

ตะวันตกของเมือง สร้างมหารัศมารามอันประกอบไปด้วยวิหารและพระพุทธรูป ด้านทิศใต้ของเมือง¹⁴

ถัดจากนั้นพระอนันตยศก็มีความปรารถนาอยากเป็นกษัตริย์เช่นพระมหันตยศจึงได้ขอให้สุพรหมฤาษีสร้างเมืองให้ ซึ่งสุพรหมฤาษีได้สร้างเมืองในเวียงภูเขาเขากลางค้ำใกล้กับแม่น้ำวังกตินที แล้วราชาภิเศกพระอนันตยศให้เป็นกษัตริย์ปกครองเขากลางค้ำนคร ภายหลังพระอนันตยศก็ได้เสด็จกลับมายังหริภุญไชยนครพร้อมทั้งขอพระภิกษุรวมถึงพราหมณ์ปาโมกข์และคหบดีไปยังนครเขากลางค้ำด้วย อีกทั้งอัญเชิญพระนางจามเทวีไปประทับอยู่ที่เมืองเขากลางค้ำเป็นเวลาสามปี จากนั้นก็เสด็จไปประทับที่อ่าลมพางคะนครอีกสามปีกับหนึ่งเดือนเมื่อทรงเสด็จกลับมายังหริภุญไชยนครก็ทรงทำทานและถือศีลได้เจ็ดวัน พอวันที่แปดก็ทรงประชวรหนักจนถึงสวรรคต¹⁵ จากนั้นพระเจ้ามหันตยศก็จัดพิธีพระศพอย่างยิ่งใหญ่ถึงเจ็ดวัน บูชาพระศพด้วยเครื่องสักการะและมหรสพจำนวนมากอีกเจ็ดวันแล้วบรรจุพระอัฐิธาตุใส่ผอบทองคำ จากนั้นอัญเชิญมาด้านทิศตะวันตกของเมือง แล้วกระทำสถานที่แห่งหนึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระอัฐิธาตุและให้กระทำเป็นเจดีย์มีพระพุทธรูปอยู่ในเบื้องบนหุ้มด้วยแผ่นทองคำ ชื่อว่า สุวรรณจังโกฏเจดีย์¹⁶

ต่อจากรัชกาลพระนางจามเทวี พระเจ้ามหันตยศก็ครองราชย์สืบมาอีกแปดสิบปี ก็เสด็จสวรรคต พระราชโอรสพระนามว่า พระเจ้ากัมมัญจราชก็ครองราชย์สืบต่อมาได้ไม่นาน พระเจ้าอนันตยศก็เสด็จสวรรคตหลังจากกระทำพิธีฝังพระองค์เสร็จแล้วจึงประดิษฐานพระอัฐิธาตุไว้ในสถานที่แห่งหนึ่งในป่าไม้ยางทรายทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองหริภุญไชย แล้วกระทำพระสถูปเจดีย์เบื้องบนที่บรรจุพระอัฐิธาตุนั้น พระเจ้ากัมมัญจราชครองราชย์อยู่สี่สิบสี่พรรษา

ต่อจากรัชกาลพระเจ้ามหันตยศมีกษัตริย์ครองราชย์ในนครหริภุญไชยสืบต่อเรื่อยมาอีก 20 รัชกาล ในรัชกาลพระเจ้ากมลราช ได้เกิดโรคอหิวาตกโรคระบาดรุนแรงทำให้มีคนตายเป็นจำนวนมาก ทำให้คนที่ยังไม่ติดเชื้อมองหนีไปอาศัยอยู่เมืองสุธรรมนคร ซึ่งได้รับการอุปการะเป็นอันดีจากพระเจ้าปุกามราช (กษัตริย์แห่งพุกาม) แต่การระบาดของโรคอาจยังไม่หยุดชาวเมืองหริภุญไชยจึงอพยพหนีจากสุธรรมนครไปอาศัยอยู่เมืองหงสาวดีและก็ได้รับการอุปการะเป็นอย่างดีจากพระเจ้าหงสาวดี ชาวเมืองทั้งสองมีความคุ้นเคยและมีสัมพันธอันดีต่อกันอย่างรวดเร็วเนื่องจากภาษาที่ใช้

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, 148-149

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, 207-210

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, 212

เป็นภาษาเดียวกัน¹⁷ หลังจากผ่านไปหกปีโรคระบาดนั้นก็หายไป ชาวเมืองหริภุญไชยที่อยากกลับเมืองหริภุญไชยก็พากันกลับมาอาศัยดั้งเดิม บางส่วนที่ไม่มีภาระต้องกลับมาก็ได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองหงสาวดี จึงเป็นที่มาของประเพณีการลอยแพใส่อาหารล่องตามแม่น้ำลงไปข้างใต้อุทิศให้แก่ญาติทั้งหลายเหล่านั้นเพื่อเป็นการระลึกถึงหมู่ญาติที่อาศัยอยู่ในหงสาวดีนคร

นับตั้งแต่รัชสมัยพระเจ้าหันตยสมาอีก 28 รัชกาลจึงถึงรัชกาลพระเจ้าอาทิตย์ราช ในสมัยนี้มีการยกทัพไปรบกับเมืองละโว้หรือกัมโพชโดยวิธีธรรมยุทธ์ซึ่งผลัดกันแพ้ชนะแต่สุดท้ายนครหริภุญไชยก็มีชัยชนะเหนือละโว้¹⁸ นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงการต่อสู้กันระหว่างอารัก্ষที่ปกป้องนครทั้งสอง¹⁹ รวมถึงการปรากฏขึ้นของพระบรมสารีริกธาตุและปาฏิหาริย์ของพระบรมสารีริกธาตุในนครหริภุญไชยตามพุทธทำนาย²⁰ พระเจ้าอาทิตย์ราชถูกกล่าวถึงในฐานะกษัตริย์ผู้มีบุญญาธิการ ซึ่งตรงกับพุทธพยากรณ์เรื่องการบังเกิดขึ้นพระบรมสารีริกธาตุในสถานที่นี้²¹ โดยพบว่ามีเนื้อหาเหมือนกันคือ พระองค์ทรงสร้างเว็จทับบริเวณที่จะบังเกิดพระบรมสารีริกธาตุ จึงถูกการังควานจากนั้นพระองค์ทรงให้เอาทารกมาเลี้ยงไว้กับกานธสื่อสารกันไว้ได้ จึงทราบความว่ามีพระบรมสารีริกธาตุอยู่ที่นั่น จึงทำการบูชาพระบรมสารีริกธาตุแล้วได้ทรงทอดพระเนตรเห็นปาฏิหาริย์ของพระบรมสารีริกธาตุ

ตำนานฉบับอื่นที่มีเนื้อความเกี่ยวกับอาณาจักรหริภุญไชยนั้นได้มีการเพิ่มรายละเอียดของบางเหตุการณ์เข้าไปด้วย เช่น การขอพระราชทานสิ่งที่เป็นมงคลเพื่อประกอบกิจให้เป็นประโยชน์ทั้งภายในและภายนอก ซึ่งพระนางจามเทวีได้ทูลขอจากพระเจ้าละโว้ดังนี้ 1. พระมหาเถรที่ทรงไตรปิฎกประมาณ 500 องค์ 2. หมู่ปะขาวทั้งหลายที่ตั้งอยู่ในเบญจศีล 500 คน 3. บัณฑิต 500 คน 4. หมู่ช่างสลัก 500 คน 5. ช่างแก้วแหวน 500 คน 6. พ่อเลี้ยง 500 คน 7. แม่เลี้ยง 500 คน 8. หมู่หมอโหรา 500 คน 9. หมอยา 500 คน 10. ช่างเงิน 500 คน 11. ช่างทอง 500 คน 12. ช่างเหล็ก 500 คน 13. ช่างเขียน 500 คน 14. หมู่ช่างทั้งหลายต่างๆ 500 คน และ หมู่พ่อเวียกทั้งหลาย 500 คน รวมถึงบอก

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, 248

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, 256-298

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, 299-316

²⁰ เรื่องเดียวกัน, 318-353

²¹ เรื่องเดียวกัน, 18

รายละเอียดการเดินทางตามแม่น้ำปิงของพระนางจามเทวีและกรณีกิจการเผยแพร่พระศาสนา²² การได้มาซึ่งของมงคลต่างๆ เช่น ช้างมงคลที่เทวดาสรรหามาให้²³ รวมถึงรายละเอียดการส่งสการพระศพเมื่อพระนางสวรรคตไปแล้วว่า ให้สร้างพระเมรุในป่าไม้ยางแห่งหนึ่งเพื่อถวายพระเพลิงพระบรมศพ ครั้นเสร็จการถวายพระเพลิงแล้วก็ให้พระอัฐิเลียบมาหนตะวันตกเฉียง ก่อพระเจดีย์บรรจุพระอัฐิไว้ภายใต้เวียงหริภุญไชยชื่อว่า สุวรรณจัง โกฎเจดีย์ ซึ่งมีการวางซ้องและหิวของพระนางไว้บนนางของพระยาช้างมงคลที่ล้มไปแล้ว จากนั้นประดิษฐานพระอัฐิไว้ด้านบน²⁴

ส่วนการศึกษสงครามกับเมืองละโว้นั้น ได้มีเนื้อหาเพิ่มเติมในตอนที่ถูกตีพิมพ์ได้นำทัพบมารบกับเมืองหริภุญไชยแต่พ่ายแพ้และยอมสวามิภักดิ์ต่อพระยาทิตตะ พระองค์จึงให้จัดที่อยู่อาศัยให้และให้กำลังพลของทั้งสองเมืองร่วมกันสร้างเจดีย์องค์หนึ่งและพระอารามขึ้นหนตะวันตก เมืองหริภุญไชยในบริเวณทุ่งมหาพล เรียกว่า วัดมหาพล²⁵ สำหรับเหตุการณ์ในรัชสมัยของพระเจ้าอาทิตย์ราชานั้นก็มีเนื้อหาเพิ่มเติมว่าพระธาตุเจ้าที่พบนั้นมีจำนวนถึง 8 องค์ โดยอาจเป็นพระธาตุเจี๋ย พระธาตุกระดูกกระหม่อมหรืออาจเป็นสรีระธาตุ ซึ่งเมื่อพระเจ้าอาทิตย์ราชอริษฐานแล้วได้พระบรมสารีริกธาตุมาแล้วทรงให้นำเอาโกศทองคำที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุมาประดิษฐานไว้ในโกศทองคำจากนั้นบรรจุไว้ในโกศทองเหลือง นำโกศทองเหลืองบรรจุไว้ในโกศงาและโกศไม้จันทน์ตามลำดับ จากนั้นจึงสร้างโกศที่ทำจากหินที่มีความหนาหนึงศอก กว้างและยาวสองศอกหนึงคืบสำหรับบรรจุโกศทั้งหลายที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้ จากนั้นพระองค์จึงให้ก่อเจดีย์จากหิน เป็นทรงปราสาทมีเสาสีเสาคความสูง 12 ศอก ทั้งสี่ด้านทำเป็นซุ้ม โถง ส่วนพระนางปทุมวดีอัครมเหสีนั้นก็ให้ก่อเจดีย์องค์หนึ่งเป็นเหลี่ยมอยู่ด้านหนือองค์พระมหาธาตุเจ้า ประดับส่วนยอดด้วยทองคำให้ชื่อว่า สุวรรณเจดีย์²⁶

ตำนานมูลศาสนายังมีการบันทึกเรื่องราวต่อมาอีกว่าหลังรัชกาลพระเจ้าอาทิตย์ราชนั้น กษัตริย์รัชกาลต่อมาชื่อ ธรรมิกราช ได้สร้างพระพุทธรูปสูง 18 ศอก เรียกว่า อัญฐานรต เมื่อสร้างเสร็จก็มีการสมโภชใหญ่ถึงเจ็ดวันเจ็ดคืน ทรงครองราชย์ได้ 5 ปีก็ทรงสวรรคต ต่อมาพระยารถราชได้

²² กรมศิลปากร,ตำนานมูลศาสนา, (เชียงใหม่:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2544),129-138

²³ เรื่องเดียวกัน,142-144

²⁴ เรื่องเดียวกัน,153

²⁵ เรื่องเดียวกัน,163

²⁶ เรื่องเดียวกัน, 178-180

ครองราชสมบัติต่ออีก 5 ปีเมื่อสิ้นรัชกาล มีกษัตริย์องค์สำคัญอีกองค์หนึ่งขึ้นครองราชย์ต่อชื่อว่า พระเจ้าสรรพทิต์ โดยครองราชย์เมื่ออายุ 5 พรรษา และมีกรณียกิจการทำนุบำรุงศาสนาอย่างมาก ตั้งแต่ทรงพระเยาว์ได้ทรงสร้างภาพพระบฏ พระพุทธรูปทองแดง พระพุทธรูปเงิน พระพุทธรูปทองคำและพระพุทธรูปจากสมุกไว้อย่างละ 1 องค์เพื่อทรงสักการบูชา เมื่อทรงพระชนมายุได้ 7 พรรษาก็เสด็จออกบรรพชาเป็นสามเณร ได้ถวายผอบสำหรับใส่พระสารีริกธาตุและสร้างหนังสือ 12 คัมภีร์ ต่อมาเมื่อพระชนมายุได้ 10 พรรษาได้สร้างมหาวัน เจดีย์พร้อมทั้งพระพุทธรูปองค์หนึ่ง และจัดให้มีการสมโภชเมื่อแล้วเสร็จ พระองค์ได้ลาสิกขาเมื่อพระชนมายุได้ 17 พรรษาและประกอบพิธีราชาภิเษก

จากนั้นทรงให้สร้างคูหาหินตันมหาโพธิ์และสร้างพระพุทธรูปดินเผา 10 องค์ประดิษฐานไว้ในคูหาหินนั้น จากนั้นให้สร้างพระพุทธรูปทองแดงมูลค่า 700 กหาปณะแล้วหุ้มทองคำ สร้างพระพุทธรูปอีกหนึ่งองค์ไว้ในโคนต้นมัจฉลินท์มูลค่า 25 กหาปณะแล้วตกแต่งด้วยดอกไม้ทองคำและแก้ว 7 ประการไว้ด้านใน นอกจากนั้นยังให้สังคายนาพระไตรปิฎก และสร้างพระเจดีย์องค์หนึ่งชื่อ รัตนเจดีย์ เมื่อทรงพระชนมายุได้ 19 พรรษาก็ทรงให้จัดการสมโภชพระเจดีย์ ต่อมาพระสงฆ์จากลังกาได้นำเอาลูกมหาโพธิ์มาถวายจึงทรงให้ปลูกไว้ในเมืองหริภุญไชยภายใต้ฉัตรพระมหาธาตุเจ้าแล้วสร้างพระพุทธรูป 1 องค์พร้อมบรรณศาลา 1 หลังสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปนั้น ต่อมาได้ทรงสร้างโกศทองคำประดับด้วยแก้ว 7 สิ่งสำหรับประดิษฐานโกศทองคำที่พระเจ้าอาทิตย์ราชได้สร้างไว้ให้บูรณะปราสาทประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุอันพระเจ้าอาทิตย์ราชสร้างไว้โดยนำหินมาก่อครอบ มีความสูง 24 ศอก²⁷ ตลอดรัชกาลพระเจ้าสรรพทิต์ยังทรงได้สร้างวัดพระพุทธรูปและเจดีย์จำนวนมาก ถัดนั้นมาเมืองหริภุญไชยมีกษัตริย์ครองราชย์ต่อมาอีก 19 รัชกาล โดยรัชกาลสุดท้ายก่อนที่หริภุญไชยจะถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนาคือรัชกาลของ พญาญีบา

ในรัชกาลพญาญีบานั้นอาณาจักรหริภุญไชยมีความมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์อีกทั้งยังเป็นชุมทางการค้าที่สำคัญดึงความจากตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ว่า ‘เมื่อนั้นพ่อค้าเมืองหริภุญไช้ไปค้าขายถึงเมืองฝางหลายหมื่นนัก เจ้ามังรายจึงหาพ่อค้ามาถามว่าเมืองหริภุญไช้ที่อยู่โพนัง ยังสมรทิต์รู้ว่าปสมรทิต์เป็นฉันใด พ่อค้าทั้งหลายไหว้วว่า เมืองหริภุญไช้ที่อยู่โพนังก็สมรทิต์ด้วยเข้าของมากนัก พ่อค้าทางบกทางน้ำ เทียวมาค้าชู่เมือง ทางน้ำก็ถึงเมือง โยธียาคีมาค้าถึง ยูท่างค้าขาย ชาวเมืองก็สมรทิต์

²⁷ เรื่องเดียวกัน, 181-182

เป็นดีมากนักแล พระญาข้าถามแถมว่า พระญาเจ้าเมืองสุยงสมริทธีด้วยวิพล ช้างมล่าข้าคนศรี
สมบัตบ้านเมืองเปนครังรีอชา พ่อค้าทั้งหลายไหวว่า พระญาเจ้าในเมืองตู่ข้าโพ้น สมริทธีด้วยช้างมล่า
ข้าคนมากนัก ควรสนุกบวรรวมด้วยสมบัตชู้เยื้องดีหลีค้าย' ทำให้พญามังรายอยากได้มาไว้ใน
ปกครองแต่ทั้งนี้จะต่อรบด้วยขณะนั้นเลยจะเป็นการยากลำบากเนื่องจากอาณาจักรยังเข้มแข็ง มีเดช
อานุภาพมากนัก เนื่องจากมีมหาธาตุเจ้าตั้งอยู่ในเมืองและมีอรัญญ์เสื่อเมืองเข้มแข็ง จึงให้อ้ายฟ้า
เป็นไต้ศึกในการบ่อนทำลายศรัทธาของชาวเมืองต่อพญาญาญา อ้ายฟ้ากระทำเกโทบายเป็น
ระยะเวลา 7 ปีจึงจัดการทุกอย่างเรียบร้อยแล้วส่งสัญญาณให้พญามังรายยกทัพมาตีและผนวกเข้า
เป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรของพระองค์²⁸ ก่อนที่พระองค์จะเสด็จไปสร้างเมืองแซว เวียงกุมกาม
และเวียงเชียงใหม่ตามลำดับ

ในสมัยอาณาจักรล้านนานั้นประวัติศาสตร์ของเมืองหริภุญไชยจัดว่าเป็นประวัติศาสตร์
แบบที่ไม่ใช่ตำนานอีกต่อไป เนื่องจากมีการบันทึกที่มีระเบียบแบบแผน มีระยะเวลาไม่ห่างจาก
ช่วงเวลาการสร้างเอกสารหรือวรรณกรรมทางประวัติศาสตร์มาก มีการระบุช่วงเวลาหรือ
พุทธศักราชที่แน่นอน ยังแสดงให้เห็นถึงบทบาทว่าเมืองหริภุญไชยนั้นยังคงเป็นเมืองที่มี
ความสำคัญสืบมาในสมัยอาณาจักรล้านนาในฐานะเมืองศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาตั้งข้อความ
ในตำนานมูลศาสนาสำนวนล้านนากล่าวไว้ว่า 'มังรายได้กินเมืองหริภุญไชย จึงเจียรจากบ้ออ้ายฟ้า
ว่า ครุาอ้ายฟ้า เมืองหริภุญไชยเป็นเมืองพระมหาธาตุเจ้าแลอยู่อยู่ ภูจ๊กไปอยู่ฝ่ายทางแซโพ้นชะแล
มิงจุงเปนใหญ่ในเมืองหริภุญไชยที่นี้เทื่อ²⁹ จะสังเกตุได้ว่าพญามังรายเองก็ได้ตระหนักถึง
บทบาทและความสำคัญของเมืองหริภุญไชยในฐานะเมืองแห่งพระมหาธาตุนี้ ซึ่งอาจส่งอิทธิพล
ทางด้านรูปแบบศิลปะให้พญามังรายนำมาเป็นแรงบันดาลใจในการออกแบบและสร้างองค์เจดีย์กู่
คำ วัดเจดีย์เหลี่ยมในปัจจุบัน จากนั้นต่อมาเจ้าเครื่องโอรสของพญามังรายได้ยกทัพมาจะยึด
ครองเมืองเชียงใหม่แต่เมื่อไม่สามารถทำได้จึงไปครองเมืองหริภุญไชยแทน³⁰ ต่อมาในรัชสมัยของ
พญาเกือนานครหริภุญไชยก็เป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์เป็นแห่งแรกใน
อาณาจักรล้านนา เมื่อพญาเกือนาได้อัญเชิญพระสุมนเถระมาพักจำพรรษาที่ยังอารามที่พระองค์สร้าง

²⁸ คณะอนุกรรมการตรวจสอบและชำระตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับ
เชียงใหม่ 700 ปี, (เชียงใหม่: ศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, 2538), 14-25

²⁹ บำเพ็ญ ระวิน, มูลศาสนาสำนวนล้านนา : รายงานการวิจัย, (เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2538), 140

³⁰ พระรัตนปัญญาเถระ, ชินกาลมาลีปกรณ์, (กรุงเทพฯ: มิตรนรากรพิมพ์, 2510), 106

ไว้ด้านทิศตะวันออกของนครหริภุญไชย พร้อมทั้งได้สร้างพระพุทธรูป 4 องค์ไว้ในพุทธมหาวิหาร อีกด้วย³¹ ต่อมารัชสมัยพระเจ้าแสนเมืองมานั้นก็ได้ทรงบูรณะหุ้มทองพระธาตุเจดีย์หลวงในนครหริภุญไชยด้วยแผ่นทองคำหนักสองแสนหนึ่งหมื่น³² รวมถึงต่อมาเมื่อมีพระสงฆ์ทั้งหลายไปอุปสมบทใหม่ยังลังกาและกลับมาเผยแพร่มหาพุทธศาสนานิกายสีลหฤได้พักแล้วทำการอุปสมบทกรรมให้กับ พระธรรมรักจิต พระธรรมรัตนและพระญาณ โภธิ ที่ทำน่านครหริภุญไชยในแม่น้ำฝิงค์อีกด้วย ถัดนั้นมาในรัชสมัยพระเจ้าแก้วก็มีการสร้างศาลาหาวิจิฉัยและวิหารหลวงในวัดพระธาตุหริภุญไชย³³ อีกทั้งยังก่อกำแพงศิลาแลงล้อมเมืองหริภุญไชยด้วย³⁴ จะเห็นได้ว่าเมืองหริภุญไชยนั้นยังคงเป็นเมืองที่มีความสำคัญสืบต่อมาในสมัยอาณาจักรล้านนาโดยประวัติศาสตร์เมืองหริภุญไชยนั้นถูกผนวกรวมเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ล้านนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของเมืองอันเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ศูนย์กลางแห่งความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่แม้จะไม่มีมีการกล่าวถึงในเอกสารประวัติศาสตร์บ่อยครั้งเช่นเมืองเชียงใหม่และเมืองเชียงราย ที่มีบทบาทเป็นเมืองหลวงและเมืองลูกหลวง แต่ก็มีมีการกล่าวถึงในวรรณกรรมสมัยล้านนาถึงความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาและศรัทธาของศาสนิกชนที่มีต่อพระธาตุหริภุญไชยในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 21³⁵

ถัดจากยุคตำนานของเมืองหริภุญไชยและยุคอาณาจักรล้านนานั้น บริเวณพื้นที่อาณาจักรล้านนาเดิมได้ตกเป็นรัฐกันชนระหว่างสองรัฐใหญ่คือพม่าและกรุงศรีอยุธยา ที่มีการทำสงครามกันอย่างต่อเนื่อง ผลัดเปลี่ยนผู้ปกครองไปตามกำลังของรัฐใหญ่ทั้งสอง บางครั้งพื้นที่บางแห่งก็สามารถตั้งตนเป็นอิสระได้ในเวลาสั้นๆจากการนำของกุ่มผู้นำในท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งนครรัฐที่เคยเป็นหัวเมืองสำคัญในช่วงอาณาจักรล้านนาและมีที่ตั้งที่ค่อนข้างเป็นเอกเทศ เช่น เมืองแพร่ เมืองน่าน เมืองเชียงราย ทำให้เกิดเป็นเมืองขนาดเล็กขึ้นจำนวนมาก แต่เมืองลำพูนซึ่งตั้งอยู่ในที่ราบและใกล้กับเมืองเชียงใหม่นั้นก็ได้รับผลกระทบเช่นเดียวกับเมืองเชียงใหม่ โดยเฉพาะการแทรกตัวของคนที่อาศัยอยู่ในเมืองไปเป็นเชลยในพม่า

³¹ เรื่องเดียวกัน, 110

³² เรื่องเดียวกัน, 119

³³ เรื่องเดียวกัน, 139

³⁴ เรื่องเดียวกัน, 144-145

³⁵ ประเสริฐ ณ นคร, โคลงนิราศหริภุญชัย, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2516), 12

ในสมัยราชวงศ์ตองอูนั้นปกครองล้านนาในฐานะเป็นมณฑลหนึ่งของพม่า มีการปกครอง โดยให้เจ้านายและขุนนางของล้านนามีส่วนร่วมในการปกครองแต่อยู่ภายใต้การกำกับของกษัตริย์ พม่า³⁶ อีกทั้งในสมัยบุเรงนองได้เทครัวไพร่ชั้นดีจากเชียงใหม่เพื่อไปรับใช้ราชสำนักพม่า โดยเฉพาะช่างฝีมือต่างๆ เช่น ช่างเขียน ช่างปั้น ช่างเงินช่างทอง ช่างเครื่องเงิน ซึ่งการคัดสรรเอา ทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพเช่นนี้เกิดในเมืองจีนแห่งอื่นด้วย สมัยราชวงศ์ตองอูนี้กวาดต้อนไปราว ครึ่งหนึ่งเหลือไว้กับบ้านเมืองครึ่งหนึ่ง ส่วนสมัยราชวงศ์ตองอูนั้น ได้กวาดต้อนไปจนหมด³⁷ ทำให้ในสมัยนี้มีบันทึกทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับเมืองในบริเวณพื้นที่เดิมของอาณาจักรล้านนาล้น น้อย มากรวมถึงศาสนสถานที่ยังสร้างมาตั้งแต่ยุคก่อนอาจไม่ได้รับการทำนุบำรุงเท่าที่ควรเนื่องจาก บ้านเมืองระส่ำระสายจากการศึกสงครามบ่อยครั้งหรือการขาดแคลนช่างฝีมือในการบูรณะ ซ่อมแซมศาสนสถาน อีกทั้งต่อมาพื้นที่ของอาณาจักรล้านนาเดิมนั้นมีสภาพที่ร้างในสมัยราชวงศ์ ตองอูของพม่า ซึ่งสมัยที่พื้นที่อาณาจักรล้านนาเดิมกลายเป็นรัฐกันชนนั้นกินระยะเวลา ตั้งแต่ช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 22 ถึง ช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 24

แต่ทั้งนี้บทบาทของโบราณสถานที่สำคัญบางแห่งนั้นยังคงมีอยู่สืบต่อมา เช่น การที่พระเจ้า กรุงธนบุรีทำพิธีมอบอาญาสิทธิ์ให้พระยาจ่าบ้านเป็น “เจ้าแผ่นดินเชียงใหม่” โดยทำพิธีที่วัดพระ ราชดรุณีกุญไชย ทำให้เมืองเชียงใหม่และลำพูนสามารถมีอำนาจปกครองตนเองได้ในฐานะเมือง ประเทศราชของสยาม³⁸ ซึ่งต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์เมืองลำพูนก็ถูกปกครองจากเจ้านายเชื้อสาย เจ้าเจ็ดตนพร้อมกับรับอิทธิพลจากรัตนโกสินทร์มาเรื่อยๆ จนกระทั่งสมัยที่มีการจัดให้มีการ ปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลที่กำหนดให้ดินแดนล้านนาเดิมนั้นกลายเป็น “มณฑลพายัพ” มี ข้าหลวงเทศาภิบาลจากกระทรวงมหาดไทยซึ่งอยู่ในความดูแลของสถาบันพระมหากษัตริย์มา ปกครอง โดยต่อมาได้วางโครงสร้างการปกครองแบบใหม่ที่ค่อยๆลดอำนาจการปกครองของเจ้า เมืองท้องถิ่นลงและเพิ่มอำนาจการปกครองจากส่วนกลางเพิ่มมากขึ้นทั้งด้านการปกครองอาณาจักร และศาสนจักร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการออกพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ที่มิ การจัดการองค์กรสงฆ์โดยขึ้นตรงต่อมหาเถรสมาคม จนทำให้เกิดกรณีที่พระสงฆ์พื้นเมืองที่ยืน หยัดปฏิบัติธรรมในแนวทางพื้นเมืองโดยไม่ยอมรับแนวทางของมหาเถรสมาคมนั้นต้องอธิกรณ์อัน

³⁶ สรัสวดี อ๋องสกุล, *ประวัติศาสตร์ล้านนา*, พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพฯ:อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิง ,2553),257

³⁷ เรื่องเดียวกัน,269

³⁸ เรื่องเดียวกัน,317

นำไปสู่การรับเอาขนบธรรมเนียมรวมถึงอิทธิพลทางศิลปะจากรัตนโกสินทร์มาใช้ในการบูรณะ โบราณสถานที่มีอยู่ในพื้นที่ โดยเฉพาะพระสงฆ์ที่มีผู้เคารพและศรัทธาเป็นจำนวนมาก เช่น ครูบา เจ้าศรีวิชัย ผู้เป็นกำลังสำคัญในการบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนสถานหลายแห่งในภาคเหนือ

ทั้งนี้สามารถสรุปได้ว่าการสร้างและบูรณะปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ของโบราณสถานในเมือง ลำพูนนั้นเกิดขึ้นในสมัยอาณาจักรหริภุญไชยและล้านนาในขณะที่เมืองนั้นยังมีบทบาทสำคัญในฐานะศูนย์กลางพุทธศาสนาที่กษัตริย์แต่ละรัชกาลต่างถวายพระราชทรัพย์ในการประกอบพระราช กุศลและอุปถัมภ์เรื่อยมาจนถึงปลายสมัยอาณาจักรล้านนาราวพุทธศตวรรษที่ 22 ก่อนที่เมืองหริภุญ ไชยนั้นจะมีสภาพเป็นเมืองในรัฐกันชนขนาดใหญ่ระหว่างพม่าและอยุธยาซึ่งผู้ปกครองนั้น ผลัดเปลี่ยนไปตามอำนาจการครอบครองของแต่ละรัฐ บ้านเมืองระตำระสายไม่มีความเป็นปึกแผ่น แม้บทบาทความสำคัญของเมืองหริภุญไชยจะยังคงเดิมแต่ทุนทรัพย์และปัจจัยสำคัญต่างๆที่จำเป็น สำหรับการสร้างหรือบูรณะศาสนสถานมักจะมาจากกษัตริย์หรือผู้ปกครอง จึงทำให้ในช่วงสมัยนี้ อาจจะไม่มีการสร้างศาสนสถานแห่งใหม่หรือบูรณะปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ จนกระทั่งล่วงเลยมา จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ในยุคสมัยที่บ้านเมืองเป็นปึกแผ่นและมีความเจริญรุ่งเรืองด้านศิลปะ วิทยาการอีกครั้งหนึ่งที่พบว่ามีการบันทึกเกี่ยวกับการบูรณะครั้งใหญ่ใน โบราณสถานหลายแห่งใน เมืองลำพูน

จึงทำให้ในปัจจุบันนี้รูปแบบศิลปกรรมของโบราณสถานที่พบในเมืองลำพูนนั้น พบทั้ง รูปแบบของศิลปกรรมยุคทองของสมัยอาณาจักรหริภุญไชยและสมัยอาณาจักรล้านนาค่อนข้างมาก ส่วนศิลปกรรมสมัยรัตนโกสินทร์นั้นมักพบว่าเป็นสถาปัตยกรรมที่มีบทบาทรองในแต่ละศาสน สถาน ไม่ว่าจะเป็นการสร้างขึ้นใหม่หรือสร้างทดแทนของเดิมที่เสียหายอย่างมากหรือเพื่อการใช้ งานของศาสนิกชนในชั้นหลัง

โบราณสถานสมัยอาณาจักรหริภุญไชย

วัดพระธาตุหริภุญไชย

วัดพระธาตุหริภุญไชย เป็นโบราณสถานที่มีความสำคัญมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรหริภุญไชย โดยมูลเหตุการสร้างองค์พระธาตุหริภุญชัยนั้นตำนานหลายฉบับอ้างสืบย้อนไปถึงการมีพุทธ พยาศรณ์ในสมัยพุทธกาลโดยพระพุทธเจ้าโคตมว่าดินแดนแห่งนี้จะมีพระมหาธาตุปรากฏอยู่และ เป็นเมืองที่พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง แต่ทั้งนี้ในรายละเอียดของเหตุการณ์นี้ก็กลับแตกต่างกัน

ออกไปครั้งนี้ ตำนานมูลศาสนาและเรื่องจามเทวีวงศ์กล่าวว่าพระพุทธเจ้าทรงประทับ ณ ป่าอิสิปตนะ
 ในเมืองพาราณสี ส่วนตำนานพระชาดเจ้าหริภุญไชยกล่าวว่า พระพุทธเจ้าทรงประทับ ณ ป่าเขตวัน
 พระองค์ได้ทรงพิจารณาคู้สัตว์โลกและกาลอนาคตว่าศาสนาของพระองค์จักไปเจริญรุ่งเรือง ณ ที่
 ไคบั้ง จากนั้นจึงทรงเสด็จไปยังที่อยู่ของพวกเม็งคบุตรแล้วทรงเสด็จเข้าไปบิณฑบาตในหมู่บ้าน
 พวกเม็งคบุตรเห็นพระพุทธองค์ก็เกิดความเลื่อมใสศรัทธา พวกกันมากกราบไหว้และใส่บาตร จากนั้น
 พระองค์จึงเทศนาธรรมโปรดเหล่าเม็งคบุตร แล้วทรงเสด็จเลียบตามลำน้ำปิงขึ้นมาทางเหนือและ
 หยุดประทับยังด้านทิศตะวันตกของแม่น้ำปิง โดยตำนานหนึ่งว่าพระพุทธองค์ทรงเสด็จมาทาง
 อากาศ³⁹ ส่วนอีกตำนานหนึ่งว่าทรงดำเนินเลียบตามแม่น้ำขึ้นไป⁴⁰

เมื่อถึงสถานที่แห่งนั้นแล้วพระองค์ทรงปรารถนาใคร่จะวางบาตร ก็มีพระแท่นศิลาปญฺศุด
 ขึ้นมาจากพื้นดินใกล้พระบาท ล้วนฐานเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส หน้าเรียบคล้ายกับหน้ากลอง ขนาด
 ประมาณ 12 ศอก พระพุทธเจ้าจึงทรงตั้งบาตรไว้บนแท่นหินนั้นแล้วทรงเดินตรวจตราดูบริเวณ
 สถานที่นั้น จากนั้นจึงทรงพยากรณ์ว่าในอนาคตประเทศนี้จะเป็นมหานครใหญ่ มีพระมหากษัตริย์
 ทรงพระนามว่า อาทิจจราช พระบรมสารีริกธาตุจะบังเกิดขึ้นในสถานที่นี้และพระเจ้าอาทิจจราชจะ
 ได้บำรุงพระบรมสารีริกธาตุนั้น แล้วพระองค์จึงถือบาตรไว้ในพระหัตถ์จากนั้นบาตรก็ลอยไปใน
 อากาศถัดนั้นพระองค์จึงเสด็จโดยทางอากาศตามบาตรกลับไปยังเมืองพาราณสี ส่วนตำนานพระ
 ชาดเจ้าหริภุญไชยมีรายละเอียดเพิ่มเติมว่าพระพุทธองค์ได้พักประทับนั่งและวางบาตรบนแท่นหิน
 นั้น พญากาเผือกและชมพูนาคราชได้มาอุปัฏฐากพระองค์และลี้ะพรานป่าได้ถวายหมากสมอ เมื่อ
 พระองค์ฉันเสร็จจึงช้ตเม็ดสมอลงพื้นดิน เม็ดสมอนั้นหมุนได้ 3 รอบ ทรงฟังพระเทศาแล้วเอาเม็ด
 สมอนั้นทับไว้ แล้วพยากรณ์ว่าต่อไปในอนาคต จะมีพระมหากษัตริย์พระนามว่า อาทิตยราช เสดย
 ราชย์สถานที่นี้จะเป็นที่ตั้งของมหานครใหญ่ชื่อเมือง “หริภุญชัย” เพราะทรงได้ฉันสมอในที่นี้ พระ
 บรมสารีริกธาตุจะปรากฏขึ้น ณ มหานครนี้ ส่วนที่ที่ทรงประทับนั่งจะเป็นที่ตั้งของสุวรรณเจดีย์อัน
 บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ส่วนต่างๆเช่น ธาตุกระดูกพระเศียร ธาตุกระดูกอก ธาตุกระดูกนิ้วและ
 ธาตุย่อยรวม 1 บาตรเต็ม

³⁹ พระโพธิ์รังสี,เรื่องจามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองหริภุญไชยทั้งภาษาบาลีและคำแปล,พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: ศรี
 ปัญญา,2554),16-17

⁴⁰ กรมศิลปากร,ตำนานมูลศาสนา, (เชียงใหม่:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย,2544),114

เมื่อพระพุทธองค์เสด็จกลับไปแล้ว พญากาเผือกซึ่งมาแต่ป่าหิมพานต์และได้ติดตามพระพุทธเจ้ามานั้น ครั้นได้ฟังพุทธพยากรณ์ดังนี้ เมื่อกลับไปยังป่าหิมพานต์แล้วจึงเรียกค้ำผู้เป็นหลานมาและแต่งตั้งให้เป็นผู้เฝ้ารักษาสถานที่นั้น แผ่นศิลาบัตร์นั้นก็ได้รับการบูชาจากทั้งเหล่าเทวดา อสูรและพรหมทั้งหลายสืบมาและได้กำหนดกันไว้โดยดีว่าเป็นสถานที่ตั้งพระชินราช⁴¹ จนกระทั่งต่อมาได้มีการสร้างนครหริภุญไชยขึ้นด้านทิศตะวันตกของแม่น้ำปิงโดยสุเทวฤาษีและสุกกทันตะฤาษีและอภิเสกพระนางจามเทวีขึ้นเสวยราชย์ในอีกสองปีถัดมาแต่ทั้งนี้ศักราช ลำดับกษัตริย์และจำนวนรัชกาลจากตำนานแต่ละเล่มนั้นกลับมีข้อมูลไม่ตรงกัน⁴² แต่พระนามของกษัตริย์ผู้พบพระบรมสารีริกธาตุและสร้างพระธาตุหริภุญไชยกลับตรงกันทุกฉบับ คือ “พระเจ้าอาทิตย์ราช” แต่ทั้งนี้ศักราชที่พระองค์ประสูติ เสวยราชย์ คับพบพระบรมสารีริกธาตุและสร้างพระธาตุหริภุญไชยในตำนานแต่ละเล่มนั้นกลับแตกต่างกัน ดังนี้ ตำนานมูลศาสนากล่าวว่าพระเจ้าอาทิตย์ราชทรงประสูติ ทรงค้นพบพระบรมสารีริกธาตุและสร้างพระธาตุหริภุญไชยในปีพุทธศักราช 1008⁴³ ส่วนเรื่องจามเทวีวงศ์ตอนนี้ไม่ได้มีการระบุศักราชไว้ เนื้อหาส่วนที่พบว่ามีกษัตริย์ผู้พบพระบรมสารีริกธาตุไว้คือ ปริเฉทที่ 4-6 ที่ความขาดไปผู้แปลจึงได้เอาความในชินกาลมาลินีมาแทรกกว่า จุลศักราช 409 ปี (พุทธศักราช 1591) พระอาทิตย์ราชได้อภิเสกในเมืองหริภุญไชยและต่อมา จุลศักราช 425 ปี (พุทธศักราช 1607) ได้สร้างพระธาตุหริภุญไชย⁴⁴ ส่วนตำนานพระธาตุหริภุญไชยนั้นกล่าวว่าพระยาอาทิตย์ราชได้เสวยราชย์ในเมืองหริภุญไชยปีพุทธศักราช 1420 ได้ทรงพบพระบรมสารีริกธาตุและสร้างพระธาตุหริภุญไชยในปีพุทธศักราช 1440⁴⁵ จากตำนานกล่าวไว้เหมือนกันว่าพระเจ้าอาทิตย์ราชได้สร้างปราสาทที่ประทับขึ้น รวมทั้งได้สร้างหอจันทาคารไว้ใกล้กับบริเวณที่จะปรากฏพระบรมสารีริกธาตุ เมื่อพระองค์ทรงเสด็จไปลงพระบังคนนั้นก็ถูกกาค้ำที่เป็นผู้รักษาพระบรมสารีริกธาตุนั้นรั้งความถึงสามครั้ง จนพระองค์กริ้วมากจึงมีรับสั่งให้ดักจับกาค้ำนั้นมาหมายจะฆ่าเสีย แต่เทวดาคลุใจให้มหา

⁴¹ พระโพธิ์รังสี,เรื่องจามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองหริภุญไชยทั้งภาษาบาลีและคำแปล,พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: ศรีปัญญา,2554),53

⁴² ตำนานมูลศาสนาและพงศาวดาร โยนกระบุญจำนวนกษัตริย์ผู้ปกครองอาณาจักรหริภุญไชยไว้จำนวนเท่ากันคือ 49 พระองค์ ส่วนตำนานจามเทวีวงศ์ระบุว่าทั้งหมด 32 พระองค์และสิ้นสุดการบันทึกที่รัชกาลพระเจ้าอาทิตย์ราช

⁴³ กรมศิลปากร,ตำนานมูลศาสนา, (เชียงใหม่:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2544),170

⁴⁴ พระโพธิ์รังสี,เรื่องจามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองหริภุญไชยทั้งภาษาบาลีและคำแปล,พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: ศรีปัญญา,2554),99-100

⁴⁵ สิงหนะ วรรณสัย,ตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญไชย,(ลำพูน:ม.ป.ท.,2516) 11-12

อำมาตย์ทูลทักทวนพระองค์ไว้ไม่ให้ฆ่ากาและให้ถามโหราจารย์ก่อนถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เมื่อโหรได้พิจารณาทำนายนิมิตที่เกิดขึ้นนั้นแล้วจึงทูลพระเจ้าอาทิตย์ราชว่านิมิตนี้จักเกิดความสวัสดิแก่พระองค์ หากกาดำนี้พูดภาษามนุษย์ได้เมื่อใด อิศริยยศก็จะปรากฏแก่พระองค์เมื่อวัน⁴⁶ พระองค์จึงรับสั่งให้ทำกรงทองและเลี้ยงดูกาดำนั้นไว้อย่างดี

คืนนั้นเมื่อพระองค์ทรงบรรทม เทวดาได้มาทูลพระองค์ในฝันว่า ให้นำทารกอายุ 7 วันมานอนไว้ใกล้กรงกา เมื่อทารกหิวนมจึงให้กินนม เสร็จแล้วนำไปไว้ใกล้กรงกา ซึ่งทารกได้ฟังเสียงได้หัดภาษากาก็จะสื่อสารกับกาดำนั้นได้ ใช้เวลาประมาณสามปีก็อาจรู้นิมิตที่กาดำนั้นกระทำได้ วันรุ่งขึ้นพระองค์จึงให้อำมาตย์ไปหาเด็กทารกที่มีสมบุรณ์ไปด้วยชวณะและรูปลักษณะมาเลี้ยงไว้กับกาดำนั้นจนล่วงมาได้ 7 ปี 7 เดือน 7 วัน เด็กนั้นจึงรู้ภาษากา พระองค์จึงให้เด็กนั้นพูดคุยและสอบถามกาถึงเหตุที่กระทำนิมิตนั้นแก่พระองค์ กาจึงเล่าให้ฟังถึงสาเหตุที่กระทำนั้นและพุทธพยากรณ์ของพระพุทธเจ้า จากนั้นจึงทรงปล่อยกาดำนั้นไป กาดำนั้นจึงได้ไปเชิญพญากาเผือกผู้อยู่ในเหตุการณ์ขณะพระพุทธเจ้าทรงพยากรณ์มาเฝ้าพระเจ้าอาทิตย์ราช โดยกาเผือกนั้นได้จับกิ่งไม้และให้กาที่แข็งแรงอีกสองตัวคาบกิ่งไม้ บินมาพร้อมกับบริวารอีก 500 ตัวและมีกาอีกตัวบินนำหน้าใช้เวลา 7 วันจึงมาถึงนครทริภุญไชย พญากาเผือกได้เทศนาธรรมและกล่าวถึงเหตุการณ์เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าทรงเสด็จยังที่แห่งนี้และพยากรณ์ไว้ถึงการเกิดพระบรมสารีริกธาตุ

เมื่อพญากากลับไปยังป่าหิมพานต์แล้ว พระเจ้าอาทิตย์ราชได้ทรงรับสั่งให้ก่อสร้างในบริเวณนั้นออกให้หมด กลบถมให้เรียบเสมอกัน ปรับพื้นที่โดยกั้นราชวัติโดยรอบ ถมด้วยทรายเงินทรายทองหนาหนึ่งศอก ตั้งหม้อทองคำและหม้อเงินอันเต็มไปด้วยดอกประทุมชาติและดอกอุบลรวมทั้งดอกไม้อันมีกลิ่นหอม ด้านนอกราชวัติตั้งบูชาด้วยเทียนทองเทียนเงิน รูปและเครื่องหอมต่างๆ กระจ่างทองกระจ่างเงิน ผูกต้นกล้วยตักแต่งด้านในและด้านนอกราชวัติ ประดับประดับด้วยธงชายและธงปฎักด้านนอกราชวัตินั้น จากนั้นพระองค์จึงทรงให้ตักโคลงแล้วป่าวประกาศไปในพระนครว่ามีพระบรมสารีริกธาตุได้อุบัติขึ้นในท่ามกลางสนาม ชนทั้งหลายจึงไปบูชาด้วยเครื่องสักการะอันมีเทียนรูป ดอกไม้และของหอมต่างๆ ชาวพระนครทั้งหลายก็พากันมาชุมนุมพร้อมเครื่องสักการะ สระสรงที่นั่น ไปด้วยน้ำหอมเครื่องหอมและดอกไม้ต่างๆ จากนั้นพระเจ้าอาทิตย์ราชก็เสด็จพระราชดำเนินมาสักการะพระบรมสารีริกธาตุด้วยน้ำหอมและเครื่องสักการะต่างๆพร้อมกับ

⁴⁶ พระโพธิ์รังสี,เรื่องจามเทวีวงศ์ พงสาวดารเมืองทริภุญไชยทั้งภาษาบาลีและคำแปล,พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: ศรีปัญญา,2554),323

พระเทวีและสนม พระองค์จึงสวดอาราธนาพระบรมสารีริกธาตุให้แสดงปาฏิหาริย์ให้เป็นที่
ประจักษ์

ผอบที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุแต่ครั้งพระเจ้าอโศกขนาดเท่าปดิลก้วยอันใหญ่เต็มไปด้วย
เครื่องหอมและเครื่องอบอันเป็นทิพย์ก็ลอยพุ่งขึ้นมาแล้วเปล่งแสงสว่างด้วยแก้วเจ็ดประการ
ประทุมชนอันมีพระเจ้าอาทิตย์ราชเป็นประธานก็ต่างแซ่ซ้องสาธุการ มีศุริยวงศ์คนตรีบรรเลง
กึกก้องเป็นพุทธบูชา⁴⁷ ส่วนตำนานมูลศาสนาบรรยายรายละเอียดไว้อีกว่า เมื่อพระเจ้าอาทิตย์ราชได้
ทรงประจักษ์ถึงอภินิหารแห่งพระบรมสารีริกธาตุนั้นแล้ว จึงใคร่จะอาราธนาไปประดิษฐานยังที่อัน
สมควร เมื่อทรงคำนึงดังนั้นแล้วพระบรมสารีริกธาตุจึงจมลง ณ ที่นั้นลึกลงไม่สามารถค้นพบ

พระเจ้าอาทิตย์ราชจึงทรงปรึกษากับมหาเถรเจ้าทั้งหลายถึงเหตุนี้ จากนั้นพระมหาเถร
ทั้งหลายจึงทูลให้พระเจ้าอาทิตย์ราชจัดหาเครื่องสักการะให้มากแล้วจักทำการอาราธนาพระบรม
สารีริกธาตุให้เสด็จกลับมาดังเดิม พระเจ้าอาทิตย์ราชจึงให้อำมาตย์ทั้งหลายจัดการตกแต่งพระนคร
หรืออุบายด้วยช่อฉัตร ต้นกล้วยต้นอ้อย พวงดอกไม้ธูปเทียน ประดับประดาสองข้างทางทั่วพระ
นคร ให้หมู่กุมารและกุมารีหมู่ละ 100 คน แต่งกายประดับประดาอย่างอลังการ หมู่หนึ่งให้นุ่งผ้า
ขาวถือดอกไม้แดง หมู่หนึ่งให้นุ่งผ้าแดงถือดอกไม้ขาว หมู่หนึ่งให้นุ่งผ้าเขียวถือดอกไม้เหลืองและ
เขียว หมู่หนึ่งให้นุ่งผ้าสีหม่นถือดอกไม้สีเขียวแก่ หมู่หนึ่งให้นุ่งผ้าขาวถือช่อแดง หมู่หนึ่งนุ่งผ้าแดง
ถือช่อขาว หมู่หนึ่งนุ่งผ้าเขียวถือช่อเหลืองและเขียว หมู่หนึ่งนุ่งผ้าสีหม่นถือช่อสีเขียวแก่ ส่วนคนวัย
กลางคนและคนแก่ให้นุ่งผ้าสีต่างๆถือเครื่องบูชาหลากหลายชนิดกันขึ้นเรียงรายกันสองข้างทาง
จากนั้นให้พระสงฆ์มาพร้อมกันทุกรูปแล้วให้ชาวเมืองทุกคนหันหน้าสู่สถานที่อันบังเกิดพระบรม
สารีริกธาตุก็เกิดลมอันละเอียดอ่อนพัดมา

ถัดนั้นพระเจ้าอาทิตย์ราชจึงกล่าวคาถาอาราธนาพระบรมสารีริกธาตุ ผอบทองคำที่พุ่ง
ขึ้นมาระดับสิริষะ สว่างสุกใสดุจดาวประกายพริ้ว รัศมีนั้นแผ่ซ่านปกคลุมทั้งเมืองหรืออุบาย
ชาวเมืองเกิดศรัทธาอย่างยิ่งชดดอกไม้ ผ้าและอาภรณ์ต่างๆขึ้นไปถวายบูชา พระเจ้าอาทิตย์ราชจึง
ให้ขุดลงไปแล้วก่อดินและอิฐขึ้นมาพอประมาณ ประโคมดนตรีสาธุการ แล้วให้ช่างมาตีโกศเงิน
อันหนึ่งให้งามประดุจโกศทองคำอันประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุนี้ โกศทองคำอันบรรจุพระ
บรมสารีริกธาตุนั้นพระเจ้าอโศกให้สร้างใส่พระบรมสารีริกธาตุเจ้าทุกองค์ที่อัญเชิญไปบรรจุไว้ใน
มหาเจดีย์ ในเมืองทั้ง 8 คือ เมืองราชคฤห์ เมืองสาวัตถี เมืองกบิลวัตถุ เมืองปาวา เมืองกุสินารา เมือง

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, 347-353

รามนคร เมืองอัลลคัปปะนครและเมืองเวณฐทีปกะนคร โดยต่อมาทวดาได้รวมเอาพระบรม
 สารีริกธาตุทั้ง 8 องค์ นี้มาบรรจุไว้ใน โภศทองคำในที่ที่พระพุทธเจ้าอธิษฐานไว้ในเมืองหริภุญไชย
 ซึ่งอาจารย์เจ้าบ้างก็ว่าเป็นธาตุเจี๋ย ธาตุกระดูกกระหม่อม บ้างว่าเป็นสรีรธาตุ พระเจ้าอาทิตย์ราชาให้
 สร้างโศศทองคำ โศศทองเหลือง โศศงา โศศไม้จันทน์ให้มีขนาดใหญ่กว่ากันเป็นลำดับ จากนั้นจึง
 ประดิษฐานโศศทองคำไว้ภายในโศศเงิน บรรจุโศศเงินไว้ภายในโศศทองเหลือง นำโศศทองเหลือง
 บรรจุไว้ภายในโศศงา ส่วนชั้นนอกสุดเป็นโศศไม้จันทน์ จากนั้นให้นำหินก้อนหนึ่งหนาประมาณ
 หนึ่งศอก กว้างและยาวประมาณสองศอกหนึ่งคืบมาทำเป็นที่บรรจุโศศทั้งหลายนั้นไว้ภายใน

พระเจ้าอาทิตย์ราชาให้เอาหินมาก่อเป็นเจดีย์ เมื่อหาฤกษ์ยามอันเป็นมงคลแล้ว พระเจ้าอา
 ทิตย์ราชาให้แบกหินอันเป็นมงคลนั้นมาก่อในท่ามกลางเพื่อเป็นที่รอง โศศธาตุ มีการประ โคมดนตรี
 เป็นอันมาก จากนั้นพระองค์ก็ให้ก่อเป็น 4 เสาตั้งเสาปราสาท สูง 12 ศอก มีประตูโค้งทั้ง 4 ด้านอยู่
 ภายนอกโศศธาตุเจดีย์นั้นแล ในเมื่อธาตุเจดีย์เสร็จพร้อมทุกอันแล้วก็ให้ฉลองเจดีย์มีเครื่องพร้อมทุก
 อัน กระทำบูชาอยู่ถ้วน 7 วัน 7 คืน ในวันถ้วน 7 นั้นทรงถวายเครื่องอัฐบริวารเป็นทานแก่สงฆ์เจ้า
 ทั้งหลายเป็นจำนวนมาก ส่วนพระนางปทุมวดีอัคมเหสินนั้นก็มิจิตศรัทธาให้ก่อเจดีย์องค์หนึ่งเป็น
 เหลี่ยมชายข้างก้ำเหนือมหาธาตุเจ้า ใ้โศศทองคำที่ขุดและให้ชื่อว่าสุวรรณเจดีย์ เมื่อครั้งสร้างเสร็จ
 บริบูรณ์แล้วก็ให้ฉลองสม โภชอย่างยิ่งใหญ่⁴⁸

แต่ตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัยกลับกล่าวถึง โศศบรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่ต่างออกไป
 คือกล่าวว่า หลังจากพระพุทธองค์ได้ฉันลูกสมอแล้วและเตรียมตัวจะเสด็จ ไปยังเมืองแห่งอื่น
 พระองค์ได้ทรงประทานเส้นพระเกศาแก่พญาชมพูนาคราชและพญากาเผือกจำนวนหนึ่ง พญาทั้ง
 สองจึงนำเอาพระเกศานั้นใส่ไว้ในกระบอกไม้รวกและนำกระบอกไม้รวกนั้นใส่เข้าไปในโศศแก้วและ
 ผึงโศศแก้วนั้นไว้ในที่ที่พระองค์เคยประทับนั่งอยู่ ต่อมาพุทธศักราช 1440 เมื่อพระเจ้าอาทิตย์ราชา
 เสด็จเสวยราชย์ พระองค์ได้สั่งให้ช่างทองทำโศศหนักสามพัน สูง 3 ศอก ประดับแก้ว 7 ชนิด
 ครอบโศศแก้วที่พญาชมพูนาคราชและพญากาเผือกบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ผึงไว้ในที่นั้นแล้ว
 สร้างมณฑปสูง 12 ศอกไว้บนที่ตั้งของโศศทองนั้นอีกชั้นหนึ่ง⁴⁹

⁴⁸ กรมศิลปากร, ตำนานมูลศาสนา, (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544), 176-180

⁴⁹ ประวิทย์ ตันตลานุกูล, ตำนานวัดพระธาตุหริภุญชัย-ลำพูน, (เชียงใหม่: โรงพิมพ์แสงศิลป์, 2542), 22-23

ส่วนเนื้อหาในพงศาวดารโยนกกลับแตกต่างออกไปดังนี้ ‘ลำดับนั้นสมเด็จพระเจ้าอาทิตย์ราชจึงให้จัดการสถาปนาพระบรมธาตุเจดีย์หลวงสูง 1 เส้น 3 วา ณ ที่บรรจुพระบรมธาตุนั้น แล้วให้สร้างโบสถ์วิหารการเปรียญศาลาใหญ่่น้อยเป็นมหาอารามหลักนครหริภุญไชย พระองค์ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเป็นอเนกประการ พระนครก็เป็นผาสุกเกษมสันต์หาทุกข์ภัยมิได้ ได้ครองราชสมบัติสืบไปได้ 5 พรรษาที่สิ้นพระชนม์’ สำหรับศักราชในการสร้างพระธาตุหริภุญไชยนี้ค่อนข้างแตกต่างกัน คือ เรื่องจามเทวีวงศ์นั้นเนื้อหาในปริเฉทที่ 4-6 ขาดไปมีการนำเอาความในชินกาลมาลีปกรณ์มาแทรกแทน ดังนั้น ศักราชปีที่สร้างพระธาตุหริภุญไชยคือ พุทธศักราช 1607⁵⁰ ส่วนพงศาวดารโยนกและตำนานมูลศาสนากลับไม่ระบุศักราชการสร้างไว้ กล่าวถึงแต่ศักราชที่พระเจ้าอาทิตย์ราชทรงครองราชย์เท่านั้น

ต่อมาสมัยพระเจ้าสรรพลิทธิ ครั้นพระองค์มีอายุได้ 19 ปี พระสงฆ์ที่มาจากลังกาทวีปได้ถวายผลของต้นพระศรีมหาโพธิ์ให้พระองค์ พระองค์จึงโปรดให้ปลูกไว้ภายใต้ฉัตรมหาธาตุเจ้า ซึ่งอาจจะเป็นภายในวัดพระธาตุหริภุญไชย และทรงสร้างโกศทองประดับด้วยแก้ว 7 ประการสำหรับใส่ภายนอกโกศทองคำที่พระเจ้าอาทิตย์ราชได้กระทำไว้แล้วให้เอาหินมาก่อครอบปราสาทประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุอันพระเจ้าอาทิตย์ราชได้ทรงสร้างไว้ มีความสูงได้ 24 ศอก แล้วแต่งเครื่องบูชาพร้อมทั้งถวายข้าพระสำหรับดูแลอุปฐากพระเจดีย์ พระเจ้าสรรพลิทธิทรงมีศรัทธาในพระรัตนตรัยอย่างมาก ทรงถวายจันทน์ น้ำ ถัดปนาที่นา สร้างสถูปเจดีย์เป็นอันมาก รวมถึงให้จารึกไว้ในหินสำหรับรองกายน้าพระพุทธรูป⁵¹ ราชวงศ์จามเทวีวงศ์สิ้นสุดลงในรัชสมัยพญาฉูบา กษัตริย์องค์สุดท้ายแห่งนครหริภุญไชยเนื่องจากถูกพญามังรายยกทัพเข้ามาตีและยึดเมืองลำพูนได้ และผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรของพระองค์ อาณาจักรหริภุญไชยนี้รวมทั้งสิ้นมีกษัตริย์ปกครองทั้งหมด 50 พระองค์ เป็นระยะเวลารวมทั้งสิ้น 631 ปีบริบูรณ์⁵² ส่วนในพงศาวดารโยนกระบุว่ามีกษัตริย์ทั้งหมด 49 พระองค์ อายุเมือง 618 ปี⁵³

เมื่อเข้าสู่สมัยอาณาจักรล้านนาซึ่งเป็นสมัยเดียวกับการเขียนเอกสารประวัติศาสตร์แล้ว พบว่ามีการบันทึกเหตุการณ์ต่างๆในประวัติศาสตร์อย่างมีระเบียบแบบแผนและมีความน่าเชื่อถือ มี

⁵⁰ พระรัตนปัญญาเถระ,ชินกาลมาลีปกรณ์,(กรุงเทพฯ:มิตรนราการพิมพ์,2510),102

⁵¹ กรมศิลปากร,ตำนานมูลศาสนา, (เชียงใหม่:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2544),181-

⁵² พระรัตนปัญญาเถระ,ชินกาลมาลีปกรณ์,(กรุงเทพฯ:มิตรนราการพิมพ์,2510),103

⁵³ พระยาประชาภิจักรจักร,พงศาวดารโยนก,(นนทบุรี:ศรีปัญญา,2557),276

การบันทึกข้อมูลและศักราชที่ค่อนข้างถูกต้องตรงกัน ทำให้ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือมากกว่าในสมัยก่อนหน้า สมัยอาณาจักรล้านนานั้นเริ่มแต่ครั้งพญามังรายตีได้เมืองหริภุญไชยแล้วปกครองอยู่ 2 ปีแล้วจึงให้อ้ายฟ้าปกครองเมืองนี้แทน ต่อมาเกิดเหตุข้าพระราชผู้ได้ขโมยเอาแผ่นทองคำที่พอกเสาปราสาทไปจำนวน 2 แผ่น น้ำหนัก 800 ตำลึง พระมหาละ 4 คน ผู้รักษามหาธาตุพร้อมกับเหล่าชีปะขาวและขุนฟ้าได้ช่วยกันสร้างที่รักษาธาตุเจ้าให้มั่นคงโดยการเอาหินมาล้อมก่อรอบปราสาทให้กลายเป็นทรงกลมไม่ให้เป็นดังภูเขาเมื่อก่อนนั้น มีความสูงได้ 70 ศอก ตกแต่งบนยอดด้วยลวดลายอันวิจิตรแล้วใส่ฉัตรทองคำ⁵⁴ ต่อมาในรัชสมัยพญาแสนภูก็ทรงมีศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง โดยให้สร้างพระพุทธรูป 2 องค์และธรรมสภาศาลาไว้ในเมืองหริภุญไชยเหมือนครั้งพระนางจามเทวีทรงสร้างพระกุศล นอกจากนั้นยังทรงให้พอกทองคำที่ยอดมหาธาตุเจ้ากับพระพุทธรูปทั้ง 2 องค์นั้นเป็นจำนวน 1 แสนทองอีกด้วย⁵⁵ ถัดมารัชสมัยพญาคำฟูก็ได้กัลปนาคนไว้สำหรับกวาดลานมหาเจดีย์เข้าด้านละคน ถวายคนไว้กวาดลานพระพุทธรูปและลานต้นพระศรีมหาโพธิ์อย่างละ 1 คน ไว้ที่วัดมหาวัน จากนั้นก็ทรงแต่งตั้งให้อามาตย์ผู้หนึ่งอยู่ครองนครหริภุญไชยแทน ครั้นพระองค์ได้เสวยราชย์แล้วก็คำนึงว่าพระองค์ได้เป็นใหญ่ก็เพราะบุญที่ทำได้เป็นแน่ จึงทรงทำบุญเพิ่มเติม โดยให้บัณฑิตเชื่อมฉิ่งนำเงินและทองแท่งจำนวนมากของพระองค์นั้นมาพอกมหาธาตุเจ้า กับให้ทานเป็นจตุปัจจัยแก่สงฆ์ทั้งหลายพร้อมทั้งสร้างศาลาฟังธรรมขนาดใหญ่หลังหนึ่งหน้าพระราชธาตุเจ้า⁵⁶

รัชกาลพระเจ้าแสนเมืองมาก็ได้ทรงห่มพระราชธาตุเจดีย์หลวงในนครหริภุญไชยด้วยทองคำหนัก 2 แสน 1 หมื่น⁵⁷ ในรัชกาลพระเจ้าติโลกราชนั้นทรงได้ปฏิสังขรณ์พระราชธาตุหริภุญไชยครั้งใหญ่ตั้งปรากฏในตำนานพระราชธาตุเจ้าหริภุญไชยดังนี้ พุทธศักราช 1990 พระเจ้าติโลกราชทรงสร้างสุพรรณเจดีย์กว้าง 12 วาอก สูงแต่ใจขึ้น 23 วา สรในมี 22 ชั้น ฉัตร 2 ใบ ใช้หินแดง 473,020 ก้อน ทองจังโก 84,844 แผ่น เอาช่องมีอนางจามเทวีใส่รองคอฉัตรแล้วใส่จังโกคำเป็นแผ่นได้ 164 แผ่น จากนั้นทรงสร้างพระทองคำองค์ใหญ่เหนือแท่นแก้วด้านใต้ หน้า 5,000 ตำลึง พระเงิน พระนาก พระทองคำ สร้างเสร็จพุทธศักราช 1990 เดือนวิสาขะออก 3 ค่ำ วันอังคารไทย กดสง้า ยามกลางวัน ทั้ง

⁵⁴ บำเพ็ญ ะวิน, มูลฐานล้านนา : รายงานการวิจัย, (เชียงใหม่:คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2538), 140

⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, 143

⁵⁶ กรมศิลปากร, ตำนานมูลศาสนา, (เชียงใหม่:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544), 190

⁵⁷ พระรัตนปัญญาเถระ, ชินกาลมาลีปกรณ์, (กรุงเทพฯ: มิตรนราการพิมพ์, 2510), 119

ยังทรงสร้างระเบียบชั้นในความกว้างจากทิศใต้ไปทิศเหนือ 43 วา สอก ความยาวจากทิศตะวันตกไป ตะวันออก 70 วา มีประตูโขง 3 แห่ง คือ ทิศตะวันออก ทิศใต้และทิศเหนือ อีกทั้งยังก่อปราการ ชั้นนอก กว้างจากทิศใต้ไปทิศเหนือ 124 วา ยาวจากทิศตะวันตกไปตะวันออก 183 วา มีประตูโขง 4 ด้านคือ ทิศเหนือ ทิศใต้ ทิศตะวันออกและทิศตะวันตก นอกจากนั้นยังทรงกัลปนาที่นาให้แก่ สุพรรณเจดีย์ 33,300 นาและข้าทาสรักษาพระราชอุทยานจำนวนหนึ่งด้วย ส่วนชินกาลมาลีปกรณ์ กล่าวถึงการบูรณะครั้งนี้ว่า มีการขุดรอบๆ องค์พระธาตุหริภุญไชยกว้างประมาณ 10 สอก ลึกแก่ ศิระคนเพื่อทำรากฐานเจดีย์และเมื่อสร้างเสร็จแล้วมีระเบียบกระพุ่มยอดเป็นอันเดียว ฐานกว้างยาว ด้านละ 52 สอก สูง 92 สอก มีแท่นวางดอกไม้แต่ละด้านยาวประมาณ 57 สอก สูง 2 สอกกว่าๆ สร้าง กำแพงศิลาแลง 4 ด้านล้อมรอบพระธาตุ ยาว 228 สอก กว้าง 150 สอก⁵⁸

ต่อมาในสมัยพระเมืองแก้วก็ได้ทรงบูรณะปฏิสังขรณ์ในปีพุทธศักราช 2046 โดยทรงสร้าง วิหารหลวง ปีพุทธศักราช 2078 ทรงมุงหลังคาวิหารหลวง โดยวิหารหลวงหลังนี้กว้าง 10 วา 3 สอก ยาว 24 วา 3 สอก มีเสา 40 เล่ม และยังทรงได้เอาทองจากวิหารหลวงอีก 190 แผ่น ถัดมารัชสมัย พระเมืองเกษเกล้า พระมเหสีพร้อมทั้งโอรสทั้งสองของพระองค์ได้ทรงสร้างวิหารและนำทองคำมา ใใส่พระธาตุเจ้า 40,000 คำ⁵⁹ เอกสารทางประวัติศาสตร์อีกฉบับหนึ่งที่กล่าวถึงพระธาตุเจ้าหริภุญไชย ในรัชกาลของพระเมืองแก้วได้แก่โคลงนิราศหริภุญชัย ซึ่งสันนิษฐานว่าแต่งเมื่อพุทธศักราช 2060 มีความกล่าวบรรยายถึงลักษณะของพระธาตุดังนี้

‘บรรทวยทวารต่อเท้า เถิงขง

อนกนองปานตง แผ่นค้อม

บริเวณล้ำแสนองค์ จักนั่ง นองเอ

ทั้งสี่สมด้านล้อม ลวดเสี้ยงสุดสถาน’

ถอดความได้ว่า ประตูป้อมต่อออกไปจนถึงประตูโค้ง มีตมมากมายเป็นแผ่น โคน รอบ บริเวณมีผู้คนนับแสนกับคั้ง(หรืออนอน) ล้อมทั้งสี่ด้าน ตลอดจนเต็มทั้งสถานที่

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, 124-125

⁵⁹ เพ็ญสุภา สุคตะ ใจอินทร์, พระธาตุหริภุญไชย, (เชียงใหม่: สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2553), 14-15

‘มหาชินราชูเจ้า เจดีย์
เหมือนแท่งทิพสิงคี คู่เพียง
ฉัตรคำคาดมณี ควรค่า เมืองเอ
เปี้ยวเป่งดินฟ้าเสียง สว่างเท่าอัมพร’

ถอดความได้ว่า เจดีย์พระมหาธาตุของพระพุทธเจ้าเหมือนแท่งทองคำ มีฉัตรทองคำ
ประดับด้วยมณีอันมีค่าเสมอกับเมืองๆหนึ่ง ส่องสว่างตลอดทั้งโลกและสวรรค์ขึ้นไปถึงท้องฟ้า

‘เจดีย์พระชินราชูเจ้า ศรีสถาน
โศภิตพะงาปาน เกศเกล้า
ทศมนมิมิปาน พอกู่ ครอบเอ
ฤาเลิศไตรทิพเจ้า เท่าวันจุคาศรี’

ถอดความได้ว่า เจดีย์พระธาตุของพระพุทธเจ้างามเสมอศิระะ ทั่วสิบแคว้นหามาเป็นคู่
ไม่ได้เลย ดีเยี่ยมล้ำลือไปถึงสวรรค์ จะเทียบได้ก็แต่พระเจดีย์จุฬามณี

‘มหาชินราชูเจ้า จอมจักร
จอมจักร โลกทศลักษณ์ เลิศล้ำ
เลิศล้ำมีใครทัก เทียมแทก ใต้เอ
เทียมแทกวางไว้ฟ้า ฟากค้ำดาวดิงส์’

ถอดความได้ว่า พระธาตุของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นจอมจักรพรรดิ มีลักษณะสิบประการอัน
ดีเยี่ยมในโลก จะมีใครมาเทียบเท่าได้ เหมาะสมจะวางไว้บนฟากฟ้าชั้นดาวดิงส์

‘ระวังเวียงเวดชั้น สมสอง สว่างเอ

ทุกแห่งเฉลิมฉัตรทอง แทบเอื้อม

พระหารสี่หลังยอง ยั่งเงื่อน งามเอ

เทียมระวังซ้อนเชื่อม สี่ค้ำนเถิงตรู'

ถอดความได้ว่า รั้วล้อมพระเจดีย์สองชั้นสว่างไสว ทุกมุมมีฉัตรทองแต่งไว้เกือบจะเอื้อมถึง พินารตั้งอยู่สี่หลังดงาม เรียงซ้อนเป็นคู่กันอยู่ดงามทั้งสี่ค้ำน⁶⁰

ข้อความจากโคลงนิราศหริภุญชัยฉบับเชียงใหม่และการถอดความจากศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ฒ นคร นี้หากพิจารณาจากการพรรณนาของบาทที่ว่า 'เหมือนแท่งทิพสิงคี กู่เพียง' จะเห็นได้ว่าตลอดสมัยอาณาจักรล้านนาจากเอกสารฉบับอื่นๆที่กล่าวถึงการทำบุญโดยการห่มทองและสร้างวิหารในบริเวณวัดพระธาตุหริภุญไชยนี้เป็นความจริงเพราะตอนที่กวีเดินทางไปสักการะพระธาตุหริภุญชัยนั้น องค์พระธาตุถูกห่มทองอย่างวิจิตรงดงามแล้ว อีกทั้งบทบาทความสำคัญขององค์พระธาตุยังคงมีการนับถือสืบต่อกันมาจากข้างต้นจะเห็นว่าแม้มิใช่ช่วงประเพณีที่สำคัญก็ยังมีพุทธศาสนิกชนจำนวนมากที่ไปแสวงบุญและสักการะพระธาตุเจ้าเป็นจำนวนมาก

สถาปัตยกรรมที่สำคัญในวัดพระธาตุหริภุญไชย

องค์พระธาตุหริภุญไชย

พระธาตุหริภุญไชยเมื่อแรกสร้างสันนิษฐานว่าเป็นปราสาทโขง ซึ่งตำนานหลายฉบับได้กล่าวไว้ตรงกันดังนี้

“ฝ่ายสมเด็จพระบรมกษัตริย์จึงมีพระราชโองการสั่งให้สร้างปราสาทสรูปพระองค์หนึ่ง อังนวมควรนำมาซึ่งความเลื่อมใส โดยสูงนั้นได้ 12 คอก มีพระทวารบานประตูเข้าออกทั้งสี่ทิศ ให้ขจิตร์ไปด้วยเสา 4 เสา สมควรรให้กระทำขึ้นไว้ในเบื้องแผ่นดินนั้น”⁶¹

⁶⁰ ประเสริฐ ฒ นคร, โคลงนิราศหริภุญชัย, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2516), 106-

⁶¹ สิงฆะ วรรณสัย, ตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย, (ลำพูน: ม.ป.ท., 2516), 13 อ้างถึงใน เพ็ญสุภา สุคตะ ใจอินทร์, พระธาตุหริภุญไชย, (เชียงใหม่: สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2553), 19

“พระยาอาทิตย์ราชก็ให้เอาหินมาเพื่อจกก่อให้เป็นเจดีย์ ครั้น ได้หินมาบริบูรณ์แล้ว จึงให้หานักปราชญ์มาพิจารณาควันทยามฉายาฤกษ์อันเป็นมงคลแล ครั้น ได้ฤกษ์แล้ว พระยาก็แบกหินอันเป็นมงคลนั้นมาก่อในท่ามกลาง เพื่อจกให้ก่อก่อนสำหรับเป็นที่รอง โภคธาตุพระพุทธรูปเจ้าทั้งหลายนั้นแล ครั้นพระยาหยิบหินก้อนนั้นยอขึ้นก็ให้ประ โคมดุริยดนตรีเป็นมงคลเสียงอึงมี่นัก เป็นดั่งเมฆอันพัดกัน ในท้องฟ้าฉะนั้น ก็เป็นอันดังกึกก้องทั่วเมืองหริภุญไชยทั้งมวลนั้น พระยาก็ให้ก่อในที่หนึ่งแล้วก็ให้ก่อเป็น 4 เสาตั้งปราสาทสูงได้ 12 สอก ให้เป็นประตูโค้งทั้ง 4 ด้านอยู่ภายนอกโภคาธาตุเจดีย์นั้นแล ในเมื่อธาตุเจดีย์เสร็จพร้อมทุกอันแล้ว พระยาก็ให้ฉลองเจดีย์มีเครื่องพร้อมทุกอันกระทำบูชาอยู่ถ้วน 7 วัน 7 คืน ในวันถ้วน 7 นั้นทรงถวายเครื่องอัฐบริวารเป็นทานแก่สงฆ์เจ้าทั้งหลายมากนักแล”⁶²

“เมื่ออาราธนาพระบรมสารีริกธาตุด้วยประการต่างๆ พระบรมธาตุนั้นพร้อมทั้งผอบก็ผุดขึ้นจากแผ่นดิน สูงประมาณ 3 สอกเปล่งพระรัศมีพรหมรังสีลอยอยู่ในที่นั้น ครั้นนั้นพระราชาทรงบรรจุผอบพระบรมสารีริกธาตุที่พระเจ้าอโศกธรรมราชโปรดให้ทำไว้ลงในสมุกอันวิจิตรด้วยรัตนะเป็นอนกมีประการต่างๆ แล้วประดิษฐานบนแผ่นศิลาแห่งหนึ่ง โปรดให้สร้างสถูปทรงปราสาท สูง 12 สอก มี 4 เสา ประตู 4 ด้าน”⁶³

ถัดมาสมัยพระเจ้าสรรพลีธิก็ได้ทรงก่อทับปราสาทโงงที่พระเจ้าอาทิตย์ราชสร้างไว้ดังนี้

“แล้วให้เอาหินมาก่อรอบปราสาทอันพระยาอาทิตย์ราชสร้าง สูงได้ 24 สอก แล้วให้แต่งเครื่องบูชา มีต้นว่าปีพาทย์ คนขับ คนพ้อนและคนทำแบบทั้งหลายไว้ให้อุปฐากปฏิบัติบูชาทุกค่ำเช้าตราบเท่าถึงบัดนี้แล”⁶⁴

จากเนื้อความจะพบว่าสถาปัตยกรรมยังมีรูปแบบเป็นปราสาทโงงอยู่จนกระทั่งสมัยรัชกาลพญามังราย

“เมื่อข้ามหาธาตุลักเอาคำพอกเสาปราสาท ๒ แผ่น น้ำหนักได้ ๘ ร้อยคำแล เมื่อนั้นมหาเถระเจ้าอยู่รักสามหาธาตุ 4 คนเปนไทยก็มีแล ผ้าขาวทั้งหลายจึงออกไปไหว้มหาเถระเจ้าทั้งหลายว่า บัดนี้เสียด

⁶² กรมศิลปากร,ตำนานมรดกศาสนา, (เชียงใหม่:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2544),179-

⁶³ พระรัตนปัญญาเถระ,จินกาลมาลีปกรณ์,(กรุงเทพฯ:มิตรนราการพิมพ์,2510),101

⁶⁴ กรมศิลปากร,ตำนานมรดกศาสนา, (เชียงใหม่:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2544),182

แผ่นคำพอกปราสาทมหาธาตุเจ้า ๒ แผ่น น้ำหนัก ๘ ร้อยคำแล้วแล จักกะทำดั่งนี้รื้อชา มหาเถระเจ้า กล่าวว่ บัดนี้มั่งรายยังไว้ฮ้ายฟ้าเปนใหญ่ในที่นี้มา สูงงไฟบอกแก่ขุนฟ้าซุอันเทือะ เมื่อนั้นฟ้าขาวทงหลายคี่ไฟบอกแก่ขุนฟ้าซุอันหันแล ขุนฟ้าว่าสุมาบอกแก่กุฎกัรู้แล ด้วยแท้พระญามั่งรายเจ้าลิกคี่ยังแล สูทงหลายไฟบอกแก่ท่านก่อนเทือะ เขาทงหลายคี่เอากัน ไฟบอกแก่เจ้ามั่งรายซุอันแล มั่งรายว่าคู้ยังไว้ขุนฟ้าอยู่นั้นเปนใหญ่ค้าย คูนี่ขุนยวนขุนรือะเดียง ก็จจะทงมวลบ่เหลือกว่ามหาเถระเจ้าแลขุนฟ้าแล อันใดแลจักหมั้นคูงค้อยเอากันกะทำเทือะ ฟ้าขาวทงหลายกับคนใช้มั่งรายคี่มาบอกซุอัน เมื่อนั้นฟ้าขาวแลขุนฟ้าแลมหาเถระเจ้าทงหลายซุมนุมกันพร้อมกัน แปลงที่รักสาธาตุเจ้าหื้อหมั้นคูงจิ่งหื้อคนทงหลายไฟเอาหินมาแลจิ่งพร้อมกันก่อวหมื่อกลม บ่หื้อเปดตั้งคู้หาเมื่อก่อนนั้น ลวงสูงได้ ๗๐ สอก หื้อริจนาลายอันวิจิตรในยอดแลคี่หื้อใส่รัตต์ค้ำวันนั้นแล”⁶⁵

ถัดจากนั้นมารัชกาลพญาแสนภู โปรดให้สร้างและบูรณะสิ่งก่อสร้างในวัดพระธาตุหริภุญไชยดังนี้
 “พระญาแสนภูนี้มีสัตธาในแก้วทง ๑ ประการเชื่อนัก หื้อสั่งสถาปรูปเจดีย์วิหารในเมืองพูนมากนัคแลคี่คีนมาอยู่ในเมืองหริภุญไชยนี้แลหื้อสั่งพระพุทธรูปเจ้า ๒ องค์ไว้เหมือนคั่งนางจามเทวีกับหื้อแปลงธัมมสภาคสาลา พระญาคี่หื้อพอกยอคมมหาธาตุเจ้ากับทงพระเจ้า ๒ องค์นั้นเสี้ยงคำแสน ๑ วันนั้นแล”⁶⁶

รัชกาลถัดมาพญาคำฟูก็ได้ทรงกระทำบุญด้วยการนำทองคำพอกองค์มหาธาตุ สร้างศาลาฟังธรรมพร้อมทั้งถวายทานเป็นอันมาก ความมีดังนี้

“พระญาตนลูกคี่ไว้ฮ้อมาคย์อยู่รักสาธาหริภุญไชย ตนพระญาคี่ไปสั่งสการพระญาตนพ่อ แลคี่อยู่กินเมืองเชียงรายแทนพ่อตนวันนั้นแล พระญาตนนั้นได้เปนใหญ่แลคี่กระนิงใจว่าคู้ได้เปนพระญาใหญ่ฉนั้นคี่เหตุบุญค้าย ควรคูกะทำบุญแถมเทือะ พระญาคี่หื้อเอาเงินแลคำแต่เล็มมาพอกมหาธาตุเจ้าออกมามากนัค จิ่งใช้ปีฆทิตะผู้ ๑ ชื่อมณีวังสะนั้น หื้อเอาเงินแลคำมาพอกมหาธาตุเจ้า กับหื้อแปลงจตุปัจจะแก่ชาวเจ้าทงหลายกับหื้อสั่งศาลาฟังธัมมหลัง ๑ ใหญ่นัค พายหน้าพระมหาธาตุเจ้าแล

⁶⁵ บำเพ็ญ ะวิน, มูลศาสนาล้านนาล้านนา : รายงานการวิจัย, (เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2538), 140

⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, 143

มณีวังสปีนทิตะคีหื้อกะทำบอรวมชู้อันแล้ว คีเมื่อแก่พระญาเจ้าตน พระญาไต้ยีนคีปีติโสมยัสสะ
มากนั้ก พระญาคีกะทำบุญไพบขาดสาย กินเมืองไต้ลืบปี คีเสี้ยงอายุแล⁶⁷

ต่อมารัชกาลพญาแสนเมืองมาก็ทรงหุ้มพระธาตุเจดีย์หลวงในนครหริภุญชัยด้วยแผ่น
ทองคำหนักสองแสนหนึ่งหมื่น⁶⁸ ส่วนตำนานมูลศาสนากลับกล่าวว่า

“พระญาแสนเมืองมามีสัทธามากนั้ก คีหื้อสั่งกู่หลวงกลางเวียง ถัดนั้นคีหื้อเอาคำมาพอกมหาธาตุ
เจ้าละพุนแสน ๓ หมื่น ๕ พันคำ คำอันเปนนาคใส่หนือจ้งโกทองนั้น เลี้ยง ๖ หมื่น ๕ พันคำ วันนั้น
แล”⁶⁹

การบูรณะสมัยพระเจ้าติโลกราช

พระเจ้าติโลกราชทรงให้มีการบูรณะครั้งใหญ่ในปีพุทธศักราช 1990 มีพระมหาเมธังกรเจ้า
เป็นประธาน โดยก่อสร้างสูงขึ้นไปอีก 8 วา รวมเป็น 23 วา ฐานกว้าง 12 วา 2 สอก ฉัตร 9 ชั้น ยอด
ฉัตรประดับแก้วบุษยใหญ่เท่าดอกบัวน้ำหนัก 230 เฟื้องและแก้วมหานิลใส่ไว้ที่ยอด หุ้มทองจ้งโก
ตลอดองค์ สรุปรายการในการก่อสร้างทั้งหมดดังนี้ ใช้ศิลาแลงจำนวน ๖๐,๐๐๐ ก้อน ปูน
๑,๖๖๐,๐๐๐ ค่าน้ำกั่วยตีบเงิน ๖๐,๐๐๐ สิ้นน้ำหนัก ๔,๐๐๐,๐๐๐ ราคาเงิน ๕,๐๐๐ รวมค่าก่อสร้าง
ทั้งหมด ๔,๐๐๐,๐๐๐ และเอาทองจ้งโกหุ้มตลอดองค์จำนวน ๑๕,๐๐๐ แผ่น ต่อมาในรัชสมัยพระ
เมืองแก้วราวพุทธศักราช 2050 ได้ทรงเรียไรเงินจากชาวบ้านได้ 220,000 เอาไปซื้อแผ่นทองแดงบุ
องค์เจดีย์และปิดทองคำทับ⁷⁰

การบูรณะหลังสมัยอาณาจักรล้านนา

พุทธศักราช 2328 พระเจ้ากาวิละได้บูรณะฉัตรปักยอดพระธาตุด้วยทองคำเป็น ๕ ชั้นและ
ยกฉัตรยอด ขุนสมบุรณ์วรราชต์กล่าวว่าฉัตรนี้เป็นทองคำขนาดเนื้อเจ็ด ฐานฉัตรชั้นล่างกว้าง

⁶⁷ เรื่องเดียวกัน,143

⁶⁸ พระรัตนปัญญาเถระ,ชินกาลมาลีปกรณ์,(กรุงเทพฯ:มิตรนราการพิมพ์,2510),119

⁶⁹ บำเพ็ญ ะวิน,มูลศาสนาตำนานล้านนา : รายงานการวิจัย,(เชียงใหม่:คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,2538),170

⁷⁰ เพ็ญสุภา สุคตะ ใจอินทร์,พระธาตุหริภุญไชย,(เชียงใหม่:สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่,2553),27-

ประมาณ 1 เมตร เป็นทองคำแท่งตัวตลอดจนยอด น้ำหนักประมาณ ๒๐ บาท โดยพบจารึกบนแผ่นเงินในยอดพระธาตุ หลังจากยอดฉัตรนี้ถูกพายุพัดลงไปเมื่อพุทธศักราช 2458 มีความดังนี้

“โจตะกะ พุทธศาสนาราชานามะโพโยอะชิปะติกูระโฐ ศักราช ๑๑๔๗ แขนฉัตรพระชินชาตุเจ้าก็คดเสี่ย เจ้าพระยาหลวงเมืองเชียงใหม่มีบุญจะเจตนา ได้ค้ำค้ำยังแกนฉัตรพระมหาชินชาตุเจ้าให้ชื้อคืนเป็นปรกติแล้ว ได้มีสุวรรณรัชชะห้อยก่อนแก้วเสตังคะมณีขึ้นใส่ฉัตรพระมหาชินชาตุเจ้าตราบเมื่อ ๕,๐๐๐ พระวษา ขอเอาสุข ๓ ประการมีนิพพานเป็นยอด”

ส่วนพงศาวดารโยนกกล่าวว่า

“เมื่อจุลศักราช ๑๑๔๘ ปีมะเมีย อัฐศก ในวันเดือนสี่ คือเดือนยี่ เจ้านครเชียงใหม่ได้ยกฉัตรหลวงสีมูมและยกฉัตรยอดพระมหาชินชาตุเมืองหริภุญไชย ตั้งรั้วเหล็กและรั้วทองเหลืองล้อมรอบองค์พระมหาธาตุนั้น และขนาดพระธาตุลำพูนนี้ ได้มีหมายเหตุในคราวนั้นว่า ฐานกว้าง ๑๒ วา ๒ ศอก สูง ๒๓ วา มีลูกสละ ๒๒”

ต่อมาได้มีการซ่อมยอดฉัตรพระธาตุอีก 3 ครั้ง คือ สมัยเจ้าบุญมา (พ.ศ. 2358- พ.ศ. 2370) เนื่องจากถูกฟ้าผ่า สมัยเจ้าดาราดิเรกรัตนไพโรจน์ (พ.ศ. 2414-2431) และเจ้าอินททยงยศโชติ (พ.ศ. 2438- พ.ศ. 2454) เนื่องจากถูกพายุพัดคด

พุทธศักราช 2457 เกิดลมพายุใหญ่พัดยอดฉัตรองค์พระธาตุโค้งงอ รัฐบาลไทยได้ทำการซ่อมยอดฉัตร โดยมีผู้ศรัทธาบริจาคทองคำหนัก 133 บาท 2 สลึง 1 เฟื้อง 4 หุน บริจาคเงินหนัก 271 บาท 1 สลึง รวมทองคำที่ทำยอดพระธาตุทั้งเก่าและใหม่หนัก 433 บาท 1 สลึง ใช้เวลาในการซ่อมอยู่เดือนหนึ่งจึงแล้วเสร็จ ได้ประกอบพิธียกยอดฉัตรในวันที่ ๓๐ มิถุนายน 2457 มีเจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์เป็นประธาน

พุทธศักราช 2500 รัฐบาลได้อนุมัติงบประมาณจำนวน 1,000,000 บาท ในการบูรณะพระธาตุหริภุญไชย ต่อมาในพุทธศักราช 2525 ในวาระที่กรุงรัตนโกสินทร์มีอายุครบ 200 ปี จังหวัดลำพูนและกรมศิลปากรได้ร่วมกันบูรณะองค์พระธาตุโดยการเสริมความมั่นคง ซ่อมแผ่นทองจังโก เเจาะระบายความชื้นและปิดทององค์พระธาตุ⁷¹

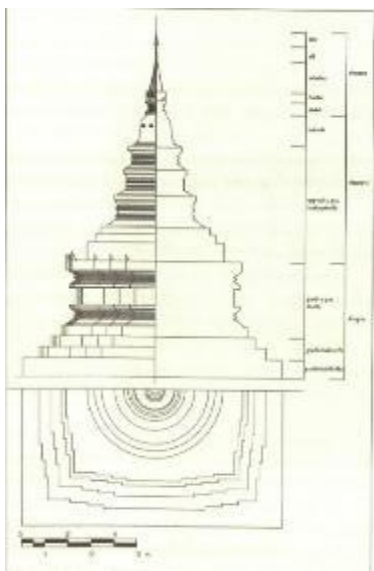
การวิเคราะห์รูปแบบและกำหนดอายุขององค์พระธาตุหริภุญไชย

⁷¹ เรื่องเดียวกัน, 33-35

องค์พระธาตุหริภุญไชยนั้นเป็นศาสนสถานที่มีความศักดิ์สิทธิ์และมีบทบาทความสำคัญเรื่อยมาทุกยุคสมัย ทำให้มีการบูรณะปฏิสังขรณ์มาโดยตลอด รูปแบบปัจจุบันของพระธาตุหริภุญไชยนั้นเป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนา มีองค์ประกอบดังนี้ ส่วนฐานเป็นฐานเชิงในผังสี่เหลี่ยม 1 ฐาน รองรับฐานเชิงในผังยกเก็จ 2 ฐาน โดยซุชฐานเชิงนี้รองรับซุชฐานบัวคว่ำบัวหงายที่ซ้อนกันสองฐานในผังยกเก็จ ซุชฐานบัวนี้รองรับชั้นเชิงในผังกลมที่ประกอบด้วยฐานเชิงในผังกลมซ้อนกันสามชั้น ถัดขึ้นมาเป็นส่วนรองรับองค์ระฆังที่ทำเป็นฐานบัวคว่ำบัวหงายในผังกลมที่มีการตกแต่งท้องไม้ด้วยลวดบัวลูกแก้วอกไก่สองเส้นซ้อนกันทั้งหมดสามชั้น สำหรับรองรับองค์ระฆังในผังกลมที่มีการตกแต่งด้วยการหุ้มแผ่นทองและประดับด้วยพระพุทธรูปคูนูนบนแผ่นทองจำนวน 8 องค์ รวมถึงการประดับดอกประจํายามตรงส่วนกลางองค์ระฆัง ถัดจากองค์ระฆังขึ้นไปเป็นบัลลังก์เพิ่มมุม ไม้สิบสองประดับท้องไม้ด้วยลวดบัวลูกแก้วอกไก่สองเส้น รองรับก้านฉัตร บัวฝาละมี ปล้องไฉน ปลียอด ฉัตรยอดและส่วนยอดสุดเป็นเม็ดน้ำค้าง

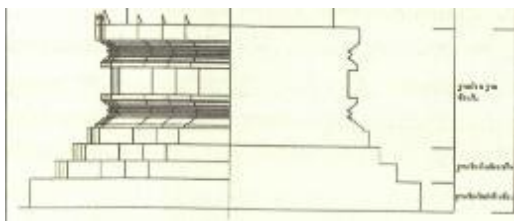
ภาพประกอบที่ 1 พระธาตุหริภุญไชย

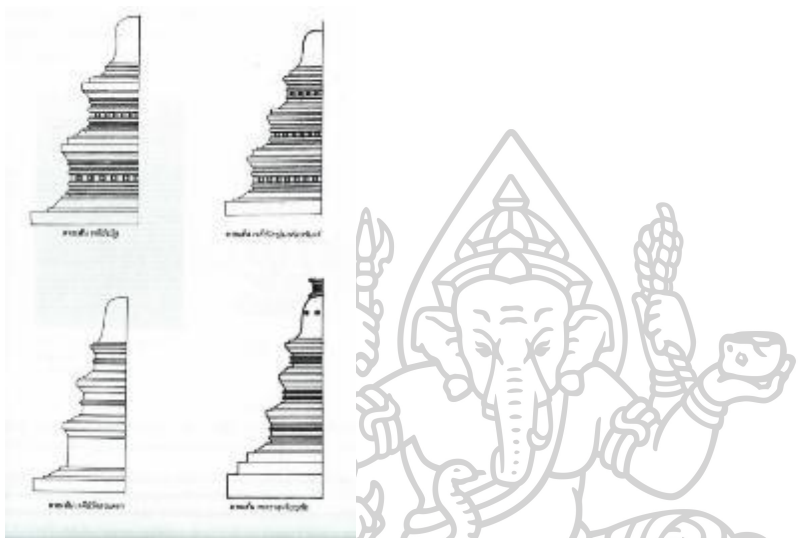
ภาพประกอบที่ 2 ลายเส้นแสดงรูปแบบพระธาตุหริภุญไชย⁷²

จากการวิเคราะห์รูปแบบปัจจุบันขององค์พระธาตุหริภุญไชยของ ศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์ พบว่ารูปแบบเฉพาะของเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนามี 2 ส่วน คือ ชุตฐานบัวในผังยกเก็จที่ประกอบด้วยฐานบัวที่มีลวดบัวลูกแก้วอกไก่คาดท้องไม้จำนวนหนึ่งเส้น ซ้อนกันสองฐาน และชุตฐานบัวรองรับกระฆังที่ประกอบด้วย ฐานบัวคว่ำบัวหงายในผังกลมที่คาดท้องไม้ด้วยลวดบัวลูกแก้วอกไก่จำนวนสองเส้น ซ้อนกันสามฐาน ซึ่งชุตฐานบัวในผังยกเก็จนี้ประกอบด้วยการสร้างฐานเชิงในผังสี่เหลี่ยม 2-3 ฐานรองรับฐานบัวคว่ำบัวหงายที่ท้องไม้คาดด้วยลวดบัวลูกแก้วอกไก่ 1 เส้น ซ้อนกันสองฐาน โดยมีการทำท้องไม้ที่ไม่มีการตกแต่งใดๆคั่นระหว่างทั้งสองฐานนี้ หรือหากพิจารณาจากขนาดของหน้ากระดานบนของฐานบัวชั้นบนและหน้ากระดานล่างของฐานบัวชั้นล่าง อาจกล่าวได้ว่าเป็นการทำฐานบัวชั้นเดียวแต่ประดับท้องไม้ด้วยการลดขนาดขององค์ประกอบบางอย่างในชุตฐานบัวเพื่อทำให้เป็นงานประดับท้องไม้ก็ได้ เมื่อพิจารณาถึงขนาดของบัวคว่ำและหน้ากระดานล่างของฐานชุตบนร่วมกับหน้ากระดานบนและบัวคว่ำของฐานชุตล่าง แต่ทั้งนี้พื้นที่ท้องไม้ของฐานทั้งสองชุตนี้กลับมีการตกแต่งด้วยลวดบัวลูกแก้วอกไก่ จึงควรเรียกว่าเป็นการทำฐานบัวในผังยกเก็จสองฐานมาซ้อนกัน

⁷² ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐาน โบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),96

ภาพประกอบที่ 3 ชุดฐานบัวคว่ำ-บัวหงายซ้อนกัน 2 ฐาน⁷³

ภาพประกอบที่ 4 พัฒนาการของส่วนรองรับองค์ระฆัง⁷⁴

ทั้งนี้การทำลวดบัวสลับกันระหว่างลวดบัวคว่ำ-ลวดบัวหงายและลวดบัวลูกแก้ว มักพบอยู่ในชุดฐานรองรับเจดีย์หรือองค์ระฆังของเจดีย์ในพุททามเช่นเดียวกัน เช่น กลุ่มเจดีย์ฉวีภู ซึ่งในศิลปะพุททามไม่มีลวดบัวแบบลูกแก้วออก โถ่ พบเพียงลวดบัวลูกแก้ว มีการตกแต่งสลับทำแหน่งกันระหว่างบัวคว่ำ-บัวหงายของฐานทั้งสองชุดกับลวดบัว โดยตำแหน่งของบัวคว่ำของฐานชุดบนและบัวหงายของฐานชุดล่างถูกแทนที่ด้วยลวดบัวลูกแก้ว ส่วนตำแหน่งลวดบัวของฐานชุดบนนั้นทำเป็นบัวหงาย ลวดบัวของฐานชุดล่างนั้นทำเป็นบัวคว่ำ จึงทำให้ฐานชุดบนนั้นไม่มีบัวคว่ำและฐานชุดล่างนั้นไม่มีบัวหงาย เพราะฉะนั้นเชื่อว่าชุดฐานในผังยกเก็จซ้อนกันสองฐานนี้อาจได้แรงบันดาลใจจากเจดีย์พุททามในกลุ่มนี้แล้วนำมาดัดแปลงบางส่วนจนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะในศิลปะล้านนา⁷⁵

⁷³ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์” , (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),98

⁷⁴ เรื่องเดียวกัน,104

⁷⁵ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์” , (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),96-98

สำหรับส่วนรองรับองค์ระฆังที่ทำเป็นฐานบัวคว่ำบัวหงายในผังกลมที่มีการตกแต่งทอ้งไม้ด้วยลวดบัวลูกแก้วอกไก่สองเส้นซ้อนกันทั้งหมดสามชั้น องค์ประกอบที่เป็นฐานรองรับองค์ระฆังนี้มีมาตั้งแต่สถาปนาในศิลปะอินเดียและมีการพัฒนารูปแบบเรื่อยมาตั้งแต่แบบฐานเชิงในผังกลมที่พบในศิลปะแบบอินเดียโบราณ ศิลปะลังกาสัมัยอนุราธปุระ แบบฐานบัวคว่ำบัวหงายที่พบในศิลปะลังกาสัมัยโปลนารูวะ ช่วงพุทธศตวรรษที่ 17-18 และยังพบในเจดีย์ทรงระฆังในศิลปะพุกามที่ได้รับอิทธิพลศิลปะลังกา เช่น เจดีย์จัญญู แต่ทั้งนี้ส่วนรองรับองค์ระฆังของเจดีย์ในศิลปะพุกามนั้นมีการเพิ่มองค์ประกอบที่ต่างจากศิลปะลังกา คือ มีการประดับลวดบัวลูกแก้วที่ทอ้งไม้ 2 เส้นและบริเวณทอ้งไม้มีการทำช่องสี่เหลี่ยม โดยรูปแบบส่วนรองรับองค์ระฆังนี้ได้มีอิทธิพลให้กับเจดีย์ในล้านนา เช่น เจดีย์วัดคูโองค์มหาเถรจันทร์ที่มีประวัติว่าสร้างมาตั้งแต่รัชสมัยพญามังราย โดยมีชื่อว่า วัดไผ่สลับเอ็ดคอก ต่อมาได้บูรณะในสมัยพญากือนาเพื่อเป็นที่พำนักของมหาเถรจันทร์ ซึ่งเชื่อว่าเจดีย์องค์นี้ได้มีอิทธิพลให้กับเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนาต่อมา เช่น เจดีย์ประธานของวัดสวนดอก ซึ่งเป็นวัดที่สร้างในสมัยพญากือนาเพื่อให้พระสุนทรเทพพำนักในพุทธศักราช 1915 โดยเจดีย์ประธานวัดสวนดอกนี้มีการสร้างส่วนรองรับองค์ระฆังสามชั้น แต่ระเบียนการลดระดับของฐานบัวนั้นยังมีสัดส่วนไม่สอดคล้องกันรวมถึงการประดับลวดบัวลูกแก้วอกไก่ที่ประดับข้างและไม้ประดับข้าง หรือประดับเพียงเส้นเดียว อาจเป็นเพราะการบูรณะที่ไม่เข้าใจรูปแบบและระเบียบของเจดีย์ทรงระฆังซึ่งอาจเป็นงานบูรณะครั้งใหญ่ในสมัยครุราชวิชัย

แต่ส่วนที่สังเกตได้ว่าได้รับอิทธิพลจากพุกามคือ การสร้างเจดีย์บนลานประทักษิณที่ยกสูงและมีซุ้มประตูทางเข้าสี่ด้านคล้ายเจดีย์จัญญูเมืองพุกาม จึงอาจกล่าวได้ว่ามีระยะเวลาในการสร้างสัมพันธ์กับข้อมูลในเอกสารคือ สร้างในรัชสมัยพญากือนา ช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 20 ทั้งนี้เชื่อว่าการพัฒนารูปแบบต่อมาจนเกิดความลงตัว โดยทำเป็นส่วนรองรับองค์ระฆังที่ประกอบไปด้วยฐานบัวในผังกลมคาคทอ้งไม้ด้วยลวดบัวลูกแก้วอกไก่จำนวนสองเส้น ซ้อนกันสามชั้น ในยุคที่ทำการบูรณะองค์พระธาตุหริภุญไชย⁷⁶

การกำหนดอายุพระธาตุหริภุญไชย

ศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์กำหนดอายุพระธาตุหริภุญไชยโดยใช้หลักฐานจากศิลปกรรมที่ประดับบนองค์พระธาตุหริภุญไชย คือ พระพุทธรูปคูนูนบนแผ่นทองจังโกหุ้มองค์พระธาตุซึ่งมีทั้งหมด 8 องค์ เป็นพระพุทธรูปยืนแสดงปางถวายเนตร 5 องค์ และพระพุทธรูปลีลา 3

⁷⁶ เรื่องเดียวกัน, 99-104

องค์ ประดิษฐานอยู่บริเวณองค์ระฆังของพระธาตุหริภุญไชย พบว่าใกล้เคียงพระบาท พระพุทธรูปนั้น 4 องค์ มีจารึกที่กล่าวถึงผู้สร้าง จารึกด้วยอักษรไทย-ล้านนา ภาษาไทย แต่ไม่ได้ ระบุศักราชที่สร้าง จารึกชิ้นที่สำคัญที่สุดคือจารึกที่พบที่พระพุทธรูปหมายเลข 6⁷⁷ ที่กล่าวถึงผู้สร้าง คือ เจ้ามหาเทวี “ผู้เป็นแม่แก่เจ้าพระยาทั้งสองพี่น้อง...”⁷⁸ จากการวิเคราะห์ตีความรูปแบบอักษร พบว่าเป็นรูปแบบตัวอักษรไทยล้านนาที่เก่าที่สุด ซึ่งวิวัฒนาการมาจากอักษรไทยสมัยสุโขทัยที่วัด พระยืน ซึ่งจารึกในปีพุทธศักราช 1913 ดังนั้นพระพุทธรูปคุณูปานี้ไม่น่าจะเก่าเกินไปกว่า พุทธศักราช 1913 ส่วนเจ้ามหาเทวีผู้เป็นแม่แก่พระยาทั้งสองพี่น้องที่กล่าวถึงนั้น น่าจะเป็น พระนาง จิตราเทวี ผู้เป็นพระราชชนนีของพญากือนาและท้าวมหาพรหม ผู้ซึ่งครองราชย์ในสมัยนั้น

ภาพประกอบที่ 5 ตัวอย่างพระพุทธรูปลีลาคุณูปานบนทองจังโกหุ้มองค์พระธาตุหริภุญไชย

หากพิจารณาจากรูปแบบของพระพุทธรูปแล้วพบว่าเป็นพระพุทธรูปที่ได้รับอิทธิพลของศิลปะ สุโขทัยแล้ว เนื่องจากมีการแสดงปางลีลา สันนิษฐานว่าพระพุทธรูปนั้นคงสร้างขึ้นในช่วงแรกที่ อาณาจักรล้านนาได้รับอิทธิพลสุโขทัยในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 20 สำหรับรูปแบบองค์เจดีย์นั้น

⁷⁷ กำหนดหมายเลข 1 จากองค์ด้านทิศตะวันออกและเวียนขวาไปจนครบ 8

⁷⁸ เติม มีเต็ม, “คำจารึกที่แผ่นทองจังโก พระพุทธรูปคอรระฆังพระธาตุหริภุญไชย”, ใน งานเกี่ยวกับ จารึก,(กรุงเทพฯ:กรมศิลปากร,2525),69-73 อ้างถึงใน ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “ รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจาก หลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์” , (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),105

น่าจะเกิดขึ้นตั้งแต่รัชสมัยพญาเกือนาจนถึงสมัยพญาติโลกราชซึ่งมีการบูรณะซ่อมแซมครั้งใหญ่ หากกำหนดอายุด้วยรูปแบบสถาปัตยกรรมแล้วนั้น พระธาตุหริภุญไชยน่าจะมียุในช่วงต้นถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 20 เมื่อพิจารณาร่วมกันแล้วสันนิษฐานว่าพระธาตุหริภุญไชยในปัจจุบันนี้น่าจะสร้างขึ้นหรือซ่อมในสมัยของพระเจ้าเกือนาในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 20 แต่ทั้งนี้ไม่มีเอกสารใดเลยที่มีบันทึกถึงการบูรณะสมัยของพญาเกือนา หรือเป็นไปได้ว่าเอกสารต่างๆเกี่ยวกับการบูรณะครั้งนี้อาจถูกทำลายไปเนื่องจากความขัดแย้งของสงฆ์สองนิกาย หรืออาจเป็นไปได้ว่าสร้างขึ้นในรัชกาลถัดมาคือสมัยพญาแสนเมืองมา ผู้ทรงบูรณะหุ้มทองพระธาตุด้วยทองคำหนักสองแสนหนึ่งหมื่นดั่งที่มีบันทึกไว้ในเอกสาร⁷⁹

รื้อหอกหรือสัตติบัญญัติพระธาตุ

ภาพประกอบที่ 6 ภาพแสดงตำแหน่งรื้อหอกองค์พระธาตุและภาพรื้อหอกองค์พระธาตุในปัจจุบัน

รื้อหอกรอบองค์พระธาตุนั้นมี 2 ชั้นมีการหล่อขึ้นหลายรัชกาลเริ่มตั้งแต่สมัยพระเมืองแก้ว ที่ทรงโปรดให้หล่อรื้อที่เมืองเชียงแสนแล้วนำมาล้อมองค์พระธาตุ 2 ชั้นเป็นจำนวน 585 เล่ม ต่อมา สมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช พระราชโหมลิมหาพรหมและมหาสังฆราชรัตนอคุลยอุตตราอาราม พร้อมทั้งชาวบ้านได้ร่วมกันสร้างรื้อเหล็กล้อมพระธาตุทั้งสี่ด้าน ชั้นนอกด้านตะวันออกถึงตะวันตก ยาว 20 วา 1 สอก ด้านเหนือถึงด้านใต้ยาว 20 วา รวมเป็นรื้อเหล็ก 708 เล่ม โดยตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัยได้กล่าวถึงลักษณะของรื้อสัตติบัญญัติไว้ว่า

⁷⁹ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐาน โบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),105-106

“ร้วทองเหลืองชั้นในสูง 5 ศอกคืบ กว้างเล่มละ 2 นิ้ว

ร้วด้านหน้าทิศตะวันออกยาว ๘,๕๐๓ ศอก (14 วา 1 ศอก) สิ้นล่ำร้วทองเหลือง 149 เล่ม

ด้านใต้ 14 วา 2 ศอก สิ้นล่ำร้วทอง 146 เล่ม ด้านตะวันตก 14 วา 1 คืบ สิ้นล่ำร้วทอง 141 เล่ม

ด้านทิศเหนือ 14 วา 2 ศอก สิ้นล่ำร้วทอง 149 เล่ม มีปราสาท 4 หลังตั้งอยู่ 4 มุม ประทีปโคมทองรูป
บัวบานด้านละ 19 ใบ สี่ทิศรวมทั้งสิ้น 76 ใบ ตั้งอยู่บนเสาทอง”⁸⁰

หอยอ หรือวิหารทิศ

ภาพประกอบที่ 7 ภาพแสดงตำแหน่งหอยอ

ภาพประกอบที่ 8 รูปของหอยอในปัจจุบัน

หอยอหรือวิหารทิศเป็นวิหารขนาดเล็กประดิษฐานพระพุทธรูปประจำทิศทั้งสี่ ตำนาน
พื้นเมืองเชียงใหม่บันทึกว่า พระเจ้ากาวิละพร้อมด้วยน้องทั้งสองราชวงศ์และเสนาอำมาตย์ได้

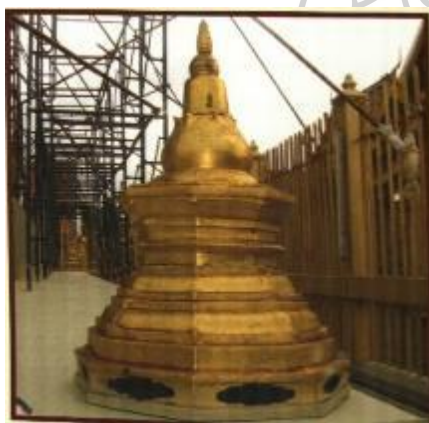
⁸⁰เพ็ญสุภา สุขตะ ใจอินทร์, พระธาตุหริภุญไชย, (เชียงใหม่: สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2553), 36-

ร่วมกันบูรณะหอยขอ ๔ ด้านของพระมหาธาตุแห่งเมืองลำพูน ณ กึ่งกลางรั้วเหล็กด้านนอกในปี ๒๓๓๕ แต่ละด้านก่อปูนสูงถึงครึ่งรั้วและสร้างขึ้นตามรูปแบบสถาปัตยกรรมดั้งเดิม⁸¹ ด้านในหอยขอแต่ละด้านประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัย 3 องค์ มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 20-21⁸²

สถูปจำลองประจำมุมทั้งสี่

ภาพประกอบที่ 9 แสดงตำแหน่งของสถูปจำลอง

ภาพประกอบที่ 10 รูปสถูปจำลองบนฐานเจียง⁸³

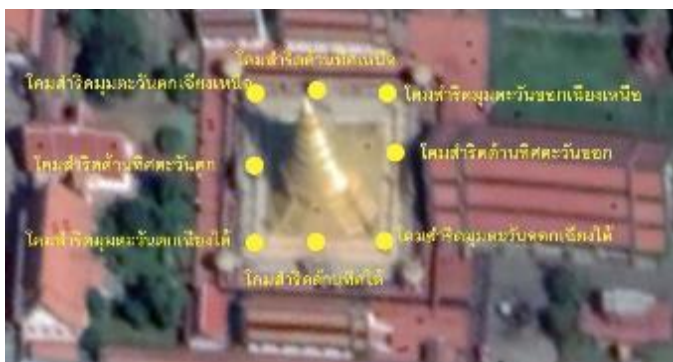
⁸¹ อัมพร กล้วย, “การศึกษาวิหารล้านนาในสมัยการปกครองของเชื้อสายตระกูลเจ้าเจ็ดตน (พ.ศ. 2317-2442) ในจังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน”(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2540), 81

⁸² เพ็ญสุภา สุขคตะ ใจอินทร์, พระธาตุหริภุญไชย, (เชียงใหม่: สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2553), 38

⁸³ เรื่องเดียวกัน, 40

สถูปจำลองนี้ตั้งอยู่บนฐานเชิงชั้นล่างสุดขององค์พระธาตุในแต่ละมุมด้านในของรั้วหอก โดยสามองค์มีลักษณะเหมือนกันคือองค์ด้านมุมทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ทิศตะวันตกเฉียงใต้และทิศตะวันออกเฉียงใต้ ส่วนองค์ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือมีรูปแบบที่แตกต่างออกไป

โคมปราสาทสำริด

ภาพประกอบที่ 11 แสดงตำแหน่งของโคมสำริด

ภาพประกอบที่ 12 โคมสำริดบนยอดเสาของรั้วชั้นใน

ภาพประกอบที่ 13 ลวดลายบนตัวโคมสำริด⁸⁴

โคมปราสาทสำริดหรือ โคมป่องตั้งอยู่บนเสาไว้ชั้นในรอบองค์พระธาตุหริภุญไชย มีทั้งหมด 8 โคม โดย ตั้งอยู่ตรงกึ่งกลางทั้งสี่ด้านและตรงมุมทั้งสี่ของรั้วล้อมพระธาตุชั้นใน โดยด้านทิศเหนือและทิศใต้ตั้งอยู่บนเรือสำเภาสำริด สมัยรัชกาลพระเมืองแก้วทรงโปรดให้สร้างรั้วหอก พร้อมทั้งประดับปราสาทที่มุมรั้วทั้งสี่ด้าน ระหว่างปราสาทแต่ละด้านประดับด้วยโคมทองรูปดอกบัว นอกจากนั้นทรงโปรดให้สร้างประตูทองชั้นนอกทั้งสี่ด้านและวิหารหลวง แต่ละโคมนั้นสามารถเปิดได้เพื่อใส่ไฟเป็นพุทธบูชา⁸⁵ ทั้งนี้จากความเห็นของ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร. สันติ เล็กสุขุม เห็นว่าเรื่องสำเภาสำริดนี้อาจเป็นศิลปกรรมที่สร้างขึ้นในชั้นหลัง ราวสมัยรัชกาลที่ 4-5 เนื่องจากการวางลวดลายในลักษณะเบียดแน่นเต็มพื้นที่นั้นเป็นที่นิยมในยุคฟื้นฟูล้านนาไม่เกิน 200 ปี ส่วนศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์เห็นว่าลวดลายที่พบนั้นไม่ใช่อัตลักษณ์ของศิลปกรรมล้านนา โดยอาจได้รับอิทธิพลมาจากพม่าหรือสิบสองปันนาและกำหนดอายุว่าไม่เก่าไปกว่าสมัยอยุธยาตอนปลาย⁸⁶

ฉัตรหลวง

⁸⁴ เรื่องเดียวกัน,41

⁸⁵ เพ็ญสุภา สุคตะ ใจอินทร์,พระธาตุหริภุญไชย,(เชียงใหม่:สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่,2553),41

⁸⁶ สัมภาษณ์ ศ.ดร. สันติ เล็กสุขุม และรศ.ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์,ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร,วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๑ อ้างถึงใน เพ็ญสุภา สุคตะ ใจอินทร์,พระธาตุหริภุญไชย,(เชียงใหม่:สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่,2553),43

ภาพประกอบที่ 14 ภาพแสดงตำแหน่งของฉัตรหลวงประจำมณฑล

ภาพประกอบที่ 15 ฉัตรหลวงในปัจจุบัน

ฉัตรหลวงนี้ตั้งอยู่ตรงมุมของรั้วล้อมองค์พระธาตุด้านนอกเชื่อมกับซุ้มกุ่มกัณฑ์ โปรดให้สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้ากาวิละ โดยปักไว้สี่มุมขององค์พระธาตุแทนฉัตรทองคำของเดิมที่ชำรุด ฉัตรนี้ทำจากทองจังโกขนาดใหญ่ ตกแต่งลวดลายด้วยสีแดงสลักสีเหลืองตั้งแต่ฐานจนถึงยอด ระบายฉัตรเป็นแผ่นทองชั้นเดียวลุลายห้อยตุ้มตั้ง นอกจากนี้ยังทรงโปรดให้ปรับปรุงพื้นลานวัด ตั้งโคมไฟปรุพร้อมทั้งราวเทียนเป็นระยะ โดยรอบที่มุมทั้งสี่ตรงซุ้มกุ่มกัณฑ์⁸⁷

ซุ้มกุ่มกัณฑ์

⁸⁷ เพ็ญสุภา สุคตะ ใจอินทร์, พระธาตุหริภุญไชย, (เชียงใหม่: สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2553), 45

ภาพประกอบที่ 16 แสดงตำแหน่งของซุ้มกุ่มกัณฑ์รอบองค์พระธาตุ

ภาพประกอบที่ 17 ซุ้มกุ่มกัณฑ์ในปัจจุบัน

ซุ้มกุ่มกัณฑ์มีทั้งหมดสี่ซุ้มในแต่ละมุม เป็นกุ่มกัณฑ์ที่หล่อด้วยปูนและระบายสี สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้ากาวิละและบูรณะโดยการทาสีใหม่ทับ ลักษณะของกุ่มกัณฑ์ที่วัดนี้มีได้แสดงรูปลักษณะของการเป็นยักษ์ หากแต่มีลักษณะเป็นประติมากรรมรูปบุคคลทรงเครื่องนั่งขัดสมาธิราบถือกระบองแท่งสี่เหลี่ยมอยู่ในซุ้ม อาจสร้างขึ้นในยุคฟื้นฟูล้านนาหรือร่วมสมัยกับกรุงรัตนโกสินทร์⁸⁸

สถาปัตยกรรมภายในกำแพงแก้ว

⁸⁸ เรื่องเดียวกัน, 45

ภาพประกอบที่ 18 ภาพแสดงตำแหน่งอาคารในกำแพงแก้วของวัดพระธาตุทวารวดีไชย

สุวรรณเจดีย์

ภาพประกอบที่ 19 แสดงตำแหน่งของสุวรรณเจดีย์

ภาพประกอบที่ 20 ภาพถ่ายเก่าของสุวรรณเจดีย์⁸⁹

สุวรรณเจดีย์หรือปทุมวดีเจดีย์ เป็นเจดีย์ที่พระนางปทุมวดี พระมเหสีของพระเจ้าอัทธยราชทรงโปรดให้สร้างขึ้นหลังจากที่พระเจ้าอัทธยราชทรงสถาปนาพระธาตุหริภุญไชยขึ้นในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 17⁹⁰ โดยตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือขององค์พระธาตุ ด้านในรั้วกำแพงแก้วเดียวกัน สุวรรณเจดีย์มีลักษณะเป็นเจดีย์ทรงปราสาทในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีเรือนธาตุที่เจาะช่องจระนำประดิษฐานพระพุทธรูปด้านละ 3 องค์ ซ้อนกัน 5 ชั้น ลดหลั่นกันขึ้นไป ส่วนฐานกว้าง 6 เมตร สูงประมาณ 14 เมตร โครงสร้างเป็นศิลาแลงผสมอิฐ ทั้งนี้สุวรรณเจดีย์คงมีการบูรณะซ่อมแซมสืบต่อมา แต่ด้วยรูปแบบที่มีระเบียบแบบแผนคล้ายกับเจดีย์กู่ดทุกประการจึงอาจกำหนดให้มีอายุอยู่ในช่วงเวลาเดียวกันได้คือราวกลางพุทธศตวรรษที่ 17 ถึง ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 18⁹¹ ฐานของสุวรรณเจดีย์มีการประดิษฐานพระพุทธรูปสามองค์ที่เคลื่อนย้ายมาจากวัดคอนแก้วซึ่งตั้งอยู่ปากตะวันออกของแม่น้ำกวพร้อมทั้งศิลาจารึกหินทราย ปัจจุบันถูกพอกปูนทับแต่ยังคงแสดงให้เห็นถึงรูปแบบเฉพาะของพระพุทธรูปสมัยหริภุญไชย

⁸⁹ เพ็ญสุภา สุคตะ ใจอินทร์, พระธาตุหริภุญไชย, (เชียงใหม่: สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2553), 78

⁹⁰ กรมศิลปากร, ตำนานมรดกศาสนา, (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544), 180

⁹¹ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2552), 35

ภาพประกอบที่ 21 สุวรรณเจดีย์และพระพุทธรูปที่ฐาน

ภาพประกอบที่ 22 พระพุทธรูปที่อัญเชิญมาจากวัดต้นแก้ว

วิหารหลวง

ภาพประกอบที่ 23 แสดงตำแหน่งของวิหารหลวง

ภาพประกอบที่ 24 ภาพถ่ายเก่าของวิหารหลวง

วิหารหลวงหลังเดิมของวัดพระธาตุศรีภูญไชยนี้สร้างขึ้นในรัชกาลพระเมืองแก้ว ราว พุทธศักราช 2054 ทางด้านตะวันออกขององค์พระธาตุ จากหลักฐานภาพถ่ายเก่าพบว่าวิหารหลวงมีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า เป็นวิหาร โถง ไม่มีผนัง หลังคามุงด้วยดินขอ หลังคาซ้อนลดหลั่นกันสาม ชั้น ทั้งชายลงมาสามดับ หน้าบันแสดงลวดลายพรรณพฤกษาในกรอบลูกฟัก โครงหลังคาแบบซื่อไม้ต่างใหม่ ส่วนปลายปั้นลมทำเป็นรูปตัวเหงา ฐานชุกชีพระประธานอยู่ในผังสี่เหลี่ยมก่อนไปทางด้านหลังวิหารและมีการทำคอสองไม้คลุมลงมา เสาวิหารเป็นเสากลมตกแต่งด้วยการลงรักปิดทอง ด้านทิศใต้ของวิหารหน้าพระประธานมีธรรมาสันยอดปราสาทสำหรับสวดมนต์อยู่ จากบันทึกของ Carl Bock นักธรรมชาติวิทยาชาวอเมริกันที่เข้ามาสำรวจในปีพุทธศักราช 2424 ได้บรรยายถึงลักษณะของวิหารหลวงซึ่งขณะนั้นกำลังอยู่ในระหว่างการบูรณะไว้ดังนี้

“สถานที่ที่หันหน้าตรงกับทางเข้าคือ โบสถ์ มีพระหลายองค์กำลังช่วยกันทาสี ทาน้ำมัน ปิดทองทั้ง ด้านนอกด้านในและฝั่งกระจกสีตามลวดลายที่แกะสลักไว้ตรงหน้าจั่ว โบสถ์นี้สร้างด้วยไม้ทั้งหลัง เว้นแต่พื้นซึ่งเป็นหิน และมีเสาไม้สักต้นใหญ่รับน้ำหนักหลังคาอันสูงไว้ บนแท่นบูชามีพระพุทธรูป สำริดปางต่างๆทางด้านซ้ายของ โบสถ์มีตึกหลังเล็กใช้เป็นที่เก็บพระธรรม”⁹²

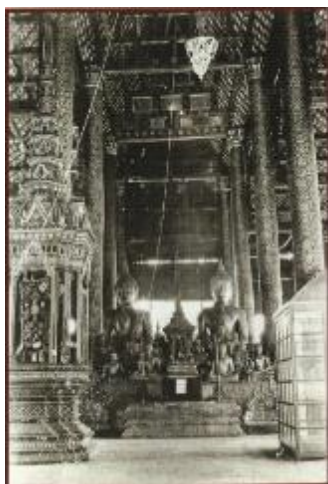
นอกจากนี้ปีแอร์ ไอต์ ผู้ช่วยที่ปรึกษาภคินุมาชชาเบลเยียมซึ่งได้เดินทางเข้าร่วมพิธีถือน้ำ ของเจ้าหลวงลำพูนที่กระทำที่วิหารหลวงวัดพระธาตุหริภุญไชย ในวันที่ 23 กันยายน พุทธศักราช 2440 บรรยายว่า “ผนังและเพดานของวัดทาด้วยสีแดงประดับด้วยลายทอง มีเสาไม้สัก 2 แถว”⁹³ ต่อมาในวันที่ 1 พฤษภาคม พุทธศักราช 2457 เกิดลมพายุใหญ่ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “ลมหลวงลำปาง” เนื่องจากพัดมาจากด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ พัดทำลายวิหารหลวงหลังนี้ลง

ได้มีการบูรณะวิหารหลวงขึ้นใหม่ในปีพุทธศักราช 2463 โดยมีครูบาศรีวิชัยเป็นประธาน ในการบูรณะซ่อมแซม ร่วมกับเจ้าจักรคำขจรศักดิ์ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุหริภุญชัยและศรัทธาชาวลำพูน ซึ่งวิหารหลวงหลังใหม่นี้มีขนาดใหญ่กว่าหลังเดิมมาก ผนังเป็นสีเหลืองพื้นผ้าไม่มีการย่อเก็จ ได้นำอาคารก่อสร้างสมัยใหม่มาใช้ในการสร้างวิหารหลังนี้ด้วย เช่น การทำโครงสร้างแบบ คอนกรีตเสริมเหล็ก รวมทั้งยังได้รับอิทธิพลของสถาปัตยกรรมรัตนโกสินทร์มาด้วย เช่น การทำเสา พาไล การทำวิหารแบบมีผนังเพื่อวาดจิตรกรรมฝาผนังด้านในวิหาร การตกแต่งหน้าบันด้วย ลวดลายอิทธิพลภาคกลาง เช่น ลายครุฑชุกฉาน ลายเทพพนม ลายช่อหางโต และการประดับภาพ ช้างเอราวัณที่หน้าบัน ภายในวิหารเขียนจิตรกรรมฝาผนังเรื่อง ทศชาติชาดก ส่วนด้านนอกวิหาร เขียนเรื่องพุทธประวัติ จากภาพถ่ายเก่าพบว่าพระพุทธรูปประธานเดิมนั้นมีสององค์ขนาดใกล้เคียง กัน แต่ภายหลังการบูรณะใหญ่ในปี 2463 นี้พบว่ามีการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่อีกหนึ่งองค์ที่มี ขนาดใหญ่กว่าองค์เดิมมาก สำหรับเป็นพระประธานในวิหารหลวงนี้ ส่วนการบูรณะวิหารหลวง

⁹² เสถียร พันธรังสีและอัมพร ทีชะระ, *ท้องถิ่นสยามยุคพระพุทธเจ้าหลวง*, เรียบเรียงจาก *Temples and Elephants* ของ Carl Bock, (กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์การ์รันต์, 2539), 177 อ้างถึงใน เพ็ญสุภา สุคตะ ใจอินทร์, *พระธาตุหริภุญไชย*, (เชียงใหม่:สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2553), 57

⁹³ พิษณุ จันทรวิทัน, *ล้านนาไทยในแผ่นดินพระพุทธเจ้าหลวง*, (กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์การ์รันต์, 2539), 115 อ้างถึงใน เพ็ญสุภา สุคตะ ใจอินทร์, *พระธาตุหริภุญไชย*, (เชียงใหม่:สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2553), 57

หลังปัจจุบันนี้มีขึ้นในพุทธศักราช 2525 ในคราวฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 200 ปีแต่ทั้งนี้ไม่ปรากฏว่าได้ซ่อมหรือสร้างส่วนใดของพระวิหารหลวงบ้าง⁹⁴

ภาพประกอบที่ 25 ภาพถ่ายเก่าแสดงภาพภายในวิหารหลวง⁹⁵

ภาพประกอบที่ 26 ภาพถ่ายวิหารหลวงหลังจากโดนพายุพัด⁹⁶

วิหารพระพุทธ

⁹⁴ เพ็ญสุภา สุกตะ ใจอินทร์, พระธาตุหริภุญไชย, (เชียงใหม่: สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2553), 62

⁹⁵ เรื่องเดียวกัน, (เชียงใหม่: สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2553), 57

⁹⁶ เรื่องเดียวกัน, 57

ภาพประกอบที่ 27 แสดงตำแหน่งวิหารพระพุทธ

วิหารพระพุทธตั้งอยู่ทางทิศใต้ขององค์พระธาตุ ตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัยระบุว่าสร้างในสมัยพระเมืองเกษเกล้า ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปลงรักปิดทองปางมารวิชัยขนาดใหญ่ ศิลปะล้านนาเรียกว่า “พระพุทธ” วิหารหลังนี้ถูกบูรณะขึ้นใหม่เชื่อว่าถูกบูรณะขึ้นก่อนพุทธศักราช 2499 จิตรกรรมฝาผนังด้านในวิหารตอนบนเป็นเรื่อง มโหสถชาดก ฝาผนังตอนล่างทาสีขาวและแว่นภาพแสดงพระเครื่องที่พบในจังหวัดลำพูน

ภาพประกอบที่ 28 วิหารพระพุทธในปัจจุบัน

วิหารพระเจ้าทันใจ

ภาพประกอบที่ 29 แสดงตำแหน่งวิหารพระเจ้าทันใจ

ภาพประกอบที่ 30 ภาพถ่ายเก่าวิหารพระเจ้าทันใจ⁹⁷

วิหารพระเจ้าทันใจตั้งอยู่ทิศตะวันตกขององค์พระธาตุ ด้านทิศเหนือของอาคารพิพิธภัณฑ์ วัดพระธาตุหริภุญชัย ภายในประดิษฐานพระเจ้าทันใจเป็นพระพุทธรูปประทับยืนศิลปะล้านนาปาง อุ้มบาตร โดยวิหารพระเจ้าทันใจนี้ถูกบูรณะในสมัยครุบาเจ้าศรีวิชัย⁹⁸

⁹⁷ เพ็ญสุภา สุขตะ ใจอินทร์, พระธาตุหริภุญชัย, (เชียงใหม่: สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2553), 65

⁹⁸ เรื่องเดียวกัน, 65

ภาพประกอบที่ 31 วิหารพระเจ้าทันใจในปัจจุบัน

วิหารพระละโว้

ภาพประกอบที่ 32 แสดงตำแหน่งวิหารพระละโว้

วิหารพระละโว้ตั้งอยู่ทางทิศเหนือขององค์พระธาตุ ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปยืนขนาดใหญ่ ชื่อ พระละโว้ โดยตำนานพื้นบ้านของวัดคงส์จะกล่าวว่าพระนางจามเทวีได้อัญเชิญพระพุทธรูปปางอุ้มบาตรจากเมืองละโว้มาสององค์ โดยองค์เล็กได้ประดิษฐานที่วิหารในวัดหลวงแล้วอริยฐานตุ่งให้กวัดแก่งไปทั่วเมือง หากตุ่งไปติดตั้ง ณ บริเวณใดก็จะให้สร้างวัดที่นั่นพร้อม

ทั้งจะอัญเชิญพระพุทธรูปองค์ใหญ่ไปประดิษฐานที่วัดนั้นจึงชื่อว่า “วัดตุงสักจะ” หรือ “วัดตงสักจะ” โดยวัดนี้ตั้งอยู่ใกล้ประตูเมืองศรีบุญไชยด้านทิศตะวันออก ส่วนตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่บันทึกว่าในพุทธศักราช 2339 พระเจ้ากาวิละพร้อมด้วยอนุชาทั้งสอง เจ้าราชวงศ์และเสนาอำมาตย์ได้พร้อมกันสร้างหอยอ 4 ด้านของพระมหาธาตุแห่งเมืองลำพูนและสร้างพระเจ้าละโว้ในวิหารด้านเหนือของพระธาตุ โดยคำว่าสร้างในบริบทนี้อาจไม่ได้หมายความว่าสร้างขึ้นมาใหม่โดยที่ไม่มีของเก่าอยู่เลย แต่อาจหมายถึงบูรณปฏิสังขรณ์ก็ได้⁹⁹

ภาพประกอบที่ 33 วิหารพระละโว้ในปัจจุบันและพระพุทธรูปประธานภายในวิหาร

วิหารพระเจ้าพันตน

⁹⁹ เรื่องเดียวกัน, 63

ภาพประกอบที่ 34 วิหารพระเจ้าพันตน

วิหารพระเจ้าพันตนตั้งอยู่ด้านหลังวิหารพระละโว้ ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปจำนวนมาก อาคารเป็นทรงทึบมีทางเข้าออกด้านเดียวแบบมหาอุตม์ สันนิษฐานว่ามีมาแล้วตั้งแต่สมัยอาณาจักรล้านนาเนื่องจากการกล่าวถึงใน โคลงนิราศหริภุญชัย¹⁰⁰

ภาพประกอบที่ 35 วิหารพระเจ้าพันตนในปัจจุบันและโบราณวัตถุภายใน

วิหารพระเจ้าก๊กเกลือ

¹⁰⁰ เรื่องเดียวกัน, 83-84

ภาพประกอบที่ 36 แสดงตำแหน่งวิหารพระเจ้าก๊กเกลือ

วิหารพระเจ้าก๊กเกลือสร้างขึ้นตามตำนานที่เชื่อว่าพระพุทธเจ้าเสด็จมาฉันสมอ ณ ที่แห่งนี้ โดยที่ก๊กเกลือ ณ บริเวณทิศตะวันตกเฉียงเหนือใกล้ที่ตั้งของสุวรรณเจดีย์ ต่อมาคนนิยมเรียกว่า พระเจ้าแดง เนื่องจากองค์พระพุทธรูปขนาดใหญ่ด้านในวิหารมีการระบายสีขาด วิหารหลังนี้ สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยอาณาจักรล้านนาอย่างน้อยก็ควรจะสร้างก่อนพุทธศักราช 2060 เนื่องจากถูกกล่าวถึงในโคลงนิราศหริภุญชัยดังนี้

“มนคเจ้าบ่ เกือกอย กว่าเอ
สูงใหญ่ห้อยเองพอย เพื่อนหน้า
เทียนทุงคู่คบสอย วอยแวน แวนเอ
ผลเพื่อเร็วอย่าช้า ชาตินี้เนอมุนี”

ถอดความได้ว่า มณฑปพระพุทธเจ้าไม่เกือหนุนช่วยดูแลเลย คงตั้งอยู่สูงใหญ่มี
เครื่องประดับแต่อยู่โดดเดี่ยวไร้เพื่อน พี่ถวายเทียนชงคู่กับคบเพลิง มอบส่วนบุญให้แก่นาง ขอให้
สำเร็จผลโดยเร็วในชาตินี้เถอะนะ ข้าแต่พระพุทธเจ้า¹⁰¹ ทั้งนี้คุณวิจิตร ยอดสุวรรณได้ให้ความเห็น
ว่า “มนคเจ้าบ่ เกือกอย” นี้อาจหมายถึง พระเจ้าบ่อเกือ หรือพระเจ้าก๊กเกลือ เพราะมีพระพุทธรูป
องค์หนึ่งในวิหารหลังหนึ่งในบริเวณพระธาตุหริภุญชัยชื่อว่า พระเจ้าก๊กเกลือ เป็นพระพุทธรูป
ปางมารวิชัย¹⁰²

¹⁰¹ ประเสริฐ ณ นคร, โคลงนิราศหริภุญชัย, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2516), 144

¹⁰² เรื่องเดียวกัน, 207

ภาพประกอบที่ 37 วิหารพระเจ้ากัณฑ์เกลือ ในปัจจุบันและพระเจ้ากัณฑ์เกลือ

วิหารพระไสยาสน์

ภาพประกอบที่ 38 แสดงตำแหน่งวิหารพระไสยาสน์

วิหารพระไสยาสน์ ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของวิหารพระละโว้ ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูน ลงรักปิดทอง ไสยาสน์ในท่าตะแคงขวา โดยพระหัตถ์ขวาวางแบไม่แนบกับพระพักตร์ สันนิษฐานว่าเป็นศิลปะล้านนาที่สืบทอดมาจากสมัยหริภุญไชย โดยอย่างน้อยก็สร้างเสร็จก่อนการแต่งโคลงนิราศหริภุญชัยเนื่องจากถูกกล่าวถึงไว้ดังนี้

“ นบพระไสยาสน์เขื่อน	ปฎิมา
วงแวงฝูงจีณา	ไฟเฝ้า
พระพุทธเปลี่ยนอิริยา	ชุนอส บารา
เทียนคู่เคนพระเจ้า	จุงได้ปัจจุบัน”

ถอดความได้ดังนี้ ไหว้พระนอน ชมพระพุทธรูปซึ่งมีฝูงพระอรหันต์ล้อมเฝ้าอยู่เป็นวง พระพุทธรูปเปลี่ยนอิริยาบถ (ทั้งสี่) กรุณาที่บ้าง ประเคนพระพุทธรูปด้วยเทียนคู่ ปรารธนาให้สำเร็จในขณะนี้¹⁰³

ภาพประกอบที่ 39 แสดงวิหารพระไสยาสน์ในปัจจุบันและพระพุทธรูปไสยาสน์ภายในวิหาร

วิหารพระบาทสี่รอย

¹⁰³ เรื่องเดียวกัน, 143

ภาพประกอบที่ 40 แสดงตำแหน่งวิหารพระบาทสี่รอย

วิหารพระบาทสี่รอยตั้งอยู่หลังวิหารพระพุทธ บริเวณมณฑลทิศตะวันตกเฉียงใต้องค์พระธาตุสร้างขึ้นภายหลังจากการบูรณะวิหารหลวง โดยครูบาศรีวิชัย ภายในประดิษฐานรอยพระพุทธรูปที่จำลองมาจาก “พระพุทธรูปบาทสี่รอย” วัดพระพุทธรูปบาทสี่รอย อำเภอแม่อิง จังหวัดเชียงใหม่

ภาพประกอบที่ 41 แสดงวิหารพระบาทสี่รอยในปัจจุบันและรอยพระพุทธรูปที่จำลองมาจากวัดพระพุทธรูปบาทสี่รอย อ.แม่อิง

พิพิธภัณฑ์วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร

ภาพประกอบที่ 42 แสดงตำแหน่งของพิพิธภัณฑวัดพระธาตุหริภุญไชย

พิพิธภัณฑวัดพระธาตุหริภุญไชยรวมหาวิหารตั้งอยู่มุมทิศตะวันตกเฉียงใต้ขององค์พระธาตุเดิมใช้งานร่วมกับพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญไชย ต่อมาได้แยกไปตั้ง ณ อีกฟากของถนนอินทวงษและแบ่งโบราณวัตถุไป พิพิธภัณฑนี้เริ่มก่อตั้งเมื่อปี 2470 โดยพระยาราชนกุลวิบูลย์ภักดี (อวบ เปาโรหิต) สมุหเทศาภิบาลมณฑลพายัพ เมื่อเสร็จแล้วมีชื่อว่า ลำพูนพิพิธภัณฑสถาน ภายใต้การดูแลของวัดพระธาตุหริภุญไชยและเจ้าหน้าที่ศาลากลางจังหวัด จนกระทั่งกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียน โบราณวัตถุในพิพิธภัณฑนี้และประกาศเป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญไชย จึงย้ายมาอยู่ในความดูแลของกรมศิลปากรเมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน 2504 จากนั้นกรมศิลปากรได้สร้างพิพิธภัณฑถาวรขึ้นใหม่บนที่ดินราชพัสดุบนถนนอินทวงษซึ่งตรงข้ามกับวัดพระธาตุหริภุญไชยแล้วเสร็จในพุทธศักราช 2517 จึงขนย้าย โบราณวัตถุบางส่วนจากอาคารหลังเก่าในวัดพระธาตุหริภุญไชยมาจัดแสดงร่วมกับ โบราณวัตถุที่รวบรวมเพิ่มเติมจากประชาชนและ โบราณวัตถุที่ย้ายมาจากพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร จากนั้นสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารีเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญไชยอย่างเป็นทางการในวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2522 อาคารพิพิธภัณฑ 50 ปี ธนาคารกรุงศรีอยุธยา หลังปัจจุบันนี้สร้างโดยงบประมาณของธนาคารกรุงศรีอยุธยาเนื่องในปี่มหามงคลที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงครองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี ในปีพุทธศักราช 2540 ภายในจัดแสดงโบราณวัตถุตั้งแต่สมัยหริภุญไชย ล้านนา และรัตน โกสินทร์ จำนวนกว่า 1,000 ชิ้น

ภาพประกอบที่ 43 อาคารพิพิธภัณฑวัดพระธาตุหริภุญชัยในปัจจุบัน

หอพระไตรปิฎก

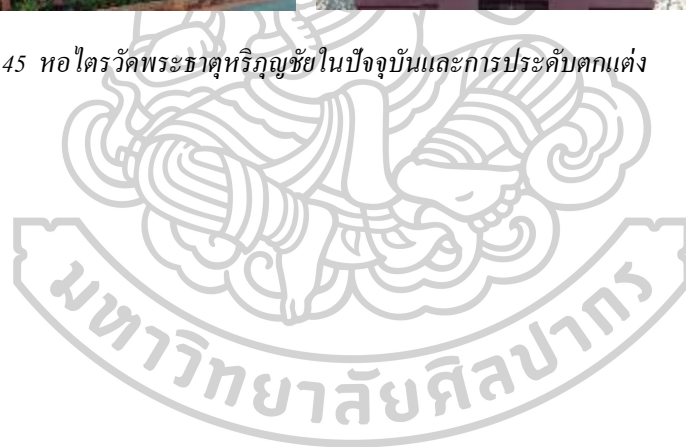
ภาพประกอบที่ 44 แสดงตำแหน่งของหอพระไตรปิฎก

หอพระไตรปิฎกหรือหอธรรมตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ขององค์พระธาตุ จากศิลาจารึกที่พบในวัดพระธาตุหริภุญชัย (ลพ.๕) กล่าวว่าสร้างโดยพระเมืองแก้วพร้อมด้วยพระราชมารดา โดยครั้งนั้นทรงโปรดให้สร้างพระไตรปิฎก อรรถกถาฎีกา อนุฎีกาและพระพุทธรูปทองคำมาประดิษฐานในหอธรรมที่สร้างขึ้นด้วย นอกจากนี้ทรงให้เงินทุนเพื่อนำดอกผลมาเป็นค่าใช้จ่ายซื้อหมากเมี่ยงและข้าวบูชาพระธรรม ทรงให้ภานาปีละ 2,000,000 เบี้ย เพื่อเป็นค่าตอบแทนแก่ผู้ดูแลหอไตรกับคนอื่นๆ ทรงถวายข้าคน 12 ครอบครัวเพื่อปฏิบัติรักษาหอไตรและพระไตรปิฎก ทรงห้ามใช้คนเหล่านั้นทำงานอื่น อาคารหอไตรนี้เป็นอาคารสองชั้นครึ่งปูนครึ่งไม้ ชั้นล่างก่ออิฐถือปูน ชั้นบนเป็นเครื่องไม้ ผนังเคลือบสีพื้นผ้าย่อเก็จสองชั้น ซ้อนชั้นหลังคาสองชั้น สันหลังคา

ประดับด้วยปราสาทเพ็อง กรอบหน้าบันประดับด้วยเครื่องลายทอง หลังคามุงด้วยกระเบื้องโลหะ คล้ายดีบุก เนื่องจากในปัจจุบันหอไตร วัดพระธาตุหริภุญชัยนี้มีรูปแบบคล้ายหอไตร วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ซึ่งชั้นล่างเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ชั้นบนทำด้วยไม้ โดยหอไตรวัดพระสิงห์นั้นมีหลักฐานว่าสร้างเมื่อพุทธศักราช 2354 และบูรณะครั้งสำคัญในปีพุทธศักราช 2469¹⁰⁴ จึงสันนิษฐานว่าการบูรณะครั้งใหญ่น่าจะทำในสมัยพระเจ้ากาวิละตอนที่ทรงมาฟื้นฟูเมืองลำพูน¹⁰⁵

ภาพประกอบที่ 45 หอไตรวัดพระธาตุหริภุญชัยในปัจจุบันและการประดับตกแต่ง

เขาพระสุเมรุจำลอง

¹⁰⁴ จีระศักดิ์ เดชวงษ์ญา และคณะ, หอไตรวัดพระสิงห์ ประวัติลักษณะศิลปกรรมและแนวทางการอนุรักษ์, เชียงใหม่: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2539, 104 อ้างถึงใน ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐาน โบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ., 2552), 222-223

¹⁰⁵ เพ็ญสุภา สุกตะ ใจอินทร์, พระธาตุหริภุญไชย, (เชียงใหม่: สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2553), 68-69

ภาพประกอบที่ 46 แสดงตำแหน่งเจ้าพระสุเมรุจำลอง

เจ้าพระสุเมรุจำลองนั้นตั้งอยู่บริเวณทิศใต้ของวิหารหลวงระหว่างวิหารหลวงกับประตูทักษิณสี่ทิศ จากบันทึกทางประวัติศาสตร์นั้น ไม่มีข้อมูลถึงประวัติความเป็นมาของเจ้าพระสุเมรุจำลองนี้ สันนิษฐานว่าอาจเก่าแก่ถึงสมัยทวารวดี เนื่องจากมีฐานศิลาแลงเตี้ยๆ แต่อย่างไรก็ตาม เจ้าพระสุเมรุจำลองนี้คงสร้างขึ้นก่อนพุทธศักราช 2060 เนื่องจากมีการกล่าวถึงไว้ในโคลงนิราศทวารวดีอันแสดงว่าขณะที่กวีนั้นเดินทางไปสักการะพระธาตุนครทวารวดีนั้น เจ้าพระสุเมรุจำลองนี้ได้สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้วดังความว่า

“พระเมรุนายเนื้อครอบ เรียมทุกข์
เหมือนเมื่อทำกิตติคุณ ชวคชัย
เจ็ดเขาคันแลงรูด แดเคือด ตางเอ
ถนออาสน์อินทร์คล่อมกล้าย คอบเข้าถุนอม”

ถอดความได้ว่า ที่แรกผู้แปลเข้าใจว่า ความทุกข์ของผู้แต่งเหมือนเจ้าพระสุเมรุมาทับเช่นเดียวกับพระนารายณ์ตอนอวตารมาเป็นเต่า (กัจฉปาวตาร) ในกฤตยุก ภูเขาเจ็ดเทือกอันอยู่ล้อมรอบเจ้าพระสุเมรุ เช่น อสิณธร ชุคนธร ฯลฯ พวกกัน โกรธแทน พี่รู้สึกเหมือนที่นั่งพระอินทร์มาทับอยู่บนหน้าอก แต่เมื่อเปิดดูเรื่องนารายณ์สิบปางแล้ว ความยังไม่ตรงคั่นัก คือ ภูเขาที่ใช้กวนน้ำทิพย์ชื่อ ภูเขามันทร ซึ่งอยู่ใกล้เจ้าพระสุเมรุ แต่เรื่องปางนี้สับสนกับปางมัตสยวตาร ซึ่งเกี่ยวข้องกับเจ้าพระสุเมรุอยู่ ผู้แต่งอาจจะเทียบปางนี้ อย่างที่ข้าพเจ้านึกสันนิษฐานไว้ในตอนแรกก็เป็นได้¹⁰⁶

แต่หนังสือพระธาตุนครทวารวดีนั้นได้ระบุว่ากล่าวถึงเจ้าพระสุเมรุจำลองในวัดพระธาตุนครทวารวดีดังนี้ “ใจความสรุปได้ว่า กล่าวถึงเจ้าพระสุเมรุที่ถูกไม่มีผลค่าค้อมน้อมนวยทวยทอดลงมา มี

¹⁰⁶ ประเสริฐ ณ นคร, โคลงนิราศทวารวดี, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2516), 179-

ภูเขา ๗ เทือกที่เอียงโคลง (คันแดง) ล้อมรอบเขาพระสุเมรุ ซึ่งทั้งหมดวางกรอบบัลลังก์หินอยู่¹⁰⁷ ทั้งนี้หากพิจารณาเนื้อหาและบริบทในโคลงนิราศหริภุญชัยแล้วจะพบว่าบทที่มีข้อความเกี่ยวกับเขาพระสุเมรุนั้นคือบทที่ 179 โดยกวีนั้นได้กราบลาพระธาตุเจ้าหริภุญไชยไว้ในบทที่ 171 ซึ่งบทต่อมานั้นแสดงว่ากวีจะต้องเดินทางออกจากบริเวณวัดมาแล้ว สำหรับบทที่ 172-178 กวีได้พรรณนาถึงความโศกเศร้าของการพลัดพรากจากคนรักโดยการยกตัวอย่างจากตัวละครในวรรณกรรมเรื่องต่างๆ เช่น บรมเมถุนนางกาวิ ขุนเขากับนางกุมภกร นางเมริกกับพระรถ พระสุชนกับนางจिरประภา ดังนั้นกวีจึงต้องการสื่อถึงความทุกข์โศกที่กวีได้รับนั้นหนักหนาสาหัสราวกับถูกเขาพระสุเมรุมาทับอกไว้ ทั้งนี้จึงไม่สามารถสรุปได้ว่ากวีนั้นได้พบเห็นและพรรณนาถึงลักษณะของเขาพระสุเมรุจำลองในวัดพระธาตุหริภุญไชย สำหรับรูปแบบศิลปกรรมนั้น รศ.ดร.วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์ อาจารย์ประจำคณะจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่มีข้อสังเกตว่าลักษณะของเทวดาที่ประดับในกรอบตามเหลี่ยมตามขนาดเขาตัดบริกษัณห์นั้น พระพักตร์ เครื่องทรงและเครื่องประดับ มีรายละเอียดละม้ายศิลปะขอมโบราณสมัยก่อนนครวัด ราวพุทธศตวรรษที่ 15-16 อาจมีอายุร่วมสมัยกับองค์พระธาตุหริภุญชัยเมื่อแรกสร้าง¹⁰⁸ ส่วน รศ.ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์ เห็นว่าลวดลายที่คล้ายขอมนั้นอาจเป็นการทำเลียนแบบขึ้นมาในยุคหลังประมาณรัตนโกสินทร์ก็ว่าได้เนื่องจากมีลักษณะคล้ายคลึงกับงานช่างที่ผูกลายประดับสำเภาทองคำที่ประดับริมรั้วหอกองค์พระธาตุ โดยอาจเป็นศิลปกรรมสกุลช่างเดียวกัน¹⁰⁹ สำหรับปราสาทบนยอดเขาพระสุเมรุนั้นนักวิชาการต่างเห็นตรงกันว่าเป็นศิลปกรรมยุคล้านนา เนื่องจากมีรูปแบบเดียวกับ โคมป้อมหรือ โคมปราสาทที่ตั้งอยู่บริเวณรั้วระเบียงหอกล้อมองค์พระธาตุ

¹⁰⁷ เพ็ญสุภา สุคตะ ใจอินทร์, พระธาตุหริภุญไชย, (เชียงใหม่: สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2553), 72

¹⁰⁸ สัมภาษณ์ รศ.ดร. วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์, อาจารย์ภาควิชาศิลปะไทย คณะจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, วันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๑ อ้างถึงใน เพ็ญสุภา สุคตะ ใจอินทร์, พระธาตุหริภุญไชย, (เชียงใหม่: สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2553), 73

¹⁰⁹ สัมภาษณ์ รศ.ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์, อาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๑ อ้างถึงใน เพ็ญสุภา สุคตะ ใจอินทร์, พระธาตุหริภุญไชย, (เชียงใหม่: สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2553), 74

ภาพประกอบที่ 47 แสดงภาพเขาพระสุเมรุจำลองในปัจจุบัน

ภาพประกอบที่ 39 แสดงลวดลายประดับบนเขาสัตตบริภัณฑ์และปราสาทบนยอดเขาพระสุเมรุ

หอกังสดาล

ภาพประกอบที่ 48 แสดงตำแหน่งของหอกังสดาล

หอกังสดาล ตั้งอยู่ด้านทิศเหนือของวิหารหลวง เดิมเป็นเสาสำหรับแขวนกังสดาลแบบ กลางแจ้งอยู่ใกล้กับหอพระนากซึ่งเป็นอาคารทรงมณฑป โดยเชื่อว่ามณฑปนี้แต่เดิมใช้ประดิษฐาน พระแก้วขาว แต่ตอนหลังพบว่าภายในมณฑปนี้เก็บรักษาพระพุทธรูปสำริดสมัยล้านนาหลายองค์ เมื่อนำมาขัดทำความสะอาดแล้วพบว่าลักษณะคล้ายทำมาจากนาก จึงเรียกกันว่า “หอพระนาก” เดิม หอกังสดาลนี้เป็นเสาก่ออิฐฉาบปูน ๒ ต้น แขวนแผ่นโลหะทรงกลมแบนคล้ายฆ้องหรือ กังสดาล ขนาดใหญ่ ที่หล่อขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช 2403 โดยครูบาทัญญาแห่งวัดสูงเม่น เมืองแพร่ ทำการหล่อ ที่วัดพระสิงห์ เมืองเชียงใหม่ สนับสนุนโดยเจ้าหลวงเชียงใหม่ (เจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์) เพื่อถวาย เป็นทานแก่พระธาตุเจ้าหริภุญชัย ภายหลังพระครูพิทักษ์เจติยานุกิจได้สร้างหอกังสดาลปัจจุบันขึ้น เมื่อพุทธศักราช 2481 ด้วยงบประมาณ 180 รูปี เป็นอาคาร โถง สูง 2 ชั้น ชั้นบนแขวนระฆังที่หล่อ สมัยเจ้าหลวงดาราดิเรกรัตนไพโรจน์ เจ้าหลวงลำพูนองค์ที่ 7 (พ.ศ. 2414-2431) โดยย้ายระฆังมา จากหอรฆังด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของวิหารหลวง ส่วนชั้นล่างแขวนกังสดาล ปัจจุบันเชื่อว่า กังสดาลนี้น่าจะเป็นกังสดาลที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย โดยใช้ทองสำริดจำนวนถึง 729,000 ตำลึง¹¹⁰

ภาพประกอบที่ 49 แสดงภาพถ่ายเก่าของหอกังสดาล¹¹¹ ภาพประกอบที่ 42 ภาพถ่ายเก่าของหอกังสดาล¹¹²

¹¹⁰ เพ็ญสุภา สุคตะ ใจอินทร์, พระธาตุหริภุญไชย, (เชียงใหม่: สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2553), 74-76

¹¹¹ เรื่องเดียวกัน, 75

¹¹² เรื่องเดียวกัน, 75

ซุ้มประตูโขง

ภาพประกอบที่ 50 แสดงตำแหน่งของซุ้มประตูโขงด้านทิศตะวันออก

ซุ้มประตูโขงนี้จากตำนานระบุว่าพระเจ้าติโลกราชทรงโปรดให้สร้างสามด้านคือ ทิศเหนือ ทิศตะวันออกและทิศใต้ แต่ในปัจจุบันเหลือไม่ถึงสามทิศ คือด้านทิศเหนือไม่เหลือร่องรอยเดิมของซุ้มประตูโขงเลย ซุ้มด้านทิศตะวันออกเป็นซุ้มที่มีความวิจิตรงดงามที่สุดมีป้ายจารึกว่าบูรณะครั้งใหญ่ในปี 2499 รูปแบบของสถาปัตยกรรมคล้ายคลึงกับ โขงพระเจ้าหรือปราสาทสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปภายในอาคารที่มียอดเป็นเรือนชั้นซ้อนกันขึ้นไป สำหรับโขงประตูด้านทิศใต้ที่ชื่อว่า ประตูทักษิณสีหกร นั้นก็ทำรูปแบบเป็นเรือนชั้นซ้อนเช่นกันแต่ลดรูปค่อนข้างมากโดยเหลือเพียงส่วนฐานและหลังคาลาดประดับช่องวิมานเท่านั้น สำหรับประตูด้านทิศตะวันตกนั้นเพิ่งมีการก่อสร้างในปีพุทธศักราช 2553 โดยใช้รูปแบบเดียวกับประตูทักษิณสีหกร¹¹³

ภาพประกอบที่ 51 ซุ้มประตูโขงด้านทิศตะวันออกและประติมากรรมรูปสิงห์คู่ในปัจจุบัน

¹¹³ เพ็ญสุภา สุขตะ ใจอินทร์, พระธาตุหริภุญไชย, (เชียงใหม่: สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2553), 50-53

ประติมากรรมรูปสิงห์คู่

ภาพประกอบที่ 52 แสดงตำแหน่งประติมากรรมรูปสิงห์คู่

ประติมากรรมรูปสิงห์คู่ที่ตั้งอยู่ใกล้กับซุ้มโขงด้านทิศตะวันออก เป็นสิงห์ก่ออิฐถือปูน ทรงเครื่อง ระบายสีแดง บางส่วนแต่งด้วยการปิดทองประดับกระจกสี ยืนอ้าปากแลบลิ้น สันนิษฐานว่าอาจเก่าแก่จนถึงสมัยของพระเจ้าติโลกราชเนื่องจากได้มีการกล่าวถึงใน โคลงนิราศหริภุญชัย ดังนี้

“ มิคราชเยี่ยมยื้อเหยียบ ยั้งยืน กี่ตี
 ไขปากปานจ๊กกิ้นลิ้น คาบเคี้ยว
 คขสารชื้อจ๊กกิ้น ลงลวด รักเอ๋
 เมียงม่ายสองเบื่องเบี้ยว เบ่นสู้สบายขวย”

ถอดความได้ดังนี้ สิงโตเขย่งตัวขึ้น โผล่หน้ายื่นอยู่ อ้าปากดูจกคาบเคี้ยวและกิ้นแม่แต่ข้าง(หรือข้างสองตัวพร้อมกัน) ลงไปได้โดยง่าย ซ่าเลื่องสองตาเบนสู้ เดินตามกันไปอย่างสบาย¹¹⁴

ส่วนบันทึกของนาย คาร์ล บ็อค ที่เดินทางมาถึงเมืองลำพูนวันที่ 10 มกราคม พ.ศ. 2424 ได้อธิบายถึงลักษณะของสิงห์คู่ตอนที่เขาเดินทางไปสักการะพระธาตุหริภุญไชยว่า

¹¹⁴ ประเสริฐ ฒ นกร, โคลงนิราศหริภุญชัย, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2516), 145

“พอเข้าไปในลานวัดก็ได้เห็นราชสีห์สองตัว ยืนอยู่ในท่าเดิมคืออ้าปากกว้าง แลบลิ้นออกมาข้างนอก รูปนี้ทำด้วยอิฐและปูนทาสีแดง บางส่วนปิดทองและประดับด้วยกระจกสี มีลวดลึงเป็นตาข่ายรัดตัวราชสีห์นั้นไว้เพื่อป้องกันไม่ให้ชำรุด แล้วเอาไปตั้งไว้ในศาลา”¹¹⁵

ภาพประกอบที่ 53 ภาพถ่ายเก่าของประติมากรรมรูปสิงห์

ภาพประกอบที่ 54 ประติมากรรมสิงห์ในปัจจุบัน

¹¹⁵ เสถียร พันธรังสีและอัมพร ทีชะระ, ท้องถิ่นสยามยุคพระพุทธเจ้าหลวง, เรียบเรียงจาก Temples and Elephants ของ Carl Bock, (กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์การ์นต์, 2539), 177 อ้างถึงใน เพ็ญสุภา สุขตะ ใจอินทร์, พระธาตุนครพิงค์ไชย, (เชียงใหม่:สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2553), 54

สถาปัตยกรรมภายในเขตกำแพงวัดชั้นนอก

ภาพประกอบที่ 55 แสดงกลุ่มอาคารที่อยู่ภายในกำแพงวัดชั้นนอก

เจดีย์เขียงยัน

เจดีย์เขียงยันตั้งอยู่ด้านนอกเขตพุทธาวาสด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของพระราชคูหาหรือพระตำหนักของพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นนครสวรรค์ศักดิพินิต ซึ่งปัจจุบันอยู่ใกล้กับสนามบาสเกตบอลโรงเรียนเมธีวุฒิกร ชื่อที่ชาวบ้านนิยมเรียกกันคือ เจดีย์แม่ครัว โดยตำนานพื้นเมืองระบุว่าในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น ขณะที่ก่อสร้างองค์พระตำหนักหรือพระตำหนักในสมัยพระเจ้าอภัยราชาธิราชนั้น บริเวณนี้เป็นเขตปฏิบัติกรรมของภิกษุณีและอุบาสิกาซึ่งทำหน้าที่ปรุงอาหารเลี้ยงกลุ่มช่างฝีมือและแรงงานที่ก่อสร้างองค์พระตำหนักนั้นเกิดมีจิตศรัทธาอยากร่วมทำบุญบ้าง จึงขอเศษอิฐและวัสดุที่เหลือจากการก่อสร้างองค์พระตำหนักนั้นเกิดมีจิตศรัทธาอยากร่วมทำบุญบ้าง เนื้อขององค์พระตำหนักทั้งนี้สถานที่ที่มีความเกี่ยวข้องกับศรัทธาของคณะแม่ครัวตามตำนานพื้นบ้านนี้ ก็มีอีกสองแห่งในบริเวณวัดพระตำหนักหรือพระตำหนัก คือ สระล้างครัว ซึ่งเป็นสระน้ำที่ก่อด้วยศิลาแลงด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของพระอุโบสถ จากการขุดค้นทางโบราณคดีของ ศ.ดร.ผาสุข อินทรารุช

ในปีพุทธศักราช 2536 นั้นพบว่าโบราณสถานแห่งนี้มีอายุเก่าแก่ถึงสมัยทวารวดี ส่วน
โบราณสถานอีกแห่งที่มีชื่อสอดคล้องกับตำนานพื้นบ้านนี้คือ อุโบสถภิกษุณี ที่ตั้งอยู่ด้านหลังวิหาร
พระสังกัจจายน์ โดยในปัจจุบันนี้ก็ได้มีการใช้งานแต่อย่างใด สันนิษฐานว่าอุโบสถหลังนี้อาจ
สะท้อนให้เห็นว่าในสังคมสมัยนั้นรวมถึงการบูรณะครั้งหลังในช่วงการปกครองของเจ้าเจ็ดตน
สตรีอาจได้รับอนุญาตให้มีการบวชเป็นภิกษุณีได้¹¹⁶

ภาพประกอบที่ 56 เจดีย์เชียงยืน

ภาพประกอบที่ 57 แสดงลายประดับเจดีย์เชียงยืน

แต่ทั้งนี้หากพิจารณาจากรูปแบบศิลปกรรมของเจดีย์เชียงยืนพบว่า เจดีย์เชียงยืนมีลักษณะ
ดังนี้ ฐานเจียงรองรับองค์เจดีย์ฝั่งสี่เหลี่ยม 3-4 ฐาน ถัดขึ้นไปเป็นฐานบัวยกเก็จคาดท้องไม้ด้วยลวด

¹¹⁶ เพ็ญสุภา สุคตะ ใจอินทร์, พระธาตุทวารวดีไชย, (เชียงใหม่: สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2553), 95-

บัวลูกแก้วอกไก่ 1 เส้นรองรับเรือนธาตุในผังยกเก็จ เรือนธาตุมีการทำซุ้มจะนำซ้อนกันสองชั้น ถัดขึ้นไปเป็นฐานของเจดีย์ทรงระฆังที่ประดับลุ่มด้วยสลูปีกระรองรับองค์ระฆังที่มีบัวปากระฆัง และมีการประดับรดอกที่องค์ระฆัง ถัดขึ้นไปจากองค์ระฆัง ไม่มีบัลลังก์ แต่มีการทำบัวกลุ่มสลักกับเส้นลูกแก้ว ปล้องไฉนและปลียอด เมื่อพิจารณาจากรูปแบบเจดีย์แล้วพบว่าเจดีย์ทรงปราสาทยอดนี้ได้รับอิทธิพลมาจากเจดีย์วิหารของศิลปะพุกาม คือ ส่วนฐานที่เป็นบัวคว่ำบัวหงายและประดับลูกแก้วนั้นมีการพัฒนาไปโดยใช้ลวดบัวแบบลูกแก้วอกไก่แทน ตัวเรือนธาตุในศิลปะพุกามที่มีขนาดใหญ่ สามารถเดินเข้าไปด้านในได้ประดิษฐานพระพุทธรูปสี่องค์ไว้ตรงแกนกลางและหันหลังชนกัน เมื่อหริภุญไชยและล้านนารับเอาแบบอย่างมาจึงมีการพัฒนารูปแบบโดยลดขนาดและปรับปรุงสัดส่วนแต่ละองค์ประกอบลง คือทำให้สูงชัน มีขนาดเล็กลง ส่วนเรือนธาตุที่เคยเข้าไปใช้งานได้ ก็ทำให้กลายเป็นซุ้มที่มีขนาดเล็กจนไม่สามารถเข้าไปใช้งานได้ และสร้างพระพุทธรูปไว้ในซุ้มแทน สำหรับส่วนยอดก็สร้างเป็นเจดีย์ทรงระฆังกลม ไม่มีบัลลังก์ ส่วนที่มมฐานทั้ง 4 เหนือเรือนธาตุประดับด้วยสลูปีกะ จนกลายเป็นเจดีย์ทรงปราสาทห้ายอด

ในปัจจุบันพบว่าชุดฐานของเจดีย์เชียงยืนนี้เป็นฐานบัวที่ไม่เคยพบระเบียบการทำรูปแบบนี้มาก่อนคือมีการทำแนวลวดบัว 3 เส้นประดับบนท้องไม้ที่มีการขีดสูงมาก สันนิษฐานว่าเป็นการบูรณะในครั้งหลัง โดยกรมศิลปากรซึ่งไม่เข้าใจรูปแบบของฐานเจดีย์ล้านนา เนื่องจากในภาพถ่ายเก่านั้นส่วนฐานนี้ชำรุดอย่างมาก ทั้งนี้สันนิษฐานว่าส่วนฐานนี้หากเป็นไปตามระเบียบของฐานเจดีย์ล้านนานั้นควรเป็นฐานแบบฐานบัวลูกแก้วอกไก่ซ้อนกันสองฐาน ซึ่งอาจมีการบูรณะเจดีย์องค์นี้ในสมัยล้านนาครั้งหนึ่ง แต่เมื่อพิจารณาส่วนอื่นร่วมด้วยแล้วพบว่ายังคงมีหลักฐานที่เป็นลวดลายปูนปั้นประดับองค์เจดีย์บริเวณกรอบซุ้ม ลายกาบบน ลายกาบล่างซึ่งมีรูปแบบเป็นลายพรรณพฤกษาหรือลายเครือล้านนา ตัวลายเป็นดอกโบตั๋นที่มีก้านและใบอยู่ในกรอบสามเหลี่ยมวงโค้งหยัก เช่นเดียวกับที่เจดีย์วัดเกาะกลาง จัดเป็นลายในศิลปะล้านนาช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 จึงสันนิษฐานว่าการบูรณะครั้งสุดท้ายในสมัยล้านนานั้นน่าจะกำหนดอายุอยู่ในช่วงนี้¹¹⁷

¹¹⁷ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐาน โบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),44-47

วิหารพระสังกัจจายน์

วิหารพระสังกัจจายน์นี้สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยล้านนาเนื่องจากถูกกล่าวถึงในโคลงนิราศหริภุญชัย ดังนี้

“ นากีสมสวดสร้าง กระจาย

ปูอาสน์อิงเขนยหลาย ลูกช้อน

เทียนทุงพีถือถวายเป็น เคนคู่ องค์เอ่

ก็เท่าทิพเจ้าจ้อน เอกอ้างปณิธา”

ถอดความได้ดังนี้ พระสังกัจจายน์สร้างไว้มีทองนูนขึ้น มีเครื่องปูลาดสำหรับนั่งและมีหมอนอิงซ้อนกันหลายลูก พีถือเทียน ธงและประทีปถวายเป็นคู่แทนน่องด้วย ทั้งนี้ก็เพียงแต่จะตั้งความปรารถนาเพียงอย่างเดียวที่จะถือเอาเจ้าศรีทิพเท่านั้น¹¹⁸

ภาพประกอบที่ 58 พระสังกัจจายน์ด้านในวิหารพระสังกัจจายน์

¹¹⁸ ประเสริฐ ฒ นคร, โคลงนิราศหริภุญชัย, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2516), 142

วัดจามเทวี

วัดจามเทวี หรือ วัดกู่กุด ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตก ด้านนอกกำแพงเมืองลำพูน วัดนี้ไม่มีบันทึกในเอกสารประวัติศาสตร์ โดยตรงว่าเกี่ยวข้องกับพระนางจามเทวีแต่อย่างใด จากการสืบค้นพบว่ามีการบันทึกเรื่องราวช่วงปลายรัชสมัยพระนางจามเทวีไว้ดังนี้

“พระนางเจ้าจามเทวีพระราชทานมหาทานแล้วทรงสมათานศีล ฟังพระธรรมเทศนาด้วยประการดังนี้ถึงเจ็ดวัน ครั้นถึงวันที่แปดพระนางเจ้าก็บังเกิดประชวรพระโรคาพาธกำเริบแรงกล้าจนถึงเสด็จสวรรคต ด้วยกรรมที่พระนางเจ้าได้กระทำไว้แล้วแต่ปางก่อน เพราะอาศัยบุญสมบัติที่พระนางเจ้าได้สั่งสมไว้แล้ว แลชวนขวยในกุศลกรรม ด้วยสุจริตสามประการ แลได้เจริญพระไตรลักษณ์ญาณด้วยเปล่งพระวาจาว่า ทุกข้อนี้จอนัตตา ดังนี้ ในขณะที่มีพระโรคาพาธมาเบียดเบียนเมื่อเวลาจวนใกล้จะสวรรคต พอขณะจตุตถจากมนุษยโลกนี้ ก็ได้ไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิตเทวโลก

ในกาลนั้นประชุมชนหมู่ใหญ่มีพระประยูรญาติเป็นประธาน ก็ตบอชกพระเศียรเกล้าทรงพระกรรมแสง โศกเศร้าปริเทวนาการ กระทำสัททสำเนียงเปนมหาโกลาหล เปนประหนึ่งว่าแผ่นดินพิศอลอันใหญ่จะกินทนาการแตกทำลายไปด้วยเสียงทรงพระกรรมแสงแลเสียงโกลาหลในเวลานั้นฉนั้น พระเจ้ามหันตยศ มีพระประสงค์จะบูชาสรีริกพระมารดาของพระองค์ จึงทรงบูชาด้วยการบูชาสักการใหญ่ถึงเจ็ดวัน แล้วให้กระทำอาหพนมหาปราสาทที่ถวายเป็นเพลิงแลจิตตภาคารเชิงตกรแล้วเชิญพระศพไปยังสุสาน ด้วยเครื่องบูชาสักการใหญ่ ก็ยกออกไปด้วยการพื่อนรำขบร้องแวดล้อมไปด้วยบริวารเปนอันมาก แล้วเชิญพระศพขึ้นวางบนเชิงตกรถวายพระเพลิงแล้ว ทรงบูชาด้วยมหาขัณุมโหระศพแลดุริยางคดนตรีในที่ถวายเป็นเพลิงนั้นถึงเจ็ดวัน แล้วให้ประพรมด้วยน้ำหอมดับพระเพลิง เก็บพระอัฐิธาตุใส่ไว้ในผอบทองคำด้วยจตุรมุกข์อันหอมปิดฝาผอบ แล้วจึงเชิญพระอัฐิธาตุนั้นมาโดยปัจฉิมทิศภาคแห่งพระนคร ด้วยการพื่อนรำขบร้องประโคมด้วยเครื่องประโคม คือ กลอง แลสังข์ แลตะโพน แลบัณเฑาะว์ แลกลองยาวมีเสียงอันไพเราะหน้าฟัง แล้วให้กระทำสถานที่แห่งหนึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระอัฐิธาตุ อันเป็นที่รมณียฐานแลให้กระทำเป็นเจดีย์มีพระพุทธรูปอยู่ในเบื้องบนหุ้มด้วยแผ่นทองคำ เพราะเหตุนี้พระเจดีย์นั้นจึงได้มีนามว่า สุวรรณังโกฏเจดีย์”¹¹⁹

ส่วนตำนานมูลศาสนาได้กล่าวถึงเหตุการณ์ช่วงปลายรัชสมัยไว้ดังนี้

¹¹⁹ พระโพธิ์รังสี, เรื่องจามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองหริภุญไชยทั้งภาษาบาลีและคำแปล, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: ศรีปัญญา, 2554), 210-212

“ พระนางจามเทวีประทับอยู่ในเมืองเขลางคนคร ๖ เดือน แล้วพระนางเสด็จกลับมาสู่เมืองหริภุญไชย เมื่อพระนางจามเทวีเสด็จมาถึงพระนครได้ ๗ วัน พระนางทรงพระประชวรด้วยพยาธิก็สวรรคต บางอาจารย์ก็ว่าพระนางมาถึงพระนคร ๒ เดือนจึงสวรรคตอย่างนี้ก็ว่า

ครั้งนั้น พระยามหันตศพระองค์ทรงจัดการพระศพพระราชมารดา ตรัสสั่งให้อำมาตย์สร้างพระเมรุในป่าไผ่ยางแห่งหนึ่ง แล้วถวายพระเพลิงพระศพสมเด็จพระราชมารดา ครั้นเสร็จการถวายพระเพลิงแล้ว ก็แห่พระอัฐิพระนางเลียบมาหนตะวันตกเวียง ก่อพระเจดีย์บรรจุพระอัฐิไว้ภายใต้เวียงหริภุญไชย พระเจดีย์องค์นั้นจึงได้เรียกว่าสุวรรณเจดีย์จัง โกฎและบรรจุยังเครื่องประดับของพระนางไว้ในที่นั้นด้วย เป็นต้นว่า ช้องแลหวิรองไว้ภายใต้พระอัฐิ พร้อมทั้งงาพระยาช้างมงคลที่ล้มไปแล้วนั้น พระยามหันตศพระองค์เอางาพระยาช้างมงคลทั้ง ๒ ข้างมาบรรจุไว้ภายใต้รองเครื่องประดับองค์พระราชมารดานั้นด้วย”¹²⁰

สำหรับตำนานมูลศาสนาตำนานล้านนาที่กล่าวไว้สอดคล้องกันดังนี้

“ นางจามเทวีมารอดค่อมพอได้ ๗ วัน ก็บังเกิดพยาธิในตนของขวยบ่หาย ก็เสียดอายุไพแล อาจารย์เจ้าบางพร่องก็ว่านางมารอด ๒ เดือน จึงเสียดอายุ ก็ว่าแล

เมื่อนั้น พระญามหันตศแต่งส่งสการแม่ตนแล้ว ท้อแปลงปราสาทหลัง ๑ ในป่าไผ่ยางแล้ว ก็ส่งสการนางแห่งนั้นแล้ว เอาคูกนางเลียบมา ด้วยหนวันตกเวียงแล้วก่อเจดีย์อัน ๑ พายใต้เวียงหริภุญไชยแล้ว ก็ถปนากระดูกแห่งแม่ตนไว้ในเจดีย์นั้นนั้น เรียกว่าสุวรรณเจดีย์จัง โกฎก็ไว้เครื่องประดับกับทั้งช้องแลหวิแม่ตน พายใต้พื้นที่ตำรองคูกนาง หั้นแล

ส่วนว่าช้างมงคลก็เสียดอายุไพ พระญาก็หื้อเอางาทั้ง ๒ มาไว้พื้นพายตำรองเครื่องประดับนั้นแล แต่นั้นไฟพายหน้าเจ้ามหันตศก็เสวียรราชสัมปตติบ่หื้อผิดทัสตราชัมมัสอนเสนาอำมาตย์ชาวเมืองปฏิบัติจำเรนบัวราม ท่านมีอายุได้ ๘๐ ปีบัวรวมแล้ว ก็จุดตีสู่สวรรค์เทวโลกวันนั้นแล”¹²¹

ส่วนชินกาลมาลีปกรณ์นั้นกล่าวว่าเมื่อพระนางจามเทวีเสด็จกลับมายังนครหริภุญไชย ทรงกระทำกองการกุศลเป็นอนเก ประทับอยู่ได้ ๒ เดือนก็สวรรคต ส่วนพิธีพระศพนั้นไม่ได้บันทึกไว้¹²²

¹²⁰ กรมศิลปากร,ตำนานมูลศาสนา, (เชียงใหม่:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2544),153

¹²¹ บำเพ็ญ ะวิน,มูลศาสนาตำนานล้านนา : รายงานการวิจัย,(เชียงใหม่:คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,2538),111

สำหรับพงศาวดารโยนกนั้นกล่าวถึงไว้ดังนี้

“ สมเด็จพระนางจามเทวีเสด็จมาประทับอยู่เมืองนครเขลางค์ได้ ๖ พรรษา ทรงพระประชวร จึงลาพระมหาพรหมฤๅษีเสด็จกลับคืนเมืองหริภุญไชยนคร พระเจ้ามหันตยศราชจัดการรับรองพระราชมารดาเข้าพระนครลำภูญไชย อยู่มีนานพระโรคเจริญหนักขึ้นสมเด็จพระนางเจ้าจามเทวีก็เสด็จสู่สวรรคตครครไถ พระชนมายุได้ ๕๒ พรรษา อยู่ในราชสมบัติได้ ๕๑ พรรษา สมเด็จพระเจ้ามหันตยศและพระเจ้าอนันตยศ ก็พร้อมกันจัดการมาปณกิจพระศพ แล้วก่อเจดีย์หุ้มด้วยแผ่นสุวรรณบรรจุพระอัฐิธาตุไว้ ณ ด้านประจิมทิศแห่งพระนครหริภุญไชย ได้ชื่อว่าสุวรรณังโกฏกัเจดีย์ กษัตริย์ทั้งสองพระนครทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอุทิศกัลป์นาผลถวายแก่สมเด็จพระมารดาเป็นอนุเคราะห์การแล้วสมเด็จพระเจ้าอนันตยศก็ถวายบังคมลาสมเด็จพระเชษฐาธิราชกลับไปครองนครเขลางค์ตามเดิม”¹²³

แต่ตำนานเหล่านี้ล้วนถูกแต่งขึ้นในสมัยอาณาจักรล้านนาที่มีระยะเวลาห่างจากรัชสมัยของพระนางจามเทวีอย่างมาก ดังนั้นข้อมูลทีกล่าวถึงลักษณะต่าง ๆ นั้นอาจเชื่อถือได้แค่บางส่วน แต่จากการตีความและการสันนิษฐานของนักวิชาการจากข้อความในตำนานนั้นเชื่อว่าเจดีย์บรรจุอัฐิพระนางจามเทวีนั้นคงจะตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตกของเมืองลำพูนเพราะเชื่อว่าทิศตะวันตกของเมืองถือเป็นพื้นที่ป่าหรือเป็นทิศแห่งความตายจึงน่าจะก่ออุโบสถบรรจุอัฐิพระนางจามเทวีไว้ทางทิศตะวันตกของเมือง¹²⁴

ทั้งนี้ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ก็ได้กล่าวถึงเจดีย์อีกองค์หนึ่งที่ถูกสร้างไว้ด้านนอกเมืองทางทิศตะวันตกเช่นเดียวกันคือ เจดีย์มหาพล ความว่าดังนี้

“ พระเจ้าลวะกรวิจึงส่งอำมาตย์ผู้หนึ่งชื่อปุตรีมาอีกเพื่อยึดเอานครหริภุญชัยให้ได้ อำมาตย์ปุตรีมีเหล่าทหารหาญแวดล้อมออกจากเมืองลวปุระมาถึงนครหริภุญชัย หลงทางด้วยอาณาภาพเทวดา ก็แตกแยกกระจัดกระจายไปคนละทิศละทาง ครั้นนั้นพระเจ้าทิตะทรงทราบการมาของปุตรีอำมาตย์จึงเสด็จออกพร้อมด้วยจตุรงคพลเสนา ชาวกัมโปชาได้ทราบข่าวพระเจ้าทิตะเสด็จออกมา ก็ตกใจกลัวพากันหนีกระจัดกระจายไป ฝ่ายพระเจ้าทิตะมีน้ำพระทัยกรุณามาก ประทานอภัยเชลยทั้งหลายเหล่านั้นและตรัสสั่งให้เชลยเหล่านั้นสร้างเจดีย์มหาพล แล้วโปรดให้มหาอำมาตย์ปุตรี

¹²² พระรัตนปัญญาเถระ,ชินกาลมาลีปกรณ์,(กรุงเทพฯ:มิตรนราการพิมพ์,2510),94

¹²³ พระยาประชาภิจักรจักร,พงศาวดารโยนก,(นนทบุรี:ศรีปัญญา,2557),226

¹²⁴ สรัสวดี อ๋องสกุล,ประวัติศาสตร์ล้านนา,(กรุงเทพฯ:อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง,2553),80

พร้อมทั้งกองพลคัมภ์น้ำสาบาน และ โปรตอนุญาตให้เขาเหล่านั้นกลับเมืองลาวพระ มหาอำมาตย์ปุตรี พร้อมทั้งกองพล ถวายบังคมลาพระเจ้าทิตตะแล้วกลับไปเมืองลาวพระ¹²⁵

ส่วนตำนานมูลศาสนานั้นกล่าวไว้ว่า

“ ทันใดนั้น พระยาทิตตะได้ทรงสดับในถ้อยคำปุตรียะอำมาตย์กราบทูลคังนั้น พระองค์จึงตรัสสั่งให้หารีพลชาวเมืองหริภุญไชยเข้ามาเฝ้าเอาชาวละโว้มาอยู่ที่หนึ่ง แล้วพระองค์จึงตรัสกับด้วยปุตรียะอำมาตย์ว่า ดูราปุตรียะอำมาตย์ บัดนี้เรจักสร้างพระเจดีย์องค์หนึ่ง สำหรับไว้เป็นที่สักการบูชาเป็นที่สมควรแก่เรา แล้วพระยาทิตตะพระองค์จึงตรัสสั่งรีพลทั้งสองฝ่าย ให้สร้างพระเจดีย์องค์หนึ่ง หนตะวันออก เมืองหริภุญไชยนั้น ครั้นต่อมาพระองค์ตรัสสั่งให้สร้างพระอารามขึ้นอารามหนึ่งในที่สร้างพระเจดีย์นั้นด้วย และทุ่งนาที่เป็นที่ปักแห่งรีพลทั้งสองฝ่ายนั้น จึงได้เรียกว่า ทุ่งมหาพล วัดที่รีพลทั้งสองฝ่ายพร้อมกันสร้างนั้น ก็เรียกว่า วัดทุ่งมหาพลเพื่อเหตุนี้ ”¹²⁶

แต่มูลศาสนาจำนวนล้านนาฉบับกล่าวดังนี้

“ เมื่อนั้น พระญาทิตตะได้ยื่นคำปุตรียะอำมาตย์อันขันตนเป็นข้าคังอัน พระญาทิตตะเอารีพลชาวหริภุญไชยมาอยู่ที่ ๑ เอาชาวละโว้มาอยู่ที่ ๑ แล้ว พระญาทิตตะจึงตรัสกับด้วยปุตรียะอำมาตย์ว่า ดูราปุตรียะอำมาตย์ เรจักกะทำเจดีย์อัน ๑ ไว้ไว้ให้แลบูชาศาการคี่เป็นอันควรแก่เราแลพระญาเอารีพลทั้ง ๒ ปากมาก่อนเจดีย์อัน ๑ หนวันตกเมืองหริภุญไชยนั้นแล เมื่อพายุอุทกที่สร้างวัดกับเจดีย์คี่แล้วชู้อัน วันนั้นแล้ว ทุ่งนาอันนั้นเหตุตั้งเป็นที่อยู่แห่งรีพลทั้ง ๒ ปากคังอัน จึงเรียกว่าทุ่งมหาพล วัดอันนั้นเหตุว่ารีพลทั้ง ๒ มาชวนกันสร้าง คี่จึงเรียกว่าวัดมหาพล เพื่ออันแล ”¹²⁷

ส่วนตำนานจามเทวีวงศ์นั้นกลับกล่าวถึงเหตุการณ์ที่ปุตรียะอำมาตย์นำไพร่พลมาสู้รบกับชาวหริภุญไชย ว่ายกทัพมาในรัชสมัยของพระเจ้าอาทิตย์ราช ราชละเอียดยของเหตุการณ์นั้นตรงกับ

¹²⁵ พระรัตนปัญญาเถระ,ชินกาลมาลีปกรณ์,(กรุงเทพฯ:มิตรนราการพิมพ์,2510),97-98

¹²⁶ กรมศิลปากร,ตำนานมูลศาสนา, (เชียงใหม่:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2544),163

¹²⁷ บำเพ็ญ ะวิน,มูลศาสนาจำนวนล้านนา : รายงานการวิจัย,(เชียงใหม่:คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,2538),118

เอกสารฉบับอื่นข้างต้นแต่ เรื่องการสร้างเจดีย์และวัดมหาพลนั้นกลับไม่กล่าวถึง¹²⁸ สอดคล้องกับ
 เนื้อความในพงศาวดาร โยนกที่มีเนื้อหาตรงกับตำนานจามเทวีวงศ์เกือบทุกประการ¹²⁹

จะสังเกตได้ว่าเรื่องราวของอาณาจักรศรีสุทโฆชนั้นมีลักษณะเป็นตำนาน คือไม่มีอายุเวลาที่
 แน่ชัดจากข้อความที่ยกมาในข้างต้นเนื้อหาในช่วงปลายรัชสมัยของพระนางจามเทวีนั้นเมื่อพระ
 นางเสด็จสวรรคต พระเจ้ามหันตยศได้ทรงประกอบพิธีถวายพระเพลิงพระศพพระนางแล้วอัญเชิญ
 พระอัฐิเลียบมาทางด้านทิศตะวันตกของเมือง โดยตำนานจามเทวีวงศ์ ตำนานมูลศาสนาและมูล
 ศาสนาสำนวนล้านนาได้กล่าวไว้เหมือนกัน แต่จามเทวีวงศ์กลับไม่ได้ระบุว่าที่ประดิษฐานพระอัฐิ
 พระนางนั้นตั้งอยู่ที่ศิลาของพระนคร รวมถึงมีลักษณะภูมิประเทศเป็นอย่างไรบ้าง ดังข้อความ “ให้
 กระทำสถานที่แห่งหนึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระอัฐิธาตุ อันเป็นที่รมณียฐานแลให้กระทำเป็นเจดีย์มี
 พระพุทธรูปอยู่ในเบื้องบนหุ้มด้วยแผ่นทองคำ เพราะเหตุนั้นพระเจดีย์นั้นจึงได้มีนามว่า สุวรรณัง
 โกฎเจดีย์” จะเห็นได้ว่าสถานที่อันรุ่มรอนนี้อาจตั้งอยู่ที่ศิลานอกพระนครก็ได้เพียงแต่อัญเชิญ
 ออกไปทางทิศตะวันตกเท่านั้น ส่วนเจดีย์ที่มีพระพุทธรูปอยู่ในเบื้องบนนั้น ก็ไม่ได้ระบุว่าเป็นเจดีย์
 ทรงใด มีขนาดเท่าใด เพียงแต่มีพระพุทธรูปอยู่ในเบื้องบนและหุ้มด้วยแผ่นทองคำ ทั้งนี้ตำนานมูล
 ศาสนากลับระบุว่า “ก่อนพระเจดีย์บรรจุพระอัฐิไว้ภายใต้เวียงศรีสุทโฆชน” ทั้งนี้ที่สร้างเจดีย์
 ประดิษฐานพระอัฐิพระนางอาจเป็นที่ศิลาได้ก็ได้ เนื่องจากที่ศิลาได้ก็ถือว่าเป็นทิศแห่งความตาย ทิศแห่ง
 ความเว้งว่าง หรือทิศแห่งปิตุโลก¹³⁰ เจดีย์องค์นี้ถูกทำให้มีความเกี่ยวข้องกับพระนางจามเทวีโดย
 พระวินิจฉัยของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพเมื่อครั้งที่พระองค์เสด็จมายังวัดแห่งนี้และมีลาย
 พระหัตถ์ประทานแก่หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ ฉบับวันที่ 12 กันยายน พ.ศ. 2480 ความว่า

“... อีกวัดหนึ่งเป็นวัดร้างชาวลำพูนเขาเรียกว่า “วัดกู่กุด” (ถ้าเรียกตามภาษาไทยได้ตรงกับคำว่า
 “วัดเจดีย์ด้วน”) เวลานั้นชาวลำพูนเขาไม่เห็นเป็นสลักสำคัญอันใด หากฉันชอกแซกไปดูเองจึงได้
 เห็น เห็นเข้าก็เกิดพิศวงด้วยรูปฐานพระเจดีย์และพระเจดีย์และพระพุทธรูป ที่ตั้งรายไว้ในคูหา
 ตามชั้นพระเจดีย์เป็นแบบเมืองละโว้ทั้งนั้น เห็นชัดว่าเป็นวัดชาวละโว้สร้างครั้งสมัยนางจามเทวี จึง

¹²⁸ พระโพธิ์รังสี, เรื่องจามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองศรีสุทโฆชนทั้งภาษาบาลีและคำแปล, พิมพ์ครั้งที่ 2
 (กรุงเทพฯ: ศรีปัญญา, 2554), 278-292

¹²⁹ พระยาประจักษ์จกรจักร, พงศาวดารโยนก, (นนทบุรี: ศรีปัญญา, 2557), 240-241

¹³⁰ เศรษฐ์ ดิงสัญชลิ, “ประติมานวิทยา” (เอกสารประกอบการสอนรายวิชา 317631 ภาควิชา
 ประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2559), 27

ได้สั่งให้เปลี่ยนนามวัดกุฎศ เรียกว่า วัดจามเทวี และให้ดูแลรักษาเป็น โบราณวัตถุที่สำคัญอันหนึ่ง
แต่นั้นมา”¹³¹

ภายในวัดกุฎศนี้มีเจดีย์สององค์โดยองค์ที่มีขนาดใหญ่กว่านั้นเป็นเจดีย์ทรงปราสาทในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีเรือนธาตุซ้อนกัน 5 ชั้น ส่วนองค์เล็กนั้นเป็นเจดีย์ทรงปราสาทยอดมีเรือนธาตุในผังแปดเหลี่ยม และทั้งสององค์นั้นมีการทำซุ้มจรณะนำประดิษฐานพระพุทธรูปเหมือนกันทำให้นักวิชาการหลายท่านเชื่อว่าเป็น “สุวรรณจังโกฏเจดีย์” ที่ใช้ประดิษฐานพระอัฐิพระนางจามเทวีจริงๆ ส่วนอีกหนึ่งทฤษฎีว่าเจดีย์องค์นี้หมายถึงเจดีย์มหาพลที่สร้างครั้งพญาทิตตะนั้น โดยมีสมมุติฐานที่เชื่อมโยงกับอาณาบริเวณทางทิศตะวันตกของเมืองลำพูนที่มีบริเวณทุ่งกว้างเรียกว่า ทุ่งมหาพล รวมทั้งชื่อหมู่บ้านที่เรียกว่า บ้านสันมหาพล แต่ทั้งนี้เจดีย์มหาพลนั้นจากเอกสารมีรายละเอียดของเจดีย์เพียงแค่ว่าใช้กำลังพลชาวหริภุญไชยและชาวละโว้ร่วมกันสร้างเจดีย์องค์หนึ่งขึ้นด้านทิศตะวันตกของเมืองหริภุญไชยและหลังจากนั้นก็สถาปนาขึ้นเป็นวัด หากพิจารณาถึงอายุสมัยการสร้างจะพบว่าสมัยของพระนางจามเทวีนั้นอยู่ช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ 13 ส่วนพญาทิตตะนั้นรัชสมัยของพระองค์ครองราชย์ช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ 16 ซึ่งเวลาห่างกันมาก

ศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์สันนิษฐานว่าเจดีย์องค์ใหญ่ในวัดกุฎศนี้คงเป็นเจดีย์มหาพล¹³² เนื่องจากค้นพบหลักฐานที่ช่วยในการกำหนดอายุของเจดีย์ในวัดกุฎศแห่งนี้ได้ โดยหลักฐานแรกคือมีการค้นพบศิลาจารึกหลัก ลพ.๒ ในปีพุทธศักราช 2465 โดยฝังอยู่ในดินตรงเชิงพระเจดีย์กุฎศด้านทิศตะวันออก มีความสูง 210 เซนติเมตร กว้าง 97 เซนติเมตร หนา 30 เซนติเมตร ทำจากหินทรายสีเหลืองรูปทรงใบเสมา ด้านหน้าจารึกเป็นภาษาบาลี 6 บรรทัดครึ่ง ถัดจากนั้นเป็นภาษามอญ 12 บรรทัดครึ่ง ส่วนด้านหลังเป็นจารึกภาษาบาลี 6 บรรทัดครึ่ง โดยเนื้อความด้านแรกของจารึกมีดังนี้

“(บรรทัดที่ ๑-๓) ...แก้วอันประเสริฐซึ่งเป็น

(บรรทัดที่ ๔) เจดีย์องค์นี้ (รัตนเจดีย์) ซึ่ง...ของข้าพเจ้าผู้มีนามว่า...

¹³¹ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์และสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, *สาส์นสมเด็จพระภาคที่ ๔*, (พระนคร: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2499), หน้า 402-403 อ้างถึงใน แสงจันทร์ ไตรเกษม, “ลักษณะสถาปัตยกรรมพระเจดีย์กุฎศ วัดจามเทวี จังหวัดลำพูน” (วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2517), 2

¹³² ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ., 2552), 31

- (บรรทัดที่ ๕) ได้สร้างขึ้นภายหลัง (สองหรือยี่สิบปี) สำเร็จลงในรัชกาลที่แผ่ไปทั้ง
- (บรรทัดที่ ๑๐) สิบทิศ (คงหมายถึงระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์) ข้าพเจ้าผู้มีนามว่า สัพพัชิตินิธิ (สวาวชิทธิ) ผู้เป็นเจ้าของแผ่นดิน ...
- (บรรทัดที่ ๑๑) ได้หักพังลงเนื่องจากแผ่นดินไหวครั้งใหญ่ซึ่งได้เกิดขึ้นในสมัยนั้น
- (บรรทัดที่ ๑๒) ในปีไวดาชะ ขึ้น ๑๓ ค่ำ แห่งเดือนใจตระ วันอาทิตย์
- (บรรทัดที่ ๑๓) พระจันทร์เสวยฤกษ์ปียะ (?) ข้าพเจ้าได้บูรณะแก้วอันประเสริฐ คือเจดีย์องค์นี้ในปัจจุบัน
- (บรรทัดที่ ๑๔) ประดับด้วยทองและไม้อาจมีที่เปรียบได้ใน
- (บรรทัดที่ ๑๕) ประเทศนี้ ข้าพเจ้าขอโน้มแต่ความรุ่งเรืองของเจดีย์องค์ทุกขณะ”

จากความข้างต้นสังเกตได้ว่าเคยมีศาสนสถานอยู่ที่แห่งนี้ต่อมาเกิดแผ่นดินไหวขึ้นและตัวปูชนียสถานนั้นได้พังลง เมื่อถึงรัชกาลของพระเจ้าสวาวชิทธิพระองค์จึงได้ทรงปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่อย่างวิจิตรงดงาม แต่ทั้งนี้หลังจากรัชกาลของพระองค์มีเหตุการณ์แผ่นดินไหวอย่างรุนแรงเกิดขึ้นอีกอย่างน้อย 2 ครั้งตามบันทึกจากเอกสารทางประวัติศาสตร์ โดยครั้งแรกที่มีการบันทึกไว้คือ เมื่อรัชสมัยพระนางมหาเทวีจิริภา ปิพุทธศักราช 2088 ความดังนี้ “เดือน ๑๑ แรม ๓ ค่ำ ยี่ยมายปล่นเอาค่ายเชียง โจม แรม ๔ ค่ำ ยามแตรค้ำ แผ่นดินไหวหวั่นร้องครั่งครางมากนัก ยอดมหาเจดีย์หกลง และเจดีย์วัดพระสิงห์ หักพังตก เจดีย์หลังอื่นหักตกมากนัก”¹³³ ส่วนอีกครั้งนั้นเกิดในปีพุทธศักราช 2307 มีความดังนี้ “ยก ๑๑๒๖ ตัว ปลีกาบสัน เดือน ๑๒ ออก ลาวใช้ราชสารไฟถึงเมืองมกโขไป เดือนเจียงแรม ๖ ค่ำ เพื่อนข้าทะเลฟ้าน เดือน ๔ แรม ๘ ค่ำ กระสัตรมกโขไปรบคะแซได้คะแซแล้วข้าพระญาคะแซเสีย เดือน ๕ ออก ๕ ค่ำ แผ่นดินไหวหนัก คนยืนอยู่พอท่าว เดือน ๖ ออกค้ำ ๑ สุริยคราส”¹³⁴ ซึ่งแผ่นดินไหวครั้งนี้อาจรุนแรงค่อนข้างมาก¹³⁵ สันนิษฐานว่าอาจมีผลทำให้องค์เจดีย์มีสภาพชำรุดเช่นในปัจจุบันคือ ส่วนยอดหักลงมา

¹³³ คณะอนุกรรมการตรวจสอบและชำระตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ 700 ปี (เชียงใหม่: ศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, 2538), 88

¹³⁴ เรื่องเดียวกัน, 104

¹³⁵ ข้อสังเกตนี้พิจารณาจากเนื้อความที่ว่า “คนยืนอยู่พอท่าว” คือมีความรุนแรงมากจนทำให้คนที่ยืนอยู่ถึงกับล้มลงไปได้ ซึ่งอาจเป็นสาเหตุที่ทำให้ยอดฉัตรของพระธาตุหริภุญไชยคลงอ ดังจารึกที่พบบนแผ่นเงิน

จากการวิเคราะห์ปีที่สร้างจารึกคือปีวิสาขะนั้นอาจจะเป็นปีพุทธศักราช 1761 ซึ่งมีความสอดคล้องกับรูปแบบและพัฒนาการของตัวอักษรในจารึก¹³⁶ นอกจากนี้หากพิจารณาจากรูปแบบสถาปัตยกรรมแล้วพบว่าเจดีย์ประธานของวัดกู่กุดนี้มีลักษณะพิเศษคือ เป็นเจดีย์ทรงปราสาทในผังสี่เหลี่ยม มีชุกฐานเป็นฐานบัวคว่ำอย่างเดียวไม่มีฐานบัวหงาย มีการทำท้องไม้เป็นช่องๆ ลักษณะคล้ายฐานบัวที่พบในประเทศไทยก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 อาจพัฒนามาจากฐานบัวล้นในสมัยทวารวดี¹³⁷ เรือนธาตุซ้อนกันเป็นชั้น แต่ละชั้นประดิษฐานพระพุทธรูปจะนำในซุ้มด้านละ 3 องค์ เป็นชั้นละ 12 องค์ เรียงกันทั้งหมด 5 ชั้น เจดีย์องค์นี้จึงมีจำนวนพระพุทธรูปประดิษฐานในซุ้มจะนำทั้งหมด 60 องค์ ที่มุมเจดีย์ในแต่ละชั้นยังมีการประดับเจดีย์จำลองขนาดเล็กหรือ “สถูปิเกะ” ซึ่งเป็นรูปแบบการประดับที่มักพบในศิลปะพุกาม ส่วนยอดเจดีย์นั้นหักหายไป สันนิษฐานว่าส่วนยอดน่าจะเป็นทรงกรวยเหลี่ยมประดับชั้นลูกแก้วอกไก่เป็นชุกและคั่นจังหวะด้วยแถวกลีบบัวหงายคล้ายกับสุวรรณเจดีย์ในบริเวณวัดพระธาตุหริภุญไชยซึ่งเป็นเจดีย์ทรงเดียวกันและยังมีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์อยู่ สำหรับจำนวนพระพุทธรูปที่ประดิษฐานจำนวนมากรอบองค์เจดีย์นั้นอาจสื่อถึงพระอดีตพุทธเจ้าที่ทรงเสด็จมาตรัสรู้แล้วยัง โลกมนุษย์หรืออาจสื่อถึงพระปัจเจกพุทธเจ้าที่มีจำนวนมากมาย¹³⁸ นอกจากนี้รูปแบบของเจดีย์อาจสัมพันธ์กับสถูปมหาปราสาทในศิลปะสมัยโปโลนนารูวะของลังกา ที่มีรูปแบบและระยะเวลาที่ใกล้เคียงกัน

ส่วนหลักฐานที่สองคือ รูปแบบศิลปกรรมของพระพุทธรูปที่ประดิษฐานในซุ้มจะนำนั้น เป็นพระพุทธรูปประทับยืน พระพักตร์แสดงลีลาหน้าเคร่งขรึม พระขนงต่อกันเป็นรูปปีกกาและยกเป็นสันขึ้นมา พระเนตรโปนอย่างมาก พระโอษฐ์หยาบและกว้าง ขมวดพระเกศามีลักษณะเฉพาะคือ

ในยอดพระธาตุที่มีความว่า “ศักราช ๑๑๔๗ แขนฉัตรพระชินราชเจ้าก็คดเสีย เจ้าพระยาหลวงเมืองเชียงใหม่บุญจะเจตนา ได้ค้ำคียงแกนฉัตรพระมหาชินราชเจ้าให้ซื่อคั้นเป็นปรกติแล้ว” ทำให้พระเจ้ากาวิละทรงบูรณะค้ำแกนฉัตรองค์พระธาตุเจ้าให้ตรงดั้งเดิมแล้วนำแก้วเสด็จคัมภีร์ประดิษฐานไว้บนจิกยอดฉัตรในปีพุทธศักราช 2328 แต่ทั้งนี้สำหรับเจดีย์กู่กุดนั้นไม่พบบันทึกว่าหักพังลงเนื่องจากสาเหตุใด

¹³⁶ คงเดช ประพัฒน์ทอง, วิเคราะห์ศิลปะจารึกในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญไชย, (กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2522), 15-17

¹³⁷ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “ฐาน “บัวล้น” ในวัฒนธรรมทวารวดี: ที่มา ความหมายและความสัมพันธ์ทางด้านรูปแบบจากอินเดียสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้,” ใน ตำราวิชาการ: วารสารรวมบทความทางวิชาการคณะโบราณคดี, (กรุงเทพฯ: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548), 30-36 อ้างถึงใน ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐาน โบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2552), 33

¹³⁸ สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะภาคเหนือ: หริภุญชัย-ล้านนา, (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2538), 30

เป็นเกลียวกสูง อันเป็นลักษณะเฉพาะของพระพุทธรูปสมัยทวารวดี พระอุษณีย์เป็นทรงกรวยขนาดใหญ่ พระหัตถ์นั้นถูกซ่อมแซมแล้วให้กลายเป็นปางประทานอภัยหันฝ่าพระหัตถ์ออกและแนบกับพระอุระ โดยฝ่ายอนุรักษ์ กรมศิลปากรนั้นได้ตรวจสอบพบว่าแต่เดิมพระพุทธรูปมีเพียงข้อศอกเท่านั้น¹³⁹ สันนิษฐานว่าพระกรอาจจะยื่นออกมาทั้งสองข้างแสดงวิตรรกมูทราทั้งสองพระหัตถ์แบบพระพุทธรูปสมัยทวารวดี ซึ่งมีการพบเช่นกันที่ทริภุญไชย พระพุทธรูปนั้นครองจีวรห่มคลุมแบบทวารวดีที่ได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะคุปตะของอินเดียแต่ปรากฏการทำขอบสงบเป็นสันนูนสามเหลี่ยมขึ้นมาอย่างมากและจีวรด้านหน้าที่ยกนูนเป็นสามเหลี่ยมเป็นลักษณะการนุ่งผ้าแบบพุกาม ไม่ใช่แบบเขมรที่นิยมทำเป็นแผ่นรัดประคดและด้านหน้าทำเป็นจีวรหน้านาง นอกจากนี้ชายจีวรที่ตกลงเบื้องล่างมีการทำริ้วซ้อนกันหลายชั้นอย่างธรรมชาติ อาจจะเป็นอิทธิพลศิลปะปาละที่รับผ่านมาทางพุกาม ต่างจากชายจีวรแบบทวารวดีและเขมรที่นิยมทำตกลงมาตรงๆหรือมีริ้วเล็กน้อย ส่วนกรอบซุ้มจะนำนั้นเป็นกรอบซุ้มที่มีวงโค้งแคบๆ 2 วงแบบพุกาม ลักษณะเป็นกรอบซุ้มที่มีมกรหันหัวออกชายช่ออุบะ มีใบระกาประดับลวดลาย ตรงหัวเสาที่ติดกับกรอบซุ้มมีรูปเทวสตรีครึ่งตัวพนมมือ พระเนตร โปนและมีการเจาะรูตรงกลางพระเนตรอันเป็นลักษณะเฉพาะของประติมากรรมบุคลลในศิลปะทริภุญไชย ส่วนลวดลายประดับกรอบซุ้มนั้นเป็นลายกระหนกกรุ่นเก่าที่พบในสมัยทวารวดี หรือที่เรียกว่า “กระหนกผัดกูด” ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะคุปตะ

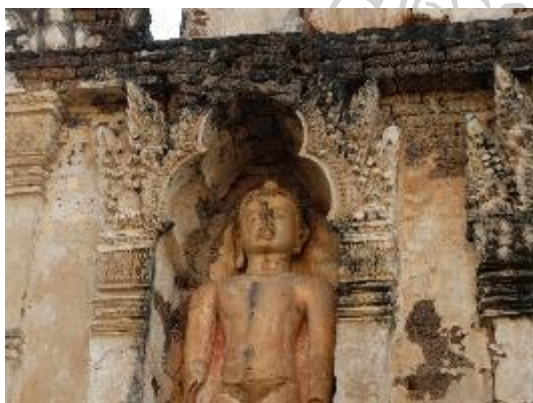
สันนิษฐานว่าน่าจะได้รับอิทธิพลศิลปะพุกามมาจากการที่ชาวทริภุญไชยอพยพหนีโรคห่าไปยังเมืองมอญตอนใต้ของพม่าและภายหลังเมืองโรคห่าหมดไปแล้วชาวทริภุญไชยบางส่วนจึงกลับมายังทริภุญไชยตามเดิม จึงได้รับวัฒนธรรมประเพณีและรูปแบบศิลปะกลับมาด้วยในราวกลางพุทธศตวรรษที่ 17 จากหลักฐานจารึกที่พบ จากบันทึกในเอกสารและการวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์ศิลปะแล้ว เจดีย์องค์นี้จึงควรมีอายุในราวกลางพุทธศตวรรษที่ 17 ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 18¹⁴⁰

¹³⁹ เรื่องเดียวกัน, 43

¹⁴⁰ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ., 2552), 31-34

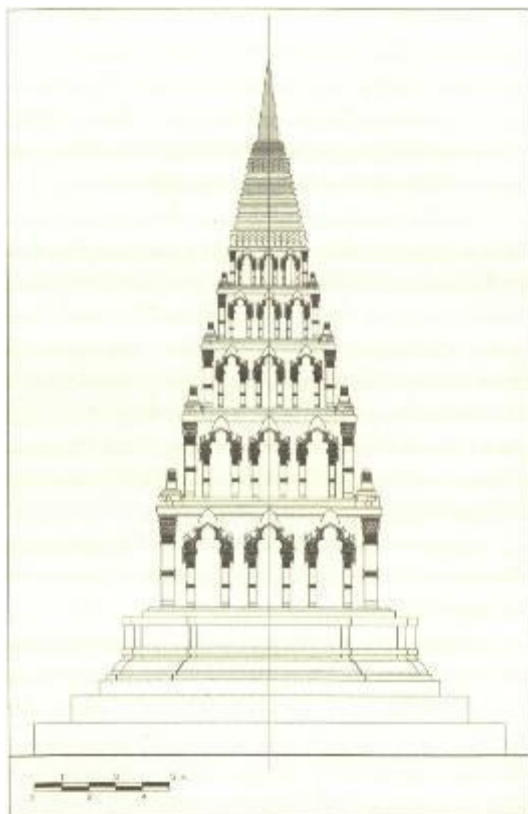

ภาพประกอบที่ 59 เจดีย์อู่กุด

ภาพประกอบที่ 60 พระพุทธรูปในซุ้มจระนำ

ภาพประกอบที่ 61 ลายเส้นเจดีย์ภูกุศ¹⁴¹

สำหรับเจดีย์ทรงปราสาทในผังแปดเหลี่ยมอีกองค์หนึ่งนั้น ไม่มีการกล่าวถึงในเอกสารทางประวัติศาสตร์ฉบับไหนเลย ดังนั้นจึงค่อนข้างลำบากในการกำหนดอายุโบราณสถาน โดยอาศัยหลักฐานลายลักษณ์อักษร แต่หากพิจารณาและวิเคราะห์ด้วยกระบวนการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ แล้วนั้นพบว่า เจดีย์องค์นี้เป็นเจดีย์ทรงปราสาทยอดที่มีเรือนธาตุในผังแปดเหลี่ยม มีฐานเชิง 2 ฐานรองรับ ส่วนฐานบัวคล้ายกับฐานบัวล้นในเจดีย์แบบทวารวดี (ส่วนนี้ถูกบูรณะจนไม่สามารถศึกษาได้มากนัก) ส่วนเรือนธาตุนั้นประดับซุ้มจะนำประดิษฐานพระพุทธรูปประทับยืนทั้ง 8 ด้าน ในซุ้มสี่กเพกาแบบพม่า ถัดขึ้นไปจากเรือนธาตุเป็นชั้นหลังคาเอนลาดที่รองรับเจดีย์ทรงระฆังที่มีฐานแปดเหลี่ยม มีการเจาะช่องประดิษฐานพระพุทธรูปประทับนั่งทั้ง 8 ด้าน รองรับเจดีย์ทรงกลม ส่วนยอดของเจดีย์หักหายไป สันนิษฐานว่าหากสมบูรณ์คงจะมีบัลลังก์ ปล้องไฉนและปลียอด ที่มาของเจดีย์รูปแบบนี้น่าจะพัฒนามาจากเจดีย์แบบปาละในศิลปะอินเดีย มีการค้นพบสถาปัตยกรรมทำ

¹⁴¹ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐาน โบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),30

จากสำริดขนาดเล็กที่มีรูปแบบเป็นเจดีย์ทรงปราสาทยอดมีเรือนธาตุแปดเหลี่ยมประดับซุ้มจรณะ ประดิษฐานพระพุทธรูปทุกด้าน ส่วนยอดเป็นเจดีย์ทรงระฆังที่เมืองลพบุรีและสุโขทัย

ภาพประกอบที่ 62 เจดีย์ทรงปราสาทยอดในผังแปดเหลี่ยมและภาพลายเส้น¹⁴²

ภาพประกอบที่ 63 พระพุทธรูปในซุ้ม

สันนิษฐานว่าเจดีย์รูปแบบนี้น่าจะมีมาแล้วตั้งแต่สมัยทวารวดีในภาคกลางของประเทศไทย ดังพบเห็นได้จากส่วนฐานของโบราณสถานหลายแห่งในเมืองโบราณอู่ทอง โดยเจดีย์ทรงปราสาท ยอดเรือนธาตุแปดเหลี่ยมนี้อาจเป็นต้นแบบให้กับเจดีย์ยุคต้นของศิลปะล้านนารวมทั้งอาจส่ง

¹⁴² ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),36

อิทธิพลทางศิลปะไปให้เจดีย์ทรงปราสาทยอดที่มีเรือนธาตุในผังแปดเหลี่ยมและเจดีย์ทรงระฆังฐานแปดเหลี่ยมในภาคกลางอีกด้วย ส่วนพระพุทธรูปที่ประดิษฐานในจระนำชุ่มนั้นมีทั้งหมด 8 องค์ มีลักษณะเหมือนกับที่ประดับเจดีย์องค์ใหญ่ทุกประการ คือ แสดงปางประทับยืนตรง การแสดงปาง ลักษณะพระพักตร์ที่มีลักษณะเฉพาะแบบศิลปะหริภุญไชย คือ พระขนงต่อกันและยกขึ้นเป็นสัน พระเนตรโปน ขมวดพระเกศาเป็นทรงเกลียวสูง ครองจีวรห่มคลุม มีขอบสบงยกขึ้นเป็นสันนูน ตรงกึ่งกลางพระองค์ตำแหน่งรัดประคดนั้นยกนูนขึ้นมาเป็นรูปสามเหลี่ยม ขอบจีวรที่ตกลงเบื้องล่างมีการทำริ้วซ้อนทับกันหลายชั้นแบบธรรมชาติ อันเป็นอิทธิพลศิลปะปาละที่รับผ่านพุกาม ทั้งนี้พระพุทธรูปที่พบนั้นมีทั้งที่ทำจากดินเผาและปูนปั้น ส่วนพระพักตร์มีร่องรอยการลงรักปิดทอง พบว่ามีการคิดค้นเทคนิคการสร้างพระพุทธรูปโดยใช้พิมพ์แล้ว เนื่องจากมีการค้นพบแม่พิมพ์พระพุทธรูปขนาดใหญ่

ทั้งนี้กำหนดอายุของเจดีย์ทรงปราสาทยอดเรือนธาตุผังแปดเหลี่ยมมองคี่ว่าน่าจะสร้างขึ้นพร้อมๆหรือร่วมสมัยกับเจดีย์องค์ใหญ่ในวัดกู่กุด โดยกำหนดจากรูปแบบของพระพุทธรูปที่ประดิษฐานในชุ่มจระนำซึ่งเป็นพระพุทธรูปแบบเดิมทุกองค์ที่ไม่ได้รับการบูรณะและมีรูปแบบเดียวกันทั้งหมด เจดีย์องค์นี้น่าจะมีอายุราวกลางพุทธศตวรรษที่ 17 ถึงราวกลางพุทธศตวรรษที่ 18¹⁴³ สำหรับชื่อของเจดีย์นั้นจากที่มีการค้นพบศิลาจารึกพระเจ้าสุวารีทิทธิ วัดกู่กุดหรือ ศิลาจารึกหลักพล.2 นั้น พบว่าศิลาจารึกนี้ฝังอยู่ในดินตรงเชิงพระธาตุเจดีย์กู่กุด ด้านทิศตะวันออก¹⁴⁴ คำว่า “รัตนเจดีย์” ในจารึกนั้น หากพิจารณาจากความหมายแล้วนั้น อาจจะแปลได้ว่า เจดีย์ที่มีคามหาศาลดุจแก้วรัตนะ หรือ เจดีย์ที่ประดับด้วยแก้วมณีอันมีค่าก็ได้ ซึ่งในอดีตหากเจดีย์ทั้งสององค์นี้เมื่อบูรณะหรือสร้างเสร็จในสมัยพระเจ้าสุวารีทิทธินั้นมีการประดับตกแต่งด้วยทองคำและอัญมณีแล้วนั้น ก็ย่อมเรียกชื่อเจดีย์ทั้งสองว่า รัตนเจดีย์ได้เหมือนกัน

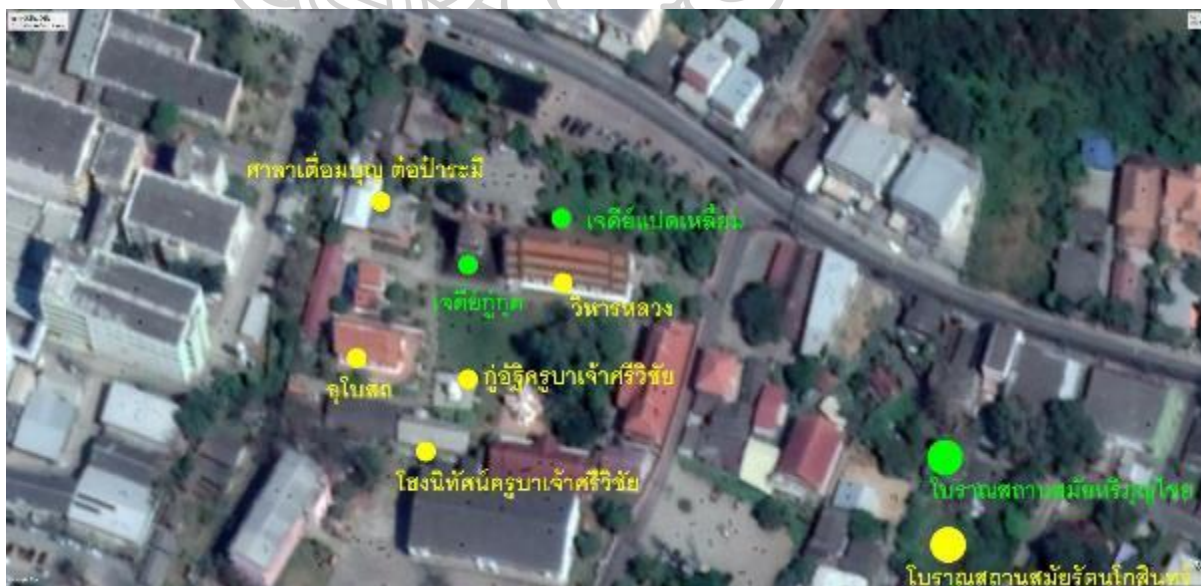
หากพิจารณาในแง่ของระยะห่างจากตัวสถาปัตยกรรมนั้น จารึกพบอยู่ใกล้กับเจดีย์กู่กุดมากกว่า จึงอาจเรียกเจดีย์กู่กุดว่า รัตนเจดีย์ก็ได้ ส่วนความเป็นไปได้ที่เจดีย์กู่กุดนั้นจะเป็นเจดีย์สุวรรณจังโกฏที่สร้างเพื่อประดิษฐานพระอัฐิพระนางจามเทวีนั้นค่อนข้างเป็นไปได้น้อย เนื่องจากเจดีย์มีขนาดใหญ่จนสามารถใช้เป็นเจดีย์ประธานในศาสนสถานได้ หน้าที่การใช้งานของเจดีย์องค์

¹⁴³ เรื่องเดียวกัน,37-38

¹⁴⁴ คงเดช ประพัฒน์ทอง, วิเคราะห์ศิลาจารึกในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญไชย,(กรุงเทพฯ:รุ่งศิลป์การพิมพ์,2522),15-16

นี้ควรจะประดิษฐานสิ่งสำคัญเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เช่น พระบรมสารีริกธาตุ แทนที่จะเป็นอัฐิของบุคคล อีกทั้งในตำนานที่เขียนเรื่องราวเกี่ยวกับเจดีย์สุวรรณังโกฏุนั้นก็ไม่ได้กล่าวถึงการสร้างอารามในบริเวณที่สร้างเจดีย์สุวรรณังโกฏุ อีกทั้ง “เจดีย์มีพระพุทธรูปอยู่ในเบื้องบนหุ้มด้วยแผ่นทองคำ” นั้นอาจเป็นเจดีย์องค์อื่นที่มีขนาดเล็กกว่าหรือเจดีย์รายทรงปราสาทที่เรียกว่า กู่และตั้งอยู่บริเวณอื่นด้านนอกเมืองในทิศตะวันตกหรือทิศใต้ก็ได้ ทั้งนี้เจดีย์องค์เล็กทรงปราสาทยอดที่มีเรือนธาตุในผังแปดเหลี่ยมนั้นก็มีย่องรอยการลงรักปิดทองและมีพระพุทธรูปอยู่ในเบื้องบนเช่นเดียวกับข้อความในตำนาน

ที่น่าสังเกตก็คือมีการพบสถาปัตยกรรมปราสาทยอดเรือนธาตุในผังแปดเหลี่ยมแต่ไม่พบสถาปัตยกรรมปราสาทเรือนธาตุซ้อนชั้นแบบเจดีย์กู่กุด อาจเป็นไปได้ว่าเจดีย์ทรงนี้อาจสร้างขึ้นเพื่อใช้งานในหน้าที่ที่แตกต่างกันไปเพราะมีทั้งการสร้างเป็นสถาปัตยกรรมและศาสนวัตถุ สอดคล้องกับตำแหน่งที่ตั้งของเจดีย์องค์เล็กในวัดกู่กุดซึ่งเมื่อเทียบสัดส่วนและการวางผังแล้ว อาจเป็นเจดีย์ที่มีความสำคัญรองลงมาหรือเจดีย์รายที่อาจใช้ประดิษฐานพระอัฐิได้เช่นกัน เหมือนกับที่นักวัฒนธรรมศึกษาในลำพูนหลายคนที่เสนอว่า สุวรรณังโกฏุหรือเจดีย์ที่บรรจุอัฐิพระนางจามเทวี นั้นน่าจะเป็นเจดีย์องค์แปดเหลี่ยม ส่วนเจดีย์กู่กุดนั้นก็รัตนเจดีย์ของพระเจ้าสรพทอิทธิ เพียงแต่ป้ายบรรยายเขียนสลับที่กัน¹⁴⁵

¹⁴⁵ เพ็ญสุภา สุขตะ ใจอินทร์, “จอมนางเทวีกับเจดีย์สุวรรณังโกฏุ,” ใน เอกสารประกอบการเสวนา และทัศนศึกษา โครงการเทศบาลสัตยจร-พิพิธภัณฑสถานประชาชน ครั้งที่ 1 (ลำพูน:เทศบาลเมืองลำพูน,2548),15

ภาพประกอบที่ 64 แสดงตำแหน่งของอาคารต่างๆในวัดจามเทวี

กู่ช้าง

กู่ช้าง ตั้งอยู่ในบริเวณเขตโบราณสถานกู่ช้าง กู่ม้า โดยกู่ช้างนั้นเป็นเจดีย์ทรงกลมฟาง แต่กู่ ม้านั้นเป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบสุโขทัย ตามตำนานนั้นกล่าวว่า พระเจ้าคัมภีร์ราชพระราชนิเวศน์ของ พระเจ้ามหันตยศได้โปรดให้ก่อกู่สำหรับบรรจุสรีระร่างของพญาช้างมงคลเสวตกฤษหรือ “ปู่กำงา เขียว” ช้างศึกคู่บารมีของพระนางจามเทวีที่พระโอรสทั้งสองทรงออกศึก ตำนานเล่าว่าช้างนี้มี อิทริฤทธิ์คุ้มบ้านคุ้มเมือง ปลายงาทั้งสองของพญาช้างมีรัศมีดังเปลวไฟ หากปลายงาชี้ไปทิศใด โดย ตั้งใจก็จะเกิดภัยพิบัติในทิศนั้น พญาช้างล้มลงหลังจากพระเจ้ามหันตยศเสด็จสวรรคต จึงนำสรีระ ร่างของช้างฝังในลักษณะนั่งในหลุมให้ปลายงาทั้งสองชี้ขึ้นฟ้าเพื่อมิให้เกิดภัยพิบัติ จึงเรียกว่า “กู่ ช้าง”¹⁴⁶

แต่ทั้งนี้เนื้อหากลับขัดแย้งกับเอกสารทางประวัติศาสตร์ฉบับอื่นที่กล่าวว่า “พระเจดีย์ที่ บรรจุอัฐิพระนางจามเทวีนั้นได้บรรจุเครื่องประดับของพระนางไว้ในที่นั้นด้วย เป็นต้นว่าช่องแล หวีรองไว้ภายใต้พระอัฐิ พร้อมทั้งงาพระยาช้างมงคลที่ล้มไปแล้วนั้น พระยามหันตยศพระองค์เอา งาพระยาช้างมงคลทั้ง ๒ ช้างมาบรรจุไว้ภายใต้รองเครื่องประดับองค์พระราชมารดานั้นด้วย”¹⁴⁷ โดยตำนานมูลศาสนาแสดงให้เห็นว่าพญาช้างมงคลนั้นล้มลงในรัชสมัยพระเจ้ามหันตยศ พระองค์ จึงสามารถถอดงาช้างมารองใต้พระอัฐิพระนางจามเทวีและบรรจุไว้ในเจดีย์ด้วยกันในรัชกาลของ พระองค์มิใช่รัชกาลของพระเจ้ากัมพูชะ นอกจากนี้ยังกล่าวถึงเหตุการณ์ในรัชกาลพระเจ้ากัมพูชะ พระราชโอรสของพระเจ้ามหันตยศว่าทรงครองราชย์อยู่ ๔๐ ปีแต่ไม่ได้กล่าวถึงการสร้างกู่ช้างแต่ ทีเดียว

¹⁴⁶ บุญชู กาญจนภา,ราม-เทวีวงศ์:ตำนานย่อเมืองศรีอยุธยา (ลำพูน) พระประวัติย่อพระนาง จามเทวีปฐมกษัตริย์แห่งเมืองศรีอยุธยา ตำนานย่อพระธาตุศรีอยุธยา จังหวัดลำพูนในปัจจุบัน.(ม.ป.ท.: ม.ป.พ.,2545),34

¹⁴⁷ กรมศิลปากร,ตำนานมูลศาสนา, (เชียงใหม่:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ,2544),153-154

ภาพประกอบที่ 65 กู่ช้าง

หากพิจารณาในด้านศิลปกรรมแล้วกู่ช้างนั้นเป็นเจดีย์แบบพิเศษในเขตอาณาจักรศรีอยุธยาและพบเพียงองค์เดียวในประเทศไทย ซึ่งมีรูปแบบเป็นเจดีย์ที่มีองค์ระฆังยี่ดสูงมากจนเป็นทรงกระบอกที่ส่วนยอดเป็นทรงกรวยครอบ คล้ายลอมฟาง มักพบเจดีย์แบบนี้ในศิลปะอยุธยา ที่เมืองศรีเกชตร ปัจจุบันอยู่ในภาคกลางของประเทศไทย สหภาพพม่า มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 13-14 ร่วมสมัยกับศิลปะทวารวดีที่พบในภาคกลางของประเทศไทยและต่อมาให้อิทธิพลไปยังศิลปะพุกาม ส่วนฐานของเจดีย์กู่ช้างนั้นพังทลายอย่างมากซึ่งภายหลังการขุดแต่งแล้วบูรณะขึ้นใหม่ตามเค้าโครงเดิม ประกอบด้วยฐานเชิงในผังกลมซ้อนกัน 3 ฐาน ถัดขึ้นไปเป็นองค์ระฆังทรงลอมฟาง ส่วนยอดนั้นหักหายไป พบหลักฐานการก่อสร้างเจดีย์คือมีการก่อแกนกลางเป็นแท่งแล้วก่อเจดีย์เป็นวงกลมล้อมรอบ ส่วนกลางน่าจะป็นดินแล้วบดอัดให้แน่น สันนิษฐานว่าเจดีย์องค์นี้อาจสร้างขึ้นหลังจากที่ชาวศรีอยุธยาอพยพหนีโรคห่าไปยังเมืองสุพรรณวดี แล้วนำเอารูปแบบเจดีย์นี้กลับมา โดยกำหนดอายุเวลาในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 18¹⁴⁸

¹⁴⁸ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐาน โบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),39-40

โบราณสถานสมัยอาณาจักรล้านนา

คูสิงห์ทอง

คูสิงห์ทองเป็นโบราณสถานร้างตั้งอยู่ในเขตบ้านแม่สารบ้านตอง ตำบลเวียงของ อำเภอเมืองลำพูน บ้างก็เรียกว่า กุ๋นยเก้ ทั้งนี้จากการสอบถามชาวบ้านในปัจจุบันเรียกโบราณสถานแห่งนี้ว่า “คูสิงห์ทอง” เนื่องจากเชื่อว่าภายในคูแห่งนี้มีร่องรอยการประดิษฐานพระพุทธรูปแบบสิงห์เข้าใจว่าเป็นพระพุทธรูปแบบสิงห์ทองคำ จึงเรียกว่า “คูสิงห์ทอง” ซึ่งหมายถึง กุ๋นพระสิงห์ทองคำ¹⁴⁹ แต่ทั้งนี้คำว่า “ทอง” ในภาษาไทยภาคเหนือ นั้น ไม่ได้แปลว่า ทองคำ แต่แปลว่า ทองเหลือง¹⁵⁰ เพราะคำว่าทองคำนั้น ภาษาถิ่นภาคเหนือจะใช้คำว่า “คำ หรือ คำ”¹⁵¹ ทั้งนี้พระพุทธรูปที่พบอาจเป็นพระพุทธรูปแบบพระพุทธรูปสิงห์ที่ทำจากทองเหลือง หากพระพุทธรูปนั้นเป็นพระพุทธรูปทองคำ จึงน่าจะเรียกว่า พระสิงห์คำ ดังนั้นคูนี้ควรเรียกว่า คูสิงห์คำ มากกว่าคูสิงห์ทอง แต่เนื่องจากไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าพระพุทธรูปองค์นั้นอยู่ที่ใด จึงใช้คำเรียกเดิมว่า คูสิงห์ทอง

ภาพประกอบที่ 66 คูสิงห์ทอง

¹⁴⁹ สัมภาษณ์, ตะเฒ คนกล้า,เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญไชย, 30 กรกฎาคม 2552. ผู้นำทางในการสำรวจ อ่างจากชาวบ้านทั่วไปในปัจจุบันเรียก อ้างถึงใน ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐาน โบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),82-83

¹⁵⁰ อุดม รุ่งเรืองศรี,พจนานุกรมล้านนา-ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง,(กรุงเทพฯ:อมรินทร์พริ้นติ้ง,2534),558

¹⁵¹ เรื่องเดียวกัน,281

ภาพประกอบที่ 67 ลายปูนปั้นประดับ

คู่นี้เป็นเจดีย์ทรงปราสาทขอมขนาดเล็ก สภาพไม่สมบูรณ์ คงเหลือหลักฐานตั้งแต่ส่วนฐานขึ้นไปถึงเรือนธาตุ ส่วนยอดหักหายไป ฐานของคูสิงห์ต่องนั้นเป็นฐานบัวลูกแก้วอกไก่ฐานเดียว มีห้องไม้แคบๆประดับด้วยลูกแก้วอกไก่เส้นเดียว เรือนธาตุยังมีการประดับเสาดัดผนังประดับลายกบบน กาบล่างและประจายามอก ทั้งนี้การกำหนดอายุจะใช้การศึกษาจากรูปแบบสถาปัตยกรรมและลวดลายประดับ โดยพบว่ารูปแบบสถาปัตยกรรมแบบเจดีย์ทรงปราสาทขอมรวมทั้งลวดลายประดับนั้นมีความคล้ายคลึงกับเจดีย์วัดป่าสักและวัดอุ้มโอ จึงน่าจะเกิดในช่วงเวลาใกล้เคียงกันคือในราวต้นถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 20¹⁵²

วัดพระยืน

วัดพระยืนตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงของเมืองหริภุญไชย บนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง ได้มีการสันนิษฐานว่าอาจเป็นวัดเดียวกับ อรัญญิกัรมมารามที่พระนางจามเทวีสร้างขึ้นไว้ในปาจิณทิศแห่งพระบุรี ซึ่งได้สร้างวิหารและพระพุทธรูปแล้วถวายให้เป็นที่อยู่ของสงฆ์ มีพระเถระเป็น

¹⁵² ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),83-87

ประธาน¹⁵³ แต่ทั้งนี้ไม่ได้กล่าวถึงว่าพระพุทธรูปนั้นมีรูปแบบอย่างไร หรืออาจเป็นวัดที่พระยาธรรมิกราชผู้ครองราชย์ต่อจากพระเจ้าอาทิตย์ราช ได้สร้างพระพุทธรูปสูง 18 ศอก เรียกว่า อัญฐานสประดิษฐานไว้ เมื่อสร้างเสร็จแล้วพระองค์จึงทรงให้มีการสมโภชใหญ่ 7 วัน 7 คืน และถวายทานแก่ภิกษุสงฆ์เป็นอันมาก¹⁵⁴ ซึ่งเมื่อพิจารณาจากความสูงของพระพุทธรูปที่ระบุไว้นั้นอาจเป็นพระพุทธรูปยืนขนาดใหญ่จนเป็นที่มาของชื่อ “วัดพระยืน”

ต่อมาในรัชสมัยพญากือนา ได้ทรงอัญเชิญพระสุมนะไปพำนักยังที่แห่งหนึ่งห่างจากประตูเมืองหริภุญไชยด้านทิศตะวันออก 500 ชั่วชาชนู ทรงให้กวาดบริเวณที่พระพุทธรูปยืนและแคว่ถางที่อารามเดิมนั้นให้พระสุมนะเข้ากรรมฐาน อีกทั้งพบว่ามีการกล่าวถึงอารามนี้ว่า “วัดพระยืน” ต่อมาพระสุมนะได้คำนึงว่าพระพุทธรูปเจ้าองค์ยืนนี้เท่ามีคนเดียวจะนี้ดูไม่สมควรนา กุ๊กไปชวนพระยาเปล่งแถมอีก 3 องค์ ให้พอ 4 องค์จึงจะควรและกุ๊กก็ให้แปลงมหายานเจดีย์สำหรับมุงเจ้ากูทั้ง 4 ไร่ จึงจะตั้งมั่นอยู่ได้ตราบเท่า 5,000 วัสสา จากนั้นพญากือนาก็ให้มนตรีและพ่อเวียงทั้งหลายช่วยกันสร้างจนแล้วเสร็จ โดยเริ่มตั้งดินและอิฐให้เป็นรากแล้วก็ก่อมหาเจดีย์ในปีพุทธศักราช 1912 ในวันนั้นก็ได้ออรากพระยืนเจ้า 3 คน คนหนึ่งหันหน้าไปทิศใต้ คนหนึ่งหันหน้าไปทิศเหนือ อีกคนหนึ่งหันหน้าไปทางทิศตะวันตก¹⁵⁵

แสดงว่าองค์ด้านทิศตะวันออกนั้นมีมาก่อนที่พระสุมนะได้มาพำนักที่นั่นแล้ว ทั้งนี้สอดคล้องกับจารึกวัดพระยืน หรือจารึก ลพ.๓๘ ที่ค้นพบที่วัดพระยืนและปัจจุบันยังคงประดิษฐานอยู่ที่เดิมโดยระบุศักราชว่าพญากือนาได้สร้างวัดพระยืนให้เป็นที่พำนัก ประกาศไว้ปีพุทธศักราช 1913¹⁵⁶ ซึ่งเนื้อหาจารึกนี้ยังสอดคล้องกับจารึกสุโขทัยหลักที่ ๕ หรือศิลาจารึกวัดป่าแดง¹⁵⁷ ในจารึก

¹⁵³ พระโพธิ์รังสี,เรื่องจามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองหริภุญไชยทั้งภาษาบาลีและคำแปล,พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: ศรีปัญญา,2554),148

¹⁵⁴ กรมศิลปากร,ตำนานมูลศาสนา, (เชียงใหม่:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2544),180-181

¹⁵⁵ เรื่องเดียวกัน,203-206

¹⁵⁶ สำนักนายกรัฐมนตรี,ศิลาจารึกวัดพระยืน จังหวัดลำพูน ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 3 ,(พระนคร:โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี,2508),136-144 อ้างถึงใน สักดิ์ชัย สายสิงห์, “ รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูน จากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์” , (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),88

¹⁵⁷ กรมศิลปากร,จารึกสมัยสุโขทัย,(กรุงเทพฯ:กรมศิลปากร,2527),257-259 อ้างถึงใน สักดิ์ชัย สายสิงห์, “ รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐาน โบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์” , (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),88

ปรากฏข้อความว่า พระสุมนเถระได้สร้างพระพุทธรูปเพิ่มเติมจากเดิมอีก 3 องค์ จากแต่เดิมที่มีเพียงองค์เดียวและสร้างปราสาทขึ้นหลังหนึ่ง¹⁵⁸ จึงสันนิษฐานว่าพระสุมนเถระนั้นได้นำเอาอิทธิพลทางศาสนาและศิลปกรรมจากอาณาจักรสุโขทัยขึ้นมาด้วย วัดพระยืนนี้ยังถูกกล่าวถึงใน โคลงนิราศหริภุญชัยตอนที่กวีได้ไปสักการะพระธาตุหริภุญชัยเรียบร้อยแล้วและเดินทางต่อไปสักการะยังวัดพระยืนมีความดังนี้

“ ยังมีพอกุ่ลล้อม ชายา

สองฝ้ายหนมคคา ม่ายแย้ม

อันเรียมเท่าอาทวา วอนเวท นาเอ่

ไกลกลิ่นพลัดชู้ห้าม หากห้ามระเหระหน

จักไปพระพุทธรูปเจ้า จตุคน

ยืนอยู่ปราจีนหน แห่งโน้น

อันเรียมทูลางน ฦายเช่น รักเอ่

ขอ โผคผายหื้อพัน เพื่อแก้กรรมเรียม”

ถอดความได้ว่า มีอยู่ครบคู่ทั้งเมียงาม อยู่สองข้างทางทำชม้อยตา ส่วนพี่ได้แต่เปล่าเปลี่ยว
รำขอให้ส่งสาร พี่ไกลกลิ่นพลัดน้องออกแห่งซัดเซไป

จะไปยังพระพุทธรูปยืนทั้งสี่พระองค์ทางทิศตะวันออกโน้น เพราะพี่จกมาไกลแสนไกล ขอได้โปรดช่วยให้พันทุกข์ ช่วยแก้กรรมของพี่ด้วย”¹⁵⁹

“ อำเห็นหน้าน้องเท่า เห็นหัน

เปี่ยนเปล่าอารามอัน หากแห่ง

¹⁵⁸ ตำนานนายกรัฐมนตรี,ศิลาจารึกวัดพระยืน จังหวัดลำพูน ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 3 ,(พระนคร: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี,2508),136-144 อ้างถึงใน ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “ รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐาน โบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์” , (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),88

¹⁵⁹ ประเสริฐ ณ นคร, โคลงนิราศหริภุญชัย,พิมพ์ครั้งที่ 2,(กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์พระจันทร์,2516),146

พระพุทธเปี่ยมชมสัน เดียวที่ นี่แม่

ไกลกลิ่นรสข้าวแดง เยอะแฉะออกเรียม”

ถอดความได้ว่า ไม่เห็นหน้าน้องแต่เห็นพระอารามอยู่เปลี่ยว พระพุทธรูปอยู่เปลี่ยวไม่มี
คนชมก็เช่นเดียวกับพี่นี้ พระพุทธแห่งแล้งขาดเครื่องสักการบูชา ทำให้ออกพี่แห่งแล้งไปด้วย

“ถึงพระพุทธรูปอื่น ยืนยัง

กวมก่อเป็นขงทั้ง สี่ด้าน

ทำบุญเบิกบุญปึง พบแม่ นะแม่

ชูโนสพระเจ้าจ้าน ค่อยแก้กรรมเรียม”

ถอดความได้ว่า ถึงพระพุทธรูปอื่นอยู่ที่นั่น ก่อครอบเป็นประตู่โค้งทั้งสี่ด้าน ทำบุญขอให้
จ่ายบุญตอบได้พบกับน้อง ขอให้พระพุทธรูปกรุณาให้มาก ช่วยแก้กรรมให้พี่ด้วย

“กฤษณซึ่งสร้าง หนึ่งโกนา

องค์หนึ่งพระกัศสปา เจื่องเจ้า

โคตมจึงเจียนคลา วางศาสนาเอ

เชิญเสวยรสเข้า ม่อนน้อมทูลถวาย”

ถอดความได้ว่า พระกฤษณซึ่งสร้างขึ้นอย่างตั้งใจ พระโกนาคมน์ พระกัศสปะและพระ
โคตมะ จึงจากไปแต่ได้ตั้งศาสนาไว้ เชิญทั้งสี่พระองค์เสวยข้าวที่ข้าน้อยน้อมเกล้าทูลถวาย

“สี่องค์นี้พันพวง สงสาร

นิโรธรสนิพพาน โมคมล้าง

ยังพระอารายนาน ลงโลก นี่หนอ

จับบอกบทข้อยค้ำ แแต่หื้อน่านนิพพาน”

ถอดความได้ว่า พระพุทธเจ้าทั้งสี่พระองค์นี้พ้นพะวงสงสารนิพพานสิ้นไปหมดแล้ว ยังเหลือแต่พระศรีอาริยมตไตรย ซึ่งยังอีกนานกว่าจะจุติลงมาในโลกนี้ จะได้มาบันดาลให้พี่ไปสู่ นิพพาน

“ชินพิมพิโมขม้าง เมื่อนิพพาน

มีหุมู่เป็นบริวาร แวดล้อม

บุนจะสศเคียดแคล โกรฐปรักนา

ชลเนตรนงน้ำหน้า พร่องฝั่งบทยา”

ถอดความได้ว่า ถึงพระพุทธรูปปางจะดับขันธุ์ปรินิพพาน มีพระอรหันต์แวดล้อมอยู่เป็นบริวาร นำสลดใจและโกรธตามรูปของพระเหล่านั้น (พวกบริวาร) น้ำตาไหลนงหน้า บ้างก็กำลังบดยถวาย

“บางองค์มุขหมาดหม่อม เหมือนเรียม ราชเอ

สังเวชในใจเจียม จ้มให้

บ่เห็นที่รักเทียม ใจเล่า แดแม่

แถมอังก้าไขใหม่ หมาดน้องนिरาราม”

ถอดความได้ว่า (บริวาร) บางองค์หน้าแห้งและหม่นหมองเหมือนพี่ที่รู้สึกสลดใจจึงร้องให้ไปด้วย ยังไม่เห็นน้องที่รักเท่าดวงใจอีกเล่า ยิ่งรู้สึกกังวล ออกร้อนแห้งไม่มีความสุข

“พระพุทธสามสี่ห้า หกองค์

สุยส่องใสสรีรัง ร่มร้อน

เรียนเห็นเวทนาปลง

ใจขึ้น ชมเอ่

เทียบรูปทูลเจ้าจ๋อน

จุงห้าม โภยกัย”

ถอดความได้ว่า มีพระพุทธรูปอยู่ห้าหกอองค์ถูกพระอาทิตย์ส่องร้อนมาก พี่เห็นเข้ารู้สึกสงสาร ปลงใจให้แช่มชื่นขึ้น ถวายเทียบและรูปให้พระพุทธรูปองค์เล็กๆขอให้ป้องกันภัยอันตรายด้วย”¹⁶⁰

สังเกตได้ว่าเมื่อปีพุทธศักราช 2060 กวีได้เดินทางไปสักการะพระธาตุหริภุญไชยแล้วได้ไปสักการะวัดพระยืนด้วย จากที่กวีบรรยายความจะเห็นได้ว่าวัดนี้แม้จะอยู่ไม่ไกลจากวัดพระธาตุหริภุญไชยนัก แต่กวีกลับกล่าวว่าอยู่เปลี่ยว คืออาจจะไม่มีผู้คนไปสักการะมากนัก ทั้งนี้กวีได้กล่าวถึงลักษณะของมณฑปวัดพระยืนว่ามีลักษณะเป็นปราสาทโอบรอบพระพุทธรูปยืนสี่องค์และยังกล่าวถึงอีกว่าเป็นพระพุทธรูปที่เสด็จมาอุบัติแล้วในภัทรกัลป์ และยังกล่าวถึงพระพุทธรูปไสยาสน์องค์หนึ่งนี้อาจแสดงปางมหาปรินิพพานนอกจากนี้ยังกล่าวถึงรูปพระอรหันต์สาวกที่น่าจะกำลังแสดงอิริยาบถต่างๆแวดล้อม ทั้ง โสภะคร่ำและบดขยาดวาย ในอารามนี้ยังมีพระพุทธรูปอีกหลายองค์ที่กวีได้กล่าวถึงว่าประดิษฐานไว้และถูกแดดส่อง

ทั้งนี้หากพิจารณารูปแบบของศิลปกรรมพบว่าในปัจจุบันนี้มีรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากการปฏิสังขรณ์ครั้งสำคัญในสมัยของเจ้าอินทยศ โสคติ (เจ้าน้อยหมวก) เจ้าผู้ครองนครลำพูนในปีพุทธศักราช 2443 โดยสร้างครอบเจดีย์องค์เดิมทั้งหมดจนกลายเป็นเจดีย์ทรงปราสาทแบบพม่าที่มีเรือนธาตุขนาดใหญ่ มีส่วนยอดเป็นเจดีย์แบบพม่ามอญและสร้างพระพุทธรูปยืนสูง 9 ศอก (ประมาณ 4.50 เมตร) ประดิษฐานไว้ในจระนำซุ้มตั้งสี่ด้าน¹⁶¹

ทั้งนี้ได้มีการศึกษารูปแบบดั้งเดิมของเจดีย์วัดพระยืน โดย นายอเล็กซานเดอร์ บราวน์ กริสวอลด์ (A.B. Griswold) โดยสัมภาษณ์พระภิกษุ 3 รูปที่ทันเห็นรูปแบบเจดีย์และพระพุทธรูปก่อนการบูรณะปฏิสังขรณ์ในปีพุทธศักราช 2443 พระภิกษุทั้ง 3 รูประบุตรงกันว่า แต่เดิมเจดีย์วัดพระยืนเป็นเจดีย์ที่มีเรือนธาตุที่มีมุขทั้ง 4 ทิศประดิษฐานพระพุทธรูป มีมุขโล่งถึงกันไม่มีผนังด้านหลัง

¹⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, 146-157

¹⁶¹ ห้างหุ้นส่วนจำกัด เมอกรีน, รายงานการขุดแต่ง-บูรณะและปรับปรุงภูมิทัศน์ โบราณสถานวัดพระยืน ต.เวียงยอง อ.เมือง จ.ลำพูน, (เอกสารอัดสำเนา), สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2549, 24 อ้างถึงใน ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐาน โบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.ท., 2552), 89

พระพุทธรูป ภายในเป็นพื้นที่สี่เหลี่ยมกว้างประมาณ 4 เมตร ส่วนหลังคาพังทลายลงหมดแล้วเหลือเพียงส่วนคานที่เป็นไม้รับน้ำหนัก พระพุทธรูปนั้นเหลือเฉพาะด้านทิศตะวันออกที่ยังสมบูรณ์ ส่วนด้านอื่นชำรุดเหลือเฉพาะส่วนฐาน คือ พระบาทและพระขงฆ์ ลักษณะพระพุทธรูปเป็นพระพุทธรูปยืนปล่อยพระหัตถ์ลงทั้งสองข้าง แต่ทั้งนี้พระภิกษุให้สัมภาษณ์ไม่ตรงกันคือ 2 รูปบอกว่ามีรูปแบบพระพุทธรูปคล้ายพระพุทธรูปในจระนำวัดกู่กุด ส่วนอีกรูปหนึ่งกล่าวว่ามีรูปแบบคล้ายพระเจ้าทันใจในวัดพระธาตุหริภุญชัย ซึ่งพระพุทธรูปนั้นสูงประมาณ 5 เมตร ก่อด้วยศิลาแลงและฉาบปูน¹⁶²

ในการบูรณะในปีพุทธศักราช 2443 นั้นได้มีการปั้นพระพุทธรูปให้มีขนาดเล็กลงกว่าเดิมเพิ่มฐานให้สูงขึ้น กรมศิลปากรได้มาบูรณะอีกครั้งหนึ่งในปีพุทธศักราช 2527 และชุดแต่งครั้งสุดท้ายปี 2548¹⁶³ จากหลักฐานที่มีการบันทึกไว้ว่าแต่เดิมเจดีย์วัดพระยืนที่สร้างขึ้นสมัยพญาเกือนานนั้นเป็นเจดีย์ที่มีการประดิษฐานพระพุทธรูปยืนทั้ง 4 ด้าน มีการทำมุขสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปและด้านหลังพระพุทธรูปไม่มีผนังแต่เป็นห้องสี่เหลี่ยม แสดงว่าเจดีย์วัดพระยืนเป็นอาคารทรงปราสาทหรือลักษณะคล้ายเจดีย์วิหาร แต่ส่วนยอดพังทลายลงจึงไม่ทราบว่ายู่ในรูปแบบใด ถ้าเป็นเจดีย์ก็น่าจะมีรูปแบบและแนวความคิดเดียวกับเจดีย์วิหารในศิลปะพุกาม ถ้ามีหลังคาคลุมก็น่าจะเป็นทรงมณฑปก็ได้

จากการขุดค้นและชุดแต่งทางโบราณคดีได้พบว่าบริเวณวัดพระยืนเป็นชุมชนที่มีการอยู่อาศัยมาแล้วตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์เพราะพบ โครงกระดูกมนุษย์ ส่วนหลักฐานที่พบมากคือ สมัยหริภุญไชย เช่น ชิ้นส่วนพระพุทธรูป พระพิมพ์และเศษภาชนะดินเผา ส่วนหลักฐานทางศิลปกรรมสมัยสุโขทัยที่อาจเกี่ยวข้องกับพระสุมนเถรนั้นพบน้อยมาก จากการขุดแต่งยังพบฐานเจดีย์องค์หนึ่ง (โบราณสถานหมายเลข 1) ที่เหลือเฉพาะส่วนฐานที่อยู่ใต้วงสี่เหลี่ยมและมีส่วนรองรับองค์ระฆังที่เป็นบัวกลาเหลือเพียง 1 ฐานซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นเจดีย์ทรง

¹⁶² A.B. Griswold, *Wat Pra Yun Reconsidered*, (Bangkok: Siam Society under Royal Patronage, 1975), 75-82 อ้างถึงใน ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ., 2552), 89

¹⁶³ ห้างหุ้นส่วนจำกัด เมอกรีน, รายงานการขุดแต่ง-บูรณะและปรับปรุงภูมิทัศน์ โบราณสถานวัดพระยืน ต.เวียงยอง อ.เมือง จ.ลำพูน, (เอกสารอัดสำเนา), สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2549, 24 อ้างถึงใน ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ., 2552), 89

ระฆังแบบสุโขทัย เนื่องจากมีรูปแบบเฉพาะคือ มีส่วนรองรับองค์ระฆังเป็นบัวกลีบ 3 ชั้น และภายในเจดีย์องค์นี้ ได้พบหลักฐานสำคัญจำนวนมาก คือ เศียรและส่วนองค์พระพุทธรูปและพระพิมพ์สมัยศรีสุโขทัย จากการวิเคราะห์และตีความจึงสันนิษฐานว่าเจดีย์รวมทั้งวิหารน่าจะสร้างขึ้นสมัยของพระสุมนเถระเป็นเจดีย์แบบสุโขทัยและมีการนำวัตถุโบราณสมัยศรีสุโขทัยมาบรรจุไว้ในเจดีย์¹⁶⁴

เจดีย์กุ่ม้า

เจดีย์กุ่ม้าตั้งอยู่ในบริเวณ โบราณสถานกุ่ม้า-กุ่ม้า ตำบลบ้านน้กกล่าวถึงเจดีย์กุ่ม้าว่าเป็นเจดีย์ที่บรรจุสระของม้าศึกคู่มารมีของพระนางจามเทวี¹⁶⁵ ทั้งที่ในเอกสารประวัติศาสตร์เล่มอื่นไม่ได้กล่าวถึงม้าศึกของพระนางจามเทวีไว้เลย รูปแบบในปัจจุบันของเจดีย์กุ่ม้าเป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบสุโขทัย แต่ทั้งนี้ได้มีการบูรณะโดยกรมศิลปากรในปีพุทธศักราช 2525¹⁶⁶ โดยสภาพเดิมก่อนการบูรณะนั้นพังทลายมากจนแทบไม่สามารถศึกษารูปแบบได้ กรมศิลปากรจึงบูรณะให้เป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบสุโขทัยซึ่งนับเป็นข้อมูลทางวิชาการที่สำคัญมาก เพราะหลักฐานของการปรากฏศิลปะสุโขทัยในล้านนาที่พระสุมนเถระนำขึ้นมาจากสุโขทัยนั้น ได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์เปลี่ยนรูปแบบไปหมดแล้ว เช่น ที่วัดพระยืน และวัดสวนดอก

จากหลักฐานการขุดแต่งและหลุมทดสอบทางโบราณคดี ได้พบหลักฐานสำคัญทางโบราณคดีและการวิเคราะห์เบื้องต้นในการกำหนดอายุโบราณสถานแห่งนี้ โดยเฉพาะหลักฐานจากหลุมทดสอบ ได้พบหลักฐานสำคัญคือ เครื่องถ้วยสันกำแพง เครื่องถ้วยพาน เครื่องถ้วยเวียงกาหลง

¹⁶⁴ วิเคราะห์จากข้อมูลและสรุปผลการศึกษาใน ห้างหุ้นส่วนจำกัด เฉอกรีน, รายงานการขุดแต่ง-บูรณะและปรับปรุงภูมิทัศน์ โบราณสถานวัดพระยืน ต.เวียงยอง อ.เมือง จ.ลำพูน, (เอกสารอัดสำเนา), สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2549, 32 และ 39 อ้างถึงใน ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “ รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์ ”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ., 2552), 90

¹⁶⁵ บุญชู กาญจนานา, ราม-เทวีวงศ์:ตำนานย่อเมืองหริภุญชัย (ลำพูน) พระประวัติย่อพระนางจามเทวีปฐมกษัตริย์แห่งเมืองหริภุญชัย ตำนานย่อพระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูนในปัจจุบัน, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ., 2545), 35

¹⁶⁶ สายันต์ ไพรชาญจิตร และคณะ, เจดีย์กุ่ม้าและเจดีย์กุ่ม้า ต.ในเมือง อ.เมือง จ.ลำพูน รายงานการขุดแต่ง-บูรณะและการศึกษาเปรียบเทียบ, ทั้งเล่ม อ้างถึงใน ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “ รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์ ”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ., 2552), 91

และเครื่องถ้วยสุโขทัยจากเตาศรีสังขนาลัย ซึ่งเครื่องถ้วยเหล่านี้มีอายุในราวพุทธศตวรรษที่ 20-21 การศึกษาได้วิเคราะห์รูปแบบเจดีย์เปรียบเทียบกับเจดีย์ทรงระฆังสมัยสุโขทัย เจดีย์ทรงระฆังแบบสุโขทัยที่พบในล้านนา เปรียบเทียบกับเจดีย์วัดสวนดอก วัดป่าแดงหลวงและได้กำหนดอายุเจดีย์กุ่ม้าว่าอยู่ในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 20 – ต้นพุทธศตวรรษที่ 21¹⁶⁷ นอกจากนี้ยังพบหลักฐานสำคัญ เช่น จารึกบนแผ่นอิฐที่จารึกด้วยตัวอักษรไทย ภาษาไทย มีข้อความคือ “ดินไถสามสี” ซึ่งกำหนดอายุจากรูปแบบอักษรได้ว่าอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22 และยังพบพระพุทธรูปแบบล้านนาสำริดขนาดเล็กและพระพุทธรูปที่ทำจากผลึกแร่ควอตซ์ (หินสีขาว) ซึ่งมีรูปแบบและความนิยมในศิลปะล้านนาและน่าจะเกิดขึ้นในช่วงพระสุมนเถรนี้ด้วยเช่นกัน¹⁶⁸

ด้วยเหตุนี้จึงวิเคราะห์รูปแบบของเจดีย์กุ่ม้าถึงความเป็นไปได้ว่าน่าจะเป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบสุโขทัยตามที่กรมศิลปากรบูรณะไว้ ประการแรกคือ กุ่ม้าเป็นเจดีย์ทรงระฆังขนาดใหญ่ที่มีฐานเดี่ยวมาก ประกอบด้วยฐานเชิง 1 ฐาน ไม่มีฐานบัวคว่ำ- บัวหงายและไม่มีกรวยเก็จ ถัดขึ้นมาเป็นส่วนรองรับองค์ระฆัง 3 เส้น (มีการบูรณะเป็นบัวกลา) ซึ่งการทำเป็นบัวกลานี้แสดงให้เห็นถึงแบบแผนเฉพาะของเจดีย์ทรงระฆังสมัยสุโขทัยที่มีองค์ระฆังขนาดใหญ่และเจดีย์มีความเตี้ยต่างจากเจดีย์ทรงระฆังในล้านนาที่นิยมเจดีย์ทรงสูงอันเกิดจากการเพิ่มฐานบัวที่เป็นชุกฐานบัว 2 ฐานซ้อนกัน เพิ่มชุดรองรับองค์ระฆังเป็นแบบบัวคว่ำ-บัวหงายซ้อนกัน 3 ชุด ทำให้เจดีย์มีความสูงมากและองค์ระฆังมีขนาดเล็ก เช่น พระธาตุนครพิบูลย์ไชย เป็นต้น ประการที่สอง พิจารณาจากหลักฐานการขุดแต่งแล้วพบว่าส่วนรองรับองค์ระฆังยังปรากฏร่องรอยของชุกบัวกลาที่เป็นบัวคว่ำอยู่เล็กน้อย¹⁶⁹ หากพิจารณาความเป็นไปได้ของรูปแบบ ส่วนนี้น่าจะเป็นบัวกลา ไม่น่าจะเป็นชุกบัวคว่ำ-บัวหงายแบบล้านนาเพราะจะต้องมีมากกว่านี้และองค์ระฆังจะต้องสูงกว่านี้ ดังนั้นการที่กรมศิลปากรบูรณะให้

¹⁶⁷ เรื่องเดียวกัน, 91

¹⁶⁸ สายันต์ ไพรชาญจิตร และคณะ, เจดีย์กุ่ม้าและเจดีย์กุ่ม้า ต.ในเมือง อ.เมือง จ.ลำพูน รายงานการขุดแต่ง-บูรณะและการศึกษาเปรียบเทียบ, 54 และภาพพระพุทธรูปที่ 66 และ 67 อ้างถึงใน ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ., 2552), 92

¹⁶⁹ ตรวจสอบรูปแบบจากภาพถ่ายก่อนการบูรณะและสัมภาษณ์ รศ. สายันต์ ไพรชาญจิตร คณบดีคณะโบราณคดี อดีตนักโบราณคดีประจำหน่วยศิลปากรที่ 4 เชียงใหม่ ผู้ควบคุมการขุดแต่งและบูรณะกุ่ม้าข้างยืนยันว่าส่วนรองรับองค์ระฆังเป็นชุกบัวกลา 3 ฐาน (สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 19 มิถุนายน 2552 ที่คณะ โบราณคดี) อ้างถึงใน ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ., 2552), 93

เป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบสุโขทัยนั้นจึงมีความสอดคล้องกับหลักฐานที่ปรากฏและน่าจะมีความเป็นไปได้อย่างมาก¹⁷⁰

ภาพประกอบที่ 68 เจดีย์กุ่ม้าในปัจจุบัน

วิเคราะห์รูปแบบและการกำหนดอายุเจดีย์กุ่ม้า

เจดีย์กุ่ม้าเป็นเจดีย์ทรงระฆังที่มีฐานเจียงเตี้ยๆในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสไม่ยกเก็จ ไม่มีฐานบัว ค้ำ-บัวหงาย เป็นแบบแผนของเจดีย์สมัยสุโขทัย ซึ่งตามปกติแล้วเจดีย์ทรงระฆังสมัยสุโขทัยนั้นต้องมีฐานบัวคว่ำ-บัวหงาย 1 ฐานเสมอ ยกเว้นเจดีย์ที่สร้างบนเขา เช่น เจดีย์วัดเขาสุวรรณคีรี ลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งของเจดีย์ทรงระฆังสมัยสุโขทัยคือ มีส่วนรองรับกระฆังที่เป็นชุกบัวถลา 3 เส้น ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะและไม่พบในศิลปะอื่น และอีกหนึ่งลักษณะพิเศษคือ บัลลังก์อยู่ในผังสี่เหลี่ยมเสมอ แต่ที่กุ่ม้านี้ผังหลายจนไม่มีรูปแบบให้ศึกษาได้แล้ว บัลลังก์ที่มีอยู่ในปัจจุบันสร้างขึ้นเนื่องจากสันนิษฐานว่าเป็นเจดีย์รูปแบบสุโขทัยจึงมีการบูรณะส่วนบัลลังก์ให้เป็นบัลลังก์สี่เหลี่ยมแบบสุโขทัย ดังนั้นกุ่ม้าจึงน่าจะเป็นเจดีย์แบบสุโขทัยที่สร้างขึ้นในล้านนาและน่าจะเป็นงานในระยะแรกที่สอดคล้องกับการขึ้นมาของศาสนาและงานศิลปะในสมัยพญาเกือนาที่ได้นิมนต์พระสุมนเถรขึ้นมาในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 20 แม้ว่าหลังจากนั้นจะมีการรับอิทธิพลทางศิลปะจากสุโขทัยอีกครั้งหนึ่งในสมัยพระเจ้าติโลกราชที่มีการสร้างเจดีย์วัดป่าแดงหลวงในช่วงต้นพุทธ

¹⁷⁰ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),93

ศตวรรษที่ 21 พบว่ามีการทำชุดบัวถลารองรับองค์ระฆัง แต่ในระยะหลังนี้จะมีรูปแบบศิลปะ ล้านนาผสมอยู่ด้วย เช่น การประดับลวดลายที่เป็นลายเครือล้านนา¹⁷¹

เจดีย์วัดชัยชนะ

เจดีย์วัดชัยชนะตั้งอยู่ด้านหลังแจ่มฟ้าพลาซ่า สาขากนอินทงยศ ปัจจุบันพบเฉพาะเจดีย์ องค์เดียวไม่พบร่องรอยโบราณสถานอื่นในบริเวณ เจดีย์องค์นี้เป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนาระยะ หลัง กลุ่มพระธาตุคอกยสุเทพ โดยเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนารุ่นหลัง กลุ่มพระธาตุคอกยสุเทพนี้มี รูปแบบดังนี้ ส่วนฐานเป็นฐานบัวซ้อนกัน 2 ฐาน ในผังยกเก็จ โดยที่แต่ละฐานประดับท้องไม้ด้วย ลวดบัวลูกแก้วอกไก่ หรือบางองค์อาจไม่ประดับลูกแก้วอกไก่ ซึ่งฐานลักษณะนี้มีที่มาแบบจาก ฐานของพระธาตุหริภุญไชยและพบทั่วไปในล้านนาช่วงพุทธศตวรรษที่ 20-21 ส่วนรองรับองค์ ระฆังทำเป็นบัวคว่ำหรือบัวถลาในผังหลายเหลี่ยม ทำเป็นเหลี่ยม 3 เส้น ซึ่งส่วนรองรับองค์ ระฆังของเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนาโดยทั่วไปคือ กลุ่มพระธาตุหริภุญไชย จะเป็นชุดฐานบัวคว่ำ-บัวหงาย 3 ฐานและอยู่ในผังกลม ส่วนที่วิวัฒนาการเป็นบัวถลาและอยู่ในผังหลายเหลี่ยมนี้ เปรียบเทียบได้ กับเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนาระยะหลัง คือ กลุ่มพระธาตุคอกยสุเทพ พบมากในเมืองเชียงใหม่และ เป็นเจดีย์ขนาดเล็ก เช่น เจดีย์วัดดวงดี วัดไชยเศรษฐา วัดอุโมงค์ในเมืองเชียงใหม่ เป็นต้น องค์ระฆังมี ขนาดเล็กเนื่องจากฐานมีความสูงมาก ทำให้สัดส่วนขององค์ระฆังมีขนาดเล็ก บัลลังก์เป็นฐานบัว คว่ำ-บัวหงายในผังยกเก็จและประดับด้วยลูกแก้วอกไก่ ส่วนยอดเหมือนกับเจดีย์ทรงระฆัง โดยทั่วไปคือมีบัวฝาละมี ปล้อง โฉนและปลี เจดีย์วัดชัยชนะนี้มีฐานแบบชุดฐานบัวในผังยกเก็จ ซ้อนกัน 2 ฐานคาดท้องไม้ด้วยลวดบัวแบบลูกแก้วอกไก่ 1 เส้น ซึ่งฐานแบบนี้พัฒนามาจากฐาน พระธาตุหริภุญไชย แต่ส่วนที่พัฒนาเพิ่มเติมขึ้นมาคือ ส่วนรองรับองค์ระฆังที่ทำเป็นบัวคว่ำหรือบัว ถลาในผัง 12 เหลี่ยม 3 เส้น

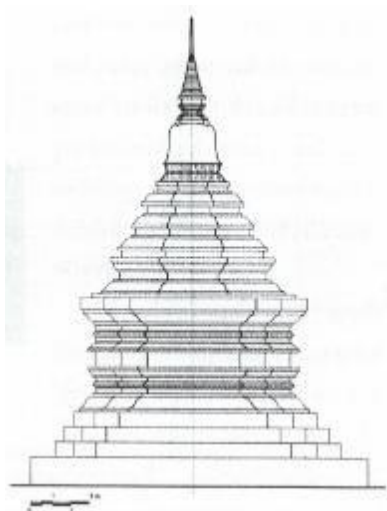
ส่วนรองรับองค์ระฆังของเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนาทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มพระ ธาตุหริภุญไชยจะเป็นชุดบัวคว่ำ-บัวหงายในผังกลมที่ประดับท้องไม้ด้วยลวดบัวลูกแก้วอกไก่ 2 เส้น ส่วนที่วิวัฒนาการเป็นบัวถลาและอยู่ในผังหลายเหลี่ยมนี้ เปรียบเทียบได้กับเจดีย์ทรงระฆังแบบ ล้านนาระยะหลัง คือ กลุ่มพระธาตุคอกยสุเทพที่มีการบูรณะครั้งสำคัญในสมัยพระเมืองเกษเกล้าในปี

¹⁷¹ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐาน โบราณคดี ศิลปะและเอกสาร ทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),94

พุทธศักราช 2081 และเจดีย์ที่สร้างรุ่นหลัง เช่น วัดไชยเชษฐาที่สร้างโดยพระเจ้าไชยเชษฐาใน พุทธศักราช 2082-2084 วัดอุโมงค์อารยมณฑล วัดดวงดี วัดชมพู วัดนางเหลียว เป็นต้น ซึ่งส่วนมาก สร้างขึ้นในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 21 ดังนั้นการกำหนดอายุจึงน่าจะอยู่ร่วมสมัยกันในช่วงปลาย พุทธศตวรรษที่ 21 สำหรับเจดีย์องค์นี้มีส่วนที่เพิ่มขึ้นมาคือ ระหว่างฐานบัวกับชุกרוןรับองค์ระฆัง นั้น มีฐานบัวคว่ำ-บัวหงายที่ไม่มีการทำลวดบัวมาก่อน 1 ฐาน โดยรูปแบบดังกล่าวนี้พบในเจดีย์วัด อุโมงค์ในเมืองเชียงใหม่แล้ว นอกจากนี้ส่วนของบัวปากระฆังมีขนาดค่อนข้างใหญ่โดยเฉพาะบัว คว่ำทำให้มองแล้วเหมือนเป็นส่วนหนึ่งของชุกฐานรองรับองค์ระฆัง ส่วนยอดนั้นเหมือนกับเจดีย์ ทรงระฆังล้านนาทั่วไปคือ มีบัลลังก์เพิ่มมุมไม้สิบสอง ปล้อง โฉนและปถิ

ภาพประกอบที่ 69 เจดีย์วัดชัยชนะในปัจจุบัน

ภาพประกอบที่ 70 ลายเส้นเจดีย์วัดชัยชนะ¹⁷²

จากการศึกษาวิวัฒนาการทางด้านรูปแบบร่วมกับหลักฐานการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดพระธาตุคอกยสุเทพในสมัยพระเมืองเกษเกล้าและประวัติการสร้างวัดไชยเชษฐาในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 21 จึงสันนิษฐานว่าเจดีย์วัดชัยชนะนี้น่าจะอยู่ในช่วงสมัยเดียวกันคือ ช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 21 เพราะหลังจากนี้อาณาจักรล้านนาตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าและไม่ปรากฏการสร้างเจดีย์ขึ้นใหม่อีก ทั้งนี้เจดีย์วัดชัยชนะได้รับการบูรณะบางส่วน เช่น การพอกปูนและปั้นลายกลีบบัวปากระฆังใหม่ รวมทั้งส่วนปล้องไฉนน่าจะเป็นงานซ่อมที่มีการหุ้มทองจังโกและปักฉัตร สันนิษฐานว่าอาจเป็นการบูรณะสมัยรัตนโกสินทร์แล้ว แต่ยังคงรักษารูปแบบเดิมของเจดีย์ไว้เป็นอย่างดี จึงถือเป็นตัวอย่างที่สำคัญของเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนารุ่นหลังพุทธศตวรรษที่ 21 องค์หนึ่งของจังหวัดลำพูน¹⁷³

วัดต้นแก้ว

วัดต้นแก้วตั้งอยู่ทางฝั่งทิศตะวันออกของแม่น้ำกวางในปัจจุบัน ปัจจุบันพบเจดีย์องค์หนึ่งเรียกว่า เจดีย์ต้นก้อ อยู่ชิดกับกำแพงวัดด้านทิศตะวันตก วัดต้นแก้วนี้ได้พบหลักฐานชิ้นสำคัญหลายชิ้นในสมัยหริภุญชัย เช่น จารึกสมัยหริภุญไชย 2 หลัก ที่กล่าวถึงการสร้างวัดและมีการระบุพระนามพระเจ้าสวาวาสิตินิในสมัยหริภุญไชย และพบพระพุทธรูปสมัยหริภุญไชย 3 องค์ ปัจจุบันถูกย้ายไปประดิษฐานที่ฐานสุวรรณเจดีย์ วัดพระธาตุหริภุญไชย นอกจากนี้ยังพบโบราณวัตถุอื่นๆ เช่น ชิ้นส่วนพระพุทธรูป พระพิมพ์ ภาชนะดินเผาในสมัยหริภุญไชยอีกเป็นจำนวนมาก จนกระทั่งต่อมาในสมัยล้านนาได้มีการสร้างเจดีย์หรือบูรณะเจดีย์ที่มีอยู่เดิม เนื่องจากเจดีย์ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันเป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนาระยะหลังแล้ว

รูปแบบของเจดีย์ต้นก้อ หรือเจดีย์วัดต้นแก้วนี้คล้ายกับเจดีย์วัดชัยชนะ คือ มีชุกฐานบัวคว่ำ-บัวหงาย คาดลูกแก้วอกไก่ 1 เส้น ซ้อนกัน 2 ฐาน มีส่วนรองรับองค์ระฆังที่เป็นชุกฐานบัวคว่ำหรือบัวถลา 3 ชั้นและอยู่ในผังแปดเหลี่ยม โดยเฉพาะส่วนรองรับองค์ระฆังที่มีหลายเหลี่ยมนี้ถือ

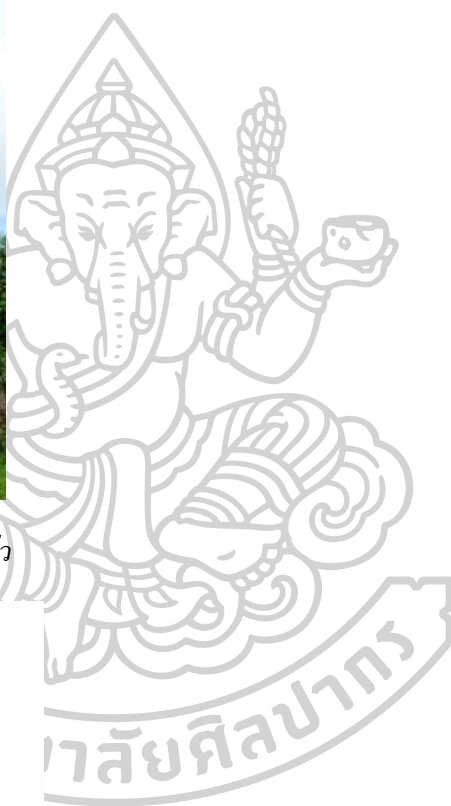
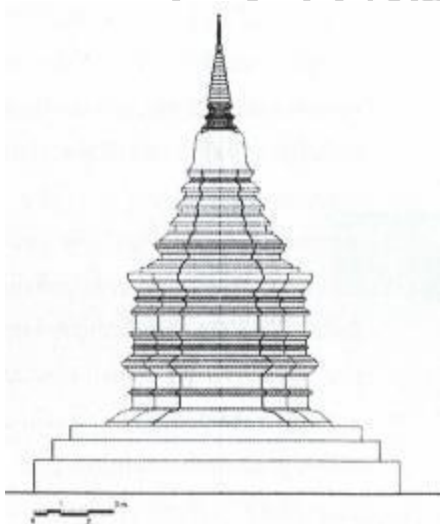
¹⁷² ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),119

¹⁷³ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),118-120

เป็นวิวัฒนาการช่วงปลายของเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนา กลุ่มพระธาตุหริภุญไชย โดยเฉพาะอย่างยิ่งส่วนที่เหมือนกับเจดีย์วัดชัยชนะคือ ส่วนฐานบัวคว่ำ-บัวหงาย 1 ฐาน รองรับส่วนรองรับองค์ระฆังและมีบัวปากระฆังที่ขนาดค่อนข้างใหญ่ แต่มีส่วนที่แตกต่างจากเจดีย์วัดชัยชนะคือ มีการเพิ่มฐานบัวคว่ำ-บัวหงายเหนือฐานเชิง มา 1 ฐาน สำหรับรองรับชุดฐานบัวสองฐานซ้อนกัน ซึ่งพบปรากฏแล้วในเจดีย์รุ่นเดียวกันนี้ที่เวียงท่ากานและเวียงกุมกาม เช่น เจดีย์วัดอู่ค่างและกลุ่มเจดีย์ที่เวียงเชียงแสนน้อย เมืองเชียงแสน เช่น พระธาตุสองพี่น้อง (เจดีย์ทรงระฆัง องค์ทิศเหนือ) เป็นต้น

ภาพประกอบที่ 71 เจดีย์ต้นก่อ วัดต้นแก้ว

ภาพประกอบที่ 72 ลายเส้นเจดีย์วัดคันแก้ว¹⁷⁴

ข้อสังเกตเกี่ยวกับฐานบัวชุดนี้อาจสัมพันธ์กับที่ตั้งของเจดีย์ที่ตั้งอยู่ในที่ลุ่มน้ำท่วมถึง จึงต้องการเพิ่มส่วนฐานเพื่อให้เจดีย์มีความสูงมากขึ้นกว่าปกติ อีกข้อสังเกตหนึ่งคือ ส่วนรองรับองค์ระฆังของเจดีย์วัดคันแก้วนี้อยู่ในผังแปดเหลี่ยม ซึ่งความนิยมในการทำส่วนรองรับองค์ระฆังหลายเหลี่ยมนี้นิยมพร้อมกันในศิลปะล้านนาในช่วงเวลาเดียวกัน ปัจจุบันเจดีย์องค์นี้ได้รับการบูรณะซ่อมแซมแล้ว ซึ่งส่วนฐานอาจมีการบูรณะผิด โดยเฉพาะส่วนฐานบัวคว่ำ-บัวหงายชุดล่างสุด ที่ไม่พบบัวหงาย พบเพียงบัวคว่ำและลูกแก้วอกไก่ที่ประดับท้องไม้ นอกจากนี้ชุดฐานบัวคว่ำ-บัวหงายซ้อนกัน 2 ฐาน ส่วนที่เป็นบัวคว่ำและหน้ากระดานล่างของฐานชุดล่างก็หายไปเช่นกัน¹⁷⁵

กุ้ไก่ วัด ไก่แก้ว

วัดไก่แก้วตั้งบนถนนคูช้าง อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของโบราณสถานคูช้าง-คูม้า ตำบลโบราณสถานคูไถ่ปัจจุบันพบเพียงเจดีย์ขนาดเล็กด้านนอกกำแพงวัดไก่แก้วด้านทิศตะวันตก ทั้งนี้ได้มีการขุดค้นทางโบราณคดีและขุดแต่งรวมถึงการบูรณะครั้งสำคัญในปีพุทธศักราช 2538 โดยหน่วยศิลปากรที่ 4 เชียงใหม่ร่วมกับสำนักงานจังหวัดลำพูน ในการศึกษาทางโบราณคดีครั้งนี้ ได้มีรายงานเบื้องต้นการขุดแต่งและบูรณะ บันทึกรูปแบบก่อนการบูรณะและรูปทรงสันนิษฐานพร้อมการศึกษาเปรียบเทียบทางด้านรูปแบบเจดีย์ ได้พบหลักฐานสำคัญจากการขุดค้นทางโบราณคดีว่าที่ตั้งของเจดีย์องค์นี้มีชั้นดินอยู่อาศัยมาก่อนหน้าแล้ว ได้พบหลักฐานสำคัญ คือ เครื่องเคลือบจากแหล่งเตापาน ซึ่งกำหนดอายุในราวพุทธศตวรรษที่ 20-21 ในการวิเคราะห์รูปแบบเจดีย์ ได้กำหนดอายุว่าอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 โดยพิจารณาจากส่วนฐานบัวที่เป็นฐานบัวประดับลูกแก้วอกไก่ 2 เส้นอยู่ในผังยกเก็จและมีส่วนรองรับองค์ระฆังอยู่ในผังแปดเหลี่ยม เปรียบเทียบได้กับเจดีย์เมืองเชียงใหม่ เช่น วัดไชยเชษฐา วัดนางเหลียว ซึ่งสร้างในพุทธศตวรรษที่ 21¹⁷⁶

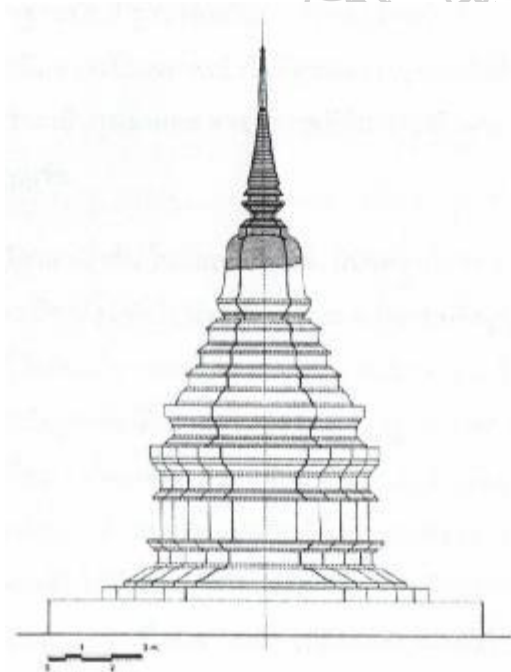
¹⁷⁴ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐาน โบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),121

¹⁷⁵ เรื่องเดียวกัน,121-123

¹⁷⁶ หน่วยศิลปากรที่ 4 และสำนักงานจังหวัดลำพูน,รายงานเบื้องต้นการขุดแต่ง-บูรณะโบราณสถาน กู่ไก่ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน,เอกสารอัดสำเนา,ปีงบประมาณ 2538,67 อ้างถึงใน ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐาน โบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),124

ภาพประกอบที่ 73 กู่ไก่อ ในปัจจุบัน

ภาพประกอบที่ 74 ลายเส้นสันนิษฐานกู่ไก่อ¹⁷⁷

กู่ไก่อเป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนาในระยะหลังเช่นเดียวกับเจดีย์วัดชัยชนะและวัดต้นแก้ว จัดเป็นเจดีย์ทรงระฆังขนาดเล็ก ส่วนฐานได้รับการบูรณะในปีพุทธศักราช 2538 ซึ่งพิจารณาจาก

¹⁷⁷ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),123

หลักฐานก่อนการบูรณะ ส่วนนี้ฟังหลายอย่างมาก ในรายงานการขุดแต่งและบูรณะได้ทำรูปทรงสันนิษฐานว่าเป็นฐานบัวที่ประดับลูกแก้ว 2 เส้น¹⁷⁸ ซึ่งส่วนนี้โดยทั่วไปของเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนา น่าจะเป็นชุดฐานบัวคว่ำ-บัวหงายซ้อนกัน 2 ฐานมากกว่าและอยู่ในผังยกเก็จแต่ไม่มีการประดับลูกแก้วออกไก่อที่ท้องไม้ ทั้งนี้แต่เดิมอาจเป็นความเข้าใจผิดของการบูรณะก็ได้ รวมถึงน่าจะมีการประดับลูกแก้วออกไก่อด้วย เพราะเป็นรูปแบบเฉพาะของเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนาทั่วไปที่มีต้นแบบมาจากพระธาตุหริภุญไชย ส่วนรองรับองค์ระฆังเป็นชุดบัวคว่ำหรือบัวเวลา 3 เส้นในผังแปดเหลี่ยม เช่นเดียวกับเจดีย์วันตันแก้วและเมืองกระฆังในผังแปดเหลี่ยม ส่วนยอดตั้งแต่บัลลังก์หักหายไป สันนิษฐานว่าน่าจะเปรียบเทียบได้กับเจดีย์วัดต้นแก้ว จากหลักฐานการบูรณะเห็นว่าส่วนนี้ยังคงปรากฏหลักฐานอยู่ค่อนข้างชัดเจน จึงน่าจะเป็นรูปแบบที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน จากรูปแบบของเจดีย์ที่ส่วนรองรับองค์ระฆังอยู่ในผังหลายเหลี่ยม แปดเหลี่ยม สิบเหลี่ยม หรือสิบสองเหลี่ยม เป็นวิวัฒนาการของเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนาตอนปลาย จึงกำหนดอายุไว้ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 21

แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ศิลปะในเมืองลำพูนนั้นมีความสำคัญทั้งในด้านการท่องเที่ยวและการศึกษาเชิงวิชาการ ซึ่งแต่ละแหล่งท่องเที่ยวที่คัดเลือกมานั้น ตัวโบราณสถานและโบราณวัตถุที่อยู่ในแหล่งมีสภาพดีและปริมาณเพียงพอในการนำมาเป็นตัวอย่างการศึกษาและยังสามารถสังเกตรูปปลักขณะได้ด้วยตาเปล่าอย่างชัดเจน อีกทั้ง โบราณสถานแต่ละแห่งยังมีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ในด้านรูปแบบสถาปัตยกรรมและการประดับตกแต่ง รวมถึงยังมีโบราณสถานที่มีอายุหลากหลายยุคสมัยให้ได้ศึกษาถึงรูปแบบและความสัมพันธ์เชิงประวัติศาสตร์และศิลปะจากแหล่งโบราณคดีอื่นๆ ทั้งนี้เนื่องจากตำนานและเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่ใช้ในการศึกษาประวัติศาสตร์ของเมืองลำพูนและนิยมนำมาอ้างอิงกันนั้น ส่วนหนึ่งเป็นตำนานที่เป็นแบบแผนมาตรฐานที่แต่งโดยพระภิกษุสงฆ์สมัยอาณาจักรล้านนา ตำนานเหล่านี้มีข้อมูลเกี่ยวกับรายละเอียดเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ค่อนข้างมาก แต่ไม่ได้ระบุช่วงเวลาที่เกิดเหตุการณ์ไว้

จากการรวบรวมข้อมูลของโบราณสถานที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ศิลปะในบริเวณเมืองลำพูนทั้งหมดนี้พบว่าในปัจจุบันนี้พบโบราณสถานที่มีรูปแบบศิลปกรรมทั้งหมด 3 รูปแบบคือ ศิลปะแบบหริภุญไชย ศิลปะแบบล้านนา และศิลปะแบบรัตนโกสินทร์ โบราณสถานหลายแห่งมีการก่อสร้างและใช้งานมาหลายยุคสมัยตั้งแต่สมัยอาณาจักรหริภุญไชย ล้านนาและรัตนโกสินทร์

¹⁷⁸ เรื่องเดียวกัน.

จึงทำให้มีสถาปัตยกรรมหลากหลายรูปแบบและยุคสมัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน ในขณะเดียวกัน โบราณสถานบางแห่งมีรูปแบบของสถาปัตยกรรมในปัจจุบันไม่สอดคล้องกับข้อมูลจากเอกสารประเภทตำนานซึ่งนิยมนำมาใช้เป็นหลักฐานลายลักษณ์อักษรทางประวัติศาสตร์ในการอ้างอิงถึงที่มาและอายุสมัยของโบราณสถาน นอกจากนี้โบราณสถานบางแห่งที่ไม่มีการกล่าวถึงทั้งในตำนานและเอกสารทางประวัติศาสตร์อื่นๆกลับพบว่ามีการใช้ตำนานพื้นบ้านซึ่งสันนิษฐานว่ามีการแต่งขึ้นมาในสมัยหลังในการอธิบายถึงเรื่องราวและให้ข้อมูลโบราณสถานนั้น ดังนั้นโบราณสถานเหล่านี้จึงมีข้อมูลประวัติของโบราณสถานที่ไม่สอดคล้องตรงกันกับรูปแบบของสถาปัตยกรรมที่ถูกสร้างขึ้นก่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากผู้แต่งตำนานพื้นบ้านนั้นไม่ได้อ่านตำนานที่แต่งขึ้นในสมัยที่ใกล้เคียงกับอายุการสร้างงานศิลปกรรม ไม่เข้าใจถึงรูปแบบศิลปกรรม สภาพสังคมและวัฒนธรรมในสมัยนั้น อาจทำให้ข้อมูลโบราณสถานเหล่านี้ไม่สามารถเชื่อถือได้เลย ทั้งนี้จากการศึกษาได้รวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์ศิลปะและการกำหนดอายุแต่ละแหล่งโบราณสถานได้ดังนี้

วัดพระธาตุหริภุญไชย

จากการค้นคว้าพบว่าข้อมูลการก่อสร้างองค์พระธาตุหริภุญไชยนั้น ตำนานทุกฉบับกล่าวตรงกันว่าสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าอาทิตย์ราช แต่ตำนานนั้นกลับระบุศักราชที่แตกต่างกันดังนี้ ตำนานมูลศาสนากล่าวว่าพระเจ้าอาทิตย์ราชทรงพบพระบรมสารีริกธาตุและสถาปนาองค์พระธาตุหริภุญไชยในปีพุทธศักราช 1008¹⁷⁹ ส่วนตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัยนั้นกลับระบุว่ามีการสถาปนาองค์พระธาตุหริภุญไชยปีพุทธศักราช 1440¹⁸⁰ ส่วนชินกาลมาลีปกรณ์นั้นกลับระบุศักราชการสร้างองค์พระธาตุหริภุญไชยว่าสร้างขึ้นในพุทธศักราช 1607¹⁸¹ สำหรับเรื่องจามเทวีวงศ์¹⁸²และพงสาวดารโยนก¹⁸³นั้นกลับไม่กล่าวถึงศักราชการสร้างไว้ แม้จะมีเนื้อหาเกี่ยวกับการค้นพบพระบรมสารีริกธาตุและการสร้างพระธาตุหริภุญไชยเช่นเดียวกัน หากพิจารณาจากศักราชการสร้างที่ระบุมานั้นพบว่ามีความคลาดเคลื่อนของศักราชอย่างน้อยที่สุดเป็นหลักร้อยปี ดังนั้นการอ้างอิงอายุโบราณสถานจากตำนานนั้นจึงไม่มีความน่าเชื่อถือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโบราณสถานที่มีการก่อสร้าง

¹⁷⁹ กรมศิลปากร,ตำนานมูลศาสนา, (เชียงใหม่:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2544),113

¹⁸⁰ สิงฆะ วรรณสัย,ตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย,(ลำพูน:ม.ป.ท.,2516) 11-12

¹⁸¹ พระรัตนปัญญาเถระ,ชินกาลมาลีปกรณ์,(กรุงเทพฯ:มิตรนราการพิมพ์,2510),80

¹⁸² พระโพธิรังสี,เรื่องจามเทวีวงศ์ พงสาวดารเมืองหริภุญไชยทั้งภาษาบาลีและคำแปล,พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: ศรีปัญญา,2554),318-353

¹⁸³ พระยาประชาภิจักรจักร,พงสาวดารโยนก,(นนทบุรี:ศรีปัญญา,2557),243-245

และบูรณะมาหลายยุคสมัย ซึ่งระยะเวลาเพียงหนึ่งศตวรรษนั้นแม้จะเป็นโบราณสถานแห่งเดียวกัน อิทธิพลทางด้านรูปแบบศิลปะที่นำมาใช้ในการสร้างหรือบูรณะนั้นอาจมีความแตกต่างกันได้อย่างมาก จากการกำหนดอายุด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะนั้นสันนิษฐานว่าโบราณสถานแต่ละแห่งในวัดพระธาตุหริภุญไชยนั้นมีอายุสมัยดังนี้

องค์พระธาตุหริภุญไชย

องค์พระธาตุหริภุญไชยนั้นมีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่มีพัฒนาการมากกว่าองค์เจดีย์ประธานของวัดสวนดอก เมืองเชียงใหม่ อีกทั้งพระพุทธรูปคูนูนประดับบนแผ่นทองหุ้มองค์พระธาตุนั้น องค์หนึ่งแสดงปางลีลา อันมีลักษณะคล้ายพระพุทธรูปศิลปะสุโขทัยซึ่งสอดคล้องกับวิวัฒนาการของตัวอักษรที่จารึกอยู่บนแผ่นทองคำว่าได้รับอิทธิพลจากสุโขทัย จึงกำหนดอายุว่าองค์พระธาตุหริภุญไชยที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้มีการสร้างหรือบูรณะครั้งใหญ่ให้มีลักษณะดังปัจจุบันนี้ ราวพุทธศตวรรษที่ 20¹⁸⁴

สุวรรณเจดีย์ หรือ ปทุมวดีเจดีย์

สุวรรณเจดีย์ หรือ ปทุมวดีเจดีย์นั้น จากการค้นคว้าเอกสารนั้นพบว่าตำนานทุกเล่มมีเนื้อหาตรงกันว่าสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าอาทิตยราช โดยพระนางปทุมวดี พระอัครมเหสีของพระเจ้าอาทิตยราชเพื่อร่วมสร้างพระกุศล โดยอธิบายลักษณะเจดีย์องค์นี้ว่าตั้งอยู่ ‘ภายในกำแพงล้อมมหาธาตุเจ้านางก็ให้ใส่ทองคำลงที่ยอด จึงให้ชื่อว่า สุวรรณเจดีย์’¹⁸⁵ ส่วนชินกาลมาลีปกรณ์นั้นกล่าวว่า ‘ส่วนพระอัครมเหสีของพระเจ้าอาทิจจ์ พระนามว่า ปทุมวดี ก็ทรงสร้างสถูปชื่อ สุวรรณเจดีย์’¹⁸⁶ แต่ไม่ระบุตำแหน่งที่ตั้งและลักษณะของสถูป อีกทั้งยังไม่มีการระบุว่าสุวรรณเจดีย์นี้สร้างขึ้นพร้อมกับองค์พระธาตุหริภุญไชยหรือในภายหลัง สำหรับรูปแบบสถาปัตยกรรมของสุวรรณเจดีย์ในปัจจุบันนี้ จากการศึกษารูปแบบเปรียบเทียบว่ามีระเบียบแบบแผนเดียวกับเจดีย์กู่กุด วัดจามเทวีที่ยังคงมีความ

¹⁸⁴ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐาน โบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),105-106

¹⁸⁵ กรมศิลปากร,ตำนานมุลศาสนา, (เชียงใหม่:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2544),180

¹⁸⁶ พระรัตนปัญญาเถระ,ชินกาลมาลีปกรณ์,(กรุงเทพฯ:มิตรนราการพิมพ์,2510),102

สมบูรณ์อยู่ เมื่อวิเคราะห์ร่วมกับงานประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมแล้วจึงอาจจัดให้มีอายุสมัยร่วมกับเจดีย์กู่กุดคือ ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 17 ถึง กลางพุทธศตวรรษที่ 18¹⁸⁷

วิหารหลวง

จากหลักฐานทางเอกสารกล่าวว่าวิหารหลวงหลังเดิมนั้นสร้างขึ้นในสมัยพระเมืองแก้ว เมื่อพุทธศักราช 2054¹⁸⁸ ส่วนตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัยกล่าวว่าสร้างขึ้นในพุทธศักราช 2078 พร้อมทั้งยังมีบันทึกรายละเอียดเกี่ยวกับการก่อสร้างวิหารหลวงอีกด้วย¹⁸⁹ จากการศึกษาภาพถ่ายเก่าพบว่าวิหารหลวงหลังเดิมที่สร้างสมัยพระเมืองแก้วนั้นมีผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หันด้านหน้าวิหารไปทางด้านทิศตะวันออก มีรูปแบบเป็นวิหาร โถง ไม่มีผนัง ต่อมาวันที่ 1 พฤษภาคม 2457 วิหารหลังนี้ถูกพายุพัดพังทลายทิ้งหลัง สำหรับวิหารหลวงหลังปัจจุบันนี้ถูกสร้างขึ้นใหม่ในปีพุทธศักราช 2463 โดยวิหารหลวงหลังปัจจุบันนี้สร้างเป็นวิหารแบบมีผนัง ใช้โครงสร้างเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก รอบวิหารหลวงมีการทำเสาพาไลสำหรับเพิ่มพื้นที่ใช้งาน โดยรอบตัววิหาร ซึ่งเป็นอิทธิพลของสถาปัตยกรรมแบบภาคกลาง สำหรับการบูรณะวิหารหลวงครั้งล่าสุดนั้นมีขึ้นเมื่อพุทธศักราช 2525 แต่ไม่มีการระบุว่าบูรณะส่วนใดบ้าง¹⁹⁰

วิหารอื่นๆโดยรอบองค์พระธาตุหริภุญไชย

สถาปัตยกรรมอื่นๆที่อยู่รอบบริเวณพระธาตุหริภุญไชยด้านในกำแพงแก้วนั้น ส่วนมากเป็นวิหารขนาดเล็ก พบว่าส่วนมากนั้นสร้างขึ้นในสมัยอาณาจักรล้านนา เช่น วิหารพระเจ้าพันตน วิหารพระเจ้าลักเกลือ วิหารพระไสยาสน์ โดยอ้างอิงจากโคลงนิราศหริภุญชัยที่กวีได้กล่าวถึงไว้ตอนที่ไปนมัสการพระธาตุเจ้าหริภุญไชยเมื่อพุทธศักราช 2060 ส่วนวิหารพระเจ้าทันใจ วิหารพระละโว้และวิหารพระพุทธรูปนั้นก็สันนิษฐานว่าอาจมีมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรล้านนา โดยวิหารพระพุทธรูป

¹⁸⁷ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),31-34

¹⁸⁸ เพ็ญสุภา สุคตะ ใจอินทร์,พระธาตุหริภุญไชย,(เชียงใหม่:สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่,2553),56

¹⁸⁹ สิงฆะ วรรณสัย,ตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย,(ลำพูน:ม.ป.ท.,2516) 28-31

¹⁹⁰ เพ็ญสุภา สุคตะ ใจอินทร์,พระธาตุหริภุญไชย,(เชียงใหม่:สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่,2553),56-

นั้นมีการกล่าวถึงว่าสร้างขึ้นในสมัยพระเมืองเกษเกล้า¹⁹¹ ส่วนวิหารพระเจ้าทันใจและวิหารพระ
 ละโว้นั้นไม่พบการกล่าวถึงข้อมูลการสร้างจากเอกสารใดๆ ส่วนภาพถ่ายเก่านั้นพบว่าไม่มีเพียงภาพ
 ของวิหารพระเจ้าทันใจเท่านั้น ซึ่ง ในปัจจุบันนี้วิหารพระเจ้าทันใจ ถูกบูรณะโดยครูบาศรีวิชัย วิหาร
 พระละโว้นั้นถูกบูรณะโดยพระเจ้ากาวิละ ส่วนวิหารพระพุทธรูปนั้นถูกบูรณะช่วงก่อนพุทธศักราช
 2499¹⁹²

วิหารพระพุทธรูปหล่อ

วิหารพระพุทธรูปหล่อนี้มีบันทึกว่าสร้างขึ้นในสมัยครูบาศรีวิชัยเมื่อครั้งที่ท่านทำการ
 บูรณะวัดพระธาตุหริภุญไชยนี้ โดยการจำลองพระพุทธรูปหล่อ มาจากวัดพระพุทธรูปหล่อ
 อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่¹⁹³

พิพิธภัณฑสถานวัดพระธาตุหริภุญไชย

พิพิธภัณฑสถานวัดพระธาตุหริภุญไชยนี้ตั้งอยู่บริเวณมุมทิศตะวันตกเฉียงใต้ขององค์พระธาตุ
 เมื่อแรกสร้างมีชื่อว่า ลำพูนพิพิธภัณฑสถาน ก่อตั้งขึ้นในปีพุทธศักราช 2470 โดยมีเจ้าจักรคำขจร
 ศักดิ์และพระยาราชนกุลวิบูลย์ภักดี (อวบ เปาโรหิต) เป็นผู้อำนวยการ ต่อมาเมื่อพุทธศักราช 2504
 ได้มีการประกาศให้เป็น พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญไชย อยู่ในความดูแลของกรมศิลปากร
 จนกระทั่งปีพุทธศักราช 2517 ได้ย้ายพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญไชย ไปยังพื้นที่ใหม่บริเวณ
 ด้านทิศตะวันตกของถนนอินทยงยศ สันติวงศ์ตรงข้ามวัดพระธาตุหริภุญไชย ซึ่งเดิมบริเวณนี้เป็นเรือนจำ
 จังหวัดลำพูน สำหรับอาคารพิพิธภัณฑสถานวัดพระธาตุหริภุญไชยหลังปัจจุบันนี้ สร้างขึ้นเมื่อ
 พุทธศักราช 2540 ได้รับการสนับสนุนงบประมาณโดย ธนาคารกรุงศรีอยุธยา จำกัด(มหาชน) เนื่อง
 ในวโรกาสมหามงคลที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ทรงครองสิริราช
 สมบัติครบ 50 ปี¹⁹⁴

หอพระไตรปิฎก

หอพระไตรปิฎกนี้มีข้อมูลจากศิลาจารึกว่าสร้างขึ้นโดยพระเมืองแก้วพร้อมด้วยพระชนนี
 สำหรับประดิษฐานพระไตรปิฎก อรรถกถาฎีกา อนุฎีกาและพระพุทธรูปทองคำที่ทรงโปรดให้

¹⁹¹ สิงฆะ วรรณสัย,ตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย,(ลำพูน:ม.ป.ท.,2516) 33

¹⁹² เพ็ญสุภา สุคตะ ใจอินทร์,พระธาตุหริภุญไชย,(เชียงใหม่:สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่,2553),67

¹⁹³ เรื่องเดียวกัน,87-89

¹⁹⁴ เรื่องเดียวกัน,89-92

สร้างขึ้นหอพระไตรปิฎกในปัจจุบันนี้พบว่ามีรูปแบบสถาปัตยกรรมคล้ายหอพระไตรปิฎกวัดพระสิงห์ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ซึ่งมีหลักฐานว่าสร้างเมื่อพุทธศักราช 2354 และบูรณะครั้งสำคัญในปี พุทธศักราช 2469¹⁹⁵ จึงสันนิษฐานว่าการบูรณะครั้งใหญ่น่าจะทำในสมัยพระเจ้ากาวิละตอนที่ทรงมาฟื้นฟูเมืองลำพูน¹⁹⁶

เขาพระสุเมรุจำลอง

เขาพระสุเมรุจำลองนี้ไม่พบว่ามีการกล่าวถึงในเอกสารฉบับไหนเลย ส่วนข้อความที่หนังสือ พระธาตุหริภุญไชยกล่าวว่ามีการกล่าวถึงเขาพระสุเมรุจำลองนี้ในโคลงนิราศหริภุญชัยนั้น เมื่อพิจารณาแล้วพบว่าเป็นการเปรียบเทียบถึงความทุกข์ของกวีผู้แต่งเท่านั้น มิได้หมายถึงเขาพระสุเมรุจำลองที่ตั้งอยู่ในวัดนี้ หากพิจารณาจากรูปแบบสำหรับการกำหนดอายุของเขาพระสุเมรุจำลองนี้ พบว่าปราสาทจำลองที่ตั้งอยู่บนยอดเขาพระสุเมรุนั้นมีรูปแบบเดียวกับโคมป้อมหรือโคมปราสาทที่ตั้งอยู่บริเวณริ้วระเบียบงหอกล้อมองค์พระธาตุ ที่มีการสร้างขึ้นในสมัยอาณาจักรล้านนา¹⁹⁷

หอกังสดาล

หอกังสดาลตั้งอยู่ด้านทิศเหนือของวิหารหลวง จากภาพถ่ายเก่าพบว่าเดิมนั้นบริเวณนี้มีสิ่งก่อสร้างสองหลัง หลังแรกคือที่แขวนกังสดาลขนาดใหญ่ เป็นเสาก่ออิฐถือปูน ตกแต่งส่วนยอดเสาเป็นยอดแหลมซ้อนกันสองชั้น เสาสองต้นนี้ตั้งอยู่บนฐานมีคานไม้ขนาดใหญ่พาดระหว่างเสาทั้งสองต้น แขวงกังสดาลทรงกลมขนาดใหญ่ ส่วนสิ่งก่อสร้างอีกหลังลักษณะคล้ายมณฑปขนาดเล็ก มีบันไดทางขึ้นด้านทิศตะวันตก มีชื่อเรียกว่า หอพระนาก โดยภาพถ่ายเก่านี้สันนิษฐานว่าน่าจะอยู่ในช่วงพุทธศักราช 2479-2480 หอกังสดาลหลังปัจจุบันนี้สร้างโดยพระครูพิทักษ์เจติยานุกิจ หรือ

¹⁹⁵ จีระศักดิ์ เศรษฐศาสตร์ และคณะ, หอไตรวัดพระสิงห์ ประวัติลักษณะศิลปกรรมและแนวทางการอนุรักษ์, เชียงใหม่: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2539, 104 อ้างถึงใน ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐาน โบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ., 2552), 222-223

¹⁹⁶ เพ็ญสุภา สุขตะ ใจอินทร์, พระธาตุหริภุญไชย, (เชียงใหม่: สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2553), 68-69

¹⁹⁷ เรื่องเดียวกัน, 72-74

ครุบาลำฟู เมื่อปีพุทธศักราช 2481 เป็นอาคารโล่ง สูง 2 ชั้น มีทางขึ้นด้านทิศตะวันตก ชั้นบนแขวนระฆังที่หล่อสมัยเจ้าหลวงคาราคีเรรัตน์ไพโรจน์ ราวพุทธศักราช 2414-2431 ส่วนชั้นล่างแขวนกังสดาลขนาดใหญ่ที่หล่อโดยครุบาลัญจนะหรือ ครุบาเต่าแห่งวัดสูงเม่น เมืองแพร่ ในพุทธศักราช 2403 ที่วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่¹⁹⁸

ซุ้มประตูโขงด้านทิศตะวันออก

ซุ้มประตูโขงที่ใช้เป็นทางเข้าออกบริเวณกำแพงแก้วชั้นในของวัดพระธาตุหริภุญไชยนี้ แต่เดิมสร้างขึ้นพร้อมกับกำแพงแก้วชั้นใน ในสมัยพระเจ้าติโลกราช โดยสร้างประตูโขงไว้ 3 ประตู คือ ด้านทิศเหนือ ทิศตะวันออกและทิศใต้¹⁹⁹ ซึ่งอาจมีอายุเวลาสัมพันธ์กับการสร้างประติมากรรมรูปสิงห์คู่ด้านทิศตะวันออกของซุ้มประตูโขงด้วย สำหรับซุ้มประตูโขงด้านทิศตะวันออกในปัจจุบันมีการจารึกไว้ว่าถูกบูรณะเมื่อปีพุทธศักราช 2499

เจดีย์เชียงยัน

เจดีย์เชียงยันนี้ไม่พบกล่าวถึงในตำนานหรือเอกสารฉบับอื่นว่าสร้างขึ้นเมื่อใด แต่ตำนานพื้นบ้านเล่าว่าเป็นเจดีย์ที่สร้างขึ้นจากศรัทธาของเหล่าอุบาสิกและแม่ครัวที่มาช่วยกันหุงหาอาหารเลี้ยงบรรดาช่างที่สร้างพระธาตุหริภุญไชย จึงมีอีกชื่อหนึ่งว่า เจดีย์แม่ครัว ทั้งนี้จากรูปแบบสถาปัตยกรรมที่พบในปัจจุบันเจดีย์เชียงยันเป็นเจดีย์ทรงปราสาทห้ายอดที่พัฒนามาจากเจดีย์วิหารของพุกาม เนื่องจากส่วนฐานที่เป็นฐานบัวในผังยกเก็จนั้นมีการใช้ลวดบัวแบบลูกแก้วอกไก่ที่พบในศิลปะล้านนาแล้ว เมื่อพิจารณาส่วนอื่นร่วมด้วยแล้วพบว่ายังคงมีหลักฐานที่เป็นลวดลายปูนปั้นประดับองค์เจดีย์บริเวณกรอบซุ้ม ลายกาบบน ลายกาบล่างซึ่งมีรูปแบบเป็นลายพรรณพฤกษาหรือลายเครือล้านนา ตัวลายเป็นดอกโบตั้นที่มีก้านและใบอยู่ในกรอบสามเหลี่ยมวงโค้งหยัก เช่นเดียวกับที่เจดีย์วัดเกาะกลาง จัดเป็นลายในศิลปะล้านนาช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 จึงสันนิษฐานว่าการบูรณะครั้งสุดท้ายในสมัยล้านนานั้นน่าจะกำหนดอายุอยู่ในช่วงนี้²⁰⁰

วิหารพระสังกัจจายน์

¹⁹⁸ เรื่องเดียวกัน, 74-77

¹⁹⁹ สิงฆะ วรรณสัย, ตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย, (ลำพูน: ม.ป.ท., 2516) 22

²⁰⁰ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2552), 44-47

วิหารพระสังกัจจายน์นี้ด้านในประดิษฐานพระสังกัจจายน์ขนาดใหญ่ วิหารหลังเดิมสร้างขึ้นในสมัยอาณาจักรล้านนาเนื่องจากการกล่าวถึงการมาสักการะของกวีผู้แต่งโคลงนิราศหริภุญชัย เมื่อปีพุทธศักราช 2060 หรือครั้งหลังพุทธศตวรรษที่ 21 ส่วนวิหารปัจจุบันนี้สร้างขึ้นใหม่ในปีพุทธศักราช 2532

วัดกู่กุด

วัดกู่กุดตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตก นอกกำแพงเมืองลำพูน วัดนี้ไม่พบว่ามีกรกล่าวถึงในตำนานหรือเอกสารประวัติศาสตร์ฉบับใดเลย โดยปัจจุบันนักวิชาการหลายท่านสันนิษฐานว่าเจดีย์กู่กุดที่ตั้งอยู่ในวัดนี้อาจเป็นเจดีย์ที่บรรจุอัฐิพระนางจามเทวีที่มีการกล่าวถึงในตำนานจามเทวีวงศ์และมูลศาสนา หรือ อาจเป็นเจดีย์มหาผลที่พระเจ้าทิตตะให้ไพร่พลชาวละโว้และหริภุญไชยร่วมกันสร้างไว้ด้านตะวันตกเมืองลำพูน ทั้งนี้หากพิจารณาจากจารึกที่พบในวัดกู่กุดนี้พบว่า ไม่มีการกล่าวถึงเจดีย์ที่ชื่อ สุวรรณจังโกฏี หรือแม้แต่ เจดีย์มหาผลเลย จารึกกลับระบุชื่อเจดีย์องค์หนึ่งว่า รัตนเจดีย์ โดยตำแหน่งที่พบจารึกนั้นอยู่ใกล้กับฐานเจดีย์กู่กุดด้านทิศตะวันออก มีเนื้อหาในจารึกว่า พระเจ้าสรพสิทธีนั้นทรงบูรณะรัตนเจดีย์ซึ่งพังลงเนื่องจากแผ่นดินไหว²⁰¹

เจดีย์กู่กุด

หากพิจารณาจากรูปแบบของสถาปัตยกรรม พระพุทธรูปในซุ้มจระนำและลวดลายประดับซุ้มสันนิษฐานได้ว่าน่าจะได้รับอิทธิพลศิลปะพุกามมาจากการที่ชาวหริภุญไชยอพยพหนีโรคห่าไปยังเมืองมอญตอนใต้ของพม่าและภายหลังเมืองโรคห่าหมดไปแล้วชาวหริภุญไชยบางส่วนจึงกลับมายังหริภุญไชยตามเดิม จึงได้รับวัฒนธรรมประเพณีและรูปแบบศิลปะกลับมาด้วยในราวกลางพุทธศตวรรษที่ 17 จากหลักฐานจารึกที่พบ จากบันทึกในเอกสารและการวิเคราะห์ทาง

²⁰¹ คงเดช ประพัฒน์ทอง, วิเคราะห์ศิลปะจารึกในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญไชย, (กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2522), 15-17

ประวัติศาสตร์ศิลปะแล้ว เจดีย์องค์นี้จึงควรมีอายุในราวกลางพุทธศตวรรษที่ 17 ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 18²⁰²

เจดีย์ทรงปราสาทยอดในผังแปดเหลี่ยม

เจดีย์ทรงปราสาทยอดในผังแปดเหลี่ยมตั้งอยู่ชิดกับวิหารหลวงวัดกู่กุดบริเวณมุมด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ จากการศึกษาพบว่าไม่มีเอกสารใดที่กล่าวถึงเจดีย์องค์นี้เลยแม้แต่ตำนานพื้นบ้าน ทั้งนี้กำหนดอายุของเจดีย์ทรงปราสาทยอดเรือนธาตุผังแปดเหลี่ยมองค์นี้ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะว่าน่าจะสร้างขึ้นพร้อมๆหรือร่วมสมัยกับเจดีย์องค์ใหญ่ในวัดกู่กุด โดยกำหนดจากรูปแบบของพระพุทธรูปที่ประดิษฐานในซุ้มจรณะซึ่งเป็นพระพุทธรูปแบบเดิมทุกองค์ที่ไม่ได้รับการบูรณะและมีรูปแบบเดียวกันทั้งหมด เจดีย์องค์นี้น่าจะมีอายุราวกลางพุทธศตวรรษที่ 17 ถึงราวกลางพุทธศตวรรษที่ 18²⁰³

กู่ช้าง

กู่ช้างเป็นโบราณสถานที่ตั้งอยู่ในบริเวณกลุ่มโบราณสถานกู่ช้าง-กู่ม้า จากการค้นคว้าเอกสารปรากฏว่าไม่มีตำนานฉบับใดที่กล่าวถึงประวัติการสร้าง แต่ตำนานพื้นบ้านกลับให้ประวัติโบราณสถานแห่งนี้ว่าเป็นที่บรรจุอัฐิพญาช้างมงคลของพระนางจามเทวี หากพิจารณาในด้านศิลปกรรมแล้วกู่ช้างนั้นเป็นเจดีย์แบบพิเศษในเขตอาณาจักรหริภุญไชยและพบเพียงองค์เดียวในประเทศไทย ซึ่งมีรูปแบบเป็นเจดีย์ที่มีองค์ระฆังยอดสูงมากจนเป็นทรงกระบอกที่ส่วนยอดเป็นทรงกรวยครอบ คล้ายลอมฟาง มักพบเจดีย์แบบนี้ในศิลปะขอมที่เมืองศรีเกษตร ปัจจุบันอยู่ในภาคกลางของประเทศสหภาพพม่า มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 13-14 ร่วมสมัยกับศิลปะทวารวดีที่พบในภาคกลางของประเทศไทยและต่อมาให้อิทธิพลไปยังศิลปะพุกาม สันนิษฐานว่าเจดีย์องค์นี้อาจสร้างขึ้น

²⁰² ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐาน โบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),31-34

²⁰³ เรื่องเดียวกัน,37-38

หลังจากที่ชาวทริภุญไชยอพยพหนีโรคห่าไปยังเมืองสุพรรณบุรี แล้วนำเอารูปแบบเจดีย์นี้กลับมา โดยกำหนดอายุเวลาในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 18²⁰⁴

กู่สิงห์ทอง

กู่สิงห์ทองเป็น โบราณสถานร้าง ลักษณะเป็นเจดีย์ทรงปราสาทยอดขนาดเล็ก สภาพไม่สมบูรณ์ คงเหลือหลักฐานตั้งแต่ส่วนฐานขึ้นไปถึงเรือนธาตุ ส่วนยอดหักหายไป ฐานของกู่สิงห์ทองนั้นเป็นฐานบัวลูกแก้วอกไก่ฐานเดียว มีท้องไม้แคบๆประดับด้วยลูกแก้วอกไก่เส้นเดียว เรือนธาตุยังมีการประดับเสาดิศผนังประดับลายกบบน กาบล่างและประจายามอก ทั้งนี้การกำหนดอายุ จะใช้การศึกษาจากรูปแบบสถาปัตยกรรมและลวดลายประดับ โดยพบว่ารูปแบบสถาปัตยกรรมแบบเจดีย์ทรงปราสาทยอดรวมทั้งลวดลายประดับนั้นมีความคล้ายคลึงกับเจดีย์วัดป่าสักและวัดอุ้มโอ จึงน่าจะเกิดในช่วงเวลาใกล้เคียงกันคือในราวต้นถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 20²⁰⁵

วัดพระยืน

วัดพระยึนนี้นี้จากคันทวารั้วประวัติจากเอกสารพบว่ามีการระบุไว้ในรัชกาลพระเจ้าธรรมิกราช มีการสร้างพระพุทธรูปสูง 18 ศอก เรียกว่า อัญญาธรส ประดิษฐานไว้ เมื่อสร้างเสร็จแล้วพระองค์จึงทรงให้มีการสมโภชใหญ่ 7 วัน 7 คืน และถวายทานแก่ภิกษุสงฆ์เป็นอันมาก²⁰⁶ ซึ่งเมื่อพิจารณาจากความสูงของพระพุทธรูปที่ระบุไว้นั้นอาจเป็นพระพุทธรูปยืนขนาดใหญ่จนเป็นที่มาของชื่อ “วัดพระยืน” ต่อมาในรัชสมัยพญาเกือนา ได้ทรงอัญเชิญพระสุมนะไปพำนักยังที่แห่งหนึ่งห่างจากประตูเมืองทริภุญไชยด้านทิศตะวันออก 500 ชั่วชาธนู ทรงให้กวาดบริเวณที่พระพุทธรูปยืนและแผ้วถางที่อารามเดิมนั้นให้พระสุมนะเข้ากรรมฐาน ทั้งนี้สอดคล้องกับจารึกวัดพระยืน หรือจารึก ลพ.๓๘ ที่ค้นพบที่วัดพระยืนและปัจจุบันยังคงประดิษฐานอยู่ที่เดิม โดยระบุศักราชว่าพญาเกือนาได้สร้างวัด

²⁰⁴ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),39-40

²⁰⁵ เรื่องเดียวกัน,83-87

²⁰⁶ กรมศิลปากร,ตำนานมูลศาสนา, (เชียงใหม่:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย,2544),180-181

พระยืนให้เป็นที่พำนัก ประกาศไว้ปีพุทธศักราช 1913²⁰⁷ ซึ่งเนื้อหาจารึกนี้ยังสอดคล้องกับจารึก
สุโขทัยหลักที่ ๕ หรือศิลาจารึกวัดป่าแดง²⁰⁸ ในจารึกปรากฏข้อความว่า พระสุมนเถระได้สร้าง
พระพุทธรูปเพิ่มเติมจากเดิมอีก 3 องค์ จากแต่เดิมที่มีเพียงองค์เดียวและสร้างปราสาทขึ้นหลัง
หนึ่ง²⁰⁹

ทั้งนี้หากพิจารณารูปแบบของศิลปกรรมพบว่าในปัจจุบันนี้มีรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงไป
เนื่องจากการปฏิสังขรณ์ครั้งสำคัญในสมัยของเจ้าอินททยงยศโชติ (เจ้าน้อยหมวก) เจ้าผู้ครองนคร
ลำพูนในปีพุทธศักราช 2443 โดยสร้างครอบเจดีย์องค์เดิมทั้งหมดจนกลายเป็นเจดีย์ทรงปราสาท
แบบพม่าที่มีเรือนธาตุขนาดใหญ่ มีส่วนยอดเป็นเจดีย์แบบพม่ามอญและสร้างพระพุทธรูปยืนสูง 9
ศอก (ประมาณ 4.50 เมตร) ประดิษฐานไว้ในจระนำซุ้มทั้งสี่ด้าน²¹⁰

กุ่ม้า

เจดีย์กุ่ม้าตั้งอยู่ในบริเวณ โบราณสถานกุ่ม้า-กุ่ม้า จากการศึกษาพบว่าไม่ปรากฏประวัติการ
สร้างหรือเรื่องราวที่เกี่ยวกับกุ่ม้าในตำนานเล่มใดเลย ยกเว้นตำนานพื้นบ้านที่กล่าวถึงเจดีย์กุ่ม้าว่า
เป็นเจดีย์ที่บรรจุสรีระของม้าศึกคู่บารมีของพระนางจามเทวี²¹¹ โดยรูปแบบในปัจจุบันของเจดีย์กุ่ม้า
นั้นเป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบสุโขทัย แต่ทั้งนี้ได้มีการบูรณะ โดยกรมศิลปากรในปีพุทธศักราช

²⁰⁷ สำนักนายกรัฐมนตรี,ศิลาจารึกวัดพระยืน จังหวัดลำพูน ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 3 ,(พระนคร:
โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี,2508),136-144 อ้างถึงใน ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “ รายงานการวิจัยเรื่อง เมือง
ลำพูนจากหลักฐาน โบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์” , (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),88

²⁰⁸ กรมศิลปากร,จารึกสมัยสุโขทัย,(กรุงเทพฯ:กรมศิลปากร,2527),257-259 อ้างถึงใน ศักดิ์ชัย สาย
สิงห์, “ รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐาน โบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์” , (ม.ป.ท.:
ม.ป.พ.,2552),88

²⁰⁹ สำนักนายกรัฐมนตรี,ศิลาจารึกวัดพระยืน จังหวัดลำพูน ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 3 ,(พระนคร:
โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี,2508),136-144 อ้างถึงใน ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “ รายงานการวิจัยเรื่อง เมือง
ลำพูนจากหลักฐาน โบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์” , (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),88

²¹⁰ ห้างหุ้นส่วนจำกัด เฉอกรีน, รายงานการขุดแต่ง-บูรณะและปรับปรุงภูมิทัศน์ โบราณสถานวัด
พระยืน ต.เวียงยอง อ.เมือง จ.ลำพูน,(เอกสารอัดสำเนา),สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่,2549,24 อ้างถึงใน ศักดิ์ชัย
สายสิงห์, “ รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐาน โบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์” , (ม.
ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),89

²¹¹ บุญชู กาญจนานา,ราม-เทวีวงศ์:ตำนานย่อเมืองหริภุญชัย (ลำพูน) พระประวัติย่อพระนางจาม
เทวีปฐมกษัตริย์แห่งเมืองหริภุญชัย ตำนานย่อพระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูนในปัจจุบัน,(ม.ป.ท.:ม.ป.พ.
,2545),35

2525²¹² โดยใช้หลักฐานที่พบสองประการในการกำหนดรูปแบบการบูรณะ โดยประการแรกคือ กุ่ม้าเป็นเจดีย์ทรงระฆังขนาดใหญ่ที่มีฐานเตี้ยมาก ประกอบด้วยฐานเชิง 1 ฐาน ไม่มีฐานบัวคว่ำ-บัวหงายและไม่มีการยกเก็จ ถัดขึ้นมาเป็นส่วนรองรับองค์ระฆัง 3 เส้น(มีการบูรณะเป็นบัวถลา) ซึ่งการทำเป็นบัวถลานี้แสดงให้เห็นถึงแบบแผนเฉพาะของเจดีย์ทรงระฆังสมัยสุโขทัยที่มีองค์ระฆังขนาดใหญ่และเจดีย์มีความเตี้ยต่างจากเจดีย์ทรงระฆังในล้านนาที่นิยมเจดีย์ทรงสูงอันเกิดจากการเพิ่มฐานบัวที่เป็นซุดฐานบัว 2 ฐานซ้อนกัน เพิ่มซุดรองรับองค์ระฆังเป็นแบบบัวคว่ำ-บัวหงายซ้อนกัน 3 ซุดทำให้เจดีย์มีความสูงมากและองค์ระฆังมีขนาดเล็ก เช่น พระธาตุหริภุญไชย เป็นต้น ประการที่สองพิจารณาจากหลักฐานการขุดแต่งแล้วพบว่าส่วนรองรับองค์ระฆังยังปรากฏร่องรอยของซุดบัวถลาที่เป็นบัวคว่ำอยู่เล็กน้อย²¹³

จากรูปแบบในปัจจุบันพบว่าเจดีย์กุ่ม้าเป็นเจดีย์ทรงระฆังที่มีฐานเชิงเตี้ยๆ ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสไม่ยกเก็จ ไม่มีฐานบัวคว่ำ-บัวหงาย เป็นแบบแผนของเจดีย์สมัยสุโขทัย ซึ่งตามปกติแล้วเจดีย์ทรงระฆังสมัยสุโขทัยนั้นต้องมีฐานบัวคว่ำ-บัวหงาย 1 ฐานเสมอ ยกเว้นเจดีย์ที่สร้างบนเขา เช่น เจดีย์วัดเขาสุวรรณคีรี ลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งของเจดีย์ทรงระฆังสมัยสุโขทัยคือ มีส่วนรองรับองค์ระฆังที่เป็นซุดบัวถลา 3 เส้น ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะและไม่พบในศิลปะอื่น และอีกหนึ่งลักษณะพิเศษคือ บัลลังก์อยู่ในผังสี่เหลี่ยมเสมอ แต่ที่กุ่ม้านี้ผังทลายจนไม่มีรูปแบบให้ศึกษาได้แล้ว บัลลังก์ที่มีอยู่ในปัจจุบันสร้างขึ้นเนื่องจากสันนิษฐานว่าเป็นเจดีย์รูปแบบสุโขทัยจึงมีการบูรณะส่วนบัลลังก์ให้เป็นบัลลังก์สี่เหลี่ยมแบบสุโขทัย ดังนั้นกุ่ม้าจึงน่าจะเป็นเจดีย์แบบสุโขทัยที่สร้างขึ้นในล้านนาและน่าจะเป็นงานในระยะแรกที่สอดคล้องกับการขึ้นมาของศาสนาและงานศิลปะในสมัยพญากือนาที่ได้นิมนต์พระสุมนเถระขึ้นมาในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 20 แม้ว่าหลังจากนั้นจะมีการรับอิทธิพลทางศิลปะจากสุโขทัยอีกครั้งหนึ่งในสมัยพระเจ้าติโลกราชที่มีการสร้างเจดีย์วัดป่า

²¹² สายันต์ ไพรชาญจิตร และคณะ, เจดีย์กุ่ม้าและเจดีย์กุ่ม้า ต.ในเมือง อ.เมือง จ.ลำพูน รายงานการขุดแต่ง-บูรณะและการศึกษาเปรียบเทียบ, ทุ่งเล่ม อ่างถึงใน สักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),91

²¹³ ตรวจสอบรูปแบบจากภาพถ่ายก่อนการบูรณะและสัมภาษณ์ รศ. สายันต์ ไพรชาญจิตร คณบดีคณะโบราณคดี อดีตนักโบราณคดีประจำหน่วยศิลปากรที่ 4 เชียงใหม่ ผู้ควบคุมการขุดแต่งและบูรณะกุ่ม้าข้างยืนยันว่าส่วนรองรับองค์ระฆังเป็นซุดบัวถลา 3 ฐาน (สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 19 มิถุนายน 2552 ที่คณะ โบราณคดี) อ่างถึงใน สักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐาน โบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),93

แดงหลวงในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 21 พบว่ามีการทำชุดบัวถลารองรับองค์ระฆัง แต่ในระยะหลังนี้จะมีรูปแบบศิลปะล้านนาผสมอยู่ด้วย เช่น การประดับลวดลายที่เป็นลายเครือล้านนา²¹⁴

วัดชัยชนะ

รูปแบบของเจดีย์วัดชัยชนะในปัจจุบันนี้พบว่าส่วนฐานเป็นฐานบัวซ้อนกัน 2 ฐานในผังยกเก็จโดยที่แต่ละฐานประดับท้องไม้ด้วยลวดบัวลูกแก้วอกไก่ หรือบางองค์อาจไม่ประดับลูกแก้วอกไก่ ส่วนรองรับองค์ระฆังทำเป็นบัวคว่ำหรือบัวถลาในผังหลายเหลี่ยม ทำเป็นเหลี่ยม 3 เส้น องค์ระฆังมีขนาดเล็ก บัลลังก์เป็นฐานบัวคว่ำ-บัวหงายในผังยกเก็จและประดับด้วยลูกแก้วอกไก่ ส่วนยอดประกอบด้วยบัวฝาละมี ปล้องไฉนและปลี

จากการศึกษาวิวัฒนาการทางด้านรูปแบบร่วมกับหลักฐานการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดพระธาตุคอกยสุเทพในสมัยพระเมืองเกษเกล้าและประวัติการสร้างวัดไชยเชษฐาในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 21 จึงสันนิษฐานว่าเจดีย์วัดชัยชนะนี้น่าจะอยู่ในช่วงสมัยเดียวกันคือ ช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 21 เพราะหลังจากนี้อาณาจักรล้านนาคงอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าและไม่ปรากฏการสร้างเจดีย์ขึ้นใหม่ อีกทั้งเจดีย์วัดชัยชนะได้รับการบูรณะบางส่วน เช่น การพอกปูนและปั้นลายกลีบบัวปากระฆังใหม่ รวมทั้งส่วนปล้องไฉนน่าจะเป็นงานซ่อมที่มีการหุ้มทองจังโกและปักฉัตร สันนิษฐานว่าอาจเป็นการบูรณะสมัยรัตนโกสินทร์แล้ว แต่ยังคงรักษารูปแบบเดิมของเจดีย์ไว้เป็นอย่างดี จึงถือเป็นตัวอย่างที่สำคัญของเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนาหลังพุทธศตวรรษที่ 21 องค์หนึ่งของจังหวัดลำพูน²¹⁵

วัดต้นแก้ว

วัดต้นแก้วในปัจจุบันนี้มีเจดีย์อยู่สององค์ โดยองค์ที่มีความสำคัญคือ เจดีย์ต้นก้อ ที่ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตกของวัด ติดกับกำแพงวัดด้านทิศตะวันตก รูปแบบของเจดีย์ต้นก้อ หรือเจดีย์วัดต้นแก้วนี้คล้ายกับเจดีย์วัดชัยชนะ คือ มีฐานบัวคว่ำ-บัวหงาย คาบลูกแก้วอกไก่ 1 เส้น ซ้อนกัน 2 ฐาน มีส่วนรองรับองค์ระฆังที่เป็นชุดฐานบัวคว่ำหรือบัวถลา 3 ชั้นและอยู่ในผังแปดเหลี่ยม

²¹⁴ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),94

²¹⁵ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),118-120

โดยเฉพาะส่วนรองรับองค์ระฆังที่มีหลายเหลี่ยมนี้ถือเป็นวิวัฒนาการช่วงปลายของเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนากลุ่มพระธาตุหริภุญไชย โดยเฉพาะอย่างยิ่งส่วนที่เหมือนกับเจดีย์วัดชัยชนะคือ ส่วนฐานบัวคว่ำ-บัวหงาย 1 ฐาน รองรับส่วนรองรับองค์ระฆังและมีบัวปากระฆังที่ขนาดค่อนข้างใหญ่ แต่มีส่วนที่แตกต่างจากเจดีย์วัดชัยชนะคือ มีการเพิ่มฐานบัวคว่ำ-บัวหงายเหนือฐานเขียง มา 1 ฐาน สำหรับรองรับชุดฐานบัวสองฐานซ้อนกัน ซึ่งพบปรากฏแล้วในเจดีย์รุ่นเดียวกันนี้ที่เวียงท่ากานและเวียงกุมกาม เช่น เจดีย์วัดอีค้างและกลุ่มเจดีย์ที่เวียงเชียงแสนน้อย เมืองเชียงแสน เช่น พระธาตุสองพี่น้อง (เจดีย์ทรงระฆัง องค์ทิศเหนือ) เป็นต้น ข้อสังเกตเกี่ยวกับฐานบัวชุดนี้อาจสัมพันธ์กับที่ตั้งของเจดีย์ที่ตั้งอยู่ในที่ลุ่มน้ำท่วมถึง จึงต้องการเพิ่มส่วนฐานเพื่อให้เจดีย์มีความสูงมากขึ้นกว่าปกติ อีกข้อสังเกตหนึ่งคือ ส่วนรองรับองค์ระฆังของเจดีย์วัดต้นแก้วนี้อยู่ในผังแปดเหลี่ยม ซึ่งความนิยมในการทำส่วนรองรับองค์ระฆังหลายเหลี่ยมนี้นิยมพร้อมกันในศิลปะล้านนาในช่วงเวลาเดียวกัน ปัจจุบันเจดีย์องค์นี้ได้รับการบูรณะซ่อมแซมแล้ว ซึ่งส่วนฐานอาจมีการบูรณะผิด โดยเฉพาะส่วนฐานบัวคว่ำ-บัวหงายชุดล่างสุด ที่ไม่พบบัวหงาย พบเพียงบัวคว่ำและลูกแก้วอกไก่ที่ประดับท้องไม้ นอกจากนี้ชุดฐานบัวคว่ำ-บัวหงายซ้อนกัน 2 ฐาน ส่วนที่เป็นบัวคว่ำและหน้ากระดานล่างของฐานชุดล่างก็หายไปเช่นกัน²¹⁶ จึงกำหนดอายุให้อยู่ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 21

คู่มือ วัด ไร่แก้ว

คู่มือ วัด ไร่แก้ว ตั้งอยู่ด้านนอกกำแพงวัดด้านทิศตะวันตก เป็นเจดีย์ขนาดเล็ก โดยในปัจจุบันนี้ส่วนยอดเจดีย์หักหายไป จากการศึกษาองค์ประกอบของเจดีย์พบว่า หากเจดีย์ยังสมบูรณ์อยู่นั้นสันนิษฐานว่าน่าจะเปรียบเทียบกับเจดีย์วัดต้นแก้ว จากรูปแบบของเจดีย์ที่ส่วนรองรับองค์ระฆังอยู่ในผังหลายเหลี่ยม แปดเหลี่ยม สิบเหลี่ยม หรือสิบสองเหลี่ยม เป็นวิวัฒนาการของเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนาตอนปลาย จึงกำหนดอายุไว้ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 21²¹⁷

²¹⁶ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐาน โบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),121-123

²¹⁷ เรื่องเดียวกัน,123-124

บทที่ 3 ปัญหาเกี่ยวกับการนำเสนอข้อมูลโบราณสถานและข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ศิลปะในแหล่งท่องเที่ยวในเมืองลำพูน

เมืองลำพูนนั้นมีแหล่งท่องเที่ยวอันทรงคุณค่าจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตชุมชนและวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และแหล่งท่องเที่ยวด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ หากพิจารณาจากประเภทของแหล่งท่องเที่ยวและตำแหน่งที่ตั้งแล้วนั้น จะพบว่าแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แหล่งท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตชุมชนและวัฒนธรรมนั้นกระจายตัวอยู่รอบนอกตัวเมืองลำพูน ส่วนในตัวเมืองลำพูนนั้นพบว่ามีแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ศิลปะอยู่อย่างหนาแน่น ทำให้นักท่องเที่ยวที่มีรสนิยมในการท่องเที่ยวที่แตกต่างกันมีการวางแผนและเดินทางไปท่องเที่ยวยังต่างพื้นที่กัน²¹⁸

²¹⁸ ฉัตรแก้ว สิมาร์ภัย และคณะ, แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดลำพูน, (เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549), 54-58

นักท่องเที่ยงที่เลือกมาท่องเที่ยวในตัวเมืองลำพูนนั้นเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ให้ความสนใจด้านศาสนา ประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ศิลปะมากเป็นพิเศษ²¹⁹ แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ศิลปะในเมืองลำพูนแต่ละแหล่งนั้นมีประวัติการสร้างที่ยาวนาน อีกทั้งยังคงมีโบราณสถานและโบราณวัตถุหลากหลายสมัยที่ยังคงอยู่ในแหล่งให้ได้ศึกษาและเยี่ยมชม ดังนั้นสื่อที่จัดทำขึ้นเพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวด้านประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ศิลปะจึงมีความสำคัญในการตอบสนองความต้องการข้อมูลเชิงวิชาการสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มที่มีความสนใจด้านประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ศิลปะเป็นพิเศษ อันจะทำให้ให้นักท่องเที่ยวนั้นเกิดความรู้ความเข้าใจในข้อมูลด้านรูปแบบศิลปกรรมอันมีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์และพัฒนาการทางด้านศิลปะในยุคสมัยต่างๆ เมื่อนักท่องเที่ยวมีความเข้าใจดังนี้แล้วนักท่องเที่ยวจะตระหนักถึงคุณค่า

²¹⁹ เรื่องเดียวกัน, 83-90

ของโบราณสถานและแนวคิดทางประวัติศาสตร์ศิลปะที่มีส่วนสำคัญในการอธิบายเรื่องราวต่างๆ ในอดีตที่ประวัติศาสตร์หรือบันทึกทั่วไปไม่ได้บันทึกไว้ผ่านทางรูปแบบและพัฒนาการทาง ศิลปกรรม

แหล่งข้อมูลของโบราณสถานในจังหวัดลำพูน เมื่อแบ่งประเภทของแหล่งข้อมูลตาม ตำแหน่งที่มีการติดตั้งหรือให้บริการทางกายภาพแล้วนั้นสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ 1. แหล่ง ให้ข้อมูลของโบราณสถานที่มีการติดตั้งหรือให้บริการในบริเวณ โบราณสถานและ 2. แหล่งให้ ข้อมูลของโบราณสถานที่ไม่ได้อยู่ในบริเวณ โบราณสถาน

1. แหล่งข้อมูลของ โบราณสถานที่มีการติดตั้งในบริเวณ โบราณสถานนั้นมักพบเป็นป้ายให้ ข้อมูลเกี่ยวกับที่ตั้งของ โบราณสถานและประวัติความเป็นมา สำหรับ โบราณสถานที่สำคัญบางแห่ง นั้นอาจมีการจัดทำป้ายให้ข้อมูลในรูปแบบต่างๆจำนวนหลายป้าย ติดตั้งอยู่ภายในบริเวณ โบราณสถานรวมทั้งมีการจัดทำเอกสารแผ่นพับหรือหนังสือนำชมสำหรับให้ข้อมูลของแหล่ง โบราณสถานนั้นอีกด้วย ส่วน โบราณสถานที่ได้รับการขึ้นทะเบียนโดยกรมศิลปากรแล้วแต่ไม่ได้ เป็นที่รู้จักแพร่หลายในกลุ่มของนักท่องเที่ยวนั้นอาจมีเพียงป้ายข้อมูล โบราณสถานจากกรม ศิลปากรหรือหน่วยงานอื่นเพียงอย่างเดียวที่ติดตั้งอยู่ภายในบริเวณ โบราณสถาน

2. แหล่งให้ข้อมูลของ โบราณสถานที่ไม่ได้อยู่ในบริเวณ โบราณสถานนั้นอาจอยู่ในรูปแบบ ของสื่อที่จับต้องได้เช่น หนังสือ บทความในวารสารหรือสื่อที่จับต้องไม่ได้เช่น เว็บไซต์อย่างเป็นทางการ เว็บไซต์ด้านการศึกษาท่องเที่ยว เว็บไซต์ให้ข้อมูลด้าน โบราณสถาน สารานุกรมเสรี เว็บไซต์บล็อก (Weblog) หรือแม้กระทั่งเว็บไซต์ด้านการท่องเที่ยวที่ผู้ใช้ทั่วไปสามารถสร้างข้อมูลขึ้นมาได้เอง

จากการศึกษาแหล่งข้อมูลทั้งสองประเภทในข้างต้นนั้นพบว่า แหล่งข้อมูลทั้งสองประเภท นั้นมีการใช้ข้อมูลเชิงวิชาการที่มีการวิเคราะห์และตรวจสอบความถูกต้องตามหลักวิชาการเรียบร้อยแล้ว ประปนกับข้อมูลจากตำนานและนิทานพื้นบ้าน สัดส่วนการนำเสนอข้อมูลนั้นส่วนมากเป็น ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ของ โบราณสถานจากเอกสารทางประวัติศาสตร์ เช่น ตำนานจามเทวีวงศ์ ชินกาลมาลีปกรณ์และตำนานมูลศาสนา พบว่ามีสัดส่วนของการนำเสนอข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะเพียงเล็กน้อย

แหล่งข้อมูลประเภทแรกนั้นข้อมูลที่นำมาใช้ในการจัดทำสื่อมักจะนำมาจากหนังสือที่ นักวิชาการมีการศึกษาไว้มาใช้ร่วมกับเนื้อหาจากตำนานบางส่วน ก่อนที่จะมีการนำมาจัดทำเป็นสื่อ

ให้ข้อมูลในแหล่งนั้น มีการเรียบเรียงและตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาแล้วในระดับหนึ่ง ส่วนแหล่งข้อมูลประเภทหลังนั้นหากผู้รับผิดชอบเป็นหน่วยงานราชการก็จะมีที่น่าเชื่อถือในระดับหนึ่งเนื่องจากในขั้นตอนการจัดทำมักจะมีการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลมาแล้ว แต่ในปัจจุบันนี้แหล่งให้ข้อมูลประเภทที่สองนี้พบว่ามี การสร้างขึ้นได้ง่ายและรวดเร็ว อีกทั้งยังสามารถถ่ายทอด แบ่งปัน และทำซ้ำข้อมูลได้ง่าย เมื่อแหล่งข้อมูลที่พบในปัจจุบันนี้ยังไม่มีความถูกต้อง มีการใช้ข้อมูลปะปนกันจนอาจทำให้เกิดความสับสนหรือไม่มีความสมเหตุสมผลในด้านวิชาการแล้ว จะทำให้การนำข้อมูลไปใช้งาน เผยแพร่ หรือทำซ้ำ เกิดความผิดพลาดคลาดเคลื่อนมากยิ่งขึ้น จนก่อให้เกิดผลเสียในด้านการรับรู้ข้อมูลและภาพลักษณ์ของโบราณสถานต่อไปได้

แหล่งโบราณสถานที่มีความสำคัญมักพบว่ามีการศึกษาทางวิชาการเรียบร้อยแล้วโดยพบว่าเป็นสื่อให้ข้อมูลนั้นมีสัดส่วนการใช้ข้อมูลเชิงวิชาการค่อนข้างมาก แต่โบราณสถานที่ไม่ค่อยเป็นที่รู้จักหรือยังไม่มีการศึกษาทางวิชาการนั้น มักจะใช้ข้อมูลจากตำนานหรือนิทานพื้นบ้านในการให้ข้อมูลด้านประวัติความเป็นมา โดยที่ตำนานหรือนิทานพื้นบ้านบางเรื่องนั้นแต่งขึ้นมาในชั้นหลัง โดยที่เนื้อเรื่องนั้นอาจจะไม่สอดคล้องกับประวัติศาสตร์ฉบับใดเลย

ในปัจจุบันยังพบว่ามี การตั้งรูปเคารพอื่นในบริเวณ โบราณสถาน โดยอาจเป็นรูปเคารพของบุคคลที่ถูกกล่าวถึงในประวัติศาสตร์ส่วนที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานนั้นหรือเป็นรูปเคารพอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องกับบริบทใดๆของโบราณสถาน อีกทั้งยังพบว่ามี การแต่งเรื่องราวขึ้นมาในชั้นหลังเพื่อกระตุ้นให้ผู้ที่มาเยี่ยมชมนั้น ได้ทำกิจกรรมต่างๆตามที่มีการจัดทำขึ้น แต่หากเรื่องราวเหล่านี้ไม่ได้สร้างขึ้นโดยอิงประวัติศาสตร์ รูปแบบศิลปกรรมและข้อมูลด้านวิชาการที่ได้ศึกษาไว้แล้ว อาจทำให้ผู้ที่ได้รับข้อมูลนั้น ได้รับข้อมูลที่ผิดๆตรงกับความ เป็นจริง ยึดถือเอาคติ ความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาหรือกิจกรรมที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นใหม่ นั้นเป็นสาระสำคัญในการชม โบราณสถาน ทำให้สิ่งเหล่านี้ถูกปฏิบัติกันสืบต่อมาจนเป็นประเพณีประติมากรรม หากสิ่งเหล่านี้แพร่หลายแล้วนั้นจะทำให้คุณค่าที่แท้จริงด้านประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ศิลปะถูกลดทอนไปเรื่อยๆ อันจะส่งผลเสียในหลายด้านทั้งกับตัวโบราณสถานและการท่องเที่ยวในอนาคต

แหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ศิลปะในการศึกษานี้เลือกแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นโบราณสถานมาทั้งหมด 8 แห่ง ที่มีการศึกษาไว้แล้วและยังคงมีข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ศิลปะเพียงพอสำหรับการแสดงหลักฐานเชิงประจักษ์แก่ผู้เยี่ยมชมในแหล่งโบราณสถานหรือการแสดงตัวอย่างผ่านสื่อในรูปแบบต่างๆ ในปัจจุบันนี้ภายในบริเวณโบราณสถานเหล่านี้ได้มีการจัดทำสื่อ

ให้ข้อมูลโบราณสถานทั้งที่มีการติดตั้งไว้หรือให้บริการภายในบริเวณโบราณสถานและสื่อให้ข้อมูลประเภทที่ไม่ได้ติดตั้งหรือให้บริการภายในบริเวณโบราณสถานแต่สามารถเข้าถึงได้แบบออนไลน์ผ่านรหัสการนำทางที่ติดตั้งไว้

ในบทนี้จะทำการตรวจสอบความถูกต้อง วิเคราะห์ วิจัยและประเมินคุณค่าของข้อมูลในสื่อให้ข้อมูลโบราณสถานให้บริการอยู่ในปัจจุบัน ส่วนการจัดทำสื่อให้ข้อมูลที่มีความเหมาะสมทางด้านรูปแบบ การเข้าถึง การนำเสนอและคุณค่าที่ผู้ใช้งานพึงได้รับนั้นจะกล่าวถึงในบทถัดไป

โบราณสถานที่มีคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ศิลปะในเมืองลำพูนที่มีศิลปกรรมดั้งเดิมและมีสภาพเหมาะสมสำหรับให้นักท่องเที่ยวได้ชื่นชม อีกทั้งมีการศึกษาวิจัยรวมทั้งกำหนดอายุไว้แล้ว โดยในการศึกษานี้จะใช้รายงานการวิจัย เรื่อง “เมืองลำพูนจากหลักฐาน โบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์” ของ ศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์ เป็นแหล่งข้อมูลอ้างอิงหลัก ทั้งในด้านการคัดเลือกแหล่งโบราณสถานและข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ศิลปะที่ได้จากการวิจัย มาทำการศึกษาเปรียบเทียบกับสื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับโบราณสถาน โบราณสถานทีคัดเลือกมาโดยใช้เกณฑ์ข้างต้นนั้น มีจำนวน 8 แห่ง ดังนี้

1. วัดพระธาตุหริภุญไชย

วัดพระธาตุหริภุญไชยเป็นวัดพระมหาธาตุประจำอาณาจักรหริภุญไชยและเป็นวัดพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดวรมหาวิหาร อีกทั้งภายในบริเวณวัดนั้นยังมีโบราณสถานหลายยุคสมัยอยู่ในบริเวณพื้นที่เดียวกัน ในบริเวณวัดพระธาตุหริภุญไชยนั้นมีแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับโบราณสถานทีติดตั้งหรือให้บริการอยู่ภายในบริเวณวัด 2 รูปแบบ คือ ป้ายให้ข้อมูล และเอกสารนำชมวัดพระธาตุหริภุญไชยสำหรับป้ายข้อมูลนั้นจำแนกได้เป็น 2 ประเภท คือประเภทป้ายให้ข้อมูลแบบถาวร และประเภทป้ายให้ข้อมูลที่สร้างจากวัสดุที่ไม่ถาวร

1.1 ป้ายให้ข้อมูลแบบถาวร

ป้ายให้ข้อมูลแบบถาวรนั้นพบว่าเป็นป้ายให้ข้อมูลที่จัดทำขึ้น โดยจังหวัดลำพูน จำนวน 7 ป้าย ป้ายให้ข้อมูลที่จัดทำขึ้น โดยบริษัท ทูร คอร์ปอเรชั่น จำกัด(มหาชน) จำนวน 1 ป้าย โดยป้ายข้อมูลติดตั้งตามตำแหน่งต่างๆดังนี้

ตำแหน่ง	ตำแหน่งของป้าย	ข้อมูลเรื่อง	ผู้รับผิดชอบ
---------	----------------	--------------	--------------

ที่			
1.	ซิดกับกำแพงวัดชั้นนอกด้านทิศ ตะวันออก อยู่เชิงเข้ามาฝั่งด้านใน วัดใกล้กับรั้วอุโบสถ	ประวัติวัด	บริษัท ทรุ คอร์ ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน)
2.	เสาฝั่งทิศเหนือของซุ้มประตูโขงด้าน ทิศตะวันออกของกำแพงวัดชั้นใน	ซุ้มประตูโขงทำสิงห์	สำนักงานจังหวัด ลำพูน
3.	มุมทิศตะวันออกเฉียงเหนือของหอ พระไตรปิฎก	หอธรรม	สำนักงานจังหวัด ลำพูน
4.	ด้านทิศเหนือของเขาพระสุเมรุจำลอง	เขาพระสุเมรุจำลอง	สำนักงานจังหวัด ลำพูน
5.	ซูด้านทิศใต้ภายนอกของวิหาร หลวง	พระธาตุหริภุญชัย	สำนักงานจังหวัด ลำพูน
6.	ด้านทิศใต้ของสุวรรณเจดีย์	สุวรรณเจดีย์	สำนักงานจังหวัด ลำพูน
7.	มุมทิศตะวันตกเฉียงใต้ของหอ กังสดาล	หอกังสดาล	สำนักงานจังหวัด ลำพูน
8.	ใกล้กับฐานด้านทิศใต้ของเจดีย์เชียง ยัน	เจดีย์เชียงยัน	สำนักงานจังหวัด ลำพูน

ภาพประกอบที่ 1 แสดงตำแหน่งของป้ายข้อมูลแบบถาวรที่ติดตั้งในบริเวณวัดพระธาตุศรีบุญไทย

ทั้งนี้ป้ายข้อมูลแต่ละป้ายนั้นมีเนื้อหา ดังนี้

1.1.1 ป้ายข้อมูลวัดพระธาตุศรีบุญไทย จากบริษัท ทูร คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) (ตำแหน่งที่ 1) (ภาพประกอบที่ 2)

ป้ายข้อมูลวัดพระธาตุศรีบุญไทยนี้ โครงสร้างของกรอบป้ายเป็นโลหะ ตัวป้ายทำจากแผ่นโลหะ ปิดทับด้วยวัสดุพลาสติกที่มีการพิมพ์ภาพลงไปแล้วนำมายึดกับโครงป้าย โครงป้ายทำจากเหล็กกล่องฝังเสา ลงไปบริเวณพื้นที่ติดตั้ง ป้ายนี้ติดตั้งอยู่ชิดด้านในของกำแพงวัดชั้นนอก ฝั่งประตูด้านทิศตะวันออกชิดด้านเหนือ ชิดกับรั้วพระอุโบสถ บริษัท ทูร คอร์ปอเรชั่น จำกัด(มหาชน) เป็นผู้สนับสนุนจัดทำ มีจำนวนทั้งหมด 1 ป้าย โดยข้อมูลในป้ายมีทั้งข้อมูลที่เป็นตัวอักษรและภาพถ่าย ประกอบด้วยภาพถ่ายของสถาปัตยกรรมภายในวัดจำนวน 3 ภาพ คือ ภาพองค์พระธาตุศรีบุญชัย ภาพด้านในวิหารหลวง และภาพถ่ายจากด้านทิศตะวันออกของวิหารหลวง สำหรับข้อความในป้ายข้อมูลมีดังนี้

‘วัดพระธาตุศรีบุญชัย จังหวัดลำพูน

ประวัติความเป็นมา

วัดพระธาตุหริภุญชัย เป็นพระอารามหลวงชั้นเอกชนิดวรมหาวิหาร ตั้งอยู่กลางใจเมืองลำพูน ห่างจากศาลากลางจังหวัดเพียงร้อยกว่าเมตร มีเนื้อที่ ๒๘.๒ งาน อาณาเขตของวัดด้านทิศเหนือติดกับถนนอัฐารส ด้านทิศตะวันออกติดกับถนนรอบเมืองใน ด้านทิศใต้ติดกับถนนชัยมงคล ด้านทิศตะวันตกติดกับถนนอินทยงยศ

วัดพระธาตุหริภุญชัย วรมหาวิหาร เดิมทีเป็นพระราชวังของพระเจ้าอาทิตยราชกษัตริย์ผู้ครองนครหริภุญชัยองค์ที่ ๓๓ ต่อจากพระนางจามเทวีปฐมบรมกษัตริย์ของเมืองหริภุญชัย บริเวณกำแพงพระราชวังของพระเจ้าอาทิตยราช ไม่แบ่งออกเป็น ๒ ชั้น คือ ชั้นนอกและชั้นใน ในกาลต่อมาภายหลังพระเจ้าอาทิตยราช ได้ถวายพระราชวังของพระองค์ให้เป็นสังฆารามไว้กับทางพระพุทธศาสนา เมื่อถวายเป็นสังฆารามแล้วได้รื้อกำแพงชั้นนอกออก แล้วปั้นสิ่งคู่หนึ่งไว้ที่ซุ้มประตูด้านทิศตะวันออก เป็นสิ่งหิ้งขนาดใหญ่ประดับเครื่องทรงยืนอ้าปากประดิษฐานไว้แทน ตามคติโบราณทางเหนือซึ่งนิยมสร้างสิ่งหิ้งไว้วัด

วัดพระธาตุหริภุญชัย วรมหาวิหาร จึงมีกำแพง ๒ ชั้นตามรูปลักษณะของพระราชวังของพระเจ้าอาทิตยราช คือ รอบบริเวณวัดชั้นนอกชั้นหนึ่งและก่อกำแพงเป็นศาลาบาตรรอบองค์พระธาตุหริภุญชัยเป็นกำแพงชั้น ในอีกชั้นหนึ่ง

บริเวณกำแพงวัดชั้นใน (เขตพุทธาวาส) ประกอบด้วย พระบรมธาตุหริภุญชัย เป็นพระเจดีย์ที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นส่วนพระอัฐิเบื้องขวา พระโมลีพระอัฐิเบื้องพระทรวง พระอัฐิพระองคูลีและพระธาตุย่อยเต็มบาตรหนึ่ง จัดเป็นหนึ่ง ในจอมเจดีย์ ๘ แห่งของประเทศไทย ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงจัดไว้ว่าเป็นปูชนียสถานสำคัญที่สุดของไทย ในแง่ที่เป็นพระเจดีย์ที่สร้างก่อนพระเจดีย์องค์อื่นในแคว้นล้านนาไทย

บริเวณกำแพงวัดชั้นนอก (เขตสังฆาวาส) นอกกำแพงวัดชั้นในมีคณะสงฆ์ปรำทั้ง ๔ มุม มุมอาคเนย์เรียกว่าคณะหลวง มุมอีสานเรียกว่าคณะเชียงยัน มุมหริศเรียกว่าคณะสะคือเมือง มุมพายัพเรียกว่าคณะอัฐารส เป็นคณะสงฆ์ประจำบำรุงพระอารามที่เป็นประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ

จากป้ายข้อมูลนี้จะเห็นได้ว่า ข้อมูลในป้ายนั้นกล่าวถึงตำแหน่งที่ตั้งและอาณาเขตของวัดประวัติวัดอย่างย่อจากตำนานพระธาตุหริภุญชัยร่วมกับข้อมูลจากเอกสารฉบับอื่น เช่น เรื่องการ

กำหนด ๘ จอมเจดีย์ในประเทศไทยโดยสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ²²⁰ รวมถึงการให้ความคิดเห็นในเรื่องการสร้างรูปปั้นสิงห์ไว้หน้าวัด โดยไม่ได้มีการกล่าวถึงรูปแบบสถาปัตยกรรมในบริเวณวัดและการกำหนดอายุจากรูปแบบปัจจุบัน ระบุไว้เพียงแต่ว่าอายุของวัดนี้คือ รัชกาลของพระเจ้าอภัยราชาเท่านั้น ซึ่งรูปแบบของสถาปัตยกรรมที่อาจเก่าแก่และจัดว่าอยู่ในสมัยอาณาจักรทริภุชเวศม์ได้นั้นมีเพียงสุวรรณเจดีย์เท่านั้น

ภาพประกอบที่ 2 ป้ายให้ข้อมูลวัดพระธาตุทริภุชเวศม์ จาก บริษัท ทู คอร์ปอเรชั่น จำกัด(มหาชน)

1.1.2 ป้ายข้อมูลชุ่มประตูลงทำสิงห์ จากสำนักงานจังหวัดลำพูน (ตำแหน่งที่ 2) (ภาพประกอบที่ 3)

ป้ายข้อมูลชุ่มประตูลงทำสิงห์นี้ เป็นป้ายทำจากโลหะ กรอบป้ายเป็นเสาโลหะทาสีกันสนิม ออกแบบเค้าโครงคล้ายทรงใบเสมา ติดตั้งอยู่กับฐานปูน ชิดกับฐานชุ่มประตูลงบริเวณโคนเสาชุ่มด้านทิศเหนือฝั่งตะวันตก ส่วนตัวป้ายข้อมูลทำจากโลหะสแตนเลส มีการแกะสลักอักษรและสัญลักษณ์ลงบนแผ่นป้าย แล้วลงสีบริเวณที่แกะสลักนั้น ข้อมูลในป้ายของสำนักงานจังหวัดลำพูนนี้มีเฉพาะข้อมูลที่เป็นตัวอักษร โดยมีข้อมูลที่เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ มีข้อความในป้ายดังนี้

‘ชุ่มประตูลงทำสิงห์

เป็นชุ่มประตูลงทำสิงห์ทางเข้าสู่เขตพุทธาวาสของวัดพระธาตุทริภุชเวศม์ รวมหาวิหาร มีรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบฐานปัทม์ลูกแก้วอกไก่ มีหลังคาเป็นแบบ “ชุ่มโง” คือก่อผนังเสาทั้ง ๒ ด้านโค้งเข้าหากัน ยอดหลังคาสร้างเป็นทรงปราสาทซ้อนกันหลายชั้น ชุ่มประตูลงนี้เชื่อว่าสร้างขึ้นพร้อมกับการปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุทริภุชเวศม์ในพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ด้านหน้าชุ่มประตูลงมีประติมากรรมสิงห์ปูนปั้น ซึ่งสร้างขึ้นในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ประดับอยู่ทั้ง ๒ ข้าง เดิมถัดจากชุ่มประตูลง

²²⁰ กรมศิลปากร, จอมเจดีย์, (กรุงเทพฯ:กรมศิลปากร, 2543), 1-2

ไปทางตะวันออก มีสะพานไม้ทอดข้ามแม่น้ำกวังไปยังวัดพระยืน จึงเรียกชื่ประชุมประตุนี้ว่า 'ประชุมประตูลิงทำสิงห์'

จากป้ายข้อมูลนี้พบว่า ข้อมูลบางส่วนเป็นการบรรยายลักษณะของประชุมประตูลิงและกำหนดอายุว่า อาจมีการสร้างขึ้นพร้อมกับการปฏิสังขรณ์ใหญ่ในพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ส่วนประติมากรรมสิงห์คู่นี้ให้ข้อมูลขัดแย้งกับป้ายข้อมูลวัดพระธาตุหริภุญชัยจากบริษัท ทูร คอร์ปอเรชั่น ที่ระบุว่า สิงห์คู่นี้สร้างในสมัยพระเจ้าอาทิตยราช ข้อมูลในป้ายนี้สันนิษฐานว่านำข้อมูลมาจากแหล่งเดียวกันคือหนังสือ พระธาตุหริภุญไชย²²¹ ที่ส่วนนี้อ้างอิงจากบันทึกของนาย คาร์ล บ็อค ที่เดินทางมาถึงวัดพระธาตุหริภุญไชยในวันที่ 10 มกราคม พุทธศักราช 2424 ที่ได้มีการเขียนบรรยายลักษณะของประติมากรรมสิงห์คู่ไว้²²² จึงอ้างอิงหลักฐานจากภาพถ่ายเก่าว่า อย่างน้อยสิงห์คู่นี้ต้องมีมาก่อนต้นพุทธศตวรรษที่ 25 แล้ว แต่ไม่ได้กล่าวถึงความเป็นไปได้จากการกำหนดอายุด้วยรูปแบบศิลปะเลย

ภาพประกอบที่ 3 ป้ายข้อมูลประชุมประตูลิงทำสิงห์ จาก สำนักงานจังหวัดลำพูน

²²¹ เพ็ญสุภา สุคตะ ใจอินทร์, พระธาตุหริภุญไชย, (เชียงใหม่: สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2553), 50-55

²²² เสถียร พันธรังสีและอัมพร ทีชะระ, ท้องถิ่นสยามยุคพระพุทธเจ้าหลวง, เรียบเรียงจาก Temples and Elephants ของ Carl Bock, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์การ์สันต์, 2539), 177 อ้างถึงใน เพ็ญสุภา สุคตะ ใจอินทร์, พระธาตุหริภุญไชย, (เชียงใหม่: สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2553), 54

1.1.3 ป้ายข้อมูลหอธรรม จากสำนักงานจังหวัดลำพูน (ตำแหน่งที่ 3) (ภาพประกอบที่ 4)

ป้ายข้อมูลหอธรรม วัดพระธาตุหริภุญไชยนี้ สร้างจากวัสดุเดียวกันและมีรูปแบบเดียวกันกับป้ายข้อมูลซุ้มประตูโขงทำสิงห์ ติดตั้งอยู่ชิดกับบริเวณมุมทิศตะวันออกเฉียงเหนือของหอไตร ป้ายหันออกสู่ทิศเหนือ มีข้อความในป้ายดังนี้

‘หอธรรม

หอธรรมหรือหอพระไตรปิฎกนี้มีประวัติการก่อสร้างปรากฏตามหลักฐานศิลาจารึกพระธาตุหริภุญชัย วรรมหาวีหาร (ลพ.๑๕) ว่าสร้างโดยพระเมืองแก้ว กษัตริย์ผู้ครองเมืองเชียงใหม่และพระราชมารดาในพ.ศ. ๒๐๕๓ โดยในครั้งนั้นได้โปรดให้สร้างพระไตรปิฎกและพระพุทธรูปทองคำมาประดิษฐานในหอธรรมที่สร้างขึ้นด้วย

ลักษณะสถาปัตยกรรม เป็นอาคาร ๒ ชั้น หันหน้าไปทางทิศตะวันตก แผนผังอาคารเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ายกเก็จ ๒ ชั้น ทั้งด้านหน้าและด้านหลัง อาคารชั้นล่างก่ออิฐถือปูน มีบันไดทางขึ้นทอดยาวขึ้นไปสู่อาคารชั้นบนซึ่งเป็นเครื่องไม้ ตกแต่งไม้โครงสร้างด้วยการแกะสลักลายพันธุ์พฤกษาปิดทองล่องชาด ผนังอาคารตกแต่งด้วยลายฉลุไม้ปิดทองล่องชาดประดับกระจก หลังคามุงด้วยกระเบื้องโลหะ’

จากป้ายข้อมูลนี้พบว่ามีการใช้ข้อมูลจากศิลาจารึกมาใช้ในการกำหนดอายุสถาปัตยกรรม ซึ่งข้อมูลจากจารึกนั้นระบุถึงนามผู้สร้างและสิ่งอื่นที่มีการก่อสร้างในครั้งเดียวกันแต่ไม่ได้บรรยายถึงลักษณะรูปแบบของหอธรรมไว้เลย ส่วนข้อมูลที่บรรยายลักษณะของหอธรรมในปัจจุบันนั้นก็ไม่ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ทางด้านรูปแบบหรือความเป็นไปได้ที่หอธรรมในปัจจุบันจะมีลักษณะเหมือนกับหอธรรมสมัยพระเมืองแก้ว หรือสถาปัตยกรรมประเภทเดียวกันที่สร้างขึ้นในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งหากพิจารณาเปรียบเทียบรูปแบบของสถาปัตยกรรมแล้ว รูปแบบหอไตรนี้มีความคล้ายคลึงกับหอไตรของวัดพระสิงห์ วรรมหาวีหาร จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งหอไตรวัดพระสิงห์นั้นมียุทธศาสตร์ว่าสร้างเมื่อพุทธศักราช ๒๓๕๔ และบูรณะครั้งสำคัญในพุทธศักราช ๒๔๖๕ จึงสันนิษฐานว่ารูปแบบปัจจุบันของหอไตร วัดพระธาตุหริภุญไชยนี้สร้างในสมัยพระเจ้ากาวิละ²²³

²²³ เพ็ญสุภา สุคตะ ใจอินทร์, พระธาตุหริภุญไชย, (เชียงใหม่: สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2553), 68-

ภาพประกอบที่ 4 ป้ายข้อมูลหอธรรม จาก สำนักงานจังหวัดลำพูน

1.1.4 ป้ายข้อมูลเขาพระสุเมรุ จากสำนักงานจังหวัดลำพูน (ตำแหน่งที่ 4) (ภาพประกอบที่ 5)

ป้ายข้อมูลเขาพระสุเมรุจำลองนี้ทำขึ้นในรูปแบบเดียวกับป้ายข้อมูลอื่นๆในวัดพระธาตุหริภุชชัยที่จัดทำโดยสำนักงานจังหวัดลำพูน ติดตั้งอยู่บริเวณด้านทิศเหนือของเขาพระสุเมรุจำลอง หันออกสู่ทิศเหนือ โดยในป้ายข้อมูลมีข้อความดังนี้

เขาพระสุเมรุ

ไม่ปรากฏประวัติการก่อสร้างชัดเจน แต่พบหลักฐานจากภาพถ่ายเก่าว่า ตั้งอยู่หน้าหอพระไตรปิฎกของวัดพระธาตุหริภุชชัย มาแต่โบราณ

รูปแบบสถาปัตยกรรมประกอบด้วยฐานเชิงกลมซ้อนกัน ๓ ชั้น รองรับท้องไม้ประดับด้วยลูกแก้ว ออกไก่และกรอบช่องกระจก เหนือขึ้นไปเป็นบัวหงายขึ้นรับเขาพระสุเมรุซึ่งประกอบด้วยสัตว์บริภัณฑ์คีรีและมหานทีสี่พันคร จำลองด้วยแผ่นทองสำริดคูนนูนศิลปะหริภุชชัยเป็นลวดลายต้นไม้ เทพยดา สัตว์ป่าและเหล่าอสูร ซ้อนเหลื่อมกัน ๗ ชั้น ชั้นบนสุดประดับด้วยไพชยนต์มหาปราสาท ซึ่งเปรียบเสมือนที่ประทับของพระอินทร์

เขาพระสุเมรุนี้สร้างขึ้นตามคติความเชื่อเรื่องแกนกลางของโลกและจักรวาล ซึ่งมีต้นกำเนิดมาจากประเทศอินเดียในยุคพระเวทย์ ต่อมาได้แพร่หลายเข้ามาในกลุ่มประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่นับถือพุทธศาสนาและเชื่อว่าน่าจะมีแต่เข้ามายังอาณาจักรล้านนาพร้อมพุทธศาสนาลังกาวงศ์ในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑'

จากป้ายข้อมูลนี้พบว่าข้อมูลในป้ายนั้นเป็นข้อมูลบรรยายลักษณะของเขาพระสุเมรุจำลอง ข้อมูลบางส่วนมีความสอดคล้องกับข้อมูลจากหนังสือ พระธาตุหริภุญไชย²²⁴ อีกทั้งยังกำหนดรูปแบบของศิลปะว่าเป็นศิลปะแบบหริภุญชัย ซึ่งขัดแย้งกับความเห็นของ ศ.ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ที่เห็นว่าลวดลายประดับเขาพระสุเมรุและเขาสัตตบริภัณฑ์นั้นอาจทำขึ้นมาในสมัยรัตนโกสินทร์โดยการเลียนแบบลวดลายขอมสมัยก่อนนครวัด ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๕-๑๖ เนื่องจากมีความคล้ายคลึงกับลวดลายที่ประดับบนสำเภาทองคำที่ประดับอยู่ด้านในรั้วหอกด้านทิศเหนือและทิศใต้ขององค์พระธาตุหริภุญไชยที่อาจเป็นสกุลช่างเดียวกัน²²⁵

ภาพประกอบที่ 5 ป้ายข้อมูลเขาพระสุเมรุจำลอง จาก สำนักงานจังหวัดลำพูน

1.1.5 ป้ายข้อมูลพระธาตุหริภุญชัย จากสำนักงานจังหวัดลำพูน (ตำแหน่งที่ 5) (ภาพประกอบที่ 6)

ป้ายข้อมูลพระธาตุหริภุญชัยนี้มีรูปแบบเหมือนกับป้ายให้ข้อมูลป้ายอื่นที่จัดทำโดยสำนักงานจังหวัดลำพูน ตำแหน่งที่ติดตั้งป้ายนี้อยู่ที่จุดผนังฝั่งทิศใต้ภายนอกตัวอาคารวิหารหลวง แผ่นป้ายหันออกสู่ทิศใต้ มีเนื้อหาดังนี้

‘พระธาตุหริภุญชัย

²²⁴ เพ็ญสุภา สุคตะ ใจอินทร์, พระธาตุหริภุญไชย, (เชียงใหม่: สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2553), 72-74

²²⁵ สัมภาษณ์ รศ.ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์, อาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๑ อ้างถึงใน เพ็ญสุภา สุคตะ ใจอินทร์, พระธาตุหริภุญไชย, (เชียงใหม่: สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2553), 74

ตำนานระบุว่าสร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๗ โดยพระเจ้าอาทิตย์ราชเพื่อประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุที่อุบัตินั้นในเขตพระราชวังแรกสร้างเป็นเจดีย์ทรงปราสาทต่อมาในสมัยพระเจ้าสุวาทิ สิทธิแห่งอาณาจักรศรีอยุธยาได้ทรงก่อพอกองค์พระธาตุให้มีขนาดใหญ่ขึ้น แต่ยังคงรูปแบบสถาปัตยกรรมเดิมไว้ ครั้งพระยามังรายตีเมืองศรีอยุธยาได้ในพุทธศตวรรษที่ ๑๕ ได้ทรงก่อเจดีย์ทรงกลมครอบทับองค์เจดีย์เดิมไว้ ต่อมาได้รับการปฏิสังขรณ์โดยบูรพมหากษัตริย์ล้านนาสืบเนื่องมาอีกหลายพระองค์ ส่วนรูปแบบในปัจจุบันเป็นผลจากการปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ในสมัยพระเจ้าติโลกราชในปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐ โดยผสมผสานเจดีย์ทรงระฆังแบบพุกามและเจดีย์ทรงระฆังแบบลังกาจนกลายเป็นรูปแบบเฉพาะของเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนาที่ได้รับการยอมรับว่ามีรูปแบบที่สง่างามและสง่าอิทธิพลให้แก่การสร้างเจดีย์ประธานในวัดต่างๆจำนวนมาก

พระธาตุศรีบุญชัยเป็นปฐมเจดีย์ที่สร้างขึ้นเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุในอาณาจักรศรีอยุธยา และได้รับการเคารพสักการะจากพุทธศาสนิกชนและบูรพมหากษัตริย์สืบมาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลาร่วม ๕๐๐ ปี ถือเป็น ๑ ใน ๘ จอมเจดีย์ของไทยและยังเป็น ๑ ในสี่ตมหาสถานที่พระมหากษัตริย์เมื่อแรกเสวยราชย์จะต้องแต่งเครื่องสักการบูชาถวายตามโบราณราชประเพณี'

จากป้ายข้อมูลนี้พบว่าศักราชการสร้างพระธาตุศรีบุญชัยนี้ใช้ข้อมูลจากชินกาลมาลีปกรณ์ที่ระบุศักราชการสร้างไว้ว่าสร้างขึ้นในปีพุทธศักราช 1607²²⁶ ซึ่งเป็นศักราชเดียวกับที่นำมาเป็นความแทรกในตำนานจามเทวีวงศ์²²⁷ นอกจากนี้ป้ายข้อมูลนี้ยังบรรยายถึงลักษณะของพระธาตุศรีบุญชัยเมื่อแรกสร้างและการปฏิสังขรณ์ ป้ายนี้กำหนดอายุขององค์พระธาตุศรีบุญชัยไว้สอดคล้องกับที่นักวิชาการกำหนดอายุด้วยการใช้รูปแบบและพัฒนาการของสถาปัตยกรรม ส่วนประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมรวมทั้งจารึกที่พบบนแผ่นทองหุ้มองค์พระธาตุ ว่าน่าจะมีการปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ให้มีรูปแบบปัจจุบันในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐²²⁸ นอกจากนี้ป้ายนี้ยังให้ข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะเล็กน้อย ในแง่ของการรับอิทธิพลทางด้านรูปแบบและการผสมผสานรูปแบบของสถาปัตยกรรม จนทำให้เกิดรูปแบบสถาปัตยกรรมอันโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของพระธาตุศรีบุญชัยของค์ปัจจุบัน

²²⁶ พระรัตนปัญญาเถระ,ชินกาลมาลีปกรณ์,(กรุงเทพฯ:มิตรนราการพิมพ์,2510),102

²²⁷ พระโพธิ์รังสี,เรื่องจามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองศรีอยุธยาทั้งภาษาบาลีและคำแปล,พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: ศรีปัญญา,2554),100

²²⁸ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “ รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์” , (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),107

ภาพประกอบที่ 6 ป้ายข้อมูลพระธาตุหริภุญชัย จาก สำนักงานจังหวัดลำพูน

1.1.6 ป้ายข้อมูลสุวรรณเจดีย์ (ปทุมวดีเจดีย์) จากสำนักงานจังหวัดลำพูน (ตำแหน่งที่ 6) (ภาพประกอบที่ 7)

ป้ายข้อมูลสุวรรณเจดีย์นี้ติดตั้งอยู่บนฐานคอนกรีตชิดกับฐานด้านทิศใต้ขององค์สุวรรณเจดีย์ ป้ายหันออกสู่ทิศใต้ มีข้อมูลในป้ายดังนี้

‘สุวรรณเจดีย์ (เจดีย์ปทุมวดี)

ตำนานกล่าวว่า สร้างโดยพระนางปทุมวดีคือกรมเหล่าของพระเจ้าอาทิตย์ราช พร้อมกับพระเจ้าอาทิตย์ราชทรงสร้างพระธาตุหริภุญชัยในราว พ.ศ.๑๖๐๗ ส่วนตำนานมูลศาสนาระบุเพิ่มเติมว่าในครั้งนั้นทรงโปรดฯให้ประดับทองคำบริเวณส่วนยอดของเจดีย์ จึงได้ชื่อว่า สุวรรณเจดีย์ สุวรรณเจดีย์เป็นเจดีย์ก่ออิฐแต่ฐานก่อด้วยศิลาแลง มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมซ้อนเหลื่อมกัน ๓ ชั้น รองรับเรือนธาตุที่มีซุ้มจรนำซ้อนลดหลั่นกัน ๕ ชั้น ภายในซุ้มจรนำประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นประทับยืนแสดงปางประทานอภัย ศิลปะหริภุญไชยอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ ซึ่งเป็นช่วงเวลาในเมืองหริภุญไชยมีความเจริญอย่างสูงสุดทั้งด้านการค้า ศาสนาและศิลปะวิทยาการ’

จากป้ายข้อมูลนี้พบว่า ข้อมูลของสถาปัตยกรรมอ้างอิงศักราชการสร้างจากชินกาลมาลีปกรณ์คือ พุทธศักราช ๑๖๐๗²²⁹ และบรรยายลักษณะของสุวรรณเจดีย์ ส่วนการกำหนดอายุนั้นกำหนดไว้ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17-18 ซึ่งสอดคล้องกับนักวิชาการที่สันนิษฐานว่าองค์เจดีย์อาจมี

²²⁹ พระรัตนปัญญาเถระ,ชินกาลมาลีปกรณ์,(กรุงเทพฯ:มิตรนราการพิมพ์,2510),102

การบูรณะซ่อมแซมเรื่อยมา เนื่องจากรูปแบบสถาปัตยกรรมในปัจจุบันมีรูปแบบและระเบียบแบบแผนคล้ายเจดีย์กู่กุดทุกประการจึงอาจกำหนดอายุให้อยู่ในช่วงเวลาเดียวกันได้คือ ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 17- ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 18²³⁰

ภาพประกอบที่ 7 ป้ายข้อมูลสุวรรณเจดีย์ จาก สำนักงานจังหวัดลำพูน

1.1.7 ป้ายข้อมูลหอกังสดาล จากสำนักงานจังหวัดลำพูน (ตำแหน่งที่ 7) (ภาพประกอบที่ 8)

ป้ายข้อมูลหอกังสดาลติดตั้งอยู่ตรงมุมทิศตะวันออกเฉียงใต้ของฐานชั้นแรกของหอกังสดาล มีรูปแบบเดียวกับป้ายที่จัดทำขึ้น โดยสำนักงานจังหวัดลำพูน โดยมีข้อมูลในป้ายดังนี้

‘หอกังสดา

หอกังสดาลตั้งอยู่ด้านทิศเหนือของวิหารหลวง เดิมมีรูปทรงเป็นเสาก่ออิฐฉาบปูน ๒ ชั้น แขนว กังสดาลสำริดขนาดใหญ่ซึ่งหล่อขึ้นที่วัดพระสิงห์ เมืองเชียงใหม่ โดยคณะศรัทธาของพระมหาเถร วัดป่าสูงเม่น จังหวัดแพร่ ในพ.ศ.๒๔๐๓ และถวายเป็นพุทธบูชาแก่พระธาตุหริภุญชัย เมืองลำพูน ต่อมาได้มีการบูรณะเปลี่ยนรูปทรงเสาที่แขนวกังสดาลเป็นอาคาร โถงสูง ๒ ชั้น ศิลปะหริภุญไชย โดยแขนวกังสดาล ไม้ชั้นล่างและแขนวงระฆังสำริดที่หล่อขึ้น ในสมัยเจ้าดาราคิริรัตนไพโรจน์ ผู้ครองเมืองลำพูน (พ.ศ. ๒๔๑๔-๒๔๓๓) ไม้ชั้นบน’

²³⁰ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),31

จากป้ายข้อมูลนี้พบว่านำข้อมูลมาจากหนังสือพระธาตุหริภุญไชย²³¹ แต่ข้อมูลเรื่องรูปแบบศิลปะนั้นกลับไม่ถูกต้อง โดยกล่าวว่าอาคารหอกังสดาลในปัจจุบันนั้นเป็นศิลปะแบบหริภุญไชยทั้งที่ตามจารึกบนตัวกังสดาลนั้นระบุว่าสร้างขึ้นในปีพุทธศักราช 2481 ซึ่งเป็นสมัยรัตนโกสินทร์หรือสมัยปัจจุบันแล้ว

ภาพประกอบที่ 8 ป้ายข้อมูลหอกังสดาล จาก สำนักงานจังหวัดลำพูน

1.1.8 ป้ายข้อมูลเจดีย์เชียงยัน จากสำนักงานจังหวัดลำพูน (ตำแหน่งที่ 8) (ภาพประกอบที่ 9)

ป้ายข้อมูลเจดีย์เชียงยันนั้นมีรูปแบบเดียวกับป้ายอื่นๆจากสำนักงานจังหวัดลำพูนโดยตัวป้ายนั้นติดตั้งอยู่ต่ำกว่าระดับพื้นดินใ้งานปัจจุบัน ใกล้กับฐานเจดีย์เชียงยันด้านทิศใต้และหันออกสู่ทิศใต้ มีข้อมูลในป้ายดังนี้

เจดีย์เชียงยัน

เจดีย์เชียงยันตั้งอยู่ในเขตสังฆาวาสด้านทิศเหนือของพระธาตุหริภุญชัย เจดีย์องค์นี้มีตำนานท้องถิ่นระบุว่า สร้างโดยพ่อครัวและแม่ครัวที่ทำอาหารเลี้ยงช่างที่มาก่อสร้างองค์พระธาตุหริภุญชัย จึงมีชื่อท้องถิ่นอีกชื่อหนึ่งว่าเจดีย์แม่ครัว ลักษณะเป็นเจดีย์ก่ออิฐทรงปราสาท ๕ ยอด

จากรูปแบบสถาปัตยกรรม นักประวัติศาสตร์ศิลปะหลายท่านจึงกำหนดอายุของเจดีย์องค์นี้ไว้ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๕ ส่วนประติมากรรมปูนปั้นประดับองค์เจดีย์นั้นสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นงาน

²³¹ เพ็ญสุภา สุคตะ ไฉอินทร์, พระธาตุหริภุญไชย, (เชียงใหม่: สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2553), 74-

‘ข้อมูลในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑ และน่าจะเกิดขึ้นพร้อมกับการปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุหริภุญชัย เพราะมีรูปแบบศิลปะสถาปัตยกรรมอยู่ในช่วงเวลาเดียวกัน’

ป้ายข้อมูลเจดีย์เชียงยืนนี้ใช้ข้อมูลจากตำนานพื้นบ้านในการอธิบายเรื่องมูลเหตุการสร้าง แต่กำหนดอายุโบราณสถานนี้โดยใช้ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ²³² เนื่องจากไม่มีบันทึกถึงศักราชการสร้างและสาเหตุที่แน่ชัดในการสร้าง

ภาพประกอบที่ 9 ป้ายข้อมูลเจดีย์เชียงยืน จาก สำนักงานจังหวัดลำพูน

จากป้ายให้ข้อมูลถาวรที่ติดตั้งอยู่ในบริเวณ โบราณสถานทั้งหมดนั้นจะสังเกตได้ว่ามี การนำเสนอข้อมูลเป็นตัวอักษรอย่างเดียว ให้ข้อมูลสองภาษาคือภาษาไทยและอังกฤษ โดยมีการใช้ ข้อมูลปะปนกันทั้งจากตำนานและข้อมูลทางวิชาการ สำหรับข้อมูลทางวิชาการด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะนั้นมีการนำมาใช้ในการให้ข้อมูลโบราณสถานน้อยมาก ทำให้นักท่องเที่ยวที่ไม่มีพื้นฐานด้าน ประวัติศาสตร์และได้รับข้อมูลจากป้ายข้อมูลเพียงอย่างเดียวนั้นเกิดความสับสนว่าเจดีย์เชียงยืนคือ เจดีย์แม่ครัวที่กล่าวถึงในตำนานพื้นบ้าน²³³ และรูปแบบศิลปกรรมของเจดีย์เชียงยืนนั้นเกิดขึ้นในยุค สมัยเดียวกันกับการก่อสร้างองค์พระธาตุหริภุญชัย

การให้ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ศิลปะแก่นักท่องเที่ยวที่ไม่มีพื้นฐานทางด้านงานช่าง ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมนั้นจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำเสนอรูปแบบและ

²³² ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐาน โบราณคดี ศิลปะและเอกสาร ทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),46-47

²³³ สงวน โชติสุขรัตน์,ตำนานเมืองเหนือ,(กรุงเทพฯ:ศรีปัญญา,2552),555

ส่วนประกอบต่างๆของสถาปัตยกรรมที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์และพัฒนาการทางด้านรูปแบบของตัวโบราณสถานกับโบราณสถานอื่นที่อาจมีอิทธิพลต่อคติการสร้างและการออกแบบโบราณสถาน ทั้งที่อยู่ในยุคสมัยก่อนหน้าหรือร่วมสมัยกัน หากมีการใช้สื่อที่เหมาะสมจะทำให้เข้าใจรูปแบบ ความสัมพันธ์และพัฒนาการทางด้านรูปแบบของโบราณสถานได้ง่ายขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะเน้นให้เห็นถึงความสำคัญของงานวิจัยด้านประวัติศาสตร์ศิลปะในการแก้ไขปัญหาเรื่องการศึกษาแหล่งที่มา แหล่งบันดาใจ ลำดับขั้นตอนการพัฒนาทางด้านรูปแบบ รวมถึงการกำหนดอายุโบราณสถานที่ไม่มีการบันทึกไว้ในเอกสารทางประวัติศาสตร์

1.2 ป้ายให้ข้อมูลที่ทำขึ้นแบบไม่ถาวร

สำหรับป้ายให้ข้อมูลที่ทำขึ้นแบบไม่ถาวรที่ติดตั้งในบริเวณโบราณสถานนั้นพบว่า มีทั้งหมด 20 ป้าย เป็นป้ายขนาดเล็กแสดงข้อมูลรหัสแบบตอบกลับเร็ว (Quick Response Code หรือ QR Code) เพื่อนำทางไปยังแหล่งข้อมูลออนไลน์ โดยผู้จัดทำป้ายแสดงข้อมูลประเภทนี้และนำมาติดตั้งในบริเวณวัดมีสี่หน่วยงานคือ 1.กรมการท่องเที่ยว 2.กลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 3. สำนักศิลปากรที่ 8 กรมศิลปากร และ 4. เทศบาลเมืองลำพูน

ป้ายข้อมูล QR ของกรมการท่องเที่ยวนั้นทำการติดตั้งไว้จำนวน 2 จุด มีรูปแบบเหมือนกัน และมีขนาดเท่ากัน โดยวัสดุที่ใช้ติดตั้งกับแท่นฐานเป็นแผ่นพลาสติกใส ด้านในบรรจุแผ่นป้ายข้อมูลที่พิมพ์ลงบนกระดาษเคลือบกันน้ำ โดยแผ่นป้ายข้อมูลนี้มีการบรรจุข้อมูลเกี่ยวกับจังหวัดที่ติดตั้งป้าย รหัสแบบตอบกลับเร็ว ชื่อสถานที่ท่องเที่ยว วิธีการใช้งานรหัสแบบตอบกลับเร็ว สัญลักษณ์หน่วยงานผู้รับผิดชอบและหมายเลขโทรศัพท์สำหรับติดต่อ ด้านบนป้ายข้อมูลนี้มีการครอบทับด้วยพลาสติกใสอีกชั้นหนึ่งเพื่อป้องกันการเสียหายจากรอยขีดข่วน ขาดป้ายเป็นโลหะยึดติดกับแท่นฐานที่เป็นอิฐที่มีน้ำหนักพอสมควร ทำให้มีความแข็งแรงในระดับหนึ่งแต่สามารถเคลื่อนย้ายได้ สำหรับป้ายข้อมูลของกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 นั้นมีขนาดเล็กกว่าและติดตั้งไว้เพียงจุดเดียว ตัวป้ายทำจากไม้ แกะสลักเป็นรหัสแบบตอบกลับเร็ว ชื่อโครงการที่จัดทำและสัญลักษณ์ของกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 ยึดติดกับขาตั้งป้ายโลหะ ส่วนฐานนั้นยึดติดกับแท่นฐานปูนซีเมนต์ขนาดเล็ก ทำให้มีความมั่นคงพอสมควรแต่เคลื่อนย้ายได้ ส่วนป้ายของเทศบาลเมืองลำพูนนั้น จัดทำขึ้นภายใต้โครงการ Lamphun Connect เป็นป้ายที่ส่วนรองรับแผ่นป้ายข้อมูลนั้นทำจากพลาสติก ยึดติดกับเสาป้ายที่ทำจากโลหะ แผ่นป้ายนั้นมีข้อมูลดังนี้ ภาพสัญลักษณ์สถานที่ท่องเที่ยวภายใต้โครงการ Lamphun Connect รหัสแบบตอบกลับเร็ว ชื่อตำแหน่งที่ติดตั้งป้าย รหัส

ป้าย วิธีการดาวน์โหลดแอปพลิเคชันในการใช้งานรหัสแบบตอบกลับเร็วและชื่อสถานที่ท่องเที่ยว โดยในปัจจุบัน ณ วันที่ 6 พฤษภาคม พุทธศักราช 2562 นั้นพบว่าป้ายที่แสดงรหัสแบบตอบกลับเร็ว นั้น มีการตอบสนองที่แตกต่างกันไปดังนี้

1.2.1 ป้ายจากโครงการ Thailand Scan me ของกรมการท่องเที่ยว (ภาพประกอบที่ 12)

ป้ายของกรมการท่องเที่ยวนี้จะนำทางไปยังเว็บไซต์แนะนำสถานที่ท่องเที่ยวของกรมการท่องเที่ยวตามโครงการ Thailand Scan Me โดยไม่จำเป็นต้องใช้แอปพลิเคชันเฉพาะในการนำเสนอข้อมูล ซึ่งเว็บไซต์นี้แนะนำข้อมูลแนะนำแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดลำพูนในภาษาต่างๆ คือ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน ภาษาญี่ปุ่น ภาษาเกาหลี ภาษาเวียดนามและภาษามาลาเลย์ มีการนำเสนอข้อมูลหลากหลายรูปแบบทั้งตัวอักษร ภาพถ่าย แผนที่พร้อมแสดงจุดที่น่าสนใจต่างๆของแหล่งท่องเที่ยว เสียงบรรยายข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ รวมถึงภาพอินโฟกราฟิกแนะนำข้อมูลแต่ละจังหวัด²³⁴ แต่ทั้งนี้ข้อมูลจากเว็บไซต์ Thailand Scan Me เป็นข้อมูลแนะนำการท่องเที่ยวโดยให้ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยว หมายเลขโทรศัพท์ เวลาเปิดและปิดทำการของแต่ละสถานที่ ข้อมูลพิกัดดาวเทียมสำหรับการเดินทางด้วยยานพาหนะส่วนตัว และวิธีการเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยว ส่วนข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ศิลปะของแหล่งท่องเที่ยวนั้นกล่าวถึงน้อยมาก สำหรับข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยวในภาพอินโฟกราฟิกนั้นมีข้อมูลย่อ ตามหัวข้อดังนี้ ข้อมูลทั่วไปของจังหวัด คำขวัญจังหวัด พื้นที่และประชากร การเดินทาง สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ เทศกาลและงานประเพณี อาหารและของฝาก และเกร็ดความรู้เกี่ยวกับจังหวัด ทั้งนี้ป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็วที่ติดตั้งภายในบริเวณวัดพระธาตุหริภุญชัย นั้นได้ทำการนำทางไปยังเว็บไซต์ โดยให้ข้อมูลเกี่ยวกับโบราณสถานไว้ ดังนี้

‘วัดพระธาตุหริภุญชัย วรมหาวิหาร

053-563-612

ตำบลในเมือง อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน

²³⁴ กรมการท่องเที่ยว, Thailand Scan Me- วัดพระธาตุหริภุญชัย วรมหาวิหาร, เข้าถึงเมื่อ 28 กุมภาพันธ์ 2562, เข้าถึงได้จาก <http://thailandscanme.com/lpn001--Wat-Phrathat-Hariphunchai-Woramahawihan/th>

เปิดทุกวัน เวลา 06.00 น.- 18.00 น.

thai.tourismthailand.org

ว่ากันว่าจะไปเที่ยวเมืองไหนให้ราบรื่นตลอดทริป ควรต้องไปไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำเมืองเสียก่อน “ วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร ” ถือว่าอยู่ในอันดับต้นๆที่นักท่องเที่ยวควรไปเยือน เนื่องจากเป็นวัดคู่บ้านคู่เมืองลำพูน ที่มีอายุยาวนานกว่าหนึ่งพันปี เชื่อกันว่าภายในองค์พระธาตุประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุที่ชาวพุทธจะได้เคารพสักการะสักครั้งหนึ่งในชีวิต และสำหรับคนที่เกิดปีระกา ถือว่าเป็นโชคสองชั้น เพราะจะได้บูชาองค์พระธาตุประจำปีเกิดของคนเกิดปีระกาเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต’

จากข้อมูลที่น่าสนใจในเวปไซต์โครงการ Thailand Scan me ของกรมการท่องเที่ยวพบว่า มีข้อมูลที่ใช้ในการชักจูงใจให้เยี่ยมชมและสักการะวัดพระธาตุหริภุญชัย ในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำเมือง เป็นโบราณสถาน que เชื่อว่ามีพระบรมสารีริกธาตุประดิษฐานอยู่ มีอายุยาวนานกว่าหนึ่งพันปี และเป็นพระธาตุประจำปีเกิด ทั้งนี้ ไม่มีการให้ข้อมูลด้านรูปแบบศิลปกรรม พัฒนาการและคุณค่าของโบราณสถานในด้านประวัติศาสตร์ศิลปะแต่อย่างใด ทั้งที่การชื่นชมศิลปกรรมจากตัวโบราณสถานไปพร้อมกับการเรียนรู้แนวคิดอันจะทำให้ตระหนักถึงคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ นั้นเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากการเรียนรู้และชื่นชมงานศิลปกรรมจากหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ยังคงแสดงให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน อันจะนำไปสู่การใช้เวลาในการเยี่ยมชมภายใน โบราณสถาน que เพิ่มขึ้น ซึ่งจะทำให้สังเกตเห็นถึงพลวัตด้านพัฒนาการของมนุษย์ ความเชื่อและศรัทธาที่มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในบริเวณ โบราณสถาน การจัดการทรัพยากร ของเสียและการอนุรักษ์โบราณสถาน que ควรทำในอนาคต มากกว่าการกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเพื่อสักการะบูชา หรือผลิตชุดความเชื่อ อันจะส่งผลกระทบต่อนักท่องเที่ยวเข้ามาสักการะโบราณสถาน que เพิ่มขึ้น แต่ได้รับคุณค่าจากการมาเที่ยวชมโบราณสถานเพียงฉาบฉวย

ภาพประกอบที่ 10 หน้าเว็บไซต์ของกรมการท่องเที่ยวเมื่อนำทางด้วยการสแกนรหัส QR

นอกจากนี้ในเว็บไซต์ ยังมีการบรรจุ Hyperlink สำหรับการนำทางไปยังแหล่งข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับวัดพระธาตุหริภุญชัย โดยใช้เว็บไซต์ของกรมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเป็นแหล่งข้อมูลอ้างอิง ซึ่งข้อมูลในเว็บเพจของกรมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยนั้นมีดังนี้

‘สถานที่ท่องเที่ยว

วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร

ข้อมูลการติดต่อ

ที่อยู่: อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

เบอร์โทร: +66 5331 1104

วันเปิดทำการ : ทุกวัน

เวลาเปิดทำการ : 06.00 – 18.00

รายละเอียดสถานที่ท่องเที่ยว

บอกได้คำเดียวว่า ถ้ามาเยือนลำพูนแล้วไม่ได้แวะชมวัดแห่งนี้ ถือว่ามาเสียเที่ยวจริงๆ เพราะที่นี่คือ วัดที่สำคัญที่สุดของเมืองลำพูน ตามประวัตินั้นกล่าวว่าวัดนี้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1651 ในสมัยพระเจ้าอาทิตยราช และภายในวัดก็เต็มไปด้วยโบราณสถานล้ำค่าให้คุณได้ชื่นชมมากมาย

นำชม

- ชุมประตู่ ก่อนก้าวเข้าสู่ภายในวัด คุณจะต้องผ่านชุมประตู่อันเป็นฝีมือ โบราณสมัยศรีวิชัย ก่ออิฐถือปูนประดับลวดลายวิจิตรพิสดาร ประกอบด้วยชัมน้อยคเป็นชั้นๆ หน้าชุมประตู่มีสิงห์ใหญ่คู่หนึ่งยืนเป็นสง่าบนแท่นสูงประมาณ 1 เมตร สิงห์คู่นี้ปั้นขึ้นในสมัยพระเจ้าอาทิตยราชเมื่อทรงถวายวังให้เป็นสังฆาราม
- วิหารหลวง เป็นวิหารหลังใหญ่ที่คุณจะได้พบหลังจากเดินผ่านชุมประตู่เข้ามาวิหารหลังนี้มีพระระเบียงรอบค้ำ มีมุขออกทั้งด้านหน้าและด้านหลัง เป็นวิหารที่สร้างขึ้นใหม่แทนวิหารหลังเก่า ซึ่งถูกพายุพัดพังทลายไปเมื่อ พ.ศ. 2458 โดยใช้เป็นที่บำเพ็ญกุศลและประกอบศาสนกิจทุกวันพระ ภายในวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปปฏิมาใหญ่ 3 องค์ ก่ออิฐถือปูน ลงรักปิดทองบนแท่นแก้วและมีพระพุทธรูปปฏิมาโลหะขนาดกลางสมัยเชียงแสนชั้นต้นและชั้นกลางอีกหลายองค์
- พระบรมธาตุศรีภุชชัย ตั้งอยู่หลังวิหารหลวง เป็นที่ประดิษฐานพระเกศธาตุบรรจุในโกศทองคำ เจดีย์ประกอบด้วยฐานปัทม์แบบฐานบัวลูกแก้วย่อเก็จ ต่อจากฐานบัวลูกแก้วเป็นฐานเชียงกลมสามชั้น ตั้งรับองค์ระฆังกลม บัลลังก์ย่อเหลี่ยม เจดีย์มีลักษณะใกล้เคียงกับพระธาตุคอกยสุเทพที่จังหวัดเชียงใหม่ มีสถูปบุษกร (ระเบียงหอกซึ่งเป็นริ้วเหล็กและทองเหลือง) 2 ชั้น สำเกาทองประดิษฐานอยู่ประจำริ้วชั้นนอกทั้งทิศเหนือและทิศใต้ มีชัมนกมณเฑาะ์และฉัตรประจำสี่มุม หอคอยประจำทุกด้านรวม 4 หอ บรรจุพระพุทธรูปนั่งทุกหอ นอกจากนี้ยังมีโคมประทีปและแท่นบูชาก่อประจำไว้เพื่อเป็นที่สักการะบูชาของพุทธศาสนิกชนทั่วไป พระบรมธาตุนี้ นับเป็นปูชนียสถานอันสำคัญยิ่งในล้านนามาตั้งแต่สมัยโบราณ ในวันเพ็ญเดือน 6 โดยจะมีการจัดงานนมัสการและสงฆ์พระบรมธาตุทุกปี ตามประวัติกล่าวว่า เมื่อ พ.ศ. 1440 พระเจ้าอาทิตยราชกษัตริย์วงศ์รามัญผู้ครองนครลำพูนได้สร้างมณฑปครอบโกศทองคำ บรรจุพระบรมธาตุไว้ภายในและมีการสร้างเสริมกันต่อมาอีกหลายสมัย ต่อมาใน พ.ศ. 1986 พระเจ้าติโลกราช

กษัตริย์ผู้ครองนครเชียงใหม่และได้ปฏิสังขรณ์บูรณะเสริมองค์พระเจดีย์ขึ้นใหม่เป็นแบบลังกา
ซึ่งปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้

ที่ตั้ง: ตั้งอยู่ใจกลางเมืองลำพูน มีถนนล้อมรอบสี่ด้าน คือ ถนนอัฐราทางทิศเหนือ ถนนชัยมงคล
ทางทิศใต้ ถนนรอบเมืองทางทิศตะวันออก และถนนอินททยสทางทิศตะวันตก ห่างจากศาลากลาง
จังหวัดประมาณ 150 เมตร เปิดเวลา 6.00 – 18.00 น. ค่าเข้าชม ชาวต่างชาติ 20 บาท สอบถาม
รายละเอียด โทร. 0 5331 1104 โทรสาร 0 5353 0753 เว็บไซต์ www.hariphunchaitemple.org

จากเว็บเพจของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยนั้นพบว่า ข้อมูลที่นำเสนอในส่วนมากนำมา
จากหนังสือตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย²³⁵ ซึ่งในปัจจุบันมีการนำมาเรียบเรียงใหม่ในรูปแบบ
เอกสารนำชมวัดพระธาตุหริภุญชัย มีการให้ข้อมูลโบราณสถานว่าสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าอาทิตย
ราช ในพุทธศักราช 1651 แต่ทั้งนี้ศักราชนี้ก็กลับขัดแย้งกันเองในส่วนของข้อมูลการสร้างองค์พระ
ธาตุ ซึ่งในหนังสือตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัยนั้นกล่าวว่าสร้างในปีพุทธศักราช 1440²³⁶ นอกจากนี้
มีการอธิบายถึงรูปแบบศิลปกรรมของสถาปัตยกรรมในบริเวณวัดตามแบบแผนของหนังสือตำนาน
พระธาตุเจ้าหริภุญชัย ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมของซุ้มประตูโขงที่ระบุว่าเป็นแบบศรีวิชัย
ประติมากรรมสิ่งที่มีการระบุว่าสร้างโดยพระเจ้าอาทิตยราช ที่เมื่อพิจารณาด้วยแนวคิดด้าน
ประวัติศาสตร์ศิลปะแล้วนั้นอาจไม่สมเหตุสมผลกับรูปแบบศิลปกรรมในปัจจุบันเลย ทั้งนี้เว็บเพจ
ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเป็นอีกเว็บเพจหนึ่งที่มีมีการนำไปใช้ในเป็นข้อมูลอ้างอิง
เกี่ยวกับประวัติของแหล่งท่องเที่ยว จึงทำให้เมื่อมีข้อมูลที่คลาดเคลื่อนจากหลักวิชาการแล้ว การที่
ผู้ใช้งานนำไปอ้างอิงและใช้ต่อกันไปโดยที่มิได้มีการตรวจสอบนั้นอาจทำให้เกิดการเข้าใจผิดพลาด
คลาดเคลื่อนไปได้ในวงกว้าง

²³⁵ สังฆะ วรณสัถย,ตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย,(ลำพูน:ม.ป.ท.,2516) 44-49

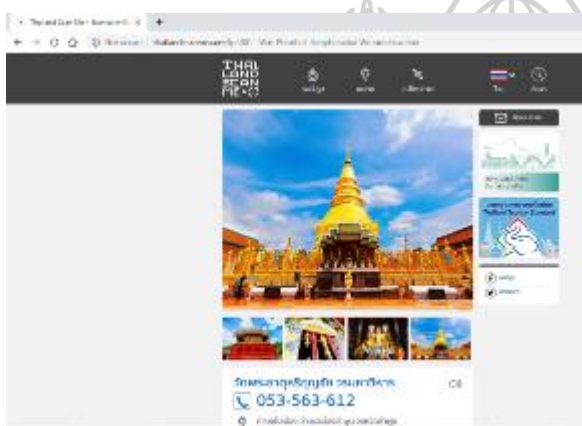
²³⁶ เรื่องเดียวกัน,12

ภาพประกอบที่ 11 ข้อมูลในเว็บเพจการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเมื่อกดนำทางจาก hyperlink จากเว็บไซต์กรมการท่องเที่ยว

ภาพประกอบที่ 12 ป้ายข้อมูลที่นำทางไปยังแหล่งข้อมูลออนไลน์ด้วยรหัสแบบตอบกลับเร็วจากโครงการ Thailand Scan me ของกรมการท่องเที่ยว

ภาพประกอบที่ 13 หน้าเว็บเพจเมื่อนำทางด้วยรหัสแบบตอบกลับเร็วที่ดำเนินงานโดยกรมการท่องเที่ยว

1.2.2 ป้ายข้อมูลรหัสแบบตอบกลับเร็วจากโครงการ Trip Northern ของกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 (ภาพประกอบที่ 15)

ป้ายข้อมูลจากโครงการ Trip Northern นั้นใช้วัสดุเป็นไม้แกะสลักบริเวณผิวหน้าและทาสีดำลงไปเพื่อสร้างรหัสแบบตอบกลับเร็วทางกายภาพ ส่วนพื้นผิวแผ่นป้ายพบว่าไม่ได้มีการใช้สารเคมีเคลือบเพื่อป้องกันการสึกหรอของรหัสแต่อย่างใด แผ่นป้ายไม้ที่ติดตั้งบนขาป้ายที่ทำจากเหล็กกล่อง ติดตั้งบนอิฐคอนกรีต ดังนั้นจึงสามารถเคลื่อนย้ายได้ (ดูภาพประกอบที่ 15) พบว่าไม่สามารถใช้การอ่านรหัสแล้วนำทางไปยังแหล่งข้อมูลโดยตรงได้ ต้องมีการใช้แอปพลิเคชันเฉพาะที่เขียนขึ้นมาในการแสดงผล ทั้งนี้แอปพลิเคชันเฉพาะนี้ต้องมีการติดตั้งลงในอุปกรณ์พร้อมทั้งเปิดใช้งานเครือข่ายอินเทอร์เน็ตและการระบุตำแหน่งพิกัดอุปกรณ์ เพื่อที่จะสามารถหาตำแหน่งที่มีการติดตั้งรหัสนำทาง สำหรับใช้ในการอ่านรหัสและนำทางไปยังแหล่งข้อมูลที่กำหนดไว้ได้

แอปพลิเคชัน Trip Northern นี้มีการใช้งานทั้งหมด 5 หน้าจอ โดยหน้าจอเริ่มต้นจะทำงานร่วมกับการใช้ข้อมูลพิกัดตำแหน่งดาวเทียม สำหรับแสดงผลแหล่งข้อมูลที่อยู่ใกล้เคียง ซึ่งแหล่งข้อมูลนี้มีทั้งแหล่งท่องเที่ยว โบราณสถานและร้านอาหาร ส่วนหน้าจอที่สองนั้นแสดงข่าวสารที่เป็นประกาศแจ้งยังผู้ใช้งานแอปพลิเคชันจากผู้พัฒนาแอปพลิเคชัน สำหรับหน้าจอที่ 3 นั้นเป็นการแสดงเส้นทางการท่องเที่ยวที่แนะนำในบริเวณพื้นที่กลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 สำหรับหน้าจอที่ 4 เป็นการแสดงผลแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจที่นักท่องเที่ยวหรือผู้ใช้งานควรแวะชมโดยแยกเป็นรายจังหวัด ส่วนหน้าจอสุดท้ายนั้นเป็นหน้าจอสำหรับการตั้งค่าของผู้ใช้งาน โดยข้อมูลวัดพระธาตุหริภุญชัยที่น่าสนใจในแอปพลิเคชันจากโครงการ Trip Northern นั้นนำเสนอในรูปแบบของการ์ตูนแอนิเมชัน ภาพพื้นหลังแสดงภาพกราฟิกของวัดพระธาตุหริภุญชัยและของดีประจำจังหวัดลำพูน คือ ลำไย ตัวการ์ตูนที่ใช้นำเสนอนั้นเป็นตัวการ์ตูนผู้หญิงผมยาวเกล้าผมเป็นมวยมัดดอกเอื้องบนมวยผม แต่งกายนุ่งเสื้อแขนกระบอกสวมยางรัดข้อมือหรือกำไลที่ข้อมือซ้าย นุ่งผ้าถุงลายขวาง (ดูภาพประกอบที่ 14) ข้อมูลที่น่าสนใจนั้นเป็นข้อมูลเสียงเพียงอย่างเดียว ไม่มีตัวอักษร โดยทำการอ่านและบันทึกเสียงจากนั้นจึงออกแบบให้ตัวการ์ตูนทำกิริยาท่าทางในการเล่าประวัติ เมื่อถอดเสียงมาจึงได้ข้อมูลดังนี้

‘วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร ปุชณียสถานที่สำคัญยิ่งอีกแห่งหนึ่งของดินแดนล้านนาไทย ตั้งอยู่ใจกลางเมืองลำพูน ซึ่งเป็นองค์พระธาตุประจำปีเกิดของคนเกิดปีระกา โดยสร้างขึ้นเมื่อพุทธศักราช 1651 ในสมัยพระเจ้าอาทิตย์ราช ซึ่งภายในวัด ภายในบริเวณวัดพระธาตุหริภุญชัย มีสิ่งที่น่าสนใจอันได้แก่

ซุ้มประตู ก่อนเข้าไปบริเวณวัดนั้นจะผ่านซุ้มประตูฝีมือ โบราณสมัยศรีวิชัย ก่ออิฐถือปูนประดับลวดลายวิจิตรพิสดาร

วิหารหลวงเมื่อผ่านซุ้มไปแล้วจะเห็นวิหารหลังใหญ่ เรียกว่าวิหารหลวง เป็นวิหารหลังใหญ่ที่มีระเบียงรอบด้าน มีมุขออกด้านหน้าและด้านหลัง วิหารหลวงใช้เป็นบำเพ็ญกุศลและประกอบศาสนกิจทุกวันพระ ภายในวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปปฏิมาใหญ่สามองค์ด้วยกัน

พระบรมธาตุหริภุญชัย ตั้งอยู่หลังวิหารหลวง ประดิษฐานพระเศวตฉัตรบรรจุใน โกศทองคำอันสวยงามวิจิตรตระการตา

พระสุวรรณเจดีย์หรือปทุมวดีเจดีย์ ตั้งอยู่ทางขวาพระบรมธาตุสร้างขึ้นในสมัยพุทธศตวรรษที่ 17 โดยพระนางปทุมวดี อัครมเหสีของพระเจ้าอาทิตย์ราช เป็นทรงปรารงค์สี่เหลี่ยมฝีมือช่างละโว้ ภายใต้ฐานล่างเป็นกรูบรรจุพระเครื่อง'

ภาพประกอบที่ 14 แสดงหน้าจอแสดงผลสำหรับผู้ใช้งานแอปพลิเคชัน สิ่งที่แอปพลิเคชันสามารถทำได้และหน้าจอแสดงผลขณะนำเสนอข้อมูลวัดพระธาตุหริภุญไชย

จากข้อมูลที่ได้จากการถอดเสียงพบว่า เป็นการนำเอาข้อมูลจากหนังสือตำนานพระธาตุหริภุญชัยมาเรียบเรียงใหม่²³⁷ โดยมีสาระสำคัญด้านรูปแบบศิลปกรรมและอายุโบราณสถานเหมือนกับในหนังสือทุกประการ ข้อสังเกตคือ แอปพลิเคชัน Trip Northern มีการใช้เทคโนโลยีในการนำเสนอข้อมูลให้มีความน่าสนใจ ร่วมกับลูกเล่นต่างๆ แต่สิ่งสำคัญในการนำเสนอคือเนื้อหาอันเป็นสาระสำคัญนั้นกลับไม่มีความแตกต่างจากเว็บไซต์แห่งอื่นเลย นอกจากนี้ตัวแอปพลิเคชันเองแม้จะมีการใช้งานบริการระบุพิกัดตำแหน่งดาวเทียม กลับพบว่าไม่ได้ใช้ข้อมูลพิกัดดาวเทียมที่แท้จริงในการระบุตำแหน่งที่ตั้งของโบราณสถานทั้ง 4 แห่งภายในบริเวณวัดพระธาตุหริภุญชัย เพื่อนำเสนอข้อมูลแบบเฉพาะเจาะจงเพื่อให้ผู้ใช้งานได้เห็นภาพตัวโบราณสถานจริง ซึ่งการเรียกใช้งานรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดติดตั้งนั้นมีข้อจำกัดอยู่หลายอย่าง ทั้งจากตัวการนำเสนอด้วยเสียงบรรยายที่มีความยาวจำกัดเพียงไม่ถึงสองนาทีและในขณะที่เล่นภาพเคลื่อนไหวนั้นก็ไม่มี การนำ

²³⁷ เรื่องเดียวกัน, 44-49

ภาพโบราณสถานจริงมาประกอบ ทำให้ผู้ใช้งานแอปพลิเคชันที่ไม่เคยมาท่องเที่ยวยังบริเวณวัดนั้น ไม่สามารถรู้ได้ว่าสิ่งก่อสร้างไหนคือสิ่งที่ถูกกล่าวถึงในการนำเสนอ อีกทั้งตำแหน่งที่ตั้งรหัส แบบตอบกลับเร็วนั้นมีวิหารหลวงซึ่งเป็นอาคารที่มีขนาดใหญ่มาคบบังอาคารอื่นๆที่ถูกกล่าวถึง ในการนำเสนอ ทำให้ผู้ใช้งานไม่สามารถชื่นชมความงามของ โบราณสถานไปพร้อมกับชมการ นำเสนอได้

ภาพประกอบที่ 15 ป้ายรหัสแบบตอบกลับเร็วจากโครงการ Trip Northern

1.2.3 ป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็วจากสำนักศิลปากรที่ ๘ เชียงใหม่

ป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็วนี้มีการนำมาติดตั้งในเดือนมกราคม พุทธศักราช 2563 โดยนำมาติดตั้งในบริเวณวัดพระธาตุหริภุญชัย จำนวน 2 จุด คือ บริเวณหน้าหอไตรด้านทิศ ตะวันตกและบริเวณใกล้กับฐานด้านทิศใต้ของสุวรรณเจดีย์

ภาพประกอบที่ 16 แสดงตำแหน่งติดตั้งป้ายข้อมูล โบราณสถานจากสำนักศิลปากรที่ ๘ เชียงใหม่ กรมศิลปากร

ป้ายของสำนักศิลปากรที่ ๘ นี้เป็นป้ายกิ่งถาวร มีความสูงประมาณ 1 เมตร กว้างประมาณ 30 เซนติเมตร ยาวประมาณ 60 เซนติเมตร วัสดุที่ใช้ทำแผ่นป้ายเป็น โลหะสแตนเลส แกะสลักบริเวณผิวโลหะเพื่อทำเป็นรูปตราสัญลักษณ์ ตัวอักษรและรหัสแบบตอบกลับเร็ว โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 ส่วน คือ ตราสัญลักษณ์กรมศิลปากร รหัสแบบตอบกลับเร็ว และคำอธิบายถึงภาษาของสื่อที่จะแสดงผลเมื่อทำการนำทางด้วยรหัสแบบตอบกลับเร็ว ส่วนขาตั้งป้ายทำจากโลหะยึดกับแท่นปูนซีเมนต์ขนาดเล็ก ทำให้ป้ายนี้มีลักษณะคือ ตัวป้ายมีความคงทนถาวรแต่ป้ายนั้นสามารถเคลื่อนย้ายไปยังแหล่งอื่นได้ ข้อมูลในรหัสแบบตอบกลับเร็ว นั้นคือ ที่อยู่ของทรัพยากรแบบออนไลน์ (Universal Resource Locator : URL) โดยเลือกใช้สื่อ ประเภทสื่อประสม และเลือกใช้บริการเผยแพร่สื่อของผู้ให้บริการสื่อประสมที่ไม่คิดค่าใช้จ่ายในการเผยแพร่ คือ YouTube ทำให้ผู้ใช้บริการสามารถใช้การนำทางโดยตรงจากโทรศัพท์มือถือไปยังโปรแกรมประยุกต์ของ YouTube หรือ Web browser ในการรับชมสื่อประสมได้อย่างรวดเร็ว โดยที่ไม่ต้องติดตั้งแอปพลิเคชันเฉพาะในการนำเสนอสื่อให้ข้อมูล แต่ทั้งนี้ผู้ใช้งานจะต้องมีการเชื่อมต่อตัวอุปกรณ์ที่ใช้ในการอ่านรหัสและรับชมสื่อเข้ากับระบบอินเทอร์เน็ตก่อนจึงจะสามารถนำทางและรับชมข้อมูลได้ ข้อมูลสื่อประสมที่ทางสำนักศิลปากรที่ ๘ จัดทำขึ้นแบ่งออกเป็นสองส่วน คือ ภาพและเสียงบรรยาย ภายในบริเวณวัดพระธาตุหริภุญชัยนั้นมีการติดตั้งป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็วจำนวน 2 จุด คือ 1. บริเวณด้านทิศตะวันตกของหอพระไตรปิฎกใกล้กับบันไดทางขึ้น 2. บริเวณฐานด้านทิศใต้ของสุวรรณเจดีย์ โดยแต่ละป้ายนั้นมีเนื้อหาข้อมูลที่ให้ดังนี้

ฝ่ายที่ 1.

ข้อมูลภาพ:

แสดงภาพสถาปัตยกรรมแต่ละแห่งที่กล่าวถึงในบทบรรยายโดยแสดงเป็นภาพเคลื่อนไหวจากการเคลื่อนกล้องถ่ายภาพจากมุมมองต่างๆ ทำให้ผู้ชมสามารถมองเห็น โบราณสถานจากมุมต่างๆ ได้อย่างครบถ้วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบางมุมที่หาดูได้ยาก เช่น ภาพจากมุมสูงของโบราณสถาน ภาพจากส่วนยอดขององค์พระธาตุหริภุญชัย ทำให้ผู้ใช้งานสามารถทำความเข้าใจการวางผัง โบราณสถาน การกำหนดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และการใช้งานพื้นที่ รวมทั้งได้เห็นแต่ละส่วนขององค์พระธาตุหริภุญชัยอย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งส่วนประดับตกแต่งที่แสดงถึงอิทธิพลทางศิลปะและใช้ในการกำหนดอายุ คือ พระพุทธรูปคูนบนบนแผ่นทองจังโกที่หุ้มส่วนองค์ระฆังของพระธาตุ ส่วนท้ายของภาพยนตร์นี้ยังมีการแสดงภาพโบราณสถานแห่งอื่นที่สันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลทางด้านรูปแบบศิลปะจากองค์พระธาตุหริภุญชัยมาแสดงให้ชมด้วย มีการให้ข้อมูลของหอไตร โดยกำหนดอายุของหอไตรจากศิลาจารึกที่พบ นอกจากนี้มีการให้ข้อมูลสันนิษฐานถึงการบูรณะปฏิสังขรณ์และรูปแบบของหอไตรหลังปัจจุบัน

เสียงบรรยาย :

ให้ข้อมูลพื้นที่วัดในปัจจุบัน ประวัติการสร้างวัด ช่วงเวลาที่สร้างวัด ผู้สร้าง สถาปัตยกรรมที่สำคัญของวัด การใช้สอยพื้นที่ก่อนการสถาปนาวัด หน้าที่การใช้งานของพระธาตุ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ประดิษฐานในองค์พระธาตุ การก่อสร้างและประดับตกแต่งพระธาตุ การบูรณะครั้งใหญ่ ผู้บูรณะ การประดับตกแต่งเมื่อบูรณะครั้งใหญ่ การสร้างหอไตร ผู้สร้าง อายุสมัยของหอไตร การบูรณะครั้งสำคัญ ลักษณะศิลปกรรมของหอไตรหลังปัจจุบัน อาคารหลังอื่นๆภายในบริเวณวัดและการกำหนดอายุสมัยอาคารอื่นๆ ความสำคัญขององค์พระธาตุหริภุญชัยในปัจจุบันและอิทธิพลทางศิลปะที่เป็นแรงบันดาลใจในการสร้างพระเจดีย์องค์อื่นๆ

ถอดเสียงจากสื่อให้ข้อมูลได้ดังนี้

‘วัดพระธาตุหริภุญชัย รวมหาวิหารเป็นวัดคู่บ้านคู่เมืองชาวลำพูน ตั้งอยู่ใจกลางเมืองบนพื้นที่ 25 ไร่ สร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 16 ในสมัยพระยาอาทิตยราชแห่งหริภุญชัยนคร สิ่งสำคัญที่สุดในวัดก็คือ องค์พระบรมธาตุหริภุญชัย โดยพระยาอาทิตยราชได้อุทิศพื้นที่ที่เคยเป็นเขตพระราชฐานมาก่อนสำหรับสร้างเจดีย์บรรจุองค์พระบรมสารีริกธาตุ อันมีส่วนของธาตุกระหม่อม กระดูกอก

กระดุกนี้ว่ามีและธาตุย่อยเต็มบาตรหนึ่ง ตามพุทธทำนายในตำนานพื้นเมืองกล่าวว่าผุดขึ้นที่นี้มีได้
 อัญเชิญมาจากที่อื่นใด ดังนั้นจึงทรงโปรดให้รื้อพระราชมณเฑียรออกแล้วขุดพระธาตุขึ้นสร้างโกศ
 ทองคำหนักสามพันคำ ความสูงสามวา ประดับประดาด้วยแก้วทั้งเจ็ดครอบไว้ องค์พระบรมธาตุหรือ
 ฤๅษีเมือแรกสร้างน่าจะมีลักษณะเป็นมณฑปทรงปราสาทสูงราว 6 เมตร มีเสาสี่ด้านระหว่างเสา
 ทั้งสี่นั้นทำซุ้ม โคนยื่นออกมาสี่ทิศ ภายในมีแท่นประดิษฐาน โกศสำหรับบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ
 ในสมัยล้านนาญกพระเจ้าติโลกราชได้ร่วมกับพระมหาเมฆังกรปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ กลายเป็นมหา
 เจดีย์องค์ระฆังกลมสี่ทองแบบลังกา องค์ระฆังประดับด้วยลวดลายประจำยาม ระหว่างช่องประจำ
 ยามมีการคูนนูนเป็นภาพพระพุทธรูปรอบองค์ระฆัง มีทั้งปางลีลาและปางประทับยืน อิทธิพลของ
 ศิลปะสุโขทัย อันแสดงถึงสายสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรสุโขทัยและอาณาจักรล้านนาเป็นอย่างดี
 หอไตร จากศิลาจารึกระบุว่า สร้างขึ้นในสมัยพระเมืองแก้วอันเป็นยุคทองของการสร้าง
 พระไตรปิฎก ทางภาคเหนือเรียกหอไตรว่า หอธรรม หอไตรแห่งนี้แบ่งเป็นสองชั้น ชั้นล่างก่ออิฐ
 ถือปูนน่าจะเป็นการเสริมขึ้นใหม่ในสมัยรัตนโกสินทร์ ช่วงรัชกาลที่ 3 ส่วนบนเป็นอาคารเครื่องไม้
 แกะสลักอย่างวิจิตร มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมเช่นเดียวกับหอไตรวัดพระสิงห์ วัดเชียงใหม่
 จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นแบบที่นิยมสร้างโดยทั่วไปในล้านนา อันที่จริงยังมีอาคารอีกมากในบริเวณ
 วัดพระธาตุหรือฤๅษีเมือ แต่ก็มิได้อยู่ในช่วงร้อยปีเศษๆหรือใหม่กว่านั้น อาทิ วิหารหลวง ซึ่งสร้างขึ้น
 ใหม่โดยครูบาเจ้าศรีวิชัยในสมัยรัชกาลที่ 5 เนื่องจากวิหารหลังเดิมถูกลมพายุพัดพังทลาย ทำให้
 วิหารองค์ที่เห็นในปัจจุบันมีลักษณะที่ค่อนข้างแข็งกระด้าง ไม่งดงามอ่อนช้อยเหมือนกับวิหาร
 ล้านนายุคดั้งเดิม นอกจากนี้ยังมีวิหารรายอีกมากมาย อาทิ วิหารพระเจ้าทันใจ วิหารพระเจ้าละโว้
 วิหารพระสังขยา อุโบสถพระทองทิพย์ หอระฆังกังสดาล วิหารพระไศยาสน์ วิหารพระบาทสี่รอย
 เขาพระสุเมรุจำลอง วิหารพระแดง พิพิธภัณฑ์ประจำวัด วิหารพระพุทธ องค์พระบรมธาตุหรือฤๅษี
 ถูกจัดให้เป็นหนึ่งในแปดจอมเจดีย์ของประเทศไทยในสมัยรัชกาลที่ 4 องค์เจดีย์ถือเป็นต้นแบบและ
 แรงบันดาลใจให้แก่เจดีย์ทรงกลมภาคเหนือสมัยล้านนาจำนวนมาก อาทิ พระธาตุลำปางหลวง พระ
 ธาตุแช่แห้ง เรื่อยมาจนถึงพระธาตุคอกยสุเทพ'

ภาพประกอบที่ 17 ป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็วจากสำนักศิลปากรที่ ๘ เชียงใหม่ ติดตั้งบริเวณฐานบันไดทางขึ้นหอพระไตรปิฎกด้านทิศตะวันตก

ป้ายที่ 2.

ข้อมูลภาพ:

มีการแสดงภาพของโบราณสถานเป็นภาพเคลื่อนไหวที่เกิดจากการเคลื่อนกล้องในมุมมองต่างๆ โดยเน้นโบราณสถานจำนวนสองแห่งคือ สุวรรณเจดีย์ และเจดีย์เชียงยัน ส่วนท้ายของภาพยนตร์มีการนำภาพโบราณสถานแห่งอื่นที่คาดว่าได้รับเอาอิทธิพลด้านรูปแบบศิลปะจากโบราณสถานทั้งสองแห่งนี้มาแสดงด้วย

เสียงบรรยาย :

ให้ข้อมูลถึงที่มาของชื่อโบราณสถาน ตำแหน่งที่ตั้งของโบราณสถาน ข้อมูลจากตำนานและนิทานพื้นบ้านถึงสาเหตุการสร้าง รูปแบบสถาปัตยกรรมของสุวรรณเจดีย์และเจดีย์เชียงยัน ความสำคัญของเจดีย์ทั้งสององค์ การกำหนดอายุสถาปัตยกรรม และเจดีย์องค์อื่นที่สันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลทางด้านรูปแบบศิลปะ โบราณวัตถุที่พบจากการขุดตรวจเจดีย์เชียงยันและข้อสันนิษฐานใหม่

ถอดเสียงจากสื่อให้ข้อมูลได้ดังนี้

‘สุวรรณเจดีย์หรือปทุมเจดีย์’ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือขององค์พระบรมธาตุหริภุญชัย เชื่อว่าสร้างโดยพระนางปทุมวดี มเหสีของพระยาอาทิตยราช เป็นเจดีย์ที่มีรูปทรงคล้ายกับเจดีย์สี่เหลี่ยม กู่กู่ฎิ ที่วัดจามเทวี องค์เจดีย์สร้างด้วยศิลาแลงผสมอิฐเป็นทรงสี่เหลี่ยมซ้อนกันห้าชั้น แต่ละชั้นประดับซุ้มจรนาค้านละสามซุ้มภายในซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปดินเผาประดับปูนปั้น มีร่องรอยของการลงรักปิดทอง ปัจจุบันมีเหลือเพียงไม่กี่องค์ ส่วนบนเป็นปูนหุ้มโลหะ ซึ่งคงมีการหุ้มภายหลัง จัดเป็นสถาปัตยกรรมสมัยหริภุญชัยเพียงไม่กี่แห่งที่ยังหลงเหลืออยู่

เจดีย์เชียงยืน ประกาศขึ้นทะเบียนเมื่อปีพุทธศักราช 2522 เจดีย์เชียงยืนตั้งอยู่ทางทิศเหนือขององค์พระบรมธาตุหริภุญชัย และอยู่นอกเขตพุทธาวาสในบริเวณที่ตั้งคณะสงฆ์ศรีเชียงยืนและโรงเรียนเมธีวุฒิกร ชื่อของเจดีย์เชียงยืนมีเรียกกันอยู่ดีชื่อ นอกเหนือจากเชียงยืนแล้ว ยังมีผู้เรียกว่า เจดีย์ศรีเชียงยืน เจดีย์เชียงยืน และเจดีย์แม่ครัวอีกด้วย แต่ชื่อเรียกที่นิยมเรียกมากที่สุดคือ เจดีย์เชียงยืน อันเป็นชื่อเดียวกันกับคณะเชียงยืน หนึ่งในสี่คณะหลักในวัดพระธาตุหริภุญชัย ที่มาของชื่อเรียกอันหลากหลายนี้ หากพิเคราะห์ดูแล้วน่าจะมาจากสองแนวทาง คือ แนวทางแรกถือตามตำนานพื้นถิ่นของคนที่นี่ เช่น เทียวเมืองเหนือ เขียน โดย สงวน โชติสุขรัตน์ ระบุว่าในสมัยหริภุญชัยบริเวณแห่งนี้ เป็นเขตของอุบาสิกา และเป็นเจดีย์ที่สร้างโดยพวกแม่ครัวที่ทำครัวเลี้ยงศรัทธาที่มาช่วยก่อสร้างพระธาตุหริภุญชัยกับสุวรรณเจดีย์ ปทุมเจดีย์ ด้วยเหตุนี้จึงเรียกว่า เจดีย์แม่ครัว ความสำคัญของเจดีย์เชียงยืนคือ การเป็นต้นแบบเจดีย์ทรงปราสาทห้ายอดของภาคเหนือทั้งหมด ซึ่งเจดีย์ทรงดังกล่าวได้รับความนิยมน้อยในสมัยล้านนาและสุโขทัย เจดีย์เชียงยืนองค์นี้มีมาแล้วตั้งแต่สมัยหริภุญชัย ตอนปลายเป็นอย่างน้อย ความสำคัญของเจดีย์เชียงยืนองค์นี้คือ เป็นต้นแบบส่งอิทธิพลให้แก่เจดีย์องค์อื่นๆทั่วล้านนาและสุโขทัย อาทิ เจดีย์วัดป่าสักกับเจดีย์วัดพระธาตุสองพี่น้อง ที่เชียงใหม่ เจดีย์บวรารที่วัดมหาธาตุ สุโขทัยกับเจดีย์รายของวัดเจดีย์เจ็ดแถวที่ศรีสัชชนาลัย ปีพุทธศักราช 2549 สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ ได้ดำเนินการขุดตรวจบริเวณฐานอาคารด้านทิศตะวันตกของเจดีย์เชียงยืน ได้พบฐานชั้นล่างก่อด้วยศิลาแลงมีเศษภาชนะดินเผาสมัยหริภุญชัย ปะปนกับเศษกระดูกสัตว์ประเภทเปลือกหอยขม ก้างปลา เป็นการยืนยันถึงแหล่งนี้เคยเป็นสถานที่ที่ใช้ประกอบอาหารของพวกแม่ครัวหรืออุบาสิกามาก่อน ซึ่งสอดคล้องกับบารายหรือบ่อน้ำก่อด้วยศิลาแลงแห่งหนึ่งตั้งอยู่ใกล้รั้วประตูด้านทิศตะวันออกเฉียง ซึ่งมีชื่อเรียกว่า สระล้างครัวหรือสระน้ำแกง ปีพุทธศักราช 2550 กรมศิลปากรดำเนินการบูรณะปฏิสังขรณ์องค์พระเจดีย์เชียงยืน ได้ขุดตรวจฐานรากโดยรอบด้านทิศเหนือลึกลงไปประมาณ 1 เมตร ได้พบกลุ่มประติมากรรมสำริดหลายชิ้น อาทิ เทวดาประนมกร รูปฤๅษีถือหอยสังข์ รูปสัญลักษณ์ปางประสูติ ทำเป็นรูปบุคคลยืนยกมือชี้ฟ้าชี้ดิน รูปบุคคลไว้

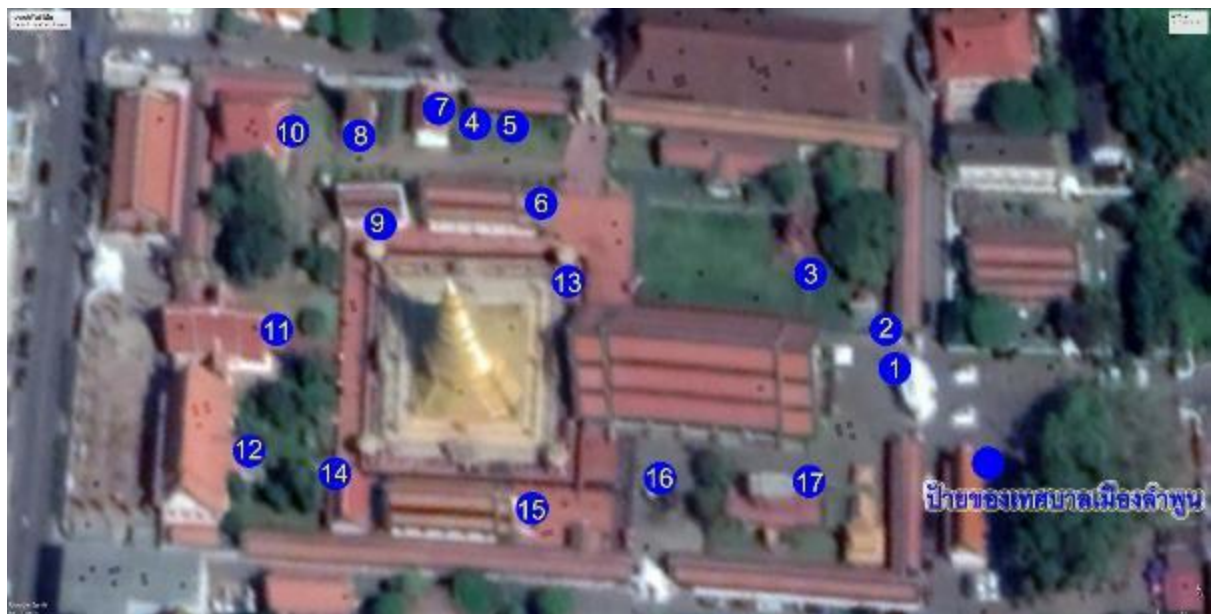
เศราสวมเล็กคล้ายชาวจีนแต้หนุงฝักคล้ายเขมรถือตะเกียงโรมัน และพบใบหอกที่อยู่ในแผ่นดิน
ตะกั่ว ประติมากรรมเหล่านี้มีอายุราวต้นพุทธศตวรรษที่ 21'

ภาพประกอบที่ 18 ป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็วจากสำนักศิลปากรที่ ๘ เชียงใหม่ ติดตั้งบริเวณฐานด้านทิศ
ใต้ของสุวรรณเจดีย์

1.2.4 ป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็วจาก โครงการ Lamphun Connect ของ เทศบาลเมืองลำพูน

ป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็วนี้มีการนำมาติดตั้งในราวเดือนเมษายน พุทธศักราช 2562
โดยนำมาติดตั้งตามจุดต่างๆ ในบริเวณวัดพระธาตุหริภุญชัยจำนวน 17 จุด ส่วนมากตำแหน่งที่ติดตั้ง
ป้ายจะสอดคล้องกับตำแหน่งที่ติดตั้งป้ายข้อมูล โลหะของสำนักงานจังหวัดลำพูน

ภาพประกอบที่ 19 แสดงตำแหน่งติดตั้งป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็วของเทศบาลเมืองลำพูน จำนวน 17 จุด

ป้ายให้ข้อมูลจากเทศบาลเมืองลำพูนเป็นป้ายกึ่งถาวร มีความสูงประมาณ 1.2 เมตร กว้างประมาณ 30 เซนติเมตร ยาวประมาณ 45 เซนติเมตร สามารถเคลื่อนย้ายได้วัสดุที่ใช้ทำเสาป้ายและฐานเป็นวัสดุเหล็กกล้าไร้สนิมยึดติดกับก้อนอิฐคอนกรีตด้วยตะปูเกลียว ฐานรองแผ่นป้ายนั้นทำมาจากพลาสติกใส ตัวแผ่นป้ายทำจากกระดาษเคลือบกันน้ำพิมพ์ข้อมูลลงไปดังนี้ 1. ภาพขนาดเล็กสื่อถึงแอปพลิเคชันในการแสดงผล 2. ชื่อโครงการในการทำป้ายให้ข้อมูล 3. รหัสแบบตอบกลับเร็ว 4. ชื่อสถานที่ที่ให้ข้อมูล 5. รหัสในการจัดทำป้าย 6. ข้อมูลการนำทางด้วยรหัสแบบตอบกลับเร็วเพื่อทำการดาวน์โหลดและติดตั้งแอปพลิเคชัน 7. ชื่อโบราณสถานที่ติดตั้งป้ายข้อมูล โดยขนาดพื้นที่ของการแสดงข้อมูลนั้นแตกต่างกัน มีการใช้พื้นที่ขนาดใหญ่บนป้ายเพื่อแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็วสำหรับการนำทางไปยังสื่อแสดงข้อมูลแบบออนไลน์ ส่วนพื้นผิวด้านบนนั้นมีการนำแผ่นพลาสติกใสที่มีความหนาพอประมาณมาครอบทับตัวแผ่นป้ายอีกทีเพื่อความคงทนถาวร จากการทดลองใช้งานพบว่า รหัสแบบตอบกลับเร็วที่แสดงบนป้ายนี้ มีการตอบสนองที่รวดเร็ว เมื่อทำการสแกนด้วยแอปพลิเคชัน โดยเฉลี่ยจะใช้เวลาประมาณไม่เกิน 3 วินาทีในการนำทางไปยังเว็บเพจสำหรับการนำเสนอข้อมูล รหัสแบบตอบกลับเร็วนี้บรรจุข้อมูล URL ของเว็บเพจนำเสนอข้อมูลสามารถเรียกใช้งานการนำทางได้จากหลายแอปพลิเคชัน ทั้งแอปพลิเคชันในการอ่านรหัสแบบแท่งหรือรหัสแบบตอบกลับเร็วโดยทั่วไป แอปพลิเคชัน LINE แอปพลิเคชัน Google Lens และแอปพลิเคชันเฉพาะในการนำเสนอข้อมูลที่ผู้จัดทำแนะนำให้ใช้งานคือ แอปพลิเคชัน Connect ซึ่ง

สามารถนำเสนอและแสดงผลลูกเล่นต่างๆ ได้สมบูรณ์ที่สุดเมื่อเทียบกับแอปพลิเคชันอื่น โดยสามารถควบคุมการเล่นเสียง เพื่อรับฟังเสียงบรรยายได้ ในขณะที่การแสดงผลด้วยเว็บเพจผ่านแอปพลิเคชันเรียกดูเว็บไซต์ หรือ เว็บเบราว์เซอร์ อื่นๆ นั้นจะไม่สามารถเรียกใช้งานปุ่มควบคุมและรับฟังเสียงบรรยายได้ ในเว็บเพจสำหรับการนำเสนอข้อมูลนั้น มีข้อมูลทั้งหมด 3 ประเภทดังนี้

1. ตัวอักษร
2. ภาพถ่ายของโบราณสถานแต่ละแห่ง
3. ภาพแผนที่
4. เสียง ทั้งนี้แต่ละหน้านั้นให้ข้อมูลดังนี้

1.2.4.1. หน้าโฮมจากแอปพลิเคชัน Connect (คุณภาพประกอบที่ 16)

หน้าโฮมประกอบด้วย ชื่อ โบราณสถาน ภาพถ่ายโบราณสถานในปัจจุบัน วันที่ในการปรับปรุงข้อมูลและข้อมูลอย่างย่อของโบราณสถาน โดยมีข้อความในหน้าเพจดังนี้

‘วัดพระธาตุศรีบุญชัยรวมหาวิหาร
เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิด รวมหาวิหาร ตั้งอยู่ใจกลางเมืองลำพูน มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ
๒๘ ไร่ ๓ งาน ๒๖ ตารางวา’

จากข้อความจะเห็นได้ว่าการให้ข้อมูลเพียงเล็กน้อยเกี่ยวกับขนาดพื้นที่ของวัดเท่านั้น ทั้งนี้สามารถทำการคลิกที่รูปภาพเพื่อนำทางไปยังเพจที่ให้ข้อมูลเพิ่มเติมอีกได้ จำนวน 2 เพจ คือ เพจประวัติโบราณสถาน โดยย่อและเพจแผนที่ภายในวัด

ภาพประกอบที่ 20 แสดงหน้าโฮมเพจของเว็บไซต์ให้ข้อมูลจากโครงการ Lamphun Connect

1.2.4.2. หน้าเว็บเพจประวัติโบราณสถานโดยย่อ (ดูภาพประกอบที่ 17)

หน้าประวัติโบราณสถานโดยย่อนี้มีการเชื่อมโยงจากโฮมเพจ เมื่อกดหรือคลิกเข้ามาดูที่ บริเวณภาพวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร จะมีการนำทางมายังหน้านี้ ซึ่งจะมีการแสดงข้อมูลที่

ละเอียดขึ้น เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของวัดอย่างย่อ ที่อยู่ของวัด เวลาเปิดปิด หมายเลขโทรศัพท์ และ สิ่งที่ต้องชมภายในวัด โดยยกตัวอย่างมา 5 จุด โดยในเพจนี้มีข้อความดังนี้

‘วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร

เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิด วรมหาวิหาร ตั้งอยู่ใจกลางเมืองลำพูน มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ ๒๘ ไร่ ๓ งาน ๒๖ ตารางวา สร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ในรัชสมัยของพญาอาทิตยราช พระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จามเทวีวงศ์ โดยที่แห่งนี้เคยเป็นพระราชฐานของพระองค์ซึ่ง พระราชทานอุทิศถวายให้เป็นวัดพระธาตุฯ เพื่อเป็นพุทธบูชาหลังจากที่พระบรมสารีริกธาตุได้ ปรากฏให้พระองค์ได้ทอดพระเนตรในบริเวณดังกล่าว มวลสารผงจากองค์พระบรมธาตุหริภุญชัย ใช้ทำพระสมเด็จจิตรลดา

ที่อยู่ : ถนนรอบเมืองใน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ๕๑๐๐๐

เปิดทำการ: ทุกวัน ตั้งแต่เวลา ๘:๐๐-๑๗:๐๐ น.

โทรศัพท์: ๐๕๓ ๕๖๓๖๑๒

๕ สิ่งที่คุณห้ามพลาดเมื่อมาที่ วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร

๑. พระบรมธาตุหริภุญชัย บูชาเพื่อเสริมสิริมงคลแก่ชีวิตและครอบครัวท่าน
๒. ชุ่มประตู่ บูชาเพื่อเป็นเพื่อเสริมโชคลาภ เมตตามหานิยม แคล้วคลาดปลอดภัย
๓. วิหารหลวง บูชาเพื่อเป็นเพื่อการเสริมสุขภาพและอายุยืนมั่นคง
๔. สุวรรณเจดีย์ หรือ ปทุมวดีเจดีย์ บูชาเพื่อเป็นการคลบนันดาลให้ชีวิตมีแต่ความร่ำรวย
๕. หอระฆัง บูชาเพื่อเป็นการเสริมบารมีและสร้างบารมี

จากข้อความนี้พบว่ามีการกล่าวถึงอายุสมัยของการสร้างโบราณสถาน ผู้สร้าง มูลเหตุในการสร้าง และหน้าที่การใช้งานเดิมของพื้นที่ก่อนสร้างวัด อีกทั้งยังระบุถึงความศักดิ์สิทธิ์ขององค์พระธาตุผ่านการนำเอาวัสดุที่สีกร่อนจากสถาปัตยกรรมไปทำเป็นมวลสารผงสำหรับทำพระเครื่อง สำหรับจุดที่ต้องชม 5 จุด ภายในวัดนั้นมีการระบุเหตุผลในการที่ต้องไปสักการะบูชาหรือแวะชม

ทั้ง 5 จุดนี้ด้วย ซึ่งบางเหตุผลในการสักการะบูชานั้นดูไม่สมเหตุผลเท่าใดนัก เช่น การระบุว่า การบูชาซุ้มประตุนั้นเป็นการเสริมโชคลาภ เมตตามหานิยมและแล้วคลาดปลอดภัย ทั้งนี้หน้าที่การใช้งานโดยทั่วไปของซุ้มประตูกำแพงหรือรั้วนั้น คือใช้ในการบอกรับขอบเขตของสถานที่ต่างๆ ซึ่งขนาดและการประดับตกแต่ง กำแพง รั้วหรือการทำซุ้มประตุนั้นก็เพื่อบ่งบอกของฐานะของสถานที่ที่สร้างซุ้มประตุนั้น ว่าเป็นสถานที่ที่มีฐานะสูงกว่าสถานที่อื่นทั่วไป หรือการระบุให้บูชาวิหารหลวงเพื่อเสริมสุขภาพและอายุยืนมันคงก็ดูไม่สมเหตุผล เนื่องจากวิหารหลวงนั้นเป็นอาคารที่สร้างขึ้นสำหรับประดิษฐานปูชนียวัตถุหรือศาสนวัตถุที่สำคัญไว้ด้านใน เช่น พระพุทธรูปประธาน พระพุทธรูปองค์สำคัญอื่นๆ รูปเหมือนพระสงฆ์เถระ พระเกจิอาจารย์ โดยมีหน้าที่หลักคือเป็นสถานที่ที่ใช้ในการประกอบศาสนกิจของศาสนิกชน เป็นสถานที่ที่ประดิษฐานศาสนวัตถุเพื่อให้ศาสนิกชนไว้สักการะบูชา ดังนั้นการสักการะบูชาจึงควรเป็นการสักการะบูชาศาสนวัตถุด้านในอาคารวิหารหลวงมากกว่าการบูชาตัวอาคาร หรือแม้กระทั่งการระบุให้บูชาหอร่องเพื่อเป็นการเสริมบารมีและสร้างบารมีนั้นยิ่งดูแล้วไม่สมเหตุผลเนื่องจากหน้าที่การใช้งานของหอร่องนั้นเป็นเพียงอาคารที่ใช้สำหรับติดตั้งระฆังเพื่อให้อยู่ในสภาพที่พร้อมใช้งานในการตีบอกเวลาเท่านั้น ไม่มีบทบาทอื่นใดด้านความศักดิ์สิทธิ์หรือสามารถใช้พื้นที่ในการประกอบศาสนกิจอื่นได้

วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร
26 มี.ค. 2562

เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิด วรมหาวิหาร ตั้งอยู่ใจกลางเมืองลำพูน มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ ๒๘ ไร่ ๓ งาน ๒๖ ตารางวา สร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ในรัชสมัยของ พญายาจิตเมธา พระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จามเทวีวงศ์ โดยที่แห่งนี้ เคยเป็นพระธาตุขามหลวงองค์ที่พระราชาพมดุงชิงขานำไปเป็นวัดพระธาตุฯ เพื่อเป็นพุทธบูชาหลังจากที่พระบรมสาธิริภุญชัยได้ปรากฏ ให้พระองค์ได้ทอดพระเนตรในบริเวณดังกล่าว ทรงสรรเสริญจากองค์พระบรมธาตุหริภุญชัยให้ทำพระสนับทึบศิลา

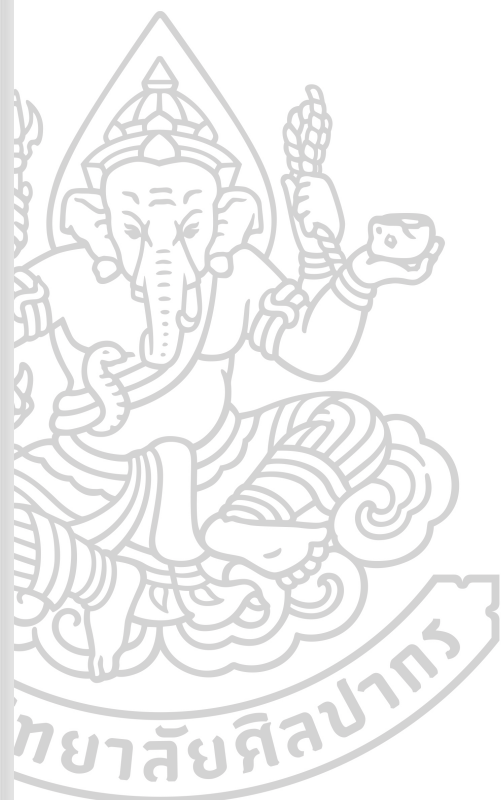
ที่อยู่: ถนน วอบบึงใน ตำบล ในเมือง อำเภอเมืองลำพูน ลำพูน ๕๑๐๐๐

เปิดทำการ: ทุกวัน ตั้งแต่เวลา ๗:๐๐-๑๗:๐๐ น.

โทรศัพท์: ๐๕๓ ๕๖๓ ๖๑๐

๕ สิ่งที่คุณห้ามพลาด เมื่อมาที่ วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร

๑. พระบรมธาตุหริภุญชัย บูชาเพื่อเสริมสิริมงคลแก่ชีวิต และครอบครัว
๒. ชุมประดู บูชาเพื่อ เป็นเหตุเสริมโชคลาภ เมตตามหานิยม แคล้วคลาดปลอดภัย
๓. วิหารหลวง บูชาเพื่อ เป็นเพื่อการเสริมสุขภาพ และอายุยืนนาน
๔. สุวรรณเจดีย์หรือปทุมวดีเจดีย์ บูชาเพื่อ เป็นการลดบับดาลให้ชีวิต มีแต่ความร่ำรวย
๕. พระตั้ง บูชาเพื่อ เป็นการเสริม บารมี และสร้างบารมี

ภาพประกอบที่ 21 หน้าเพจจากแอปพลิเคชันที่แสดงหน้าประวัติโบราณสถาน โดยย่อ

1.2.4.3. หน้าเว็บเพจแผนที่วัดพระธาตุหริภุญชัยและข้อมูลโบราณสถานที่สำคัญบางแห่งโดยสังเขป (รูปภาพประกอบที่ 18)

หน้าเว็บมีการเชื่อมโยงมาจากหน้าโฮมเพจเมื่อคลิกที่ไอคอนภาพแผนที่ โดยจะแสดงภาพแผนที่ที่มีการระบุจุดที่นักท่องเที่ยวควรเยี่ยมชม จำนวนทั้งหมด 17 จุดภายในบริเวณกำแพงแก้วของวัดพระธาตุหริภุญชัย แต่ทั้งนี้ไม่มีการระบุไว้ใช้เกณฑ์ใดในการคัดเลือกจุดท่องเที่ยวทั้ง 17 จุดนี้รวมทั้งยังไม่มีการระบุว่าแต่ละจุดนั้นมีคุณค่าอย่างไรและทำไมจึงควรแวะชมแต่ละจุดนั้น โดยในหน้าเว็บมีข้อมูลทั้งหมด 2 แบบ คือ ภาพแผนผังของวัดโดยสังเขป และข้อมูลตัวอักษรในการอธิบายแต่ละจุดในแผนผัง ทั้งนี้มีข้อความในหน้าเว็บดังนี้

แผนที่

ภาพรวม

รายชื่อจุดท่องเที่ยวต่างๆภายใน

“วัดพระธาตุหริภุญชัยรวมมหาวิหาร ”

1. **ซุ้มประตู :** ซุ้มประตูมีสิ่งใหญ่คู่หนึ่งยื่นเป็นส่างบนแทนสูงประมาณ 1 เมตร สิ่งคู่นี้ปั้นขึ้นในสมัยพระเจ้าอาทิตย์ราชเมื่อทรงถวายวังให้เป็นสังฆาราม ส่วนซุ้มโขงหรือประตูโขง คือ ประตูกำแพงวัดที่ทำเป็นซุ้ม โคนสี่ด้านขนาดใหญ่ ใช้บอกเขตทางเข้าวัดหรือเทวาลัย ซึ่งส่งอิทธิพลมาถึงศิลปกรรมของขอมและหริภุญชัย
2. **วิหารหลวง:** พระวิหารหลวงหลังเดิมนั้นมีขึ้นในปี พ.ศ. ๒๐๕๔ โดยพระเมืองแก้วกษัตริย์แห่งนครเชียงใหม่ ต่อมาราวปี พ.ศ. ๒๔๖๓ วิหารหลังนี้ได้รับการปฏิสังขรณ์ขึ้นด้วยความร่วมแรงร่วมใจของคหบดีและศรัทธาประชาชนชาวลำพูน ภายใต้การนำของเจ้าหลวงจักรคำจรงค์ศักดิ์ ผู้ครองนครลำพูนองค์สุดท้ายส เจ้าอาวาสวัดพระธาตุหริภุญชัย ได้มอบหมายให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นแม่กอง
3. **กังสดาล:** หอกังสดาลแห่งนี้ เป็นสัญลักษณ์อันโดดเด่นของวัดพระธาตุหริภุญชัย โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์และพระราชอาคันตุกะหลายพระองค์ ในคราวเสด็จพระราชดำเนินมากราบนมัสการองค์พระบรมธาตุเจดีย์ศรีหริภุญชัย ทุกพระองค์ทรงลั่นกังสดาลไปในนี้ด้วยเช่นกัน ซึ่งชาวลำพูนในอดีตเชื่อว่า การตีระฆังหรือการลั่นฆ้องนั้นเป็นการส่งสัญญาณบอกบุญให้แก้ววิญญาณบรรพบุรุษผู้ล่วงลับให้มารับบุญนั้น

4. **สถานที่ที่กักบริเวณครูบาศรีวิชัย:** สถานที่กักบริเวณครูบาศรีวิชัยอยู่ติดกับวิหารพระไสยาสน์หรือวิหารพระนอนตรงหัวมุมศาลาบาตร มีสถานที่ซึ่งครูบาเจ้าศรีวิชัยเมื่อท่านถูกข้อมกล่าวหาต่างๆที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองคณะสงฆ์ที่ต้องขึ้นกับส่วนกลาง
5. **องค์พระธาตุจำลอง:** องค์พระธาตุจำลองย่อส่วนนี้ปิดด้วยทองคำแท้ เปิดให้สักการบูชาได้ในวันสงกรานต์ ทางวัดพระธาตุหริภุญชัยจำลององค์พระธาตุจำลองนี้ออกให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวร่วมสร้างน้ำเพื่อเป็นสิริมงคลในวันขึ้นปีใหม่เมือง
6. **วิหารพระละโว้:** วิหารพระละโว้ตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือขององค์พระธาตุ หมายถึง อุตตรกุรุทวีป สร้างขึ้นใหม่ที่วิหารพระละโว้หลังเดิม ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปยืนขนาดใหญ่ เรียกว่า “พระละโว้”
7. **วิหารพระไสยาสน์:** วิหารพระไสยาสน์ตั้งอยู่เหนือวิหารพระละโว้ เป็นวิหารขนาดเล็ก ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปนอนก่ออิฐถือปูนลงรักปิดทอง สร้างก่อน พ.ศ. 2060
8. **เจดีย์ประทุมวดี:** ชาวลำพูนเรียกสุวรรณเจดีย์ว่า “พระธาตุเหลี่ยม” “ธาตุเหลี่ยม” หรือ “ปทุมวดีเจดีย์” กล่าวกันว่าแต่ก่อนนั้นมีการพินสมโภชในเดือน ๔ เหนือ (เดือน ๖ ภาคกลาง) อันเป็นเวลาหลังเก็บเกี่ยวทุกปี แต่ปัจจุบันพิธีนี้ได้สูญหายไป
9. **วิหารพระเจ้าพันตน:** วิหารพระพันตนตั้งอยู่หลังวิหารพระละโว้ ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปจำนวนมาก มีหลากหลายลักษณะ จึงเรียกว่า “พระเจ้าพันตน” เชื่อว่าบูชาพระที่วิหารนี้เท่ากับได้พระพุทธรูปพันกว่าตน
10. **วิหารพระเจ้าลักเกลือ หรือพระเจ้าแดง:** วิหารพระลักเกลือหรือพระเจ้าแดง ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของวิหารพระทันใจ ประดิษฐานพระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัย
11. **วิหารพระเจ้าทันใจ:** ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกขององค์พระบรมธาตุ หมายถึง อมรโคยานทวีป ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปทันใจ เป็นพระพุทธรูปปฏิมาสมัยล้านนา ประทับยืนปางอุ้ม โอและเป็นวัดต้นแบบของการสร้างพระเจ้าทันใจทั่วล้านนา
12. **พิพิธภัณฑวัดพระธาตุหริภุญชัย:** เป็นที่เก็บรักษาโบราณวัตถุและศิลปวัตถุของพื้นที่มณฑลพายัพ ก่อตั้งในปี 2470 หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง กรมศิลปากรได้ประกาศเป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติลำพูน

13. พระบรมธาตุเจ้าหริภุญชัย: พระบรมธาตุเจดีย์หริภุญชัยในปัจจุบัน พบว่ามีการทำฐานขนาดกว้างใหญ่มาก เหมือนกับพระเจดีย์ทั่วไปในยุคหลังที่สร้างครอบทับสถูปที่มีมาแล้วตั้งแต่สมัยทวารวดี ซึ่งมีความจำเป็นต้องสร้างของใหม่ให้มีขนาดใหญ่ เพราะฐานองค์ในมีความกว้างมาก จึงเชื่อว่าภายในมีสถูปที่เก่าถึงยุคหริภุญชัยอยู่จริง

14. วิหารพระบาทลีรอย: เป็นวิหารสร้างใหม่ ตั้งอยู่ด้านหลังวิหารพระพุทธ ลักษณะคล้ายศาลา ภายในประดิษฐานรอยพระพุทธรูปบาทที่จำลองมาจากรอยพระพุทธรูปบาทจาก อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่

15. วิหารพระพุทธ: ตั้งอยู่ทางทิศใต้ขององค์พระธาตุหริภุญชัย ซึ่งตำแหน่งทิศใต้ขององค์พระธาตุนั้นหมายถึง ตำแหน่งของชมพูทวีป ดำเนินระบุว่าสร้างในสมัยพระเมืองอ้ายหรือพระเมืองเกษเกล้า (พ.ศ. ๒๐๖๘-๒๐๘๑) รัชกาลที่ ๑๓ แห่งราชวงศ์มังราย

16. เขาลิเนรุ: เขาพระสุเมรุจำลองตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของพระบรมธาตุเจดีย์ศรีหริภุญไชย หรือตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของหอไตร ข้างหอไตรมีรูปปั้นช้างหมอบอยู่ข้างบ่อน้ำ ลักษณะมีชีวิตชีวามาก บ่อน้ำในเขตพุทธาวาสนี้มีประจำทั้ง ๔ ทิศ เป็นบ่อที่มีน้ำใสตลอดทั้งปี เทียบได้กับสระทั้งสี่ที่รายล้อมเขาพระสุเมรุ

17. หอพระไตรปิฎก (หอธรรม): หอพระไตรปิฎกทางภาคเหนือเรียกว่า หอธรรม ตั้งอยู่ทิศตะวันออกเฉียงใต้ขององค์พระธาตุหริภุญไชย มีประวัติการก่อสร้างปรากฏตามหลักฐานศิลาจารึกพบที่วัดพระธาตุหริภุญชัยรวมหาวิหาร ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่ห้องจัดแสดงของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญไชย

จากข้อมูลในหน้านี้จะสังเกตได้ว่า เป็นการนำเอาข้อมูลส่วนมากมาจากหนังสือตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย²³⁸ มาใช้ร่วมกับข้อมูลจากหนังสือพระธาตุหริภุญไชย²³⁹ จากนั้นนำมาสรุปและเรียบเรียงใหม่เป็นข้อมูลของจุดที่ควรชมทั้ง 17 จุดในหน้านี้ ข้อมูลอันเป็นสาระสำคัญของโบราณสถาน ได้แก่ รูปแบบ อายุเวลา และอิทธิพลทางศิลปะนั้น ยังคงอ้างอิงจากหนังสือตำนานพระธาตุเจ้าหริ

²³⁸ สิงฆะ วรรณสัย,ตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย,(ลำพูน:ม.ป.ท.,2516) 44-49

²³⁹ เพ็ญสุภา สุกตะ จอจันทร์,พระธาตุหริภุญไชย,(เชียงใหม่:สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่,2553),19-92

ภุญชัย²⁴⁰ ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วข้อมูลบางส่วนนั้น ไม่มีความสมเหตุสมผลในทางหลักตรรกะความเป็นจริงและทางวิชาการ อาจทำให้ผู้ที่รับข้อมูลนั้นมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนได้

²⁴⁰ สិងฆะ วรรณสัย,ตำนานพระราชาเจ้าหรือภุญชัย,(ลำพูน:ม.ป.ท.,2516) 44-49

แผนที่ ภาพรวม

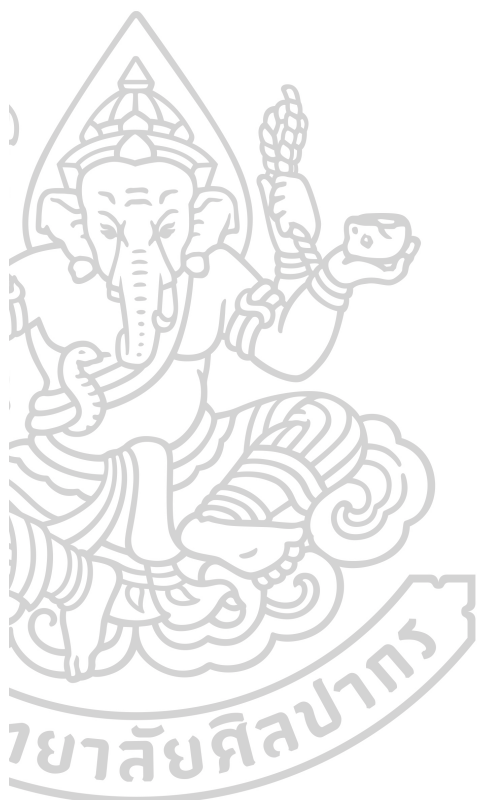
รายชื่อจุดท่องเที่ยวต่างๆ ภายใน "วัดพระธาตุศรีบุญเรืองมหาวิหาร"

- 1. ชุมประจัญ :** ชุมประจัญสิงห์ใหญ่คู่หนึ่งขึ้นเป็นสถาปัตยกรรมสูงประมาณ 1 เมตร สิงห์คู่นี้ขึ้นขึ้นในสมัยพระเจ้าอภัยพิตรทรงเมืองระยองไว้ให้เป็นสิ่งขานนาม ตามคำเมือง หรือประจัญจริง คือ ประจัญคำแห่งวัดที่กำเนิดขึ้นคู่นี้ได้กับบรรดาใหญ่ ได้ขอขมาทางเจ้าวิเศษหรือมหาอุปราช ซึ่งส่งอภัยลงมาถึงศิลปกรรมของนครและศรีบุญเรือง
- 2. วิหารหลวง :** พระวิหารหลวงหลังเดิมมี 5 ชั้น ในปี พ.ศ.๒๔๘๕ ได้พระเมธีธรรมาจารย์หรือเจ้าอาวาสแห่งใหม่ ท่านพระครูโกศลวิเศษศรีบุญเรืองได้ดำเนินการปฏิสังขรณ์ขึ้นด้วยความร่วมแรงร่วมใจของมหาชนและศรัทธาประชาชนชาวสุพรรณภูมิได้รับการอุปถัมภ์ของเจ้าพระยาสุรเสนาบดี ผู้ยกย่องและสั่งสมทรัพย์ศรัทธา นำเอาวัสดุของพระธาตุศรีบุญเรือง ได้มาบูรณะใหม่ให้ดูกลมกลืนด้วยฝีมือช่าง
- 3. กิ่งศาลา :** ซอกกิ่งศาลาแห่งนี้ เป็นสัญลักษณ์อันโดดเด่นของวัดพระธาตุศรีบุญเรือง โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ และพระมหากษัตริย์หลายพระองค์ในคราวเสด็จพระราชดำเนินมากราบและสักการะพระบรมธาตุสูงที่วัดศรีบุญเรือง ทุกพระองค์ทรงชื่นชมศาลาแห่งนี้ด้วยเกล้าเป็น ชาวสุพรรณภูมิในสมัยนั้นว่า การที่จะมีกิจกิจการอันดีนั้นเป็นการสั่งตั้งถูกทางและถูกใจไม่ผิดวิญญูตามบรรพบุรุษผู้ส่งสืบให้มาถึงกับบุญนั้น
- 4. สถานที่กักบริเวณครุฑาศิริวิชัย :** สถานที่กักบริเวณครุฑาศิริวิชัย อยู่ติดกับวิหารพระไสยาสน์หรือวิหารพระนอนตรงหน้าศาลาพระ มีสถานที่ซึ่งครุฑาศิริวิชัยเมื่อครั้งถูกขังอยู่ต่างสถานที่ต่างๆ ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางปกครองและราชพิธีอันขึ้นสืบลงมา

- 5. องค์พระธาตุจำลอง :** องค์พระธาตุจำลองก่อสร้างขึ้นโดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ ๙ ทางวัดพระธาตุศรีบุญเรืองจำลองพระธาตุจำลองนี้เอาไว้ประจานและรักษาองค์พระธาตุจำลองไว้เพื่อเป็นสิริมงคลในวันขึ้นปีใหม่เมือง
- 6. วิหารพระระโงัง :** วิหารพระระโงังตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือขององค์พระธาตุ หมายถึงธรรมาจริย สร้างขึ้นใหม่กับที่วิหารพระระโงังหลังเดิมภายในพระธาตุฐานพระพุทธรูปอันขนาดใหญ่เรียกว่า "พระระโงัง"
- 7. วิหารพระไสยาสน์ :** วิหารพระไสยาสน์ ตั้งอยู่เหนือวิหารพระระโงัง เป็นวิหารขนาดเล็ก ภายในพระธาตุฐานพระพุทธรูปนอนอันใหญ่ของวัดได้ทรง สร้างก่อน พ.ศ.2050
- 8. เสาหินประจัญ :** ชาวสุพรรณภูมิหรือสุพรรณเจดีย์ใช้ว่า "พระธาตุศรีบุญเรือง" "ธาตุเจดีย์" หรือ "ประจัญเจดีย์" กล่าวกันว่าแต่ก่อนนั้น มีการพื่อเอาไม้ลงในเดือน ๕ เดือน ๖ ภาคกลาง) อันเป็นเวลาที่ขึ้นกับระจัญปี แต่ปัจจุบันพิธีนี้ได้สูญหายไป
- 9. วิหารพระเจ้าพันตน :** วิหารพระเจ้าพันตน ตั้งอยู่หน้าวิหารพระระโงัง ภายในพระธาตุฐานพระพุทธรูปจำนวนมาก มีหลากหลายลักษณะจึงเรียกว่า "พระเจ้าพันตน" เชื่อว่าพระเจ้าพันตนที่วิหารนี้เท่ากับได้พระพุทธรูปพันกว่าตน
- 10. วิหารพระเจ้ากัณฑ์เกลือหรือพระเจ้าแดง :** วิหารพระกัณฑ์เกลือหรือพระเจ้าแดง ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของวิหารพระระโงัง ประดิษฐานพระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัย
- 11. วิหารพระเจ้าพันใจ :** ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกขององค์พระบรมธาตุ หมายถึงธรรมาจริยภายในพระธาตุฐานพระพุทธรูปพันใจ เป็นพระพุทธรูปปฏิมาสมัยล้านนาประทับนั่งปางปฐมโอและเป็นวัดต้นแบบของการสร้างพระเจ้าพันใจทั่วล้านนา

- 12. **พิพิธภัณฑ์วัดพระธาตุหริภุญชัย** : เป็นที่เก็บรักษาโบราณวัตถุและศิลปวัตถุของพื้นที่มณฑลพายัพ ก่อตั้งในปี 2470 หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง กรมศิลปากร ได้ประกาศเป็นพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ลำพูน
- 13. **พระบรมธาตุเจ้าหริภุญชัย** : พระบรมธาตุเจ้าหริภุญชัย ในปัจจุบัน พบว่ามีการทำฐานขนาดกว้างใหญ่มาก เหมือนกับพระเจดีย์ทั่วไปในพุทธศาสนิกชนศรัทธาบูชาบูชามีมาแต่ตั้งแต่สมัยทวารวดี ซึ่งมีความจำเป็นคือสร้างของใหม่ให้มีขนาดใหญ่ เพราะฐานองค์เดิมมีขนาดกว้างมาก จึงเชื่อว่าภายในมีลูปพีภากถึงยุคหริภุญชัยอยู่จริง
- 14. **วิหารพระบาทสี่รอย** : เป็นวิหารสร้างใหม่ ตั้งอยู่ที่ถนนลี้วิหารพระบาท สิบระและสี่ศาลา ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปปางที่จำลองจากอารยธรรมพระพุทธรูปจาก อินเดีย จีน ล้านถิ่น
- 15. **วิหารพระพุทธรูป** : ที่รอดูทางทิศใต้ขององค์พระธาตุหริภุญชัย ซึ่งตำแหน่งทิศใต้ขององค์พระธาตุนั้น หมายถึง ตำแหน่งของชนกลุ่มที่ 4 ส่วนระบุว่าสร้างในสมัยพระเมืองฝ้ายหรือพระเมืองเกษมศึก (พ.ศ.๒๐๖๘ – ๒๐๘๘) รัชกาลที่ ๑๓ แห่งราชวงศ์มังราย
- 16. **เขาสีเมรุ** : เขาพระสุเมรุจำลองตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของพระบรมธาตุเจดีย์ศรีหริภุญไชย หรือตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของวัดศรีช้างหมอบหรือมีรูปปั้นช้างหมอบอยู่ข้างเขานี้ ลักษณะมีสี่เหลี่ยมยก ป้อมไปเขตพุทธาวาสนี้มีประจักษ์ ๕ จุด เป็นป้อมที่มีไม้สลอดลัดตั้งปี เขียว ได้กับสระน้ำสี่เหลี่ยมรอบพระสุเมรุ
- 17. **หอพระไตรปิฎก (หอธรรม)** : หอพระไตรปิฎก หามาจากเนื้อไม้เก่า หอยธรรม ตั้งอยู่ที่ทิศตะวันออกเฉียงใต้ขององค์พระธาตุหริภุญไชย มีประจักษ์การก่อสร้างปรากฏตามหลักฐานศิลาจารึกพบที่วัดพระธาตุหริภุญไชยวาระวิหารปัจจุบันกับมีเกาะไว้ที่หลังวัดแสดงของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติหริภุญไชย

ภาพประกอบที่ 22 หน้าแผนที่วัดพระธาตุหริภุญชัยและข้อมูล โบราณสถานที่สำคัญบางแห่ง โดยสังเขป

1.2.4.4. หน้าเว็บเพจเมื่อทำการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดติดตั้งที่ 1 (ดูภาพประกอบที่ 20)

ป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็ว จุดที่ 1 (ดูภาพประกอบที่ 19) นั้นติดตั้งอยู่บริเวณฝั่งทิศตะวันตกของซุ้มประตูโขงด้านทิศตะวันออกของวัดพระธาตุหริภุญไชย ซิดกับเสาซุ้มประตูโขงด้าน

เหนือ ติดกับป้ายข้อมูลแบบถาวรจากสำนักงานจังหวัดลำพูน หน้าเว็บเพจนี้ไม่สามารถเรียกดูได้ โดยตรงจากการนำทางในแอปพลิเคชัน Connect การเรียกดูนั้นทำได้โดยการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็วที่ติดตั้งไว้ในแหล่งเท่านั้น โดยจะแสดงผลในรูปแบบเว็บเพจที่สามารถเข้าถึงและแสดงผลด้วยเว็บเบราว์เซอร์ทั่วไปได้ แต่หากต้องการชมการนำเสนอที่สมบูรณ์นั้น ต้องทำการสแกนด้วยแอปพลิเคชัน Connect จึงจะสามารถแสดงข้อมูลและลูกเล่นทั้งหมดที่มีได้ โดยข้อมูลนั้นมีทั้งหมด 3 รูปแบบ คือ 1. รูปถ่ายของโบราณสถานทีกล่าวถึง 2. ข้อมูลเสียงบรรยาย 3. ข้อมูลตัวอักษร ส่วนบนของเพจนั้นแสดงข้อมูลรูปถ่ายของโบราณสถานนั้น โดยเลือกมาแสดงทั้งหมด 2 ภาพ ส่วนถัดมาเป็นข้อมูลเสียงบรรยาย ซึ่งสามารถกดปุ่มไอคอนรูปลำโพงเพื่อรับฟังเสียงบรรยาย และด้านล่างของเพจเป็นข้อมูลตัวอักษร โดยข้อมูลที่แสดงในหน้านี้มีดังนี้

ข้อมูลเสียงบรรยาย

‘วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร

ประตูหน้าวัด

ซุ้มประตู หน้าซุ้มประตูมีสิงห์ใหญ่คู่หนึ่งยืนเป็นสง่าบนแท่นสูงประมาณ ๑ เมตร สิงห์คู่นี้ปั้นขึ้นในสมัยพระเจ้าอาทิตยราช เมื่อทรงถวายวังให้เป็นสังฆาราม

ซุ้มโจงหรือประตูโจง

ซุ้มโจงหรือประตูโจงคือประตูกำแพงวัดที่ทำเป็นซุ้ม โคงสี่ด้าน ในอดีตยุคอินเดียโบราณซุ้มประตูสี่ทิศรอบสถูปเรียกว่า “โคธนะ” ต่อมาสมัยคุปตะและหลังคุปตะ ศาสนสถานทั้งของพุทธและพราหมณ์มีการทำ “โคปุระ” เป็นซุ้มขนาดใหญ่ใช้บอกเขตทางเข้าวัดหรือเทวาลัยซึ่งส่งอิทธิพลมาถึงศิลปกรรมของขอมและหริภุญชัย’

จากข้อมูลเสียงบรรยายและข้อมูลส่วนที่เป็นตัวอักษรในเว็บเพจพบว่า ข้อมูลเสียงบรรยายนั้นมีการสรุปข้อมูลจากข้อมูลตัวอักษรในเว็บเพจมาอ่านและบันทึกเสียง โดยทำเป็นคลิปเสียงสั้นๆ ความยาวไม่เกิน 2 นาที แสดงผลเฉพาะทางแอปพลิเคชัน Connect เท่านั้น ข้อมูลเสียงบรรยายนั้นกำหนดอายุประติมากรรมสิงห์บริเวณด้านทิศตะวันออกของซุ้มประตูโจงไว้ในช่วงอาณาจักรหริภุญชัย สมัยพระเจ้าอาทิตยราช แต่ไม่มีการกล่าวถึงการกำหนดอายุของซุ้มประตูซึ่งควรมีความสัมพันธ์กัน แต่กลับกล่าวถึงลักษณะและที่มาของสถาปัตยกรรมแบบซุ้มประตูโจงเท่านั้น

ข้อมูลตัวอักษร

ประตุน้ำวัด

• ชุ่มประตูลิงหูกู่

หน้าชุ่มประตูลิงหูกู่หนึ่งยื่นเป็นสง่าบนแท่นสูงประมาณ ๑ เมตร ยื่นเต็มเสมอกันทั้งสี่ทำ ลิงหูกู่นี้ประดับด้วยเครื่องทรงและลวดลาย ยื่นเป็นสง่าอ้าปาก ลิงหูกู่นี้เดิมเป็นกำแพงวังชั้นนอก ของพระเจ้าอาทิตย์ราช เมื่อถวายพระราชวังเก่าเป็นสังฆารามแล้ว ได้รื้อชุ่มชั้นนอกปั้นลิงหูกู่ ประดิษฐานไว้แทน เพื่อเหมาะสมกับความเป็นพระอาราม เขตพุทธาวาส

• ชุ่มประตูโขง

ชุ่มโขงหรือประตูโขงคือประตูกำแพงวัดที่ทำเป็นชุ่ม โคงสี่ด้าน ในอดีตยุคอินเดียโบราณ ชุ่มประตู สี่ทิศรอบสถาปนาเรียกว่า “ไตรณะ” ต่อมาสมัยคุปตะและหลังคุปตะ ศาสนสถานทั้งของพุทธและ พราหมณ์มีการทำ “โคปุระ” เป็นชุ่มขนาดใหญ่ใช้บอกเขตทางเข้าวัดหรือเทวาลัย ซึ่งส่งอิทธิพล มาถึงศิลปกรรมของขอมและศรีวิชัย

ชุ่มโขงของวัดพระธาตุศรีวิชัยสร้างขึ้น ในสมัยพญาติโลกราชผู้ครองนครเชียงใหม่ อันเป็น รูปแบบที่รับอิทธิพลตะวันตก ผ่านมาทางศิลปกรรมพุกามของพม่าปัจจุบัน ซึ่งลักษณะ โคงเกิดจาก การวางอิฐรูป “หน้าวัว” ก่อเรียงกัน ทำให้เกิดการกระจายน้ำหน้าอาคารข้างบนลงสู่ฐานและปีก กำแพงทั้งสองข้าง การก่ออาคารให้เป็นรูปโค้งนิยมในช่วงสมัยพญาติโลกราช ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐ วงโค้งประดับด้วยแผ่นหน้าบันขนาดใหญ่ซึ่งลายปูนปั้นหลุดหายไปแล้ว เหลือแต่กรอบตัว เหนงหรือหางวัน โคงด้านบนประดับด้วยครีบนาคเรียงรายในระยะห่างกันแบบฝึกเพกา สองข้าง ประตูทางเข้ามีเสาประดับกรอบชุ่ม ตกแต่งหัวเสาด้วยลายบัวคอเสื้อ ประจำยามอกและกาบบัวเชิง ล่าง ในกรอบกระจังกลีบบัวคล้ายใบโพธิ์ ผูกเป็นลายช่อประคิษฐ์ ได้แก่ ดอกเบญจมาศ ดอก โปต้น ผูกรวมเป็นช่อ มีก้านใบแตกแขนงออกมา คล้ายกับลายเขียนสีบนภาชนะเครื่องถ้วยจีนสมัย ราชวงศ์หมิง เรียกว่า ลาย “หัวหยู่อี้”

ส่วนยอดมีหลายชั้นซ้อนกัน ชั้นแรกเป็นชั้นบัวถลา ตกแต่งบัวชรววงโค้งคล้ายปราสาทขอม ที่มุมมี การย่อเก็จลือกับผนังอาคารตอนล่าง ถัดขึ้นไปทำเป็นเรือนธาตุจำลอง ชั้นอื่นๆทำเป็นชั้นเชิงบาตร ซ้อนกัน ที่ชุ่มบันแถลงตกแต่งด้วยลายช่อ ลายเฟืองอุบะ เรียกโดยรวมว่า ลายเครือล้านนาหรือลาย

พันธุ์พฤกษา แต่ละชั้นที่มุ่มประดับด้วยสถูปิยะหรือสถูปจำลองทรงดอกบัวตูมสี่เหลี่ยม ยอดบนสุดเป็นดอกบัวเช่นกัน หมายถึง ดอกไม้ศักดิ์สิทธิ์ ความบริสุทธิ์

ชুম โขงมีความหมายทางสัญลักษณ์แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างอาคารภายในเขตศาสนสถานและบริเวณรอบนอก การสร้างวัดในอุษาคเนย์ใช้แกนด้านทิศตะวันออกเป็นทิศหลัก มีศูนย์กลางที่พระธาตุเจดีย์ หมายถึงแกนกลางจักรวาล ชุม โขงที่อยู่ทางด้านหน้าของแนวแกนจึงหมายถึงทางเข้าสู่จักรวาล การตกแต่งชุม โขงด้วยลวดลายปูนปั้นวิจิตรพิสดารด้วยลายเครือเถาและสัตว์ในจินตนาการ มีคติหมายถึงป่าหิมพานต์ เป็นป่าแห่งความอุดมสมบูรณ์ การลอดชุมผ่านป่าหิมพานต์จึงมีนัยแฝงถึงการกำลังจะได้เข้าสู่ภพที่ดี นั่นคือการได้เข้าไปทำบุญในวัด เป็นการตัดเรื่องราวความไม่สบายใจให้วางไว้ก่อนที่จะลอดชุมโขงเข้าไป ชุม โขงจึงทำหน้าที่เสมือน “สื่อ” นำพาไปสู่ความสงบสุข ทำหน้าที่เป็นตัวกั้นระหว่างความไม่สงบภายนอกกับความสงบภายใน เป็นขอบเขตที่ทำให้ผู้ที่เข้าไปภายในต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนให้มีความสำรวมและเหมาะสม อีกนัยหนึ่ง หน้าที่ของชุม โขง นอกจากจะเป็นเขตบอกทางเข้าศาสนสถานแล้ว ยังทำหน้าที่เสมือนหอเทพหรือวิมานสิงสถิตของพิภรพบุรุษอันเป็นลัทธิดั้งเดิมที่ชาวล้านนาเคยนับถือก่อนหน้าที่จะเป็นพุทธศาสนิกชน (เพ็ญสุภา สุขคตะ, ๒๕๖๑)

สำหรับข้อมูลตัวอักษรนั้นอ้างอิงข้อมูลจาก ดร.เพ็ญสุภา สุขคตะ เมื่อปีพุทธศักราช 2561 ร่วมกับข้อมูลจากหนังสือตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย²⁴¹ ในการอธิบายถึงรูปแบบ ที่มาและอายุของสถาปัตยกรรมในวัดพระธาตุหริภุญชัย โดยระบุว่าประติมากรรมรูปสิงห์คู่ที่ด้านทิศตะวันออกของประตูโขงนั้นสร้างในสมัยพระเจ้าอาทิตย์ราช แต่เมื่อทำการค้นคว้าแล้วพบว่ามีการกล่าวถึงการสร้างสิงห์คู่นี้เฉพาะในหนังสือตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัยเท่านั้น ส่วนเอกสารฉบับอื่นนั้นไม่มีการกล่าวถึงเลข²⁴² ส่วนชุมประตูโขงนั้นมีการกล่าวถึงที่มา หน้าที่การใช้งาน โดยกล่าวย้อนไปถึงสมัยอินเดียโบราณที่มีการสร้างศิลปกรรมที่มีหน้าที่การใช้งานคล้ายคลึงกันที่เรียกว่า “โตรณะ” แต่รูปแบบศิลปกรรมและอายุสมัยต่างกันมาก อาจทำให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจผิดได้ง่าย อีกทั้งเมื่อกล่าวว่า “ชุม โขงคือประตูกำแพงวัดที่ทำเป็นชุม โขงสี่ด้าน” นั้น ไม่สามารถอธิบายลักษณะชุมประตูโขงของวัดพระธาตุหริภุญไชยได้ทั้งหมด เนื่องจากมีความขัดแย้งกับเอกสาร โดยตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัยกล่าวว่า การบูรณะใหญ่ครั้งพระเจ้าติโลกราชนั้น ได้มีการสร้างกำแพงแก้วและชุม โขงจำนวน

²⁴¹ สิงฆะ วรรณสัย,ตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย,(ลำพูน:ม.ป.ท.,2516) 45

²⁴² เรื่องเดียวกัน,45

3 ชุมคือ ด้านทิศเหนือ ด้านทิศตะวันออกและด้านทิศใต้²⁴³ ส่วนรูปแบบของชุมประตูในปัจจุบันนั้นพบว่า ชุมประตูที่มีลักษณะเป็นชุม โคงนั้นมีเพียงด้านทิศตะวันออกและด้านทิศใต้ ข้อมูลจากแอปพลิเคชันนี้แสดงการวิเคราะห์โครงสร้างและรูปแบบสถาปัตยกรรมและกำหนดอายุว่าควรสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าติโลกราช ราวพุทธศตวรรษที่ 20 นอกจากนี้ยังมีการอธิบายถึงส่วนประดับตกแต่งชุมประตูโขงทางประติมานวิทยาและอนุมานถึงความเชื่อพื้นบ้านซึ่งอาจจะเกี่ยวข้องกับชุมประตูโขง แต่กลับไม่กล่าวถึงการบูรณะชุมประตูโขงในสมัยหลัง การเปรียบเทียบลวดลายปูนปั้นของชุมประตูโขงปัจจุบันกับภาพถ่ายเก่าและป้ายจารึกการบูรณะใหญ่เมื่อปีพุทธศักราช 2499 เลย

ภาพประกอบที่ 23 ป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็ว ลำดับที่ 1 ติดตั้ง ณ บริเวณด้านในของชุมประตูโขงด้านทิศตะวันออก

²⁴³ เรื่องเดียวกัน, 22

ภาพประกอบที่ 24 หน้าเพจให้ข้อมูลเมื่อนำทางด้วยรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดที่ 1

1.2.4.5. หน้าเว็บเพจเมื่อทำการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดติดตั้งที่ 2 (ดูภาพประกอบที่ 22)

ป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็วจากโครงการ Lamphun Connect ณ จุดติดตั้งที่ 2 (ดูภาพประกอบที่ 21) ติดตั้งอยู่บริเวณใกล้กับป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็วของโครงการอื่นๆ คือ ใกล้กับบริเวณขึ้นนวางรองเท้า ชิดกับประตูทางเข้าวิหารหลวงด้านทิศตะวันออกซีกเหนือ เมื่อทำการนำทางผ่านรหัสแบบตอบกลับเร็ว นั้น จะนำทางไปยังเว็บเพจ โดยข้อมูลในเพจนั้นมีทั้งหมด 3 รูปแบบ คือ 1. รูปถ่ายของโบราณสถานที่กำลังดูถึง 2. ข้อมูลเสียงบรรยาย 3. ข้อมูลตัวอักษร ส่วนบนของเพจนั้นแสดงข้อมูลรูปถ่ายของ โบราณสถานนั้น โดยเลือกมาแสดงทั้งหมด 2 ภาพ ส่วนถัดมาเป็นข้อมูลเสียงบรรยาย ซึ่งสามารถกดปุ่มไอคอนรูปลำโพงเพื่อรับฟังเสียงบรรยาย และด้านล่างของเพจเป็นข้อมูลตัวอักษร โดยข้อมูลที่แสดงในหน้านี้มีดังนี้

ข้อมูลเสียงบรรยาย

วิหารหลวง

พระวิหารหลวงหลังเดิมนั้นมีขึ้นในปี พ.ศ. ๒๐๕๔ โดยพระเมืองแก้วกษัตริย์แห่งนครเชียงใหม่ โปรดให้สร้างขึ้นทางด้านทิศตะวันออกขององค์พระธาตุหริภุญชัย พร้อมกันนั้นยังโปรดให้สร้าง

กำแพงเมืองและชุด โดยรอบพระนครขึ้นใหม่ หลักฐานภาพถ่ายเก่าพบว่า รูปทรงของวิหารหลวงหลังเดิมสมัยล้านนานั้นมีแผนผังอาคารเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า เปิดผนัง โถงแบบอาคาร โถงหรือที่เรียกว่า วิหารเป็อย ต่อมาในวันที่ ๑ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๕๗ เกิดพายุพัดวิหารหลวงหลังนี้พังทลาย เป็นพายุครั้งใหญ่ที่ชาวเหนือเรียกว่า “ลมหลวงล่าปาง” เนื่องจากพัดมาจากทิศตะวันออกเฉียงใต้ เป็นการโหมกระหน่ำอย่างรุนแรงเพียงชั่วข้ามคืน ทำให้วิหารเป็อยหลังงามพังทลายท่ามกลางซากปรักหักพังของพระพุทธรูปปฏิมาปูนปั้นและบางองค์หล่อ โลหะขนาดใหญ่สมัยล้านนาตอนต้นและล้านนาตอนกลางหลายองค์’

ข้อมูลเสียงบรรยายนั้นสรุปเนื้อหาจากส่วนข้อมูลที่เป็นตัวอักษร ให้ข้อมูลประวัติการก่อสร้างและรูปแบบสถาปัตยกรรมของวิหารหลวงหลังเดิมจากภาพถ่ายเก่าก่อนที่จะถูกพายุพัดพังทลาย

ข้อมูลตัวอักษร

วิหารหลวง

วิหารหลวงหลังเดิมนั้นสร้างขึ้นในปี พ.ศ. ๒๐๕๔ โดยพระเมืองแก้วกษัตริย์แห่งนครเชียงใหม่โปรดให้สร้างขึ้นทางด้านทิศตะวันออกขององค์พระธาตุหริภุญชัย หลักฐานภาพถ่ายเก่าพบว่า รูปทรงของวิหารหลวงหลังเดิมสมัยล้านนานั้นมีแผนผังอาคารเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า เปิดผนัง โถงแบบอาคาร โถงหรือที่เรียกว่า วิหารเป็อย (โถงไม่มีผนัง)

ต่อมาในวันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๔๕๗ เกิดพายุพัดวิหารหลวงหลังนี้พังทลาย เป็นพายุครั้งใหญ่ที่ชาวเหนือเรียกว่า “ลมหลวงล่าปาง” เนื่องจากพัดมาจากทิศตะวันออกเฉียงใต้ เป็นการโหมกระหน่ำอย่างรุนแรงเพียงชั่วข้ามคืน ทำให้วิหารเป็อยหลังงามพังทลาย เหลือแต่ซากปรักหักพัง

สถานที่นี้ชาวลำพูนเชื่อกันว่า สถานที่สร้างวิหารหลังนี้เป็นสถานที่อยู่พระราชวังเก่าของกษัตริย์เมืองหริภุญชัยตั้งแต่สมัยพระนางจามเทวีมาครองเมืองและเปลี่ยนมาเป็นสถานที่ทำบุญกุศลในยุคพญาอาทิตย์ราชาเมื่อพระธาตุโผล่ขึ้นมาทางด้านทิศตะวันตกของพระราชวังจึงต้องย้ายพระราชวังออกไปอยู่ที่อื่น

ต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๖๓ วิหารหลังนี้ก็ได้รับการก่อสร้างขึ้นใหม่ด้วยอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงการปกครองในยุคนั้น อิทธิพลของข้าราชการที่มาจากส่วนกลางและมีพระสงฆ์ที่รับ

การแต่งตั้งจากส่วนกลางมาเป็นเจ้าอาวาสที่นี้ วิหารหลวงหลังใหม่จึงถูกออกแบบโครงสร้างออกมาแบบภาคกลางเกือบทั้งคู้้น ไม่เหมือนกับวิหารทรงล้านนาแบบโบราณ ดังที่เราเห็นในปัจจุบัน

วิหารหลังนี้จึงเปรียบเสมือนหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้เป็นอย่างดีในการเปลี่ยนแปลงการปกครองในครั้งนั้น รูปลายไม้แกะสลัก หน้าบัน ที่มีทั้งของเก่าและของใหม่ผสมกัน ของเก่าจะเป็นงานแบบลายดอกไม้ไหว ของใหม่จะเป็นงานแบบลายไทยอย่างชัด คือ มีระเบียงรอบด้าน เสาจากเสากลมเป็นเสาเหลี่ยมและมีมุขออกทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ไม่เหมือนกับวิหารทรงล้านนาโบราณทั่วไป

ซึ่งคนเก่าๆมักเล่าว่า วิหารเดิมสวยงามวิจิตรนัก แม้แต่ไม้ระแนงทุกอันก็ลงรักปิดทอง พระวิหารหลวงนี้เป็นที่บำเพ็ญกุศลเป็นประจำทุกวันพระและเป็นทีที่ประกอบศาสนกิจทุกวันพระ เช่น การฟังธรรม การบวชและอื่นๆ

ภายในพระวิหารมีพระปฏิมาใหญ่ประดิษฐานอยู่บนแท่นแก้ว รวม 3 องค์ ก่ออิฐถือปูนและลงรักปิดทอง องค์ใหญ่กับองค์เล็กด้านเหนือก่อใหม่พร้อมทั้งวิหารหลังนี้ นอกจากนั้นยังมีพระพุทธรูปปฏิมาหล่อด้วยโลหะขนาดกลางสมัยเชียงแสนชั้นต้นและชั้นกลางประดิษฐานอยู่อีกหลายองค์

ครุบาเจ้าศรีวิชัยได้รับนิมนต์มาเป็นประธานบูรณะซ่อมแซมต่อเติมปิดทองหน้าบันหน้าวิหารในวัดพระธาตุหริภุญชัยหลังนี้ เมื่อครั้งต้องอภิศฤมย์ถูกกักบริเวณที่วัดพระธาตุหริภุญชัย

พระวิหารหลวงใช้เป็นทีที่บำเพ็ญกุศลและประกอบศาสนกิจทุกวันพระ ภายในวิหารหลวงประดิษฐานพระปฏิมาใหญ่ก่ออิฐถือปูนลงรักปิดทองบนแท่นแก้วรวม ๓ องค์ และพระปฏิมาหล่อโลหะขนาดกลางสมัยล้านนาตอนต้นอีกหลายองค์

ความสำคัญของพระวิหารหลวงในปัจจุบันนี้ได้ใช้เป็นทีที่ประกอบพิธีกรรมทางการเมือง เช่น การถือน้ำพิพัฒน์สัตยาใน เป็นทีที่รับมอบพระแสงราชศาสตราประจำเมืองใน พ.ศ. ๒๔๖๕ อีกด้วย และเป็นสถานที่ทำพระราชพิธีสำคัญต่างๆอีกมากมาย

ปัจจุบันใช้เป็นทีที่บำเพ็ญกุศลเป็นประจำทุกวันธรรมสวนะและใช้เป็นทีที่ประกอบศาสนกิจ เช่น การแสดงธรรมเทศนาและการอุปสมบทและสำคัญที่สุด วิหารหลวงหลังนี้เปิดให้นักท่องเที่ยวจึ้นไปกราบไหว้สักการะได้ตั้งแต่เวลา ๐๖.๐๐ น. ถึงเวลา ๒๑.๐๐ น. ทุกวัน'

จากข้อความตัวอักษรในเว็บเพจนี้พบว่าข้อมูลส่วนมากนั้นนำมาจากหนังสือตำนานพระ
 ราชูเจ้าหริภุญชัย²⁴⁴และหนังสือพระธาตุหริภุญไชย²⁴⁵ โดยนำมาสรุปและเรียบเรียงใหม่สำหรับให้
 ข้อมูลในเพจนี้ มีการระบุว่าวิหารหลวงหลังเดิมนั้นสร้างในสมัยพระเมืองแก้วแห่งอาณาจักรล้านนา
 เมื่อปีพุทธศักราช 2054²⁴⁶ มีการบรรยายลักษณะและรูปแบบสถาปัตยกรรมจากภาพถ่ายเก่าก่อนที่
 วิหารหลวงหลังเดิมจะถูกพายุพัดพังทลาย จากนั้นเมื่อมีการสร้างวิหารหลวงหลังปัจจุบันขึ้นจึงใช้
 ข้อมูลจากบันทึกเรื่องการสร้างวิหารหลวงหลังปัจจุบันมาใช้ในการให้ข้อมูล อีกทั้งยังมีการ
 เปรียบเทียบความแตกต่างของโครงสร้างและรูปแบบบางส่วนของวิหารหลวงหลังเดิมกับวิหาร
 หลวงหลังปัจจุบันอีกด้วย

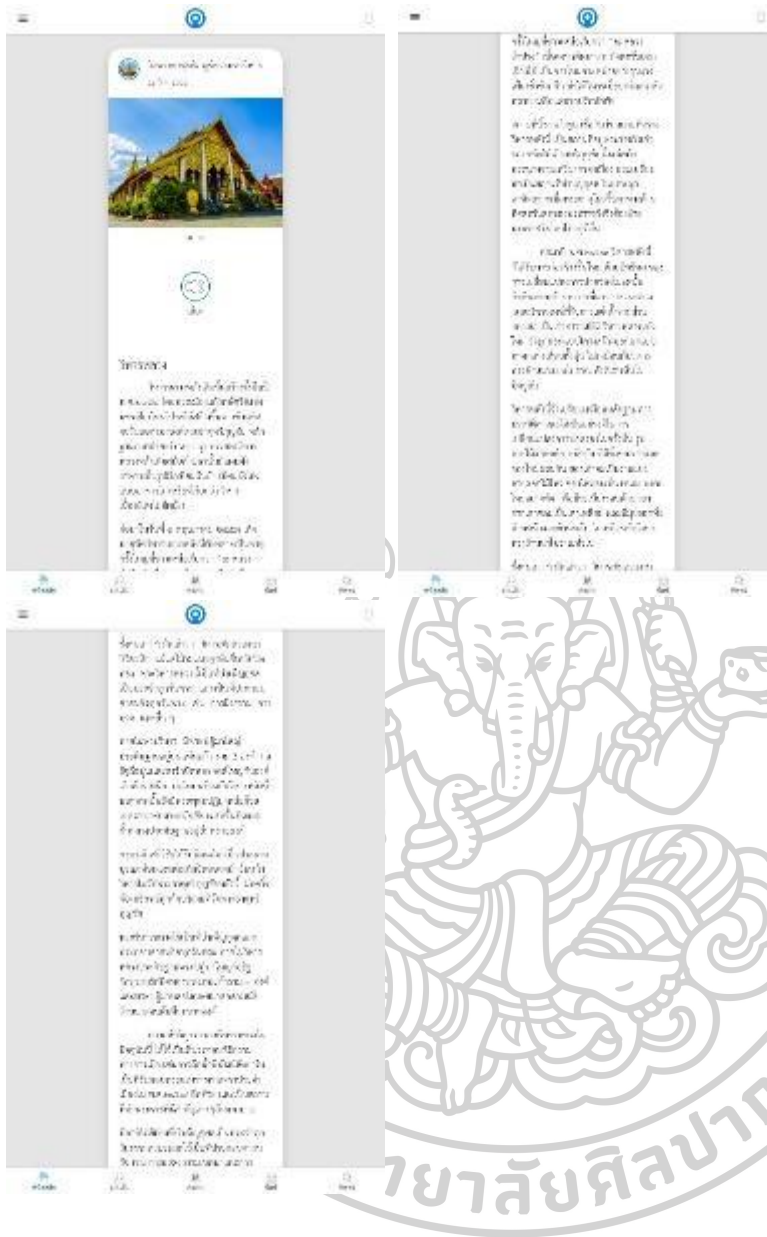

ภาพประกอบที่ 25 ป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็ว ลำดับที่ 2 ติดตั้ง ณ บริเวณหน้าวิหารหลวง ด้านทิศ
 ตะวันออก

²⁴⁴ ติงฆะ วรรณสัย,ตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย,(ลำพูน:ม.ป.ท.,2516) 44-49

²⁴⁵ เพ็ญสุภา สุคตะ ใจอินทร์,พระธาตุหริภุญไชย,(เชียงใหม่:สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่,2553),56-

²⁴⁶ เรื่องเดียวกัน,56

ภาพประกอบที่ 26 หน้าเพจให้ข้อมูลเมื่อนำทางด้วยรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดที่ 2

1.2.4.6. หน้าเว็บเพจเมื่อทำการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดติดตั้งที่ 3 (ดูภาพประกอบที่ 24)

ป้ายแสดงรหัสนำทางแบบตอบกลับเร็วจากโครงการ Lamphun Connect ณ จุดติดตั้งที่ 3 (ดูภาพประกอบที่ 23) ติดตั้งอยู่บริเวณใกล้กับป้ายข้อมูลแบบถาวรของสำนักงานจังหวัดลำพูน บริเวณมุมทิศตะวันออกเฉียงใต้ของหอกังสดาล เมื่อทำการนำทางผ่านรหัสนำทางแบบตอบกลับเร็ว นั้น จะนำทางไปยังเว็บเพจที่มีข้อมูลทั้งหมด 3 ประเภทคือ 1. คลิปเสียงบรรยาย 2. รูปภาพของโบราณสถานในปัจจุบัน 3. ข้อมูลตัวอักษร สำหรับข้อมูลส่วนแรกจากด้านบนเพจเป็นรูปถ่ายของโบราณสถานนั้น มีการเลือกมาแสดงทั้งหมด 2 ภาพ ส่วนถัดมาเป็นข้อมูลเสียงบรรยาย ซึ่งสามารถกดปุ่มไอคอนรูปลำโพงเพื่อรับฟังเสียงบรรยาย และส่วนสุดท้ายเป็นข้อมูลตัวอักษร โดยข้อมูลที่แสดงในหน้านี้มีดังนี้

ข้อมูลเสียงบรรยาย

กังสดาล

หอกังสดาล หรือหอรฆังกังสดาล ซึ่งในจารึกเขียนว่า หอหละกังสะดาน ตั้งอยู่ด้านทิศเหนือของวิหารหลวงหรือทิศตะวันออกเฉียงเหนือขององค์พระบรมธาตุเจดีย์ เดิมมีรูปทรงเป็นเสาไม้เดี่ยวๆ

สองต้น มีไม้ท่อนหนึ่งวางพาดอยู่ ไม้ท่อนนี้คือไม้สำหรับตีฆ้อง ต่อมาเสาได้ถูกเปลี่ยนเป็นก้อนอิฐฉาบปูน ๒ ต้น แขนงระฆังแผ่นกลมหรือชาวล้านนาเรียกว่า “กังสดาล” ขนาดใหญ่ไว้ ซึ่งหล่อขึ้นในราว พ.ศ. ๒๔๑๓ ต่อมาเสาที่แขนงกังสดาลได้ชำรุดลง ภายหลังจึงมีการรื้อถอนและสร้างหอ กังสดาลขึ้นใหม่ดังปรากฏอยู่ในปัจจุบัน โดยใช้สถานที่ของหอพระนาคซึ่งเดิมในสมัยหริภุญชัยเป็นที่ตั้งของหอพระแก้วขาว’

จากข้อมูลเชิงบรรยายพบว่ามี การสรุปข้อมูลจากข้อมูลตัวอักษรในเว็บเพจมาให้ข้อมูล โดยให้ข้อมูลเกี่ยวกับตำแหน่งที่ตั้งของหอ กังสดาล หน้าทีและการใช้งานของพื้นที่บริเวณนี้ในอดีต รูปแบบของสถาปัตยกรรมในอดีตและการบูรณะในสมัยหลัง

ข้อมูลตัวอักษร

‘กังสดาล

หอ กังสดาล หรือหอระฆัง กังสดาล ซึ่งในจารึกเขียนว่า หอหละกังสะดาน ตั้งอยู่ด้านทิศเหนือของวิหารหลวงหรือทิศตะวันออกเฉียงเหนือขององค์พระบรมธาตุเจดีย์ เดิมมีรูปทรงเป็นเสาไม้เดี่ยวสองต้น มีไม้ท่อนหนึ่งวางพาดอยู่ ไม้ท่อนนี้คือไม้สำหรับตีฆ้อง ต่อมาเสาเปลี่ยนเป็นก้อนอิฐฉาบปูน ๒ ต้น แขนงระฆังแผ่นกลมหรือชาวล้านนาเรียกว่า “กังสดาล” ขนาดใหญ่ไว้ ซึ่งหล่อขึ้นในราว พ.ศ. ๒๔๑๓ ต่อมาเสาที่แขนงกังสดาลชำรุดลง ภายหลังจึงมีการรื้อถอนและสร้างหอ กังสดาลขึ้นใหม่ดังปรากฏอยู่ในปัจจุบัน โดยใช้สถานที่ของหอพระนาคซึ่งเดิมในสมัยหริภุญชัยเป็นที่ตั้งของหอพระแก้วขาว

หอ กังสดาลรูปแบบปัจจุบันสร้างโดยพระครูพิทักษ์เจตยานุกิจ หรือครูบาคำฟู เมื่อปีพ.ศ. ๒๔๘๑ โดยใช้เงิน ๑๘๐ ๐๐๐ รูปี เป็นอาคาร ๒ ชั้น สูง ๒ ชั้น มีทางขึ้นหันสู่ทิศตะวันตกเพื่อแสดง ความสักการะแด่พระบรมธาตุหริภุญชัย ชั้นบนแขนงระฆังที่หล่อสมัยเจ้าหลวงดาราจักรรัตนไพโรจน์ เจ้าผู้ครองนครลำพูนองค์ที่ ๗ (พ.ศ. ๒๔๑๔-๒๔๓๑) แต่เดิมระฆังเคยแขวนอยู่ในหอทางทิศ ตะวันออกเฉียงใต้ของพระวิหารหลวง ณ บริเวณหอกลองเกรีปัจจุบัน ส่วนชั้นล่างแขวนฆ้องหรือ กังสดาลขนาดใหญ่ หลายท่านเชื่อว่าน่าจะเป็นกังสดาลที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ใช้ทอง สำริดหนักถึงเจ็ดแสนสองหมื่นเก้าพันตำลึง หล่อสมัยเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ เจ้าผู้ครองนคร เชียงใหม่องค์ที่ ๖ (พ.ศ. ๒๓๕๕-๒๔๑๓) โดยมีมือครูบาเผ่าแห่งวัดสูงเม่นเมืองแพร่ หรือครูบาถัญจนะ สถานที่หล่อคือวัดพระสิงห์ มีจารึกอักษร ไทยล้านนา แบบฝักขาม ปรากฏอยู่บนกังสดาล ระบุ

ถึงปีวอก โทศก จุลศักราช ๑,๒๒๒ อันตรงกับ พ.ศ. ๒๔๐๓ อยู่ในช่วงสมัยรัชกาลที่ ๔ มีคำจารึกไว้ว่า

“สร้างหล่อกัณฐกาลหน่วยนี้ แต่เมื่อศักราชได้ ๑,๒๒๒ ตัว ปีกัศสัน อังคาร หล่อกัณฐนามหาเถร เจ้าวัดป่าเมืองแพร่เป็นเค้าแก่ศรัทธาภายใน เจ้าหลวงเมืองเชียงใหม่เป็นเค้าแก่ศรัทธาภายนอก ศรัทธาทั้งภายในภายนอกพร้อมกันสร้าง มาเป็นเครื่องบูชากับพระธาตุเจ้า อันตั้งไว้ในเมืองหริภุญชัยที่นี้ ๕,๐๐๐ พระวัสสาแล”

หอกัณฐกาลแห่งนี้ต่อมาได้กลายเป็นสัญลักษณ์อันโดดเด่นของวัดพระธาตุหริภุญชัย โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์และพระราชอาคันตุกะหลายพระองค์ ในคราวเสด็จพระราชดำเนินมากราบนมัสการองค์พระบรมธาตุเจดีย์ศรีหริภุญชัย ทุกพระองค์ทรงลั่นกัณฐกาลใบนี้ด้วยเช่นกัน’

ข้อมูลตัวอักษรจากเพ็ญนี้พบว่านำข้อมูลมาจากหนังสือพระธาตุหริภุญไชย²⁴⁷ มาเรียบเรียง โดยให้ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบศิลปกรรมและอายุสมัยของหอกัณฐกาลนี้ว่าเป็นศิลปกรรมที่สร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ โดยมีการเปรียบเทียบรูปแบบอาคารในปัจจุบันกับภาพถ่ายเก่า แต่ทั้งนี้มีการให้ข้อมูลว่าบริเวณที่เป็นหอกัณฐกาลในปัจจุบันนี้เคยใช้งานเป็นหอพระนาคตามภาพถ่ายเก่า แต่ทั้งนี้ยุคสมัยก่อนที่มีการสร้างหอพระนาคที่ปรากฏในภาพถ่ายเก่านี้ ไม่แน่ชัดว่าพื้นที่บริเวณนี้เคยมีสิ่งปลูกสร้างอื่นหรือมีหน้าที่ใช้งานอื่นหรือไม่ แต่ในหนังสือกลับระบุว่าเคยเป็นที่ตั้งของหอพระแก้วขาว ซึ่งตำนานเกี่ยวกับพระแก้วขาวเมืองลำพูนนั้นพบว่ามีกรกล่าวถึงในหนังสือพงศาวดารโยนกที่แต่งขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ ส่วนเอกสารเล่มอื่น ๆ นั้นกลับไม่มีการกล่าวถึง²⁴⁸ ดังนั้นปฐนียวัตถุเช่นพระเสด็จมณีหรือพระแก้วขาว ที่ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ ณ วัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ นั้น หากมีการค้นพบหรือพระพุทธรูปองค์นี้มีบทบาทและความสำคัญมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรหริภุญไชยนั้นควรมีการกล่าวถึงในตำนานหรือเอกสารฉบับอื่นด้วย ถึงข้อมูลเกี่ยวกับที่มา สถานที่ประดิษฐานของพระแก้วขาว ดังนั้นข้อมูลในส่วนที่กล่าวถึงหอพระแก้วขาวนั้นจึงไม่ควรนำมาบรรจุไว้เนื่องจากหากผู้รับข้อมูลไม่ได้ศึกษาประวัติศาสตร์มา อาจทำให้เกิดความเข้าใจผิดได้

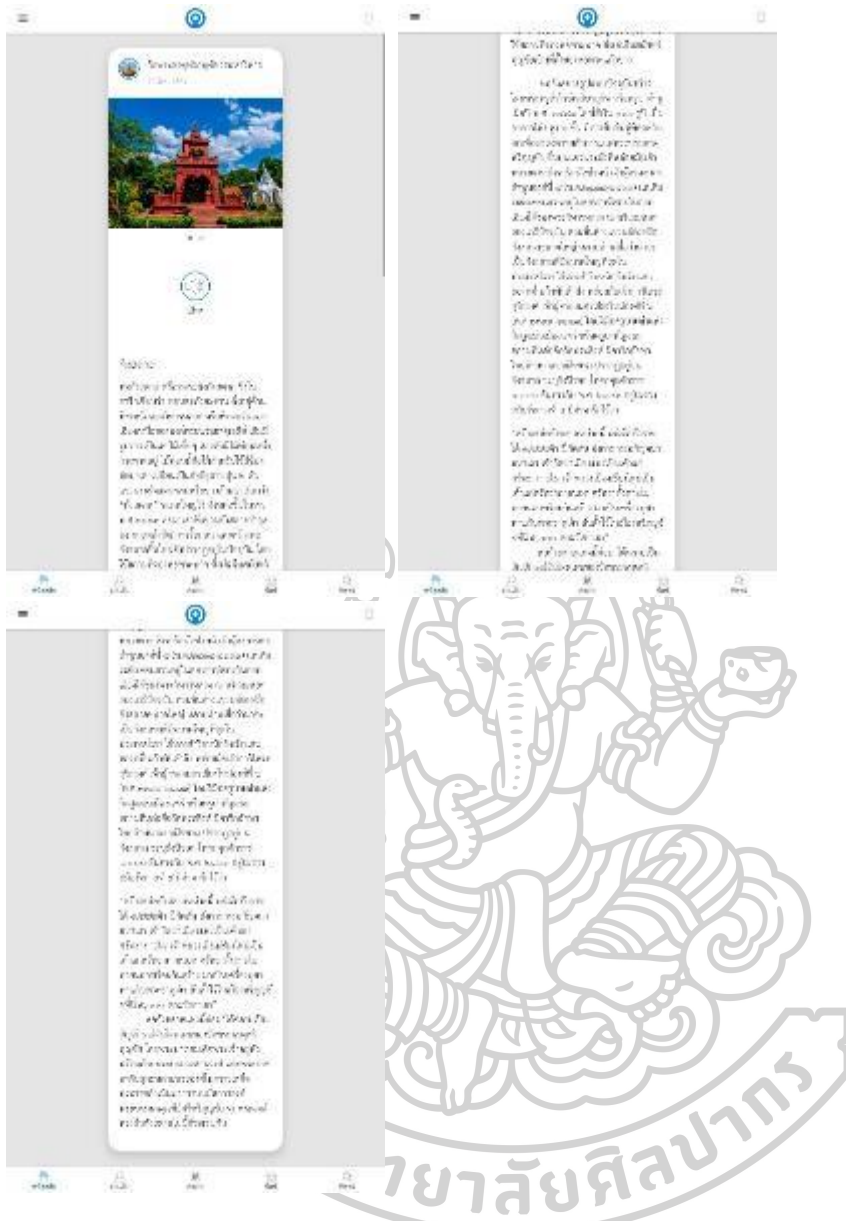
²⁴⁷ เพ็ญสุภา สุคตะ ใจอินทร์, พระธาตุหริภุญไชย, (เชียงใหม่: สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2553), 74-

²⁴⁸ พระยาประชาภิจักรจักร, พงศาวดารโยนก, (นนทบุรี: ศรีปัญญา, 2557), 276

ภาพประกอบที่ 27 ป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็ว ลำดับที่ 3 ติดตั้ง ณ บริเวณฐานหอสังเกตการณ์ด้านทิศใต้

ภาพประกอบที่ 28 หน้าเพจให้ข้อมูลเมื่อนำทางด้วยรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดที่ 3

1.2.4.7. หน้าเว็บเพจเมื่อทำการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดติดตั้งที่ 4 (ดูภาพประกอบที่ 26)

ป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็วจากโครงการ Lamphun Connect ณ จุดติดตั้งที่ 4 (ดูภาพประกอบที่ 25) ติดตั้งอยู่บริเวณชายคาของระเบียงคค ผังถัดจากประตูกำแพงแก้วด้านทิศเหนือ ซัดกับวิหารพระไสยาสน์ เมื่อทำการนำทางผ่านรหัสแบบตอบกลับเร็ว นั้น จะนำทางไปยังเว็บเพจที่มีข้อมูลทั้งหมด 3 ประเภทคือ 1. คลิปเสียงบรรยาย 2. รูปภาพของโบราณสถานในปัจจุบัน 3. ข้อมูล

ตัวอักษร สำหรับข้อมูลส่วนแรกจากด้านบนเพจเป็นรูปถ่ายของโบราณสถานนั้น มีการเลือกมาแสดงทั้งหมด 2 ภาพ ส่วนถัดมาเป็นข้อมูลเสียงบรรยาย ซึ่งสามารถกดปุ่มไอคอนรูปลำโพงเพื่อรับฟังเสียงบรรยาย และส่วนสุดท้ายเป็นข้อมูลตัวอักษร โดยข้อมูลที่แสดงในหน้านี้มีดังนี้

ข้อมูลเสียงบรรยาย

‘สถานที่กักบริเวณครุบาศรีวิชัย

สถานที่กักบริเวณครุบาศรีวิชัยอยู่ติดกับวิหารพระไสยาสน์หรือวิหารพระนอนตรงหัวมุมศาลาบาตรมีสถานที่ซึ่งครุบาเจ้าศรีวิชัยเมื่อท่านถูกขังกล่าวหาต่างๆที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองคณะสงฆ์ที่ต้องขึ้นกับส่วนกลาง ท่านถูกขังกล่าวหามากมายประกอบกับมีผู้คนเป็นจำนวนมากนับถือครุบาศรีวิชัย ทางการกับเจ้าคณะจังหวัดในสมัยนั้น จึงนำท่านมาที่บริเวณไว้ที่วัดพระธาตุหริภุญชัย และที่นี้คือที่ที่ท่านครุบาศรีวิชัยนั่งบำเพ็ญภาวนาเป็นเวลานานกว่า ๑ ปี ถึงสองครั้งสองครา ก่อนนิมนต์ท่าน ไปยังเชียงใหม่และส่งท่านกรุงเทพฯเพื่อสอบสวนตามข้อกล่าวหา’

จากข้อมูลในคลิปเสียงนั้นพบว่านำข้อมูลมาจากเอกสารนำชมวัดพระธาตุหริภุญชัย โดยคัดลอกเนื้อหาตามเอกสารมาทุกประการ

ข้อมูลตัวอักษร

‘สถานที่กักบริเวณครุบาศรีวิชัย

สถานที่กักบริเวณครุบาศรีวิชัยอยู่ติดกับวิหารพระไสยาสน์หรือวิหารพระนอนตรงหัวมุมศาลาบาตรมีสถานที่ซึ่งครุบาเจ้าศรีวิชัยเมื่อท่านถูกขังกล่าวหาต่างๆที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองคณะสงฆ์ที่ต้องขึ้นกับส่วนกลาง ท่านถูกขังกล่าวหามากมายประกอบกับมีผู้คนเป็นจำนวนมากนับถือครุบาศรีวิชัย ทางการกับเจ้าคณะจังหวัดในสมัยนั้น จึงนำท่านมาที่บริเวณไว้ที่วัดพระธาตุหริภุญชัย ด้วยที่มีประชาชนเคารพนับถือท่านมากมาย วิหารพระอัฐฐารส สถานที่จำวัดของท่านขาดรั้วรอบของชิดในเวลากลางวัน ทางราชการเห็นว่ามิประชาชนมารบกวนท่านมากมาย จึงนิมนต์ท่านมานั่งปฏิบัติธรรมภาวนา ณ สถานที่แห่งนี้ในเวลากลางวัน

และที่นี้คือที่ที่ท่านครุบาศรีวิชัยนั่งบำเพ็ญภาวนาเป็นเวลานานกว่า ๑ ปี ถึงสองครั้งสองครา ก่อนนิมนต์ท่าน ไปยังเชียงใหม่และส่งท่านกรุงเทพฯเพื่อสอบสวนตามข้อกล่าวหา’

จากข้อมูลส่วนนี้พบว่ามีการสรุปเหตุการณ์อย่างย่อระหว่างที่ครูบาศรีวิชัยต้องอธิกรณ์และถูกกักบริเวณอยู่ก่อนที่จะมีการส่งตัวท่านไปทำการสอบสวนหาข้อเท็จจริงตามข้อกล่าวหาต่างๆที่ท่านถูกร้องเรียน ซึ่งข้อมูลส่วนนี้นำมาจากเอกสารนำชมวัดพระธาตุหริภุญชัย²⁴⁹ เชื่อว่ามีการนำมาบรรจุไว้ในเนื้อหาเนื่องจากครูบาศรีวิชัยเป็นพระสงฆ์ที่ชาวล้านนานั้นให้ความเคารพนับถือกันอย่างแพร่หลาย เนื่องจากท่านเป็นพระเกจิอาจารย์ที่ปฏิบัติเคร่งครัด ศิลและจริยวัตรงดงามเรียบร้อยเป็นที่เคารพสักการะของศรัทธาจำนวนมากและมีบทบาทสำคัญในการบูรณะโบราณสถานหลายแห่งในภาคเหนือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัดพระธาตุหริภุญชัยแห่งนี้

ภาพประกอบที่ 29 ป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็ว ลำดับที่ 4 ติดตั้ง ณ บริเวณศาลาบาตรติดกับวิหารพระไสยาสน์

²⁴⁹ เป็นสิ่งพิมพ์ขนาดเล็กคล้ายแผ่นพับ พิมพ์สี่สี สำหรับแจกให้นักท่องเที่ยวเพื่อให้ข้อมูลโบราณสถานต่างๆภายในวัด

ภาพประกอบที่ 30 หน้าเพจให้ข้อมูลเมื่อนำทางด้วยรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดที่ 4

1.2.4.8. หน้าเว็บเพจเมื่อทำการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดติดตั้งที่ 5 (ดูภาพประกอบที่ 28)

ป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็วจากโครงการ Lamphun Connect ณ จุดติดตั้งที่ 5 (ดูภาพประกอบที่ 27) ติดตั้งอยู่บริเวณใกล้กับจุดที่ 4 หรือสถานที่กักบริเวณครุบาเจ้าศรีวิชัย โดยอยู่ถัดมาทางด้านทิศตะวันออก เมื่อทำการนำทางผ่านรหัสแบบตอบกลับเร็ว นั้น จะนำทางไปยังเว็บเพจที่มีข้อมูลทั้งหมด 3 ประเภทคือ 1. คลิปเสียงบรรยาย 2. รูปภาพของโบราณสถานในปัจจุบัน 3. ข้อมูลตัวอักษร สำหรับข้อมูลส่วนแรกจากด้านบนเพจเป็นรูปถ่ายของโบราณสถานนั้น มีการเลือกมาแสดงทั้งหมด 1 ภาพ ส่วนถัดมาเป็นข้อมูลเสียงบรรยาย ซึ่งสามารถกดปุ่มไอคอนรูปลำโพงเพื่อรับฟังเสียงบรรยาย และส่วนสุดท้ายเป็นข้อมูลตัวอักษร โดยข้อมูลที่แสดงในหน้านี้นี้มีดังนี้

ข้อมูลเสียงบรรยาย

‘องค์พระธาตุจำลอง
องค์พระธาตุจำลองย่อส่วนนี้เปิดด้วยทองคำแท้ เปิดให้สักการบูชาได้ในวันสงกรานต์ ทางวัดพระธาตุหริภุญชัยนำองค์พระธาตุจำลองนี้ออกให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวร่วมสรงน้ำเพื่อเป็นสิริมงคลในวันขึ้นปีใหม่เมือง โบราณสถานและเสนาสนะภายในเขตกำแพงแก้วหรือเขตพุทธาวาสนี้มีทั้งที่สร้างมาตั้งแต่ดั้งเดิมสมัยหริภุญชัย สมัยล้านนา ซึ่งบางแห่งซ่อมแซมในสมัยหลัง และมีทั้งการสร้างขึ้นมาใหม่ในสมัยครุบาเจ้าศรีวิชัย มีองค์ประกอบสำคัญคือ การกำหนดพระวิหารทิศแทนทวีปทั้งสี่ที่ล้อมรอบเขาพระสุเมรุดังนี้ วิหารหลวง ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันออก วิหารพระละโว้ตั้งอยู่ด้านทิศเหนือ วิหารพระพุทธรูปตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้และวิหารพระทันใจตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตก นอกจากนี้วิหารประจำทั้งสี่ทิศแล้วยังมีวิหารขนาดเล็กอีกสี่หลัง คือ วิหารพระบาทสี่รอย วิหารพระเจ้าพันตน วิหารพระไสยาสน์หรือพระนอน วิหารพระเจ้ากัณฑ์เกลือหรือพระเจ้าแดง พร้อมด้วยโบราณสถานและเสนาสนะสำคัญอีกสี่หลังคือ สุวรรณเจดีย์หรือเจดีย์ปทุมวดี หอไตร เขาพระสุเมรุจำลองและหอกังสดาล ทั้งหมดนี้ตั้งอยู่ภายในกำแพงแก้วหรือศาลาบาตร โดยมีซุ้มประตูโขงทางเข้าด้านหน้าทางทิศตะวันออกเป็นจุดเริ่มต้น’

จากคลิปเสียงนี้พบว่านำเอาข้อมูลมาจากตัวอักษรที่แสดงในเว็บเพจและนอกจากนี้ยังมีการเพิ่มเติมข้อมูลที่บรรยายถึงโบราณสถานอื่นๆในเขตกำแพงแก้ว รวมทั้งการวางผังเขตพุทธาวาสตามคติจักรวาลวิทยาโดยกำหนดให้ซุ้มประตูโขงด้านทิศตะวันออกเป็นจุดเริ่มต้น มีพระธาตุหริภุญไชยเป็นแกนกลางของผังคูเขาพระสุเมรุ ท่ามกลางทวีปต่างๆที่รายล้อม

ข้อมูลตัวอักษร

‘องค์พระธาตุจำลอง

องค์พระธาตุจำลองย่อส่วนนี้เปิดด้วยทองคำแท้ เป็นองค์จำลองที่สร้างขึ้นใหม่ (๒๕๕๕) เปิดให้สักการบูชาได้ในวันสงกรานต์ปีใหม่เมืองล้านนา ในวันสังขารล่อง ทางวัดพระธาตุหริภุญชัย จะนำเอาองค์พระธาตุจำลองนี้ออกให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวร่วมสรงน้ำเพื่อเป็นสิริมงคลในวันขึ้นปีใหม่เมืองเป็นประจำทุกปี’

ข้อมูลเกี่ยวกับองค์พระธาตุจำลองนี้กล่าวถึงการสร้างแบบจำลองขนาดย่อขององค์พระธาตุหริภุญชัยว่ามีการสร้างขึ้นในปีพุทธศักราช 2555 อาจมีการสร้างขึ้นมาเพื่อต้องการสร้างบุญกุศล เฉพาะบุคคลหรือเพื่อการศึกษาด้านรูปแบบสถาปัตยกรรมแล้วจึงถวายไว้แก่วัด ซึ่งต่อมาทางวัดพระธาตุหริภุญไชยได้นำเอาองค์พระธาตุจำลองมาเป็นเสมือนองค์พระธาตุจริงให้ประชาชนทำการสรงน้ำองค์พระธาตุ เพื่อเป็นการอนุรักษ์และคงสภาพองค์พระธาตุหริภุญชัยมิให้สึกหรอ

ภาพประกอบที่ 31 ป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็ว ลำดับที่ 5 ติดตั้ง ณ บริเวณศาลาบาตรห้องถัดจากบริเวณสถานที่ที่กักบริเวณครูบาศรีวิชัย

ภาพประกอบที่ 32 หน้าเพจให้ข้อมูลเมื่อนำทางด้วยรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดที่ 5

1.2.4.9. หน้าเว็บเพจเมื่อทำการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดติดตั้งที่ 6 (ดูภาพประกอบที่ 30)

ป้ายแสดงรหัสนำทางแบบตอบกลับเร็วจากโครงการ Lamphun Connect ณ จุดติดตั้งที่ 6 (ดูภาพประกอบที่ 29) ติดตั้งอยู่บริเวณใกล้กับทางขึ้นวิหารพระละโว้ด้านทิศตะวันออก เมื่อทำการนำทางผ่านรหัสนำทางแบบตอบกลับเร็ว นั้น จะนำทางไปยังเว็บเพจที่มีข้อมูลทั้งหมด 3 ประเภทคือ 1. คลิปเสียงบรรยาย 2. รูปภาพของโบราณสถานในปัจจุบัน 3. ข้อมูลตัวอักษร สำหรับข้อมูลส่วนแรกจากด้านบนเพจเป็นรูปถ่ายของวิหารพระละโว้ มีการเลือกมาแสดงทั้งหมด 2 ภาพ ส่วนถัดมาเป็นข้อมูลเสียงบรรยาย ซึ่งสามารถกดปุ่มไอคอนรูปลำโพงเพื่อรับฟังเสียงบรรยาย และส่วนสุดท้ายเป็นข้อมูลตัวอักษร โดยข้อมูลที่แสดงในหน้านี้มีดังนี้

ข้อมูลเสียงบรรยาย

‘วิหารพระละโว้

วิหารพระละโว้ตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือขององค์พระธาตุ หมายถึงอุตรกฐกรทวิป สร้างขึ้นใหม่ที่
พระวิหารพระละโว้หลังเดิม ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปยืนขนาดใหญ่เรียกว่า “พระละโว้”
จากตำนานประวัติของวัดคงจะกล่าวว่าพระนางจามเทวีได้อัญเชิญพระพุทธรูปปางอุ้มบาตรมา
จากเมืองละโว้สององค์ องค์เล็กให้ประดิษฐานในวิหารวัดหลวง แล้วอัญเชิญมาตั้งให้กวัดแกว่งไป
ทั่วเมือง แล้วนำไปประดิษฐานไว้ ซึ่ง ณ บริเวณปัจจุบันเป็นวัดคงจะ ใกล้เขตประตูเมืองด้านทิศ
ตะวันออกจึงโปรดให้สร้างวัดขึ้นแล้วอัญเชิญพระพุทธรูปยืนอุ้มบาตรองค์ใหญ่ไปประดิษฐานไว้
ในวิหาร จึงชื่อว่า “วัดคงจะ” หรือ “วัดคงจะ”

จากข้อมูลเสียงบรรยายพบว่ามีกรกล่าวถึงตำแหน่งที่ตั้งของวิหารพระละโว้ อีกทั้งยังมีการ
เล่าถึงประวัติความเป็นมาของพระพุทธรูปประธานที่ชื่อ “พระละโว้” โดยอ้างอิงจากตำนานพื้นบ้าน
ของวัดคงจะที่กล่าวว่าพระนางจามเทวีได้นำเอาพระพุทธรูปยืนปางอุ้มบาตรมาสององค์ ทรง
ประดิษฐานองค์เล็กไว้ในวิหารวัดหลวง จากนั้นจึงทำการเสด็จย้ายเพื่อนำพระพุทธรูปองค์ใหญ่ไป
ประดิษฐานไว้ ณ อารามอีกแห่งหนึ่ง แต่ทั้งนี้หากพิจารณาเปรียบเทียบกับเอกสารหรือตำนานฉบับ
อื่นๆเกี่ยวกับเรื่องราวสมัยพระนางจามเทวีนั้น กลับไม่พบว่ามีกรกล่าวถึงการนำเอาพระพุทธรูป
จากเมืองละโว้ขึ้นมาด้วยหรือแม้กระทั่งการสร้าง “วัดหลวง” ซึ่งเป็นชื่อที่ชาวลำพูนในปัจจุบันนิยม
เรียก วัดพระธาตุหริภุญไชย โดยปรากฏการเรียกชื่อ องค์พระธาตุหริภุญไชย ว่า “พระธาตุเจดีย์
หลวง” ในกรณีนี้หากจะแปลความหมายคำว่า “หลวง” ในแง่ของความใหญ่โตนั้น ในสมัยของพระ
นางจามเทวีอาจจะมียุคที่มีขนาดใหญ่แห่งอื่นก็เป็นได้ แต่หากอ้างอิงจากประวัติการสร้างพระธาตุ
หริภุญไชยจากเอกสารฉบับอื่นนั้น กลับมีความขัดแย้งกัน เนื่องจากเอกสารฉบับอื่น รวมถึงตำนาน
พระธาตุเจ้าหริภุญไชยนั้น²⁵⁰ กล่าวตรงกันว่า องค์พระธาตุหริภุญไชยซึ่งอาจอนุমানรวมถึงบริเวณ
พื้นที่โดยรอบนั้นมีการสร้างเป็นศาสนสถานในรัชสมัยของพระเจ้าอาทิตยราช ในราวปลายพุทธ
ศตวรรษที่ 16 – ต้นพุทธศตวรรษที่ 17 อันเป็นระยะเวลาเกือบสามศตวรรษหลังจากสมัยของพระ
นางจามเทวี ดังนั้นตำนานพื้นบ้านของวัดคงจะจึงไม่ควรจะนำมาใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงถึงที่มาของ
พระละโว้ หากแต่ควรกำหนดอายุของพระพุทธรูปด้วยรูปแบบทางศิลปกรรม เนื่องจากพระพุทธรูป

²⁵⁰ สิงฆะ วรรณสัย,ตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญไชย,(ลำพูน:ม.ป.ท.,2516) 11-15

เป็นศาสนวัตถุที่สามารถเคลื่อนย้ายได้และรูปแบบทางศิลปกรรมของพระพุทธรูปนั้นสามารถสะท้อนข้อเท็จจริงเกี่ยวกับอิทธิพลทางศิลปะและอายุสมัยของพระพุทธรูปนั้นได้อีกทั้งตัวศาสนวัตถุสามารถแสดงรูปแบบให้เห็นเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ด้วยตัวเองได้

ข้อมูลตัวอักษร

‘วิหารพระละโว้ตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือขององค์พระธาตุสร้างขึ้นใหม่ทับที่วิหารพระละโว้หลังเดิมที่ทรุดโทรมแต่ยังคงเอกลักษณ์หลังเดิม ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปยืนขนาดใหญ่เรียกว่า “พระละโว้” วิหารหลังนี้เป็นหนึ่งในวิหารจตุรมุขรอบองค์พระธาตุเพื่อสร้างบำเพ็ญกิจการงานสำหรับประชาชนทั่วไปและเป็นที่สวดบิณฑิงานสงฆ์พระบรมธาตุเจ้าหริภุญชัยมาในรอบศตวรรษที่ผ่านมา’

จากข้อความในเว็บเพจนี้พบว่าให้ข้อมูลตำแหน่งที่ตั้งของอาคาร การบูรณะ โบราณวัตถุสำคัญด้านในวิหาร ทั้งนี้พบว่าให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิหารนี้ไม่มากนักโดยกล่าวว่ามี การก่อสร้างทับบริเวณวิหารพระละโว้หลังเดิมและเป็น ที่สำหรับทำกิจกรรมสวดบิณฑิงานสงฆ์พระบรมธาตุเจ้าหริภุญชัยด้วย นอกจากนี้ยังมีการใช้คำศัพท์ที่ไม่ถูกต้องอีกด้วย คือ คำว่า “วิหารจตุรมุข” ซึ่งหมายถึงวิหารที่มีมุขยื่นออกไปทั้งสี่ด้านหรือมีทางเข้าสี่ด้าน แต่วิหารพระละโว้หลังปัจจุบันนี้เป็นวิหารที่มีทางเข้าหรือมุขเพียงด้านเดียวคือด้านทิศตะวันออก ดังนั้นควรมีการแก้ไขข้อมูลบางส่วนด้วย

ภาพประกอบที่ 33 ป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็ว ลำดับที่ 6 ติดตั้ง ณ บริเวณบันไดทางขึ้นด้านทิศตะวันออกวิหารพระละโว้

ภาพประกอบที่ 34 หน้าเพจให้ข้อมูลเมื่อนำทางด้วยรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดที่ 6

1.2.4.10. หน้าเว็บเพจเมื่อทำการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดติดตั้งที่ 7 (ดูภาพประกอบที่ 32)

ป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็วจากโครงการ Lamphun Connect ณ จุดติดตั้งที่ 7 (ดูภาพประกอบที่ 31) ติดตั้งอยู่บริเวณทางเข้าวิหารพระไศยศาสน์ด้านทิศตะวันออก เมื่อทำการนำทางผ่านรหัสแบบตอบกลับเร็ว นั้น จะนำทางไปยังเว็บเพจที่มีข้อมูลทั้งหมด 2 ประเภทคือ 1. รูปภาพของโบราณสถานในปัจจุบัน 2. ข้อมูลตัวอักษร สำหรับข้อมูลส่วนแรกจากด้านบนเพจเป็นรูปถ่ายของโบราณสถานนั้น มีการเลือกมาแสดงทั้งหมด 1 ภาพ และส่วนสุดท้ายเป็นข้อมูลตัวอักษร โดยข้อมูลที่แสดงในหน้านี้มีดังนี้

ข้อมูลตัวอักษร

‘วิหารพระไสยาสน์

วิหารพระไสยาสน์ ตั้งอยู่เหนือวิหารพระละโว้เป็นวิหารขนาดเล็ก ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปนอนก่ออิฐถือปูนลงรักปิดทอง สร้างก่อน พ.ศ. 2060 (บารเมศ วรรณลัย,ม.ป.ป.)’

จากข้อมูลที่แสดงในเว็บเพจนั้นพบว่ามีการให้ข้อมูลเพียงเล็กน้อยเกี่ยวกับขนาดของสถาปัตยกรรมและโบราณวัตถุภายใน ทั้งนี้มีการกำหนดอายุโบราณสถานด้วยข้อความที่มีการกล่าวถึงโบราณสถานแห่งนี้ที่ปรากฏในโคลงนิราศหริภุญชัย ที่แต่งเมื่อพุทธศักราช 2060 โดยสันนิษฐานว่าเมื่อกวีได้เดินทางมาสักการะองค์พระธาตุนริภุญชัยนั้น วิหารหลังนี้ได้สร้างเสร็จแล้วซึ่งกวีก็ได้เข้าไปสักการะพระพุทธรุไสยาสน์ภายในวิหารหลังนี้ด้วย จึงเป็นที่น่าสังเกตว่าการกำหนดอายุวิหารหลังนี้นั้นไม่ได้มีการศึกษารูปแบบอาคารและพระพุทธรูปในการช่วยกำหนดอายุวิหารและพระพุทธรูป

ภาพประกอบที่ 35 ป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็ว ลำดับที่ 7 ติดตั้ง ณ ทางเข้าวิหารพระไสยาสน์

ภาพประกอบที่ 36 หน้าเพจให้ข้อมูลเมื่อนำทางด้วยรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดที่ 7

1.2.4.11. หน้าเว็บเพจเมื่อทำการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดติดตั้งที่ 8 (ดูภาพประกอบที่ 34)

ป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็วจากโครงการ Lamphun Connect ณ จุดติดตั้งที่ 8 (ดูภาพประกอบที่ 33) ติดตั้งอยู่บริเวณฐานของสุวรรณเจดีย์ด้านทิศใต้ ซิดกับป้ายโลหะของสำนักงานจังหวัดลำพูนทางด้านทิศตะวันตก เมื่อทำการนำทางผ่านรหัสแบบตอบกลับเร็ว นั้น จะนำทางไปยังเว็บเพจที่มีข้อมูลทั้งหมด 3 ประเภทคือ 1. คลิปเสียงบรรยาย 2. รูปภาพของโบราณสถานในปัจจุบัน 3. ข้อมูลตัวอักษร สำหรับข้อมูลส่วนแรกจากด้านบนเพจเป็นรูปถ่ายของโบราณสถานนั้น มีการเลือกมาแสดงทั้งหมด 2 ภาพ ส่วนถัดมาเป็นข้อมูลเสียงบรรยาย ซึ่งสามารถกดปุ่มไอคอนรูปลำโพงเพื่อรับฟังเสียงบรรยาย และส่วนสุดท้ายเป็นข้อมูลตัวอักษร โดยข้อมูลที่แสดงในหน้านี้มีดังนี้

ข้อมูลเสียงบรรยาย

เจดีย์ประทุมวดี

สุวรรณเจดีย์หรือปทุมวดีเจดีย์เป็นเจดีย์ที่พระนางปทุมวดี อัครมเหสีของพญาอาทิตย์ราชทรงโปรดให้สร้างขึ้นหลังจากพญาอาทิตย์ราชทรงสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ได้ ๔ ปี ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือขององค์พระธาตุในระยะห่างประมาณ ๕๐ เมตร ติดกับแนวกำแพงแก้วหรือศาลาบาตร

ชาวลำพูนเรียกสุวรรณเจดีย์ว่า พระธาตุเหลี่ยม ธาตุเหลี่ยมหรือปทุมวดีเจดีย์ กล่าวกันว่าแต่ก่อนนั้นมีการพ่อนสมโภชในเดือนสี่เหนือหรือเดือนหกภาคกลางอันเป็นเวลาหลังเก็บเกี่ยวทุกปีแต่ปัจจุบันพิธีนี้ได้สูญหายไปแล้ว รูปทรงของสุวรรณเจดีย์เป็นการย่อส่วนจากเจดีย์ทรงปราสาทสี่เหลี่ยมของสุวรรณจังโกฏิเจดีย์ หรือกู่กู่ที่วัดจามเทวี แต่มีรายละเอียดไม่มากเท่า ฐานกว้างประมาณ 6 เมตร ความสูงประมาณ 14 เมตร องค์เจดีย์สร้างด้วยศิลาแลงผสมอิฐในผังทรงสี่เหลี่ยมซ้อนเหลื่อมกันห้าชั้น สถูปิเกะที่มุมของเรือนธาตุแต่ละชั้นนั้นมีขนาดย่อส่วนเล็กมาก หลายชั้นหลุดร่วงหายไป มีข้อน่าสังเกตว่าแม้ไม่มีสถูปิเกะประดับแต่ทว่าทรงของสุวรรณเจดีย์ เมื่อมองโดยรวมก็จะเห็นเส้นรอบนอกเป็นทรงจอมแห ต่างกับที่สุวรรณจังโกฏิวัดจามเทวี ที่หากถอดสถูปิเกะออกไปก็จะทำให้เห็นรูปทรงชั้นบันไดอย่างชัดเจน

จากคลิปเสียงนี้พบว่ามีการนำข้อมูลส่วนใหญ่มาจากหนังสือตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย ดังเกตได้จากที่มีการระบุว่าสุวรรณเจดีย์นั้นมีการสร้างขึ้นภายหลังจากองค์พระธาตุหริภุญชัย 4 ปี ซึ่งมีปรากฏเฉพาะในหนังสือตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัยเท่านั้น²⁵¹ ไม่พบในเอกสารอื่น ส่วนข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีการพ่อนสมโภชนั้นนำมาจากหนังสือพระธาตุหริภุญไชย อีกทั้งมีการอธิบายรูปแบบศิลปกรรมของสุวรรณเจดีย์ไว้ว่า มีเค้าโครงเป็นทรงจอมแห ซึ่งไม่ถูกต้อง

หากพิจารณาโครงสร้างสถาปัตยกรรมและการประดับตกแต่งของสุวรรณเจดีย์แล้วจะพบว่ามีความคล้ายคลึงกับเจดีย์กู่กู่ที่วัดจามเทวีอย่างมาก โดยในปัจจุบันยังพบว่ามีสถูปิเกะขนาดเล็กหลงเหลืออยู่ แต่เนื่องจากมีขนาดเล็กกว่าทำให้สัดส่วนต่างๆถูกย่อส่วนลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งระยะห่างระหว่างเรือนธาตุกับสถูปิเกะ จึงทำให้เส้นเค้าโครงของเจดีย์องค์นี้เป็นเส้นตรงโดยสออบจากส่วนฐานเข้าหาส่วนยอด ไม่มีลักษณะเป็นเส้นโค้งอ่อนเว้าจากส่วนฐานสู่ส่วนยอดเช่นเจดีย์ทรงจอมแห ดังนั้นจึงควรมีการแก้ไขปรับปรุงเนื้อหาบางส่วนให้ถูกต้อง

ข้อมูลตัวอักษร

เจดีย์ปทุมวดี

²⁵¹ สิงฆะ วรรณสัย,ตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย,(ลำพูน:ม.ป.ท.,2516) 48

สุวรรณเจดีย์หรือปทุมวดีเจดีย์เป็นเจดีย์ที่พระนางปทุมวดี อัครมเหสีของพญาอาทิตย์ราชทรงโปรดให้สร้างขึ้นหลังจากพญาอาทิตย์ราชทรงสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ได้ ๔ ปี ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือขององค์พระธาตุในระยะห่างประมาณ ๕๐ เมตร ติดกับแนวกำแพงแก้วหรือศาลาบาตร

ตำนานการสร้างเจดีย์ปทุม เกิดจากความรักของพญาอาทิตย์ราชกับพระนางปทุมวดีที่ทั้งสองทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก เมื่อองค์พระธาตุโผล่ขึ้นมาในยุคของพระองค์ กษัตริย์ทรงสร้างประสาทครอบองค์พระธาตุไว้ พระนางปทุมวดีพระมเหสีจึงสร้างเจดีย์องค์นี้ขึ้นมาเป็นสัญลักษณ์คู่ขวัญของพระองค์ ในปัจจุบันทางวัดจะมีกิจกรรมรำลึกถึงความรักในพระพุทธศาสนาของทั้งสองพระองค์ในวันมาฆบูชาของทุกปี โดยใช้ชื่อว่า “สืบสานตำนานสองเจดีย์ธาตุ”

เชื่อกันว่าคู่รักคู่ใดได้มากราบไหว้สองเจดีย์ธาตุที่แห่งนี้ก็จะมีความรักที่ยั่งยืนเหมือนทั้งสองพระองค์ที่รักในพระพุทธศาสนาและครองรักอยู่ร่วมกันหลายภพหลายชาติ

เจดีย์รูปทรงสี่เหลี่ยมซ้อนกันห้าชั้นแบบปิรามิดขั้นบันไดของปทุมวดีนี้เจดีย์ถือเป็นแบบสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญยิ่งในศิลปกรรมหรือฤกษ์ชัยเพราะเป็นต้นแบบให้แก่เจดีย์ในภาคเหนือหลายองค์

เคยพบร่องรอยเจดีย์แบบนี้ที่เวียงท่ากาน เวียงมโนและนิยมสร้างสมัยต่อมาในแคว้นล้านนาและสุโขทัย เช่น วัดเจดีย์เหลี่ยม(กุคำ) เวียงกุมกาม จ.เชียงใหม่ วัดพญาวัด จ.น่าน และเจดีย์รายวัดมหาธาตุ จ.สุโขทัย

ณ เชิงฐานเชิงของสุวรรณเจดีย์พบพระพุทธรูปศิลาทราย เคลื่อนย้ายมาจากวัดดอนแก้ว ตั้งอยู่ปากตะวันออกของแม่น้ำกวง พระปฏิมาศิลาสามองค์ที่ฐานเจดีย์ปทุมวดี ฝีมือช่างเป็นแบบทวารวดีที่มีความใกล้เคียงสกุลช่างคุปตะอยู่มาก กล่าวคือประทับนั่งสมาธิเพชร มีชายผ้าทิพย์เป็นรูปครึ่งวงกลม ครองจีวรห่มคลุมบางเรียบแบบลำพระองค์แลเห็นปล้องพระศอ พระพักตร์ทรงสี่เหลี่ยมแต่ค่อนข้างอูมมนแบบทวารวดี ยังไม่ปรากฏไรพระศกเหนือพระนลาฏ เม็ดพระศกกลมโตยังไม่แหลมสูงแบบหรือฤกษ์ชัยยุคหลัง บางองค์มีแผ่นหลังเป็นกรอบรูปสามเหลี่ยมปลายมน ทุกองค์ชำรุดและถูกพอกทับใหม่

(เพ็ญสุภา สุคตะ, ๒๕๖๑)'

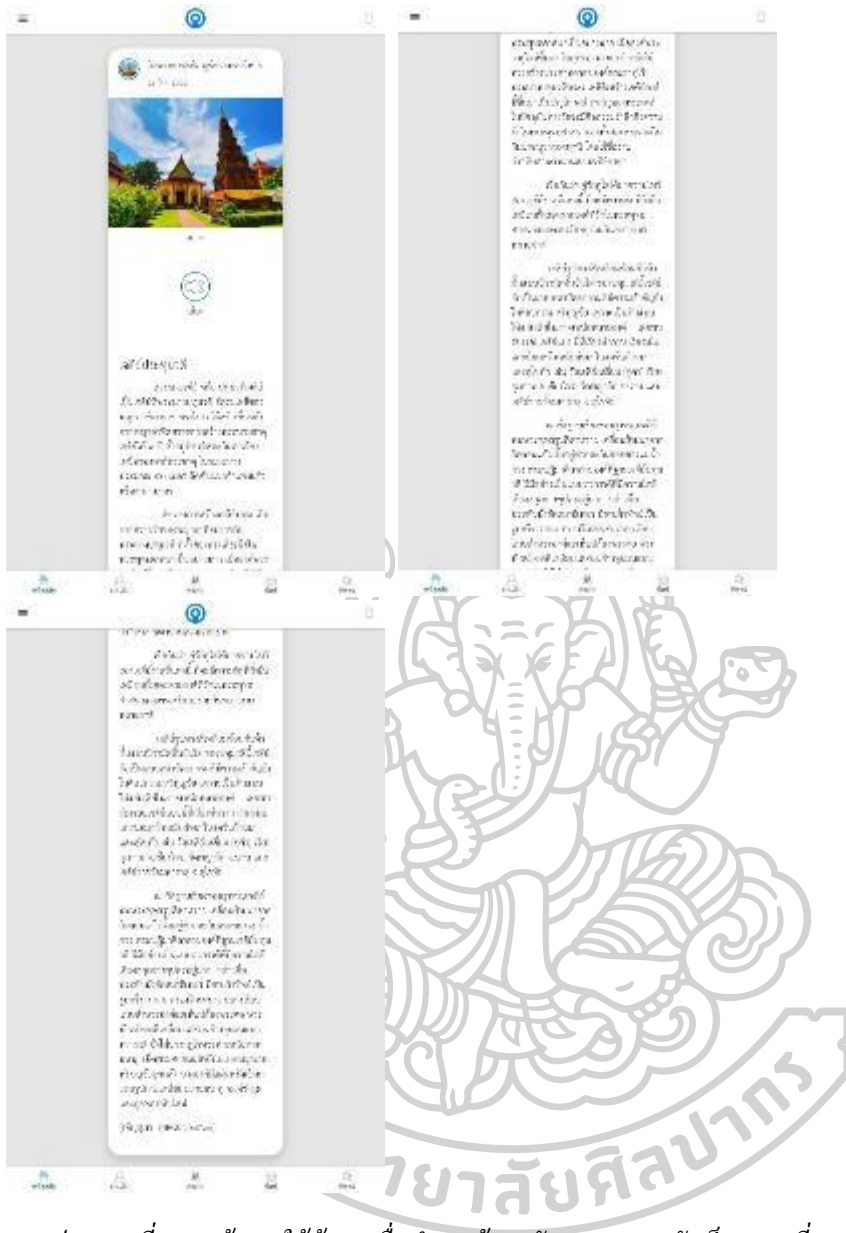
จากข้อความตัวอักษรที่แสดงในเว็บเพจพบว่ามีกรนำเอาข้อมูลจากหนังสือตำนานพระ
 ราชเจ้าหริภุญชัย²⁵² หนังสือพระธาตุหริภุญไชย²⁵³ และเอกสารนำชมวัดพระธาตุหริภุญชัย มาสรุป
 และเรียบเรียง แต่ข้อความส่วนนี้กลับบรรจุข้อมูลที่แต่งขึ้นใหม่ในเอกสารนำชมวัดพระธาตุหริภุญ
 ชัย เรื่องสุวรรณเจดีย์กับความรักระหว่างพระเจ้าอาทิตย์ราชกับพระนางปทุมวดี จนเป็นที่มาของ
 ประเพณีประติษฐานที่จัดขึ้นในช่วงวันมาฆบูชา หากพิจารณาแล้วจะพบว่าเป็นการเน้นด้าน โลเกียวิสัย
 เกี่ยวกับความรักของชายหญิง อันจะกระตุ้นให้เกิดความเข้าใจและความเชื่อผิดเกี่ยวกับการสร้าง
 พระเจดีย์ทั้งสององค์นี้ ที่แท้จริงแล้วสร้างขึ้นด้วยวัตถุประสงค์อันบริสุทธิ์ในการบำเพ็ญกุศลและ
 สร้างมรดกหมายสำคัญด้วยความเคารพสักการะและศรัทธาในพระพุทธศาสนาของทั้งสองพระองค์
 เพื่อให้ศาสนิกชนได้มีที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและสักการะบูชาสืบต่อไป ข้อความในส่วนนี้มีการกล่าวถึง
 รูปแบบศิลปกรรมของเจดีย์เล็กน้อยและความสำคัญในฐานะต้นแบบของเจดีย์ทรงเดียวกันนี้ที่พบ
 ในแหล่งโบราณสถานอื่น นอกจากนี้มีการกล่าวถึงพระพุทธรูปที่ประดิษฐานตรงฐานเชิงของ
 สุวรรณเจดีย์ว่ามีรูปแบบศิลปกรรมเป็นอย่างไรและได้รับอิทธิพลทางศิลปะจากแหล่งไหนและมี
 การกล่าวถึงการกำหนดอายุศิลปกรรมแบบคร่าวๆไว้

ภาพประกอบที่ 37 ป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็ว ลำดับที่ 8 ติดตั้ง ณ บริเวณฐานสุวรรณเจดีย์ด้านทิศใต้

²⁵² สิงฆะ วรรณสัย,ตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย,(ลำพูน:ม.ป.ท.,2516) 44-49

²⁵³ เพ็ญสุภา สุคตะ ใจอินทร์,พระธาตุหริภุญไชย,(เชียงใหม่:สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่,2553),77-

ภาพประกอบที่ 38 หน้าเพจให้ข้อมูลเมื่อนำทางด้วยรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดที่ 8

1.2.4.12.หน้าเว็บเพจเมื่อทำการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดติดตั้งที่ 9 (ดูภาพประกอบที่ 36)

ป้ายแสดงรหัสนี้แบบตอบกลับเร็วจากโครงการ Lamphun Connect ณ จุดติดตั้งที่ 9 (ดูภาพประกอบที่ 35) ติดตั้งอยู่บริเวณประตูทางเข้าวิหารพระเจ้าพันตน ด้านทิศใต้ เมื่อทำการนำทางผ่านรหัสนี้แบบตอบกลับเร็ว นั้น จะนำทางไปยังเว็บเพจที่มีข้อมูลทั้งหมด 3 ประเภทคือ 1. คลิปเสียงบรรยาย 2. รูปภาพของโบราณสถานในปัจจุบัน 3. ข้อมูลตัวอักษร สำหรับข้อมูลส่วนแรกจาก

ด้านบนเพจเป็นรูปถ่ายของโบราณสถานนั้น มีการเลือกมาแสดงทั้งหมด 1 ภาพ ส่วนถัดมาเป็น ข้อมูลเสียงบรรยาย ซึ่งสามารถกดปุ่ม ไอคอนรูปลำโพงเพื่อรับฟังเสียงบรรยาย และส่วนสุดท้ายเป็น ข้อมูลตัวอักษร โดยข้อมูลที่แสดงในหน้านี้มีดังนี้

ข้อมูลเสียงบรรยาย

‘วิหารพระเจ้าพันตน

วิหารพระเจ้าพันตน วิหารพระพันตนนั้นตั้งอยู่หลังวิหารพระละโว้ ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปจำนวนมาก มีหลากหลายลักษณะ จึงเรียกว่า พระเจ้าพันตน เชื่อว่าบูชาพระที่วิหารนี้เท่ากับได้ พระพุทธรูปพันกว่าตน’

ข้อมูลจากคลิปเสียงนี้พบว่าเป็นการคัดลอกข้อมูลมาจากเอกสารนำชมวัดพระธาตุหริภุญชัย ทั้งหมด

ข้อมูลตัวอักษร

‘วิหารพระเจ้าพันตน

วิหารพระพันตนตั้งอยู่หลังวิหารพระละโว้ ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปจำนวนมากเกิดจากความเชื่อของชาวล้านนาในอดีตที่มักจะนำพระพุทธรูปมาวางที่วัดมากมาย มักจะเอามาวางไว้ที่ซื่อแปของศาลาบาตรทั่วไปและมีจำนวนมาก และมีพระพุทธรูปหลากหลายรูปแบบ รูปทรงมากมาย ทางวัดจึงนำมาเก็บรวมกันที่นี่และวิหารถูกปิดตายมาหลายสิบปี

ปัจจุบันได้มีการบูรณะซ่อมแซมจัดระบบการป้องกันให้ปลอดภัยจึงเปิดให้นักท่องเที่ยวและพุทธศาสนิกชนมาสักการะอีกครั้งหนึ่ง พระพุทธรูปที่วิหารนี้มีหลากหลายลักษณะทั้งของโบราณและของใหม่ ส่วนที่เรียกว่า “พระเจ้าพันตน” เพราะเชื่อว่าบูชาพระที่วิหารนี้เท่ากับได้กราบพระพุทธรูปพันกว่าองค์ในเวลาเดียวกัน’

ข้อความในเว็บเพจนี้มีการนำข้อมูลจากหนังสือพระธาตุหริภุญไชยมาเรียบเรียงใหม่²⁵⁴ ร่วมกับข้อมูลจากเอกสารนำชมวัดพระธาตุหริภุญชัยบางส่วน โดยเนื้อหาเป็นการกล่าวถึงตำแหน่ง

²⁵⁴ เพ็ญสุภา สุคตะ ใจอินทร์, พระธาตุหริภุญไชย, (เชียงใหม่: สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2553), 83-

ที่ตั้งของวิหาร บรรยายลักษณะของโบราณวัตถุที่เก็บรักษาไว้ในวิหารพระเจ้าพันตน รวมทั้งยังมี การบรรจุความเชื่อที่สร้างขึ้นใหม่ลงไปด้วย คือ การที่ระบุว่า การบูชาพระที่วิหารนี้เท่ากับได้ กราบพระพุทธรูปพันกว่าองค์ในเวลาเดียวกัน ซึ่งเป็นการเน้นการสักการะบูชาจำนวนพระพุทธรูป ภายในวิหารมากกว่าการศึกษาด้านรูปแบบและอิทธิพลทางศิลปะของโบราณวัตถุที่จัดแสดงอยู่ ภายใน

ภาพประกอบที่ 39 ป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็ว ลำดับที่ 9 ติดตั้ง ณ ทางเข้าวิหารพระเจ้าพันตน

ภาพประกอบที่ 40 หน้าเพจให้ข้อมูลเมื่อนำทางด้วยรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดที่ 9

1.2.4.13. หน้าเว็บเพจเมื่อทำการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดติดตั้งที่ 10 (ดูภาพประกอบที่ 38)

ป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็วจากโครงการ Lamphun Connect ณ จุดติดตั้งที่ 10 (ดู
ภาพประกอบที่ 37) ติดตั้งอยู่บริเวณประตูทางเข้าวิหารพระเจ้าก๊กเกล้าด้านทิศตะวันออก เมื่อทำ
การนำทางผ่านรหัสแบบตอบกลับเร็ว นั้น จะนำทางไปยังเว็บเพจที่มีข้อมูลทั้งหมด 3 ประเภทคือ 1.

คลิปเสียงบรรยาย 2. รูปภาพของโบราณสถานในปัจจุบัน 3. ข้อมูลตัวอักษร สำหรับข้อมูลส่วนแรก จากด้านบนเพจเป็นรูปถ่ายของโบราณสถานนั้น มีการเลือกมาแสดงทั้งหมด 2 ภาพ โดยภาพแรก เป็นภาพถ่ายวิหารพระเจ้าก๊กเกลือ ส่วนภาพที่สองเป็นภาพถ่ายพระเจ้าแดงที่ประดิษฐานอยู่ด้านในวิหาร ส่วนถัดมาเป็นข้อมูลเสียงบรรยาย ซึ่งสามารถกดปุ่มไอคอนรูปลำโพงเพื่อรับฟังเสียงบรรยาย และส่วนสุดท้ายเป็นข้อมูลตัวอักษร โดยข้อมูลที่แสดงในหน้านี้มีดังนี้

ข้อมูลเสียงบรรยาย

‘วิหารพระเจ้าก๊กเกลือหรือพระเจ้าแดง
 วิหารพระเจ้าก๊กเกลือหรือพระเจ้าแดง ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของวิหารพระทันใจ ประดิษฐาน
 พระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัย พระก๊กเกลือหรือพระเจ้าแดง หน้าตักกว้าง 5 เมตร สูง 6 เมตร
 ห่มจีวรสีแดงเข้ม บริเวณนี้ก่อนการบูรณะและสร้างวิหารขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช 2536 นั้น ได้ขุดพบ
 เสาศิลาแลงและพระเกศาของพระพุทธรูปขนาดใหญ่จำนวนมาก เชื่อว่าเป็นพระเจ้าแดงองค์เดิม ใน
 อดีตเมื่อสร้างองค์พระเสร็จช่างได้ใช้อิฐบดสีแดงทอองค์พระ จึงเรียกว่า พระเจ้าแดง ด้านหน้าพระ
 เจ้าแดง มีพระก๊กเกลือหรือพระพุทธรูปปางฉันสมอ ซึ่งเป็นปรารภที่แปลกและเป็นที่มาของวัด
 พระธาตุหริภุญชัย ปางฉันสมอหล่อด้วยสัมฤทธิ์ หน้าตักกว้าง 1 เมตร ลักษณะคล้ายปางมารวิชัย แต่
 พระหัตถ์ซ้ายทรงก๊กเกลือ พระหัตถ์ขวาทรงสมอ ซึ่งถือว่าเป็นพระประจำวัดนี้เนื่องจากคำว่า หริ
 แปลว่า ผลสมอ ภูญช หมายถึง กินแล้ว รวมคำได้ว่า ผู้กินผลสมอ อันเป็นความหมายของวัดพระ
 ธาตุหริภุญชัย’

จากคลิปเสียงนี้พบว่ามีการนำข้อมูลจากแหล่งต่างๆมาเรียบเรียงร่วมกัน ทั้งจากหนังสือ
 พระธาตุหริภุญไชย²⁵⁵ ตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย²⁵⁶ เอกสารนำชมวัดพระธาตุหริภุญชัยและป้าย
 ข้อมูลด้านในวิหารพระเจ้าแดง มีการให้ข้อมูลเกี่ยวกับตำแหน่งที่ตั้งของวิหารพระเจ้าแดง พุทธ
 ลักษณะของพระเจ้าแดงซึ่งเป็นพระประธานขนาดใหญ่ด้านในวิหาร ข้อมูลการบูรณะวิหารและ
 โบราณวัตถุที่พบในขณะที่ทำการบูรณะ รวมถึงข้อมูลของพระพุทธรูปอีกองค์หนึ่งในวิหารนี้ที่แสดง

²⁵⁵ เพ็ญสุภา สุคตะ ใจอินทร์, พระธาตุหริภุญไชย, (เชียงใหม่: สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2553), 85-

²⁵⁶ สิงฆะ วรรณสัย, ตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย, (ลำพูน: ม.ป.ท., 2516) 47

ปางที่มีลักษณะพิเศษ โดยประทับนั่งขัดสมาธิเพชร พระหัตถ์ขวาทรงถือผลไม้ชนิดหนึ่งคล้ายลูกสมอ พระหัตถ์ซ้ายทรงถือภาชนะคล้ายถ้วยขนาดเล็ก มีการให้ข้อมูลว่าเป็นปางทรงฉันทสมอ โดยพระหัตถ์ขวาทรงถือผลสมอ พระหัตถ์ซ้ายทรงถือกลักเกลื้อ อีกทั้งยังระบุว่าพระพุทธรูปองค์นี้มีความสำคัญเนื่องจากแสดงปางที่มีความสัมพันธ์กับเรื่องราวในตำนานการสร้างพระธาตุหริภุญไชย และยังอธิบายเพิ่มเติมด้วยการถอดความหมายของคำว่า หริภุญชัย ซึ่งเป็นชื่อเฉพาะของอาณาจักรและพระธาตุองค์นี้ว่า ผู้กินผลสมอ แต่ทั้งนี้ควรมีการวิเคราะห์จากรูปแบบศิลปกรรมของพระพุทธรูปด้วยว่ามี อิทธิพลทางศิลปะใดที่สามารถบ่งบอกได้ว่า พระพุทธรูปองค์นี้สร้างขึ้นในสมัยที่สัมพันธ์กับตำนานการสร้างพระธาตุหริภุญไชยหรือแท้จริงแล้วเป็นการผูกเรื่องในตำนานเข้ากับพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในสมัยหลัง

ข้อมูลตัวอักษร

‘วิหารพระเจ้ากลักเกลื้อหรือพระเจ้าแดง

วิหารพระกลักเกลื้อหรือพระเจ้าแดง ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของวิหารพระทันใจ สถานที่นี้มีเรื่องราวว่า ที่มากมายที่นี้ตำนานพระเจ้าเลียบโลกกล่าวว่า เมื่อครั้งที่พระพุทธองค์เสด็จมายังแถบนี้ มายังคอยห่างบาตรมายังสถานที่ที่มีน้ำทิพย์คดยชะม้อและมาที่นี้พระทรงประทับ ณ ตรงที่วิหารอัฐารส นั่งหันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก พระองค์ฉันสมอที่พรานป่าถวายแล้วทิ้งเมล็ดสมอมาทางมือขวาของพระองค์ ลงมาตรงที่ทางทิศใต้ จึงสร้างวิหารพระเจ้ากลักเกลื้อหลังนี้ที่ตรงนี้ ส่วนในตำนานพุทธทำนายจากฉบับใบลานปริวัตร โดยอาจารย์สิงฆะ วรรณสัย กล่าวว่า

เมื่อสมเด็จพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จประทับอยู่ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ใกล้เมืองพาราณสี ในราตรีวันหนึ่งทรงพิจารณาด้วยทิพจักขุญาณ ก็ทรงเห็นกาลอนาคตว่าพระบรมธาตุและพระศาสนาของพระองค์จักปรากฏรุ่งเรืองในสยามประเทศ อันเป็นที่อยู่แห่งเมงคบุตรตำบลชโรทคาม

พระมหานครอันชื่อหริภุญชัยจักบังเกิดมีในประเทศนั้น พระมหากษัตริย์จักมีนามว่า อาทิตยราช จะได้ยกย่องพระบรมธาตุและพระบวรพุทธศาสนาให้ปรากฏรุ่งเรืองในนครนั้น ควรเสด็จไปโปรดอนุเคราะห์เมงคบุตรที่นั่น ให้ได้รับโอวาทานุศาสน์ของพระองค์ เมื่อทรงจินตนาการฉะนี้แล้ว ครั้นเวลาปัจจุสมัยเสด็จจากพุทธไสยาสน์ทรงชำระสระสิริระกิจเสร็จแล้ว ทรงจีวรและบาตรเสด็จโดยนภลัยไปยังป่าไผ่ระหว่างบ้าน โคนตคามและชโรทคาม อันมีเบื้องทักษิณภาค(เบื้องใต้) แห่งนคร

ตระการเมงค์ ซึ่งบัดนี้เรียก ไชยภูมิ พระองค์เสด็จอยู่รูกษุมลแล้วก็ทรงบาตรเสด็จลีลาศสู่บ้านชโรหิตามเพื่ออาหารบิณฑบาตร พวงเมงคบุตรทั้งหลายเหล่านั้นก็พากันมาประชุมใต้ถ้ำ เมื่อได้แจ้งความว่าเป็นพระพุทธเจ้าเสด็จมาโปรด ต่างก็มีปีติปราโมทย์เลื่อมใสศรัทธา พากันจัดภัตตาหารถวายแล้วขออาราธนาให้พระองค์ทรงแสดงพุทธโอวาท

สมเด็จพระบรมโลกนาถเจ้าก็โปรดประทานพระธรรมเทศนาแก่หมู่เมงคบุตรทั้งหลายเหล่านั้น โดยควรแก่อุปนิสัย หมู่เมงคบุตรเกิดศรัทธาเลื่อมใสจิตใจผ่องแผ้ว ประกาศตนเป็นอุบาสกอุบาสิกาถึงไตรสรณาคมน์ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเสด็จจากที่นั่นไปยังสถานที่อันจักบังเกิด พระมหานครหรือภูษัยในภาคเบื้องปัจฉิม(ตะวันตก) เหล่าเมงคบุตรทั้งหลายก็ตามเสด็จพระผู้มีพระภาคไปยังที่นั่น ยังมีศิลาหินสีเหลี่ยมยาวประมาณ ๑๒ ศอก มีพื้นราบเพียงเรียงงามคั่งนันทเทรี ผุดขึ้นจากปลงพีในที่ใกล้พระพุทธบาท พระองค์จึงทรงวางบาตรไว้เหนือแท่นศิลานั้น

แล้วจึงตรัสพระพุทธฎีกาแก่เหล่าเมงคบุตรนั้น คุณรทำนเมงคบุตรทั้งหลาย ต่อไปในอนาคตเบื้องหน้า สถานที่นี้แลจักบังเกิดพระมหานครอันมีนามว่า ตรีภูษัย หัวหน้าเมงคบุตรผู้ถวายผลสมอแก่ตถาคตนี้แล จักมาบังเกิดเป็นพระเจ้าแผ่นดินมีพระนามว่า พระเจ้าอาทิตย์ราช เป็นใหญ่ในวงศ์ตระกูลของท่านทั้งหลาย หลังจากตถาคตดับขันธปรินิพพานไปแล้ว พระสารีริกธาตุจักปรากฏขึ้น ณ ประเทศแห่งนี้ พญาอาทิตย์ราชจักได้ทรงอุปฐากบำรุงพระสารีริกธาตุของเรา

เมื่อพระพุทธองค์ทรงมีพระพุทธฎีกาตรัสพยากรณ์ดังนี้แล้ว ทรงหยิบเอาบาตรวางเหนือพระหัตถ์ของพระองค์ บาตรนั้นก็เลื่อนลอยขึ้นไปในอากาศ ส่วนองค์สมเด็จพระบรมโลกนาถก็เหาะตามบาตรของพระองค์ไป จนลูถึงป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แคว้นแคว้นพาราณสี อันเป็นที่ประทับสำราญพระอิริยาบถนั้นแล ฝ่ายเมงคบุตรทั้งหลายก็พากันกลับไปสู่สถานที่อยู่ของตน

ครั้งเมื่อพระพุทธเจ้าทรงพยากรณ์ยังมีพญากาเผือกตัวหนึ่งบินตามเสด็จพระพุทธองค์มาได้ฟังพระพุทธฎีกานี้จึงได้แจ้งเหตุการณ์แก่กาตัวหนึ่ง แล้วตั้งให้กาตัวนั้นอยู่รักษาสถานที่พยากรณ์ไว้นั้น กาทัวร์กษาอยู่นั้นจึงได้แจ้งแก่กาตัวเป็นลูกเป็นหลานสืบๆกันมา เรื่องพุทธพยากรณ์มีสังเขปดังนี้

ส่วนพระกลักเกลือหรือพระเจ้าแดง มีหน้าตักกว้าง ๕ ม. สูง ๖ ม. ห่มจีวรสีแดงเข้ม บริเวณนี้ก่อนการบูรณะและสร้างวิหารขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๖ ได้ขุดพบเสาศิลาแดงและพระเศียรของพระพุทธรูปขนาดใหญ่จำนวนมาก เชื่อว่าเป็นพระเจ้าแดงองค์เดิมในอดีตเมื่อสร้างองค์พระเสร็จ

ช่างได้ใช้รูปคนเป็นสีแดงทองคำพระ จึงเรียกว่า พระเจ้าแดง ด้านหน้าพระเจ้าแดงมีพระกลักเกลือ หรือพระพุทธรูปปางฉันทสมอ ซึ่งเป็นปางที่แปลกและเป็นที่มาของวัดพระธาตุหริภุญชัย ปางฉันทสมอหล่อด้วยสำริด หน้าตักกว้าง ๑ เมตร ลักษณะคล้ายปางมารวิชัยแต่พระหัตถ์ซ้ายทรงกลัก (กระบอก)เกลือ พระหัตถ์ขวาทรงสมอ ซึ่งถือว่าเป็นพระประจำวัดนี้

ในภาษาบาลีคำว่า “หริ” แปลว่า ผลสมอ “ภุญช” หมายถึง กินแล้ว รวมคำได้ว่า “ผู้กินผลสมอ” อันเป็นความหมายของวัดพระธาตุหริภุญชัยและสถานที่แห่งนี้จึงเปรียบเสมือนสถานที่ที่พระพุทธเจ้าทรงมาประทับและวางศิวาลักษณ์ วางแปลนเพื่อสร้างสุวรรณเจดีย์ คือ องค์พระบรมธาตุเจ้าหริภุญชัยนั่นเอง’

จากข้อมูลในเว็บเพจนี้พบว่ามีกรเขียนเรื่องจากตำนานพระเจ้าเลียบโลกและตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย มาไว้ดังนี้ โดยส่วนแรกนั้นกล่าวว่านำมาจากตำนานพระเจ้าเลียบโลก ตอนที่พระพุทธเจ้าเสด็จมายังคอยห้างบาตรและคอยขะม้อ จากนั้นพระองค์จึงมาประทับพักอยู่บริเวณนี้ และมีพรานป่าถวายผลสมอให้พระพุทธองค์ทรงฉันและทิ้งเมล็ดสมอไว้ตรงบริเวณที่สร้างวิหารนี้ ส่วนที่สองนั้นอ้างอิงเนื้อหาจากตำนานการค้นพบพระบรมสารีริกธาตุและพุทธทำนายที่กล่าวถึงในอนาคตว่าจะบังเกิดมหานคร จะบังเกิดพระมหากษัตริย์พระนามว่า อาทิตยราช ผู้ทรงค้นพบพระบรมสารีริกธาตุและสร้างพระธาตุหริภุญชัย ส่วนที่สามนั้นกล่าวถึงขนาดและลักษณะรูปแบบของพระเจ้าแดง ข้อมูลที่ได้ระหว่างการบูรณะวิหาร เช่น โบราณวัตถุต่างๆ รวมทั้งยังกล่าวถึงพระพุทธรูปองค์หนึ่งในวิหารนี้ที่แสดงปางอันเป็นเอกลักษณ์ ทำให้เชื่อได้ว่าเป็นพระพุทธรูปที่แสดงปางที่อาจสื่อความหมายว่า ทรงฉันทสมอ เนื่องจากพระพุทธรูปนั้นพระหัตถ์ขวาทรงถือผลไม้คล้ายสมอ พระหัตถ์ซ้ายทรงถือตลับขนาดเล็ก คล้ายตลับใส่เกลือเพื่อกินกับลูกสมอ เพื่อให้มีความน่าเชื่อถือที่เพิ่มขึ้นนั้น ได้มีการแปลความหมายของภาษาบาลี คำว่า หริภุญชัย ออกมาว่า ผู้กินผลสมอ ซึ่งได้มีความพยายามในการเชื่อมโยงความหมายนี้ให้มีความสัมพันธ์กับเรื่องราวในตำนานที่กล่าวถึงการที่พระพุทธเจ้าทรงประทับ และมีพรานป่าถวายผลสมอให้พระองค์ ทั้งนี้ควรมีการตรวจสอบรูปแบบศิลปกรรมของพระพุทธรูปองค์นี้ เปรียบเทียบกับรูปแบบศิลปกรรมของพระเจ้าแดงองค์เดิมก่อนการบูรณะ เนื่องจากพระพุทธรูปองค์นี้มีได้มีขนาดใหญ่ที่สุดหรือมีตำแหน่งการประดิษฐานที่มีนัยสำคัญที่จะสามารถระบุให้เป็นพระพุทธรูปประธานภายในวิหารหลังนี้ได้ ดังนั้นการศึกษาวิเคราะห์รูปแบบศิลปกรรมของพระพุทธรูปองค์นี้จึงมีความสำคัญในการกำหนดอายุของ

โบราณวัตถุและตรวจสอบย้อนกลับได้ว่าเรื่องราวที่มีการเชื่อมโยงเข้ากับตำนานนี้ แท้จริงแล้วมีความเป็นไปได้หรือสอดคล้องกับข้อเท็จจริงหรือไม่

ภาพประกอบที่ 41 ป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็ว ลำดับที่ 10 ติดตั้ง ณ บริเวณทางเข้าวิหารพระเจ้าลักเกลื้อ

ภาพประกอบที่ 42 หน้าเพจให้ข้อมูลเมื่อนำทางด้วยรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดที่ 10

1.2.4.14. หน้าเว็บเพจเมื่อทำการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดติดตั้งที่ 11 (ดูภาพประกอบที่ 40)

ป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็วจากโครงการ Lamphun Connect ณ จุดติดตั้งที่ 11 (ดูภาพประกอบที่ 39) ติดตั้งอยู่บริเวณบันไดทางขึ้นวิหารพระเจ้าทันใจด้านทิศตะวันออก เมื่อทำการนำทางผ่านรหัสแบบตอบกลับเร็ว นั้น จะนำทางไปยังเว็บเพจที่มีข้อมูลทั้งหมด 3 ประเภทคือ 1. คลิปเสียงบรรยาย 2. รูปภาพของโบราณสถานในปัจจุบัน 3. ข้อมูลตัวอักษร สำหรับข้อมูลส่วนแรกจากด้านบนเพจเป็นรูปถ่ายของโบราณสถานนั้น มีการเลือกมาแสดงทั้งหมด 1 ภาพ ส่วนถัดมาเป็นข้อมูลเสียงบรรยาย ซึ่งสามารถกดปุ่มไอคอนรูปลำโพงเพื่อรับฟังเสียงบรรยาย และส่วนสุดท้ายเป็นข้อมูลตัวอักษร โดยข้อมูลที่แสดงในหน้านั้นมีดังนี้

ข้อมูลเสียงบรรยาย

วิหารพระเจ้าทันใจ

วิหารพระเจ้าทันใจ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกขององค์พระบรมธาตุ หมายถึงอมร โคนยานทวีป ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปทันใจ เป็นพระพุทธรูปปฏิมาสมัยล้านนา ประทับยืนปางอุ้มโอ นำเสียดายที่ถูกบดบังถึงสองชั้น ชั้นแรกคือแถวพระพุทธรูปประทับยืนเรียงรายหลายองค์ และด้านหน้าสุด

เป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องแบบพม่าเนปาล ที่หล่อขึ้นใหม่ในยุคหลัง คติการสร้างพระเจ้าทันใจนี้ เชื่อกันว่าเป็นกุศโลบายให้ผู้สร้างมีความมุ่งมั่นตั้งใจหล่อพระพุทธรูปให้เสร็จภายในเวลาที่กำหนดไว้ช่วงระยะสั้น โดยมากกำหนดหล่อให้เสร็จภายในหนึ่งวันหรือชั่วข้ามคืน และหากสัมฤทธิ์สมประสงค์จะเป็นการเพิ่มบุญญาภพให้แก่ผู้สร้าง เมื่อเคารพบูชาแล้วเพิ่มความมั่นใจว่าบุคคลผู้นั้นจะสามารถฟันฝ่าอุปสรรคปัญหาใดๆ ให้ลุล่วงได้โดยง่ายทันทีทันใด และพระเจ้าทันใจ ณ วัดพระธาตุหริภุญชัยนี้ น่าจะเป็นต้นแบบของการสร้างพระเจ้าทันใจทั่วล้านนา'

จากข้อมูลในคลิปเสียงนี้พบว่านำข้อมูลมาจากหนังสือพระธาตุหริภุญไชย²⁵⁷ เรียบเรียงใหม่ แล้วบันทึกออกมาเป็นเสียงบรรยาย

ข้อมูลตัวอักษร

‘วิหารพระเจ้าทันใจ

วิหารพระทันใจ ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกขององค์พระบรมธาตุเป็นหนึ่งในวิหารสี่ทิศที่รายล้อมองค์พระธาตุ ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปทันใจเป็นพระพุทธรูปปฏิมาสมัยล้านนาประทับยืนปางอุ้มโอ (อุ้มบาตร) ชั้นแรกคือแถวพระพุทธรูปประทับยืนเรียงรายหลายองค์ และด้านหน้าสุดเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องแบบพม่าเนปาลที่หล่อขึ้นใหม่ในยุคหลัง คติการสร้างพระเจ้าทันใจนี้ เชื่อกันว่าเป็นกุศโลบายของชาวไทยใหญ่ที่เข้ามาอิทธิพลที่นี่ เชื่อว่าให้ผู้สร้างมีความมุ่งมั่นตั้งใจหล่อพระพุทธรูปให้เสร็จภายในเวลาที่กำหนดไว้ช่วงระยะสั้น โดยมากกำหนดหล่อให้เสร็จภายในหนึ่งวันหรือชั่วข้ามคืนและหากทำสำเร็จสัมฤทธิ์สมประสงค์ จะเป็นการเพิ่มบุญญาภพให้แก่ผู้สร้าง นอกจากนี้วิหารหลังนี้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม สำหรับผู้ที่ต้องการความสงบส่วนตัวและใช้เป็นสถานที่ในสวดเบิก ในงานสงฆ์พระบรมธาตุเจ้าหริภุญชัย ในงานประเพณีทุกปีและยังเป็นที่เก็บพระพุทธรูปต่างๆมากมาย

ปัจจุบันคนที่นี่เชื่อกันว่าเมื่อมาบูชาพระเจ้าทันใจ สามารถขอพรและปฏิบัติอะไรจะได้รวดเร็วทันใจ และเชื่อว่าเมื่อมีเหตุเภทภัยอะไร มั่นใจว่าบุคคลผู้นั้นจะสามารถฟันฝ่าอุปสรรคปัญหาใดๆ ให้ลุล่วงได้โดยง่ายทันทีทันใด'

²⁵⁷ เพ็ญสุภา สุคตะ ใจอินทร์, พระธาตุหริภุญไชย, (เชียงใหม่: สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2553), 65-

จากข้อความในเว็บเพจนี้พบว่า มีข้อมูลที่คล้ายคลึงกับในคลิปเสียง โดยนำข้อมูลจากหนังสือพระธาตุหริภุญไชยมาเรียบเรียงใหม่²⁵⁸ ซึ่งกล่าวถึงตำแหน่งที่ตั้งของวิหาร มีการกล่าวถึงพุทธลักษณะของพระเจ้าทันใจเพียงเล็กน้อย นอกจากนี้ยังอธิบายถึงคติความเชื่อในการสร้างพระเจ้าทันใจและหน้าที่การไช้งานของวิหารหลังนี้ในงานประเพณีสำคัญต่างๆที่จัดขึ้นในวัดพระธาตุหริภุญไชย อีกทั้งยังกล่าวถึงอานิสงส์ของการสักการะบูชาพระเจ้าทันใจอีกด้วย

ภาพประกอบที่ 43 ป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็ว ลำดับที่ 11 ติดตั้ง ณ บริเวณด้านหน้าวิหารพระเจ้าทันใจ

²⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, 65-66

ภาพประกอบที่ 44 หน้าเพจให้ข้อมูลเมื่อนำทางด้วยรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดที่ 11

1.2.4.15. หน้าเว็บเพจเมื่อทำการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดติดตั้งที่ 12
(รูปภาพประกอบที่ 42)

ป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็วจากโครงการ Lamphun Connect ณ จุดติดตั้งที่ 12 (รูปภาพประกอบที่ 41) ติดตั้งอยู่บริเวณบันไดนาคทางขึ้นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติฝ่งทิสเหนือ เมื่อทำการนำทางผ่านรหัสแบบตอบกลับเร็ว นั้น จะนำทางไปยังเว็บเพจที่มีข้อมูลทั้งหมด 3 ประเภทคือ 1. คลิปเสียงบรรยาย 2. รูปภาพของโบราณสถานในปัจจุบัน 3. ข้อมูลตัวอักษร สำหรับข้อมูลส่วนแรกจากด้านบนเพจเป็นรูปถ่ายของโบราณสถานนั้น มีการเลือกมาแสดงทั้งหมด 1 ภาพ ส่วนถัดมาเป็นข้อมูลเสียงบรรยาย ซึ่งสามารถกดปุ่มไอคอนรูปลำโพงเพื่อรับฟังเสียงบรรยาย และส่วนสุดท้ายเป็นข้อมูลตัวอักษร โดยข้อมูลที่แสดงในหน้านี้มีดังนี้

ข้อมูลเสียงบรรยาย

‘พิพิธภัณฑสถานวัดพระธาตุหริภุญชัย
พิพิธภัณฑสถานวัดพระธาตุหริภุญชัย นั้นตั้งอยู่ประจำทิศตะวันตกของวัด เปิดให้บริการทุกวันอังคารถึงวันอาทิตย์ ตั้งแต่เวลา 09.00 น. ถึงเวลา 16.30 น. ภายในประกอบด้วยพระพุทธรูปต่างๆมากมาย มีพระเครื่องเมืองลำพูนของจริงที่หาได้ยากไว้ได้ชม และของโบราณหลากหลายชนิดที่ชาวลำพูนนำมามอบให้เป็นจำนวนมาก เช่น พระเกศาของพระพุทธรูปโบราณขนาด 6 นิ้ว พระเจ้าแข่งคม พระพุทธรูปหน้าตักกว้าง 1 สอก มีหน้าแข็งเป็นสันคล้ายสันมิด พระพุทธรูปขนาดเล็ก สร้างด้วยสัมฤทธิ์ ศิลปะล้านนาสมัยพุทธศตวรรษที่ 21 อีกจำนวนมาก รวมทั้งต้นไม้เงินต้นไม้ทองที่ชาวบ้านนำมาถวายเป็นพุทธบูชา เป็นต้น’

จากคลิปเสียงนี้พบว่ามีการนำข้อมูลจากเอกสารนำชมวัดพระธาตุหริภุญชัยมาเรียบเรียงใหม่ โดยกล่าวถึงตำแหน่งที่ตั้งของพิพิธภัณฑสถาน เวลาทำการ และตัวอย่างโบราณวัตถุที่จัดแสดงภายในอาคาร

ข้อมูลตัวอักษร

‘พิพิธภัณฑสถานวัดพระธาตุหริภุญชัย
พิพิธภัณฑสถานวัดพระธาตุหริภุญชัยตั้งอยู่ประจำทิศตะวันตกของวัด เปิดให้บริการทุกวันอังคารถึงวันอาทิตย์ ตั้งแต่เวลา ๐๙.๐๐ น. ถึงเวลา ๑๖.๓๐ น. ภายในประกอบด้วยพระพุทธรูปต่างๆมากมาย มีพระเครื่องเมืองลำพูนของจริงที่หาได้ยากไว้ได้ชมและของโบราณหลากหลายชนิดที่

ชาวลำพูนนำมามอบให้เป็นจำนวนมาก เช่น พระเกศาของพระพุทธรูปโบราณขนาด ๖ นิ้ว ๑๐ อัน พระเจ้าแข่งคม พระพุทธรูปหน้าตักกว้าง ๑ ศอก มีหน้าแข็งเป็นสันคล้ายสันมีด พระพุทธรูปขนาด เล็กสร้างด้วยสำริด ศิลปะสมัยล้านนาสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๑ อีกจำนวนมาก รวมทั้งต้นไม้เงิน ต้นไม้ทองที่ชาวบ้านนำมาถวายเป็นพุทธบูชา เป็นต้น

เดิมวัดหริภุญชัยเป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑสถานมณฑลพายัพหรือ พิพิธภัณฑสถานลำพูน เป็นที่เก็บรักษาโบราณวัตถุและศิลปวัตถุของพื้นที่มณฑลพายัพ ก่อตั้งในปี ๒๔๗๐ หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง กรมศิลปากรได้ประกาศเป็น พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ลำพูน จากนั้นมีการสร้างอาคารหลังใหม่แล้วเสร็จในปี ๒๕๑๗ ข้าวของบางส่วนจึงถูกย้ายมาจัดแสดง ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ลำพูนและของบางส่วนยังอยู่ในอาคารเดิมภายในวัด จากนั้นมีการรื้ออาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ภายในวัดและสร้างอาคารหลังใหม่ในราวปี ๒๕๓๘ เพื่อจัดแสดง โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุที่พบใน จังหวัดลำพูนและในพื้นที่ใกล้เคียงที่ทางวัดเก็บรักษาไว้ แล้วเสร็จเปิดให้ประชาชนเข้าชมได้เมื่อวันที่ ๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๑ อาคารจัดแสดงเป็นอาคารสถาปัตยกรรมทรงวิหารล้านนาประยุกต์ มีชื่อว่า อาคารพิพิธภัณฑ ๕๐ ปีธนาคารกรุงศรีอยุธยา จำกัด

(มหาชน) ภายในจัดวางตู้และแท่นฐานภายในตู้หรือแท่นฐานจัดแสดง โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ประเภทพระพุทธรูป พระพิมพ์ สิ่งของเครื่องใช้ เหริยญาบาลณ์ ชิ้นส่วนปูนปั้นประดับอาคาร สถาปัตยกรรมวัตถุที่จัดแสดงเหล่านี้มีการลงทะเบียนทั้งสิ้น ในการจัดแสดง โบราณวัตถุศิลปวัตถุของพิพิธภัณฑที่มีป้ายภาษาไทยประกอบเฉพาะบางรายการ

ส่วนด้านนอกอาคารตรงศาลาด้านทิศใต้ ยังมีส่วนระเบียงคดด้านที่ต่อกับอาคารพิพิธภัณฑซึ่งทางวัดได้จัดทำเป็น พิพิธภัณฑชื่อว่า “พิพิธภัณฑพระเมืองแก้ว” เพื่อเป็นที่ระลึกต่อพระเมืองแก้วที่ส่งพระภิกษวล้านนาไปศึกษาที่ประเทศศรีลังกา นำเอาลายดอกไม้ไหวเหล่านี้กลับมาสู่เมืองล้านนา สถานที่แห่งนี้จึงเป็นที่แสดงเรื่องราวของลายไม้ล้านนาโบราณที่ประดับสิ่งก่อสร้างวิหาร ลายหน้าบัน ประติ ที่วัดต่างๆ รื้อทิ้งจึงนำมาเก็บที่นี้ พร้อมกับหีบเก็บธรรมเนียมโบราณมากมาย ประเภท เครื่องไม้แกะสลักอาทิ เครื่องสูงจำลอง สัตตภัณฑ์ หลากหลายรูปแบบที่ศรัทธาชาวลำพูนและ เชียงใหม่นำมาถวายต่อองค์พระธาตุ’

จากข้อความในเว็บเพจนี้พบว่านำข้อมูลมาจากหนังสือพระธาตุหริภุญไชย²⁵⁹ มาเรียบเรียงร่วมกับข้อมูลการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์พระเมืองแก้วที่สร้างขึ้นใหม่บริเวณระเบียงคดด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ ติดกับวิหารพระพุทธ โดยให้ข้อมูลดังนี้ ที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์วัดพระธาตุหริภุญชัย เวลาทำการ ตัวอย่างโบราณวัตถุที่น่าสนใจที่จัดแสดงภายในอาคาร ประวัติการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติหริภุญชัย และประวัติการก่อสร้างพิพิธภัณฑ์ในวัดพระธาตุหริภุญไชย ประวัติการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์พระเมืองแก้วและโบราณวัตถุที่น่าสนใจที่จัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์พระเมืองแก้ว

ภาพประกอบที่ 45 ป้ายแสดงรหัสแบบคอบกลับเร็ว ลำดับที่ 12 ติดตั้ง ณ ริมบันไดทางขึ้นด้านทิศตะวันออกของอาคารพิพิธภัณฑ์วัดพระธาตุหริภุญชัย

²⁵⁹ เพ็ญสุภา สุขตะ ใจอินทร์, พระธาตุหริภุญไชย, (เชียงใหม่: สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2553), 89-92

ภาพประกอบที่ 46 หน้าเพจให้ข้อมูลเมื่อนำทางด้วยรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดที่ 12

1.2.4.16.หน้าเว็บเพจเมื่อทำการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดติดตั้งที่ 13 (รูปภาพประกอบที่ 44)

ป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็วจากโครงการ Lamphun Connect ณ จุดติดตั้งที่ 13 (รูปภาพประกอบที่ 43) ติดตั้งอยู่บริเวณด้านหลังซุ้มแขวนระฆังที่สร้างขึ้นใหม่ด้านทิศใต้ของฉัตรหลวงตรงมุมตะวันออกเฉียงเหนือองค์พระธาตุ เมื่อทำการนำทางผ่านรหัสแบบตอบกลับเร็ว นั้น จะนำทางไปยังเว็บเพจที่มีข้อมูลทั้งหมด 3 ประเภทคือ 1. คลิปเสียงบรรยาย 2. รูปภาพของโบราณสถาน

ในปัจจุบัน 3. ข้อมูลตัวอักษร สำหรับข้อมูลส่วนแรกจากด้านบนเพจเป็นรูปถ่ายของโบราณสถาน นั้น มีการเลือกมาแสดงทั้งหมด 2 ภาพ ส่วนถัดมาเป็นข้อมูลเสียงบรรยาย ซึ่งสามารถกดปุ่มไอคอน รูปลำโพงเพื่อรับฟังเสียงบรรยาย และส่วนสุดท้ายเป็นข้อมูลตัวอักษร โดยข้อมูลที่แสดงในหน้านี้มี ดังนี้

ข้อมูลเสียงบรรยาย

‘พระบรมธาตุหริภุญชัย (พระบรมธาตุเจ้าหริภุญชัย)

พระบรมธาตุหริภุญชัย (พระบรมธาตุเจ้าหริภุญชัย) จากรูปทรงขององค์พระบรมธาตุเจดีย์หริภุญชัย ที่เห็นอยู่ในปัจจุบันพบว่ามีการทำฐานขนาดกว้างใหญ่มาก เหมือนกับพระเจดีย์ทั่วไปในยุคหลังที่ สร้างครอบทับสถูปที่มีมาแล้วตั้งแต่สมัยทวารวดี ซึ่งมีความจำเป็นต้องสร้างของใหม่ให้มีขนาด ใหญ่เพราะฐานองค์ในนั้นมีขนาดกว้างมาก จึงเชื่อว่าภายในมีสถูปที่เก่าถึงยุคหริภุญชัยอยู่จริง นอกจากนี้แล้วภายในวัดพระธาตุหริภุญชัย ยังเหลือ โบราณสถานสำคัญอยู่สององค์ ที่ยังคงรูปแบบ ศิลปกรรมสมัยหริภุญไชย แม้จะได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์เพิ่มในภายหลังบางส่วน ได้แก่ สุวรรณ เจดีย์ และเจดีย์เชียงยืน ตั้งแต่พระยาอาทิตยราชทรงสร้างพระธาตุหริภุญชัยแล้ว เจ้าผู้ครองอาณาจักร หริภุญไชยและล้านนาทุกพระองค์ได้ทำนุบำรุงและบางพระองค์ทรงบูรณะปฏิสังขรณ์และสร้าง เสริมเพิ่มเติม จนองค์พระบรมธาตุเจดีย์มีลักษณะที่เปลี่ยน ไปจากเดิม โดยสิ้นเชิง และเมื่ออาณาจักร ล้านนารวมเป็นส่วนหนึ่งของสยามแล้ว เจ้าเมืองฝ่ายเหนือและรัฐบาล ไทยก็ได้ให้ความสำคัญ บูรณะปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุเจดีย์ ให้อยู่ในสภาพสวยงามมาโดยตลอด โดยมีได้มีการขุดแต่งทาง โบราณคดีแต่อย่างใด’

จากข้อมูลเสียงบรรยายพบว่ามี การให้ข้อมูลว่าองค์พระธาตุหริภุญไชยนั้นถูกสร้างครอบ ทับมาหลายยุคสมัย โดยสันนิษฐานว่าภายในนั้นคงมีสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุอยู่จริง และยัง กล่าวถึงโบราณสถานที่มีอายุสมัยร่วมกันคือ สุวรรณเจดีย์และเจดีย์เชียงยืน นอกจากนี้ยังระบุว่า ตั้งแต่พระเจ้าอาทิตยราชทรงสร้างองค์พระธาตุหริภุญไชยนั้น กษัตริย์ทุกพระองค์ที่มีพระราช อำนาจเหนือดินแดนนี้ได้ทรงทำนุบำรุงและบูรณะปฏิสังขรณ์กันสืบต่อมาจนปัจจุบัน และไม่มี หลักฐานการขุดค้นทาง โบราณคดีเพื่อหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับอายุสมัยขององค์พระธาตุ

ข้อมูลตัวอักษร

‘พระบรมธาตุหริภุญชัย (พระบรมธาตุเจ้าหริภุญชัย)

จากตำนาน พระธาตุเจ้าหริภุญชัย กล่าวถึงการกำเนิดองค์พระธาตุนี้ว่า

ลำดับที่ชาวพญาทั้งหลาย ถึงพญาอาทิตย์ราช ได้ ๑๓ พระองค์ พญาอาทิตย์ผู้เป็นพระชนก พญาอาทิตย์ราช ทรงเป็นประธานในการสร้างปราสาทราชมณเฑียรใหม่ให้เสร็จบริบูรณ์ เพื่อให้ พญาอาทิตย์ราชเข้าประทับอยู่ และพญาอาทิตย์ราชก็เสด็จไปสู่วัฒนฐาน (ที่เป็นที่ชำระ) อัน เสนาอำมาตย์ผู้ไม่รู้ได้ปลุกสร้างถวายพระองค์

ในฐานะที่นั้น เป็นที่ที่กาได้รักษาไว้ มันบินผ่านพระพักตร์พญาอาทิตย์ราชถึง ๒ - ๓ ครั้ง เพื่อมิให้พระองค์เสด็จไปสู่วัฒนฐานได้

พญาอาทิตย์ราชทรงรำพึงว่า “จะไปสู่วัฒนฐานคราใด กาดัวนี้ ไฉนมาบินผ่านหน้ากู ถึง ๒ - ๓ ครั้ง มิให้กูไปสู่วัฒนฐานนี้ได้ ต้องมีเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งในฐานะที่นี้เป็นแน่” เมื่อ ทรงรำพึงเช่นนี้แล้ว พระองค์ก็เสด็จไปทรงทำสรีริกในที่อื่น แต่พระองค์ยังคงทรงกริ้วกาดัวนั้น ยิ่งนัก รับสั่งให้คนทั้งหลายช่วยกันทำบ่วงคล้องจับกาดัวรักษา “ฐานะ” ที่นั้นให้ได้ แล้วให้ฆ่าเสีย

เทพคาก็บังคลใจอำมาตย์ผู้ใหญ่คนหนึ่งให้ทูลพญาอาทิตย์ราชว่า “ข้าแค้นหาราชเป็นเจ้ายังไม่สมควรจะฆ่ากาดัวนี้ เราควรให้รู้เหตุอันร้ายและดีในฐานะที่นี้เสียก่อน” พญาอาทิตย์ราชได้ สดับคำอำมาตย์ห้ามปรามเช่นนั้น พระองค์ทรงคดไม่ทรงให้ฆ่ากาดัวนั้นตามพระประสงค์เดิม

ในคืนนั้นจวนรุ่งสว่าง พระองค์ยังบรรทมอยู่ในที่สิริไสยาสน์ เทวดาผู้รักษาพระธาตุของ พระพุทธเจ้า มาเข้าสู่บินนิมิตรว่า “ถ้าพระองค์ ใคร่ทรงทราบเหตุที่มีอยู่ใน “ฐานะ” ที่นี้ ให้ พระองค์จงทรงนำอาหารที่เกิดได้ ๗ วันมาไว้อยู่ใกล้กา ๗ วัน แล้วนำออกมาไว้กับคน ทำเช่นนั้นนาน ประมาณ ๗ ปี ขอให้พระองค์รับสั่งให้เด็กน้อยนั้นถามกา ดู พระองค์ก็จะทรงทราบยังเหตุที่มีอยู่ใน “ฐานะ” ที่นี้โดยแท้”

ครั้นพญาอาทิตย์ราชทรงตื่นจากบรรทม จึงทรงประชุมเสนาอำมาตย์ทั้งหลาย ทรงเล่า ความฝันนั้นให้แก่หมู่เสนาอำมาตย์ฟังทุกประการ จากนั้นก็รับสั่งให้หาอาหารที่เพิ่งเกิดได้ ๗ วัน นำไปนอนไว้ใกล้กามีกำหนด ๗ วัน แล้วนำมาอยู่กับคนสิ้น ๗ วัน กระทำตามคำเทวดาบอก สลับกันไปเช่นนี้จนครบ ๗ ปี เด็กน้อยผู้นั้นก็รู้ภาษา

ถึงปีราวสะง่า จุลศักราชได้ ๒๒๘ พระพุทธศาสนาล่วงแล้วได้ ๑,๔๕๐ ปี พญาอาทิตย์ ราชจึงรับสั่งให้เด็กน้อยคนนั้นถามกา กาดัวนั้นเมื่อได้ยินเด็กน้อยถามก็ตอบว่า “พญาเอกอภัย ของข้าว่า เมื่อพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ ได้เสด็จมาที่นี้ ทรงเสวยหมากสมอแล้วทรงทำนาย

ว่า “เมื่อพระตถาคตนิพพานไปแล้วเป็นเวลานาน หินที่ตถาคตนั่งนี้ จักเป็นที่ตั้งแห่งสุพรรณเจดีย์ของตถาคตธาตุกระหม่อม ธาตุคูกอก ธาตุนิ้วมือและธาตุย่อยเต็มบาตร จักมาตั้งอยู่ ณ ที่นี้” ปู่ข้าตั้งให้เข้ามาอยู่เฝ้ารักษา “ฐานะ” ที่นี้ไว้ เพื่อมิให้สัตว์และคนมาทำสกปรกแก่ “ฐานะ” ที่นี้แล”

พญาอาทิตย์ราช ได้สดับคำคั่งนั้น ก็ทรงมีพระหฤทัยโสมนัสมากนัก จึงตรัสว่า “หากเป็นเช่นนั้น กางงไปเชิญพญากาเผือกมาเถิด” กาทัวนั้นก็บินไปสู่ป่าไม้หิมพานต์บอกแก่พญากาเผือกว่า “พญาอาทิตย์ราชให้เข้ามาเชิญไป ณ บัดนี้” แล้วกาหนุ่มสองตัวก็คาบท่อนไม้ตัวละข้าง ให้พญากาเผือกจับเกาะตรงกลางท่อนไม้นั้น มีกาเป็นบริวาร บินนำไปเบื้องหน้า ๕๐๐ ตัว ตามหลัง ตัว ๕๐๐ ข้างขวา ๕๐๐ ตัว ข้างซ้าย ๕๐๐ ตัว เบื้องต่ำ ๕๐๐ ตัว เบื้องบน ๕๐๐ ตัว พวกกันบินมาสู่สำนักพญาอาทิตย์ราช ในเมืองหริภุญชัยวันนั้นแล

พญาอาทิตย์ราชทรงให้พญากาเผือกจับอยู่ที่อาสนะทองคำ กระทำสักการะพญากาเผือกแล้ว เลี้ยงข้าวน้ำโภชนาหารแก่หมู่กานันเป็นบริวารเสร็จแล้ว จึงทรงให้เด็กน้อยคนนั้นถามพญากาเผือก แล้วกราบทูลพญาอาทิตย์ราชตามถ้อยคำพญากาเผือกว่า “ข้าแต่มหाराชเป็นเจ้า เมื่อพระพุทธเจ้าทรงพระชนม์อยู่ พระพุทธองค์ได้เสด็จมานั่งเสวยหมากสมอในที่นี้ แล้วทำนายว่า คูราอานนท์ “ฐานะ” ที่นี้จักเป็นมหานครชื่อว่า “เมืองหริภุญชัย” พระพุทธเจ้าทรงอุบัติในโลกแต่ละพระองค์ย่อมจะมีสุพรรณเจดีย์องค์ละหลัง และที่ตถาคตนั่งฉันหมากสมอนี้ จักเป็นที่ตั้งแห่งสุพรรณเจดีย์แห่งตถาคต เมื่อตถาคตนิพพานไปแล้ว ธาตุกระหม่อม, ธาตุคูกอก, ธาตุนิ้วมือและธาตุย่อยของตถาคตเต็มบาตรหนึ่ง จักมาประดิษฐานอยู่ในที่นี้”

และรอกอยพญาอาทิตย์ราช เมื่อโคไพรานป่าผู้ถวายหมากสมอแก่ตถาคต ได้เกิดมาเป็นพญาในเมืองหริภุญชัยมีชื่อว่า “พญาอาทิตย์ราช” เมื่อนั้นธาตุของตถาคตก็จักปรากฏออกมาสถิตอยู่ในที่นี้ ให้เป็นที่กราบไหว้สักการะบูชาแก่คนและเทวดาทั้งหลาย มีพญาอาทิตย์ราชเป็นประธาน” ในขณะนั้นตัวข้าก็ได้มาอุปฐากพระพุทธเจ้าในที่นี้ ชมพูนาคราชผู้อยู่พื้นใต้เมืองหริภุญชัย ก็ออกมาอุปฐากพระพุทธเจ้าในที่นี้เช่นกัน พระอรหันต์, พระอานนท์, พญาโคก, ชมพูนาคราชและข้า ได้ทูลขอ “พระเกศธาตุ” ของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงใช้พระหัตถ์ขวาลูบพระเศียร ได้พระเกศธาตุเส้นหนึ่ง ทรงมอบให้แก่ชมพูนาคราช เราทั้งหมดจึงได้พร้อมกันเอาพระเกศธาตุของพระพุทธเจ้าบรรจุในกระบอกไม้รวกแล้วใส่ใน โกศแก้วใหญ่ ๓ ก้า

ซึ่งพญาอินทร์เนรมิตรให้แล้วเอาลงประดิษฐานไว้ในถ้ำภายใต้ที่พระพุทธเจ้าประทับนั่งเสวยหมากสมอ เมื่อพระพุทธองค์ทรงทำนายจบแล้ว จึงเสด็จกลับสู่เมืองพาราณสี หินก้อนที่

พระพุทธเจ้าประทับนั่งก้มลงไปในแผ่นดิน ข้ายืนคิยงนัก จึงแต่งตั้งกาดัวหนึ่งที่เป็นหลานแห่ง
ข้า มาอยู่เฝ้ารักษา “ฐานะ” ที่นี้ไว้ เพื่อมิให้คนและสัตว์ทั้งหลายมาทำสกปรกในที่นี้แล”

พญาอาทิตย์ราชทรงสดับถ้อยคำทั้งหมดแล้ว ก็มีพระทัยอภิมรย์ชมชื่นยินดีมากนัก ก็โปรด
ให้เสนาอำมาตย์ทั้งหลายรื้อยังปราสาทราชมณเฑียรของพระองค์ออกไปเสียจากที่นั้น ให้ทำความสะอาด
สะอาดแล้ววางปราบปรับพื้นที่นั้นให้เรียบราบเสมองามดี โปรยปรายด้วยทรายและข้าวตอก
คอกไม้ น้ำอบน้ำหอมจตุรณจันทร์กฤษณา ฟิงกล้วย, อ้อย, ปักช่อน้อย, พุชชั ประดับโคมไฟ
ล้อมรอบทั้ง ๔ ด้าน และให้ประดับเมืองหริภุญชัยทั้งภายนอกและภายในพระนคร งามประดุจ
เมืองดาวดึงส์สวรรค์ ให้ประชาชนเมืองประดับร่างกายด้วยสรรพากรณี มีมือถือดอกไม้ของหอม
พร้อมกับทุกคน แม้พญาอาทิตย์ราชก็ทรงประดับพระวรกายด้วยเครื่องราชอลังการ มีจตุรงค์เสนา
เป็นบริวาร

เมื่อตระเตรียมทุกอย่างพร้อมแล้ว ประชาชนทั้งหลายมีพญาอาทิตย์ราชเป็นประธาน จึง
คุกเข่าลงยอมมือตั้งไว้เหนือกระหม่อมน้อมนมัสการ นิมนต์พระสงฆ์สูตร(เจริญ) พระปริตมงคล อัน
เป็นที่ชอบใจแก่เทวดา มีธรรมจกกับปวัตินสูตรและมหาสมยสูตรเป็นต้น

พญาอาทิตย์ราชร่วมกับพญากาเผือก ได้ช่วยกันอ้อนวอนอาราธนาขอให้ “พระธาตุของ
พระพุทธเจ้า” โปรดได้เสด็จออกมาให้ปรากฏ ในขณะนั้น ธาตุพระพุทธเจ้าก็พาทั้งโกศออกมาพื้น
แผ่นดิน แล้วเหาะขึ้นไปลอยอยู่ในอากาศสูงประมาณช่วงต้นตาล เปล่งฉัพพรรณรังสีแผ่กระจายไป
ทั่วเมืองหริภุญชัย

พญาอาทิตย์ราช, พญากาเผือกและชาวเมืองทั้งหมด ได้เห็นเช่นนั้น ก็มีใจอภิมรย์ชมชื่น
โสมนัสเปล่งเสียงสาธุการ กระทำสักการบูชาและถวายทานเป็นอันมาก และให้อบรมสมโภช
ด้วยคุரியคนตรีทั้งปวง

ธาตุพระพุทธเจ้าลอยอยู่ในอากาศนานได้ ๗ วัน แล้วเสด็จลงมาประดิษฐานบนแผ่นดิน
เหมือนเดิม

พญาอาทิตย์ราชรับสั่งให้คนทั้งหลายชูดเอาธาตุพระพุทธเจ้าและโกศธาตุของ
พระพุทธเจ้า ยิ่งชูดลงไปเท่าใด ธาตุและโกศพระธาตุนั้นก็เลื่อนไหลลงไปเท่านั้น พระองค์จึงทรง
ทำสักการบูชาของอาราธนา ลับพลันนั้นพระธาตุก็พาทั้งโกศหลุดไพล่ออกจากในดินขึ้นมาสูงได้ ๗

ศอก เปล่งฉัพพรรณรังสี ๖ ประการ สุกสว่างทั่วเมืองทริภุญชัยเป็นเสมอตั้งเมื่อครั้งพระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่และทรงกระทำยมกปาฏิหาริย์นั้นนั้น

พญาอาทิตย์ราชาผู้มีพระทัยโสมนัสยินดี จึงให้บรรเลงดุริยดนตรี อบรมสมโภชพระธาตุพระพุทธเจ้าตลอด ๗ วัน ๗ คืน แล้วจึงรับสั่งให้หาช่างทองมาทำโกศทองคำลูกหนึ่งมีน้ำหนัก ๓,๐๐๐ กำ สูง ๓ ศอก ประดับด้วยรัตนะทั้ง ๗ ประการ ครอบโกศพระธาตุพระพุทธเจ้าที่พญาอินทร์นำเอาลงในครั้งกระโน้น

พญาอาทิตย์ราชาก็ให้ช่างทั้งหลายก่อสร้างปราสาทหลังหนึ่งมี ๔ เสา มีโจง(โคง)ทั้ง ๔ ด้าน สูง ๑๒ ศอก ปราสาทหลังนี้ ก่อด้วยอิฐดิน,อิฐเงิน,อิฐทองคำ แต่ละก้อนมีน้ำหนัก ๑,๕๐๐ วิจิตรด้วยรัตนะ ๗ ประการ สร้างครอบโกศทองคำอีกชั้นหนึ่ง แล้วพระองค์ก็ทรงกระทำการสักการบูชาและถวายทานเป็นอันมาก ได้ทรงถวายทานทาสไว้สำหรับปฏิบัติกาวกแก้ว ถวายไม้สีฟันและน้ำล้างหน้าแก่พระธาตุเจ้าจำนวน ๔ ครว้เรือน

ตั้งแต่พญาอาทิตย์ราชาทรงสร้างพระบรมธาตุทริภุญชัยแล้ว เจ้าผู้ครองอาณาจักรทริภุญชัยและล้านนาทุกพระองค์ได้ทำนุบำรุง และบางพระองค์ทรงบูรณปฏิสังขรณ์และสร้างเสริมเพิ่มเติมจนองค์พระบรมธาตุเจดีย์มีลักษณะที่เปลี่ยนไปจากเดิม โดยสิ้นเชิง และเมื่ออาณาจักรล้านนารวมเป็นส่วนหนึ่งของสยามแล้ว เจ้าเมืองฝ่ายเหนือและรัฐบาลไทยก็ได้ให้ความสำคัญบูรณปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุเจดีย์ให้คงอยู่ในสภาพงดงามมาตลอด โดยมีได้มีการขุดแต่งทางโบราณคดีแต่อย่างไร

กษัตริย์ผู้ครองนครลำพูนทุกพระองค์ ได้บูรณะพระบรมธาตุเจดีย์และพัฒนาขึ้นตามลำดับ โดยเปลี่ยนจากโกศแก้วเป็น โกศทอง และเปลี่ยนเป็นมณฑป จนในที่สุดเป็นเจดีย์และได้ขยายขนาดของเจดีย์ใหญ่ขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งสูงถึง ๒๕ วาครึ่ง กว้าง ๑๒ วาครึ่ง

ในยุคของพญาสรรพลีทธิ ราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๗ โปรดให้สร้างมณฑปองค์ใหม่ครอบของเดิมที่พญาอาทิตย์ราชาสร้างไว้โดยก่อพอกเพิ่มความสูงขึ้นไปอีกเท่าตัวเป็น ๑๒ เมตร แต่ยังคงลักษณะสถาปัตยกรรมรูปแบบเดิมไว้ จนกระทั่งพญามังรายตีเมืองลำพูน ได้เปลี่ยนแปลงรูปทรงของเจดีย์ใหม่ โดยโปรดให้ก่อเจดีย์ทรงกลมครอบทับมณฑปที่พญาสรรพลีทธิสร้าง

ในสมัยล้านนาคพญาดีโลกราชได้ร่วมกับพระมหาเมฆกรปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ กลายเป็นมหาเจดีย์สีทององค์ที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งประกอบด้วยฐานปัทม์สี่เหลี่ยมย่อเก็จจากด้วยฐานบัวลูกแก้วอกไก่แบบล้านนาซ้อน ๒ ชั้น เหนือขึ้นไปเป็นมาลัยเถา ๓ ชั้น รองรับองค์ระฆังกลมแบบ

ลังกา ตอนบนเป็นบัลลังก์ย่อเหลี่ยม ก้านฉัตร บัวฝาละมี ปล้องไฉน ปลียอด องค์ระฆังประดับด้วย ลวดลายประจายามระหว่างช่องประจายามมีการคูนนูนเป็นภาพพระพุทธรูปรอบองค์ระฆัง มีทั้ง ปางลีลาและปางประทับยืน

ปี พ.ศ. ๒๐๕๔ พระเมืองแก้ว กษัตริย์นครเชียงใหม่โปรดให้หุ้มทองคำพระธาตุ ด้วยแผ่น ทองจังโกที่เป็นแผ่นทองแดง และทรงให้ปิดทองทั้งหมดพร้อมๆ กับโปรดให้สร้างระเบียงหอก ทำด้วยทองเหลืองซึ่งตั้งทำจากเมืองเชียงแสนขึ้นเป็นรั้วล้อม โดยรอบขององค์พระธาตุด้วย โปรดให้ สร้างวิหารหลวงทางด้านทิศตะวันออกขององค์พระธาตุหรืออุษยาลัยเป็นศิลปะล้านนา นอกจากนี้ยัง สร้างกำแพงเมือง และขุดคูโดยรอบกำแพงเมืองใหม่ขึ้น เป็นการยื่นย้อมตัวเมืองหรืออุษยาลัยให้มีขนาด เล็กกลงเพื่อเป็นการสะดวกที่จะดูแลรักษาองค์พระธาตุให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งในการสร้างกำแพงเมืองใน ครั้งนี้ทำให้วัดสี่มุมเมืองที่สำคัญและสร้างขึ้น ในสมัยของพระนางจามเทวีกลายเป็นวัดนอกเมือง ลำพูนไป

ในปี พ.ศ. ๒๓๒๕ ในสมัยของพระเจ้ากาวิละเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ได้มีพระราชศรัทธา ตั้งฉัตรหลวงสี่มุม และยกฉัตรยอดเป็นทองคำเนื้อเจ็ด ฐานฉัตรกว้าง ๑ เมตร พระธาตุเจ้าหรืออุษยาลัย เป็นที่เคารพสักการบูชาของชาวลำพูนและชาวเมืองเหนือมาแต่โบราณกาลตราบเท่าทุกวันนี้ ในปี พ.ศ. ๒๔๗๒ เจ้าหลวงจักรคำจรงค์ศักดิ์ ได้อาราธนาครูบา ธรรมชัยวัดประตูป่ามาปรับปรุงใหม่ โดยใช้ปูนซีเมนต์หุ้ม เป็นรูปทรงปัจจุบัน แต่ยังไม่ได้หุ้มทองพระบรมธาตุ สร้างสูง ๑ เส้น ๒วา (๔๔ เมตร ๘๘ ศอก)

ต่อมาในราวปี พ.ศ. ๒๕๐๐ รัฐบาลได้ จัดสรรงบประมาณ ๒ ล้านบาท เพื่อเฉลิมฉลองกิ่งพุทธกาล ปิดทองทั้งองค์งบประมาณ ๑๑ ล้านบาท บูรณะหุ้มทองที่ชำรุดและเสริมใหม่

ปี พ.ศ. ๒๕๒๕ ปีฉลองครบรอบรัตน โกสินทร์ ๒๐๐ ปี ใช้งบประมาณ ๑๑ ล้านบาท บูรณะหุ้ม ทองที่ชำรุดใหม่ให้มีสีทองสวยงามเหลืองอร่ามไปทั่วองค์

ปี พ.ศ. ๒๕๔๕ ในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวครองสิริราชสมบัติครบรอบ ๖๐ ปี ในปี พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้รับงบประมาณประจำปีปี ๒๕๕๑ จำนวน ๑๕ ล้านบาทในการบูรณะองค์พระธาตุ ซ่อมผิวทองจังโกที่เสื่อมสภาพ ลงรักปิดทองคำเปลวใหม่หมดทั้งองค์ และยังได้รับงบประมาณอีก ๓๗,๗๖๕,๐๐๐ บาท เป็นงบประมาณระหว่างปี ๒๕๕๐-๒๕๕๓ ในการบูรณะวิหาร ภูมิทัศน์รอบ บริเวณวัดพระธาตุอีกหลายแห่งที่คงามมาจนถึงปัจจุบัน

ปี พ.ศ.๒๕๕๕ บริษัทเมืองไทยประกันชีวิต ได้มีศรัทธาบูรณะปิดทองร่วมฉัตรประจำทิศทั้งสี่ด้านขององค์พระธาตุ หมดสิ้นจำนวนเงิน ๑,๔๐๐,๐๐๐ บาท

และในปี ๒๕๕๖ ท่านเจ้าคุณพระเทพรัตนนายก เจ้าอาวาสวัดพระธาตุหริภุญชัย องค์ปัจจุบัน ได้ยกกระดานพื้นรอบองค์พระธาตุ เพื่อให้พื้นน้ำข้างเวลาฝนตก และพุทธศาสนิกชนทั่วไปสามารถเวียนเทียนได้ตลอดเวลา

จากข้อความที่นำเสนอในเว็บเพจพบว่าส่วนมากนำข้อมูลมาจากหนังสือตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย²⁶⁰ ส่วนแรกนั้นเป็นการเล่าตำนานเกี่ยวกับพระเจ้าอาทิตย์ราชกับการค้นพบพระบรมสารีริกธาตุ รวมทั้งปาฏิหาริย์ต่างๆของพระบรมสารีริกธาตุ ส่วนที่สองนั้นกล่าวถึงการสมโภชหลังพบพระบรมสารีริกธาตุ ส่วนที่สามกล่าวถึงการสร้างสถาปัตยกรรมสำหรับประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ และบรรยายลักษณะรูปแบบของสถาปัตยกรรมนั้นๆ ส่วนที่สี่กล่าวถึงการอุปถัมภ์วัดนี้จากกษัตริย์ผู้ที่ครองราชย์หรือมีพระราชอำนาจสืบต่อมา ส่วนที่ห้านั้นกล่าวถึงการบูรณะองค์พระธาตุในยุคสมัยต่างๆ ทั้งการบูรณะซ่อมแซม ขยายขนาด การสร้างครอบทับ หรือการเปลี่ยนรูปแบบของสถาปัตยกรรมที่ใช้ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ส่วนสุดท้ายนั้นให้ข้อมูลจากบันทึกการบูรณะพระธาตุหริภุญชัยในปีต่างๆ จะสังเกตได้ว่าการกล่าวถึงรูปแบบสถาปัตยกรรมขององค์พระธาตุหริภุญชัยน้อยมาก โดยให้ข้อมูลว่าเริ่มแรกเมื่อมีการค้นพบพระบรมสารีริกธาตุนั้นพระเจ้าอาทิตย์ราชทรงสร้างโกศทองคำสำหรับประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ จากนั้นจึงทรงสร้างปราสาทที่มีโขงทั้ง 4 ด้าน สูง 12 ศอก จากนั้นสมัยพญาสรรพลีทธีได้ทรงสร้างมณฑปองค์ใหม่ครอบทับองค์เดิม แต่เพิ่มความสูงเป็น 12 เมตร แต่ยังคงรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบเดิมไว้ ต่อมามีการบูรณะโดยการเปลี่ยนรูปแบบสถาปัตยกรรมในสมัยพญามังราย โดยโปรดให้ก่อเจดีย์ทรงกลมครอบปราสาทเดิมไว้ ต่อมาในรัชกาลพระเจ้าติโลกราชได้มีการบูรณะครั้งใหญ่โดยในเว็บเพจนี้กล่าวว่า ได้ทรงสร้างองค์พระธาตุหริภุญชัยที่มีรูปแบบดังปัจจุบันนี้ อีกทั้งยังมีการบรรยายลักษณะองค์เจดีย์และองค์ประกอบต่างๆของเจดีย์และอิทธิพลทางศิลปะไว้ด้วย ต่อมามีการบูรณะหุ้มทององค์เจดีย์ในสมัยพระเมืองแก้ว ถัดมาสมัยพระเจ้ากาวิละได้สร้างฉัตรหลวงบริเวณมณฑปพระธาตุหริภุญชัย แต่ทั้งนี้มิได้กล่าวถึงการวิเคราะห์รูปแบบศิลปกรรมรวมทั้งการกำหนดอายุที่แท้จริงขององค์พระธาตุว่า พระธาตุหริภุญชัยขององค์ที่ตั้งตระหง่านในปัจจุบันนั้น ควรมิอายุในสมัยใด

²⁶⁰ เจริญสุภา สุกตะ ใจอินทร์, พระธาตุหริภุญชัย, (เชียงใหม่: สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2553), 10-16

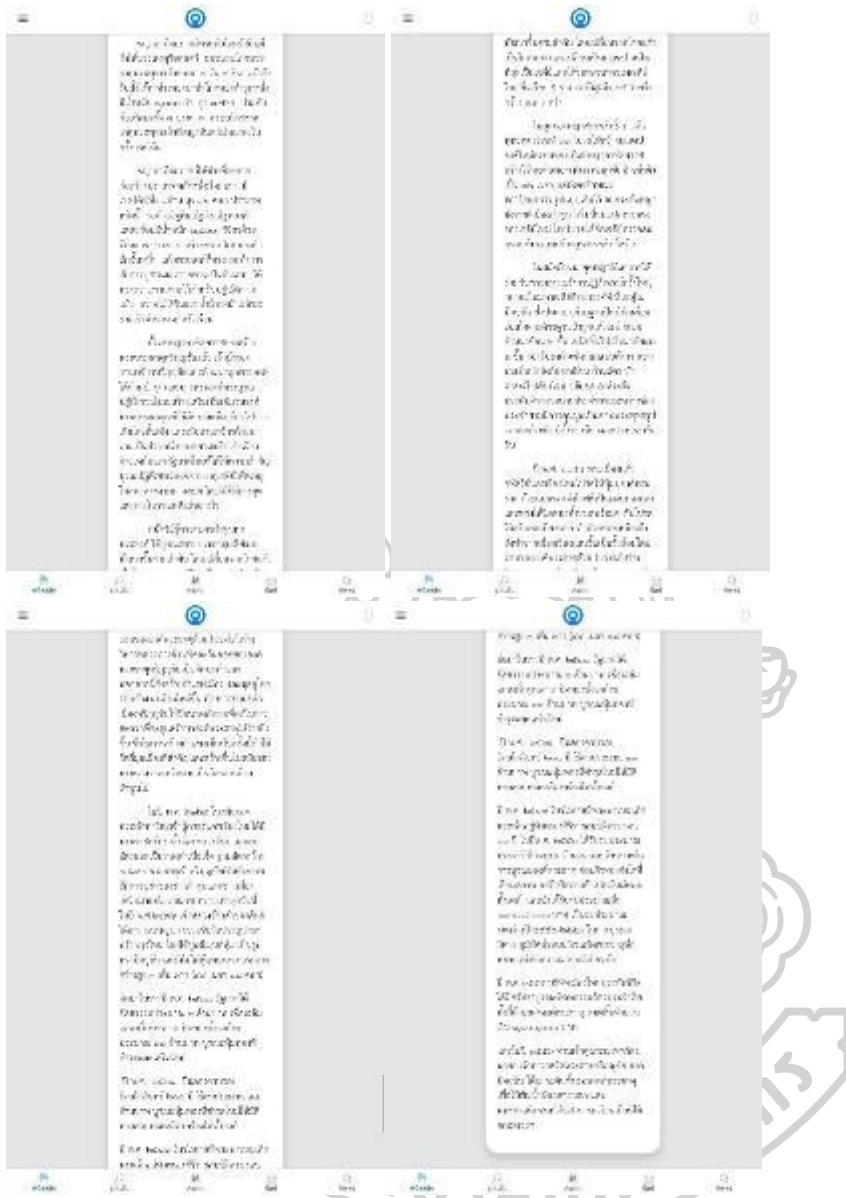

ภาพประกอบที่ 47 ป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็ว ลำดับที่ 13 ติดตั้ง ณ บริเวณใกล้กับซุ้มกุ่มภัณฑ์ตรงมุมทิศ
ตะวันออกเฉียงเหนือขององค์พระธาตุหริภุญชัย

ภาพประกอบที่ 48 หน้าเพจให้ข้อมูลเมื่อนำทางด้วยรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดที่ 13

1.2.4.17. หน้าเว็บเพจเมื่อทำการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดติดตั้งที่ 14 (รูปภาพประกอบที่ 46)

ป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็วจากโครงการ Lamphun Connect ณ จุดติดตั้งที่ 14 (รูปภาพประกอบที่ 45) ติดตั้งอยู่บริเวณทางเข้าวิหารพระบาทสี่รอยด้านทิศเหนือ เมื่อทำการนำทางผ่านรหัสแบบตอบกลับเร็ว นั้น จะนำทางไปยังเว็บเพจที่มีข้อมูลทั้งหมด 3 ประเภทคือ 1. คลิปเสียงบรรยาย 2. รูปภาพของโบราณสถานในปัจจุบัน 3. ข้อมูลตัวอักษร สำหรับข้อมูลส่วนแรกจาก

ด้านบนเพจเป็นรูปถ่ายของโบราณสถานนั้น มีการเลือกมาแสดงทั้งหมด 1 ภาพ ส่วนถัดมาเป็น ข้อมูลเสียงบรรยาย ซึ่งสามารถกดปุ่มไอคอนรูปลำโพงเพื่อรับฟังเสียงบรรยาย และส่วนสุดท้ายเป็น ข้อมูลตัวอักษร โดยข้อมูลที่แสดงในหน้านี้มีดังนี้

ข้อมูลเสียงบรรยาย

‘วิหารพระบาทสี่รอย

วิหารพระบาทสี่รอย เป็นวิหารสร้างใหม่ ตั้งอยู่ด้านหลังวิหารพระพุทธ ลักษณะคล้ายศาลา ภายในประดิษฐานรอยพระพุทธรูปบาทที่จำลองมาจากรอยพระพุทธรูปบาทจากอำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ กว้าง 2 เมตร ยาว 4 เมตร ลักษณะเป็นรอยขนาดเล็กซ้อนอยู่ในรอยขนาดใหญ่ รวม 4 รอย เหลือรอยพระพุทธรูปบาทมีเครื่องไม้แกะสลักเป็นรูป 12 นักษัตร’

จากคลิปเสียงนี้พบว่ามีคนนำข้อมูลมาจากหนังสือพระธาตุหริภุญไชย ให้ข้อมูลเกี่ยวกับอายุการสร้าง ลักษณะของรอยพระพุทธรูปบาท และการประดับตกแต่ง

ข้อมูลตัวอักษร

‘วิหารพระบาทสี่รอย

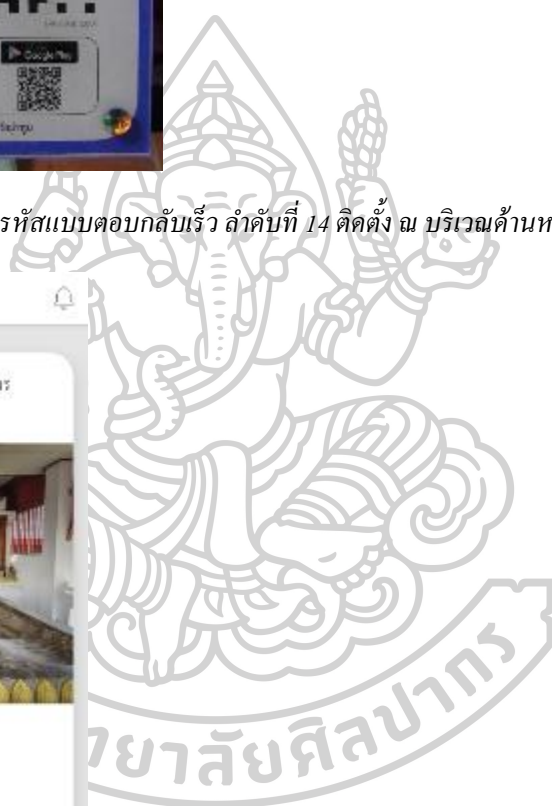
เป็นวิหารสร้างใหม่ ตั้งอยู่ด้านหลังวิหารพระพุทธ ลักษณะคล้ายศาลา ภายในประดิษฐานรอยพระพุทธรูปบาทที่จำลองมาจากรอยพระพุทธรูปบาทจาก อ.แมริม จ.เชียงใหม่ กว้าง ๒ เมตร ยาว ๔ เมตร ลักษณะเป็นรอยขนาดเล็กซ้อนอยู่ในรอยขนาดใหญ่รวมสี่รอย เหนือรอยพระพุทธรูปบาทมีเครื่องไม้แกะสลักเป็นรูป ๑๒ นักษัตร’

ข้อมูลในเว็บเพจนี้ นำมาจากหนังสือพระธาตุหริภุญไชย²⁶¹ โดยให้ข้อมูลเกี่ยวกับตำแหน่งที่ตั้ง ลักษณะของอาคาร อายุสมัยของการสร้าง ลักษณะของรอยพระพุทธรูปบาท ต้นแบบของรอยพระพุทธรูปบาทที่สร้างขึ้นและการประดับตกแต่งภายในวิหาร

²⁶¹ เพ็ญสุภา สุคตะ ใจอินทร์, พระธาตุหริภุญไชย, (เชียงใหม่: สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2553), 87

ภาพประกอบที่ 49 ป้ายแสดงรหัสแบบตอกลับเร็ว ลำดับที่ 14 ติดตั้ง ณ บริเวณด้านหน้าวิหารพระบาทสี่รอย

ภาพประกอบที่ 50 หน้าเพจให้ข้อมูลเมื่อนำทางด้วยรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดที่ 14

1.2.4.18. หน้าเว็บเพจเมื่อทำการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดติดตั้งที่ 15 (ดูภาพประกอบที่ 48)

ป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็วจากโครงการ Lamphun Connect ณ จุดติดตั้งที่ 15 (ดูภาพประกอบที่ 47) ติดตั้งอยู่บริเวณราวบันไดทางขึ้นวิหารพระพุทธด้านทิศตะวันออก เมื่อทำการนำทางผ่านรหัสแบบตอบกลับเร็ว นั้น จะนำทางไปยังเว็บเพจที่มีข้อมูลทั้งหมด 3 ประเภทคือ 1. คลิปเสียงบรรยาย 2. รูปภาพของโบราณสถานในปัจจุบัน 3. ข้อมูลตัวอักษร สำหรับข้อมูลส่วนแรกจากด้านบนเพจเป็นรูปถ่ายของโบราณสถานนั้น มีการเลือกมาแสดงทั้งหมด 1 ภาพ ส่วนถัดมาเป็นข้อมูลเสียงบรรยาย ซึ่งสามารถกดปุ่มไอคอนรูปลำโพงเพื่อรับฟังเสียงบรรยาย และส่วนสุดท้ายเป็นข้อมูลตัวอักษร โดยข้อมูลที่แสดงในหน้านี้มีดังนี้

ข้อมูลเสียงบรรยาย

‘วิหารพระพุทธ

วิหารพระพุทธ ตั้งอยู่ทางทิศใต้ขององค์พระธาตุหริภุญชัย ซึ่งตำแหน่งทิศใต้ขององค์พระธาตุนั้นหมายถึง ตำแหน่งของชมพูทวีป ตำนานระบุว่า สร้างในสมัยพระเมืองอ้าย หรือ พระเมืองเกษเกล้า พุทธศักราช 2068 ถึง พุทธศักราช 2081 รัชกาลที่ 13 แห่งราชวงศ์มังราย โดยโปรดให้สร้างวิหารประจำทางทิศใต้ของพระธาตุ ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัยขนาดใหญ่สมัยล้านนา ลงรักปิดทอง เรียกว่า พระพุทธ มีข้อสังเกตว่า ชื่อของวิหารพระพุทธ ปรากฏอยู่ในวัดพระธาตุลำปางหลวงด้านทิศใต้เช่นเดียวกัน’

จากคลิปเสียงนี้พบว่าให้ข้อมูลเกี่ยวกับตำแหน่งที่ตั้งของวิหารพระพุทธ การตีความหมายของตัวอาคารและตำแหน่งที่ตั้ง อายุสมัยของการสร้างวิหาร โบราณวัตถุที่สำคัญด้านในวิหารพระพุทธ และข้อสังเกตเกี่ยวกับการฟ้องชื่อและตำแหน่งที่ตั้งของวิหารพระพุทธ ณ วัดพระธาตุหริภุญไชยและวัดพระธาตุลำปางหลวง

ข้อมูลตัวอักษร

‘วิหารพระพุทธรูป

วิหารพระพุทธรูป ตั้งอยู่ทางทิศใต้ขององค์พระธาตุหริภุญชัย ซึ่งตำแหน่งทิศใต้ขององค์พระธาตุนั้น หมายถึง ตำแหน่งของชมพูทวีป หรือหนึ่งในสี่ ของวิหารจตุรทิศรอบองค์พระธาตุ ตำนานระบุว่า สร้างในสมัยพระเมืองอ้ายหรือพระเมืองเกษเกล้า (พ.ศ.๒๐๖๘ – ๒๐๘๑) รัชกาลที่ ๑๑ แห่งราชวงศ์มังราย โดยโปรดให้สร้างวิหารประจำทางทิศใต้ของพระธาตุ ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัยขนาดใหญ่สมัยล้านนา ลงรักปิดทองเรียกว่า “พระพุทธรูป

ต่อมาวิหารหลังนี้ ได้รับการปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ แต่จะเป็นช่วงเวลาใดนั้น ยังไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจน แต่จากหลักฐานภาพถ่ายเก่าราว พ.ศ.๒๔๕๕ พบว่ามีลักษณะเป็นอาคารก่ออิฐฉาบปูน มีแผนผังเดียวกับที่ปรากฏในปัจจุบัน อย่างไรก็ตามหลักฐานจากคำอุทิศถวายของคณะศรัทธาที่ปรากฏอยู่บนสิ่งก่อสร้างภายในอาคาร พบว่าส่วนใหญ่ระบุ ปี พ.ศ.๒๕๐๐ – ๒๕๐๑ จึงเชื่อว่าการปฏิสังขรณ์วิหารพระพุทธรูปครั้งใหญ่นั้นคงเกิดขึ้นในช่วงเวลาก่อน พ.ศ.๒๔๕๕ ไม่นานนัก ปัจจุบันวิหารหลังนี้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม สำหรับผู้ที่ต้องการความสงบส่วนตัว และใช้เป็นสถานที่ในสวดเบิก ในงานสงกรานต์พระบรมธาตุเจ้าหริภุญชัย ในงานประเพณีทุกปี และยังเป็นที่เกี่ยวข้องพระพุทธรูป ต่างๆมากมาย’

ข้อมูลในเว็บเพจนี้ นำมาจากหนังสือพระธาตุหริภุญไชย²⁶² โดยให้ข้อมูลเกี่ยวกับตำแหน่งที่ตั้งของวิหาร ความหมายเชิงสัญลักษณ์ด้านตำแหน่งที่ตั้งของวิหารเมื่อพิจารณาจากผังศาสนสถานอายุสมัยการสร้างเมื่อแรกเริ่ม โบราณวัตถุที่สำคัญที่ประดิษฐานในวิหาร การบูรณะปฏิสังขรณ์ในสมัยหลัง ทั้งนี้พบว่ามี การพยายามอธิบายความหมายเกี่ยวกับผังวัดพระธาตุหริภุญไชย โดยใช้แนวคิดไตรภูมิโลกทัศน์ ในการอธิบายสถาปัตยกรรมต่างๆ ซึ่งเลือกเอาองค์พระธาตุหริภุญไชย เป็นจุดศูนย์กลางและอาคารที่อยู่ในทิศหลักทั้งสี่ ในการเป็นสัญลักษณ์แทน เขาพระสุเมรุและทวีปทั้งสี่ ซึ่งวิหารหลังนี้ตั้งอยู่ทางทิศใต้ จึงถูกอนุมานให้เป็นสัญลักษณ์แทนชมพูทวีปตามแนวคิดนี้ แต่ทั้งนี้พระพุทธรูปประธานนั้น กลับมีชื่ออย่างสามัญว่า พระพุทธรูป จึงไม่อาจหาความเชื่อมโยงหรือส่งเสริมแนวคิดนี้ได้ โดยในปัจจุบันนี้วิหารพระพุทธรูปคงถูกรบูรณะมาแล้ว จากการศึกษาบันทึกและ

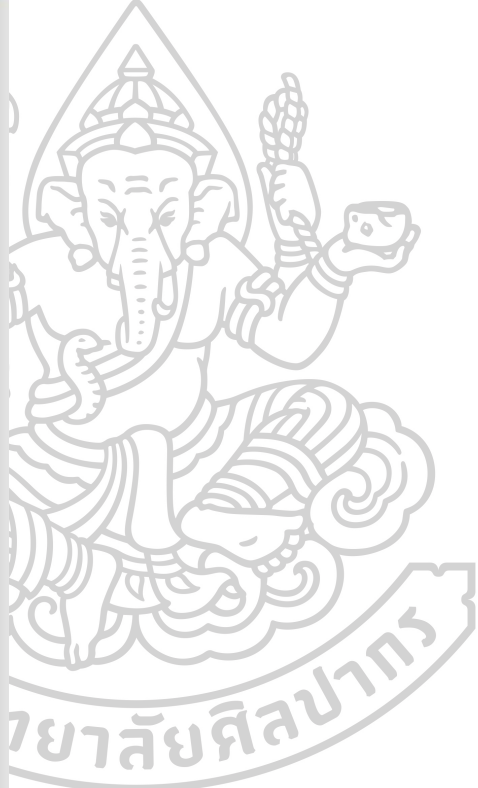
²⁶² เพ็ญสุภา สุคตะ ใจอินทร์, พระธาตุหริภุญไชย, (เชียงใหม่: สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2553), 67-68

คำอุทิศถวายส่วนกุศลต่างๆ ในบริเวณวิหาร พบว่าระบุงศ์กราชไว้ช่วงพุทธศักราช 2500-2501 จึงอาจสันนิษฐานว่าการบูรณะครั้งล่าสุดอาจเกิดขึ้นในราวก่อนพุทธศักราช 2500 ไม่นานนัก

ภาพประกอบที่ 51 ป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็ว ลำดับที่ 15 ติดตั้ง ณ บริเวณด้านหน้าวิหารพระพุทธ

ภาพประกอบที่ 52 หน้าเพจให้ข้อมูลเมื่อนำทางด้วยรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดที่ 15

1.2.4.19. หน้าเว็บเพจเมื่อทำการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดติดตั้งที่ 16
(รูปภาพประกอบที่ 50)

ป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็วจากโครงการ Lamphun Connect ณ จุดติดตั้งที่ 16 (รูปภาพประกอบที่ 49) ติดตั้งอยู่บริเวณด้านทิศตะวันออกของป้ายโลหะจากสำนักงานจังหวัดลำพูนหรือทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเขาวพระสุเมรุจำลอง เมื่อทำการนำทางผ่านรหัสแบบตอบกลับเร็ว นั้น จะนำทางไปยังเว็บเพจที่มีข้อมูลทั้งหมด 3 ประเภทคือ 1. คลิปเสียงบรรยาย 2. รูปภาพของโบราณสถานในปัจจุบัน 3. ข้อมูลตัวอักษร สำหรับข้อมูลส่วนแรกจากด้านบนเพจเป็นรูปถ่ายของโบราณสถานนั้น มีการเลือกมาแสดงทั้งหมด 1 ภาพ ส่วนถัดมาเป็นข้อมูลเสียงบรรยาย ซึ่งสามารถกดปุ่มไอคอนรูปลำโพงเพื่อรับฟังเสียงบรรยาย และส่วนสุดท้ายเป็นข้อมูลตัวอักษร โดยข้อมูลที่แสดงในหน้านี้มีดังนี้

ข้อมูลเสียงบรรยาย

เขาสีเนรุ

เขาสีเนรุ หรือ เขาวพระสุเมรุจำลอง ไม่มีการระบุถึงประวัติความเป็นมาของการสร้างเขาวพระสุเมรุจำลอง ภายในบริเวณวัดพระธาตุหริภุญชัยว่ามีขึ้นในสมัยใด เขาวพระสุเมรุนั้นมีที่มาจากศาสนาฮินดูทราบกันแต่เพียงว่า ณ บริเวณที่เป็นเขาวพระสุเมรุจำลองนั้น ในอดีตเรียกว่า สะดือเมือง อันยังเหลือหลักฐานจากชื่อคณะสงฆ์และวิหารสะดือเมืองทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของวัด เขาวพระสุเมรุจำลองตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของพระบรมธาตุเจดีย์ศรีหริภุญชัย หรือตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของหอไตร ข้างหอไตรมีรูปปั้นช้างหมอบอยู่ข้างบ่อน้ำ ลักษณะมีชีวิตชีวมก บ่อน้ำในเขตพุทธาวาสนี้มีประจำทั้งสี่ทิศ เป็นบ่อที่มีน้ำไหลตลอดทั้งปี เทียบได้กับสระทั้งสี่ที่รายล้อมเขาวพระสุเมรุ'

จากคลิปเสียงนี้พบว่านำข้อมูลมาจากหนังสือพระธาตุหริภุญไชยและข้อมูลสันนิษฐานที่ไม่ปรากฏในหลักฐานอื่น โดยให้ข้อมูลดังนี้ คติความเชื่อเกี่ยวกับเขาวพระสุเมรุ สันนิษฐานประวัติเขาวพระสุเมรุจำลอง ที่ตั้งของเขาวพระสุเมรุจำลอง ทั้งนี้การสันนิษฐานประวัติของเขาวพระสุเมรุจำลองนี้อาศัยหลักฐานที่ยังคงเหลืออยู่ในปัจจุบัน โดยเฉพาะนามของสถานที่ต่างๆและคณะสงฆ์ที่จำพรรษาในวัด ซึ่งคลิปเสียงนี้ระบุว่าเดิมนั้นบริเวณที่เป็นเขาวพระสุเมรุจำลองนี้ตรงกับตำแหน่งสะดือเมือง เนื่องจากตำแหน่งที่ตั้งอยู่ใกล้กับคณะสงฆ์สะดือเมือง วิหารสะดือเมืองและเสาศีรษะเมือง แต่หากพิจารณาให้ดีแล้วจะพบว่า เขาวพระสุเมรุจำลองนี้ตั้งอยู่ด้านในกำแพงแก้ว ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้

ขององค์พระธาตุหริภุชไชย หากวัดระยะทางแล้วนั้น ระยะทางจากเขาพระสุเมรุจำลองไปยังคณะสงฆ์ทั้งสองแห่งคือ คณะหลวงและคณะสะคือเมืองนั้นมีระยะทางใกล้เคียงกัน อีกทั้งการใช้พื้นที่ภายในเขตกำแพงแก้วนั้น มีการใช้งานในฐานะเขตพุทธาวาส เน้นความสำคัญขององค์พระธาตุหริภุชไชย ทำให้เขาพระสุเมรุจำลองนี้มีฐานะค้ำค้ำกว่าองค์พระธาตุโดยอาจสร้างให้มีการสื่อความหมายเน้นไปทางการส่งเสริมคติความเชื่อเรื่องไตรภูมิโลกสัตถฐานมากกว่าที่จะเคยเป็นหมุดหมายสำคัญของคณะสงฆ์หรือคติความเชื่ออื่น อีกทั้งข้อมูลในคลิปเสียงนี้ระบุอย่างชัดเจนว่าไม่มีประวัติความเป็นมาของการสร้างเขาพระสุเมรุจำลอง

ข้อมูลตัวอักษร

เขาสีเนรุ

เขาสีเนรุหรือ เขาพระสุเมรุจำลองไม่มีการระบุถึงประวัติความเป็นมาของการสร้างเขาพระสุเมรุจำลองภายในบริเวณวัดพระธาตุหริภุชไชยว่ามีขึ้นในสมัยใด ผิดกับสิ่งก่อสร้างอื่นๆ ภายในวัดพระธาตุหริภุชไชยที่เราทราบกันดี อาทิ องค์พระบรมธาตุเจดีย์ (องค์ดั้งเดิมข้างใน) สร้างโดยพญาอาทิตย์ยราช พระเจดีย์เหลี่ยมสุวรรณเจดีย์ สร้างโดยพระอัครมเหสีปทุมวดี พระวิหารหลวง และหอธรรมสร้างโดยพระนางโป่งน้อย (อโนมาทวิ) และพระเมืองแก้ว เป็นต้น

คนล้านนาโบราณ มักนึกถึงการบูชา องค์พระธาตุที่ได้ความรู้สึกเหมือนบูชาพระพุทธเจ้า ถือว่าเป็นของสูง ต้องบูชาผ่านเขาพระสุเมรุ หรือสีเนรุ จึงจะไปถึงพระพุทธเจ้า คนที่นี้ จึงมักจะบูชาองค์พระธาตุผ่านเขาสีเนรุ หรือเขาพระสุเมรุองค์นี้ โดยเฉพาะช่วงงานประเพณีสงกรานต์พระบรมธาตุ จะบูชาพระบรมธาตุ โดยจะหันหน้าไปทางองค์พระธาตุให้ยอดพระธาตุตรงกับเขาสีเนรุ

เขาสีเนรุจำลององค์นี้เป็นขนาดเล็ก ตั้งอยู่บนพื้นดิน ไม่มีฐานรองรับ ส่วนล่างก่อด้วยอิฐถือปูนเป็นทรงกลมระบายสีชาดแดง ด้านบนหล่อด้วยทองสำริด ยอดบนปิดด้วยทองคำ ลดหล่นขึ้นไปเป็นเขาวงกต ๗ ชั้น ลักษณะของการหล่อเป็นการหล่อที่ละชั้นแล้วนำมาประกอบกันภายหลัง ส่วนนี้คือ “นาคพัน” หรือเขาสัตตปริภณท์ ภูเขาที่ล้อมรอบเขาพระสุเมรุทั้ง ๗ ชั้น ประกอบด้วย

๑. ยุคนธร

๒. อิลินธร

๓. กรวิก

๔.เนมินทร

๕.สุทัศน์ะ

๖.วินันตกะ

๗.อัศกัณฑ์

หน้าเขาพระสุเมรุ จะมีแท่นหินไว้สำหรับวางของบูชา ต่างๆ เหมือนกับ สัตตภัณฑ์ ในล้านนาและ
โตะหมู่บูชาของทางภาคกลาง'

จากข้อความในเว็บเพจนี้พบว่ามี การนำข้อมูลส่วนมากมาจากหนังสือพระธาตุหริภุญไชย²⁶³ โดยมีการให้ข้อมูลดังนี้ คติความเชื่อของคนล้านนาต่อเขาพระสุเมรุ การสักการะบูชาเขาพระสุเมรุ และความสัมพันธ์กับพระพุทธเจ้า ลักษณะของเขาพระสุเมรุจำลองในปัจจุบัน องค์ประกอบของเขาพระสุเมรุ แต่ทั้งนี้ไม่มีการกล่าวถึงประวัติการสร้างและอายุของเขาพระสุเมรุจำลอง เมื่อพิจารณาข้อความในเว็บเพจนี้พบว่า มีการนำเอาข้อมูลจากหนังสือมาใช้โดยตรง แต่มิได้นำเอาข้อมูลส่วนที่หนังสือพยายามอธิบายเรื่องการกำหนดอายุสมัยของสถาปัตยกรรมที่ไม่มีประวัติการก่อสร้างอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร ด้วยกระบวนการทางประวัติศาสตร์ศิลปะที่สามารถช่วยเติมเต็มข้อเท็จจริงส่วนที่เอกสารไม่มีบันทึกไว้ เสนอหลักคิดและข้อสันนิษฐานอย่างเป็นเหตุเป็นผลจากการศึกษางานศิลปกรรมนั้นๆ เพื่อให้ได้แนวคิด มุมมองและข้อมูลที่มากขึ้นสำหรับการศึกษาต่อไป ทั้งนี้หากมีการนำข้อมูลมาใช้ควรมีการพิจารณาว่าข้อมูลส่วนใดที่สามารถนำมาใช้ในการนำเสนอได้อย่าง น่าสนใจและสื่อสารให้ผู้รับสารเข้าใจได้ง่าย โดยที่ยังได้รับข้อมูลอย่างครบถ้วน

²⁶³ เพ็ญสุภา สุคตะ ใจอินทร์, พระธาตุหริภุญไชย, (เชียงใหม่: สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ ,2553),72-74

ภาพประกอบที่ 53 ป้ายแสดงรหัสแบบตอกลับเร็ว ลำดับที่ 16 ติดตั้ง ณ บริเวณเขาพระสุเมรุจำลอง

ภาพประกอบที่ 54 หน้าเพจให้ข้อมูลเมื่อนำทางด้วยรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดที่ 16

1.2..20.หน้าเว็บเพจเมื่อทำการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดติดตั้งที่ 17 (ดูภาพประกอบที่ 52)

ป้ายแสดงรหัสนี้แบบตอบกลับเร็วจากโครงการ Lamphun Connect ณ จุดติดตั้งที่ 17 (ดูภาพประกอบที่ 51) ติดตั้งอยู่บริเวณมุมด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของหอไตร หรือถัดจากป้ายโลหะของสำนักงานจังหวัดลำพูนไปด้านทิศตะวันออก เมื่อทำการนำทางผ่านรหัสนี้แบบตอบกลับ

เรื่อนั้น จะนำทางไปยังเว็บเพจที่มีข้อมูลทั้งหมด 3 ประเภทคือ 1. คลิปเสียงบรรยาย 2. รูปภาพของโบราณสถานในปัจจุบัน 3. ข้อมูลตัวอักษร สำหรับข้อมูลส่วนแรกจากด้านบนเพจเป็นรูปถ่ายของโบราณสถานนั้น มีการเลือกมาแสดงทั้งหมด 2 ภาพ ส่วนถัดมาเป็นข้อมูลเสียงบรรยาย ซึ่งสามารถกดปุ่มไอคอนรูปลำโพงเพื่อรับฟังเสียงบรรยาย และส่วนสุดท้ายเป็นข้อมูลตัวอักษร โดยข้อมูลที่แสดงในหน้านี้มีดังนี้

ข้อมูลเสียงบรรยาย

‘หอพระไตรปิฎก (หอธรรม)

หอพระไตรปิฎก หรือหอธรรม หอพระไตรปิฎกทางภาคเหนือเรียกว่า หอธรรม ตั้งอยู่ที่ทิศตะวันออกเฉียงใต้ขององค์พระธาตุหริภุญชัย มีประวัติการก่อสร้างปรากฏตามหลักฐานศิลาจารึก พบที่วัดพระธาตุหริภุญชัย วรมหาวิหาร ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่ห้องจัดแสดงของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญไชย ว่าสร้างโดยพระเมืองแก้วกษัตริย์ผู้ครองเมืองเชียงใหม่พร้อมด้วยพระราชมารดาคือ พระนางโป่งน้อย หรือ อโนมาเทวี ในปีพุทธศักราช 2053 โดยในครั้งนั้นได้โปรดให้สร้างพระไตรปิฎกและพระพุทธรูปทองคำมาประดิษฐานในหอธรรมที่สร้างขึ้นด้วย’

จากคลิปเสียงนี้พบว่านำข้อมูลมาจากหนังสือพระธาตุหริภุญไชย โดยให้ข้อมูลดังนี้ ตำแหน่งของสถาปัตยกรรม หลักฐานอ้างอิงที่มาของประวัติการก่อสร้าง ผู้สร้างและปีศักราชที่สร้าง บันทึกการสร้างหอไตรอย่างย่อ ทั้งนี้พบว่าให้ข้อมูลไว้พอสังเขป ใช้ศักราชการสร้างจากและข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับการสร้างจากหลักฐานที่พบ คือ ศิลาจารึกที่ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญไชย ทั้งนี้ไม่มีการกล่าวถึงรูปแบบศิลปกรรมและการกำหนดอายุสมัยของอาคารหลังปัจจุบันว่าควรเป็นอาคารหลังเดิมเมื่อแรกสร้างหรือเป็นอาคารที่ผ่านการบูรณะแล้ว

ข้อมูลตัวอักษร

‘หอพระไตรปิฎก (หอธรรม)

หอพระไตรปิฎก หรือหอธรรม ตั้งอยู่ที่ทิศตะวันออกเฉียงใต้ขององค์พระธาตุหริภุญชัย มีประวัติการก่อสร้างปรากฏตามหลักฐานศิลาจารึกพบที่วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร (ศิลาจารึกหริภุญไชยปริ เลขทะเบียน ๓๒๗/๑๘ หรือ ลพ.๑๖) ว่าสร้างโดยพระเมืองแก้ว กษัตริย์ผู้ครอง

เมืองเชียงใหม่พร้อมด้วยพระราชมารดาคือพระนางโป่งน้อยหรืออินมาเทวีในปี พ.ศ.๒๐๕๓ โดยในครั้งนั้นได้โปรดให้สร้างพระไตรปิฎกและพระพุทธรูปทองคำมาประดิษฐานในหอธรรมที่สร้างขึ้นด้วย

หอธรรม ที่นี้เชื่อกันว่าเป็นหอธรรมที่สวยงามที่สุดในล้านนา เพราะออกแบบทรวดทรงงดงาม ลงตัว ปัจจุบันก็ยังเก็บรักษาคัมภีร์อักษรธรรมล้านนาไว้อยู่ ซึ่งส่วนใหญ่ได้ถูกถ่ายเป็นเอกสาร กับภาพถ่ายเก็บไว้หมดแล้ว

ส่วนข้อความจากศิลาจารึกเป็นอักษรไทยล้านนา บันทึกในศิลาจารึก ดังนี้

“พ.ศ. ๒๐๖๓ กษัตริย์เชียงใหม่ (หมายถึงพญาแก้วหรือพระเมืองแก้วซึ่งครองราชย์ระหว่าง ๒๐๓๘-๒๐๖๕- ผู้เขียน) กับพระราชมารดา ทรงให้สร้างพระไตรปิฎก ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ พร้อมทั้งอรรถกถาฎีกาและอนุฎีกา รวมทั้งสิ้นเป็นคัมภีร์ ๔๒๐ และพระพุทธรูปทองคำ นำมาประดิษฐานไว้ในหอไตรที่สร้างขึ้น ทรงให้เงินทุนเพื่อนำดอกผลเป็นค่าใช้จ่ายซื้อหมากเมี่ยงและข้าวบูชาพระธรรม ทรงให้ภายีนา ปีละ ๒,๐๐๐,๐๐๐ เบี้ย เพื่อเป็นค่าตอบแทนแก่ผู้ดูแลหอไตรกับพนักงานคนอื่นๆ ทรงถวายข้าคน ๑๒ ครอบครัว เพื่อปฏิบัติรักษาหอไตรและพระไตรปิฎก ทรงห้ามใช้คนเหล่านี้ทำงานอื่น ตอนท้ายขอบุญกุศลให้พระองค์ทรงเจริญด้วยโภคสมบัติ มีความแตกฉานในอรรถธรรม ที่สุดให้ได้เป็นพระพุทธรูปเจ้าองค์หนึ่ง และอุทิศกุศลส่วนหนึ่งให้พระบิดา อัยกา อัยกี อินทร์ พรหม และเทวดาอารักษ์แห่งเมืองหริภุญไชย ให้รักษาพระพุทธรูปศาสนาในสถานที่นี้ตลอดไป”

หอธรรมหลวงแห่งนี้มีรูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นอาคารทรงสูงสองชั้น ครึ่งปูนครึ่งไม้ ชั้นล่างก่ออิฐ ถือปูน ชั้นบนเป็นอาคารเครื่องไม้ ตั้งอยู่บนฐานเชิงในผนังสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดสูง ตัวอาคารเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ยกเก็จ ๒ ชั้น มีมุขทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ตลอดทั้งหลังแกะสลักลายฉลุไม้ปิดทองประดับกระจก หลังคาทำลดชั้นประดับด้วยช่อฟ้าใบระกาหางหงส์อ่อนช้อยแบบล้านนาโบราณ บนสันหลังคาเรียงรายด้วยบราลีหรือ “ปราสาทเฟื้อง” หน้าบันแกะสลักลวดลายภายในช่องตารางแบบ “ช่อม้าย่างใหม่” หลังคามุงด้วยกระเบื้องโลหะคล้ายแผ่นดินบุก ซึ่งถือว่าหอธรรมแห่งนี้ยังรักษาเค้าโครงของสถาปัตยกรรมล้านนาแบบดั้งเดิมที่มีอายุร่วม ๕๐๐ ปี

ลักษณะการสร้างหอไตรทรงสูงบนผนังสี่เหลี่ยมผืนผ้าเช่นนี้ ถือว่าเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของหอธรรมล้านนา แตกต่างไปจากหอไตรทางภาคกลางที่นิยมสร้างอาคารไม้ชั้นเดียวกลางสระน้ำ เพื่อป้องกัน

ปลวก มด แมลงและอัครีภัย คติหรือธรรมในล้านนาคือสถานที่เก็บรักษา พระธรรมคำสอนของ พระพุทธเจ้า จึงมีการสร้างเก็บรักษา จึงให้ความเคารพตั้งองค์พระพุทธเจ้า จึงกลายเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่ใครๆจะขึ้นไปไม่ได้โดยง่าย และสื่อความหมายต่างๆมากมาย

เช่นได้บานพระบัญชาขรรายล้อมด้วยสัตว์ในป่าหิมพานต์ เช่น ครุฑกบักษณ นรสิงห์ กษสีห์ ฯลฯ สัตว์เหล่านี้ทำหน้าที่เป็นผู้เฝ้าพระธรรมคัมภีร์ ผนังอาคารด้วยลายปูนขาววิจิตรหรือดอกไม้ทิพย์หมายถึง ความอุดมสมบูรณ์ ความชุ่มชื้น ประติมากรรมรูปเทวดาประณมกรหรือเทวดายืนแทนถือพระขรรค์ที่บานพระทวาร ทำหน้าที่คอยอารักขมิให้ภูตผีปีศาจเข้ามาภายในหอธรรม'

จากข้อมูลที่น่าเสนอในเว็บเพจนี้พบว่ามีการให้ข้อมูลดังนี้ ตำแหน่งที่ตั้งของสถาปัตยกรรม ประวัติการก่อสร้าง ผู้สร้างและศักราชการสร้าง หน้าที่การใช้งาน ข้อความจากศิลาจารึกที่พบในบริเวณวัดพระธาตุหริภุญไชย รูปแบบศิลปกรรมของหอไตร การเปรียบเทียบลักษณะของหอไตร ภาคเหนือและภาคกลาง ความหมายของลวดลายที่ใช้ประดับตกแต่งหอไตร ทั้งนี้พบว่าข้อมูลที่ให้ นั้น ส่วนมากแม้จะนำมาจากหนังสือพระธาตุหริภุญไชย²⁶⁴ แต่กลับไม่นำเอาข้อมูลส่วนที่เกี่ยวกับ ประวัติศาสตร์ศิลปะมาให้ข้อมูล ส่วนมากพบว่าให้ความสำคัญกับข้อมูลจากหลักฐานลายลักษณ์อักษรที่พบ คือ ศิลาจารึกที่พบในวัดพระธาตุหริภุญไชย ที่แม้จะมีข้อมูลค่อนข้างละเอียดเกี่ยวกับ ผู้สร้าง ศักราชการสร้าง โบราณวัตถุที่มีการสร้างขึ้นพร้อมกันและการอุทิศส่วนกุศล แต่กลับไม่พบว่ากล่าวถึงรูปแบบศิลปกรรมของหอไตรแรกสร้างเลย ทั้งนี้ในหนังสือพระธาตุหริภุญไชยนั้น กล่าวถึงการบูรณะและรูปแบบของหอไตรในปัจจุบันว่ามีการบูรณะในสมัยพระเจ้ากาวิละ โดยที่รูปแบบนั้นอาจยังคงรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบเดิมของหอไตรหลังก่อนหน้านี้ แต่มีข้อสังเกตคือ องค์ประกอบบางอย่างของหอไตรนั้นมีความคล้ายคลึงกับสถาปัตยกรรมประเภทหอไตรที่สร้างขึ้น ในสมัยเดียวกัน คือ หอไตรที่วัดพระสิงห์ วรรณวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ แต่ในเว็บเพจนี้กลับไม่ นำเอาข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบสถาปัตยกรรมและการวิเคราะห์เกี่ยวกับพัฒนาการด้านรูปแบบหรือ การบูรณะสมัยหลัง มานำเสนอเพื่อเป็นทางเลือกให้แก่ผู้รับสารเลย

²⁶⁴ เพ็ญสุภา สุคตะ ใจอินทร์, พระธาตุหริภุญไชย, (เชียงใหม่: สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ ,2553),68-72

ภาพประกอบที่ 55 ป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็ว ลำดับที่ 17 ติดตั้ง ณ บริเวณหอไตร

ภาพประกอบที่ 56 หน้าเพจให้ข้อมูลเมื่อนำทางด้วยรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดที่ 17

1.3 เอกสารนำชมวัดพระธาตุหริภุญไชย (ภาพประกอบที่ 54)

เอกสารนำชมวัดพระธาตุหริภุญไชยนั้นมีให้บริการบริเวณจุดประชาสัมพันธ์และเก็บค่าบำรุงวัดสำหรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ ลักษณะเป็นแผ่นพับขนาด 16 หน้า เป็นส่วนที่นำเสนอข้อมูล 13 หน้า โดยแผ่นพับนี้ใช้ชื่อว่า “๒๒ มหาสถาน วัดพระธาตุหริภุญชัยรวมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน” เอกสารฉบับนี้ระบุหน้าที่การใช้งานว่าเป็น “คู่มือท่องเที่ยวในวัดด้วยตนเอง” โดยผู้เรียบเรียงข้อมูลและจัดทำคือ นาย บารเมศ วรรณสัย ดำรงตำแหน่ง วิทยากร วัดพระธาตุหริภุญชัย รวมหาวิหารและ รองประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดลำพูน ข้อมูลในเอกสารนำชมนี้มีทั้งรูปภาพของวัดพระธาตุหริภุญชัยและอาคารต่างๆในบริเวณวัด ข้อมูลตัวอักษรเกี่ยวกับสิ่งก่อสร้างแต่ละหลังในบริเวณวัดทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ รวมถึงแผนที่แสดงจุดต่างๆที่เอกสารกล่าวถึงสำหรับการเดินชมด้วยตนเอง เอกสารนี้มีข้อมูลตัวอักษรอธิบายเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมต่างๆในวัดพระธาตุหริภุญชัยดังนี้

‘๒๒ มหาสถานที่สำคัญภายในวัดพระธาตุหริภุญชัยรวมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
สถานที่ตั้งขนาดของวัด

วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหารเป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ตั้งอยู่ท่ามกลางใจเมืองลำพูน มีเนื้อที่ ๒๘ ไร่ ๓ งาน

อาณาเขตของวัด

ทิศเหนือติดกับถนนอัฐฐารส ทิศใต้ติดกับถนนชัยมงคล

ทิศตะวันออกติดกับถนนรอบในเมือง ทิศตะวันตกติดกับถนนอินทยงยศ

วัดนี้มีกำแพง ๒ ชั้น คือ รอบบริเวณวัดชั้นนอกชั้นหนึ่งและก่อกำแพงทำเป็นศาลาบาตรรอบองค์พระธาตุหริภุญชัยชั้นในอีกชั้นหนึ่ง

สิ่งที่น่าสนใจภายในบริเวณวัด

เมื่อเข้ามาในบริเวณหน้าวัดด้านนอกเบื้องหน้าซุ้มประตู ท่านจะ ได้เห็นสิ่งที่ใหญ่คู่หนึ่งอยู่บนแท่นประดิษฐานยืนเต็มเสมอกันทั้งสี่เท้า สิ่งทั้งคู่นี้ประดับด้วยเครื่องทรงและลวดลาย ยืนเป็นสง่าอ้าปาก สิ่งคู่นี้เดิมเป็นกำแพงวังชั้นนอกของพระเจ้าอาทิตย์ราช เมื่อถวายเป็นสังฆารามแล้วได้รื้อซุ้มชั้นนอกปั้นสิ่งคู่ประดิษฐานไว้แทน เพื่อเหมาะสมกับความเป็นพระอารามหลวง

ก่อนที่ท่านจะผ่านซุ้มประตูเข้าไปในบริเวณของพระบรมธาตุ ขอให้พิจารณาให้ดีถ้วนสักหน่อย ท่านจะ ได้เห็นว่าซุ้มประตูนี้เป็นฝีมือ โบราณสมัยศรีวิชัย เพราะลวดลายทางศิลปะแสดงว่าเป็นแบบสมัยศรีวิชัย ประกอบทั้งซุ้มยอดเป็นชั้นๆก็แสดงให้เห็นซุ้มประตูนี้เป็นศิลปะสมัยโบราณชั้นหนึ่งของวัด ไม่ควรที่ท่านจะผ่านเลยไปเสีย

จากเอกสารนำชมส่วนแรกนี้จะเห็นได้ว่าเป็นการให้ข้อมูลทั่วไปของวัดพระธาตุหริภุญไชยเกี่ยวกับขนาดพื้นที่ ที่ตั้งและอาณาเขตของวัดในปัจจุบัน ลักษณะแผนผังของวัดอย่างคร่าวๆ ใ้ภาษาที่ไม่เป็นทางการในการนำชม แต่ทั้งนี้กลับไม่มีการระบุทิศทางเบื้องหน้าโบราณสถานนั้นหันไปทางทิศใด ใช้ทิศใดเป็นแกนหลักในการวางผังศาสนสถาน รวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น ที่จอดรถ ห้องสุขา สถานที่จำหน่ายเครื่องสักการะนั้นอยู่บริเวณใดของวัด ซึ่งอาจจะทำให้เกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนได้ หากโบราณสถานนั้นไม่ได้หันหน้าไปทางทิศตะวันออก อีกทั้งควรแบ่งพื้นที่ออกเป็นส่วนๆเพื่อความง่ายในการทำ ความเข้าใจ เช่น พื้นที่ด้านนอกกำแพงวัด พื้นที่ระหว่างกำแพงชั้นนอกและกำแพงแก้วชั้นในของวัด พื้นที่ด้านในกำแพงแก้วของวัด ทั้งนี้ผู้จัดทำเอกสารนี้ได้ให้ข้อมูลที่คลาดเคลื่อน โดยจะอ้างอิงจากตำนานหรือความเข้าใจของผู้จัดทำเองก็ไม่ทราบได้

เป็นต้นว่า ‘พระเจ้าอาทิตย์ราช ได้รื้อซุ้มขึ้นนอกป็นสิ่งคู่ประดิษฐานไว้แทนเพื่อเหมาะสมกับความ เป็นพระอารามหลวง’ ทั้งนี้จากการตรวจสอบเอกสารพบว่า มีเอกสารเพียงฉบับเดียวที่กล่าวถึงการ สร้างรูปปั้นสิ่งในสมัยพระเจ้าอาทิตย์ราช คือ ตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย²⁶⁵ ส่วนหนังสือพระ ธาตุหริภุญไชยกล่าวถึงไว้ในลักษณะเดียวกัน²⁶⁶ ซึ่งเชื่อว่านำข้อความส่วนนี้จากตำนานพระธาตุเจ้า หริภุญชัยมาใช้เป็นข้อมูล ทั้งนี้ข้อความเต็มจากตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัยนั้นมีข้อความดังนี้ ‘ณ เบื้องหน้าซุ้มประตู ท่านจะ เห็นสิ่งใหญ่คู่หนึ่งอยู่บนแท่นประดิษฐานยื่นเต็มเสมอกันทั้งสอง สิ่งนี้ประดับด้วยเครื่องทรงและลวดลาย ยื่นเป็นสง่าอำปก สิ่งคู่นี้บางท่านเข้าใจว่าเดิมเป็น กำแพงวังชั้นนอกของพระเจ้าอาทิตย์ราช เมื่อถวายเป็นสังฆารามแล้ว ได้รื้อซุ้มขึ้นนอกป็นสิ่งคู่ ประดิษฐานไว้แทน เพื่อเหมาะสมกับความ เป็นพระอาราม แต่ในตำนานหรือนิราศหริภุญชัย ไม่ได้ กล่าวถึง คงจะสร้างตอนหลัง แต่ไม่มีหลักฐาน²⁶⁷ จึงไม่สามารถระบุได้ว่าสิ่งคู่นี้สร้างขึ้นในสมัย พระเจ้าอาทิตย์ราชเพื่อเป็นสัตว์ประจายามสำหรับกำแพงพระราชวังของพระองค์ อีกทั้งภาพถ่ายเก่า แสดงให้เห็นว่าเดิมนั้นสิ่งคู่นี้อยู่ในซุ้มแต่ไม่พบร่องรอยของแนวกำแพงเดิมที่เชื่อมต่อกับสิ่งคู่นี้ อาจเป็นไปได้ว่าวัดนี้มีแนวกำแพงสองชั้นมาตั้งแต่เดิมอยู่แล้ว โดยชั้นแรกคือกำแพงวัดชั้นนอกใน ปัจจุบันและชั้นที่สองคือ กำแพงแก้วชั้นใน สำหรับสิ่งคู่นี้สันนิษฐานว่าคงสร้างขึ้นในสมัย พระเจ้าติโลกราชที่ทรงทำกรปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่และสร้างกำแพงทั้งสองชั้นของวัดนี้ด้วย ซึ่ง ข้อมูลจากตำนานส่วนนี้นั้นมีความสอดคล้องกับจำนวนประตูและความยาวของกำแพงในปัจจุบัน อีกทั้งยังมีการกล่าวถึงสิ่งคู่ยื่นอำปกในโคลงนิราศหริภุญชัยในตอนก่อนที่กวีจะเดินทางออกจาก วัดพระธาตุหริภุญไชยเพื่อ ไปสักการะพระพุทธรูปที่วัดพระยืน²⁶⁸ จึงอาจสันนิษฐานได้ว่าในปีที่กวี ได้เดินทางไปสักการะพระธาตุหริภุญไชยนั้น ได้มีการสร้างสิ่งคู่นี้เสร็จแล้ว นอกจากการให้ข้อมูล เกี่ยวกับประติมากรรมสิ่งคู่แล้ว รูปแบบของประตู โจงด้านทิศตะวันออกมีการให้ข้อมูลว่าเป็นซุ้ม ประตูโจงนี้เป็นฝีมือโบราณสมัยศรีวิชัย ซึ่งเป็นข้อมูลที่คลาดเคลื่อน เนื่องจากรูปแบบในปัจจุบันแม้ จะมีการบูรณะไปแล้วในปีพุทธศักราช ๒๔๕๕ แต่ก็สันนิษฐานว่าบูรณะในรูปแบบเดิม ซึ่งหาก พิจารณารูปแบบและลวดลายประดับซุ้ม โจงแล้วพบว่าไม่มีความสอดคล้องกับรูปแบบ สถาปัตยกรรมแบบศรีวิชัยเลย รูปแบบของซุ้ม โจงและการประดับตกแต่งนั้นเป็นรูปแบบที่นิยมกัน

²⁶⁵ สิงฆะ วรรณสัย, ตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย, (ลำพูน: ม.ป.ท., 2516), 45

²⁶⁶ เพ็ญสุภา สุกตะ ใจอินทร์, พระธาตุหริภุญไชย, (เชียงใหม่: สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2553), 53

²⁶⁷ สิงฆะ วรรณสัย, ตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย, (ลำพูน: ม.ป.ท., 2516), 45

²⁶⁸ ประเสริฐ ณ นคร, โคลงนิราศหริภุญชัย, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2516), 145-146

ในสมัยอาณาจักรล้านนาในราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ดังเช่น ชุมประตู่โจงวัดเจ็ดยอด สถาปัตยกรรมแบบกู่พระเจ้าในวัดต่างๆ รวมถึงเจดีย์ทรงปราสาทยอดที่มีพัฒนาการทางด้านรูปแบบจนมีส่วนหลังคาลาดเช่น เจดีย์ประธานวัดเจดีย์หลวง จากบันทึกการบูรณะวัดพระธาตุศรีบุญไชยใน ตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัยที่บันทึกว่า พระเจ้าติโลกราชได้เสด็จมาบูรณะครั้งใหญ่และสร้างกำแพงล้อมรอบวัด ๒ ชั้นนั้น คงมีการสร้างประตูของกำแพงแก้วชั้นในขึ้นพร้อมกันในสมัยนี้

๑. วิหารหลวง

เข้าสู่ภายในบริเวณพระบรมธาตุแล้วจะแลเห็นพระวิหารหลวงใหญ่ตั้งอยู่เบื้องหน้า ประจําทิศตะวันออกของพระธาตุเจ้าหริภุญชัยมีพระระเบียงรอบด้านและมีมุขออกทั้งด้านหน้าและด้านหลัง แต่พระวิหารหลังนี้ได้สร้างขึ้นใหม่แทนหลังเก่าที่ถูกพายุพัดล้มเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๘ และเริ่มสร้างใหม่เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๐ ซึ่งคนเก่าๆมักเล่าว่า วิหารเดิมหลังเก่าสวยงามวิจิตรนัก แม้แต่ไม้ระแนงทุกอันก็ลงรักปิดทอง ครุบาทศรีวิชัยเป็นผู้หนึ่งที่มาช่วยบูรณะวิหารหลังใหม่นี้และแล้วเสร็จในปี พ.ศ. ๒๔๖๓ พระวิหารหลวงนี้เป็นที่บำเพ็ญกุศลเป็นประจำทุกวันพระและเป็นที่ประกอบศาสนกิจทุกวันพระ เช่น การฟังธรรม การบวชและอื่นๆ ภายในพระวิหารมีพระปฏิมาใหญ่ประดิษฐานอยู่บนแท่นแก้ว รวม ๓ องค์ ก่ออิฐถือปูนและลงรักปิดทอง องค์ใหญ่กับองค์เล็กด้านเหนือก่อใหม่พร้อมกับวิหารหลังนี้ นอกจากนี้ยังมีพระพุทธรูปปฏิมาหล่อด้วยโลหะขนาดกลางสมัยเชียงแสนชั้นต้นและชั้นกลางประดิษฐานอยู่อีกหลายองค์มีพระเสด็จกมณีที่หล่อขึ้นมาใหม่แทนองค์เดิมที่พญามังรายอัญเชิญไว้ที่วัดเชียงมั่น มีพระรอดทองคำแท้ พระพุทธรูปเจ้าน้อยซึ่งเป็นสิ่งที่มาเพิ่มเติมในภายหลัง วิหารหลังนี้เปิดให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าไปกราบไหว้บูชาได้

จากข้อมูลส่วนนี้เมื่อตรวจสอบแล้วพบว่ามีการคัดข้อความจากตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย หน้า ๔๕ มาเกือบทั้งหมด²⁶⁹ และเพิ่มเติมข้อมูลจากการสร้างและประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญบางองค์เช่น พระเสด็จกมณีจำลอง หรือโบราณวัตถุที่ขุดค้นได้ภายในวัดที่นำมาจัดแสดงภายในวิหารหลวง ทั้งนี้วิหารหลวงหลังนี้ถูกพายุพัดพังลงและสร้างขึ้นใหม่ในสมัยปัจจุบัน ซึ่งมีการจดบันทึกที่เชื่อถือได้ และจากการตรวจสอบพบว่ามีความถูกต้องตรงกัน

๒. หอพระไตรปิฎก (หอธรรม)

²⁶⁹ สิงฆะ วรรณสัย, ตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย, (ลำพูน:ม.ป.ท.,2516),45

ทางทิศใต้ของพระวิหารหลวง หอพระไตรปิฎก (หอธรรม) ตั้งอยู่เป็นที่บรรจุหนังสือใบลานจารด้วยอักษรพื้นเมืองเป็นหนังสือที่กล่าวด้วยเรื่องนิทานธรรมและประวัติของบ้านเมืองเป็นต้น ศิลปะแห่งการก่อสร้างหอไตรนี้เป็นฝีมือช่างสมัยขอมปนศรีวิชัย ลวดลายตามเนื้อไม้แกะเป็นลายดอกยก มีภาพเทพบุตรที่ใบประคูด้านบน ส่วนชั้นล่างก่ออิฐถือปูน ชุ่มหน้าต่างประคูดอกเป็นลวดลายขอม หลังคามุงด้วยกระเบื้องเงินและดีบุก มีช่อฟ้าและใบระกาและภายในหอชุ่มบนยังมีตู้หนังสือบรรจุอยู่หลายตู้ ได้หอไตรปิฎกนี้มีขื่อน้ำบันรูปช้างหมอบไว้ ตามปรากฏในตำนาน'

จากการตรวจสอบเอกสารพบว่าข้อมูลส่วนนี้มีการคัดลอกมาจากหนังสือตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย หน้า ๔๖ ทุกประการ²⁷⁰ ทั้งนี้ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบสถาปัตยกรรมและอายุของสถาปัตยกรรมที่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง โดยมีการระบุว่าหอพระไตรปิฎกนี้มีรูปแบบงานช่างสมัยขอมปนศรีวิชัยแต่ไม่ได้ระบุว่าเป็งานช่างสมัยขอมปนศรีวิชัยเพราะอะไร ทั้งนี้หอพระไตรปิฎกหลังปัจจุบันถูกบูรณะหลายครั้งและมีรูปแบบสถาปัตยกรรมรวมถึงการตกแต่งคล้ายหอพระไตรปิฎกวัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ที่มีบันทึกว่าสร้างเมื่อพุทธศักราช ๒๓๕๔ และถูกบูรณะครั้งล่าสุดเมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๖๕ จึงสันนิษฐานว่าหอพระไตรปิฎกของวัดพระธาตุหริภุญไชยนี้คงสร้างขึ้นหรือบูรณะครั้งใหญ่ในคราวที่พระเจ้ากาวิละทรงมาฟื้นฟูเมืองลำพูน²⁷¹

'๑. เขาสินรุ หรือ ไหว้ก่อนบูชาองค์พระธาตุ

เบื้องหลังของหอไตรปิฎกก่อเป็นเขาสินรุเตี้ยเป็นหลั่น ชั้นบนยอดหุ้มด้วยโลหะมีลวดลายและปราสาทประดิษฐานอยู่เบื้องบน ก่อแทนบูชาไว้ด้านทิศตะวันตก ชาวเมืองนิยมบูชาเขาสินรุนี้ ถือว่าเป็นภูเขาคู่ที่เกี่ยวกับพระประวัติของพระพุทธเจ้า ตามคติความเชื่อเหมือนลัทธิคัมภีร์ล้านนาสำหรับไหว้บูชาองค์พระธาตุ จากนั้นเดินไปประตูทางออกทิศตะวันตกแล้วเลี้ยวขวาท่านก็จะพบ'

จากข้อความส่วนนี้ เมื่อมีการตรวจสอบพบว่ามีการคัดลอกข้อมูลมาจากหนังสือตำนานพระบรมธาตุหริภุญชัย²⁷² ซึ่งเป็นการบรรยายลักษณะของสถาปัตยกรรม โดยไม่ได้กล่าวถึงการศึกษารูปแบบและลวดลายประดับสำหรับการกำหนดอายุ นอกจากนี้ยังเพิ่มเติมข้อความอีกเล็กน้อยจากในหนังสือตำนานพระธาตุหริภุญชัยและมีการระบุทิศทางให้เดินไป

²⁷⁰ เรื่องเดียวกัน,46

²⁷¹ เพ็ญสุภา สุคตะ ใจอินทร์,พระธาตุหริภุญไชย,(เชียงใหม่:สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่,2553),68-69

²⁷² สิงฆะ วรรณสัย,ตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย,(ลำพูน:ม.ป.ท.,2516),46

‘๔. มุมหริศ วิหารสะคือเมือง ราหุทรงครุฑ

คณะสะคือเมือง (เดิมเรียกวัดสะคือเมือง) เป็นที่พำนักของท่านเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน พระราชบัญญัติ โยมติ มีสำนักงานเจ้าคณะจังหวัดลำพูนที่หน้ากุฏิท่านเจ้าอาวาสมีพระราหุทรงครุฑไว้บูชาซึ่งกลายเป็นที่นิยมของคนรุ่นใหม่ที่มาสักการะเป็นจำนวนมากทั่วประเทศ ตามคำบอกเล่าของหมอลักษณ์พิณง ถัดต่อไปเป็นวิหารเล็กๆทรงคางม ถือว่าสถานที่นี้เป็นกลางใจเมืองลำพูน เรียกว่า “วิหารสะคือเมือง” ท่านสามารถเข้าไปกราบไหว้บูชาได้มีความหมายเหมือนใจกลางเมืองคือสะคือเมือง ประดิษฐานพระพุทธรูปหล่อด้วยโลหะสมัยเชียงแสนขนาดกลาง ๑๐ องค์ เลย์ไปด้านหลังเป็นที่ตั้งโรงเรียนหอบริยัติศรีจำปา ใช้สอนบาลีและนักธรรมรวมทั้งวิชาสามัญแก่พระภิกษุสามเณรทั่วไป เมื่อสักการะขอพรแล้วก็กลับทางเดิม เลี้ยวซ้ายขึ้นไปกราบพระบนวิหารพระพุทธ’

จากข้อความส่วนนี้พบว่ามีการนำเอาข้อมูลบางส่วนมาจากหนังสือตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย²⁷³ ร่วมกับข้อมูลในสมัยปัจจุบัน ตัวอย่างเช่น ชื่อเจ้าอาวาสวัดองค์ปัจจุบัน หน้าทีของอาคารที่สร้างในยุคปัจจุบัน รวมทั้งสิ่งดึงดูดใจอย่างใหม่ที่สร้างขึ้นในสมัยปัจจุบัน นอกจากนี้ข้อความในส่วนนี้ยังแสดงให้เห็นถึงการสร้างรูปเคารพเพื่อดึงดูดผู้คนและศรัทธาในสมัยปัจจุบัน ที่มีนัยสำคัญในระดับที่ทำให้ต้องบรรจุข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งดึงดูดใจสิ่งใหม่ในเอกสารนำชมแทนที่จะเน้นความสำคัญของโบราณสถานเดิมที่มีอยู่ในบริเวณเดียวกันเช่น วิหารสะคือเมือง จากนั้นในตอนท้ายมีการระบุเส้นทางให้เดินย้อนกลับเข้ามาในกำแพงแก้วแล้วเลี้ยวซ้ายไปกราบพระบนวิหารพระพุทธ

‘๕. วิหารพระพุทธ

ประจำด้านทิศใต้ของพระธาตุ ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปนั่งปางมารวิชัยก่ออิฐถือปูนขนาดใหญ่ลงรักปิดทอง เรียกว่า “พระพุทธ” ซึ่งหมายถึงตัวแทนพระพุทธเจ้า’

จากข้อความส่วนนี้ตรวจสอบพบว่าเป็นการคัดลอกข้อมูลมาจากหนังสือตำนานพระธาตุหริภุญชัย²⁷⁴ กล่าวถึงแต่พระพุทธรูปประธานในวิหาร ไม่ได้กล่าวถึงลักษณะของสถาปัตยกรรม อายุสมัยหรือการบูรณะเลย

‘๖. วิหารพระบาทสี่รอย

²⁷³ สิงฆะ วรรณสัย,ตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย,(ลำพูน:ม.ป.ท.,2516),49

²⁷⁴ เรื่องเดียวกัน,46

ตั้งอยู่หลังวิหารพระพุทธ สร้างใหม่จำลองพระพุทธรูปที่สืบทอดมาจากอำเภอแมริมมาสร้างไว้เพื่อเป็นที่เคารพบูชาสำหรับที่ท่านไม่ได้ไปบูชาสถานที่จริง'

จากข้อความส่วนนี้พบว่ามีการคัดลอกมาจากหนังสือตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย²⁷⁵ แต่ไม่ได้กล่าวถึงลักษณะของสถาปัตยกรรม คติความเชื่อและความสำคัญของการสร้างจำลองรอยพระพุทธรูป รวมถึงอันติสงส์จากการบูชารอยพระพุทธรูป

'๗. พิพิธภัณฑวัดพระธาตุหริภุญชัย

ตั้งเด่นเป็นสง่าอยู่ทางทิศตะวันตกของวัด เปิดบริการวันอังคารถึงวันอาทิตย์ หยุดทุกวันจันทร์ ตั้งแต่เวลา ๙.๐๐ ถึงเวลา ๑๖.๓๐ น. ภายในประกอบไปด้วยพระพุทธรูปต่าง ๆ มากมาย มีพระเครื่องเมืองลำพูนของจริงที่หาซื้อได้ยากไว้ได้ชมและของโบราณหลากหลายชนิดที่ชาวลำพูนนำมามอบให้เป็นจำนวนมาก'

จากข้อความส่วนนี้พบว่ามีการให้ข้อมูลเกี่ยวกับตำแหน่งที่ตั้งของพิพิธภัณฑวัด วันและเวลาทำการ และประเภทของโบราณวัตถุที่จัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ แต่ไม่ได้กล่าวถึงรูปแบบสถาปัตยกรรมและประวัติของพิพิธภัณฑเดิมที่เคยจัดแสดง โบราณวัตถุในเขตวัดพระธาตุหริภุญชัย

'๘. วิหารพระเจ้าทันใจ

ประจำทิศตะวันตก เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปางลีลาสมัยเชียงแสนขนาดใหญ่หล่อด้วยโลหะ เรียกว่า "พระเจ้าทันใจ" เชื่อกันว่ามีเรื่องค่านเรื่องร้าย บูชาพระเจ้าทันใจจะ ได้อะไรรวดเร็วทันใจหมายทันใจ'

จากข้อความส่วนนี้พบว่ามีการคัดลอกเนื้อหาจากหนังสือตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย²⁷⁶ และเพิ่มเติมข้อมูลอีกบางส่วน ทั้งนี้พบว่าไม่มีการกล่าวถึงรูปแบบสถาปัตยกรรมและการบูรณะซ่อมแซมอาคารเลยและยังพบว่ามีการเน้นความสำคัญไปที่พระพุทธรูปประธานในวิหาร คือ พระเจ้าทันใจ ที่มีการเพิ่มเติมข้อความเน้นในเรื่องการสะเดาะเคราะห์ให้โชคลาภที่รวดเร็วทันใจ

'๙. วิหารพระเจ้าพันตน

²⁷⁵ เรื่องเดียวกัน, 47

²⁷⁶ เรื่องเดียวกัน, 46

ตั้งอยู่หลังวิหารพระละโว้ บรรจุพระพุทธรูปต่างๆมีจำนวนมากมีหลากหลายลักษณะ จึงเรียกว่า “พระเจ้าพันตน” เชื่อว่าบูชาพระที่วิหารนี้เท่ากับได้บูชาพระพุทธรูปพันกว่าตนแล้วเดินต่อไป ด้านหลัง’

จากข้อความส่วนนี้พบว่าให้ข้อมูลตำแหน่งที่ตั้งของอาคารและการใช้งาน รวมถึง โบราณวัตถุศาสนวัตถุที่จะได้ชมด้านในอาคาร นอกจากนี้ยังมีการสร้างความเชื่อใหม่ด้วยว่า ‘เชื่อว่า บูชาพระที่วิหารนี้เท่ากับได้บูชาพระพุทธรูปพันกว่าตน’ ทั้งที่เป็นวิหารขนาดเล็กและมีการนำ พระพุทธรูปขนาดเล็กมาประดิษฐานรวมกันเช่นเดียวกับอาคารหลังอื่น อีกทั้งยังไม่มีกรกล่าวถึง รูปแบบของสถาปัตยกรรมที่มีการหันหน้าสู่ทิศใดและความสำคัญของ โบราณวัตถุด้านใน

‘๑๐. วิหารพระกลักเกลือหรือพระเจ้าแดง

ตั้งอยู่ด้านเหนือของวิหารพระทันใจ ประดิษฐานพระพุทธรูปนั่งปางมารวิชัยก่ออิฐถือปูนขนาดใหญ่ทาสีสีแดง เป็นสถานที่เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จมาที่นี่ เมื่อฉันหมากสมอและทิ้งบ่อเกลือไว้ที่นี่ จึงสร้างพระพุทธรูปขึ้น เรียกว่า “พระเจ้ากลักเกลือ” คนทั่วไปเรียกว่า “พระเจ้าแดง”’

ข้อความส่วนนี้คัดลอกมาจากหนังสือตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย²⁷⁷ ทั้งนี้การคัดลอกมายัง มีความผิดเพี้ยนโดยต้นฉบับเขียนไว้ว่า ‘สมัยเมื่อพระพุทธเจ้ามาเสวยหมากสมอที่นี่ ได้ทิ้งบ่อเกลือไว้’²⁷⁸ แต่ในเอกสารนำชมนี้กลับเขียนว่า ‘เมื่อฉันหมากสมอและทิ้งบ่อเกลือไว้ที่นี่’ ซึ่ง บ่อเกลือ หรือ กระบอกลใส่เกลือ กับ บ่อเกลือนั้นมีความหมายต่างกันอย่างมาก ทั้งขนาดของภาชนะและ ปริมาณของเกลือที่บรรจุอยู่ภายในภาชนะทั้งสองแบบนี้ ทั้งนี้เอกสารนำชมกลับไม่ได้กล่าวถึง รูปแบบสถาปัตยกรรม ลักษณะของพระพุทธรูปประธานและการกำหนดอายุโบราณสถานไว้

‘๑๑. เจดีย์ปทุมวดี

เมื่อท่านได้ชมวิหารแล้ว ขอให้ท่านมองไปทางเบื้องทิศเหนือของพระธาตุ ท่านก็จะได้เห็นเจดีย์ ปทุมวดี ซึ่งสร้างโดยพระนางปทุมวดี อัครมเหสีของพระเจ้าอาทิตย์ราช ภายหลังเมื่อสร้างพระธาตุ หริภุญชัยเสร็จแล้วได้ ๔ ปี เจดีย์ปทุมวดีองค์นี้เป็นรูปแบบพระปราสาท ๔ เหลี่ยม ฝีมือช่างขอม แม้ พระพุทธรูปประสูมเบื้องบนที่ยังเหลือเห็นอยู่บ้าง ก็เป็นแบบสมัยขอมชัดเจน ยอดพระเจดีย์มี

²⁷⁷ เรื่องเดียวกัน,47

²⁷⁸ เรื่องเดียวกัน,47

ทองเหลืองหุ้มอยู่ มีความเก่าแก่คร่ำคร่ามาก ภายใต้ฐานชั้นล่างเป็นกรูบรรจุพระเป็มเป็นสัญลักษณ์ของคู่บุญบารมีพระเจ้าอาทิตย์ราช เสมือนความรักที่ยั่งยืน ว่ากันว่าหนุ่มสาวคู่รักคู่ใคร่ชวนกันมาไหว้พระธาตุหริภุญชัยและมาไหว้อธิษฐานที่เจดีย์ปทุมวดีในวันเดียวกัน ความรักจะยั่งยืนคู่กันตลอดทั้งชาตินี้และต่อไปอีกทุกภพทุกชาติ'

ข้อความส่วนนี้พบว่าบางส่วนมีการคัดลอกมาจากหนังสือตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย²⁷⁹ มีการอธิบายรูปแบบสถาปัตยกรรมเพียงเล็กน้อยและกำหนดอายุว่าอยู่ในช่วงรัชสมัยพระเจ้าอาทิตย์ราช มีรูปแบบการประดับตกแต่งด้วยฝีมือช่างขอม ทั้งนี้มิได้แสดงให้เห็นถึงการเปรียบเทียบรูปแบบศิลปกรรมกับเจดีย์กู่กุดที่ถูกปฏิสังขรณ์หรือสร้างขึ้นใหม่ในสมัยพระเจ้าสรพพิทธิ หรือแม้กระทั่งการแสดงให้เห็นถึงว่างานช่างขอมนั้นมีรูปแบบใดและอยู่ในองค์ประกอบใดของสถาปัตยกรรมที่ผู้แต่งนั้นนำมาระบุรูปแบบของสถาปัตยกรรมนี้ นอกจากนี้ยังมีการผูกโยงศาสนวัตถุคือ พระเป็มเข้ากับพระเจ้าอาทิตย์ราช โดยระบุว่าเป็นสัญลักษณ์คู่บุญบารมีประจำพระองค์ ซึ่งเป็นการให้ข้อมูลที่ทำให้เกิดความเข้าใจผิดจนอาจเกิดประเพณีประติมากรรมที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อโบราณสถาน หรืออาจจะเกิดการเล่าเรื่องราวสืบต่อกันจนเป็นนิทานพื้นบ้านหรือตำนานพื้นบ้าน อันจะก่อให้เกิดความคลาดเคลื่อนของประวัติศาสตร์ที่เป็นแกนหลักของโบราณสถาน นอกจากนี้ยังมีการเพิ่มเติมความเชื่อที่ถูกสร้างขึ้นมาใหม่เกี่ยวกับองค์พระธาตุหริภุญชัยและเจดีย์ปทุมวดีว่า หากมาสักการะเจดีย์ทั้งสององค์ในวันเดียวกันนั้นจะทำให้ความรักนั้นยั่งยืนคู่กันตลอดไป ซึ่งส่วนนี้เป็นการสร้างความเชื่อที่ไม่ถูกต้องและอาจนำไปสู่ความเข้าใจในคติความเชื่อของการสร้างโบราณสถานทั้งสองแห่งผิดไป อันอาจจะนำไปสู่การสักการะบูชาศาสนสถานเพื่อหวังความสุขแต่ทางโลก เพื่อตอบสนองตัณหาของผู้มาสักการะ แทนที่จะเน้นให้เห็นถึงความเชื่อความศรัทธาต่อพระบรมพุทธานุภาพตามเจตนารมณ์ของผู้สร้างที่สะท้อนออกมาผ่านรูปแบบศิลปกรรม

'๑๒. วิหารพระไสยาสน์

ตั้งอยู่เหนือวิหารพระละโว้ เป็นวิหารเล็กๆภายในประดิษฐานพระพุทธรูปนอน ก่อด้วยอิฐถือปูน ลงรักปิดทอง สร้างก่อน พ.ศ. ๒๐๖๐ ถือเป็นพระนอนที่เก่าแก่องค์หนึ่งในจังหวัดลำพูน'

²⁷⁹ เรื่องเดียวกัน, 48

จากข้อความส่วนนี้มีการคัดลอกข้อความมาจากหนังสือตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย²⁸⁰ ให้ข้อมูลตำแหน่งที่ตั้งของวิหาร ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมและพระพุทธรูปไสยาสน์เพียงเล็กน้อย ทั้งนี้ได้กำหนดอายุของวิหารนี้ไว้ว่าสร้างขึ้นก่อนการประพันธ์โคลงนิราศหริภุญไชย เนื่องจากเมื่อ กวีได้เดินทางมาสักการะพระธาตุหริภุญไชยนั้น กวีได้กล่าวถึงพระพุทธรูปไสยาสน์ไว้ในบทประพันธ์นี้ด้วย แต่ทั้งนี้กวีไม่ได้กล่าวถึงลักษณะของวิหาร กล่าวถึงแต่ลักษณะของพระพุทธรูป

๑๓. สถานที่กักบริเวณครุบาเจ้าศรีวิชัยนักบุญแห่งล้านนา

อยู่ติดกับวิหารพระไสยาสน์หรือวิหารพระนอน ตรงหัวมุมศาลาบาตร มีสถานที่ซึ่งครุบาเจ้าศรีวิชัย เมื่อท่านถูกขังกล่าวหาต่างๆที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองคณะสงฆ์ที่ต้องขึ้นกับส่วนกลาง ท่านถูกขังกล่าวหาหมายประกอบกับมีผู้คนเป็นจำนวนมากเคารพนับถือครุบา ทางการกับเจ้าคณะจังหวัดสมัยนั้นจึงนำท่านมากักบริเวณไว้ที่วัดพระธาตุหริภุญชัยและที่นี้คือที่ท่านก็นั่งพำนักบำเพ็ญภาวนาอยู่เป็นประจำเวลานานกว่า ๑ ปี ถึงสองครั้งสองครา ก่อนนิมนต์ท่าน ไปยังเชียงใหม่ และส่งท่าน ไปยังกรุงเทพเพื่อสอบสวนตามข้อกล่าวหา'

จากข้อความส่วนนี้พบว่าการเรียบเรียงขึ้นมาใหม่ สันนิษฐานว่าเป็นการระบุบริเวณที่ครุบาศรีวิชัยเคยพำนักอยู่เพื่อให้ผู้ที่ศรัทธาในตัวครุบาศรีวิชัย ได้มาเยี่ยมชมและรำลึกถึงคุณงามความดีของท่าน

๑๔. องค์พระธาตุจำลอง

ที่สวยสดงดงามย่อส่วนมาอย่างลงตัว ปิดด้วยทองคำงามเหลืองอร่าม ปลายยอดฉัตรสร้างด้วยทองคำแท้ เปิดให้สักการบูชาได้ในวันสงกรานต์ ทางวัดนำองค์พระธาตุองค์นี้ออกให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวร่วมสรงน้ำเพื่อเป็นสิริมงคลในวันขึ้นปีใหม่ของเมือง จากนั้นก็เดินทางไปทางซุ้มประตูด้านทิศเหนือ เลี้ยวซ้ายออกไปทางโรงเรียนเมธีวุฒิกรออกไปไหว้พระมุนมพ่าย'

ข้อความส่วนนี้อธิบายถึงองค์พระธาตุจำลองที่สร้างขึ้นใหม่และนำมาประดิษฐานไว้ในบริเวณนี้ จากนั้นมีการกำหนดทิศทางการเดินให้ออกจากประตูกำแพงแก้วด้านทิศเหนือเพื่อไปยังจุดต่อไป

๑๕. มุมพ่าย วิหารพระอัฐารส

²⁸⁰ เรื่องเดียวกัน, 45

คณะอัญญาส (เดิมเรียกว่า วัดอัญญาส) มีวิหาร พระอัญญาสแบบมณฑปตั้งอยู่ประจำ ภายใน
ประดิษฐานพระพุทธรูปนั่งก่อด้วยอิฐถือปูนปางมารวิชัย สูง ๑๘ ศอก พระเจ้าธรรมิกราชทรงสร้าง
เมื่อ พ.ศ. ๑๖๖๐'

ข้อความส่วนนี้คัดลอกมาจากหนังสือตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย²⁸¹ แต่ทั้งนี้พระพุทธรูป
ประธานของวิหารพระอัญญาสนั้นเป็นพระพุทธรูปประทับนั่งที่มีความสูง ๑๘ ศอก โดยปกติพระ
อัญญาสมักพบว่าเป็นพระพุทธรูปประทับยืน สร้างที่มีความสูงเท่ากัน คือ ๑๘ ศอก แต่ทั้งนี้จากการ
ตรวจสอบกับตำนานมูลศาสนาพบว่า มีบันทึกว่า พระเจ้าธรรมิกราชทรงให้สร้างพระพุทธรูปที่มี
ความสูง ๑๘ ศอก เรียกว่า อัญญาส แต่มิได้ระบุว่าเป็นพระพุทธรูปแสดงอิริยาบถใดและ
ประดิษฐานไว้ที่ใด อีกทั้งยังมิได้ระบุศักราชการสร้างพระพุทธรูปด้วย ดังนั้นจึงควรใช้ข้อมูลที่
ตรวจสอบแล้วมาบรรจุไว้ในเอกสารนำชม

'๑๖. วิหารพระกัจจายน์ (พระเจ้าปทุมผญา)

และหน้าโบสถ์ภิกขุณีมีวิหารพระกัจจายน์ตั้งอยู่ สร้างก่อน พ.ศ. ๒๐๖๐ ไม่ทราบว่าใครสร้าง เป็น
พระพุทธรูปที่มีพุงใหญ่แต่ข้างในเชื่อกันว่ามีแต่ความคิดฉลาดอยู่ในพุง เชื่อกันว่าผู้ที่มาเคารพ
สักการะจักได้มีผญามีปัญญาคิดวิเคราะห์แก้ปัญหาเรียนหนังสือเก่ง คิดอะไร ไม่ออกให้มาที่นี้
อธิษฐานเกิดสติ มีสมาธิ ปัญญา ก็จะเกิดตามมา คนที่นี้มักเรียกตามลักษณะรูปลักษณ์ชาวล้านนาว่า
พระเจ้าปทุมผญา'

ข้อความส่วนนี้คัดลอกมาจากหนังสือตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัยบางส่วน²⁸² ทั้งนี้มีการ
อธิบายเรื่องของพระกัจจายน์ต่างจากที่อื่นที่กล่าวว่าพระมหากัจจายน์เป็นพระสงฆ์หนุ่มรูปงาม ผู้
อธิษฐานให้ตนเองรูปร่างอัปลักษณ์ อ้วนลงพุง เพื่อมิให้เหล่าสตรีที่พบเห็นนั้นหลงใหลยึดติดในรูป
ของท่าน ทั้งนี้ในเอกสารได้กล่าวว่าพระกัจจายน์เป็นพระสาวกที่อุคมไปด้วยสติปัญญาและ
อานิสงส์ของผู้ที่มากราบไหว้สักการะจะได้รับพรในด้านความรู้และสติปัญญา

'๑๗. มุมอีสาน เรียกว่า คณะเชียงยืน (เดิมเรียก วัดเชียงยืน)

²⁸¹ เรื่องเดียวกัน, 49

²⁸² เรื่องเดียวกัน, 49

พระเจ้าชัยเชียงยันแก่ผ่านการบูรณะจากกรมศิลปากร ชื่อว่า “รัตนเจดีย์” คนที่นี้เรียกว่า “เจดีย์เชียงยัน” พญาสรรพลีทธีทรงสร้างเมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๖๗๕ เป็นต้นแบบเจดีย์ต่างๆหลายองค์ที่แพร่หลายไปในล้านนา ไกลไปถึงเชียงใหม่ ประดิษฐานเป็นหลักประจำคณะนี้ เป็นสถานศึกษาสืบเนื่องมาแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน ในปัจจุบันจัดการศึกษาแผนใหม่ชื่อ โรงเรียนเมธีวุฒิกิจร สอบพระภิกษุ,สามเณรและกุลบุตร ตั้งแต่ ม.๑ ถึงชั้น ม.๖ เมื่อกราบไหว้อัฐิฐานครบทั้งหมดก็กลับเข้ามาในเขตพุทธาวาสอีกครั้งหนึ่ง เข้าไปที่วิหารพระเจ้าละโว้ สักการะพระเจ้าละโว้’

ข้อความส่วนนี้คัดลอกมาจากหนังสือตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัยบางส่วน²⁸³ โดยอ้างอิงจากตำนานมูลศาสนาว่าพระเจ้าสรรพลีทธีได้สร้างเจดีย์องค์หนึ่งชื่อว่า รัตนเจดีย์ แต่ทั้งนี้ในตำนานไม่ได้ระบุว่า “รัตนเจดีย์” นั้นสร้างขึ้นในปีใดและตั้งอยู่ที่ใด

๑๘. วิหารพระละโว้

ประจำทิศเหนือของพระธาตุ ตัววิหารสร้างใหม่ ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปยืนขนาดใหญ่ เรียกว่า “พระละโว้” จากนั้นก็เข้าไหว้องค์พระธาตุเจ้าหริภุญชัย ท่านจะขึ้นไปอัฐิฐานกล่าวคำบูชาพระธาตุที่หลังวิหารหลวงหรือที่เขาสิเนรุฟากด้านทิศใต้ ในลำดับที่ ๓ ซึ่งถือเอาพระธาตุเป็นที่สุดท้ายของสิ่งที่บูชาตามคติชาวล้านนา แล้วเดินเวียนเทียนสามรอบ’

ข้อความส่วนนี้คัดลอกมาจากหนังสือตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย²⁸⁴ ไม่ได้กล่าวถึงรูปแบบตัวสถาปัตยกรรมหรือพุทธลักษณะของพระพุทธรูปประธานในวิหารเลย นอกจากนี้ยังมีการระบุทิศทางพร้อมทั้งวิธีการในการสักการะองค์พระธาตุหริภุญชัยในตอนท้ายด้วย

๑๙. องค์พระบรมธาตุหริภุญชัย

เจดีย์ทรงล้านนาที่สวยงามที่สุดในโลก

พระธาตุประจำปีเกิดปีระกา

กำเนิดขึ้นในยุคของพระเจ้าอาทิตย์ราช มีเรื่องราวเรื่องเล่าเป็นทั้งตำนานและประวัติศาสตร์ มีความเป็นมาอย่างยิ่งใหญ่ (สามารถดูภาพวาดประกอบเรื่องราวของการกำเนิดพระธาตุหริภุญชัยที่กำแพงศาลาบาตรด้านเหนือ จำนวน ๓๒ ภาพ)’

²⁸³ เรื่องเดียวกัน,48

²⁸⁴ เรื่องเดียวกัน,46

ข้อความส่วนนี้ยกย่ององค์พระบรมธาตุหรือภูษัยว่าเป็นเจดีย์ทรงล้านนาที่สวยงามที่สุดในโลก และยังยึดโยงกับความเชื่อท้องถิ่นเรื่องพระธาตุประจำปีเกิด ที่ระบุว่าพระธาตุหรือภูษัยนั้นเป็นพระธาตุประจำปีระกา มีการให้ข้อมูลว่าพระธาตุหรือภูษัยนั้นสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าอาทิตย์ราช แต่กลับไม่ได้กล่าวถึงการปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ในสมัยพระเจ้าติโลกราชและรูปแบบขององค์พระธาตุในปัจจุบันว่ามีลักษณะสอดคล้องหรือแตกต่างอย่างไรจากแรกสร้าง รวมถึงการกำหนดอายุขององค์พระธาตุที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

‘๒๐. หอกังสดาล วนคูภาพประวัติความเป็นมา การกำเนิดขององค์พระธาตุ จำนวน ๓๒ ภาพ เบื้องทิศเหนือของพระวิหารหลวง หอระฆังใหญ่ตั้งอยู่ เป็นฝีมือพระครูพิทักษ์เจติยานุกิจ (ครูบาคำฟู คณะอภิญญา) สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑ ซึ่งหล่อสมัยเจ้าหลวงคาราคีเรรัตนไพโรจน์และชั้นล่าง ห้อยกังสดาลขนาดใหญ่ เป็นฝีมือครูบาเฒ่าสูงเม่น หล่อถวายไว้ มีคำจารึกไว้ว่า “สร้างหล่อกังสดาลหน่วยนี้ แต่เมื่อศักราชได้ ๑,๒๒๒ ตัว ปีกคสัน อังคาร หล่อกัญจนมหาเถร เจ้าวัดป่าเมืองแพร่เป็นเค้าแก่ศรัทธาภายใน เจ้าหลวงเชียงใหม่เป็นต้นเค้าแก่ศรัทธาภายนอก ศรัทธาทั้งภายในภายนอกพร้อมกันสร้าง หล่อในวัดพระสิงห์เวียงเชียงใหม่ มาไว้เป็นเครื่องบูชาทานกับพระธาตุเจ้า อันตั้งไว้ในเมืองหรือภูษัยที่นี้ ๕๐๐๐ พระวัสสาแล ที่ตรงนี้มีมุนีเป็นทำเลถ่ายภาพองค์พระธาตุที่งดงามที่สุด บันทึกภาพกันอย่างเต็มที่ จากนั้นก็วนคูภาพวาด ดำเนินพระธาตุเจ้าหรือภูษัย จะเข้าใจรู้เรื่ององค์พระธาตุเป็นอย่างดีแล้ว กลับออกด้านประตูหน้า’

ข้อความส่วนนี้มีการคัดลอกจากหนังสือตำนานพระธาตุเจ้าหรือภูษัยมาบางส่วน²⁸⁵ บางส่วนมีการเพิ่มเติมข้อมูลในสมัยหลังเข้าไป เช่น การระบุว่าจุดนี้เป็นจุดที่ถ่ายภาพองค์พระธาตุหรือภูษัยได้สวยงามที่สุด ข้อความในส่วนนี้มีความถูกต้องไม่คลาดเคลื่อนเนื่องจากการสร้างหอกังสดาลนี้อยู่ในยุคปัจจุบันมีการบันทึกรายละเอียดไว้ อีกทั้งมีการจารึกลงบนกังสดาลถึงผู้สร้างศักราชที่สร้างและวัตถุประสงค์ในการสร้าง ส่วนท้ายนี้มีการกำหนดทิศทางการเดินให้เดินชมในพระระเบียงมณฑลทิศตะวันออกเฉียงเหนือที่มีการวาดจิตรกรรมเล่าเรื่องตำนานพระธาตุเจ้าหรือภูษัย จากนั้นก็เดินกลับออกประตูด้านทิศตะวันออก

‘๒๑. พระพุทธรูปปางไสยาสน์ (หน้าวัด)

²⁸⁵ เรื่องเดียวกัน, 45-46

ด้านขวามือของท่านจะให้เห็นพระวิหารพระนอนหลังหนึ่งขนาดธรรมดา มีพระพุทธรูปปางไสยาสน์ ก่อด้วยอิฐถือปูน ประดิษฐานไว้ภายใน สิ่งที่น่าสนใจในพระวิหารนี้ก็คือ “นาคพันต์” ด้านหน้าเอาไม้สักมาแกะเป็นรูปสิงห์ทำทางต่างๆแบบเชิงชายพระวิหารไว้ นับเป็นศิลปะอันวิจิตรบรรจงอย่างหนึ่ง’

ข้อความส่วนนี้คัดลอกมาจากหนังสือตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัยทั้งหมด²⁸⁶ ไม่มีส่วนเพิ่มเติมอื่น จะเห็นได้ว่าการอธิบายถึงรูปแบบสถาปัตยกรรมและพระพุทธรูปเพียงเล็กน้อย

‘๒๒. ไหว้ “พระเจ้าทองทิพย์”

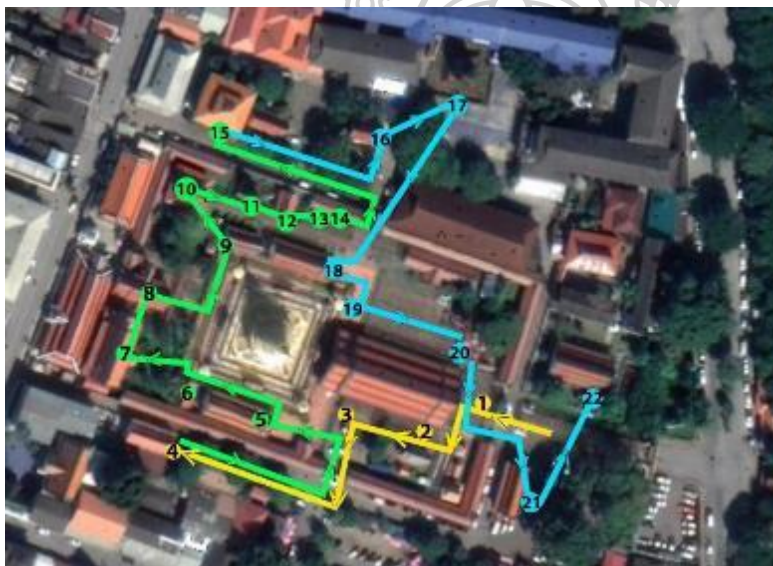
ก่อนจะขึ้นรถกลับหันหน้าไปทางประตูเข้าวัดจะแลเห็นพระอุโบสถตั้งอยู่ ด้านซ้ายมือรูปทรงแบบก่อสร้างเป็นฝีมือของแสนสรรพช่าง บ้านกอแะ ตำบลประตูป่า อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน กว้างขวางใหญ่โตพอสมควร ขนาดบรรจุพระสงฆ์ได้ไม่ต่ำกว่า ๑๕๐ รูป มีมุขยื่นออกด้านหน้าและมีระเบียงทั้งด้านเหนือและด้านใต้ ส่วนด้านหลังไม่มีมุขแบบหลังคา ๒ ชาย ภายในพระอุโบสถมีซุ้มพระพุทธรูปประดิษฐาน ฝีมือโบราณประดับลวดลาย มีรูปเป็น ๔ ซุ้ม บรรจุพระพุทธรูปขนาดกลางหล่อด้วยโลหะ เรียกว่า “พระเจ้าทองทิพย์” เป็นพระพุทธรูปหล่อแบบเชียงแสนรุ่นกลาง ลงรักปิดทองสวยงามมาก พระอุโบสถนี้เป็นที่ประชุมสงฆ์ครั้งใหญ่ในฤดูเข้าพรรษาและออกพรรษา พระภิกษุสงฆ์ตำบลในเมืองทั้งหมดต้องมาประชุมกันเป็นปกติ ถ้าท่านก้าวออกไปจากหน้าพระอุโบสถเพียงสัก ๒-๓ ก้าว ก็จะได้แลเห็นสระหนึ่งซึ่งมีรูปยาวเป็นผืนผ้า มีความลึกพอสมควร ก่อศิลาแลงล้วนเต็มรอบทั้งสี่ด้าน เล่าว่าในขณะที่สร้างพระธาตุหริภุญชัย พวกแม่ครัวเลี้ยงอาหารคนงานแล้วเอาถ้วยชามมาล้างในสระนี้ ชาวบ้านจึงเรียกว่า “สระน้ำแกง”

ข้อความส่วนนี้มีการคัดลอกมาจากหนังสือตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย²⁸⁷ หากสังเกตจะพบว่าอุโบสถหลังนี้มีข้อมูลการก่อสร้างที่ค่อนข้างละเอียดเนื่องจากสร้างในสมัยปัจจุบัน มีการบรรยายลักษณะของสถาปัตยกรรมและพระพุทธรูปประธานอย่างคร่าวๆ และอธิบายถึงหน้าที่การใช้งานของพระอุโบสถในปัจจุบัน นอกจากนี้ส่วนท้ายยังกล่าวถึงสระน้ำรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าด้านทิศตะวันออกของพระอุโบสถ ที่ไม่ทราบประวัติความเป็นมาอย่างชัดเจนแต่ได้มีการใช้เรื่องเล่าพื้นบ้านมาอ้างอิงเป็นประวัติของสระแห่งนี้

²⁸⁶ เรื่องเดียวกัน,45

²⁸⁷ เรื่องเดียวกัน,44-45

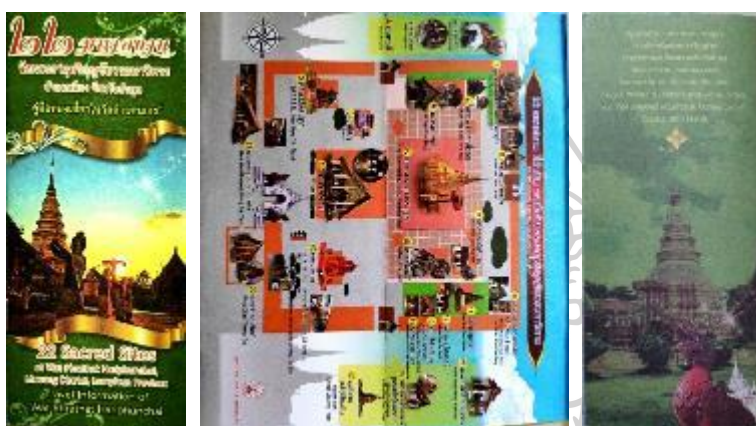
จากข้อมูลในแผนพับนำชมวัดพระธาตุหริภุญชัยจะเห็นได้ว่า มีการเรียบเรียงการชมวัดเป็นจุดๆ ตามลำดับโดยมีทิศทางดังนี้ เดินเข้าวัดจากประตูโขงด้านทิศตะวันออก ชมวิหารหลวงแล้วเลี้ยวซ้ายชมหอไตร เดินมุ่งหน้าทิศตะวันตกชมเขาพระสุเมรุจำลอง เลี้ยวซ้ายมุ่งหน้าทิศใต้จากนั้นออกนอกประตูแล้วเลี้ยวขวาไปชมวิหารสะดือเมือง จากนั้นกลับเข้าประตูทักษิณสีหกรแล้วชมวิหารพระพุทธ จากนั้นเดินตามลานประทักษิณ ชมวิหารพระบาทสี่รอย พิพิธภัณฑวัตถุ วิหารพระเจ้าพันใจ วิหารพระเจ้าแดง วิหารพระเจ้าพันตน ปทุมวดีเจดีย์ วิหารพระไสยาสน์ สถานที่กักตัวครูบาศรีวิชัยแล้วเดินออกประตูทิศเหนือไปชมวิหารพระสังกัจจายน์ เจดีย์เชียงยัน จากนั้นเดินกลับเข้าประตูเดิม ชมวิหารพระละโว้ ใหว้องค์พระธาตุ ชมหอกังสดาล เดินออกประตูโขงทิศตะวันออก เลี้ยวขวาไปทางทิศใต้ชมวิหารพระนอน จากนั้นเดินไปทางทิศตะวันออก ชมพระอุโบสถ

ภาพประกอบที่ 57 แสดงเส้นทางการเดินชมโบราณสถานตามลำดับในเอกสารนำชมวัดพระธาตุหริภุญชัย

ข้อมูลในเอกสารนำชมนี้ส่วนมากคัดลอกมาจากหนังสือตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัยที่รวบรวมและเรียบเรียงโดย นาย สิงฆะ วรรณสัย ซึ่งบางครั้งอาจมีการอธิบายโดยกำหนดรูปแบบศิลปะตามเอกสารต้นฉบับซึ่งผู้แต่งก็ไม่ได้มีการตรวจสอบข้อมูลหรือให้ข้อคิดเห็นอื่นใดต่างไปจากเอกสารต้นฉบับ จึงอนุมานได้ว่าผู้จัดทำเอกสารนำชมนี้เห็นด้วยและมีแนวคิดสอดคล้องกับผู้เรียบเรียงหนังสือตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย แต่อาจไม่ตรงกับข้อมูลจากการศึกษาของนักวิชาการที่ปัจจุบันได้รับการยอมรับในวงวิชาการและเผยแพร่สู่สาธารณะ เช่น ผู้แต่งอธิบายว่าหอไตรนั้นเป็นสถาปัตยกรรมฝีมือช่างขอมปนศรีวิชัย โดยที่ผู้แต่งนั้นไม่ได้มีการอธิบายไว้ว่ามีลักษณะของศิลปะขอมและศรีวิชัยอย่างไรรวมทั้งไม่ได้มีการเปรียบเทียบรูปแบบสถาปัตยกรรมและวิเคราะห์ให้เห็น

ถึงความแตกต่างของหอไตรแบบวัดพระธาตุหริภุญชัย กับหอไตรแบบขอม และแบบศรีวิชัย ทั้งนี้หากผู้ที่ไม่มีความรู้เดิมอยู่ก่อนอาจเกิดการเข้าใจคลาดเคลื่อนหรือสับสนเรื่องอายุเวลาของโบราณสถานได้ อีกทั้งผู้แต่งได้มีการเพิ่มเติมข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งดึงดูดใจที่สร้างขึ้นในสมัยปัจจุบัน รวมทั้งแต่งเรื่องราวเพิ่มเติมเกี่ยวกับโบราณสถาน อาจเพื่อสร้างสีสันและกระตุ้นให้เกิดศรัทธาหรือกิจกรรมอื่นใดเพิ่มเติมภายในบริเวณโบราณสถาน ซึ่งอาจก่อให้เกิดทั้งผลดีและผลเสียต่อตัวโบราณสถานและข้อมูลประวัติของโบราณสถานได้

ภาพประกอบที่ 58 แสดงเอกสารนำชมวัดพระธาตุหริภุญชัย

2. วัดกู่กุด

วัดกู่กุด หรือในปัจจุบันนิยมเรียกว่า “วัดจามเทวี” เป็นวัดที่ตั้งอยู่ด้านนอกกำแพงเมืองลำพูนด้านทิศตะวันตก วัดกู่กุดนี้มีป้ายให้ข้อมูลอยู่สองประเภท คือ ป้ายข้อมูลที่สร้างจากวัสดุถาวร และป้ายข้อมูลที่สร้างจากวัสดุไม่ถาวร

2.1 ป้ายข้อมูลที่สร้างจากวัสดุถาวร

ภายในบริเวณโบราณสถานวัดกู่กุดพบป้ายข้อมูลที่สร้างจากวัสดุถาวรจำนวน 6 ป้าย เป็นป้ายโลหะจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 1 ป้าย ป้ายโลหะจากสำนักงานจังหวัดลำพูน 2 ป้าย ป้ายข้อมูลไม้ไม่ทราบผู้จัดทำ 2 ป้าย ป้ายข้อมูลหินอ่อนในซุ้มไม้สักซึ่งไม่ทราบผู้จัดทำอีก 1 ป้าย

2.1.1 ป้ายข้อมูลวัด จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จำนวน 1 ป้าย

ป้ายนี้ตัวป้ายทำและ กรอบป้ายทำจากโลหะตั้งอยู่ใกล้กับประตูทางเข้าวัด ฝั่งนอกกำแพงวัดด้านทิศเหนือ ระหว่างต้นไม้กับกำแพงวัด สภาพในปัจจุบันคล้ายกับถูกรื้อถอนมาไว้ตรงจุดนี้

เนื่องจากมีลักษณะเอียงมากและถูกต้นไม้บังจนไม่สามารถเข้าไปอ่านข้อมูลได้อย่างสะดวก ข้อมูลในป้ายมีดังนี้

‘วัดจามเทวี

วัดจามเทวีหรือวัดกู่กุด (กู่กุด หมายถึงเจดีย์บรรจุอัฐิที่ยอดหักหายไป) ตามประวัติได้กล่าวถึงการจัดพระศพของพระนางจามเทวีว่า ทำมหันตยศ ซึ่งเป็นโอรสองค์โต ได้จัดการปลงพระศพแล้วนำพระอัฐิของพระนางจามเทวีบรรจุไว้ ก่อเป็นพระเจดีย์องค์ใหญ่ ยอดหักด้วยทองคำจึงมีชื่อว่า สุวรรณจังโกฏเจดีย์ องค์เจดีย์เป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไป ๕ ชั้น แต่ละชั้นมีซุ้มจระนำประดิษฐานพระพุทธรูปยืน ปางประทานอภัยรวม ๖๐ องค์ มีลักษณะคล้ายคลึงกับสัตตมหาปราสาทที่เมืองโปลนนารูวะ ในประเทศลังกา กาลเวลาผ่านไปองค์เจดีย์ทรุดทำให้ยอดหักหายไป จึงกลายเป็นชื่อเรียกของวัดนี้ว่า วัดกู่กุด

ครั้งหนึ่งพระครูบาศรีวิชัยได้มาจำพรรษาอยู่ ณ วัดนี้ เมื่อท่านมรณภาพลง ได้มีการจาปนกิจศพท่านเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๘ และได้แบ่งอัฐิออกเป็นสี่ส่วน ส่วนหนึ่งได้นำมาบรรจุไว้ในวัดนี้ เรียกว่า กู่พระครูบาศรีวิชัย สุวรรณจังโกฏเจดีย์(เจดีย์กู่กุด) ถือว่าเป็นต้นแบบของเจดีย์ทรงสี่เหลี่ยมในยุคต่อมา เช่น สุวรรณเจดีย์หรือปทุมเจดีย์ วัดพระธาตุหริภุญไชย เจดีย์เหลี่ยม (เจดีย์กู่คำ) อ.สารภี จ. เชียงใหม่ เป็นต้น’

ป้ายข้อมูลนี้ให้ข้อมูลว่ามูลเหตุการสร้างวัดนี้คือ ทำมหันตยศสร้างเพื่อเป็นกู่บรรจุอัฐิของพระนางจามเทวีโดยอ้างอิงจากข้อมูลในตำนานจามเทวีวงศ์²⁸⁸ และมูลศาสนา²⁸⁹ ข้อมูลในป้ายนี้มีการนำเอาข้อมูลจากตำนานมารวมกับข้อเท็จจริงด้านรูปแบบของสถาปัตยกรรมในปัจจุบัน อีกทั้งยังมีการบรรยายลักษณะของเจดีย์กู่กุดและความคล้ายคลึงด้านรูปแบบกับโบราณสถานในประเทศศรีลังกาจึงอาจทำให้เกิดความเข้าใจผิดด้านรูปแบบและอายุของสถาปัตยกรรมได้ นอกจากนี้ยังให้ข้อมูลเกี่ยวกับศาสนกิจและมูลเหตุการสร้างกู่ของครูบาศรีวิชัยไว้ในวัดนี้

²⁸⁸ พระโพธิ์รังสี,เรื่องจามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองหริภุญไชยทั้งภาษาบาลีและคำแปล,พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: ศรีปัญญา,2554),210-213

²⁸⁹ กรมศิลปากร,ตำนานมูลศาสนา, (เชียงใหม่:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2544),153

ภาพประกอบที่ 59 ป้ายข้อมูลวัดกุฎูด จาก การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

2.1.2 ป้ายข้อมูลจากบริษัท ทูรคอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) จำนวน 1 ป้าย

ป้ายข้อมูลโบราณสถานนี้เป็นป้ายข้อมูลชนิดติดตั้งถาวร โดยป้ายนี้ประกอบด้วยแผ่นป้ายโลหะปิดทับด้วยแผ่นพลาสติกพิมพ์ข้อมูล และติดตั้งกับกรอบป้าย มีการติดตั้งโดยฝังเสาอย่างแน่นหนา ตัวป้ายตั้งอยู่ด้านในประตูวัดด้านทิศเหนือก่อนถึงองค์เจดีย์ทรงปราสาทผึ้งแปดเหลี่ยม มีการตกแต่งป้ายด้วยพื้นหลังสีส้มแดง กล่องข้อความใช้พื้นหลังสีขาว มีข้อมูลทั้งหมด 3 รูปแบบคือ ภาพถ่าย ข้อความตัวอักษรและ QR Code ข้อมูลเกี่ยวกับโบราณสถานในป้ายมีดังนี้

‘วัดจามเทวี จังหวัดลำพูน

ประวัติความเป็นมาวัดจามเทวี

วัดจามเทวีเป็นวัดเก่าแก่ที่สำคัญของถิ่นเมืองเหนือล้านนาอีกวัดหนึ่ง ชาวบ้านเรียกกันว่า “วัดกุฎูด” ไม่ปรากฏชื่อผู้สร้าง บางแห่งก็ว่าพระนางจามเทวีทรงสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1292 พระนางจามเทวีभव เป็นซีที่วัดนี้ เมื่อพระชนมายุ 60 ปี จนถึงพระชนมายุ 92 ปีได้สละสังขาร ภายในวัดมีเจดีย์ที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และศิลปกรรมอยู่ 2 องค์ด้วยกัน สุวรรณเจดีย์จิ่ง โทกฐิ รูปแบบทางสถาปัตยกรรมเป็นเจดีย์สี่เหลี่ยมก่อด้วยศิลาแลง องค์เจดีย์มีลักษณะเป็นทรงสี่เหลี่ยมซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไป 5 ชั้น แต่ละชั้นมีพระพุทธรูปปางประทานอภัยประทับยืนอยู่ตามซุ้ม ด้านละ 3 องค์ ทั้ง 4 ด้าน รวมทั้งหมด 60 องค์ ภายในพระเจดีย์บรรจุอัฐิของพระนางจามเทวี ปฐมกษัตริย์แห่งนครหริภุญชัย ต่อมาจะเป็นสมัยใดไม่ทราบแน่ชัด ยอดพระเจดีย์ได้หักหายไป ชาวบ้านจึงเรียกว่า “กุฎูด” เจดีย์นี้เป็นแบบศิลปะหริภุญชัย ได้รับอิทธิพลจากศิลปะทวารวดีตอนปลาย เจดีย์มีรูปคล้ายกับสัตตมหาปราสาทที่เมืองโปลงนาลวะ ประเทศศรีลังกา นอกจากนี้ยังมีรัตนเจดีย์ เจดีย์ทรง 8 เหลี่ยม ตั้งอยู่ทางขวามือของวิหาร สร้างขึ้นราวสมัยพุทธศตวรรษที่ 17 โดยพระยาศรพลสิทธิ เมื่อปี พ.ศ. 1298

และมีคู่มือเจ้าศรีวิชัยอธิบายย่นทั้ง 4 ด้าน 4 ทิศ และเป็นสถานที่พระราชทานเพลิงศพครุบาเจ้าศรีวิชัยด้วย’

จากป้ายนี้จะสังเกตได้ว่าการแยกข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับผู้สร้างและอายุของเจดีย์องค์นี้ไว้ทั้งนี้ข้อมูลที่ให้เกี่ยวกับเจดีย์กู่กุดและเจดีย์ทรงปราสาทผังแปดเหลี่ยมนั้นกลับมีความผสมปนเปกัน เช่น กล่าวว่พระนางจามเทวีทรงสร้างวัดนี้และทรงพำนักอยู่วัดนี้จนสวรรคต รวมถึงมีการกำหนดชื่อเจดีย์กู่กุดว่า “สุวรรณเจดีย์จัง โกฎิ” และระบุอีกว่าใช้บรรจุพระอัฐิพระนางจามเทวี แต่ทั้งนี้ข้อมูลด้านรูปแบบที่เขียนไว้กลับขัดแย้งกันคือ กล่าวว่เจดีย์นี้เป็นเจดีย์ศิลปะหริภุญชัยที่ได้รับอิทธิพลศิลปะทวารวดีตอนปลาย อีกทั้งยังมีการนำไปเปรียบเทียบรูปแบบกับสถมมหาปราสาทที่ศรีลังกาซึ่งมีอายุสมัยห่างจากสมัยพระนางจามเทวีอย่างมาก นอกเหนือจากเจดีย์กู่กุดแล้ว ป้ายนี้ยังระบุชื่อให้กับเจดีย์ทรงปราสาทในผังแปดเหลี่ยมว่า “รัตนเจดีย์” โดยกล่าวว่ สร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 17 โดยพระยาสรพพิทธิ์ คล้ายกับว่กำหนดอายุของเจดีย์ในผังแปดเหลี่ยมนี้ว่าสร้างขึ้นภายหลังจากเจดีย์กู่กุด ข้อเสนอเกี่ยวกับชื่อ “รัตนเจดีย์” ว่ควรระบุให้เป็นชื่อของเจดีย์องค์ใดนั้น ก็มีผู้เสนอไว้ต่างกันดังนี้

1. เสนอว่ “รัตนเจดีย์” คือ เจดีย์ทรงปราสาทยอดในผังแปดเหลี่ยมที่ตั้งอยู่ในวัดกู่กุด เนื่องจากในปีพุทธศักราช 2465 มีการพบจารึกบริเวณเชิงพระธาตุเจดีย์กู่กุด ด้านทิศตะวันออกโดยศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเคส์และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานุภาพ เนื้อหาในจารึกที่มีการอ่านและแปลความเสร็จแล้ว กล่าวถึงพระเจ้าสรพพิทธิ์ทรงทำการบูรณะเจดีย์องค์หนึ่งซึ่งหักพังลงจากเหตุแผ่นดินไหวครั้งใหญ่ การแปลครั้งแรกโดย ศ. โรเบิร์ต ฮัลลีย์และ ศ. ชาร์ลส์ อ็อตโต บลาเกเด็น แปลส่วนที่กล่าวถึง รัตนเจดีย์ว่ “แก้วอันประเสริฐซึ่งเป็นเจดีย์องค์นี้” โดยสรุปแล้วจารึกกล่าวถึงเจดีย์องค์หนึ่งชื่อ รัตนเจดีย์ อันเป็นเจดีย์ที่มีการประดับตกแต่งอย่างประณีตงดงามจนมีอาหาเจดีย์ใดเสมอเหมือน²⁹⁰ แต่มิได้อธิบายรูปแบบศิลปกรรมไว้ ว่เป็นเจดีย์รูปแบบไหน จากข้อเสนอนี้จึงมีข้อสังเกตว่ “รัตนเจดีย์” นี้อาจเป็นชื่อเฉพาะของเจดีย์องค์ใดองค์หนึ่งอย่างเฉพาะเจาะจง หรือ อาจเป็นชื่อที่สามัญที่ใช้เรียกเจดีย์โดยทั่วไป ที่มีการประดับตกแต่งอย่างประณีตงดงาม หรือเจดีย์ที่มีความศักดิ์สิทธิ์มีค่าดุจแก้วรัตนะ อีกประการหนึ่งคือ จุดที่พบจารึกนั้นอยู่ใกล้กับฐานของ “เจดีย์กู่กุด” มิใช่เจดีย์ทรงปราสาทยอดในผังแปดเหลี่ยม ดังนั้นหากผู้สร้างจารึกต้องการระบุว่จารึกชิ้นนี้

²⁹⁰ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, จารึกพระเจ้าสุวราชสิทธิ ๒ (วัดกู่กุด), เข้าถึงเมื่อ 5 มีนาคม 2563, เข้าถึงได้จาก <https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/detail/546>

เป็นของเจดีย์องค์นี้ เมื่อพิจารณาจากระยะห่างและจุดที่พบจารึก “รัตนเจดีย์” นี้ควรเป็นชื่อที่ใช้เรียกเจดีย์กุ่มุกมากกว่า เจดีย์ทรงปราสาทขอมในฝั่งแปดเหลี่ยม อีกปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการศึกษาคือจารึกนั้นเป็นวัตถุที่สามารถเคลื่อนย้ายได้ หากสันนิษฐานว่าจารึกนี้ถูกเคลื่อนย้ายมาจากที่อื่นก่อนพุทธศักราช 2465 คำว่า “รัตนเจดีย์” อาจหมายถึงเจดีย์องค์หนึ่งในระยะเวลาร่วมสมัยกับจารึก ที่มีลักษณะหรือคุณสมบัติดังที่กล่าวไว้ในจารึก ซึ่งในยุคหลังหรือปัจจุบันนี้อาจเป็นเจดีย์องค์ใดก็ได้ที่อาจพังทลาย หรือถูกบูรณะเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปแล้ว

2. เสนอว่า “รัตนเจดีย์” คือเจดีย์เชียงยันที่ตั้งอยู่บริเวณโรงเรียนเมธีวุดิกร วัดพระธาตุหริภุชไชย โดยนายสิงฆะ วรรณสัย มีความเห็นว่า รัตนเจดีย์น่าจะเป็นเจดีย์เชียงยันเนื่องจากพบว่าเป็นเจดีย์ที่มีการประดับตกแต่งด้วยการหุ้มทองจังโกและบริเวณบัวกลุ่มตอนบนมีการพบร่องรอยการบุด้วยอัญมณี²⁹¹ แต่จากข้อสันนิษฐานนี้พบว่า หากใช้ชื่อ “รัตนเจดีย์” และข้อมูลจากจารึกพระเจ้าสุวราชสิทฺธิที่พบที่วัดกุ่มุก มารับว่าตัวโบราณสถานดังกล่าวถึงนั้นคือ เจดีย์เชียงยัน จะพบว่าตำแหน่งที่พบโบราณวัตถุและตัวโบราณสถานนั้นไม่สอดคล้องกัน กล่าวคือ จารึกและตัวโบราณสถานนั้นอยู่ห่างกันมาก ตัวจารึกที่พบนั้นมิได้ปักอยู่กลางแจ้งหรือสถานที่โล่งที่ไม่พบโบราณสถานอื่นในบริเวณใกล้เคียง แต่จารึกนั้นปักอยู่ชิดกับเจดีย์องค์หนึ่ง ที่ยังคงมีสภาพสมบูรณ์และยังใช้งานได้อยู่ ณ วันที่พบจารึก ในขณะที่ตัวโบราณสถานดังกล่าวอ้างถึงว่าเป็น “รัตนเจดีย์” คือ เจดีย์เชียงยัน กลับไม่พบว่ามีจารึกหรือเอกสารลายลักษณ์อักษรใดๆที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเจดีย์องค์นี้ ไม่ว่าจะเป็นมูลเหตุการสร้าง รูปแบบศิลปกรรม หรือชื่อของเจดีย์เมื่อแรกสถาปนา หากจะกล่าวว่าจารึกหลักนี้อาจถูกเคลื่อนย้ายมาไว้ที่วัดกุ่มุก โดยก่อนหน้านี้อาจจะปักอยู่ที่ไหนก็ได้ ครอบงำได้ที่ยังไม่สามารถหาหลักฐานเชิงประจักษ์ หลักฐานลายลักษณ์อักษร หรือบุคคลที่สามารถยืนยันได้ว่าก่อนพุทธศักราช 2465 จารึกนี้ปักอยู่ที่ใดนั้นจำเป็นต้องใช้ข้อมูลเท่าที่มีในการสันนิษฐานความเป็นไปได้ไปพลางก่อน ดังนั้นจึงไม่อาจสรุปได้ว่าเจดีย์เชียงยันคือรัตนเจดีย์ด้วยเหตุผลต่างๆเหล่านี้

พบว่าป้ายนี้ใช้ข้อมูลจากตำนานมูลศาสนา²⁹²ที่มีการกล่าวถึงพระยาธรรมพิทฺธิทรงสร้าง “รัตนเจดีย์” แต่ในตำนานนั้น ไม่ได้ระบุว่า “รัตนเจดีย์” นั้นตั้งอยู่ที่ใด ดังนั้นเมื่อไม่สามารถหาข้อมูล

²⁹¹ เพ็ญสุภา สุคตะ, “จอมนางจามเทวี กับเจดีย์สุวรรณจังโกฏ” (การเสวนาและทัศนศึกษา โครงการเทศบาลสมุทร-พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุชไชย ครั้งที่ 1 จัดโดย เทศบาลเมืองลำพูนและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุชไชย, 22 มกราคม 2548), 11-29

²⁹² กรมศิลปากร, *ตำนานมูลศาสนา*, (เชียงใหม่:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544), 181

อ้างอิงที่แน่ชัดหรือเป็นหลักฐานอันพิสดารได้อย่างแน่นอน จึงไม่ควรใส่ข้อมูลที่ไม่ถูกต้องไว้ในสื่อให้ข้อมูลเพราะจะทำให้ผู้ที่ได้รับข้อมูลนั้นได้รับข้อมูลที่ผิดได้

ภาพประกอบที่ 60 ป้ายข้อมูลวัดกู่กุด จาก บริษัท ทรู คอร์ปอเรชั่น จำกัด(มหาชน)

ส่วนป้ายข้อมูลแบบไม่ถาวรอีกหนึ่งป้ายนั้นเป็นป้ายทำจากแผ่นโลหะปิดทับด้วยแผ่นพลาสติกทึบที่มีการพิมพ์ข้อมูลลงไป ผู้รับผิดชอบในการสนับสนุนจัดทำป้ายคือ บริษัท โทเทิล แอ็คเซ็ส คอมมูนิเคชั่น จำกัด(มหาชน) เนื้อหาในป้ายมีข้อมูลสองประเภทคือ ภาพและตัวอักษร โดยพื้นหลังใช้สีฟ้า มีภาพถ่ายวัดกู่กุด โดยถ่ายจากประตูวัดด้านทิศเหนือเข้าไปยังอาคารด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ ส่วนอีกภาพหนึ่งเป็นภาพแผนที่จังหวัดลำพูน สำหรับข้อความในป้ายนั้นมีดังนี้

2.1.3. ป้ายข้อมูลจากบริษัท โทเทิล แอ็คเซ็ส คอมมูนิเคชั่น จำกัด (มหาชน)
จำนวน 1 ป้าย

ป้ายข้อมูล โบราณสถานนี้เป็นป้ายข้อมูลชนิดติดตั้งถาวร โดยป้ายนี้ประกอบด้วยแผ่นป้ายโลหะปิดทับด้วยแผ่นพลาสติกพิมพ์ข้อมูล และติดตั้งกับกรอบป้าย มีการติดตั้งโดยฝังเสาอย่างแน่นหนา ตัวป้ายตั้งอยู่ด้านในประตูวัดด้านทิศเหนือ ใกล้กับป้ายให้ข้อมูลที่จัดทำโดย บ.ทรูฯ มีการออกแบบป้ายโดยการใช่พื้นหลังสีฟ้า ตัวอักษรสีขาว มีข้อมูลทั้งหมด 3 รูปแบบคือ ภาพถ่ายปัจจุบันของโบราณสถาน ข้อความตัวอักษรและ ภาพแผนที่จังหวัดลำพูน โดยข้อมูลในป้ายมีดังนี้

วัดจามเทวี

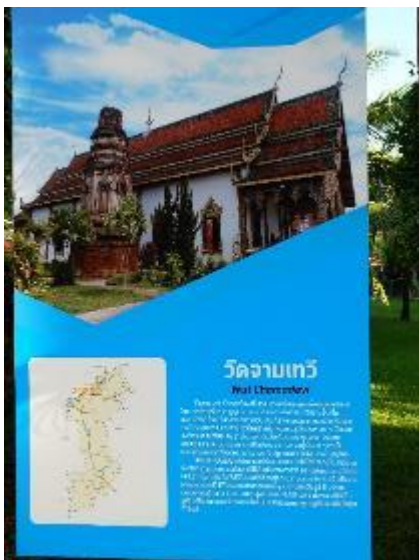
วัดจามเทวี อำเภอเมือง เป็นวัดเก่าแก่ที่สำคัญมาตั้งแต่สมัยล้านนาไทย ชาวบ้านเรียกว่า กู่กุด บางแห่งก็ว่าเจ้านันทยศและเจ้ามหันตยศ ราชโอรสของพระนางจามเทวีได้สร้างขึ้นเพื่อบรรจุอัฐิของพระนาง ลักษณะองค์พระเจดีย์ที่ประดิษฐานในวัดที่เป็นสี่เหลี่ยมแบบพุทธคยาประเทศอินเดีย แต่ละด้านมีพระพุทธรูปยืนปางประทานพรอยู่เป็นชั้นๆ ภายในพระเจดีย์บรรจุอัฐิของพระนางจามเทวีปฐมกษัตริย์แห่งนครหริภุญไชย

ต่อมาจะเป็นสมัยใดไม่ทราบแน่ชัด ยอดพระเจดีย์ได้หักหายไป ชาวบ้านจึงเรียกว่า กู่กุด พระเจดีย์องค์นี้มีชื่ออย่างเป็นทางการว่า พระเจดีย์สุวรรณจังโกฏ นอกจากนี้ภายในวัดยังมีรัตนเจดีย์ตั้งอยู่ทางขวามือของวิหาร สร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 17 โดยพระยาสรรพลสิทธิ์ ฐานล่างสุดเป็นรูป 8 เหลี่ยม มีเส้นผ่าศูนย์กลาง 4.40 เมตร สูงถึงยอด 11.50 เมตร ตัวพระเจดีย์เป็นรูปสี่เหลี่ยมแต่ละเหลี่ยมจะเป็นซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปยืนก่อกออิฐถือปูนทั้งองค์'

จากป้ายข้อมูลนี้พบว่ามีการให้ข้อมูลที่แตกต่างจากป้ายอื่น โดยกำหนดอายุของวัดนี้อยู่ในสมัยล้านนา สันนิษฐานว่านำข้อมูลจากหนังสือ “ทะเบียนโบราณวัตถุสถาน²⁹³” ของกรมศิลปากรมาใช้เป็นข้อมูลอ้างอิง ได้เสนอข้อสมมุติฐานที่ว่าพระโอรสของพระนางได้สร้างไว้เพื่อบรรจุอัฐิของพระนาง มีการอธิบายรูปแบบว่าองค์เจดีย์กู่กุดนั้นมีรูปแบบคล้ายเจดีย์แบบพุทธคยาในประเทศอินเดีย อีกทั้งยังมีการอธิบายพุทธลักษณะของพระพุทธรูปว่าแสดงปางประทานพร และนำชื่อเรียกเจดีย์บรรจุอัฐิพระนางจามเทวีจากตำนานมากำหนดเรียกเจดีย์กู่กุดว่า “พระเจดีย์สุวรรณจังโกฏ” นอกจากนี้ยังกล่าวถึงเจดีย์ทรงปราสาทในฝั่งแปดเหลี่ยมว่า เป็น “รัตนเจดีย์” ที่สร้างโดยพระยาสรรพลสิทธิ์ ทั้งนี้ข้อมูลจากป้ายนี้มีความคลาดเคลื่อนและสับสนอยู่พอสมควร เช่น ระบุว่าวัดนี้สร้างสมัยอาณาจักรล้านนาซึ่งมีเวลาล่ากว่าอาณาจักรหริภุญไชยหลายร้อยปี อีกทั้งรูปแบบของเจดีย์กู่กุดนี้ก็ไม่ได้มีความคล้ายคลึงกับอาคารทรงศิกระที่มหาโพธิมหาวิหารที่อินเดียเลย ซึ่งสถาปัตยกรรมที่มีรูปแบบใกล้เคียงกัน เช่น สัตตมหาปราสาทที่เมืองโปลอนนารูวะ กลับไม่มีการกล่าวถึง อีกทั้งพระพุทธรูปที่ประดิษฐานในซุ้มจรณะนำเจดีย์กู่กุดในปัจจุบันได้แสดงปางประทานอภัยโดยวางพระหัตถ์แนบกับพระอุระ มิใช่การแสดงปางประทานพรดังมีการกล่าวถึงในป้ายนี้ นอกจากนี้ยังมีการเน้นแนวคิดที่ว่าเจดีย์องค์นี้ต้องเป็นเจดีย์สำหรับบรรจุอัฐิของพระนางจามเทวีโดยการใช้ชื่อเรียก

²⁹³ กรมศิลปากร,ทะเบียนโบราณวัตถุสถานทั่วราชอาณาจักร:เล่ม ๒ จังหวัดราชบุรี-จังหวัดชลบุรี, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา,2536),341

เจดีย์บรรจุอัฐิพระนางตามตำนานในการระบุว่าเป็นชื่ออย่างเป็นทางการของเจดีย์กู่กุด²⁹⁴ สำหรับรูปแบบของเจดีย์ทรงปราสาทผิงแปดเหลี่ยมนั้นมีการอธิบายรูปแบบไว้ค่อนข้างสับสน โดยกล่าวว่าตัวพระเจดีย์เป็นรูปสี่เหลี่ยม มีฐานล่างสุดรูป 8 เหลี่ยม แทนที่จะใช้การอธิบายผิงแปดเหลี่ยมและด้านแทน

ภาพประกอบที่ 61 ป้ายข้อมูลวัดกู่กุด จาก บริษัท โทเทิลแอนด์เซส คอมมูนิเคชั่น จำกัด(มหาชน)

2.1.4 ป้ายข้อมูลหินอ่อนแกะสลักที่ติดตั้งภายในซุ้มไม้ จำนวน 1 ป้าย

ป้ายข้อมูลนี้ตัวป้ายทำจากหินอ่อนติดตั้งไว้ในซุ้มไม้มีหลังคาด้านทิศตะวันตกขององค์เจดีย์กู่กุด เชื่อมกับทางเข้า “โสมเต็มบุญ ต่อปารมี” ทางทิศใต้ ป้ายนี้ไม่ทราบผู้จัดทำ ทั้งนี้ในป้ายมีข้อความดังนี้

ประวัติวัดจามเทวี

วัดจามเทวี ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เดิมชาวบ้านเรียกว่า “วัดกู่กุด” สถาปนาโดยพระนางจามเทวี ปฐมกษัตริย์แห่งหริภุญชัย (ลำพูน) ในพุทธศตวรรษที่ ๑๓ เมื่อพระองค์มีพระชนมายุได้ ๖๐ พรรษา ได้สละราชสมบัติออกบวชบำเพ็ญพรตอยู่ ณ วัดนี้ จนถึงพุทธศักราช ๑๒๗๖ พระชนมายุได้ ๘๒ พรรษา แม่ชีจามเทวีได้สวรรคต เจ้าชายมหันตยศพระราชนัดดาของพระองค์ได้ถวายพระเพลิงพระสรีระและได้สร้างเจดีย์สี่เหลี่ยมบรรจุอัฐิธาตุของพระองค์ในเจดีย์องค์นี้ ต่อมาวัดจาม

²⁹⁴ พระโพธิ์รังสี, เรื่องจามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองหริภุญไชยทั้งภาษาบาลีและคำแปล, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: ศรีปัญญา, 2554), 210-213

เทวีได้ร้างไป จนกระทั่งถึงปีพุทธศักราช ๒๔๖๕ สมเด็จพระบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสด็จประพาสภาคเหนือ ทรงสำรวจโบราณสถานของวัดนี้ ทรงปรารภว่าพระนางจามเทวีได้สร้างวัดนี้ขึ้น จึงได้โปรดให้เปลี่ยนชื่อใหม่ว่า “วัดจามเทวี” ต่อมาพุทธศักราช ๒๔๗๕ พลตรีเจ้าจักรคำขจรศักดิ์ผู้ครองนครศรีสุพรรณของค์สุดท้าย ได้อาราธนาพระครูบาศรีวิชัยนักบุญแห่งลานนาไทยบูรณะขึ้นมาใหม่ ให้มีพระสงฆ์สามเณรอยู่ประจำจนทุกวันนี้’

ป้ายข้อมูลนี้ให้ข้อมูลว่าวัดนี้สถาปนาโดยพระนางจามเทวีในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓ และพระองค์ได้ออกบวชจำพรรษาที่วัดนี้จนสวรรคต จากนั้นพระเจ้ามหันตยศได้ถวายพระเพลิงพระสรีระและสร้างเจดีย์สี่เหลี่ยมบรรจุพระอัฐิธาตุไว้ที่เจดีย์องค์นี้ สันนิษฐานว่าใช้ข้อมูลจากพงศาวดารโยนก²⁹⁵ เนื่องจากเป็นเอกสารเล่มเดียวที่กล่าวถึงพระชนมายุของพระนางจามเทวีเมื่อเสด็จสวรรคต อีกทั้งป้ายนี้มีการกล่าวถึงการกำหนดชื่อให้วัดนี้โดยสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ และการบูรณะวัดโดยเจ้าจักรคำขจรศักดิ์และครูบาศรีวิชัย จะสังเกตได้ว่าป้ายนี้ให้ข้อมูลต่างจากป้ายข้อมูลอื่นที่ระบุว่าวัดนี้สร้างสมัยพระนางจามเทวี ในขณะที่ป้ายอื่นนั้นไม่ได้ระบุว่าวัดนี้สร้างเมื่อใด กล่าวถึงแต่เพียงการสร้างเจดีย์บรรจุอัฐิพระนางจามเทวีเท่านั้น และยังไม่ได้กล่าวถึงรูปแบบของเจดีย์ว่ามีลักษณะเช่นไร นอกจากนี้ป้ายนี้ไม่ได้กล่าวถึงลักษณะและรูปแบบของสถาปัตยกรรมในปัจจุบันว่ามีความสอดคล้องกับอายุสมัยหรือไม่

ภาพประกอบที่ 62 ป้ายข้อมูลวัดกู่กุด วัสดุหินอ่อนติดตั้งในซุ้มไม้ ไม่ทราบผู้จัดทำ

²⁹⁵ พระยาประชากิจกรจักร,พงศาวดารโยนก,(นนทบุรี:ศรีปัญญา,2557),202-227

2.1.5. ป้ายข้อมูลเจดีย์กู่กุด จากสำนักงานจังหวัดลำพูน จำนวน 1 ป้าย

ป้ายข้อมูลเจดีย์กู่กุดนี้ติดตั้งอยู่ใกล้กับฐานเจดีย์ด้านทิศเหนือ ระหว่างศาลาไม้หลังทิศตะวันออกกับองค์เจดีย์ ป้ายนี้มีรูปแบบเดียวกันกับป้ายที่สำนักงานจังหวัดลำพูนติดตั้งไว้ในวัดพระธาตุหริภุญไชยโดยกรอบป้ายเป็นโลหะพ่นสีกันสนิม ส่วนบนมีเค้าโครงคล้ายกับซุ้มสีมา ส่วนยอดแหลม ตัวป้ายทำจากโลหะสแตนเลส หันหน้าไปทางทิศเหนือ มีข้อความในป้ายดังนี้

เจดีย์กู่กุด (กู่กู่)

เจดีย์กู่กุดนี้ ไม่มีประวัติการก่อสร้างที่ชัดเจน เดิมมีความเชื่อเกี่ยวกับการก่อสร้างเจดีย์องค์นี้ ๒ ประเด็นคือ

๑. เชื่อว่าเป็นเจดีย์สุวรรณจังโกฏิที่เจ้ามหันตยศสร้างขึ้น เพื่อบรรจุอัฐิพระนางจามเทวี
๒. เชื่อว่าเป็นเจดีย์มหาพล ที่พระเจ้าอาทิตย์ราชสร้างขึ้นบริเวณทุ่งมหาพล เพื่อเป็นที่ระลึกครั้งชนะสงครามกับทัพชาวละโว้ในราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๗

ชื่อ “กู่กุด” นั้นมาจากส่วนยอดของเจดีย์ที่หักหายไป ส่วน “กู่กู่” หมายถึง “กุฎาคาร” หรืออาคารที่พักสงฆ์ ซึ่งอาจหมายถึงพระพุทธรูปที่ประทับอยู่ในซุ้มจระนำรอบองค์เจดีย์

เจดีย์กู่กุด เป็นเจดีย์ทรงปราสาทในผังสี่เหลี่ยมซ้อนลดหลั่นกัน ๕ ชั้น แต่ละชั้นมีซุ้มจระนำประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นประทับยืนแสดงปางประทานอภัยศิลปะหริภุญไชย อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗ จำนวนรวมทั้งสิ้น ๖๐ องค์ ซึ่งเชื่อว่าเป็นรูปแบบที่เกิดจากการปฏิสังขรณ์ของพระเจ้าสวาวริสิทธิในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ดังหลักฐานที่ปรากฏในศิลาจารึกวัดกู่กุด (ลพ๒)'

จากข้อความในป้ายนี้จะสังเกตได้ว่าไม่ได้มีการใช้ข้อมูลจากตำนานเป็นหลักในการกำหนดชื่อวัดหรือตัวสถาปัตยกรรม มีการใช้ข้อมูลทางวิชาการมาใช้อธิบายถึงความเป็นไปได้ทางประวัติศาสตร์ของการสร้างเจดีย์องค์นี้รวมทั้งการระบุอายุเวลาของโบราณสถาน แต่ไม่ได้มีการระบุชี้ชัดลงไปว่าเจดีย์องค์นี้จะต้องมีชื่อว่าอะไร ใครเป็นผู้สร้างและสร้างในสมัยใดโดยแยกแนวคิดทางวิชาการที่มีการเสนอไว้อย่างชัดเจนเพื่อให้ผู้อ่านสามารถพิจารณาได้รวมทั้งยังมีการใช้ข้อมูลจากศิลาจารึกในการอ้างอิงเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือด้วย

ภาพประกอบที่ 63 ป้ายข้อมูลเจดีย์กู่กุด จาก สำนักงานจังหวัดลำพูน

2.1.6. ป้ายข้อมูลเจดีย์ทรงปราสาทยอดฝักแปดเหลี่ยม จากสำนักงานจังหวัดลำพูน จำนวน 1 ป้าย

ป้ายนี้ติดตั้งอยู่บริเวณใกล้กับฐานด้านทิศตะวันตกขององค์เจดีย์ทรงปราสาทยอดในฝักแปดเหลี่ยม มีรูปแบบเดียวกับป้ายเจดีย์กู่กุดที่จัดทำโดยสำนักงานจังหวัดลำพูน หันหน้าไปทางด้านทิศตะวันตก มีข้อความในป้ายดังนี้

‘รัตนเจดีย์

รัตนเจดีย์ เป็นเจดีย์ทรงปราสาทในฝักแปดเหลี่ยม มีเรือนธาตุในฝักแปดเหลี่ยมซ้อนกัน ๒ ชั้น พระพุทธรูปที่ประดิษฐานภายในซุ้มจรนนำชั้นที่ ๑ เป็นพระพุทธรูปประทับยืนยกพระหัตถ์ พระกรช่วงล่างชำรุด แต่ยังคงลักษณะของการยกพระหัตถ์ออกสองด้าน เรือนธาตุชั้นที่ ๒ ประดิษฐานพระพุทธรูปประทับนั่ง แสดงปางสมาธิศิลปะทวารวดีที่ได้รับอิทธิพลของศิลปะทวารวดีภาคกลาง

ใน พ.ศ. ๒๕๖๗ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้เสด็จมาพบศิลาจารึกอักษรมอญ (จารึกวัดกู่กุด/ถพ ๒) บริเวณระหว่างฐานเจดีย์กู่กู่กู่และรัตนเจดีย์นี้ ข้อความในจารึกกล่าวถึงการปฏิสังขรณ์รัตนเจดีย์ที่พังทลายลง เนื่องจากเหตุแผ่นดินไหว แต่ปัจจุบันเชื่อว่า “รัตนเจดีย์” ที่ระบุในจารึกคือเจดีย์กู่กู่กู่ ส่วนเจดีย์แปดเหลี่ยมนี้ ไม่มีประวัติปรากฏเป็นหลักในเอกสารใดๆ แต่จากรูปแบบสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่ปรากฏเชื่อว่าสร้างขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘’

จากข้อความในป้ายนี้จะพบว่ามีการอธิบายรายละเอียดของเจดีย์องค์นี้มีความสอดคล้องกับการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ศิลปะและไม่ได้ระบุชื่อให้เจดีย์องค์นี้ว่า “รัตนเจดีย์” นอกจากนี้ยังสรุปเรื่องการกำหนดอายุไว้โดยการใช้ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ คือการใช้รูปแบบสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมในการเปรียบเทียบเพื่อกำหนดอายุสำหรับศิลปกรรมที่ไม่มีหลักฐานลายลักษณ์อักษรให้ข้อมูลที่ชัดเจนถึงรูปแบบของศิลปกรรมและอายุการสร้าง

ภาพประกอบที่ 64 ป้ายข้อมูลเจดีย์ทรงปราสาทยอดฝักแปดเหลี่ยม จาก สำนักงานจังหวัดลำพูน

2.1.7. ป้ายข้อมูลเจดีย์กู่กุด ไม่ทราบผู้จัดทำ จำนวน 1 ป้าย

ป้ายข้อมูลนี้แผ่นป้ายทำด้วยไม้ติดตั้งบนเสาโลหะ ไม่ปรากฏว่าผู้ใดเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดทำและติดตั้งป้าย โดยติดตั้งอยู่ใกล้กับฐานเจดีย์กู่กุดด้านทิศเหนือ อยู่ด้านหลังศาลาไม้หลังด้านทิศตะวันตก ป้ายหันออกสู่ทิศเหนือให้ข้อมูลของเจดีย์กู่กุด มีข้อความดังนี้

‘สุวรรณเจดีย์จิ่งโกฏ (กู่กุด)

พุทธศตวรรษที่ ๑๓ สถาปนาโดยพระนางจามเทวี ฐานกว้าง ๑๕.๓๕ เมตร สูง ๒๑ เมตร
ประดิษฐานพระพุทธรูปประทับยืนประจำซุ้ม’

จากป้ายข้อมูลนี้จะเห็นได้ว่าข้อมูลในป้ายมีความคล้ายคลึงกับข้อมูลในป้ายหินอ่อนที่ติดตั้งอยู่ในซุ้มไม้มีหลังคา โดยป้ายนี้มีการระบุชัดเจนว่าเจดีย์กู่กุดองค์นี้ สร้างโดยพระนางจามเทวี ในพุทธศตวรรษที่ ๑๓ บอกรูปขนาดความกว้าง ความยาว ความสูง และลักษณะคร่าวๆของเจดีย์ไว้ ทั้งนี้จะสังเกตได้จากตำนานต่างๆที่มีข้อมูลเกี่ยวกับอาณาจักรหริภุญไชยและพระนางจามเทวีนั้น

ไม่ได้มีการกล่าวถึงว่าพระนางจามเทวีได้สร้างวัดนี้ ทั้งนี้ป้ายนี้ไม่มีการระบุชื่อของผู้จัดทำหรือผู้รับผิดชอบจึงไม่สามารถสืบค้นถึงแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการอ้างอิงถึงความน่าเชื่อถือของข้อมูลได้

ภาพประกอบที่ 65 ป้ายข้อมูลเจดีย์กู๊ด ไม่ทราบผู้จัดทำ

2.1.8. ป้ายข้อมูลเจดีย์ทรงปราสาทในผังแปดเหลี่ยม ไม่ทราบผู้จัดทำ จำนวน 1 ป้าย

ป้ายข้อมูลไม่อีกชิ้นหนึ่งติดตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตกใกล้กับฐานของเจดีย์ทรงปราสาทยอดในผังแปดเหลี่ยม โดยติดตั้งอยู่ชิดกับด้านหลังของป้ายข้อมูลโลหะของสำนักงานจังหวัดลำพูนอย่างมาก จนไม่สามารถอ่านข้อมูลได้สะดวก มีข้อความในป้ายดังนี้

รัตนเจดีย์

สร้างโดยพระยาธรรมพิทักษ์ (วงศ์จามเทวี) ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ฐานล่างสุดรูปแปดเหลี่ยม เส้นผ่าศูนย์กลาง ๔.๕๐ เมตร สูงจรดยอด ๑๑.๕๐ เมตร

ป้ายไม้ไม่มีลักษณะการใช้วัสดุและรูปแบบการติดตั้งป้ายรวมทั้งการออกแบบเรียบเรียงข้อมูลคล้ายกับป้ายข้อมูลไม้ที่ติดตั้งใกล้กับฐานเจดีย์กู๊ดด้านทิศเหนือ ชิดกับศาลาหลังทิศตะวันตกของเจดีย์กู๊ด พบว่าใช้ข้อมูลจากตำนานมูลศาสนา²⁹⁶ในการอ้างอิงสำหรับการกำหนดชื่อโบราณสถานและเทียบอายุสมัย

²⁹⁶ กรมศิลปากร,ตำนานมูลศาสนา, (เชียงใหม่:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2544),181-182

ภาพประกอบที่ 66 ป้ายข้อมูลเจดีย์ทรงปราสาทยอดผดิวะแปดเหลี่ยม ไม่ทราบผู้จัดทำ

2.2 ป้ายข้อมูลที่ทำขึ้นจากวัสดุไม้ถาวร

ป้ายข้อมูลที่ทำขึ้นจากวัสดุไม้ถาวรนี้พบในบริเวณ โบราณสถานวัดกู่กุดทั้งหมด 6 ป้าย เป็นป้ายขนาดเล็กแสดงข้อมูลรหัสแบบตอบกลับเร็ว จำนวน 6 ป้าย ดังนี้

2.2.1 ป้ายข้อมูลแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็วจากสำนักศิลปากรที่ ๘ เชียงใหม่ จำนวน 1 ป้าย

ป้ายข้อมูลจากสำนักศิลปากรที่ ๘ จังหวัดเชียงใหม่ มีลักษณะเป็นป้ายทำจากโลหะสแตนเลส ทำทวลายบนพื้นผิว ถมลายด้วยสีดำ มีข้อมูลอยู่ 3 ส่วนคือ 1. ตราสัญลักษณ์ของหน่วยงานผู้รับผิดชอบ 2. รหัสแบบตอบกลับเร็ว 3. ข้อความระบุภาษาของสื่อให้ข้อมูล ป้ายข้อมูลจากสำนักศิลปากรที่ ๘ นี้เป็นป้ายข้อมูลชนิดที่นักท่องเที่ยวไม่สามารถรับข้อมูลผ่านทางโสตสัมผัสของตนเองได้โดยตรง แต่จะต้องมีอุปกรณ์ที่มีการเชื่อมต่อกับระบบอินเตอร์เน็ตในการอ่านรหัสและนำทางไปยังสื่อแสดงข้อมูลที่จัดเตรียมไว้ จากนั้นจึงรับชมสื่อที่จัดเตรียมไว้จากอุปกรณ์นั้น สื่อแสดงข้อมูลที่จัดทำไว้นั้นเป็นภาพยนตร์สารคดีอย่างสั้นมีทั้งหมด 3 ฉบับ โดยทั้งสามฉบับนั้นมีภาพเคลื่อนไหวที่เหมือนกันแต่เสียงบรรยายต่างภาษา กัน กล่าวคือ มีภาษาไทย ภาษาอังกฤษและภาษาจีน ภาพยนตร์สารคดีที่จัดทำไว้นั้นนอกจากจะเข้าถึงได้ผ่านการนำทางด้วยรหัสแบบตอบกลับเร็วที่ติดตั้งในแหล่งโบราณสถานแล้วนั้น ยังสามารถค้นหาและเข้าถึงได้ผ่านระบบของ YouTube ซึ่งทางสำนักศิลปากรที่ ๘ ได้ใช้บริการฝากไฟล์ภาพยนตร์สำหรับเผยแพร่แบบสาธารณะรวมทั้งมีการจัดทำช่องของทางสำนักศิลปากรที่ ๘ สำหรับให้ผู้ที่สนใจสามารถติดตามข่าวสารผ่านทาง YouTube ได้ พบว่าสำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่นั้นมีโครงการเผยแพร่ภาพยนตร์สารคดีสำหรับให้

ข้อมูลโบราณสถานผ่านทาง YouTube มาตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2559 โดยมีการจัดทำช่องทางสำหรับนำเสนอข้อมูลในวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2559 และมีการอัปโหลดภาพยนตร์สารคดีเกี่ยวกับโบราณสถานในจังหวัดลำพูนในวันที่ 25 ตุลาคม พ.ศ. 2559 ไฟล์ภาพยนตร์สารคดีนั้น มีความยาวไม่เกิน 5 นาที สามารถรับชมภาพยนตร์สารคดีที่ความละเอียดหลากหลายตามความเร็วของเครือข่ายอินเทอร์เน็ตของผู้ใช้งาน โดยรองรับความละเอียดสูงสุดที่ 1080p แต่ทั้งนี้พบว่าตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2559 มาจนถึงปีพุทธศักราช 2562 นั้นผู้ใช้งานสามารถรับชมภาพยนตร์สารคดีนี้ได้ผ่านทางการค้นหาจากคำสำคัญในเวปไซต์ www.youtube.com หรือจากแอปพลิเคชัน YouTube เท่านั้น ไม่สามารถเข้าถึงได้ผ่านการนำทางด้วยรหัสแบบตอบกลับเร็ว เนื่องจากแผ่นป้ายที่มีรหัสแบบตอบกลับเร็ว นั้นเพิ่งมีการนำมาติดตั้งในบริเวณ โบราณสถานในเดือนมกราคม พุทธศักราช 2563 ภาพยนตร์สารคดีนั้น มีทั้งหมด 3 ฉบับ คือ 1.ฉบับบรรยายภาษาไทย 2. ฉบับบรรยายภาษาอังกฤษ และ 3. ฉบับบรรยายภาษาจีน ในภาพยนตร์สารคดีนี้มีสื่อ 2 รูปแบบคือ 1. ภาพเคลื่อนไหว 2. เสียงบรรยาย โดยภาพเคลื่อนไหวนั้นเป็นชุดภาพเคลื่อนไหวเดียวกัน แต่เสียงบรรยายนั้นมีทั้งหมด 3 ภาษา สำหรับบทบรรยายให้ข้อมูลภาษาไทยในภาพยนตร์สารคดีนั้นมีดังนี้

‘วัดจามเทวีนั้นเป็นชื่อใหม่เพิ่งมาเรียกขานกันในสมัยที่สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ เดินทางมาสำรวจโบราณสถานเมืองเหนือในฐานะเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย เมื่อปีพุทธศักราช 2469 แล้วทรงยึดถือเอาตามตำนานจามเทวีวงศ์ว่าวัดนี้น่าจะเป็นที่บรรจุอัฐิของพระนางจามเทวี โดยพระราชโอรสทั้งสองคือพระเจ้าหันตยศและอนันตยศ โปรดให้สร้างขึ้นภายหลังจากถวายพระเพลิงพระราชมารดา ที่วัดป่ายางทรายแล้วได้นำอัฐิมาฝังไว้ในกุฎภายในวัดแห่งหนึ่งภายในทิศตะวันตกของเมืองแล้วหุ้มยอดเจดีย์ด้วยทอง จึงให้ชื่อกุฎแห่งนี้ว่า สุวรรณจัง โกฎ จากข้อสันนิษฐานดังกล่าวทำให้กรมพระยาคำรงฯ เปลี่ยนชื่อจาก วัดสันมหาพล ตามที่ชาวบ้านเคยเรียกกันมาแต่เดิม เป็น วัดจามเทวี เรียกเจดีย์สี่เหลี่ยมที่เคยเรียกกันติดปากว่า กุฎ มาเป็นสุวรรณจัง โกฎ วัดนี้คงถูกปล่อยให้ทิ้งร้างอยู่นาน จนกระทั่งพุทธศักราช 2479 พลตรีเจ้าจักรคำจรงค์ได้อาราธนาครูบาศรีวิชัยนักบุญแห่งล้านนา มาช่วยก่อสร้างโบสถ์ วิหาร กุฏิ ตลอดจนบูรณะปฏิสังขรณ์โบราณสถานที่สำคัญภายในวัดแล้วสถาปนาวัดจามเทวีขึ้นใหม่

เจดีย์กุฎ หรือ สุวรรณจัง โกฎก่อด้วยศิลาแลง ฐานล่างมีสามชั้น องค์เจดีย์มีลักษณะเป็นทรงสี่เหลี่ยม ซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไปห้าชั้นแต่ละชั้นมีซุ้มจรณะนำด้านละสามซุ้ม ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปยืนปางประทานอภัย ทำด้วยปูนปั้นหุ้มศิลาแลงแบบนูนสูง รวมทั้งหมด หกสิบองค์

น่าจะหมายถึงจำนวนของพระอรหันต์ หกสิบรูปที่บรรลุนิพพานในพรรษาแรกของการตรัสรู้ของ พระพุทธเจ้า พระเจดีย์องค์นี้ถือเป็นแบบสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญยิ่งในศิลปกรรมหรือบุญชัย เพราะเป็นต้นแบบให้แก่เจดีย์ในภาคเหนือหลายองค์ เคยพบร่องรอยเจดีย์แบบนี้ที่เวียงท่ากาน เวียง มโน และนิยมสร้างสมัยต่อมาในแคว้นล้านนาและสุโขทัย เช่น วัดเจดีย์เหลี่ยม เวียงกุมกาม จังหวัด เชียงใหม่ วัดพญาวัด จังหวัดน่าน วัดมหาธาตุ จังหวัดสุโขทัย

รัตนเจดีย์ เจดีย์แปดเหลี่ยมถูกเรียกว่ารัตนเจดีย์ และระบุว่าสร้างโดยพญาสรพลสิทธิ์ ความ สวยงามของเจดีย์องค์นี้ปรากฏอยู่ที่พระพุทธรูปประทับยืนภายในซุ้มจรนันทังแปดทิศ พบทั้งองค์ พระวรกายทำด้วยปูนปั้นและพระพักตร์ปูนปั้น กับพระวรกายปูนปั้นกับพระพักตร์ดินเผา ยังคงมี เศียรของพระสกุลช่างคุปตะ-ทวารวดีอย่างชัดเจน กระทำปางเสด็จลงจากดาวดึงส์อันเป็นปางยอด นิยมของศิลปะที่ได้รับอิทธิพลมาจากสมัยทวารวดี เจดีย์แปดเหลี่ยมสำคัญอย่างไรและหมายถึง อะไร นักโบราณคดีตีความว่า หมายถึง มรรคมืองค์แปด การกราบนมัสการเจดีย์ ก็หมายถึงการบูชา พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเพื่อเป็นอนุสติเตือนให้รำลึกถึงหนทางเข้าสู่มรรคผลนิพพาน ซึ่งจะต้องดำเนิน ไปด้วยสัมมาแปดประการ ส่วนความสำคัญของรัตนเจดีย์ก็คือ รัตนเจดีย์ได้ส่ง อิทธิพลด้านรูปแบบของเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมนี้ให้แก่สถาปัตยกรรมสมัยต่างๆ ในยุคต่อมา ได้แก่ สมัยล้านนา ยกตัวอย่างเช่น เจดีย์ที่เวียงท่ากาน เวียงกุมกาม กับอีกหลายองค์ในนครเชียงใหม่ และ อีกสกุลช่างหนึ่งคือ ศิลปะอุทองก็มีการรับเอาอิทธิพลของเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมไปประยุกต์พัฒนาใช้ ต่อ โดยเพิ่มขยายส่วนฐานให้ยืดยาวสูงขึ้น แต่เค้าโครงโดยรวมยังคงสะท้อนให้เห็นว่าหนีไม่พ้น การหยิบยืมเอารูปทรงของรัตนเจดีย์ไปเป็นแบบ เจดีย์สมัยอุทองเหล่านี้กระจัดกระจายอยู่ทั่วภาค กลาง แลบเมืองชัยนาท ลพบุรี สุพรรณบุรีและอยุธยา

จากบทบรรยายพบว่าให้ข้อมูลเกี่ยวกับที่มาของชื่อวัดในปัจจุบัน สภาพของโบราณสถาน ขณะที่ยพบ การบูรณะปฏิสังขรณ์ รูปแบบสถาปัตยกรรมของเจดีย์กู่กุด การสันนิษฐานความหมาย เชิงสัญลักษณ์ของจำนวนพระพุทธรูปที่ประดิษฐานในซุ้มจรนันทัง ความสำคัญของเจดีย์กู่กุดในฐานะ การเป็นต้นแบบที่ส่งอิทธิพลทางด้านรูปแบบให้กับเจดีย์องค์อื่น ข้อมูลพื้นฐานและรูปแบบของ เจดีย์ทรงปราสาทยอดในผังแปดเหลี่ยม การกำหนดชื่อให้เจดีย์ ผู้สร้าง การสันนิษฐานความหมาย เชิงสัญลักษณ์จากจำนวนด้านของเจดีย์ ความสำคัญของเจดีย์ทรงปราสาทยอดในผังแปดเหลี่ยมที่ส่ง อิทธิพลด้านรูปแบบศิลปะให้กับเจดีย์องค์อื่นๆ ทั้งนี้ไม่พบว่ามีกรกล่าวถึงข้อมูลเกี่ยวกับ ประวัติศาสตร์ศิลปะแต่อย่างใด ไม่ว่าจะเป็นการอธิบายถึงลักษณะรูปแบบของสถาปัตยกรรมและ

ส่วนประดับตกแต่ง ว่าจะจะได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะใด มีพัฒนาการอย่างไร เพื่อที่จะสามารถนำมาสอบทานกับข้อมูลประวัติศาสตร์และ โบราณคดีที่มีอยู่ว่าสอดคล้องกันหรือไม่อย่างไร อันจะเป็นการให้ข้อมูลที่มีความถูกต้องแม่นยำแก่นักท่องเที่ยวและผู้สนใจ ซึ่งอาจนำไปพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับโบราณสถานและทำให้เห็นถึงความสำคัญของวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะต่อไป

ภาพประกอบที่ 67 ป้ายแสดงข้อมูลรหัสแบบตอบกลับเร็วจากสำนักศิลปากรที่ ๘ เชียงใหม่ ติดตั้งอยู่ใกล้กับป้ายให้ข้อมูลแบบติดตั้งถาวรของ บ.ทรวงและ บ.โทเทิลแอนด์เซสฯ

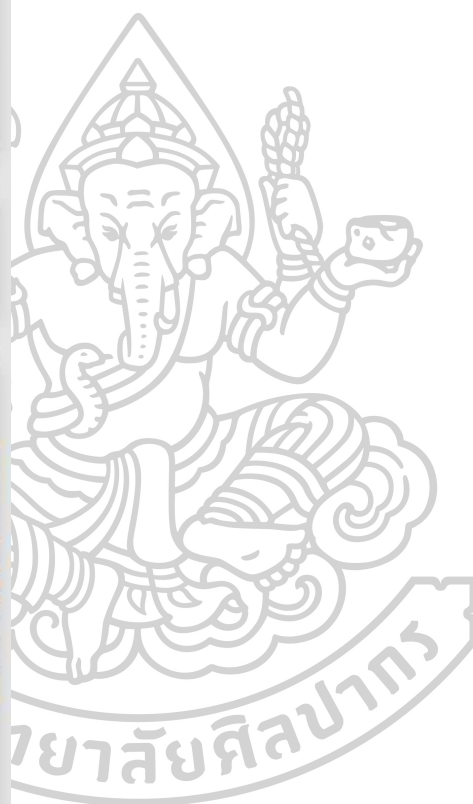
2.2.2. ป้ายข้อมูลแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็วจาก โครงการ Lamphun Connect โดยเทศบาลเมืองลำพูน

ป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็วจากโครงการ Lamphun Connect นี้ มีการติดตั้งภายในโบราณสถานทั้งหมด 5 แห่ง ป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็วนี้เป็นป้ายกึ่งถาวร มีความสูงประมาณ 1.2 เมตร กว้างประมาณ 30 เซนติเมตร ยาวประมาณ 45 เซนติเมตร สามารถเคลื่อนย้ายได้ วัสดุที่ใช้ทำเสาป้ายและฐานเป็นวัสดุเหล็กกล้าไร้สนิมยึดติดกับก้อนอิฐคอนกรีตด้วยตะปูเกลียว ฐานรองแผ่นป้ายนั้นทำมาจากพลาสติกใส ตัวแผ่นป้ายทำจากกระดาษเคลือบกันน้ำพิมพ์ข้อมูลลงไปดังนี้ 1. ภาพขนาดเล็กสื่อถึงแอปพลิเคชันในการแสดงผล 2. ชื่อโครงการในการทำป้ายให้ข้อมูล 3. รหัสแบบตอบกลับเร็ว 4. ชื่อสถานที่ที่ให้ข้อมูล 5. รหัสในการจัดทำป้าย 6. ข้อมูลการนำทางด้วยรหัสแบบตอบกลับเร็วเพื่อทำการดาวน์โหลดและติดตั้งแอปพลิเคชัน 7. ชื่อโบราณสถานที่ติดตั้งป้ายข้อมูล โดยขนาดพื้นที่ของการแสดงข้อมูลนั้นแตกต่างกัน มีการใช้พื้นที่ขนาดใหญ่บนป้ายเพื่อแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็วสำหรับการนำทางไปยังสื่อแสดงข้อมูลแบบออนไลน์ ส่วนพื้นผิว

ด้านบนนั้นมีการนำแผ่นพลาสติกใสที่มีความหนาพอประมาณมาครอบทับตัวแผ่นป้ายอีกทีเพื่อ ความคงทนถาวร จากการทดลองใช้งานพบว่า รหัสแบบตอบกลับเร็วที่แสดงบนป้ายนี้ มีการ ตอบสนองที่รวดเร็ว เมื่อทำการสแกนด้วยแอปพลิเคชัน โดยเฉลี่ยจะใช้เวลาประมาณไม่เกิน 3 วินาที ในการนำทางไปยังเว็บเพจสำหรับการนำเสนอข้อมูล รหัสแบบตอบกลับเร็วนี้บรรจุข้อมูล URL ของเว็บเพจนำเสนอข้อมูล สามารถเรียกใช้งานการนำทางได้จากหลายแอปพลิเคชัน ทั้ง แอปพลิเคชันในการอ่านรหัสแบบแท่งหรือรหัสแบบตอบกลับเร็วโดยทั่วไป แอปพลิเคชัน LINE แอปพลิเคชัน Google Lens และแอปพลิเคชันเฉพาะในการนำเสนอข้อมูลที่ถูกจัดทำแนะนำให้ใช้ งานคือ แอปพลิเคชัน Connect ซึ่งสามารถนำเสนอและแสดงผลลูกเล่นต่างๆ ได้สมบูรณ์ที่สุดเมื่อ เทียบกับแอปพลิเคชันอื่น โดยสามารถควบคุมความปลอดภัยเพื่อรับฟังเสียงบรรยายได้ ในขณะที่การแสดงผลด้วยเว็บเพจผ่านแอปพลิเคชันเรียกดูเว็บไซต์ หรือ เว็บเบราว์เซอร์ อื่นๆ นั้นจะ ไม่สามารถเรียกใช้งานปุ่มควบคุมและรับฟังเสียงบรรยายได้ ในเว็บเพจสำหรับการนำเสนอข้อมูล นั้น มีข้อมูลทั้งหมด 3 ประเภทดังนี้ 1. ตัวอักษร 2. ภาพถ่ายของโบราณสถานแต่ละแห่ง 3. ภาพแผนที่ ที่ 4. เสียง ทั้งนี้แต่ละหน้านั้นให้ข้อมูลดังนี้

2.2.2.1. หน้าโฮมเพจจากแอปพลิเคชัน Connect (ดูภาพประกอบที่ 63)

หน้าเว็บเพจนี้สามารถเข้าชมได้เมื่อดาวน์โหลดแอปพลิเคชันมาติดตั้งเรียบร้อยแล้วและกด เรียกดูข้อมูลโบราณสถาน ตามรายการโบราณสถานที่มีการบรรจุไว้ในหมวดหมู่ท่องเที่ยว ซึ่งไม่ สามารถเรียกใช้งาน URL โดยตรงได้ หน้าโฮมเพจนี้มีการนำเสนอข้อมูลทั้งหมด 2 รูปแบบ คือ 1. รูปภาพ 2. ตัวอักษร ทั้งนี้หน้าโฮมเพจนั้น สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ส่วนคือ ส่วนแรกแสดง ภาพถ่ายของโบราณสถานในปัจจุบันและแสดงจำนวนผู้ติดตามข้อมูลข่าวสารของโบราณสถาน แห่งนี้ผ่านแอปพลิเคชันนี้ ส่วนที่สองเป็นไอคอนรูปแผนที่ สำหรับกดนำทางไปยังหน้าแสดงแผนที่ ของโบราณสถาน และส่วนที่สามเป็นส่วนแสดงข้อมูลโบราณสถานอย่างย่อ

ภาพประกอบที่ 68 หน้าโฮมเพจแสดงข้อมูลวัดที่ถูกดูจากแอปพลิเคชัน Connect

2.2.2.2. หน้าเว็บเพจประวัติโบราณสถาน โดยย่อ (ดูภาพประกอบที่ 64)

หน้าเว็บเพจนี้จะแสดงผลเมื่อมีการกดนำทางจากหน้าโฮมเพจ บริเวณกล่องข้อมูลด้านล่างของเพจ เว็บเพจนี้ไม่สามารถเข้าถึงได้จากช่องทางอื่น จะแสดงผลผ่านทางแอปพลิเคชัน Connect

เท่านั้น มีการนำเสนอข้อมูลทั้งหมด 2 รูปแบบ คือ 1. รูปภาพ 2. ตัวอักษร ทั้งนี้หน้าเว็บเพจนี้ให้ข้อมูลดังนี้

‘วัดจามเทวี

วัดจามเทวี เป็นวัดเก่าแก่ที่สำคัญมาตั้งแต่สมัยล้านนาไทย ชาวบ้านเรียกกันว่า วัดกู่กุด บางแห่งก็ว่าพระนางจามเทวีทรงสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.1292 โดยใช้ช่างฝีมือชาวขอม บ้างก็ว่าเจ้านันทยศและเจ้ามหันตยศ ราชโอรสของพระนางจามเทวี ได้สร้างขึ้นเพื่อบรรจุอัฐิของพระนางลักษณะองค์พระเจดีย์ที่ประดิษฐานในวัดเป็นสี่เหลี่ยมแบบพุทธคยาในประเทศอินเดีย แต่ละด้านมีพระพุทธรูปยืนปางประทานพรอยู่เป็นชั้นๆ ภายในพระเจดีย์บรรจุอัฐิของพระนางจามเทวี ปฐมกษัตริย์แห่งนครทริภุชชัย ต่อมาจะเป็นสมัยใดไม่ทราบแน่ชัดยอดพระเจดีย์ได้หักหายไป ชาวบ้านจึงเรียกว่ากู่กุด พระเจดีย์องค์นี้มีชื่อเป็นทางการว่า พระเจดีย์สุวรรณจังโกฏิ

ที่อยู่: ถนนจามเทวี ตำบล ในเมือง

อำเภอเมืองลำพูน ลำพูน 51000

เปิด ทุกวัน ตั้งแต่เวลา 8.00-17.00 น.

ทำการ:

โทรศัพท์:

สิ่งที่คุณห้ามพลาด เมื่อมาที่ วัดจามเทวี

บุชาวัตถุมงคลที่ระลึกพระนางจามเทวี

กษัตริย์ตรีแห่งอาณาจักรทริภุชชัย ปลูก

เสกจากพระเกจิเมืองเหนือสามารถ

อาราธนาไว้ที่บ้านเพื่อความเป็นสิริมงคล’

จากข้อความในหน้านี้พบว่ามีการใช้ข้อมูลจากแหล่งเดียวกันกับป้ายให้ข้อมูลจากบริษัท โทเทิล แอ็กเซ็ส คอมมูนิเคชั่น จำกัด (มหาชน) ที่มีการนำเอาข้อมูลจากหนังสือทะเบียน โบราณวัตถุ

สถานทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๒²⁹⁷ มาใช้ โดยสังเกตจากจุดที่มีการอธิบายผิดและรูปแบบการนำเสนอเนื้อหาที่เหมือนกัน แต่ทั้งนี้ศักราชการสร้างนั้นกลับต่างไปจากในหนังสือคือกล่าวว่าเป็นเมื่อพุทธศักราช 1292 นอกจากนี้ยังเลือกเอาข้อมูลจากสองแหล่งมาใช้ร่วมกับ โดยไม่มีการวิเคราะห์ถึงความเป็นไปได้ของเนื้อเรื่องและเหตุในการสร้างเจดีย์ซึ่งอาจทำให้ผู้รับข้อมูลเกิดความสับสน ส่วนรูปแบบศิลปกรรมนั้นควรใช้การศึกษาทางวิชาการมาให้ข้อมูลมากกว่าการสันนิษฐานจากความคิดเห็นของตน อีกทั้งพบว่ามีการเน้นความสำคัญในเรื่องของการเช่าบูชาวัตถุมงคล โดยระบุว่าเป็นวัตถุมงคลที่ระลึกพระนางจามเทวี ที่มีการปลุกเสกจากพระเกจิเมืองเหนือ อีกทั้งยังมีการโฆษณาถึงคุณสมบัติของวัตถุมงคลเพื่อสร้างความเชื่อความศรัทธาให้แก่นักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมโบราณสถานโดยหวังผลด้านตัวเงินมากกว่าคุณค่าที่แท้จริงของโบราณสถานจนทำให้คุณค่าของโบราณสถานนั้นลดลงไป เมื่อคุณค่าที่แท้จริงลดลงไปก็จะทำให้เกิดการสร้างคุณค่าและกิจกรรมในรูปแบบอื่นขึ้นมาทดแทน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการอื่นอันไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อทั้งตัวโบราณสถานและนักท่องเที่ยวที่สนใจจะเรียนรู้ข้อมูลทางวิชาการ เมื่อคุณค่าใหม่ที่ถูกสร้างขึ้นและกิจกรรมนั้นถูกกระทำจนเป็นประเพณีไปแล้ว ประเพณีประดิษฐ์เหล่านี้อาจทำให้ผู้คนสนใจแต่เพียงการทำ “ตามประเพณี” จนลืมคุณค่าด้านรูปแบบศิลปกรรมที่เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์และแสดงคุณค่าที่แท้จริงที่สะท้อนผ่านงานศิลปกรรมเหล่านั้น ที่จะส่งผลต่อการสร้างจิตอนุรักษ์หรือการพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับโบราณสถานนั้นต่อไปได้

²⁹⁷ กรมศิลปากร, ทะเบียนโบราณวัตถุสถานทั่วราชอาณาจักร: เล่ม ๒ จังหวัดราชบุรี-จังหวัดชลบุรี, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2536), 341

☰

วัดจามเทวี

25 มี.ค. 2562

วัดจามเทวี

วัดจามเทวี เป็นวัดเก่าแก่ที่สำคัญมาตั้งแต่สมัยล้านนาไทย ชาวบ้านเรียกกันว่า วัดกู่กุด บางแห่งก็ว่าพระนางจามเทวีทรงสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.1292 โดยใช้ช่างฝีมือชาวขอม บ้างก็ว่าเจ้าอนันตยศและเจ้ามโหฬาร ราชโอรสของพระนางจามเทวี ได้สร้างขึ้นเพื่อบรรจุอัฐิของพระนาง สลักพระเจดีย์ที่ประดิษฐานในวัดเป็นศิลปะแบบพุทธศตวรรษที่ 12 แต่จะต่างมีพระพุทธรูปยืนปางประทานพรอยู่เป็นชั้นๆ ภายในพระเจดีย์บรรจุอัฐิของพระนางจามเทวี ปฐมกษัตริย์แห่งนครหริภุญชัย ต่อมาจะเป็นสมัยใดไม่ทราบแน่ชัดยอดพระเจดีย์ได้หักหายไป ชาวบ้านจึงเรียกวัดกู่กุด พระเจดีย์องค์นี้มีชื่อเป็นทางการว่า พระเจดีย์สุวรรณจังโกฐ

ที่อยู่: ถนน จามเทวี ตำบล โนเมือง อำเภอเมืองลำพูน ลำพูน 51000

เปิดทำการ: ทุกวัน ตั้งแต่เวลา 8:00-17:00 น.

โทรศัพท์: _____

สิ่งที่ควรห้ามพลาด เมื่อมาที่ วัดจามเทวี

บุชาวัดมงคลที่ระลึกพระนางจามเทวี กษัตริย์ตรีแห่งอาณาจักรหริภุญชัย ปลุกเสกจากพระเก็จเมืองเหนือสามารถอาราธนาไว้ที่บ้านเพื่อความเป็นสิริมงคล

ภาพประกอบที่ 69 หน้าเว็บเพจประวัติโบราณสถานโดยย่อ

2.2.2.3. หน้าแผนที่วัดกู่กุด (ดูภาพประกอบที่ 65)

หน้าเว็บเพจนี้แสดงภาพแผนที่โบราณสถานอย่างง่าย โดยจะแสดงเฉพาะโบราณสถานที่มีการจัดทำป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็วติดตั้งอยู่เท่านั้น และไม่สามารถเข้าถึงหน้าเพจนี้จากช่องทางอื่น มีข้อมูลทั้งหมด 2 รูปแบบ คือ 1. ภาพแผนที่ภายในโบราณสถาน 2. ตัวอักษร โดยให้ข้อมูลตัวอักษรดังนี้

แผนที่

ภาพรวม

รายชื่อจุดท่องเที่ยวต่างๆ ภายใน “วัดจามเทวี”

1. **รัตนเจดีย์** เป็นเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยม อันหมายถึง “มรรคมืองค์แปด” การกราบนมัสการเจดีย์ก็หมายถึงการบูชาพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเพื่อเป็นอนุสติเตือนให้รำลึกถึงหนทางเข้าสู่มรรคผลนิพพาน ซึ่งต้องดำเนินไปด้วย “สัมมาแปดประการ”
2. **เจดีย์กู่กู่** หรือ สุวรรณจังโกฏี เป็นเจดีย์ทรงปราสาทสี่เหลี่ยมซ้อนชั้นแบบปิรามิด (Stepped Pyramid) โดยการออกแบบได้รวมเอาสัญลักษณ์ของพุทธประวัติปางสำคัญทั้งสี่ปางมาไว้ด้วยกัน ได้แก่ ๑. ปางประสูติ (แสดงด้วยตัวมกรชูพวงอุบะสรงน้ำให้สิริมหายา) ปางตรัสรู้ (แสดงด้วยกรอบซุ้มจระนำมีลายกนกผัดกุดแทนศรีมหาโพธิ์) ปางประทานปฐมเทศนา (แสดงด้วยพระพุทธรูปยืน ๖๐ องค์ในปางยกมือแสดงธรรม) และปางปรินิพพาน (แสดงด้วยองค์สถูปิณะซ้อนชั้นตามมุมทั้งสี่) สัญลักษณ์เหล่านี้เป็นการสืบทอดของคตินิยมแบบทวารวดี
3. **พระวิหาร** บูรณะซ่อมแซม มาจาก กู่กุด ตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๕๑๕ โดย ครูบาศรีวิชัย โดยเมื่อบูรณะแล้วเสร็จ ชาวบ้านได้ทำบุญฉลองสมโภช “ปอยหลวง” ๑๕ วัน ๑๕ คืน แล้วได้ตั้งชื่อ “วัดจามเทวี”
4. **ต้นศรีมหาโพธิ์** นำมาจากประเทศอินเดียในปีพุทธศักราช 2502 โดยเป็นหน่อ จาก ต้นศรีมหาโพธิ์ ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้

5. โสงนัทศน์ครุบเจ้าศรวิชัย พททษภณัทสำหรับจตุแสดงเร่องราวเก่ยวกับครุบาศรวิชัย ลักษณะเป็น
อาคารไม้อันเดยวมได้ถุน อยู่ปรเวณค้ำนข้างใกล้กับอุโบสถ'

จากข้อความในหน้านี้พบว่ามีความพยายามถอดความหมายด้านประติมานวิทยาของ
โบราณสถานจากรูปแบบ ผังและองค์ประกอบอื่นๆที่ประดับตัวโบราณสถานซึ่งการออกแบบและ
การใส่สัญลักษณ์ทางประติมานวิทยาตอนสร้างเจดีย์องค์นี้กับในปัจจุบันอาจมีบริบทที่แตกต่างกันก็
ได้ พบว่าไม่มีการให้ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ศิลปะที่มีส่วนสำคัญมากในการกำหนดอายุ
โบราณสถานและให้ข้อมูลอื่นๆผ่านทางรูปแบบศิลปกรรมที่ยังคงมีให้เห็นอยู่ในแหล่ง

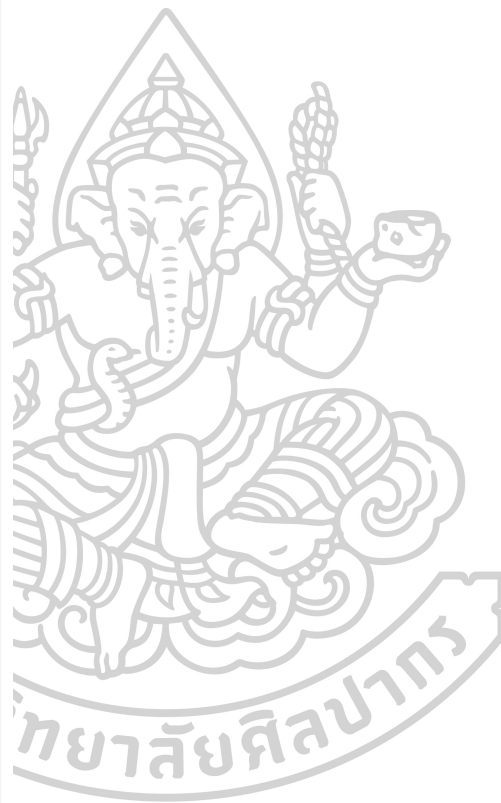

แผนที่
ภาพรวม

รายชื่อจุดท่องเที่ยวต่างๆ ภายใน
"วัดจามเทวี"

1. **รัตนเจดีย์** เป็นเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยม ชั้นกลางถึง "มรรคมีองค์แปด" การวางแบบมีลักษณะดีก็เหมือนเป็นการบูชาพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ เป็นอนุสรณ์เตือนให้จำไว้ถึงหนทางที่มุ่งระลึกรู้หนทาง ซึ่งต้องดำเนินไปด้วย "ปัญญาประกอบกรรม"
2. **เจดีย์คู่กุฎี** หรือ สุวรรณเจดีย์ เป็นเจดีย์ทรงปราสาทเจ็ดเหลี่ยมชั้นแปดเหลี่ยม (Seqaed Pyramid) โดยการออกแบบให้รวมเอาสัญลักษณ์ของพุทธประวัติปางสำคัญซึ่งปรากฏได้ทั้งหมดไว้แค่ ๓ ปางบวชสุต (แสดงด้วยส่วนทรงสูงรูปทรงสูงน้ำให้สีในหน้าขวา) บางลำพูี่ แสดงด้วยกรลศัณฐะรรมำมีลักษณะมีลักษณะ (แสดงด้วยพระพุทธรูปยืน ๒๐ องค์ในปางสมาธิและทรงธรรม) และปางปรีไถ่ชาน (แสดงด้วยองค์พระพุทธรูปยืนขึ้นตามแนวตั้งสี่) สัญลักษณ์เหล่านี้เป็นการสื่อของคตินิยมแบบทวารวดี
3. **พระวิหาร** รูปครึ่งกลมแบบมาจาก กุฎีคั้งค์ ปี พ.ศ. ๒๒๗๗ โดย ครูบาทบริจารี โดยเมื่อบูรณะแล้วเสร็จ ขาก้านได้ทำกุฎีรองลงมา "ป้อมหลวง" ๑๕ วัน ๑๕ คืน แล้วไว้ตั้งชื่อ "วัดจามเทวี"
4. **ต้นศรีมหาโพธิ์** นำมาจากประเทศอินเดียในปีพุทธศักราช 2502 โดยเป็นผลจาก ข้าราชการ ศรีมหาโพธิ์ ที่พระพุทธรูปเจ้าพิบูลย์
5. **โถงนิทานครอบครัววิชัย** ที่ตั้งกันแต่สำหรับจัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับครอบครัววิชัย ล้ำและเนิ่นยาว ใช้พื้นที่บริเวณใต้กุฎี อยู่บริเวณศาลข้างใกล้กับจุดจอดรถ

ภาพประกอบที่ 70 หน้าเว็บเพจแสดงแผนที่ภายในบริเวณวัดและสิ่งที่น่าสนใจต่างๆ

2.2.2.4. หน้าเว็บเพจเมื่อทำการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดติดตั้งที่ 1 ภายในวัดกุฎีด (รูปภาพประกอบที่ 67)

ป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็วจากโครงการ Lamphun Connect ณ จุดติดตั้งที่ 1 นี้ ติดตั้งอยู่ชิดกับฐานเจดีย์ทรงปราสาทยอดในผังแปลเหลี่ยมด้านทิศตะวันตก ติดกับป้ายโลหะของสำนักงานจังหวัดลำพูน เมื่อทำการนำทางผ่านรหัสแบบตอบกลับเร็ว นั้น จะนำทางไปยังเว็บเพจที่มีข้อมูลทั้งหมด 3 ประเภทคือ 1. คลิปเสียงบรรยาย 2. รูปภาพของโบราณสถานในปัจจุบัน 3. ข้อมูลตัวอักษร สำหรับข้อมูลส่วนแรกจากด้านบนเพจเป็นรูปถ่ายของโบราณสถานนั้น มีการเลือกมาแสดงทั้งหมด 1 ภาพ ส่วนถัดมาเป็นข้อมูลเสียงบรรยาย ซึ่งสามารถกดปุ่มไอคอนรูปลำโพงเพื่อรับฟังเสียงบรรยาย และส่วนสุดท้ายเป็นข้อมูลตัวอักษร โดยข้อมูลที่แสดงในหน้านี้นี้มีดังนี้

ข้อมูลเสียงบรรยาย

‘รัตนเจดีย์

รัตนเจดีย์ ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของรัตนเจดีย์เป็นทรงแปดเหลี่ยม อันหมายถึง มรรคมิองค์แปด ตอนบนก็เป็นแปดเหลี่ยมซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไป แบ่งได้เป็นสามส่วนคือ ส่วนฐานเป็นทรงแปดเหลี่ยมซ้อนกันสองชั้น ถัดขึ้นไปเป็นชั้นบัวถลารองรับองค์เรือนธาตุ แต่ละด้านประดับซุ้มภายในประดิษฐานพระพุทธรูปประทับยืน ถัดจากตัวเรือนธาตุขึ้นไปเป็นบัวถลารองรับฐานแปดเหลี่ยมเดี่ยวๆ มีลักษณะลดทอนไม่ แต่แต่ละด้านมีซุ้มสามเหลี่ยม ภายในมีพระพุทธรูปปางนั่งสมาธิ ถัดขึ้นไปเป็นชั้นลวดบัวรองรับองค์ระฆังทรงกลม ส่วนยอดสุดหักหายไปแล้วเหลือแต่บัวกลุ่ม’

จากคลิปเสียงบรรยายข้อมูลของโบราณสถานนั้นพบว่า มีการกำหนดชื่อให้กับเจดีย์องค์นี้ว่า “รัตนเจดีย์” มีการให้ข้อมูลดังนี้ ชื่อของโบราณสถาน รูปแบบศิลปกรรมของโบราณสถาน ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของแผนผังโบราณสถาน ทั้งนี้จะพบว่าไม่มีการกล่าวถึงอายุสมัยของโบราณสถานนี้ อีกทั้งไม่มีการกล่าวถึงอิทธิพลทางศิลปะที่อาจเป็นแรงบันดาลใจในการออกแบบและสร้างสรรค์โบราณสถานนี้ หรือข้อมูลอื่นในแง่ประวัติศาสตร์ศิลปะ

ข้อมูลตัวอักษร

‘รัตนเจดีย์

ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของรัตนเจดีย์เป็นทรงแปดเหลี่ยม อันหมายถึง “มรรคมิองค์แปด” ตอนบนก็เป็นแปดเหลี่ยมซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไป แบ่งได้เป็น ๓ ส่วนคือ ส่วนฐานเป็นทรงแปด

เหลี่ยมซ้อนกันสองชั้น ถัดขึ้นไปเป็นชั้นบัวถลารองรับองค์เรือนธาตุ แต่ละด้านประดับซุ้มเคล็กภายในประดิษฐานพระพุทธรูปประทับยืน ถัดจากตัวเรือนธาตุขึ้นไป เป็นบัวถลารองรับฐานแปดเหลี่ยมเดี่ยว มีลักษณะลวดทอไม้ แต่ละด้านมีซุ้มทรงสามเหลี่ยม ภายในมีพระพุทธรูปประทับนั่งปางสมาธิ ถัดขึ้นไปเป็นชั้นลวดบัวรองรับองค์ระฆังทรงกลม ส่วนยอดสุดหักหายไปแล้วเหลือแต่บัวกลม

ในแง่ของอัญมณีภาพนั้น ปรากฏอยู่ที่พระพุทธรูปประทับยืนภายในซุ้มจรนำทั้งแปดทิศ พบทั้งองค์พระวรกายทำด้วยปูนปั้นและพระพักตร์ปูนปั้น กับพระวรกายปูนปั้นกับพระพักตร์ดินเผา ในกรณีของพระพักตร์ดินเผานั้นหล่อจากแม่พิมพ์ชนิดที่ต้องใช้ช่างฝีมือระดับปรมาจารย์ จึงหล่อได้คมกริบเช่นนี้ สุนทรียะขององค์พระปฏิมามีความงามอย่างไม่มีที่ติ ยังคงมีเค้าของพระสกุลช่างคุปตะ-ทวารวดีอย่างชัดเจน นับแต่การครองจีวรห่มคลุมเรียบปิดพระอังสาสองข้าง ปล่อยชายจีวรบางแนบลำพระองค์แลเห็นกล้ามเนื้อและองค์พระสรีระที่งามสง่าได้สัดส่วนลงตัว พระหัตถ์ทั้งสองข้างยกขึ้นจีบนิ้วเป็นวงกลม (นักเลงพระเรียกคิคน้ำมนต์) กระจ่าปางเสด็จลงจากดาวดึงส์ อันเป็นปางยอดนิยมของศิลปะที่ได้รับอิทธิพลมาจากสมัยทวารวดี

พระพักตร์มีความอ่อนหวานแต่ก็ทรงไว้ซึ่งพลังอำนาจอยู่ในที คิ้วตอเป็นปีกกา ตาโปนจมูกใหญ่ ปากหนาได้รูป ไม่แข็งกระด้างแบบศิลปะลพบุรีซึ่งขาดชีวิตจิตใจ ในทางกลับกัน พระดินเผาของรัตนเจดีย์เต็มไปด้วยความมีชีวิตชีวา คูอาหาญ เรืองรอง

นอกเหนือจากจะมีเศียรพระดินเผาชิ้นเยี่ยมที่สุดในอุษาคเนย์แล้ว รัตนเจดีย์ยังได้ขึ้นชื่อว่าเป็น “ต้นแบบ-แม่แบบ” ให้แก่เจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมทั้งหมดที่ปรากฏอยู่ในประเทศไทย

เพราะก่อนหน้านั้น ยังไม่เคยมีการทำเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมมาก่อน หรือมาตรแม้ว่าเคยมีมาในสมัยทวารวดี แต่ก็ไม่เหลือหลักฐานให้เห็นอีกแล้ว ฉะนั้น “รัตนเจดีย์” จึงได้ขึ้นชื่อว่าเป็นเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมที่เก่าที่สุดในประเทศไทยที่ยังหลงเหลืออยู่

เจดีย์แปดเหลี่ยมสำคัญอย่างไร และหมายถึงอะไร นักโบราณคดีตีความว่าหมายถึง “มรรคมีองค์แปด” การกราบนมัสการเจดีย์ก็หมายถึงการบูชาพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเพื่อเป็นอนุสติเตือนให้รำลึกถึงหนทางเข้าสู่มรรคผลนิพพาน ซึ่งต้องดำเนินไปด้วย “สัมมาแปดประการ”

ปี พ.ศ. ๒๔๖๕ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยเสด็จตรวจมณฑลพายัพ ได้ทรงขอร้องมิให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยสร้างเจดีย์องค์ใหม่ครอบทับพระเจดีย์สององค์นี้ พร้อมกับยกโบราณสถานร้างขึ้นเป็นวัดจามเทวี ครูบาสร้างวิหารหลวงประดิษฐานพระรัตนเจดีย์ และรักษาอาการอาพาธ ณ บันปลายชีวิตที่วัดแห่งนี้ ทำให้วัดจามเทวีเป็นวัดหนึ่งใน ๗ แห่งที่มีกู่อิฐครูบาและยังเหลือกุฏิไม้สมัย ร.๗ ไว้เป็นอนุสรณ์ (เพ็ญสุภา สุขคตะ, 2561)

จากข้อมูลตัวอักษรในเว็บเพจนี้พบว่ามีกรให้ข้อมูลเกี่ยวกับโบราณสถานดังนี้ ชื่อของสถาปัตยกรรม รูปแบบทางศิลปกรรมของเจดีย์องค์นี้ ความหมายเชิงสัญลักษณ์จากการออกแบบ แผนผังสถาปัตยกรรม เทคนิคการก่อสร้างและงานประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม อิทธิพลทางศิลปะที่อาจมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับโบราณสถานแห่งนี้ ลักษณะงานประดับตกแต่งเจดีย์และรูปแบบศิลปะอันเป็นเอกลักษณ์ นอกจากนี้ยังเสนอข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับการเป็นแม่แบบของเจดีย์ในผังแปลเหลี่ยมที่เก่าที่สุดในประเทศไทยที่หลงเหลืออยู่ ข้อมูลการบูรณะวัดนี้และแผนการบูรณะในสมัยครูบาศรีวิชัย ประวัติครูบาศรีวิชัยส่วนที่เกี่ยวข้องกับวัดกู่กุดแห่งนี้ ทั้งนี้จะสังเกตเห็นได้มีการระบุชื่อให้กับเจดีย์ที่ไม่มีชื่อ ที่แม่แต่ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ หรือตำนานต่างๆก็มิได้มีเรื่องราวของวัดนี้บันทึกไว้โดยตรง ทำให้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับประวัติของเจดีย์องค์นี้มีน้อยมาก แต่ทั้งนี้เว็บเพจนี้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบศิลปกรรมและใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะในการพยายามอธิบายถึงประวัติของเจดีย์องค์นี้จากการศึกษาและเปรียบเทียบรูปแบบศิลปกรรมทั้งตัวสถาปัตยกรรมเองและงานประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม ซึ่งสามารถให้ข้อมูลเพิ่มเติมได้บางส่วน แต่ก็ยังมีได้มีการระบุอายุสมัยของตัวเจดีย์ทรงปราสาทยอดในผังแปลเหลี่ยมไว้ นอกจากนี้มีการเสนอแนวคิดที่ว่าเจดีย์องค์นี้อาจเป็นเจดีย์ทรงปราสาทยอดในผังแปลเหลี่ยมที่เก่าแก่ที่สุดในประเทศไทยที่หลงเหลืออยู่ และยังมีอิทธิพลในฐานะต้นแบบของเจดีย์ทรงปราสาทยอดในผังแปลเหลี่ยมให้กับเจดีย์ในผังแปลเหลี่ยมทั้งหมดที่มีอยู่ในประเทศไทย ทั้งนี้แนวคิดนี้ควรพิจารณาองค์ประกอบอื่นร่วมด้วย เช่น ขนาดและตำแหน่งที่ตั้งขององค์เจดีย์รวมถึงผังของศาสนสถานที่อยู่ไม่สนับสนุนแนวคิดนี้ อีกทั้งผังแบบแปลเหลี่ยมนั้นอาจจะไม่มีนัยสำคัญด้านการแบ่งแนวคิหรือคติธรรมไว้ก็ได้ เนื่องจากรูปทรงแปลเหลี่ยมนั้น เมื่อพิจารณาจากภาคตัดขวางแล้วจะพบว่ามีควมคล้ายคลึงกับรูปทรงที่มีผังสี่เหลี่ยม หกเหลี่ยม สิบสองเหลี่ยม คือ สามารถขีดเส้นแบ่งครึ่งของผังได้ โดยที่รูปแบบทั้งสองผังนั้นสมมาตรกัน มีจำนวนด้านและมุมที่เท่ากัน ทำให้การออกแบบโครงสร้างและส่วนประดับตกแต่งนั้นทำได้ง่ายหากต้องการให้มีความสมมาตรกันทั้งสองส่วน

ภาพประกอบที่ 71 ป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็ว ลำดับที่ 1 ติดตั้ง ณ บริเวณฐานเจดีย์ทรงปราสาทในฝั่งแปดเหลี่ยมด้านทิศตะวันตก

พระพิฆเนศวร์มีความสำคัญมากแต่ก็ทรงไว้
ซึ่งพลังอำนาจอยู่ในมือ จึงต้องเป็นนิกร ทาไป
จนถูกใจปากจนได้รูป ไม่เพียงแต่เพียง
ศิลปะประติมากรรมชีวิตจิตใจ ในทางลับกัน
พระคิรีและพระคิรีที่เมืองจันทบุรีด้วยทวารบาลที่วัด
จาม อุทยานใหญ่ เรืองรอง

นอกจากนี้จากจะมีคือพระคิรีและขึ้น
เขียนที่สุดในอุษาคเนย์ วัดจามเทวีได้เขียนชื่อ
ว่าเป็น "วัดจาม-แปดเหลี่ยม" โห้ว่าวัดนี้ทรงแปด
เหลี่ยมจึงมีชื่อที่ปรากฏอยู่ในประเทศไทย
เพราะก่อนหน้านั้น ยังไม่เคยมีการทำ
เจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมมาก่อน หรือบางคนเห็นว่า
เคยมีมาในสมัยทวารวดี แต่ก็ไม่เหลือหลักฐานให้
เห็นอีกแล้ว จะนับ "วัดจามเทวี" ซึ่ง สืบเชื้อว่า
เป็นเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมที่เก่าที่สุดใน
ประเทศไทยที่หลงเหลืออยู่

เจดีย์แปดเหลี่ยมสำคัญอย่างไร และ
หมายถึงอะไร นักโบราณคดีมีความว่าหมายถึง
"นพทศเมืองแปด" การกราบในเจดีย์การเจดีย์ก็
หมายถึงการบูชาพระธรรมคำสั่งสอนของ
พระพุทธเจ้าให้เป็นอนุสรณ์เตือนให้ทำสิ่ง
กลางเข้าสู่ราชสมบัติพทาน ซึ่งต้องทำเนียบไป
ด้วย "สิ่งมาแปดประการ"

ปี พ.ศ. ๒๕๖๒ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า
ราชูปถัมภ์ เสด็จขึ้นครองราชย์ประเทศไทยเสด็จ
ทรงสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า ได้ทรงพระบัญชาให้
วัดจามเทวีเจดีย์องค์ใหม่ครอบทับพระเจดีย์องค์
องค์นี้ พร้อมกับยกใบชาสถานร้างขึ้นเป็นวัด
จามเทวี อุโบสถวิหารหลวงประดิษฐานรัตน
เจดีย์ และรักษาอาคารอาศรม นับปลายชีวิตที่
วัดแห่งนี้ ทำให้วัดจามเทวีเป็นวัดที่มี ๘ แห่ง
ที่มีอยู่คู่กรุงและยังเหลืออยู่ได้สมัย ร.๘ ไปเป็น
อนุสรณ์ ให้ดูสุมา สุพุทธะ, 2561)

ภาพประกอบที่ 72 หน้าเพจให้ข้อมูลเมื่อนำทางด้วยรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดที่ 1

2.2.2.5. หน้าเว็บเพจเมื่อทำการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดติดตั้งที่ 2 ภายในวัดกุฎีดอก (ดูภาพประกอบที่ ๑๑)

ป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็วจากโครงการ Lamphun Connect ณ จุดติดตั้งที่ 2 นี้ ติดตั้งอยู่บริเวณศาลาไม้ขนาดเล็กหลังทิศตะวันออก ที่ตั้งอยู่ด้านทิศเหนือของฐานเจดีย์กุฎีดอก เมื่อทำการนำทางผ่านรหัสแบบตอบกลับเร็วนี้ จะนำทางไปยังเว็บเพจที่มีข้อมูลทั้งหมด 3 ประเภทคือ 1. คลิปเสียงบรรยาย 2. รูปภาพของโบราณสถานในปัจจุบัน 3. ข้อมูลตัวอักษร สำหรับข้อมูลส่วนแรกจากด้านบนเพจเป็นรูปถ่ายของโบราณสถานนั้น มีการเลือกมาแสดงทั้งหมด 1 ภาพ ส่วนถัดมาเป็นข้อมูลเสียงบรรยาย ซึ่งสามารถกดปุ่มไอคอนรูปลำโพงเพื่อรับฟังเสียงบรรยาย และส่วนสุดท้ายเป็นข้อมูลตัวอักษร โดยข้อมูลที่แสดงในหน้านี้มีดังนี้

ข้อมูลเสียงบรรยาย

‘เจดีย์กุฎีดอก หรือสุวรรณจังโกฏ
เจดีย์กุฎีดอกหรือสุวรรณจังโกฏ สุวรรณจังโกฏเจดีย์หรือกุฎีดอก เชื่อว่าสร้างขึ้นก่อนรัตนเจดีย์ เนื่องจากยังคงใช้ศิลาแลงเป็นวัสดุโครงสร้างหลัก ในขณะที่รัตนเจดีย์ใช้โครงสร้างอิฐล้วนๆ ส่วนรูปแบบสถาปัตยกรรมของสุวรรณจังโกฏ เป็นทรงปราสาทสี่เหลี่ยมซ้อนชั้นแบบปรางค์ ลดหลั่นจากใหญ่ไปหาเล็กและมีการตกแต่งตามมุมทั้งสี่ของแต่ละชั้น ลักษณะเช่นนี้คล้ายกับพัฒนาการของปราสาทขอม ในขณะเดียวกันบางท่านเห็นว่าคล้ายคลึงกับ “ละ” ของจีน รวมไปถึงผู้กล่าวว่า กุฎีดอกน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากเจดีย์พุทธคยา’

จากข้อมูลเสียงบรรยายนั้นพบว่ามีทำให้ข้อมูลดังนี้ ชื่อของโบราณสถาน การกำหนดอายุแบบคร่าวๆ โครงสร้างและวัสดุที่ใช้สร้างโบราณสถาน รูปแบบศิลปกรรมของโบราณสถาน ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับที่มาของรูปแบบสถาปัตยกรรม ทั้งนี้เมื่อพิจารณาพบว่าไม่มีเอกสารใดกล่าวถึงชื่อเฉพาะของเจดีย์กุฎีดอกเลยจึงไม่อาจจะตั้งชื่อเจดีย์ทางทิศตะวันตกของเมืองลำพูนตามตำนานจามเทวีวงศ์และมูลศาสนา ว่า “สุวรรณจังโกฏ” ได้ ส่วนรูปแบบของส่วนประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมนั้นพบว่ามีคล้ายคลึงกับเจดีย์ทรงปราสาทขอมในฝั่งแปดเหลี่ยมมาก จึงควรมีอายุสมัยใกล้เคียงกันโดยวัสดุที่ใช้สร้างนั้นอาจหาในช่วงเดียวกันได้ สำหรับรูปแบบศิลปกรรมนั้นเนื่องจากไม่พบเจดีย์รูปแบบนี้ที่มีขนาดและตำแหน่งที่ตั้งที่คล้ายคลึงกับเจดีย์องค์นี้เลย แต่ทั้งนี้อาจสร้างขึ้นด้วยแนวคิดเดียวกันคือ เรือนฐานันดรสูง ซึ่งเป็นอาคารที่มีการซ้อนชั้นกันขึ้นไปดังที่พบในการสร้างอาคารประธานและศาสนสถานอื่นๆ ในช่วงเวลาเดียวกันหรือก่อนหน้านั้น ทั้งนี้การ

เปรียบเทียบนั้นควรมีการเปรียบเทียบแนวคิดในการวางผัง บริบททางความเชื่อ บริบททางสังคม และองค์ประกอบอื่นๆเพิ่มเติมช่วยในการศึกษาถึงที่มาของรูปแบบศิลปกรรม

ข้อมูลตัวอักษร

เจดีย์กู่กุฎหรือสุวรรณจังโกฏ

สุวรรณจังโกฏเจดีย์ หรือ กู่กุฎ เชื่อว่าสร้างขึ้นก่อนรัตนเจดีย์ เนื่องจากยังคงใช้ศิลาแลงเป็นวัสดุ โครงสร้างหลัก ในขณะที่รัตนเจดีย์ใช้โครงสร้างอิฐล้วนๆ ส่วนรูปแบบสถาปัตยกรรมของสุวรรณจังโกฏเป็นทรงปราสาทสี่เหลี่ยมซ้อนชั้นแบบปิรามิด (Stepped Pyramid) ลดหลั่นจากใหญ่ไปหาเล็กและมีการตกแต่ง
 สถูปีกะตามมุมทั้งสี่ของแต่ละชั้น ลักษณะเช่นนี้คล้ายกับพัฒนาการของปราสาทขอม ในขณะเดียวกันบางท่านเห็นว่าคล้ายคลึงกับ “ละ” ของจีน รวมไปถึงผู้กล่าวว่ากู่กุฎน่าจะได้รับอิทธิพลจากเจดีย์พุทธคยา

ประเด็นการเรียกชื่อ “กู่กุฎ” หรือ “กู่กุด” นี้ ปราชญ์สยามส่วนใหญ่ ไม่ว่า เสฐียรโกเศศ สมเด็จพระยาตำรากรมราชานุภาพ สมเด็จพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ต่างทรงมีมติเห็นพ้องตรงกันว่า หมายถึง “ช่องกุฎ” หรือ “กุฎาคาร” เพราะลักษณะโดยรวมของสุวรรณจังโกฏนั้นเปิดเป็นช่องกุหาซุ้มพระถึง ๖๐ องค์ แม้แต่ไมเคิล ไพรท์ ยังมีความเห็นว่า คำว่า “กุฎ” ก็คือ “กุฑู” หรือ ช่องวงโค้งเกือกม้าสำหรับประดิษฐานรูปประติมากรรม ดังนั้นคำว่า “กู่กุด” จึงเป็นการเขียนขึ้นใหม่โดยความเข้าใจคลาดเคลื่อนของชาวบ้าน โดยเฉพาะชาวล้านนาเมื่ออ่านคำว่า “กุฎ” จะออกเสียงเป็น “กุด” เฉยๆ ไม่ใช่ “กุด-ติ” ทำให้คนรุ่นหลังไปตีความใหม่ว่าหมายถึงเจดีย์ที่ยอดหักคว้น โดยลืมนึกไปว่าเจดีย์ทั่วประเทศไทยเกือบ ๕๐% ที่มีอายุเก่าแก่เกินกว่าพันปี ย่อมไม่มีแห่งไหนเหลือยอดที่สมบูรณ์ทั้งสิ้น

ประวัติความเป็นมาของเจดีย์สุวรรณจังโกฏหรือกู่กุฎ ยังเป็นข้อถกเถียงกันอยู่สองความเห็นหลักซึ่งยังไม่มีข้อยุติ แนวทางแรกเป็นทฤษฎีของสมเด็จพระยาตำรากรมราชานุภาพ รวมทั้งนักโบราณคดีรุ่นเก่า อาทิ ศ.ปีแยร์ ดูปองต์ ศ.มจ.สุภัทรดิศ ดิศกุล ที่เสนอว่าเป็นเจดีย์สุวรรณจังโกฏภายในบรรจุพระอัฐิและ

พระสรีรางคารของพระนางจามเทวี ปฐมกษัตริย์แห่งนครหริภุญไชย สร้างโดยพระเจ้ามหันตยศ

พระราชโอรสแฝดพี่ ภายหลังจากที่ได้ถวายพระราชเพลิงศพพระราชมารดาที่วัดป่าบางทราย (สันป่าบางหลวง) อันเป็นทฤษฎีที่มีการยอมรับอย่างกว้างขวาง

ส่วนอีกแนวทางหนึ่งรศ.ดร.พิริยะ ไกรฤกษ์ เชื่อว่าเป็นเจดีย์ “สันมหาพล” สร้างโดยชาวละโว้หรือชาวกัมโพชที่ยกทัพมาทำสงครามธรรมยุทกับทริภุญไชยและเมื่อพ่ายแพ้แก่อาทิตยราช จำต้องเกณฑ์ไพร่พลชาวกัมโพชมาสร้างเจดีย์ขนาดใหญ่ซึ่งตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของเวียงปัจจุบันนี้ นักวิชาการหลายท่านค่อนข้างโน้มเอียงในทฤษฎีนี้ ด้วยเห็นว่ารูปแบบศิลปสถาปัตยกรรมของสุวรรณัง โกฎนั้นเก่าไม่ถึงยุคต้นทริภุญไชย และยังมีกลิ่นอายของศิลปะขอมอย่างเด่นชัด

ทั้งสองความเห็นที่ขัดแย้งกันนี้ ส่งผลให้การกำหนดอายุสมัยขององค์พระเจดีย์มีความแตกต่างกัน โดยสิ้นเชิง หากเชื่อตามทฤษฎีแรก (สุวรรณัง โกฎ) เจดีย์องค์นี้จะมีอายุเก่าถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๓ ซึ่งถือว่าร่วมสมัยกับศิลปะทวารวดีตอนต้น แต่หากเชื่อตามทฤษฎีหลังอายุสมัยของเจดีย์ก็จักหย่อนลงไปอีก ๓-๔ ศตวรรษ คือราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ อย่างไรก็ดี แม้ยังไม่มีข้อยุติตายตัวเกี่ยวกับจุดเริ่มต้นในการสร้าง แต่การที่เราได้พบศิลาจารึกหลัก ลพ.๒ ปักที่ฐานเจดีย์กู่กู่ ระบุว่าเจดีย์องค์นี้ในสมัยของสรรพสิทธิ ราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๖ หรือต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ได้รับการซ่อมแซมใหม่ เนื่องจากเกิดแผ่นดินไหวขึ้นทำให้พระเจดีย์พังทลายลงมา หลักฐานจุดนี้ทำให้ได้ข้อยุติในระดับหนึ่งว่า อย่างน้อยที่สุดพระเจดีย์กู่กู่ย่อมมีความเก่าแก่และมีมาก่อนสมัยสรรพสิทธิ และต้องมีความสำคัญในระดับที่เป็นหลักยึดเหนี่ยวของบ้านเมืองถึงขนาดที่มหาราชองค์สำคัญของทริภุญไชยต้องดำเนินการปฏิสังขรณ์

รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของสุวรรณัง โกฎก่อด้วยศิลาแลง ฐานล่างมี ๓ ชั้น องค์เจดีย์มีลักษณะเป็นทรงสี่เหลี่ยม ซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไป ๕ ชั้น แต่ละชั้นมีซุ้มจรณะนำด้านละ ๓ ซุ้ม ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปยืนปางประทานอภัย ทำด้วยปูนปั้นหุ้มศิลาแลงแบบนูนสูง รวมทั้งหมด ๖๐ องค์ น่าจะหมายถึงจำนวนของพระอรหันต์ ๖๐ รูปที่บรรลุนิพพานในพรรษาแรกของการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ส่วนคูหาซุ้มพระยืนหรือ “กู่กู่” มีลักษณะคล้ายกับซุ้มที่ประดับวิหารในศิลปะแบบพุกามประเทศพม่าเรียกว่า ซุ้มเคล็ก (CLEC เป็นภาษามอญ – หมายถึงซุ้มที่มีลวดลายใบไม้คล้ายเปลวไฟพวยพุ่งประดับด้วยเทพนมและเมื่อดูประจำ)

พระพุทธรูปภายในซุ้มจำนวน ๖๐ องค์นี้ มีทั้งพระกรหักหายไป และมีทั้งที่ซ่อมพระกรขึ้นมาใหม่ในสมัยหลัง ในปี ๒๕๓๔ กรมศิลปากร ได้ดำเนินการอนุรักษ์ปูนปั้นในซุ้ม พบว่าข้อพระกรของพระพุทธรูปเกือบทั้งหมดมีการซ่อมใหม่ในสมัยหลังจากยุคทริภุญไชยแล้ว จากเดิมเคยยกพระ

กรขึ้นสองข้างแบบปางแสดงธรรมหรือเสด็จจากดาวดึงส์ แต่ปัจจุบันกลายเป็นปางประทานอภัย พระพุทธลักษณะของพระพุทธรูปในซุ้มมีพระพักตร์เป็นรูปสี่เหลี่ยม พระขนงเป็นสันนูนต่อกัน พระเนตรโปนเหลือบลงต่ำ พระนาสิกแบนใหญ่ พระโอษฐ์หนาเบะ มีไรพระมัสสุเหนือพระนลาฏ มีอุระกลม เม็ดพระศกขมวดแหลมสูงมีกรวยเรียบๆ อยู่ด้านบนพระเศียรซึ่ง โป่งออก

ทั้งหมดนี้เป็นลักษณะของศิลปทวารวดีแบบหริภุญไชย แต่ในขณะที่เดียวกันได้มี “ไรพระศก” ปรากฏขึ้นเป็นขอบหน้าบริเวณหน้าผาก การปรากฏ “ไรพระศก” นี้เองที่ทำให้ทราบว่าเป็นอิทธิพล ขอมได้แผ่เข้ามาถึงดินแดนภาคเหนือแล้ว เพราะศิลปทวารวดีหรือศิลปะขอมไม่ปรากฏการทำไร พระศก จากการศึกษาลวดลายปูนปั้นที่ประดับกรอบซุ้มจรนำล้อมรอบองค์พระปฏิมาปูนปั้น ประทับยืนจำนวน ๖๐ พระองค์นั้น ทำให้ได้ข้อสรุปว่า ลวดลายเหล่านี้แสดงถึง “อัตลักษณ์” เฉพาะ ของศิลปหริภุญไชยอย่างโดดเด่น มิได้เป็นผลงานของศิลปะสกุลช่างใดสกุลช่างหนึ่งแบบบริสุทธิ์ ไม่ว่าจะทวารวดี พุกาม หรือศิลปะขอม ทว่าศิลปกรรมทั้งสามสกุลช่างต่างก็แทรกปะปนกันอย่างแบบ ยลในแทบทุกรายละเอียด สะท้อนถึงการรับอิทธิพลในวาระสมัยที่ต่างกัน

ในส่วนขององค์พระพุทธรูปยืน ๖๐ พระองค์นั้น อ.พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ อดีตผู้เชี่ยวชาญด้าน โบราณคดีของกรมศิลปากร ตีความว่า หมายถึงพระอรหันต์ ๖๐ รูปที่ตรัสรู้ธรรมในพรรษาแรก พร้อมพระพุทธองค์ที่เคยเสด็จมายังสุวรรณภูมิโดยฉนวนวิถี (กอปรด้วยพระพุทธเจ้า + ปัญจวัคคีย์ ทั้ง ๕ + ยศกุมาร + ลูกบ้านของพระองค์อีก ๕๓ รวม ๖๐ องค์) ส่วน ศ.ดร.สันติ เล็กสุขุม คณะ โบราณคดีเสนอว่าหมายถึงพระปัจเจกพุทธเจ้าที่มีจำนวนมากว่าเมล็ดทรายในท้องพระมหาสมุทร ทั้งสี่ แต่ในเชิงช่างเพื่อความงามทางสุนทรียศาสตร์ จึงนำมาจัดวางองค์ประกอบไว้เพียง ๖๐ องค์ ปัจจุบันพระพุทธรูปในซุ้ม ๖๐ องค์นี้ทำเป็นปางประทานอภัย ทว่าแต่เดิมนั้นคือปางทรงแสดงธรรม หรือประทานปฐมเทศนาด้วยการยกพระหัตถ์ขึ้นสองข้างระดับพระอุระ ต่อมามีการเปลี่ยนพระกร ใหม่หมดในสมัยหลัง

ลวดลายปูนปั้นที่กรอบซุ้มจรนำที่มีใบฝักเพกาล้อมองค์พระพุทธรูป ๖๐ พระองค์นั้น ที่ ปลายสุดของซุ้มเป็นนกรสองตัวหันหน้าออกชูพวงอุเบ เมื่อแต่ละซุ้มวางเคียงข้างกัน จักกลายเป็น ภาพที่นกรสองตัวหันหน้ากายพวงอุเบเข้าหากัน เป็นสัญลักษณ์ของ “คชลักษณ์” ในทางพุทธ ศาสนาหมายถึงช้างโสรจสรน้าอวยพรให้แก่พระนางสิริมหามายาตอนประสูติพระพุทธเจ้า ใช้ แทนปางประสูติ แต่ในทางฮินดูหมายถึง การอภิเษกสรน้าให้แก่นางศรี (พระชายาของพระ นารายณ์) ศิลปะขอมที่ปราสาทบันทายสีร์สมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔ ก็ทำประติมากรรมเป็นรูป

มกรฐพวงอุบะหรือ “คชลักษณ์” เช่นเดียวกัน ปราสาทนี้ทำขึ้นเพื่ออุทิศถวายแด่เจ้านายฝ่ายหญิงใน ลัทธิไวษณพนิกาย การตีความในลักษณะอิงศาสนาพราหมณ์มีความเป็นไปได้สูงเช่นกัน เนื่องจาก คำานการสร้างเมืองหริภุญไชยนั้นมีความเกี่ยวข้องกับฤๅษีวาสุเทพที่อวตารมาจากพระนารายณ์ ได้ ทำการอภิเษกหรือสถาปนาพระนางจามเทวีขึ้นเป็นปฐมกษัตริย์แห่งหริภุญไชยนคร

ลายปูนปั้นที่น่าสนใจอีกประเภทคือ “ลิกขี” (หมายถึง “นกยูง” คือเหล่ากนิหรือนางอัปสรายาฟายพื่อน) เป็นลวดลายที่ไม่ปรากฏในศิลปทวารวดีที่ละโว้หรือพุกาม แต่กลับมีความคล้ายคลึง กับลวดลายที่ปราสาทบันทายศรีอย่างมาก

สรุป สุวรรณัง โกฎิได้รวมเอาสัญลักษณ์ของพุทธประวัติปางสำคัญทั้งสี่ปางมาไว้ด้วยกัน ได้แก่ ๑.ปางประสูติ (แสดงด้วยตัวมกรฐพวงอุบะทรงน้ำให้สิริมหายา) ปางตรัสรู้ (แสดงด้วย กรอบซุ้มจระนำมีลายกนกผักกูดแทนศรีมหาโพธิ์) ปางประทานปฐมเทศนา (แสดงด้วยพระพุทธรูป ยืน ๖๐ องค์ในปางยกมือแสดงธรรม) และปางปรินิพพาน (แสดงด้วยองค์สถูปิกะซ้อนชั้นตามมุม ทั้งสี่) สัญลักษณ์เหล่านี้เป็นการสืบต่อของคตินิยมแบบทวารวดี

เมื่อนำการตีความด้านประติมาณวิทายาศึกษาประกอบกันกับการกำหนดอายุลวดลายปูน ปั้นเชิงประวัติ ศาสตร์ศิลป์ พบว่าลวดลายปูนปั้นที่ซุ้มจระนำพระเจดีย์สุวรรณัง โกฎินี้ มีความ เกี่ยวข้องกับความเป็นมาของพระนางจามเทวี และอาจทำให้ข้อเสนอในทฤษฎีแรกของสมเด็จพระม เจริญราชานุกาพ ที่ว่าด้วยสุวรรณัง โกฎิ-กู่อิฐพระนางจามเทวีน่าจะได้รับคอกย้ำยืนยัน ให้มีน้ำหนักน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น ในขณะที่เดียวกันทฤษฎีเจดีย์สันมหาพลซึ่งชาวกัม โทขสร้างเพื่อ ประกาศความปราชัยต่อหริภุญไชย ก็มีความเป็นไปได้สูงเช่นเดียวกัน

มีประเด็นน่าสนใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างศิลปหริภุญไชยกับศิลปขอมยุคบันทายศรีว่า เกิดขึ้นได้อย่างไร ผ่านทางเครือญาติสายราชวงศ์จาม? หรือผ่านทางความเชื่อลัทธิบูชาศักดิ์ที่ยกย่อง มหาสตรีเป็นใหญ่? หรือผ่านอำนาจทางการเมือง-การสงครามขยายดินแดนของพวกขอมกัม โทข?

ข้อสันนิษฐานที่ว่าพระมหันตยศได้สร้างสุวรรณัง โกฎิขึ้นตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๓ เพื่อ บรรจุอิฐพระนางจามเทวี นั้นมีความขัดแย้งกับหลักฐานด้านศิลปกรรม เพราะไม่สอดคล้องว่าเก่าถึงยุค หริภุญไชยตอนต้น ยกเว้นแต่จะมีการสร้างครอบทับกู่อิฐของพระนางจามเทวีองค์เดิม ซึ่งก็ สอดคล้องกับหลักฐานด้านศิลาจารึกที่ระบุว่าได้เกิดแผ่นดินไหวขึ้นทำให้พระเจดีย์องค์ใหญ่ถล่มลง

มา จนทำให้สรรพสิทธิ์ต้องบูรณะพระเจดีย์องค์ใหม่และมีการประดับเพชรพลอยอัญมณีไว้ที่ปลายยอดจึงให้ชื่อว่า “รัตนเจดีย์”

อย่างไรก็ดี แม้จะมีการบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ในสมัยทวารวดีตอนปลาย แต่เมื่อพิจารณาจากลักษณะการก่อสร้างเป็น โครงสร้างภายในด้วยรูปทรงสี่เหลี่ยมซ้อนกันห้าชั้นแบบปิรามิดขั้นบันไดนั้น (Stepped Pyramid) พบว่ามีความคล้ายคลึงกับสุสานกษัตริย์ทั่วไปที่นิยมสร้างในโลกตะวันออก เช่น ปิรามิดที่อียิปต์ เมโสโปเตเมีย จีน เขมร ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าลักษณะเจดีย์แบบปิรามิดของสุวรรณังโกฏุนีน่าจะมีความหมายถึงสุสานที่บรรจุพระอัฐิของพระนางจามเทวีจริง เพราะเป็นรูปทรงที่ไม่นิยมนำมาใช้สร้างพระธาตุเจดีย์

พระเจดีย์องค์นี้ถือเป็นแบบสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญยิ่งในศิลปกรรมทวารวดี เพราะเป็นต้นแบบให้แก่เจดีย์ในภาคเหนือหลายองค์ เคยพบร่องรอยเจดีย์แบบนี้ที่เวียงท่ากาน เวียงมโน และนิยมสร้างสมัยต่อมาในแคว้นล้านนาและสุโขทัย เช่น วัดเจดีย์เหลี่ยม เวียงกุมกาม จ.เชียงใหม่ วัดพญาวัด จ.น่าน วัดมหาธาตุ จ.สุโขทัย (เพ็ญสุภา สุขคตะ, 2561)

จากข้อมูลตัวอักษรในเว็บเพจนี้พบว่ามีคนนำข้อมูลจาก ดร.เพ็ญสุภา สุขคตะ นักวิชาการท้องถิ่นมาเป็นข้อมูลอ้างอิง โดยให้ข้อมูลเกี่ยวกับเจดีย์กู่กุดครั้งนี้ แนวคิดเรื่องชื่อของสถาปัตยกรรม แนวคิดและข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของเจดีย์กู่กุด การกำหนดอายุเจดีย์กู่กุด รูปแบบศิลปกรรมของเจดีย์กู่กุดและงานประดับตกแต่ง การวิเคราะห์ที่มาและพัฒนาการของรูปแบบ ประติมานวิทยาของเจดีย์กู่กุด ข้อสังเกตเกี่ยวกับรูปแบบสถาปัตยกรรมและการเทียบเคียงในอารยธรรมอื่นๆ

นักวิชาการท่านนี้เสนอว่าเจดีย์กู่กุดนี้อาจมีความสัมพันธ์กันกับสถาปัตยกรรมประเภทสุสานในอารยธรรมอื่นๆ โดยได้ยกตัวอย่างอารยธรรมตะวันตกอย่าง พีระมิดของอียิปต์และอารยธรรมเมโสโปเตเมีย อารยธรรมสุสานของจีนและเขมร ซึ่งสถาปัตยกรรมที่ยกตัวอย่างมานั้นไม่มีความสมเหตุสมผลทั้งในด้านของอายุเวลา ขนาด คติความเชื่อ แม้จะมองอย่างผิวเผินแล้วเห็นว่าลักษณะโครงสร้างภายนอกคล้ายกัน กล่าวคือ พีระมิดของอียิปต์และเมโสโปเตเมียนั้นสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นที่บรรจุพระศพของกษัตริย์ที่ถูกเก็บรักษาไว้โดยการถนอมด้วยวิธีพิเศษ บนพื้นฐานคติความเชื่อเรื่องโลกหน้าและชีวิตหลังความตาย สร้างเป็นสถาปัตยกรรมขนาดใหญ่มากตั้งอยู่เหนือพื้นดิน ส่วนสุสานในอารยธรรมจีนนั้นเป็นการสร้างสถาปัตยกรรมขนาดใหญ่ใต้พื้นดิน มีการทำห้องสำหรับบรรจุพระศพของจักรพรรดิรวมถึงเครื่องประกอบพระเกียรติยศและเครื่องราชูปโภค

ต่างๆ บนพื้นฐานคติความเชื่อเรื่องโลกหน้าและชีวิตหลังความตายเหมือนกัน แต่หมู่ทวยเทพและ
 ลี้กคคีลลิตีร์เป็นคนละกลุ่มกัน สำหรับโบราณสถานของเขมรนั้นล้วนแล้วแต่เป็นโบราณสถานที่
 สร้างขึ้นเพื่อถวายแด่พระเป็นเจ้ามิได้สร้างเพื่อบรรจุพระศพ สร้างบนดิน มีรูปแบบเป็นแบบ
 ปราสาทหรือเรือนซ้อนชั้น ภายในมักประดิษฐานรูปเคารพของพระเป็นเจ้าแต่ละองค์ สร้างขึ้นเนื่อง
 ในศาสนาฮินดูหรือพุทธศาสนา

ดังนั้นจึงสามารถกล่าวได้ว่า สถาปัตยกรรมประเภทสุสานดังเช่น พีระมิดอียิปต์และสุสาน
 ใต้ดินของจีนนั้นสร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ส่วนตัวในการกลับมาเกิดและใช้ชีวิตในโลกหน้า มิได้
 สร้างไว้เพื่อให้ผู้อื่นใช้งานในฐานะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เพื่อการสักการบูชา ส่วนสถาปัตยกรรม
 ประเภทเทวาลัยของเขมรนั้น สร้างขึ้นเพื่อใช้งานในฐานะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในการสักการบูชาพระ
 เป็นเจ้า หากพิจารณาดังนี้แล้วจะเห็นว่า แม้โครงสร้างสถาปัตยกรรมที่มองอย่างผิวเผินว่าคล้ายคลึง
 กันแต่ก็ไม่สามารถบอกได้ว่ามีรายละเอียดอย่างอื่นที่เหมือนกัน ดังนั้นการใช้เพียงรูปแบบที่ผิวเผิน
 เพื่อหาความเชื่อมโยงหรือนิยามโบราณสถานที่มีรูปแบบดังกล่าวว่าจะต้องมีสิ่งอื่นเหมือนกันหมด
 นั้นจึงไม่ถูกต้องและไม่ควรนำมาใช้เป็นข้อมูลสำหรับเผยแพร่ หากว่ายังไม่มีการวิเคราะห์ข้อมูลว่า
 มีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด สมเหตุสมผลหรือไม่

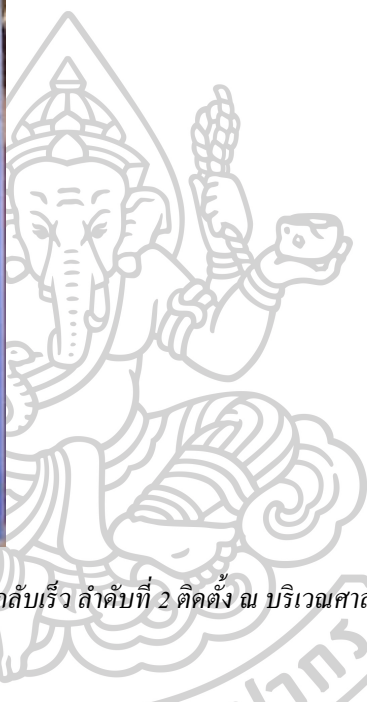
ข้อมูลในหน้านี้พบว่ามีกรนำเสนอแนวคิดที่หลากหลายที่ได้เคยมีนักวิชาการเสนอไว้
 เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของเจดีย์กู่กุดครั้งนี้ ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดที่เชื่อว่าเจดีย์กู่กุดคือ สุวรรณจัง
 โกฎเจดีย์ในตำนาน ที่สร้างขึ้นเพื่อบรรจุพระอัฐิของพระนางจามเทวี หรือแนวคิดที่เชื่อว่า เจดีย์กู่กุด
 คือ เจดีย์มหาพล ที่พระเจ้าอาทิตย์ราชทรงโปรดให้สร้างเมื่อทรงทำสงครามธรรมยุทษ์ชนะกองทัพ
 ชาวกำ โข แต่ทั้งสองแนวคิดนี้มีระยะเวลาห่างกันมากคือ ราว 3-4 ศตวรรษ ทั้งนี้มีการพบ
 หลักฐานอื่นที่ช่วยกำหนดอายุของสถาปัตยกรรมนี้ คือ ศิลจารึกหลัก ลพ.๒ ที่พบบริเวณใกล้กับ
 ฐานเจดีย์กู่กุดด้านทิศตะวันออก มีเนื้อหากล่าวถึงการบูรณะเจดีย์องค์หนึ่งนามว่า “รัตนเจดีย์” ที่
 พังทลายลงเพราะแผ่นดินไหวโดยพระเจ้าสรพสิทธิ ในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 16 – ต้นพุทธ
 ศตวรรษที่ 17 เมื่อหลักฐานลายลักษณ์อักษรไม่สามารถให้รายละเอียดในการสืบค้นเกี่ยวกับ
 ตำแหน่งที่ตั้งและประวัติความเป็นมาของโบราณสถาน ให้ข้อมูลไว้เพียงเล็กน้อยหรือไม่มีข้อมูล
 กล่าวถึงไว้เลย

ข้อมูลส่วนถัดมาจึงมีการใช้กระบวนการวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะในการศึกษาตัว
 สถาปัตยกรรมและงานตกแต่งเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มากขึ้นในการศึกษาความสัมพันธ์ด้านรูปแบบ

ศิลปะและสามารถกำหนดอายุโบราณสถานได้ เว็บบทนี้ได้อธิบายถึงรูปแบบศิลปกรรมทั้งของ
 เจดีย์ พระพุทธรูปและงานตกแต่งประดับ ว่าเจดีย์นี้มีการออกแบบผังและเค้าโครงของ
 สถาปัตยกรรมคล้ายคลึงกับการสร้างสุสานในอารยธรรมตะวันตก จึงสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นที่
 บรรจุอัฐิพระนางจามเทวี แต่ทั้งนี้องค์เจดีย์กู่กุดในปัจจุบันอาจไม่ใช่เจดีย์รูปแบบเดียวกับเจดีย์องค์
 เดิมก็เป็นได้ เนื่องจากไม่มีหลักฐานใดที่ระบุว่าพระเจ้าสรรพลิทธิทรงบูรณะรัตนเจดีย์ ด้วยการคง
 รูปแบบเดิมไว้ นอกจากนี้ยังมีการตีความด้านประวัติมาวิทยาของจำนวนพระพุทธรูปในซุ้มจรณะ
 จำนวนทั้งหมด 60 องค์ด้วยกัน ว่าคงจะหมายถึงจำนวนพระอรหันต์ที่ตรัสธรรมในพรรษาแรก
 หรือ หมายถึงพระอดีตพุทธเจ้าที่มีจำนวนมากมายับไม่ถ้วน แต่ช่างได้มีการคัดเลือกจำนวนที่มี
 ความสอดคล้องกับจำนวนชั้นและด้านของสถาปัตยกรรม อีกทั้งยังมีการระบุว่าเจดีย์องค์นี้มีการ
 แสดงสัญลักษณ์ที่แสดงถึงเหตุการณ์สำคัญในพุทธประวัติทั้งหมด 4 สัญลักษณ์ คือ 1.
 ประติมากรรมตกแต่งรูปมกรกายพวงอุษะ คล้ายกับภาพประติมากรรมคชลักษณ์ซึ่งอาจอนุมานให้
 เป็นมกรกายพวงอุษะสรองน้ำให้พระนางสิริมหามายา แทนปางประสูติ 2. กรอบซุ้มจรณะที่มีการ
 ตกแต่งด้วยลายกนกผักกูดซึ่งอาจอนุมานให้คล้ายกับใบต้นพระศรีมหาโพธิ์ แทนปางตรัสรู้ 3.
 พระพุทธรูปประทับยืนในซุ้มจรณะจำนวน 60 องค์ที่อาจเคยยกพระหัตถ์แสดงปางแสดงธรรมสอง
 พระหัตถ์ อาจอนุมานแทนปางประทานปฐมเทศนา และ 4. การประดับที่มุมแต่ละชั้นของเจดีย์กู่กุด
 ด้วยสติปัฏะ อาจอนุมานว่าแทนการแสดงปางมหาปริณิพพาน และยังมีที่ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับ
 ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบศิลปกรรมของเจดีย์กู่กุดและศิลปะขอมแบบบันทายสีรี ทั้งนี้พบว่า
 ข้อมูลส่วนนี้มีการใช้ข้อมูลจากการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ศิลปะอย่างมากในการอธิบายรูปแบบ
 ศิลปกรรม ที่มาและพัฒนาการของงานศิลปกรรม

แม้จะพบว่าข้อมูลที่ให้นั้นมีการเสนอแนวคิดที่หลากหลาย ท้ายสุดแล้วผู้แต่งได้เรียบเรียง
 และเสนอออกมาร่วมกับแนวคิดของผู้แต่งเอง หากพิจารณาแล้วไม่ค่อยสมเหตุสมผลเท่าใดนัก อาจ
 ทำให้เข้าใจคลาดเคลื่อนได้หากไม่มีพื้นฐานด้านการวิเคราะห์ความเป็นไปได้ เช่น การให้ความเห็น
 ของผู้แต่งว่า สนับสนุนแนวคิดที่ว่าเจดีย์กู่กุด คือ สุวรรณจัง โกฎิเจดีย์ที่ใช้ประดิษฐานพระอัฐิพระ
 นางจามเทวีและมีฐานะเป็นเจดีย์ที่สำคัญจนทำให้พระเจ้าสรรพลิทธิทรงทำการบูรณะเมื่อเห็นว่า
 เจดีย์พังลงจากเหตุแผ่นดินไหว เมื่อพิจารณาแล้วจะสังเกตได้ว่า หากพื้นที่นี้มีการใช้งานมาก่อนใน
 ฐานะพุทธสถาน สถาปัตยกรรมประธานที่อยู่ภายในอาณานิเวศควรเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับ
 พระพุทธศาสนาหรือพระพุทธเจ้า มิใช่การยกย่องปัจเจกบุคคลขึ้นมาเสมอพระพุทธรูปองค์และสร้าง
 สถาปัตยกรรมเนื่องในบุคคลนั้นเป็นประธานของพุทธสถาน ดังนั้นเจดีย์องค์ที่พระเจ้าสรรพลิทธิ

ทรงบูรณะและเรียกว่า รัตนเจดีย์นั้นคงเป็นพุทธเจดีย์เดิม แต่รูปแบบของเจดีย์นั้นมียาพิสูจนได้ว่า ทรงบูรณะให้มีรูปแบบเดิมด้วยหรือไม่ โดยหลักฐานทางประวัติศาสตร์ศิลปะนั้นสามารถให้ข้อมูล ได้เฉพาะเจดีย์องค์ที่พบในปัจจุบันนี้เท่านั้นว่ามีรูปแบบศิลปกรรมและอิทธิพลทางศิลปะสอดคล้อง กันกับข้อมูลในจารึกรวมถึงรูปแบบศิลปกรรมอื่นๆที่เกิดขึ้นร่วมสมัยกันที่มีอิทธิพลให้กัน แต่ไม่ อาจให้ข้อมูลสืบย้อน ไปถึงสมัยพุทธศตวรรษที่ 13 ได้หากยังไม่มีหลักฐานเชิงประจักษ์จากการขุด ก้น

ภาพประกอบที่ 73 ป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็ว ลำดับที่ 2 ติดตั้ง ณ บริเวณศาลาตั้งการองค์พระเจดีย์คู่กุด ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือขององค์เจดีย์

ภาพประกอบที่ 74 หน้าเพจให้ข้อมูลเมื่อนำทางด้วยรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดที่ 2

2.2.2.6. หน้าเว็บเพจเมื่อทำการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดติดตั้งที่ 3
ภายในวัดกุฎีดง (ดูภาพประกอบที่ 71)

ป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็วจากโครงการ Lamphun Connect ณ จุดติดตั้งที่ 3 นี้ ติดตั้งอยู่บริเวณประตูทางเข้าด้านทิศตะวันตกของวิหาร เมื่อทำการนำทางผ่านรหัสแบบตอบกลับเร็ว นั้นจะนำทางไปยังเว็บเพจที่มีข้อมูลทั้งหมด 3 ประเภทคือ 1. คลิปเสียงบรรยาย 2. รูปภาพของโบราณสถานในปัจจุบัน 3. ข้อมูลตัวอักษร สำหรับข้อมูลส่วนแรกจากด้านบนเพจเป็นรูปถ่ายของโบราณสถานนั้น มีการเลือกมาแสดงทั้งหมด 1 ภาพ ส่วนถัดมาเป็นข้อมูลเสียงบรรยาย ซึ่งสามารถ

กดปุ่มไอคอนรูปลำโพงเพื่อรับฟังเสียงบรรยาย และส่วนสุดท้ายเป็นข้อมูลตัวอักษร โดยข้อมูลที่แสดงในหน้านี้มีดังนี้

ข้อมูลเสียงบรรยาย

‘วิหาร
 วิหาร หลังจากที่ครูบาศรีวิชัยเสร็จจากข้ออธิกรณ์ ครูบาศรีวิชัยได้เดินทางกลับลำพูน มาลงรถไฟที่สถานีรถไฟลำพูน โดยมีพระภิกษุสามเณร พร้อมด้วยเจ้าหลวงจักรคำจระศักดิ์และคณะศรัทธาประชาชนไปต้อนรับอย่างล้นหลาม บางคนถึงกับเอาร่างกายลงนอนให้ครูบาเหยียบร่างเดินไป โดยไม่ให้เท้าครูบาแตะพื้นดินที่สกปรก แสดงถึงความเลื่อมใสศรัทธาของผู้คนในยุคนี้ว่ามีมากน้อยเพียงใด หลังจากเจ้าหลวงได้นิมนต์ครูบาศรีวิชัยไปพักที่วัดพระธาตุนครหรือภูซำแล้ว ได้จัดทำพิธีถวายเครื่องสักการะบูชาและทำบุญทำทานเป็นเวลาเจ็ดวัน แล้วในระหว่างทำบุญอยู่นั้น เจ้าหลวงจักรคำ พร้อมด้วยเจ้านายสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและข้าราชการ ได้กราบอาราธนานิมนต์ท่านครูบาศรีวิชัยไปบูรณะซ่อมแซมวัดร้างที่มีมาแต่โบราณที่เรียกว่า กู่กุด ครูบารับปากจะช่วยเหลือ แต่ขอกลับไปบ้านปางบ้านเกิดก่อน เมื่อครูบาศรีวิชัยได้กลับมาเป็นประธานในการบูรณะกู่กุด ในปีพุทธศักราช 2579 ครูบาศรีวิชัยได้ให้สานุศิษย์แผ้วถางถาวรวัตถุ ปรับสถานที่แล้วได้ก่อสร้างพระวิหารขึ้นมาก่อน พระเณรต้องปั้นอิฐและเผาเอง หรือชาวบ้านนำอิฐที่ปั้นสลักมีรูปตัวเป้งปีเกิดจากบ้านมาซ่อมร่วมทำบุญกับครูบา เมื่อพระวิหารเสร็จจึงได้สร้างกำแพงล้อมวัด เมื่องานก่อสร้างทุกอย่างเสร็จเรียบร้อย จึงได้ทำบุญฉลองสมโภชปอยหลวง สิบห้าวันสิบห้าคืน และได้ตั้งชื่อว่า วัดจามเทวี’

จากเสียงบรรยายพบว่ามีกรให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติของครูบาศรีวิชัยและการบูรณะวัดจามเทวี รวมถึงการจัดมหรสพสมโภชเมื่อเสร็จสิ้นการบูรณะ ทั้งนี้พบว่ามีกรบรรยายรายละเอียดเกี่ยวกับครูบาศรีวิชัยค่อนข้างมาก มีการระบุปีศักราชการสร้างพระวิหารอย่างชัดเจน แต่ทั้งนี้ศักราชที่ระบุมานั้นเป็นศักราชในอนาคต อาจเกิดจากการพิมพ์ตัวเลขผิดก็เป็นได้ นอกจากนี้ยังบรรยายสภาพสังคมและศรัทธาของผู้คนในสมัยนั้นที่มาร่วมบูรณะวัดกู่กุด ลำดับการก่อสร้างอาคารเสนาสนะต่างๆ รวมทั้งการจัดมหรสพสมโภชอีกด้วย

ข้อมูลตัวอักษร

‘วิหาร

หลังจากที่ครูบาศรีวิชัยเสร็จจากข้ออธิกรณ์ ครูบาได้เดินทางกลับลำพูน มาลงรถไฟที่สถานีรถไฟลำพูน โดยมีพระภิกษุสามเณร พร้อมด้วยเจ้าหลวงจักรคำจรงค์คีและคณะศรัทธาประชาชนไปต้อนรับอย่างล้นหลาม บางคนถึงกับเอาร่างกายลงนอนให้ครูบาเหยียบร่างเดินไปโดยไม่ให้ทำครูบาแตะพื้นดินที่สกปรก แสดงถึงความเลื่อมใสศรัทธาของผู้คนยุคนั้นว่ามีมากน้อยเพียงใด หลังจากเจ้าหลวงฯ ได้นิมนต์ครูบาศรีวิชัยไปพักที่วัดพระธาตุหริภุญชัย แล้วได้จัดทำพิธีถวายเครื่องสักการบูชาและทำบุญทำทานเป็นเวลา ๗ วัน แล้วในระหว่างทำบุญอยู่นั้น เจ้าหลวงจักรคำฯ พร้อมด้วยเจ้านาย สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและข้าราชการ ได้กราบอาราธนานิมนต์ท่านครูบาไปบูรณะซ่อมแซมวัดร้างที่มีมาแต่โบราณที่เรียกว่ากุ๊กคุด ครูบารับปากจะช่วยเหลือแต่ขอกลับไปบ้านปางบ้านเกิดก่อน

เมื่อครูบาศรีวิชัยได้กลับมาเป็นประธานในการบูรณะ กุ๊กคุดในปี พ.ศ.๒๕๑๕ ครูบาฯ ได้ให้สาธุศิษย์แล้วถางถาวรวัตถุปรับสถานที่แล้วได้ก่อสร้างพระวิหารขึ้นมาก่อน พระเนตรต้องปั้นอิฐและเผาเอง (เตาเผาอยู่บริเวณที่ทำการชุมชนหน้าวัด) หรือชาวบ้านนำอิฐที่ปั้นสลักมีรูปตัวเป้งปีเกิดจากบ้านมาซ่อมร่วมทำบุญกับครูบา เมื่อพระวิหารเสร็จจึงได้สร้างกำแพงรอบวัด เมื่องานก่อสร้างทุกอย่างเสร็จเรียบร้อย จึงได้ทำบุญฉลองสมโภช “ปอยหลวง” ๑๕ วัน ๑๕ คืน แล้วได้ตั้งชื่อ “วัดจามเทวี” (คนบ่เก่า, 2552: ออนไลน์)

จากข้อมูลที่น่าเสนอในเว็บเพจนั้นพบว่ามี การให้ข้อมูลเหมือนกับเสียงบรรยายทุกประการ แม้กระทั่งจุดที่มีการพิมพ์ผิดก็เหมือนกัน ซึ่งข้อเท็จจริงที่เหมือนกันทั้งสองแหล่งคือ การระบุว่าวิหารนี้สร้างขึ้นโดยครูบาศรีวิชัย เนื่องจากสถาปัตยกรรมนี้มีบันทึกเกี่ยวกับอายุสมัยการสร้างที่แน่นอน จึงสันนิษฐานว่าทำให้ไม่มีการกล่าวถึงรูปแบบศิลปกรรมของวิหาร ความนิยมหรือแนวคิดในการออกแบบและสร้างวิหาร โดยข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ศิลปะจะช่วยอธิบายด้วยหลักฐานเชิงประจักษ์เพื่อให้ผู้รับข้อมูลนั้นทำความเข้าใจเกี่ยวกับงานศิลปกรรมได้โดยตรงและสามารถทำความเข้าใจได้ง่ายกว่า

ภาพประกอบที่ 75 ป้ายแสดงรหัสแบบคอบกลับเร็ว ลำดับที่ 3 ติดตั้ง ณ บริเวณประตูทางเข้าวิหารด้านทิศตะวันตก

ภาพประกอบที่ 76 หน้าเพจให้ข้อมูลเมื่อนำทางด้วยรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดที่ 3

2.2.2.7. หน้าเว็บเพจเมื่อทำการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดติดตั้งที่ 4 ภายในวัดกุฎัก (ดูภาพประกอบที่ 73)

ป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็วจากโครงการ Lamphun Connect ณ จุดติดตั้งที่ 4 นี้ ติดตั้งอยู่บริเวณใกล้กับแท่นปูนซีเมนต์ที่ล้อมรอบบริเวณ โคนต้นพระศรีมหาโพธิ์ด้านทิศเหนือ ซิดกับป้ายข้อมูลถาวรของต้นโพธิ์ เมื่อทำการนำทางผ่านรหัสแบบตอบกลับเร็ว นั้น จะนำทางไปยังเว็บเพจที่มีข้อมูลทั้งหมด 3 ประเภทคือ 1. คลิปเสียงบรรยาย 2. รูปภาพของโบราณสถานในปัจจุบัน 3. ข้อมูลตัวอักษร สำหรับข้อมูลส่วนแรกจากด้านบนเพจเป็นรูปถ่ายของโบราณสถานนั้น มีการเลือก

มาแสดงทั้งหมด 1 ภาพ ส่วนถัดมาเป็นข้อมูลเสียงบรรยาย ซึ่งสามารถกดปุ่ม ไอคอนรูปลำโพงเพื่อ
รับฟังเสียงบรรยาย และส่วนสุดท้ายเป็นข้อมูลตัวอักษร โดยข้อมูลที่แสดงในหน้านี้มีดังนี้

ข้อมูลเสียงบรรยาย

‘ต้นศรีมหาโพธิ์

ต้นศรีมหาโพธิ์ นาย สุกิจ นิมมานเหมินท์ เอกอัครราชทูตไทย ประจำประเทศอินเดียในขณะนั้น ได้นำมาจากประเทศอินเดียในปีพุทธศักราช 2502 โดยนำหน่อต้นศรีมหาโพธิ์ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้กลับมาปลูกที่ประเทศไทย’

จากเสียงบรรยายพบว่าให้ข้อมูลเหมือนกับตัวอักษรที่แสดงในหน้าเว็บเพจทุกประการ โดยระบุชื่อและประวัติอย่างย่อของผู้ที่นำหน่อต้นพระศรีมหาโพธิ์ มาปลูกที่วัดนี้เมื่อปีพุทธศักราช 2502

ข้อมูลตัวอักษร

‘ต้นศรีมหาโพธิ์

นายสุกิจ นิมมานเหมินท์ เอกอัครราชทูตไทย ประจำประเทศอินเดียในขณะนั้น ได้นำมาจากประเทศอินเดียในปีพุทธศักราช 2502 โดยนำหน่อต้นศรีมหาโพธิ์ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้’

ข้อมูลตัวอักษรในเว็บเพจนี้ให้ข้อมูลว่ามีการนำหน่อต้นพระศรีมหาโพธิ์ ต้นเดียวกับที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ มาปลูกไว้ที่วัดนี้ โดยนาย สุกิจ นิมมานเหมินท์ เอกอัครราชทูตไทย ประจำประเทศอินเดียในขณะนั้น ได้นำมาเมื่อปี 2502

ภาพประกอบที่ 77 ป้ายแสดงรหัสแบบตอกลับเร็ว ลำดับที่ 4 ติดตั้ง ณ บริเวณใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ด้านทิศเหนือ

ภาพประกอบที่ 78 หน้าเพจให้ข้อมูลเมื่อนำทางด้วยรหัสแบบตอกลับเร็ว ณ จุดที่ 4 ภายในวัดคู์กุด

2.2.2.8. หน้าเว็บเพจเมื่อทำการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดติดตั้งที่ 5 ภายในวัดกุฎีดอก (ดูภาพประกอบที่ 75)

ป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็วจากโครงการ Lamphun Connect ณ จุดติดตั้งที่ 5 นี้ ติดตั้งอยู่บริเวณทางขึ้นโสมนิทศน์ครุบาเจ้าศรีวิชัย ด้านทิศเหนือ เมื่อทำการนำทางผ่านรหัสแบบตอบกลับเร็ว นั้น จะนำทางไปยังเว็บเพจที่มีข้อมูลทั้งหมด 3 ประเภทคือ 1. คลิปเสียงบรรยาย 2. รูปภาพของโบราณสถานในปัจจุบัน 3. ข้อมูลตัวอักษร สำหรับข้อมูลส่วนแรกจากด้านบนเพจเป็นรูปถ่ายของโบราณสถานนั้น มีการเลือกมาแสดงทั้งหมด 1 ภาพ ส่วนถัดมาเป็นข้อมูลเสียงบรรยาย ซึ่งสามารถกดปุ่มไอคอนรูปลำโพงเพื่อรับฟังเสียงบรรยาย และส่วนสุดท้ายเป็นข้อมูลตัวอักษร โดยข้อมูลที่แสดงในหน้านี้มีดังนี้

ข้อมูลเสียงบรรยาย

‘โสมนิทศน์ครุบาเจ้าศรีวิชัย

โสมนิทศน์ครุบาเจ้าศรีวิชัย ได้รับการปรับเปลี่ยนจากกุฎิสงฆ์ให้กลายเป็นพิพิธภัณฑสถานสำหรับจัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับครุบาศรีวิชัย ลักษณะเป็นอาคารไม้ชั้นเดียวมีใต้ถุน อยู่บริเวณด้านข้างใกล้กับอุโบสถวัดจามเทวี เดิมกุฎิหลังนี้สร้างโดยครุบาชัยยะวงศา ท่านเป็นลูกศิษย์ของครุบาศรีวิชัยที่ตามครุบามาช่วยบูรณะวัดจามเทวีและสร้างสิ่งสาธารณะประโยชน์ในจังหวัดลำพูน นอกจากครุบาชัยยะวงศาจะใช้สำหรับเป็นกุฎิของท่านแล้ว เนื่องจากเป็นอาคารหลังยาวแบ่งเป็นห้องได้หลายห้องส่วนหนึ่งใช้สำหรับเป็นที่พักของพระเณรในวัดด้วย ต่อมาก่อนจะดัดแปลงเป็นพิพิธภัณฑสถานก็ยังคงใช้สำหรับให้พระเณรจากต่างอำเภอที่มาเรียนหนังสือในลำพูน ได้พักอีกด้วย’

จากข้อมูลเสียงบรรยายนี้พบว่ามีการสรุปเนื้อหาจากข้อมูลตัวอักษรในเว็บเพจมาแล้วเรียบเรียงทำเป็นบทบรรยาย

ข้อมูลตัวอักษร

‘โสมนิทศน์ครุบาเจ้าศรีวิชัย

โสมนิทศน์ครุบาศรีวิชัย ได้รับการปรับเปลี่ยนจากกุฎิสงฆ์ให้กลายเป็นพิพิธภัณฑสถานสำหรับจัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับครุบาศรีวิชัย ลักษณะเป็นอาคารไม้ชั้นเดียวมีใต้ถุน อยู่บริเวณด้านข้างใกล้กับ

อุโบสถ

วัดจามเทวี เดิมกุฏิหลังนี้สร้างโดยครูบาไชยะวงศา ท่านเป็นลูกศิษย์ของครูบาศรีวิชัยที่ตามครูบามาช่วยบูรณะวัดจามเทวีและสร้างสิ่งสาธารณะประโยชน์ในจังหวัดลำพูน

นอกจากครูบาไชยะวงศาจะใช้สำหรับเป็นกุฏิของท่านแล้ว เนื่องจากเป็นอาคารหลังยาว แบ่งเป็นห้องได้หลายห้อง ส่วนหนึ่งใช้สำหรับเป็นที่พักของพระเณรในวัดด้วย ต่อมาก่อนจะตัดแปลงเป็นพิพิธภัณฑ์ก็ยังใช้สำหรับให้พระเณรจากต่างอำเภอที่มาเรียนหนังสือในลำพูนได้พักด้วย แล้วก็เป็นที่ให้พระเณรที่มาเรียนในลำพูนให้มาพักที่นี้ด้วย ช่างที่ก่อสร้างเป็นช่างกะเหรี่ยงที่มาจากอำเภอลี่ การกั้นห้องจะไม่ได้กั้นที่ทั้งหมด เว้นในส่วนระหว่างฝาเพดานไว้ สามารถเรียกหากันได้ทั้งหมด

ห้องแต่ละห้องถูกแบ่งการจัดแสดงอย่างชัดเจน เช่น ห้องที่ว่าด้วยวัตถุจากเหตุการณ์สำคัญในการพระราชทานเพลิงศพครูบาศรีวิชัย ห้องรูปเคารพครูบาที่วัดต่างๆ สร้างขึ้น ห้องสิ่งสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับครูบาศรีวิชัยไม่ว่าจะเป็นหนังสือ เหรียญ ภาพโปสเตอร์ โปสเตอร์หาเสียง ฝ้ายันต์ แเบงค์ขวัญถุง งานครั้งในการฉลองครูบาศรีวิชัย ตั้งแต่ 2552 เป็นต้น ห้องภาพสำเนาของครูบาศรีวิชัยในอิริยาบถต่างๆ และห้องจำลองสภาพของครูบาศรีวิชัยในระหว่างอาพาธ และเครื่องใช้เครื่องบริวาร

พิพิธภัณฑ์แห่งนี้จัดทำโดยคุณนเรนทร์ ปัญญา และกลุ่มหริภุญชัยคลับที่เคยทำพิพิธภัณฑ์ชุมชนเมืองลำพูน แต่เดิมที่วัดจามเทวีจะจัดงานไหว้ครูบาศรีวิชัยในวันคล้ายวันเกิดท่านเป็นประจำทุกปีในเดือนมิถุนายน และเจ้าอาวาสประสงค์จะทำเรื่องราวเพื่อบอกเล่าเกี่ยวกับครูบาศรีวิชัย และให้เห็นผลงานของกลุ่มหริภุญชัยที่เก็บรวบรวมหนังสือและข้อมูลเกี่ยวกับผลงานของครูบาศรีวิชัย จึงได้อนุญาตให้ใช้พื้นที่กุฏิหลังเดิมของครูบาไชยะวงศาจัดทำ (ปณิตา สระวาตี, 2561)

จากข้อมูลในเว็บเพจพบว่ามีการใช้ข้อมูลดังนี้ ประวัติความเป็นมาของอาคาร หน้าที่การใช้งานเดิมของอาคารหลังนี้ ลักษณะของตัวอาคาร สิ่งที่จัดแสดงภายในอาคาร ผู้จัดทำพิพิธภัณฑ์ ทั้งนี้พบว่าอาคารหลังนี้มีการปรับเปลี่ยนหน้าที่การใช้งานจากเดิมใช้เป็นกุฏิของครูบาไชยะวงศาและบรรดาพระเณรที่มาช่วยงานบูรณะวัดกุฎนี้ ภายหลังจากใช้งานเป็นที่พักของพระเณรจากต่างอำเภอที่เข้ามาเรียนในตัวจังหวัดลำพูน ก่อนที่จะถูกนำมาจัดสร้างเป็นอาคารพิพิธภัณฑ์เล่าชีวิตประวัติของครูบาศรีวิชัยพร้อมทั้งจัดแสดงรูปเหมือนและภาพถ่าย พร้อมทั้งกรณีกิจต่างๆของครูบาศรีวิชัย เนื่องจากอาคารนี้เป็นอาคารสามัญจึงไม่มีการกล่าวถึงข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ

ภาพประกอบที่ 79 ป้ายแสดงรหัสแบบคอบกลับเร็ว ลำดับที่ 5 ติดตั้ง ณ บริเวณทางขึ้น โถงนิทรรศน์ครูบเจ้าศรีวิชัย

ภาพประกอบที่ 80 หน้าเพจให้ข้อมูลเมื่อนำทางด้วยรหัสแบบตอบกลับเร็ว ณ จุดที่ 5

3. กู้ช้าง

กู้ช้างเป็นโบราณสถานตั้งอยู่ในบริเวณใกล้กับคู่ม้า โดยมักเรียกรวมกันว่า กู้ช้าง-คู่ม้า ในบริเวณโบราณสถานพบว่ามีป้ายให้ข้อมูลประวัติของโบราณสถานอยู่ โดยจัดทำเป็นป้ายข้อมูลแบบถาวร จำนวน 2 ป้าย และป้ายข้อมูลแบบไม่ถาวร จำนวน 3 ป้าย

3.1 ป้ายข้อมูลแบบติดตั้งถาวร

ป้ายข้อมูลแบบที่สร้างจากวัสดุถาวรและติดตั้งภายในบริเวณ โบราณสถานนั้น มีผู้รับผิดชอบทั้งหมด 2 หน่วยงาน คือ 1. ชมรมลูกหลานเจ้าพ่อคู่ช้างลำพูน 2. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

3.1.1. ป้ายข้อมูลคู่ช้างของชมรมลูกหลานเจ้าพ่อคู่ช้างลำพูน

ป้ายข้อมูลทำมาจากโลหะสแตนเลส กรอบป้ายเป็นเสาโลหะทาสีกันสนิม ติดตั้งอยู่บริเวณหลังเต็นท์ใกล้กับทางเข้าโบราณสถานฝั่งทิศตะวันออก ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติของช้างมงคลในตำนานที่กล่าวว่าได้มาสู่พระบารมีในรัชสมัยของพระนางจามเทวี มีข้อความดังนี้

‘ปู่กำงาเขียว ช้างคู่บารมีของพระนางจามเทวี

ช้างศึกออกสู้รบ เคยเป็นพาหนะของพระยามหันตยศและพระยอนันตยศ สร้างไว้เพื่อให้ลูกหลานลูกศิษย์และประชาชนทั่วไปที่ศรัทธาได้เคารพสักการะและหากได้ลอดท้องช้างปู่กำงาเขียวนี้แล้วจะเป็นสิริมงคล ประสบแต่ความโชคดี มีความปลอดภัยในการเดินทาง ทำมาค้าขาย ทำงานหรือเล่าเรียน ประสบผลสำเร็จและเจริญรุ่งเรืองตลอดไป

สร้างถวายโดย คุณ ชวลิต คุณัททยา อาชานานุภาพ พร้อมครอบครัว จำนวน ๑๕๐,๐๐๐ บาท

คำเนนินการ โดย ชมรมลูกหลานเจ้าพ่อคู่ช้างลำพูน’

ข้อความจากป้ายนี้พบว่ามีการระบุชื่อของช้างมงคลในตำนานที่พระนางจามเทวีทรงได้รับมาสู่พระบารมี ว่า “ปู่กำงาเขียว” ซึ่งหมายความว่า ช้างพลายที่มีผิวสีคล้ำและมีงาสีเขียว ที่ถูกกล่าวถึงในตำนานจามเทวีวงศ์และมูลศาสนามีอนุภาพและฤทธิ์เดชมาก แต่ทั้งนี้ช้างมงคลของพระนางจามเทวีกลับมีลักษณะไม่เหมือนดังที่ป้ายข้อมูลนี้กล่าวไว้ เนื่องจากในตำนานระบุลักษณะของช้างมงคลไว้ว่า ‘จึงเห็นยังช้างตัวหนึ่งประกอบด้วยลักษณะบริบูรณ์ทุกประการ มีตัวขาวประจุดั่งเงินเลียงและมีงาทั้งสองเขียว’²⁹⁸ ในตำนานยังกล่าวถึงอนุภาพของช้างมงคลเชือกนี้ด้วยว่า ‘ช้างตัวนี้มีฤทธาศักดานุภาพมากนัก ครั้นถึงเวลาตะวันตกย่ำบุคคลผู้ใดมายืนอยู่เฉพาะหน้าช้างตัวนั้น ก็บังเกิดเป็นอันเป็นไปต่างๆประจวบดังจะสิ้นชีวิตลงในเวลานั้น ถ้าหากว่าบุคคลผู้นั้น ได้กระทำการ

²⁹⁸ กรมศิลปากร, ตำนานมูลศาสนา, (เชียงใหม่:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544), 143

บวงสรวงสักการด้วยข้าวตอกดอกไม้จึงจะหาย’²⁹⁹ ดังนั้นจึงมีการหยิบยกเอาเรื่องในตำนานมาผูกกับโบราณสถานที่ไม่ทราบที่มาที่ไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งโบราณสถานที่มียุรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นและมีเพียงแห่งเดียวนั้นให้กลายเป็นเรื่องเดียวกัน เมื่อมีความเข้าใจว่าเป็นเรื่องเดียวกันเสียแล้วจึงไม่มีผู้ใดคิดจะศึกษาค้นคว้าหาข้อเท็จจริงต่อ ทั้งที่สามารถศึกษาค้นคว้าได้จากรูปแบบศิลปกรรมและหลักฐานทางโบราณคดีที่ขุดพบในขณะที่ทำการบูรณะโบราณสถานคูช้าง นอกจากนี้ในปัจจุบันยังมีประติมากรรมรูปเคารพเชื่อเกี่ยวกับการสักการะขอพรและลวดทอช่างเชือกนี้ว่าหากกระทำแล้วจะทำให้พรที่ขอไว้สำเร็จดังปรารถนา

ภาพประกอบที่ 81 ป้ายข้อมูลคูช้าง โดยชมลูกหลานเจ้าพ่อคูช้างลำพูน

3.1.2. ป้ายข้อมูลคูช้าง จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

ป้ายทำจากวัสดุโลหะเคลือบด้วยสีกันสนิม แผ่นป้ายรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า กรอบป้ายเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ติดตั้งอยู่บริเวณโคนต้นไม้ใกล้กับทางเข้าโบราณสถานคูช้างฝั่งทิศตะวันออก ข้อมูลภายในป้ายมีเฉพาะตัวหนังสือ มีข้อความดังนี้

‘คูช้าง-คูม้า

คูช้างเป็นสถูปทรงกระบอกปลายมน เชื่อว่าเป็นสุสานช้างศึกคู่บารมีของพระนางจามเทวีชื่อ “คูก่าเงาเขียว” ซึ่งหมายถึงช้างศึกสีลำงาสีเขียวที่ทรงอำนาจภาพและอิทธิฤทธิ์ในสงคราม ส่วนคูม้าเป็นสถูปทรงระฆัง เชื่อว่าเป็นสุสานม้าทรงของพระโอรสพระนางจามเทวี’

จากข้อความในป้ายนี้พบว่าป้ายนี้มีการอธิบายถึงรูปแบบของคูช้างและคูม้าเพียงเล็กน้อย มีเนื้อหาในแนวเดียวกัน โดยกล่าวว่าช้างมงคลนี้สีลำงาสีเขียว อีกทั้งยังกล่าวถึงม้าทรงของ

²⁹⁹ เรื่องเดียวกัน, 143-144

พระโอรสของพระนางจามเทวีอีกด้วย ทั้งนี้จากการตรวจสอบข้อมูลในเอกสารพบว่าไม่มีการกล่าวถึงม้าทรงของพระโอรสของพระนางจามเทวีในตำนานฉบับไหนเลย มีกล่าวถึงไว้เพียงในหนังสือ “ราม-เทวีวงศ์”³⁰⁰ เท่านั้น ไม่มีการให้ข้อมูลที่ได้จากการศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมและข้อมูลที่ได้จากการขุดค้นทางโบราณคดีเลย

ภาพประกอบที่ 82 ป้ายข้อมูลภู้าง-คูม้า จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

3.2. ป้ายข้อมูลแบบไม้ถาวร

3.2.1. ป้ายข้อมูลแบบไม้ถาวร จากกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 จำนวน 1

ป้าย

ป้ายข้อมูลนี้ตัวป้ายทำจากไม้ แกะสลักผิวหน้า ทาสีดำลงบนผิวไม้ที่แกะสลัก บนแผ่นป้ายมีข้อมูลอยู่ 2 ส่วนคือ ส่วนแรกเป็นข้อมูลรหัสแบบตอบกลับเร็ว ส่วนที่สองเป็นตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัดที่อยู่ในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 ป้ายข้อมูลนี้สร้างขึ้นเพื่อใช้งานร่วมกับแอปพลิเคชัน Trip Northern เพื่อแสดงข้อมูลเพิ่มเติม แต่ทั้งนี้ในปัจจุบันเมื่อทดลองใช้งานร่วมกับแอปพลิเคชันดังกล่าวพบว่าแอปพลิเคชันนี้ทำงานผิดพลาด และมักไม่ตอบสนอง จึงไม่สามารถนำทางไปยังสื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับ โบราณสถานนี้ได้

³⁰⁰ บุญชู กาญจนภา,ราม-เทวีวงศ์:ตำนานย่อเมืองหริภุญชัย(ลำพูน) พระประวัติย่อพระนางจามเทวีปฐมมหาราชแห่งเมืองหริภุญชัย ตำนานย่อพระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูนในปัจจุบัน,(ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2545),35

ภาพประกอบที่ 83 ป้ายจากโครงการ Trip Northern ของกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1

3.2.2. ป้ายข้อมูลแบบไม้ถาวร จากสำนักศิลปากรที่ ๘ เชียงใหม่

ป้ายข้อมูลนี้ตัวป้ายทำจากโลหะสแตนเลส มีการเจาะร่องพื้นผิวและฉกรรจ์ด้วยสีดำ มีการนำมาติดตั้งในบริเวณโบราณสถานในราวเดือนมกราคม พุทธศักราช 2563 ข้อมูลในป้ายมี 3 ส่วน คือ 1. ตราสัญลักษณ์กรมศิลปากร 2. รหัสแบบตอบกลับเร็ว 3. ข้อความระบุภาษาของสื่อให้ข้อมูล จากการทดลองใช้งานเรียกใช้ข้อมูลรหัสแบบตอบกลับเร็วจากป้ายของสำนักศิลปากรที่ ๘ พบว่า รหัสแบบตอบกลับเร็วนี้บรรจุข้อมูล URL ของภาพยนตร์สารคดีที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับโบราณสถานที่ให้บริการบนแพลตฟอร์มของ YouTube หากมีการติดตั้งแอปพลิเคชัน YouTube บนอุปกรณ์นั้นก็ จะสามารถรับชมผ่านทางแอปพลิเคชันได้โดยตรง หรือหากไม่ได้ติดตั้งแอปพลิเคชัน YouTube บน อุปกรณ์นั้นก็ สามารถรับชมผ่านทางแอปพลิเคชันประเภท web browser ทั่วไปได้ รหัสแบบตอบกลับเร็วในส่วนนี้ประกอบไปด้วย รหัสแบบตอบกลับเร็ว 3 รหัส ซึ่งจะนำทางไปยังไฟล์ภาพยนตร์สารคดีที่แตกต่างกัน 3 ไฟล์ โดยไฟล์ภาพยนตร์สารคดีที่ให้บริการนั้น มีข้อมูลสองรูปแบบคือ 1. ภาพเคลื่อนไหว 2. เสียงบรรยาย รูปแบบของภาพเคลื่อนไหวของภาพยนตร์สารคดีทั้ง 3 เรื่องนั้น เหมือนกัน แตกต่างกันที่เสียงบรรยายที่จัดทำขึ้นใน 3 ภาษา คือ 1. ภาษาไทย 2. ภาษาอังกฤษ และ 3. ภาษาจีน

ภาพประกอบที่ 84 ป้ายโลหะบรรจุรหัสแบบตอบกลับเร็วของสำนักศิลปากรที่ ๘ เชียงใหม่

3.2.3. ป้ายข้อมูลแบบไม่ถาวร จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จำนวน 1 ป้าย

ป้ายข้อมูลแบบไม่ถาวรจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยนี้ จัดทำขึ้นภายใต้โครงการส่งเสริมการท่องเที่ยว “Lanna Story Telling เรื่องเล่าของเมืองท่องเที่ยวล้านนา” โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยร่วมกับจังหวัดสำคัญต่างๆ ในภาคเหนือที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย จังหวัดลำพูน จังหวัดลำปางและจังหวัดพะเยา สำหรับป้ายข้อมูลนี้จัดทำขึ้นในปีพุทธศักราช 2562 ตัวป้ายทำเป็นรูปโคมเพชรแบบล้านนา วัสดุที่ใช้เป็นพลาสติกพิมพ์ลายป้ายแบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ ส่วนหัวโคม ส่วนตัวโคมและส่วนหางโคม ส่วนหัวโคมประกอบไปด้วยปีกโคมสองข้าง ตรงกลางที่มีลักษณะคล้ายห่วงสำหรับแขวน มีการประยุกต์เอารูปสัญลักษณ์ของหมุดแผนที่มาใช้ ถัดมาเป็นส่วนตัวโคม มีการทำเลียนแบบโคมรูปเพชรของล้านนาที่มักนำมาใช้แขวนประดับอาคารสถานที่ในช่วงเทศกาลยี่เป็ง โดยมีการทำเป็นป้ายรูปทรงแปดเหลี่ยม ใช้สีพื้นสองสีคือสีขาวและสีเหลืองทอง ออกแบบให้มีการสลับสีคล้ายกับมิติของการมองโคมของจริง กลางตัวโคมมีการพิมพ์รหัสแบบตอบกลับเร็วลงบนแผ่นพลาสติกแข็งอีกชั้นหนึ่งมาติดไว้ตรงกลางป้าย ถัดลงมาส่วนล่างของตัวโคมมีการพิมพ์ชื่อโบราณสถานไว้สองภาษาคือ ภาษาไทยและอังกฤษ ส่วนหางโคมนั้นมีลักษณะคล้ายธงแขวนปลายแหลม ใช้สีพื้นเป็นสีขาว ส่วนบนสุดของหางโคมนั้นมีตราสัญลักษณ์ของจังหวัดที่เข้าร่วมโครงการ ถัดลงมาเป็นชื่อโครงการ Lanna Story Telling และตามด้วยคำเชิญชวนให้สแกนรหัสแบบตอบกลับเร็ว (QR code) เพื่อเข้าถึงสื่อที่จัดเตรียมไว้ เมื่อทำการสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็วแล้วจะมีการนำทางไปยัง website ของ

โครงการ Lanna Story Telling ที่จัดทำไว้สำหรับให้ข้อมูลโบราณสถานแต่ละแห่ง มีภาษาให้บริการ 2 ภาษา คือ ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ สำหรับโบราณสถานกู่ช้าง-กู่ม่านั้นในเพจให้ข้อมูล มีการให้ข้อมูลทั้งหมด 2 รูปแบบ คือ 1. ภาพของกู่ช้างในปัจจุบัน 2. ข้อความตัวอักษร โดยมีเนื้อหาดังนี้

‘ประวัติเล่าว่ากู่ช้างเป็นที่บรรจุซากของพระยาช้าง ‘ผู้กล้าเงี้ยว’ ซึ่งเป็นช้างทรงคู่พระบารมีของพระเจ้ามหันตยศและพระเจ้าอนันตยศ พระราชโอรสแฝดของพระนางจามเทวี กู่ช้างเป็นปูชนียสถานที่ประชาชนชาวลำพูนให้ความเคารพสักการะ เชื่อกันในความศักดิ์สิทธิ์มากถึงกับมีการสร้างศาลเจ้าพ่อกู่ช้างขึ้น ใกล้กับองค์สถูป นอกจากนี้บริเวณ ใกล้เคียงยังมีสถูปอีกหนึ่งองค์ชื่อว่า กู่ม่า ลักษณะเป็นทรงกระบอก ปลายมน เหนือองค์สถูปมีแท่นคล้ายบัลลังก์’

จากข้อมูลในเวปไซต์ Lanna Story Telling พบว่ามีการใช้ข้อมูลจากนิทานพื้นบ้านมาให้ข้อมูลโบราณสถาน โดยกล่าวถึงลักษณะของกู่ช้างเพียงเล็กน้อย ควรมีการตรวจสอบเนื้อหาเกี่ยวกับเอกสารประวัติศาสตร์อื่นเพื่อสอบถามว่าเนื้อเรื่องนี้มีความเป็นเหตุเป็นผลหรือไม่อย่างไร เพราะอาจทำให้ผู้รับสารได้รับข้อมูลที่ผิดเพี้ยนไปได้ อีกทั้งการจัดรูปแบบข้อความควรมีการอธิบายถึงลักษณะของตัวโบราณสถานก่อนแล้วค่อยเติมข้อมูลปลีกย่อยลงไปเช่นสองบรรทัดสุดท้ายของข้อมูล ที่เมื่ออ่านแล้วอาจทำให้เกิดความสับสนได้ว่า “ลักษณะทรงกระบอก ปลายมน เหนือองค์สถูปมีแท่นคล้ายบัลลังก์” นั้นเป็นลักษณะของ กู่ช้างหรือกู่ม่า

ภาพประกอบที่ 85 ป้ายจากโครงการ Lanna Story Telling ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

4. กุ่ม้า

กุ่ม้าตั้งอยู่ในบริเวณเดียวกับโบราณสถานกุ่ม้า โดยมีลักษณะเป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบสุโขทัย ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของกุ่ม้า ในบริเวณโบราณสถานกุ่ม้า-กุ่ม้านั้นพบป้ายข้อมูลที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกุ่ม้า 1 ป้าย เป็นป้ายข้อมูลโลหะ จัดทำโดยสำนักงานจังหวัดลำพูน มีข้อความในป้ายดังนี้

กุ่ม้า
ตั้งอยู่นอกเมืองลำพูนด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ เจดีย์องค์นี้ตำนานท้องถิ่นเล่าว่าสร้างขึ้นเพื่อบรรจุอัฐิม้าทรงของพระนางจามเทวี รูปแบบสถาปัตยกรรมมีลักษณะเป็นเจดีย์ทรงกลมขนาดใหญ่ ตั้งอยู่บนฐานเชิงสี่เหลี่ยมเตี้ยๆ รองรับฐานเชิงกลมซ้อนกัน ๒ ชั้นและฐานบัวคว่ำรองรับบัวถลา ๓ ชั้นและองค์ระฆังกลม รูปแบบของเจดีย์ลักษณะนี้มีต้นแบบมาจากลังกา สืบทอดมายังอาณาจักรพุกามและอาณาจักรสุโขทัย โดยลักษณะขององค์ระฆังกลมซึ่งมีขนาดใหญ่ นั้น นักวิชาการหลายท่านเชื่อว่าจะมีความคล้ายคลึงกับเจดีย์ทรงกลมแบบพุกาม จึงเป็นไปได้ว่าอาณาจักรหริภุญไชยได้รับอิทธิพลของเจดีย์ทรงกลมแบบลังกาโดยผ่านมาจากอาณาจักรพุกามในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ หรืออาจได้รับอิทธิพลผ่านอาณาจักรสุโขทัยมายังอาณาจักรล้านนาในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ในช่วงเวลาที่ใกล้เคียงกับที่พระยาภิอนาทรงนิมนต์พระสุนนเถระจากสุโขทัยมาพำนักที่วัดพระยืนเพื่อเผยแผ่พุทธศาสนาถึงกวางศ (เก่า) ในล้านนาใน พ.ศ.๑๕๑๓

จากข้อความในป้ายพบว่ามีกระบวนว่าเรื่องเล่าที่บอกว่าโบราณสถานแห่งนี้เป็นที่บรรจุอัฐิม้าทรงของพระนางจามเทวีนั้นมาจากตำนานท้องถิ่น ทั้งนี้ข้อมูลในป้ายนี้พบว่ามีการนำเสนอข้อมูลเชิงวิชาการค่อนข้างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอธิบายรูปแบบศิลปกรรมและแนวคิดเกี่ยวกับที่มาและอิทธิพลทางด้านรูปแบบศิลปกรรม ซึ่งอาจใช้ในการกำหนดอายุโบราณสถานโดยคร่าวๆได้

ภาพประกอบที่ 86 ป้ายข้อมูลคู่มือ จากสำนักงานจังหวัดลำพูน

5. วัดพระยืน

วัดพระยืนเป็นโบราณสถานที่อยู่ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองลำพูน ภายในเขตโบราณสถานมีป้ายให้ข้อมูลทั้งหมด 5 ป้าย มีป้ายที่ยังคงติดตั้งและใช้งานอยู่ 4 ป้าย ส่วนอีก 1 ป้ายนั้นถูกรื้อถอนเก็บไว้ด้านข้างอาคารพระอุโบสถ เป็นป้ายที่สร้างจากวัสดุถาวรจำนวน 4 ป้าย ป้ายที่สร้างจากวัสดุไม่ถาวร 1 ป้าย

5.1. ป้ายข้อมูลจากวัสดุถาวร

ภายในเขตโบราณสถานวัดพระยืนนั้นพบว่ามีกรติดตั้งป้ายให้ข้อมูลถาวรจำนวน 4 ป้าย ดังนี้ 1. ป้ายข้อมูลจากกรมศิลปากร 2. ป้ายข้อมูลจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 3. ป้ายข้อมูลจากบริษัท ทู คอรัปอเรชั่น จำกัด(มหาชน) 4. ป้ายจากบริษัท โทเทิล แอ็คเซ็ส คอมมูนิเคชั่น จำกัด (มหาชน)

5.1.1. ป้ายข้อมูล โลหะของกรมศิลปากร

ป้ายนี้ตัวป้ายทำจากโลหะสแตนเลสยึดกับโครงป้ายที่ทำจากโลหะทาสีกันสนิม ติดตั้งอยู่บริเวณระหว่างประตูวัดด้านทิศตะวันตกและองค์เจดีย์ประธานของวัด ใกล้กับซากโบราณสถานเก่า มีรูปแบบกรอบป้ายเป็นเสาสองข้างยึดติดกับฐานปูนส่วนยอดทำเป็นยอดแหลมคล้ายใบเสมาหักมุม ซึ่งคล้ายกับป้ายข้อมูลโบราณสถานที่รับผิดชอบโดยสำนักงานจังหวัดลำพูนที่พบในโบราณสถานแห่งอื่นในจังหวัดลำพูน

‘วัดพระยืน

วัดพระยืนนี้เชื่อว่าเดิมคือวัดอรัญญิการามซึ่งพระนางจามเทวีทรงสร้างขึ้นใน พ.ศ. ๑๒๐๕ ต่อมาใน พ.ศ. ๑๖๐๖ พระเจ้าอาทิตย์ราชทรงโปรดให้หล่อพระพุทธรูปสำริดประทับยืนและนำมาประดิษฐานไว้ด้านหลังวิหารพร้อมเปลี่ยนชื่อเป็น วัดพุทธาราม ใน พ.ศ. ๑๕๑๑ ครั้งพญากือนาครองเมืองเชียงใหม่ได้นิมนต์พระสุมนเถระจากสุโขทัยมาเผยแผ่พุทธศาสนาในล้านนาและทรงโปรดให้พำนักอยู่ที่วัดพระยืนเป็นเวลา ๒ ปี ระหว่างนั้นได้ทรงสร้างมณฑปครอบพระพุทธรูปองค์เดิมไว้ พร้อมสร้างพระพุทธรูปประทับยืนประดิษฐานในซุ้มจรณะนำเพิ่มอีก ๓ ทิศ ซึ่งหมายถึงพระอดีตพุทธเจ้าทั้ง ๔ พระองค์ คือ พระกกุสันธะ พระโกนาคมนะ พระกัสสปะและพระโคตมะ ต่อมาถูกทิ้งร้างไปเพราะสงครามระหว่างไทย-พม่า จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๔๔๑ เจ้าอินทยงยศโชติจึงสร้างเจดีย์ศิลปะแบบพุกามขึ้นครอบพระพุทธรูปทั้ง ๔ องค์ซึ่งปรักหักพังไว้ภายใน โดยพระมณฑป

มุนี เจ้าคณะจังหวัดลำพูนและเป็นเจ้าอาวาสวัดพระยืนในขณะนั้นระบุว่าเจดีย์ที่สร้างขึ้นใหม่นั้นมีขนาดเท่ากับเจดีย์องค์เดิม แต่ฐานของพระพุทธรูปประจำทิศทั้ง ๔ ที่สร้างขึ้นใหม่มีความสูงเท่ากับสะดือของพระพุทธรูปองค์เดิมเท่านั้น

การขุดแต่งวัดพระยืนใน พ.ศ. ๒๕๔๘ พบโบราณสถานก่อสร้างทับซ้อน ๒ สมัย ที่สำคัญคือแนวกำแพงแก้วและฐานกุฏิสมัยทริภุญไชย วิหารและฐานเจดีย์ศิลปะสุโขทัย ฐานหอไตรสมัยล้านนา พร้อมทางเดินปูลูฐซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นถนนพระราชดำเนินของพญากือนาตามหลักฐานศิลาจารึกวัดพระยืนซึ่งจารึกขึ้นใน พ.ศ. ๑๙๑๓ ปัจจุบันยังเก็บรักษาไว้ที่วัดนี้ นอกจากนี้ยังพบพระพุทธรูปพระพิมพ์ ประติมากรรมดินเผาศิลปะทริภุญไชย จำนวนรวมกว่า ๕๐๐ ชิ้น³⁰¹

จากข้อความในป้ายนั้นพบว่ามีการใช้ข้อมูลทั้งจากตำนาน ประวัติศาสตร์และ โบราณคดีในการอธิบายประวัติความเป็นมาของวัดตั้งแต่สมัยอาณาจักรทริภุญไชย ล้านนาและรัตน โกสินทร์ มีการระบุว่าเป็นวัดที่สำคัญวัดหนึ่งในตำนานที่สร้างขึ้นในสมัยพระนางจามเทวี ทั้งที่ในตำนานนั้นกล่าวว่า ‘แล้วพระนางนั้นได้ให้สร้างอรัญญิกัรมมารามในด้านปาจิณทิศแห่งพระบุรีนั้น สร้างวิหารด้วย สร้างพระพุทธรูปด้วย แล้วถวายให้เป็นที่อยู่แห่งสงฆ์ มีพระสังฆเถระเป็นประธาน’³⁰¹ จากข้อความนี้จะสังเกตได้ว่า มีการกล่าวถึงการสร้างอารามด้านทิศตะวันออกของเมือง สร้างวิหารพระพุทธรูปและที่อยู่ของสงฆ์ ไม่ได้ระบุว่ามีการสร้างเจดีย์ รวมถึงพระพุทธรูปนั้นก็ได้ระบุว่า เป็นพระพุทธรูปที่มีลักษณะเช่นไร จึงไม่อาจสรุปได้เลยว่าอรัญญิกัรมมารามที่กล่าวถึงในตำนานนั้นคือวัดเดียวกับวัดพระยืนในปัจจุบัน ป้ายข้อมูลนี้ยังกล่าวถึงศิลปกรรมในบริเวณวัดและการบูรณะปฏิสังขรณ์ในแต่ละสมัย รวมถึงการขุดแต่งในสมัยปัจจุบันว่าพบหลักฐานและมีการกำหนดอายุสมัยไว้เช่นไร

³⁰¹ พระโพธิ์รังสี, เรื่องจามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองทริภุญไชยทั้งภาษาบาลีและคำแปล, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: ศรีปัญญา, 2554), 148

ภาพประกอบที่ 87 ป้ายข้อมูลวัดพระยีน จากกรมศิลปากร

5.1.2. ป้ายข้อมูลจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

ป้ายข้อมูลนี้ทำจากวัสดุโลหะตัวป้ายและกรอบป้ายทำจากโลหะเคลือบสีกันสนิม รูปทรงของป้ายเป็นทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า ไม่ทราบว่าเป็นแต่เดิมนั้นติดตั้งอยู่บริเวณใดภายในวัด แต่ในปัจจุบันป้ายนี้ไม่ได้ใช้งานอีกต่อไป โดยถูกรื้อถอนมาวางตะแคงไว้บริเวณด้านทิศใต้ของพระอุโบสถ โดยมีข้อความในป้ายดังนี้

วัดพระยีน

วัดพระยีนสร้างตั้งแต่สมัยพระนางจามเทวี มีชื่อเดิมว่า “วัดอรัญญิการาม” มีฐานะเป็น วัดประจำทิศตะวันออกในบรรดา “วัดสี่มุมเมือง” ต่อมาสมัยพระเจ้าอาทิตย์ราชาได้เปลี่ยนชื่อวัดเป็น “พุทธอาราม” และได้หล่อพระพุทธรูปยืนองค์หนึ่งประดิษฐานภายใต้ปราสาทสญูป เมื่อปี พ.ศ. 1913 พระเจ้ากือนาได้บูรณะวัดแห่งนี้ เพื่อใช้เป็นที่จำพรรษาของพระสุมนะเถระ ที่ทรงอัญเชิญมาเผยแผ่พระพุทธศาสนานิกายลึงกวางศ์จากสุโขทัย และได้สร้างมณฑปองค์ใหม่พร้อมกับหล่อพระพุทธรูปเพิ่มอีกสามองค์

เจดีย์วัดพระยีนองค์ปัจจุบันได้รับการปฏิสังขรณ์อีกครั้งในสมัยเจ้าหลวงอินทวงยศโชติ โดยจำลองรูปแบบวิหารพม่าสมัยพุกามมาใช้

ข้อความจากป้ายนี้พบว่ามีการนำข้อมูลจากตำนานและประวัติศาสตร์มาใช้พร้อมทั้งอธิบายรูปแบบศิลปกรรมที่มีบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์รวมถึงการบูรณะในสมัยปัจจุบัน แต่ไม่ได้ใช้ข้อมูลจากศิลาจารึกที่พบในวัดพระยีนในการให้ข้อมูล โดยรวมแล้วเนื้อหามีความสอดคล้องกับป้ายข้อมูลแบบถาวรที่จัดทำโดยกรมศิลปากร ทั้งการกำหนดชื่อวัดตั้งแต่สมัยพระนางจามเทวีเรื่อยมา

ภาพประกอบที่ 88 ป้ายข้อมูลวัดพระยืน จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ปัจจุบันถูกรื้อถอนไปไว้ด้านข้างอุโบสถ

5.1.3. ป้ายข้อมูลจากบริษัท ทูร คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน)

ป้ายข้อมูลนี้ส่วนผิวหน้าป้ายทำจากพลาสติกที่พิมพ์ข้อมูลลงไปแล้วนำไปติดกับแผ่นโลหะ ติดตั้งบนกรอบโลหะเคลือบกันสนิม รูปทรงป้ายเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีการติดตั้งในแนวตั้ง มีข้อมูลทั้งที่เป็นภาพถ่าย QR Code และข้อความ โดยมีเนื้อหาดังนี้

‘วัดพระยืน จังหวัดลำพูน
 ตำนานแห่งวัดพระยืนลำพูน ไม่ปรากฏแน่ชัด แต่ด้วยความที่เป็นวัดเก่าแก่และ โบราณ ที่ตั้งอยู่นอกเมืองไปในทางทิศตะวันออกซึ่งเป็นวัดสำคัญหนึ่งในสี่ของวัดสี่มุมเมือง ที่พระนางจามเทวีปฐมกษัตริย์แห่งหริภุญไชยนครทรงให้สร้างไว้ ปีพุทธศักราช 1204 พระวาสุเทพฤๅษีสถาปนกรหริภุญไชยขึ้น เมื่อสร้างนครหริภุญไชยได้ 2 ปี คือ พ.ศ. 1206 และอัญเชิญพระนางจามเทวีครองราชย์ได้ 7 ปี ในปีพ.ศ. 1713 สร้างวัด ณ ทิศตะวันออก สร้างพระวิหาร พระพุทธรูปและเสนาสนะ ให้เป็นที่อยู่ของพระสังฆเถระ ตำนานวัดป่าแดงเชียงตุง พุทธศักราช 1606 สมัยพระเจ้าธรรมิกราช กษัตริย์หริภุญไชยองค์ที่ 72 มีผอบบรรจุพระบรมสารีริกธาตุผุดขึ้นมาจากพื้นดินกลางเมืองเปล่งรัศมีต่างๆ พระองค์จึงมีพระบัญชาให้เสนาอำมาตย์ทั้งหลายสร้างสถาปปราสาทสูง 16 สอก มีประตู 4 ด้านตรงที่ผอบพระบรมสารีริกธาตุผุดขึ้นนั้น ต่อมาภายหลังเรียกว่า พระธาตุหริภุญชัยและพร้อมกันนั้นพระเจ้าธรรมิกราชทรงหล่อพระมหาปฏิมากรทองสัมฤทธิ์สูง 18 สอก เมื่อแล้วเสร็จจึงอัญเชิญมาประดิษฐาน ณ ทิศตะวันออกทางด้านหลังของพระวิหาร สร้างปราสาทสูงเป็นที่ประดิษฐานพระมหาปฏิมากร (พระพุทธรูปยืน) ไว้ ณ ที่นั้นด้วยและให้ชื่อว่า “วัดพุทธมหาสถาน” ต่อมาเรียกชื่อว่า “วัดป่าไผ่หลวง” และ “วัดพระยืน” ตามลำดับ’

จากป้ายนี้พบว่ามีการอ้างข้อมูลจากตำนานหลายฉบับเกี่ยวกับการสร้างวัดนี้ โดยอ้างว่าวัดนี้สร้างในสมัยพระนางจามเทวีแต่มีการให้ข้อมูลพุทธศักราชที่ไม่สมเหตุสมผลกันอย่างมาก เนื่องจากกล่าวว่าพุทธศักราช 1713 สร้างวัด ณ ทิศตะวันออก สร้างพระวิหาร พระพุทธรูปและเสนาสนะให้เป็นที่อยู่ของพระสังฆเถระ ทั้งที่ในตอนก่อนหน้ากล่าวว่ามีสร้างนครหริภุญชัยได้ 2 ปี คือพุทธศักราช 1206 พระนางจามเทวีได้ครองราชย์และครองราชย์สืบมาอีก 7 ปี ดังนั้นรัชสมัยของพระนางจามเทวีจึงควรมีระยะเวลาแค่ 7 ปี รัชกาลนี้ควรสิ้นสุดลงเมื่อพุทธศักราช 1213 จะเห็นได้ว่าระยะเวลาที่ระบุมาในป้ายนี้ต่างกันถึง 500 ปี จึงอาจก่อให้เกิดความเข้าใจผิดพลาดคลาดเคลื่อน และเกิดความสับสนกับผู้อ่านหรืออีกความเป็นไปได้หนึ่งคือ มีการพิมพ์เลขศักราชผิด ส่วนพระพุทธรูปที่มีการสร้างในสมัยพระเจ้าธรรมิกราชนั้นในตำนานมูลศาสนากล่าวว่า 'มีความสูง 18 ศอก เรียกว่า อัญฐานสมาจนบัดนี้แล ครั้นเสร็จบริบูรณ์แล้ว พระยาก็ให้แต่งเครื่องบูชาฉลองเป็นอันมาก มีต้นว่ารงฟ้า รงไชยและพวงดอกไม้ห้อยย้อยมีวรรณต่างๆแล มีลมพัดกวัดแกว่งสักการบูชา ถ้วน ๗ วัน ๗ คืน ในวันถ้วน ๗ นั้นก็ให้ถวายเครื่องอัฐบริขารเป็นทานแก่ภิกษุสงฆ์ ท้าวก็มีใจศรัทธาในแก้วเจ้าทั้ง ๓ มิให้ทานรักษาศีลฟังธรรมเป็นต้น เสวยราชสมบัติได้ ๕ ขวบเข้า ก็ทำลายปัญญาขั้นแล³⁰² จะสังเกตได้ว่าแม้แต่ในตำนานมูลศาสนาที่เป็นแหล่งข้อมูลชั้นต้นนั้นระบุเพียงแต่ว่ามีการสร้างพระพุทธรูปที่มีความสูง 18 ศอก ไม่ระบุว่าแสดงปางประทับนั่งหรือยืน ไม่ระบุชนิดของวัสดุที่ใช้สร้างและไม่มีการระบุด้วยว่าได้ประดิษฐานในสถาปัตยกรรมแบบใดและอยู่ที่แห่งใด ส่วนชื่อ "วัดพุทธมหาสถาน" นั้นไม่พบในเอกสารใดเลย พบเพียงแต่นามว่า "พุทธมหาวิหาร" ซึ่งเป็นชื่อที่ใช้เรียกบริเวณอารามที่พระเจ้ากือนาสร้างไว้ให้พระสุมนเถระมาพำนักอยู่ และต่อมาอารามนี้ก็คือ วัดพระยืนในปัจจุบัน จะสังเกตได้ว่าป้ายข้อมูลบางป้ายนั้น ไม่ได้มีการค้นคว้าและศึกษาข้อมูลที่จะนำมาใช้ทำสื่อให้ข้อมูล จึงทำให้มีการนำเอาข้อมูลจากหลายแหล่งผสมปนเปกันทั้งเนื้อหาและช่วงเวลา บางครั้งไม่ได้ตรวจสอบความถูกต้องและความเป็นไปได้ของเนื้อหา

³⁰² กรมศิลปากร,ตำนานมูลศาสนา, (เชียงใหม่:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2544),180-181

ภาพประกอบที่ 89 ป้ายให้ข้อมูลแบบไม่ถาวรจากบริษัท ทูร คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน)

5.1.4. ป้ายข้อมูลจากบริษัท โทเทิล แอ็คเซ็ส คอมมูนิเคชั่น จำกัด (มหาชน)

ป้ายข้อมูลชิ้นนี้ส่วนผิวหน้าแผ่นป้ายทำด้วยพลาสติกพิมพ์ข้อมูลติดลงบนแผ่น โลหะยึดกับโครงป้ายโลหะ เสาป้ายฝังลงในแท่งปูน ติดตั้งใกล้กับป้ายของบริษัท ทูร คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) รูปทรงป้ายเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีการติดตั้งในแนวตั้ง ใช้สีพื้นหลังสีฟ้า ใช้ตัวอักษรสีขาวและดำ นำเสนอข้อมูลเป็นตัวอักษรทั้งภาษาไทยและอังกฤษ นอกจากนี้ยังมีการใช้ภาพถ่ายและแผนที่จังหวัดลำพูนในการนำเสนอข้อมูลด้วย โดยมีเนื้อความดังนี้

‘วัดพระยืน

วัดพระยืน อำเภอเมือง เป็นวัดเก่าแก่คู่บ้านคู่เมืองนครหริภุญชัยหรือเมืองลำพูน ตั้งแต่สมัยพระนางจามเทวี ปฐมกษัตริย์แห่งนครหริภุญชัย หลังจากที่พระนางได้รับเชิญจากพระฤาษีवासเทพผู้ก่อตั้งเมือง ขึ้นมาครองเมืองได้ 8 ปี จึงได้สร้างวัดนี้ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 1213 เพื่อให้เป็นที่จำพรรษาของพระสังฆเถระที่ติดตามมาจากเมืองละโว้ มีชื่อว่า อรัญญิการาม หรือวัดพระยืนในปัจจุบัน บางแห่งก็ว่าพระเจ้าอัมมิกราช กษัตริย์หริภุญชัยเป็นผู้สร้างขึ้น เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 17 สิ่งที่สำคัญภายในวัดก็คือ พระเจดีย์ทรงมณฑป มีพระพุทธรูปยืนทั้งสี่ทิศ เครื่องบนประกอบด้วยเจดีย์ห้ายอด โดยมีเจดีย์ทรงระฆังและเจดีย์ทรงกลมขนาดเล็กเป็นประธาน คล้ายคลึงกับอาสนวิหารเจดีย์ที่เมืองพุกามและเจดีย์วัดป่าสักจังหวัดเชียงราย’

จากข้อความในป้ายนี้พบว่ามีการใช้ข้อมูลจากตำนานและเรื่องเล่ามาปะปนกันโดยกล่าวว่าวัดนี้สร้างขึ้นในสมัยพระนางจามเทวีหรืออาจจะสร้างในสมัยพระเจ้าธรรมิกราช โดยมีการพิมพ์พระนามพระเจ้าธรรมิกราชผิดเป็น อัมมิกราช ทั้งนี้มีการอธิบายถึงรูปแบบสถาปัตยกรรมว่ามีรูปแบบคล้ายเจดีย์วิหารที่เมืองพุกามแต่ขณะเดียวกันก็กลับบอกว่ามีความคล้ายคลึงกับเจดีย์ทรง

ปราสาทห้ายอดที่วัดป่าสัก เมืองเชียงใหม่ ซึ่งหากผู้อ่านไม่มีความรู้พื้นฐานด้านรูปแบบศิลปกรรม อาจเกิดความเข้าใจที่สับสนได้ นอกจากนี้ยังไม่ได้กล่าวถึงว่าเจดีย์ประธานวัดพระยืนนี้ถูกบูรณะครั้งล่าสุดในสมัยปัจจุบันอันจะทำให้การกำหนดอายุของศิลปกรรมจากข้อมูลในป้ายข้อมูลนี้เพียงอย่างเดียวนั้นผิดพลาดไปจากความเป็นจริง

ภาพประกอบที่ 90 ป้ายข้อมูลแบบไม่ถาวร จาก บริษัท โทเทิล แอ็คเซ็ส คอมมูนิเคชั่น จำกัด (มหาชน)

5.2. ป้ายข้อมูลแบบไม่ถาวร

ในบริเวณ โบราณสถานวัดพระยืนพบป้ายให้ข้อมูลแบบไม่ถาวรจำนวน 1 ป้าย จัดทำโดย สำนักศิลปากรที่ ๘ เชียงใหม่ ติดตั้งอยู่ใกล้กับลานจอดรถด้านทิศตะวันตกติดกับฐานรูปปั้นยักษ์ ทวารบาลที่ตั้งอยู่ด้านทิศเหนือ

5.2.1. ป้ายข้อมูลจากสำนักศิลปากรที่ ๘ เชียงใหม่

ป้ายข้อมูลนี้ตัวป้ายทำจากโลหะสแตนเลส มีการเซาะร่องพื้นผิวและถ่วงด้วยสีดำยึดติดกับเสาป้ายที่ทำจากโลหะทาสีกันสนิม ส่วนฐานนั้นเป็นคอนกรีตหล่อเป็นก้อนสี่เหลี่ยมลูกบาศก์ มีการนำมาติดตั้งในบริเวณ โบราณสถานในราวเดือนมกราคม พุทธศักราช 2563 ข้อมูลในป้ายมี 3 ส่วนคือ 1. ตราสัญลักษณ์กรมศิลปากร 2. รหัสแบบตอบกลับเร็ว 3. ข้อความระบุภาษาของสื่อให้ข้อมูล จากการทดลองใช้งานเรียกใช้ข้อมูลรหัสแบบตอบกลับเร็วจากป้ายของสำนักศิลปากรที่ ๘ พบว่า รหัสแบบตอบกลับเร็วนี้บรรจุข้อมูล URL ของภาพยนตร์สารคดีที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับ โบราณสถานที่ใช้บริการบนแพลตฟอร์มของ YouTube หากมีการติดตั้งแอปพลิเคชัน YouTube บน

อุปกรณ์นั้นก็จะสามารถรับชมผ่านทางแอปพลิเคชันได้โดยตรง หรือหากไม่ได้ติดตั้งแอปพลิเคชัน YouTube บนอุปกรณ์นั้นก็สามารถรับชมผ่านทางแอปพลิเคชันประเภท web browser ทั่วไปได้ รหัสแบบตอบกลับเร็วในส่วนนี้ประกอบไปด้วย รหัสแบบตอบกลับเร็ว 3 รหัส ซึ่งจะนำทางไปยังไฟล์ภาพยนตร์สารคดีที่แตกต่างกัน 3 ไฟล์ โดยไฟล์ภาพยนตร์สารคดีที่ให้บริการนั้น มีข้อมูลสองรูปแบบคือ 1. ภาพเคลื่อนไหว 2. เสียงบรรยาย รูปแบบของภาพเคลื่อนไหวของภาพยนตร์สารคดีทั้ง 3 เรื่องนั้นเหมือนกัน แตกต่างกันที่เสียงบรรยายที่จัดทำขึ้นใน 3 ภาษา คือ 1. ภาษาไทย 2. ภาษาอังกฤษ และ 3. ภาษาจีน จากการถอดเสียงบทบรรยายในภาพยนตร์สารคดีของสำนักศิลปากรที่ ๘ ได้ข้อความดังนี้

‘วัดพระยืน ตั้งอยู่ที่บ้านพระยืน ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เชื่อว่าเดิมคือวัดอรัญญิการาม ซึ่งพระนางจามเทวีทรงสร้างขึ้นในพุทธศักราช 1209 ต่อมาในปีพุทธศักราช 1606 พระเจ้าอาทิตย์ราชทรงโปรดให้หล่อพระพุทธรูปสำริดประทับยืนและนำมาประดิษฐานไว้ด้านหลังวิหาร พร้อมเปลี่ยนชื่อวัดเป็น มหาพุทธาราม ในพุทธศักราช 1913 ครั้งพญาเกือนนครองเมืองเชียงใหม่ ได้นิมนต์พระสุมนเถระจากสุโขทัยมาเผยแผ่พุทธศาสนาในล้านนา และทรงโปรดให้พำนักอยู่ที่วัดพระยืนเป็นเวลาสองปี ระหว่างนั้นได้ทรงสร้างมณฑปครอบพระพุทธรูปองค์เดิมไว้พร้อมสร้างพระพุทธรูปประทับยืนประดิษฐานอยู่ในซุ้มจระนำเพิ่มอีกสามทิศ ซึ่งหมายถึงพระพุทธเจ้าทั้งสี่พระองค์ คือ พระกกุสันธะ พระโกนาคมะ พระกัสสปะ และพระโคตมะ ต่อมาในราวพุทธศตวรรษที่ 22 ชุมชนวัดพระยืนถูกทิ้งร้างไป เพราะสงครามระหว่างไทย พม่า จนกระทั่งพุทธศักราช 2443 เจ้าอินทยงศโขทัยจึงทรงสร้างเจดีย์ศิลปะแบบพุกามขึ้นครอบพระพุทธรูปทั้งสององค์ซึ่งปรักหักพังไว้ใน โดยพระมงคลญาณมุนี เจ้าคณะจังหวัดลำพูนและเป็นเจ้าอาวาสวัดพระยืนในขณะนั้นระบุว่าเจดีย์ที่สร้างขึ้นใหม่นั้นมีขนาดเท่ากับเจดีย์องค์เดิม แต่ฐานของพระพุทธรูปประจำทิศทั้งสี่ที่สร้างขึ้นใหม่มีความสูงเท่ากับสะดือของพระพุทธรูปองค์เดิมเท่านั้น การขุดแต่งวัดพระยืนในพุทธศักราช 2548 พบโบราณสถานก่อสร้างทับซ้อนสองสมัย ที่สำคัญคือแนวกำแพงแก้วและฐานกุฏิสมัยทวารวดี วิหารและฐานเจดีย์ศิลปะสุโขทัย ฐานหอไตรสมัยล้านนาพร้อมทางเดินปูลูซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นถนนพระราชดำเนิน หรือถนนราชมรรคาของพญาเกือน ตามหลักฐานศิลาจารึกวัดพระยืน ซึ่งจารึกขึ้นในพุทธศักราช 1913 ซึ่งเป็นจารึกอักษรไทยสุโขทัยที่เก่าที่สุด ปัจจุบันยังคงเก็บรักษาไว้ที่วัดนี้’

จากบทบรรยายในภาพยนตร์สารคดีจะพบว่ามีการสันนิษฐานเรื่องการสร้างวัดโดย เชื่อมโยงเข้ากับตำนานจามเทวีวงศ์ที่กล่าวว่าพระนางจามเทวีได้สร้างอารามหนึ่งชื่อ อรัญญิกัรมมาราม³⁰³ การบูรณะวัดในสมัยพระเจ้าอาทิตย์ราชแห่งราชวงศ์จามเทวีที่ทรงโปรดให้หล่อพระพุทธรูป การบูรณะวัดในสมัยอาณาจักรล้านนา การบูรณะเจดีย์วัดพระยืนและรูปแบบองค์เจดีย์ในปัจจุบัน การขุดแต่งและการค้นพบซากโบราณสถานโดยกรมศิลปากร ทั้งนี้พบว่าสถาปัตยกรรมในวัดพระยืนปัจจุบันล้วนแล้วแต่สร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ ไม่มีอาคารใดที่เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ให้นักท่องเที่ยวได้สังเกตเห็นอย่างชัดเจนหรือสนับสนุนว่าโบราณสถานแห่งนี้เก่าแก่ไปจนถึงสมัยของพระนางจามเทวีหรือสมัยหริภุญไชย

ภาพประกอบที่ 91 ป้ายโลหะจากสำนักศิลปากรที่ ๘ เชียงใหม่

6. กู่สิงห์ทอง

กู่สิงห์ทองเป็นโบราณสถานที่ตั้งอยู่ริมถนนสายแม่สารบ้านตอง ก่อนถึงสนามกอล์ฟหริภุญไชยกอล์ฟคลับ พื้นที่โดยรอบโบราณสถานเป็นพื้นที่เกษตรกรรม อีกทั้งในบริเวณโบราณสถานนั้นมีสภาพรกร้าง บริเวณทางเข้ากู่สิงห์ทองพบว่ามีซากศาลพระภูมิที่ถูกทิ้งจำนวนมาก ทำให้กู่สิงห์ทองนี้ไม่ได้รับความนิยมในหมู่นักท่องเที่ยวเท่าที่ควร จากการสำรวจพบว่าในแหล่งโบราณสถานนั้นมีป้ายข้อมูลที่ติดตั้งอยู่ในแหล่งเพียง 1 ป้ายบริเวณทิศตะวันออกเฉียงใต้ของกู่สิงห์ทอง แผ่นป้าย

³⁰³ พระโพธิ์รังสี, เรื่องจามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองหริภุญไชยทั้งภาษาบาลีและคำแปล, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: ศรีปัญญา, 2554), 148

กรอบและเสาป้ายทำจากโลหะเคลือบสีกันสนิม จัดทำโดยสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดลำพูน
ข้อมูลในป้ายมีเฉพาะภาษาไทย มีข้อความดังนี้

‘กู่ฝ้ายักษ์

เป็น โบราณสถานที่อยู่คู่บ้านคู่มืองตำบลเวียงของมาตั้งแต่โบราณกาล ปัจจุบันยังเป็น โบราณ
สถานที่น่าศึกษาค้นหาอีกแห่งหนึ่งของตำบล คำว่า “กู่” หมายถึง เจดีย์หรือปราสาทที่เป็นสถานที่
ศักดิ์สิทธิ์ ที่ผู้คนเคารพกราบไหว้สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน

กู่ฝ้ายักษ์ หรือ กู่สิงห์ทอง น่าจะเป็นกลุ่ม โบราณสถานที่ได้รับอิทธิพลศิลปะสกุลช่างเชียงแสนในราว
ครั้งแรกของพุทธศตวรรษที่ 20 ก่อนที่บทบาทของศิลปะเชียงใหม่สมัยพญาติโลกราชจะรุ่งเรือง
ขึ้นมาแทนที่ ในแง่ประวัติศาสตร์สังคมทั้งเจดีย์วัดป่าสัก วัดอ้อม โอและกู่ฝ้ายักษ์ ยังอาจเกี่ยวข้องกับ
เหตุการณ์ที่มีพระสงฆ์จากเชียงแสนเข้ามาศึกษาในสำนักวัดสวนคอกจากการอุปถัมภ์ของ
พญาเกือนา และได้สร้างวัดตามลักษณะสกุลช่างเชียงแสนขึ้น ในระยะนั้น เพราะนับตั้งแต่ยุครุ่งเรือง
ของศิลปกรรมสกุลช่างเชียงใหม่ คือ สมัยพญาติโลกราชสืบทอดลงมาถึงคราวเสียเมืองให้แก่พม่าใน
ปี พ.ศ. 2101 ก็ไม่ปรากฏสถาปัตยกรรมแบบสกุลช่างเชียงแสนในเขตอาณาจักรเวียงใหม่ ลำพูน
อีกเลย’

จากข้อความในป้ายนี้พบว่ามีคำให้คำนิยามของคำว่า “กู่” ไว้ในตอนต้นว่าเป็น
สถาปัตยกรรมแบบหนึ่งที่มีลักษณะผสมกันระหว่างเจดีย์และปราสาทที่มีความศักดิ์สิทธิ์และผู้คน
เคารพกราบไหว้สืบทอดกันมา เนื่องจากกู่สิงห์ทองนี้ไม่พบหลักฐานในเอกสารใดเลยทั้งตำนานและ
ประวัติศาสตร์อื่นๆ ในปัจจุบันนี้มีเพียงแต่ตัวโบราณสถาน ป้ายข้อมูลนี้จึงใช้ข้อมูลที่มีการศึกษา
รูปแบบและพัฒนาการของลวดลายประดับสถาปัตยกรรมมาใช้ในการเปรียบเทียบพัฒนาการและ
กำหนดอายุของสถาปัตยกรรมนี้ โดยสันนิษฐานว่ากู่สิงห์ทองนี้อาจจะสร้างขึ้นช่วงครั้งแรกของ
พุทธศตวรรษที่ 20

ภาพประกอบที่ 92 ป้ายให้ข้อมูลแบบถาวรที่ติดตั้งภายในบริเวณพื้นที่กุ้งสิงห์ทอง

7. วัดชัยชนะ

วัดชัยชนะนั้นปัจจุบันในบริเวณ โบราณสถานพบเพียงเจดีย์องค์เดียว ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตก หลังอาคารของห้างแจ่มฟ้าพลาซ่า สาขาคณนอินทงยศ ปรากฏป้ายข้อมูลเพียง 1 ป้าย ป้ายนี้ รับผิดชอบโดยสำนักงานจังหวัดลำพูน ติดตั้งอยู่ใกล้กับฐานเจดีย์ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ หันป้าย ออกสู่ทิศใต้ พื้นที่โดยรอบองค์เจดีย์นั้นปัจจุบันใช้งานสำหรับเป็นลานจอดรถของห้างแจ่มฟ้า พลาซ่า ป้ายข้อมูลนี้ทำจากวัสดุโลหะ รูปแบบป้ายเหมือนกับป้ายที่สำนักงานจังหวัดลำพูนจัดทำ และติดตั้งในบริเวณ โบราณสถานแห่งอื่น มีข้อมูลในป้ายดังนี้

'เจดีย์ชัยชนะ

ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันออกของวัดชัยมงคล ต.ในเมือง อ.เมือง จ.ลำพูน เข้าใจว่าเดิมน่าจะเป็นส่วนหนึ่งของวัดชัยมงคล ซึ่งมีประวัติเชิงมุขปาฐะว่า ในสมัยอาณาจักรหริภุญไชยพื้นที่บริเวณนี้เป็นสถานที่รวบรวมและสร้างขวัญกำลังใจแก่ไพร่พลเหล่าทหารก่อนทำศึกสงคราม เมื่อเสร็จสิ้นสงครามได้รับชัยชนะจึงมาสร้างเจดีย์ขึ้น รูปแบบสถาปัตยกรรมของเจดีย์ที่ปรากฏในปัจจุบัน ส่วนฐานมีลักษณะเป็นฐานปัทม์ลูกแก้วอกไก่ซ้อนกัน ๒ ชั้น แสดงให้เห็นถึงการวิวัฒนาการมาจากพระธาตุหริภุญไชยแต่มีการปรับเปลี่ยนส่วนฐานองค์ระฆังให้มีรูปหลายเหลี่ยมจึงน่าจะเป็นงานที่สร้างขึ้นในช่วงหลังพุทธศตวรรษที่ ๒๑'

จากป้ายนี้พบว่ามีการใช้มุขปาฐะหรือเรื่องเล่าท้องถิ่นมาประกอบสร้างเป็นประวัติของ โบราณสถานขึ้นมา ซึ่งเรื่องเล่านี้ระบุว่าเกิดขึ้นในสมัยอาณาจักรหริภุญไชย ทั้งนี้ข้อความจากป้าย ข้อมูลนี้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบศิลปกรรมและพัฒนาการซึ่งสามารถใช้ในการกำหนดอายุ

สถาปัตยกรรมได้ แต่รูปแบบศิลปกรรมของเจดีย์ชัชชนะในปัจจุบันกลับขัดแย้งกับข้อมูลประวัติในข้างต้น เนื่องจากรูปแบบปัจจุบันของเจดีย์ชัชชนะนั้นเป็นเจดีย์ทรงระฆังสมัยล้านนาแล้ว

ภาพประกอบที่ 93 ป้ายข้อมูลเจดีย์ชัชชนะ จาก สำนักงานจังหวัดลำพูน

8. วัดต้นแก้ว

วัดต้นแก้วตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงของแม่น้ำกวง ถัดจากตลาดข้าวมุงทำสังข์ไปทางตะวันออกเฉียงประมาณ 200 เมตร โบราณสถานในวัดต้นแก้วปัจจุบันนี้เหลือเพียงเจดีย์ต้นก้อที่ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตกของตัววัด โดยตั้งอยู่ชิดกับรั้ววัดด้านทิศตะวันตก การเข้าถึงองค์เจดีย์ค่อนข้างลำบาก เนื่องจากมีการก่อสร้างอาคารอื่นขึ้นมาอีกขวางในด้านทิศตะวันออกเฉียงของเจดีย์ เช่น พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านชาวยอง อาคารหอสมุดปริดา เวทศักดิ์พิพิธภัณฑสถานผ้าโบราณเขื่อนยงและโรงครัว สำหรับป้ายข้อมูลที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเจดีย์ต้นก้อนั้นมีเพียงป้ายเดียวที่จัดทำโดยสำนักงานจังหวัดลำพูนซึ่งติดตั้งอยู่ชิดกับฐานเจดีย์ด้านทิศตะวันออกเฉียง ตัวป้ายหันออกด้านทิศตะวันออกเฉียง โดยข้อมูลในป้ายมีดังนี้

เจดีย์ต้นก้อ

บริเวณที่ตั้งของเจดีย์ต้นก้อนี้ มีหลักฐานจากศิลาจารึกวัดดอนแก้ว (ลพ.๑) ระบุว่าในสมัยอาณาจักรศรีวิชัย เคยเป็นที่ตั้งของวัดเชตะวันซึ่งพระเจ้าสุวราชสิทธิทรงก่อกำเนิดพระราชนานของพระองค์สร้างเป็นวัดขึ้นเมื่อพระชนมายุได้ ๒๖ พรรษา ต่อมาทรงสร้างเจดีย์ขึ้นอีก ๓ องค์และได้ผนวชที่วัดนี้พร้อมด้วยพระโอรส ๒ พระองค์ คือ พระมหานามและพระกัจจายน โดยมีพระมหาเถรราชครูเป็นพระอุปัชฌาย์ ซึ่งนับเป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความเป็น “ธรรมราชา” และความรุ่งเรืองทางพุทธศาสนาในอาณาจักรศรีวิชัย

ปัจจุบันพื้นที่วัดเขตวันถูกแบ่งออกเป็นสามส่วน คือ วัดคอนแก้ว (ร้าง) ซึ่งปัจจุบันใช้เป็นสถานปฏิบัติธรรม โรงเรียนเวียงของระดับประถมและวัดต้นแก้ว ซึ่งมีเจดีย์ต้นก่อซึ่งเป็นเจดีย์ทรงระฆังกลม ตั้งอยู่บนปัทมย่อเก็จลูกแก้วอกไก่ ซึ่งเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ได้รับความนิยมสูงสุดในอาณาจักรล้านนาช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๑'

จากข้อความในป้ายพบว่ามีการใช้ข้อมูลจากศิลาจารึกเป็นหลักในการนำเสนอประวัติความเป็นมาของวัดนี้และยังกล่าวถึงการใช้พื้นที่วัดในปัจจุบัน โดยกล่าวถึงรูปแบบศิลปกรรมของเจดีย์ต้นก่อเพียงเล็กน้อยและระบุอายุเจดีย์ต้นก่อจากรูปแบบศิลปกรรม ทำให้ข้อมูลจากป้ายนี้มีความน่าเชื่อถือเพราะมีการอ้างอิงจากหลักฐานที่มีความน่าเชื่อถือและสอบทานได้ ทั้งนี้ควรเน้นให้เห็นว่ารูปแบบของโบราณสถานที่เหลืออยู่ในปัจจุบันนั้นสอดคล้องกับข้อมูลในจารึกหรือไม่อย่างไร

ภาพประกอบที่ 94 ป้ายให้ข้อมูลเจดีย์ต้นก่อ วัดต้นแก้ว จากสำนักงานจังหวัดลำพูน

9. กู่ไก่

โบราณสถานกู่ไก่ ตั้งอยู่ด้านนอกริ้ววัด ไก่แก้วด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ ปัจจุบันถูกจัดสรรบริเวณพื้นที่โดยการล้อมรั้วกันบริเวณของตัวโบราณสถานออกจากถนนและชุมชนใกล้เคียง ป้ายข้อมูลนั้นรับผลิตโดยสำนักงานจังหวัดลำพูน โดยมีการติดตั้งป้ายให้ข้อมูลแบบถาวรไว้ชิดกับฐานเจดีย์ด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ หันป้ายออกสู่ทิศตะวันตก ข้อมูลในป้ายมีดังนี้

‘โบราณสถานกู่ไก่

โบราณสถานกู่ไก่อตั้งอยู่ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.ลำพูน พงศาวดารโยนกระระบุว่าสร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ครั้งพระยาอาทิตยราชครองนครหริภุญไชยเพื่อเป็นที่บรรจุอัฐิของ “เปตตกุฎกุฎ” ไก่ขาว ซึ่งเป็นศรีสวัสดิ์ของนครหริภุญไชย

กรมศิลปากรและจังหวัดลำพูนได้ขุดแต่งและบูรณะ โบราณสถานแห่งนี้ใน พ.ศ. ๒๕๓๖ พบว่ามีรูปแบบสถาปัตยกรรมประกอบด้วยฐานเชิงในผังสี่เหลี่ยมรองรับชุกฉฐานปัทม์ลูกแก้วอกไก่ในผังแปดเหลี่ยมย่อเก็จ เหนือขึ้นไปเป็นมาลัยเถาซ้อนเหลื่อมกันรองรับองค์ระฆังในผังแปดเหลี่ยม จึงกำหนดอายุของโบราณสถานแห่งนี้ว่าน่าจะมีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ตามรูปแบบของเจดีย์ทรงระฆังในผังแปดเหลี่ยมซึ่งได้รับความนิยมมากขึ้นในศิลปะล้านนาในช่วงเวลานั้น'

จากข้อความในป้ายพบว่ามีกรออ้างอิงถึงเรื่องราวของไก่ขาวที่เป็นอารักษ์เมืองหริภุญไชยจากตำนานจามเทวีวงศ์ว่า เมื่อเทพดาที่รักษาพระนครละโว้ได้ตีไก่ขาวตายแล้วนั้นก็ทิ้งซากศพไว้ใกล้ต้นไม้ยางทราย จากนั้นพระเจ้าอาทิตย์ราชก็ให้ทำสรีริกของไก่นั้น เก็บอัฐิธาตุประดิษฐานไว้ใกล้ไม้ยางทราย³⁰⁴ โดยตำนานมูลศาสนากล่าวว่ามียางทรายนั้นเกิดขึ้นในทิศอีสานของนครหริภุญไชย แต่ไม่ได้กล่าวถึงว่าเก็บอัฐิไก่ขาวนั้นไว้ที่ใด³⁰⁵ ซึ่งเมื่อมีการให้นำหน้าของข้อมูลจากตำนานพอๆกับข้อมูลจากรูปแบบศิลปกรรมนั้น หากไม่มีสื่อรูปแบบอื่นช่วยแสดงให้ผู้อ่านเข้าใจได้ อาจทำให้เกิดความสับสนระหว่างตำนานและเรื่องจริง จนเกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนเกี่ยวกับข้อมูลของโบราณสถานนั้นๆได้

ภาพประกอบที่ 95 ป้ายให้ข้อมูลไก่ จากสำนักงานจังหวัดลำพูน

เมื่อพิจารณาสื่อให้ข้อมูลที่พบในแหล่ง โบราณสถานต่างๆแล้วพบว่าส่วนมากนั้นมิ
ผู้สนับสนุนในการจัดทำสื่อสำหรับให้ข้อมูลในแหล่ง โบราณสถานทั้งผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการ

³⁰⁴ พระโพธิ์รังสี,เรื่องจามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองหริภุญไชยทั้งภาษาบาลีและคำแปล,พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: ศรีปัญญา,2554),300-308

³⁰⁵ กรมศิลปากร,ตำนานมูลศาสนา, (เชียงใหม่:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2544),166-168

รับผิดชอบดูแลโบราณสถานและผู้ที่มีได้เกี่ยวข้องโดยตรงกับการรับผิดชอบดูแลโบราณสถานนั้น เพียงแต่มีจิตศรัทธาในการสร้างบุญกุศลโดยการสนับสนุนการทำป้ายให้ข้อมูลเพื่อให้ข้อมูลความรู้แก่นักท่องเที่ยว หากพิจารณาตามแหล่งโบราณสถานจะสามารถสรุปเกี่ยวกับสื่อให้ข้อมูลในแต่ละแหล่งรวมทั้งปัญหาที่พบได้ดังนี้

วัดพระธาตุหริภุญไชย

วัดพระธาตุหริภุญไชยเป็นโบราณสถานที่มีความสำคัญมากวัดหนึ่งของจังหวัดลำพูน ดังนั้นจึงพบว่ามีการจัดทำสื่อให้ข้อมูลในปริมาณมากทั้งที่เป็นสื่อให้ข้อมูลที่ติดตั้งในบริเวณโบราณสถานและไม่ได้ติดตั้งในบริเวณโบราณสถาน สำหรับสื่อให้ข้อมูลสำหรับนักท่องเที่ยวในบริเวณโบราณสถานนั้นแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ 1. สื่อให้ข้อมูลโบราณสถานที่ติดตั้งอยู่ตามจุดต่างๆในบริเวณโบราณสถาน 2. สื่อให้ข้อมูลโบราณสถานในรูปแบบเอกสารนำชมที่สามารถพกพาได้ โดยสื่อให้ข้อมูลโบราณสถานที่ติดตั้งอยู่ตามจุดต่างๆในบริเวณโบราณสถานนั้นพบว่ามีการทำเป็นป้ายให้ข้อมูล หน่วยงานผู้รับผิดชอบและผู้สนับสนุนการจัดทำทั้งหมด คือ สำนักงานจังหวัดลำพูน กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 เทศบาลเมืองลำพูน สำนักศิลปากรที่ ๘ เชียงใหม่ และบริษัท ทูรคอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) โดยมีการจัดทำเป็นป้ายข้อมูลอยู่สองแบบ คือ 1. ป้ายข้อมูลแบบถาวรจากวัสดุโลหะ ติดตั้งอย่างหนาแน่นมั่นคง ตามจุดต่างๆในบริเวณโบราณสถาน จำนวน 8 ป้าย 2. ป้ายข้อมูลแบบไม่ถาวร ติดตั้งบนแท่นฐานขนาดเล็ก มักติดตั้งใกล้กับโบราณสถานต่างๆภายในบริเวณวัดพระธาตุหริภุญไชย จำนวน 22 ป้าย

เมื่อเปรียบเทียบป้ายข้อมูลแบบถาวรจากผู้รับผิดชอบในการจัดทำทั้งสองหน่วยงานนั้นพบว่า มีข้อมูลดังนี้

ลักษณะของป้าย/ผู้จัดทำ	บริษัท ทูรคอร์ปอเรชั่น จำกัด(มหาชน)	สำนักงานจังหวัดลำพูน
วัสดุและเทคนิคที่ใช้	แผ่นป้ายทำจากโลหะ มีการพิมพ์ลงโปบน แผ่นป้าย	แผ่นป้ายทำจาก โลหะ แกะสลัก อักษรบนพื้นผิวป้ายและลงสี บริเวณตัวอักษร
รูปแบบของสื่อที่ใช้	ตัวอักษรและรูปภาพสี	ตัวอักษรเพียงอย่างเดียว
ภาษาที่ใช้ในป้ายข้อมูล	ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ	ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

แหล่งข้อมูลที่น่ามาใช้	ตำนาน	ตำนาน ตำนานท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ จารึก ประวัติศาสตร์ศิลปะ
ลักษณะการให้ข้อมูล	ใช้ข้อมูลจากตำนานมาเรียบเรียงใหม่ ส่วนมากใช้ข้อมูลจากหนังสือตำนานพระ ธาตุเจ้าหริภุญชัย	ใช้ข้อมูลจากเอกสารทาง ประวัติศาสตร์ จารึก และหนังสือ ที่เขียนเกี่ยวกับวัดพระธาตุหริภุญ ไชย เน้นการให้ข้อมูลในเชิง วิชาการที่ผ่านการตรวจสอบและ วิเคราะห์แล้ว นอกจากนี้ยังมีการ อธิบายถึงรูปแบบของศิลปกรรม อีกด้วย หากไม่สามารถค้นคว้า ข้อมูลได้จึงมีการหยิบยกเอา ตำนานและเรื่องเล่าพื้นบ้านมา ประกอบ

ข้อมูลด้านรูปแบบศิลปกรรมและการกำหนดอายุของ โบราณสถานเชิงเปรียบเทียบจากป้ายข้อมูล
แบบถาวร

ข้อมูลของศิลปกรรม/ผู้จัดทำ	บริษัท ทูรคอร์ปอเรชั่น จำกัด(มหาชน)	สำนักงานจังหวัดลำพูน
ผู้สร้าง โบราณสถาน/อายุสมัย ของ โบราณสถาน	สมัยพระเจ้าอาทิตย์ราช รัชกาลที่ 33 แห่งราชวงศ์จามเทวี	พระเจ้าอาทิตย์ราช
สิ่งที่ใช้กำหนดอายุการสร้าง	ข้อมูลจากตำนาน	ข้อมูลจากตำนาน
รูปแบบเมื่อแรกสร้าง	ไม่ได้กล่าวถึง	เจดีย์ทรงปราสาท
ข้อมูลการบูรณะ	ไม่ได้กล่าวถึง	กล่าวถึงการบูรณะในสมัยหริ

		ภุญไชยและล้านนา
สิ่งที่ใช้กำหนดอายุว่าผ่านการบูรณะ	ไม่ได้กล่าวถึง	ไม่ได้กล่าวถึง
ข้อมูลรูปแบบศิลปกรรมในปัจจุบัน	ไม่ได้กล่าวถึง	กล่าวว่าเป็นเจดีย์ที่ผสมผสานรูปแบบของเจดีย์ทรงระฆังแบบพุกามและเจดีย์ทรงระฆังแบบลังกา จนเป็นรูปแบบเฉพาะ ในสมัยพระเจ้าติโลกราช ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 20 แต่ไม่ได้ระบุเหตุผลว่าทำไมจึงกำหนดอายุให้อยู่ในช่วงเวลาดังกล่าว
ความสอดคล้องกันของข้อมูลการสร้างและรูปแบบศิลปกรรมในปัจจุบัน	ข้อมูลไม่สอดคล้องกัน	ข้อมูลไม่สอดคล้องกัน

นอกเหนือจากป้ายให้ข้อมูลโบราณสถานในบริเวณวัดแล้ว ยังพบว่ายังมีป้ายประชาสัมพันธ์แบบไม่ถาวรอีกเป็นจำนวนมากที่มีเนื้อหาในการดึงดูดให้ศาสนิกชนและนักท่องเที่ยวที่มาสักการะวัดพระธาตุหริภุญไชยนั้น ได้ร่วมกิจกรรมทำบุญที่ทางวัดจัดขึ้นสอดคล้องกับวันสำคัญต่างๆ โดยบางกิจกรรมนั้นนอกจากจะไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ในด้านการตระหนักรู้ถึงคุณค่าที่แท้จริงของโบราณสถาน อีกทั้งยังเป็นการทำลายตัวโบราณสถานอีกด้วย เช่น กิจกรรมการถวายผ้าห่มพระเจดีย์สององค์ในวัดพระธาตุหริภุญไชย

สำหรับป้ายข้อมูลแบบไม่ถาวรนั้นพบว่า มีผู้รับผิดชอบ 3 หน่วยงานคือ 1. โครงการ Thailand Scan Me โดย กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา จำนวน 2 ป้าย 2. กลุ่ม

จังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 จำนวน 1 ป้าย 3. สำนักศิลปากรที่ ๘ จำนวน 2 ป้าย และ 4.เทศบาลเมืองลำพูน จำนวน 17 ป้าย โดยป้ายทั้งหมดนี้เป็นป้ายขนาดเล็ก ติดตั้งบนเสาโลหะยึดกับพื้นด้วยน๊อต

ป้ายจากโครงการ Thailand Scan Me นั้น ให้ข้อมูลบนป้ายดังนี้ 1. ชื่อจังหวัด 2. ชื่อสถานที่ท่องเที่ยว 3. ภาพสถานที่ท่องเที่ยว 4. รหัสแบบตอบกลับเร็ว (QR Code) 5. วิธีการเรียกใช้งานข้อมูลจากรหัสแบบตอบกลับเร็ว 5. ตราสัญลักษณ์ของกรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา จังหวัดลำพูนและตราสัญลักษณ์ของโครงการ 6. หมายเลขโทรศัพท์สำหรับติดต่อ ทั้งนี้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวหรือโบราณสถานที่ยกป้ายให้ข้อมูลประเภทนี้นั้น ข้อมูลทั้งหมดจะแสดงผลผ่านทางเว็บไซต์โดยการเรียกใช้ที่อยู่ของเว็บไซต์ตามที่กำหนดไว้ในป้ายข้อมูล

ป้ายของกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบนนั้น เป็นการทำป้ายเนื่องในกิจกรรมของโครงการส่งเสริมการขายตลาดท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศ ประจำปีงบประมาณ 2560 ซึ่งมีการจัดทำแอปพลิเคชันนำเที่ยวที่มีการรวบรวมข้อมูลของสถานที่ท่องเที่ยว ร้านอาหาร โรงแรมและกิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่น่าสนใจไว้ โดยป้ายข้อมูลนี้พบว่ามีเพียงข้อมูลไม่กี่อย่าง คือ 1. รหัสแบบตอบกลับเร็ว (QR Code) 2. ชื่อโครงการส่งเสริมการขายตลาดท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศ 3. ตราสัญลักษณ์ของจังหวัดสมาชิกกลุ่มภาคเหนือตอนบน 1

ป้ายจากสำนักศิลปากรที่ ๘ เป็นป้ายทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้าแนวนอน แผ่นป้ายทำจากโลหะสแตนเลส มีข้อมูลดังนี้ 1. ตราสัญลักษณ์กรมศิลปากร 2. รหัสแบบตอบกลับเร็วสำหรับนำทางไปยังสื่อให้ข้อมูล จำนวน 3 รหัส 3.ข้อความระบุภาษาสำหรับการใช้งานรหัสแบบตอบกลับเร็วแต่ละภาพ

ป้ายจากโครงการ Lamphun Connect ของเทศบาลเมืองลำพูนนั้นประกอบไปด้วยข้อมูลดังนี้ 1. ไอคอนภาพโบราณสถาน 2. ชื่อโครงการ 3. รหัสแบบตอบกลับเร็ว 4. ชื่อแหล่งที่ติดตั้งป้าย 5. รหัสป้าย 6. การนำทางเพื่อดูวิดีโอแอปพลิเคชัน ทั้งนี้ขอสรุปข้อมูลเกี่ยวกับป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็วและข้อมูลเกี่ยวกับโบราณสถานที่ให้บริการในสื่อที่เตรียมไว้ดังนี้

รายละเอียด\ ผู้รับผิดชอบ	กรมการท่องเที่ยว	กลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1	สำนักศิลปากรที่ ๘	เทศบาลเมืองลำพูน
รูปแบบของข้อมูลในรหัส QR	ที่อยู่ของเว็บไซต์ที่จะให้นำเสนอข้อมูล	ชุดข้อมูลที่จัดทำไว้	ที่อยู่ของสื่อบนแหล่งให้บริการ	ที่อยู่ของเว็บไซต์ที่จะให้นำเสนอ

			ออนไลน์	ข้อมูล
การเรียกใช้งานรหัส QR	ผ่านแอปพลิเคชันอ่านรหัส QR	ผ่านแอปพลิเคชันเฉพาะที่ทำงานและการเข้าใช้งานผ่านเว็บไซต์ * หากไม่มีการสแกนรหัสด้วยแอปพลิเคชันแล้วจะไม่สามารถเข้าใช้งานได้	ผ่านแอปพลิเคชันอ่านรหัส QR	ผ่านแอปพลิเคชันอ่านรหัส QR และแอปพลิเคชันเฉพาะ
ความรวดเร็วในการนำทางไปยังสื่อนำเสนอ	รวดเร็ว	รวดเร็ว	รวดเร็ว	รวดเร็ว
ประเภทของข้อมูลที่ใช้แนะนำ	1. ตัวอักษร 2. รูปภาพสี 3. ภาพแผนที่ของโบราณสถาน	1. ตัวอักษร 2. รูปภาพสี	1. ภาพเคลื่อนไหว 2. เสียงบรรยาย	1. ตัวอักษร 2. เสียงบรรยาย 3. รูปภาพสี 4. แผนที่โบราณสถาน
ภาษาที่ใช้แนะนำ	1. ไทย 2. อังกฤษ 3. จีน 4. ญี่ปุ่น 5. เกาหลี 6. เวียดนาม 7. มลายู	1. ไทย 2. อังกฤษ 3. จีน	1. ไทย 2. อังกฤษ 3. จีน	1. ไทย

ข้อมูลทั่วไป	<ol style="list-style-type: none"> 1. ชื่อสถานที่ 2. หมายเลขโทรศัพท์ติดต่อ 3. พิกัดตำแหน่ง 4. เวลาเปิดทำการ 5. การนำทางไปยังแหล่งข้อมูลอื่นที่มีข้อมูลจากแหล่งเดียวกัน 6. ความสำคัญของแหล่ง 7. ตำแหน่งของโบราณสถานในแผนที่และสิ่งที่น่าสนใจในบริเวณใกล้เคียง 8. การเดินทางจากทางหลวงสายหลักมายังสถานที่ 9. หมายเลขโทรศัพท์ติดต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 10. การนำทางไปยังภาพอินโฟกราฟิก 11. การนำทางไปยังสื่อสังคมออนไลน์เพื่อการแบ่งปันข้อมูล 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ชื่อสถานที่ 2. ที่ตั้งของสถานที่ 3. ข้อมูลโดยสังเขป 4. การนำทางไปยังเว็บไซต์อย่างเป็นทางการของวัด 5. การนำทางไปยังหน้าเพจสื่อสังคมออนไลน์ของวัด 6. หมายเลขโทรศัพท์ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ชื่อสถานที่ 2. ที่ตั้ง 3. ประวัติของสถานที่ 4. อายุสมัยของโบราณสถาน 5. ความสำคัญของโบราณสถาน 6. รูปแบบสถาปัตยกรรม 7. โบราณวัตถุที่พบ 8. การขุดแต่งบูรณะ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ชื่อสถานที่ 2. ที่ตั้งของสถานที่ 3. ประวัติของสถานที่ 4. อายุสมัยของโบราณสถาน 5. ข้อสันนิษฐานและแนวคิดเกี่ยวกับโบราณสถาน 6. ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ 7. แหล่งอ้างอิงข้อมูล
การให้ข้อมูลด้าน	กล่าวว่าเป็นพระธาตุ	ไม่ได้มีการกล่าวถึง	กล่าวถึงประวัติ	กล่าวถึงประวัติ

ประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ศิลปะ	หมู่บ้านคูเมือง ที่มีอายุยาวนานกว่าหนึ่งพันปี นอกจากนี้ยังกล่าวทางด้านในองค์พระธาตุประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุภายใน	ประวัติการสร้างโบราณสถาน กล่าวถึงแต่เพียงว่า องค์พระธาตุมีอายุเก่าแก่มานานนับพันปี เป็นศิลปะแบบล้านนาแท้ๆ จึงเป็นการกำหนดอายุโดยคร่าว	ของโบราณสถานจากตำนาน จารึก นิทานพื้นบ้าน	โบราณสถานจากตำนาน แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบโบราณสถานและการบูรณะในสมัยต่างๆ การศึกษาด้านประวัติศาสตร์ศิลปะและการกำหนดอายุขององค์พระธาตุด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ
------------------------------------	--	---	--	--

ข้อมูลด้านรูปแบบศิลปกรรมและการกำหนดอายุของโบราณสถานเชิงเปรียบเทียบจากป้ายข้อมูลแบบไม่ถาวร

ข้อมูลของศิลปกรรม/ผู้จัดทำ	กรมการท่องเที่ยว	กลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1	สำนักศิลปากรที่ ๘	เทศบาลเมืองลำพูน
ผู้สร้างโบราณสถาน/อายุสมัยของโบราณสถาน	สมัยหริภุญไชย	พระเจ้าอาทิตยราช พุทธศักราช 1651	พระเจ้าอาทิตยราช พุทธศักราช 1651	พญาอาทิตยราช พุทธศักราช 1440
สิ่งที่ใช้กำหนดอายุการสร้าง	ข้อมูลจากตำนาน	ข้อมูลจากตำนาน	ข้อมูลจากตำนาน	ข้อมูลจากตำนาน
รูปแบบเมื่อแรกสร้าง	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล	มณฑปทรงปราสาท	ปราสาทที่มีซุ้มโค้งสี่ด้าน

ข้อมูลการบูรณะ	ไม่ได้กล่าวถึง	ไม่ได้กล่าวถึง	กล่าวถึงการบูรณะใหญ่สมมัยพญาติโลกราช	การบูรณะสมัยพญาสรรพลีทธิ, พญามังราย, พญาติโลกราช, พระเมืองแก้ว, พระเจ้ากาวิละ, เจ้าหลวงจักรคำจจรศักดิ์
สิ่งที่ใช้กำหนดอายุว่าผ่านการบูรณะ	ไม่ได้กล่าวถึง	ไม่ได้กล่าวถึง	รูปแบบของเจดีย์และพระพุทธรูปคูนนูนบนองค์ระฆัง	รูปแบบของเจดีย์และพระพุทธรูปคูนนูน
ข้อมูลรูปแบบศิลปกรรมในปัจจุบัน	ไม่ได้กล่าวถึง	ไม่ได้กล่าวถึง	ไม่ได้กล่าวถึง	เจดีย์ทรงระฆังตั้งอยู่บนฐานปัทม์สี่เหลี่ยมย่อเก็จคาดด้วยฐานบัวลูกแก้วอกไก่แบบล้านนา ซ้อน 2 ชั้น ถัดขึ้นไปเป็นมาลัยเถา 3 ชั้นรองรับองค์ระฆังกลมแบบลังกาตอนบนเป็นบัลลังก์ย่อเหลี่ยมก้านฉัตร บัวฝาละมี ปล้องไฉน ปลียอด องค์ระฆังประดับลายประจำขาม ระหว่างช่องประจำขามมีภาพพระพุทธรูปคูน

				นูนอยู่แสดงปาง ลีลาและปาง ประทับยืน
ความสอดคล้องกัน ของข้อมูลการสร้าง และรูปแบบ ศิลปกรรมใน ปัจจุบัน	ไม่สอดคล้องกัน	ไม่สอดคล้องกัน	ไม่สอดคล้อง กัน	ไม่สอดคล้องกัน

สำหรับเอกสารนำชมวัดพระธาตุหริภุญไชยนั้น เรียบเรียงโดย นาย บารเมศ วรรณสัย ทำเป็นแผ่นพับขนาดเล็ก ขนาดความกว้างครึ่งหน้ากระดาษ A4 มีทั้งหมด 8 แผ่น เย็บด้วยลวดเย็บกระดาษตรงกลางเล่ม พิมพ์สีสี่ทุกแผ่น มีการจัดแบ่งหัวข้อตามสถาปัตยกรรมหรือจุดที่แนะนำให้ชมทั้งหมด 22 จุด ภายในวัดพระธาตุหริภุญไชย สามารถสรุปข้อมูลสำคัญต่างๆ ได้ดังนี้

ข้อมูลของศิลปกรรมผู้จัดทำ	แผ่นพับนำชมวัดพระธาตุหริภุญไชย
ผู้สร้าง โบราณสถาน/อายุสมัยของ โบราณสถาน	พระเจ้าอาทิตย์ราช
สิ่งที่ใช้กำหนดอายุการสร้าง	ข้อมูลจากตำนาน
รูปแบบเมื่อแรกสร้าง	ไม่มีข้อมูล
ข้อมูลการบูรณะ	ไม่ได้กล่าวถึง
สิ่งที่ใช้กำหนดอายุว่าผ่านการบูรณะ	ไม่ได้กล่าวถึง
ข้อมูลรูปแบบศิลปกรรมในปัจจุบัน	เจดีย์ทรงล้านนา
ความสอดคล้องกันของข้อมูลการสร้างและรูปแบบ ศิลปกรรมในปัจจุบัน	ไม่สอดคล้องกัน

พบว่าส่วนมากเป็นการคัดลอกข้อมูลมาจากหนังสือตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัยที่รวบรวมและเรียบเรียงโดย นาย สิงฆะ วรรณสัย บางส่วนมีการปรับปรุงข้อมูลให้เป็นปัจจุบัน ข้อมูลเกี่ยวกับ

สถาปัตยกรรมและโบราณสถานต่าง ๆ นั้น ใช้ข้อมูลจากตำนานเป็นหลักอีกทั้งยังมีการเพิ่มเติมข้อมูล บางอย่างเข้าไปด้วยความเข้าใจของผู้เรียบเรียงเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอธิบายรูปแบบศิลปะ อีกทั้งเอกสารนำขมนี้อีกมีการเพิ่มเติมข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมและประเพณีประติมากรรมที่สร้างขึ้นในยุค ปัจจุบัน เช่น การบูชาเทพราหูที่โหรชื่อดังได้ทำการสร้างไว้เพื่อให้นักท่องเที่ยวมากราบไหว้สะเดาะเคราะห์เสริมดวง ณ บริเวณใกล้เคียงกับสำนักงานเจ้าคณะจังหวัดลำพูน ซึ่งปกติแล้วไม่ได้มีการประชาสัมพันธ์อย่างกว้างขวางในลักษณะลายลักษณ์อักษรหรือเอกสารแนะนำใดๆนอกจากการประชาสัมพันธ์ผ่านทางรายการโทรทัศน์ที่โหรผู้นี้นำเสนอ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการนำเอาข้อมูลส่วนนี้มาใส่ไว้ในเอกสารนำขมนั้นเป็นการให้ความสำคัญกับประเพณีประติมากรรมที่พอสมควร หากประเพณีนี้ได้รับความนิยมก็จะกลายเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในการดึงดูดนักท่องเที่ยวมากกว่า การมาสักการะพระธาตุหริภุญไชยและอาจทำให้จุดประสงค์ในการมาท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ โบราณสถานนั้นเปลี่ยนไป นอกจากนี้ยังพบว่าเอกสารนำขมนี้อาจไม่ได้ใช้ข้อมูลทางวิชาการทางด้าน ประวัติศาสตร์หรือประวัติศาสตร์ศิลปะมาให้ข้อมูลเลย ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการอธิบายทำความเข้าใจกับนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โบราณสถานที่มีความสำคัญมาตั้งแต่ ครั้งโบราณ ผ่านกาลเวลามาหลายยุคสมัยมีข้อมูลและสถาปัตยกรรมจำนวนมาก จึงจำเป็นที่จะต้อง ให้ข้อมูลที่ถูกต้องและชัดเจน

จากการสัมภาษณ์นาย บารเมศ วรรณสัย ไวยาวจักรประจําวัดพระธาตุหริภุญชัย ผู้จัดทำ ข้อมูลในเอกสารนำขมนัดพระธาตุหริภุญชัยและผู้แก้ไขเรียบเรียงข้อมูลในเว็บเพจที่จัดทำขึ้น โดย เทศบาลเมืองลำพูน เมื่อวันที่ 3 กรกฎาคม พุทธศักราช 2562 ได้ความว่า แนวคิดในการสร้าง ภาพลักษณ์ของวัดพระธาตุหริภุญไชยในปัจจุบันนั้นเน้นการสร้างความสุข ดังนั้นจึงมีการจัดทำ ข้อมูลในสื่อให้ข้อมูลต่างๆภายในบริเวณวัดให้ไปในแนวทางสอดคล้องกัน คือ มีการระบุว่าหาก สักการะสิ่งใดในวัดจะสร้างอันนิสงส์ใดต่อชีวิต จะทำให้เกิดความสุขสมหวังในด้านใด รวมทั้งมี กิจกรรมใดที่ส่งเสริมให้เกิดการสร้างความสุขดังที่หวังแก่นักท่องเที่ยว จึงมีการบรรจุข้อความที่มี เนื้อหาส่งเสริมให้ผู้ที่ได้รับข้อมูลนั้นร่วมทำกิจกรรมเพื่อแสวงหาความสุขความสบายใจในบริเวณ โบราณสถาน เช่น การประดิษฐ์กิจกรรม “สืบสานตำนานสองเจดีย์ธาตุ” ที่ระบุว่าสุวรรณเจดีย์และ องค์พระธาตุหริภุญชัยนั้นเป็นตัวแทนความรักระหว่างพระเจ้าอาทิตย์ราชและพระนางปทุมวดีอัคร มเหสี ผู้ที่มากกราบไหว้ขอพรจะสมหวังในความรัก อีกทั้งยังให้นักท่องเที่ยวสามารถนำผ้าจีวรมาหมั มองค์สุวรรณเจดีย์ด้วย ทำให้เห็นได้ว่าคุณค่าแห่งความศรัทธาที่ยิ่งใหญ่ต่อพระพุทธศาสนานั้นถูก ลดทอนมาเหลือเพียงอนุสรณ์แห่งความรักเท่านั้น

ภาพประกอบที่ 96 แสดงป้ายประชาสัมพันธ์กิจกรรมที่สร้างขึ้นในยุคปัจจุบัน

นอกจากนี้ นายบารเมศยังกล่าวอีกว่า ในปัจจุบันมีศาสนิกชนนำเอาประติมากรรมต่างๆ มาถวายวัด อาจจะเพื่อแก้บนหรือถวายเพื่อสร้างกุศล โดยเริ่มแรกนั้น นายลักษณะ เรขานิเทศ หรือ หมอ ลักษณะ พันธง ได้สร้างประติมากรรมรูปเทพราหู มาถวายวัด จากนั้นนายลักษณะก็ได้โฆษณาในรายการโทรทัศน์ของตนเองเรื่องการเสริมดวง สะเดาะเคราะห์และระบุว่าให้ผู้ที่สนใจนั้นเดินทางมาประกอบพิธีที่ประติมากรรมที่ตนถวายไว้ตามที่ต่างๆ ทำให้ปัจจุบันมีผู้มาสักการะและทำกิจกรรมค่อนข้างมาก ในปีนี้ก็ได้มีประชาชนมาถวายประติมากรรมรูปพระเจ้าตากสินมหาราช พระเจ้าอาทิตย์ราชและพระนางจามเทวีตามลำดับ ซึ่งทางวัดก็ได้มีข้อขัดข้องในการจัดหาสถานที่ในการติดตั้งประติมากรรมเหล่านั้น โดยประติมากรรมรูปพระเจ้าตากสินนั้นได้นำไปไว้บริเวณด้านในศาลาบาตร ส่วนประติมากรรมรูปพระเจ้าอาทิตย์ราชและพระนางจามเทวีนั้นได้ประดิษฐานไว้ด้านในวิหารพระละโว้³⁰⁶ ซึ่งภายหลังมาอาจจะกลายเป็นจุดดึงดูดความสนใจจากนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นและมีการสร้างเรื่องราวหรือกิจกรรมอื่นๆตามมา จะเห็นได้ว่าแนวคิดในการสร้างภาพลักษณ์ของโบราณสถานวัดพระธาตุหริภุญไชยในปัจจุบันนั้นไม่ได้เน้นไปที่การให้ข้อมูลด้านวิชาการเพื่อการศึกษาและสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ หากมีการทำกิจกรรมใดๆก็ตามที่สอดคล้องกับแนวคิดนี้ก็จะมีความเห็นชอบและสนับสนุนโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อไปในอนาคต

³⁰⁶ สัมภาษณ์ นาย บารเมศ วรรณสัย, วิศวจักร วัดพระธาตุหริภุญไชย จังหวัดลำพูน, วันที่ 3 กรกฎาคม

ภาพประกอบที่ 97 ประติมากรรมรูปพระเจ้าอภัยราชที่ศรีรัตนามถวายเป็นประดิษฐานไว้ในวิหารพระละโว้
วัดกู่กุด

วัดกู่กุดเป็น โบราณสถานอีกแห่งหนึ่งที่มีการจัดทำสื่อให้ข้อมูลค่อนข้างมากเนื่องจากด้วยรูปแบบสถาปัตยกรรมสะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบอันเป็นเอกลักษณ์ของเจดีย์สมัยศรีอยุธยา อีกทั้งวัดนี้ยังเคยถูกกำหนดให้มีชื่อใหม่ว่า “วัดจามเทวี” โดยสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพเมื่อครั้งเสด็จลี้ภัยในปีพุทธศักราช 2465 ซึ่งมีบันทึกไว้ในหนังสือสาส์นสมเด็จ³⁰⁷ ถึงการพิจารณาเปลี่ยนชื่อเจดีย์ จากสื่อให้ข้อมูลที่พบในบริเวณ โบราณสถานนั้นพบว่าเป็นป้ายให้ข้อมูลที่สร้างจากวัสดุถาวรจำนวน 8 ป้าย ป้ายให้ข้อมูลที่สร้างจากวัสดุไม่ถาวรจำนวน 6 ป้าย โดยป้ายต่างๆเหล่านี้ติดตั้งอยู่ในบริเวณ โบราณสถานวัดกู่กุด ทั้งนี้สามารถสรุปข้อมูลในกลุ่มป้ายที่ติดตั้งอย่างถาวรได้ดังนี้

1. ป้ายข้อมูลที่สร้างจากวัสดุถาวร

³⁰⁷ สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์และสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ,สาส์นสมเด็จ ภาคที่ ๔,(พระนคร: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์,2499),หน้า 402-403 อ้างถึงใน แสงจันทร์ ไตรเกษม, “ลักษณะสถาปัตยกรรมพระเจดีย์กู่กุด วัดจามเทวี จังหวัดลำพูน” (วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร,2517),2

1.1 ป้ายข้อมูลของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

เป็นป้ายขนาดค่อนข้างใหญ่ ตัวป้ายและเสาป้ายทำจากโลหะ สภาพเก่าจนตัวอักษรบนป้ายค่อนข้างเลือนปัจจุบันอยู่นอกกำแพงวัดด้านทิศเหนือและวางเอียงหลบหลังต้นไม้คล้ายกับว่าไม่ใช้งานแล้ว ข้อมูลประวัติของวัดที่ให้ส่วนมากนำมาจากตำนานจามเทวีวงศ์ มีการอธิบายลักษณะของเจดีย์กู่กุดไว้อย่างคร่าวๆพร้อมทั้งมีการเปรียบเทียบรูปแบบกับสถาปัตยกรรมที่มีความคล้ายคลึงกันและสันนิษฐานว่าอาจสร้างขึ้นร่วมสมัยกัน โดยมีการเปรียบเทียบกับสถมมหาปราสาท เมืองโปลนนารูระ ประเทศศรีลังกา นอกจากนี้ยังกล่าวถึงความสำคัญของวัดนี้ในสมัยรัตนโกสินทร์ว่าครูปาศรีวิชัยเคยมาจำพรรษาที่วัดนี้และเจดีย์กู่กุดนั้นส่งอิทธิพลทางด้านรูปแบบให้กับสถาปัตยกรรม

1.2 ป้ายข้อมูลจากบริษัท ทูร คอร์ปอเรชั่น จำกัด(มหาชน)

ป้ายนี้ติดตั้งบริเวณใต้ต้นสนใกล้กับประตูทางเข้าวัดฝั่งทิศเหนือ ตัวป้ายทำจากแผ่นโลหะรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าปิดด้วยแผ่นพลาสติกที่มีการพิมพ์ข้อมูลลงไป ให้ข้อมูลว่าสร้างโดยพระนางจามเทวี มีการระบุศักราชการสร้างไว้ มีการอธิบายลักษณะของเจดีย์ทั้งสองและระบุว่าเจดีย์กู่กุด คือเจดีย์ที่ใช้บรรจุพระอัฐิของพระนางจามเทวีและยังเปรียบเทียบรูปแบบของเจดีย์กู่กุดว่าคล้ายกับสถมมหาปราสาทที่เมืองโปลนนารูระของศรีลังกา มีการระบุชื่อและศักราชการสร้างของเจดีย์ทรงปราสาทยอดในผังแปลเหลี่ยม แต่ให้ศักราชที่ไม่สอดคล้องกัน

1.3 ป้ายข้อมูลจากบริษัท โทเทิล แอ็คเซ็ส คอมมูนิเคชั่น จำกัด(มหาชน)

ป้ายข้อมูลนี้ติดตั้งใกล้กับป้ายข้อมูลจากบริษัท ทูร คอร์ปอเรชั่น จำกัด(มหาชน) โดยมีรูปแบบการจัดทำและขนาดที่ใกล้เคียงกัน ตัวป้ายทำจากแผ่นโลหะปิดด้วยแผ่นพลาสติกที่มีการพิมพ์ข้อมูลลงไป ให้ข้อมูลดังนี้ วัดนี้มีความสำคัญมาตั้งแต่สมัยล้านนา ให้ข้อสันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยพระนางจามเทวีโดยช่างชาวขอม หรืออาจจะสร้างขึ้นโดยเจ้านันตยศและมหันตยศเพื่อบรรจุอัฐิพระนางจามเทวี รูปแบบเจดีย์กู่กุดเป็นแบบเจดีย์พุทธคยาประเทศอินเดีย เน้นว่าเจดีย์องค์นี้คือเจดีย์ที่บรรจุอัฐิพระนางจามเทวีเพราะมีการระบุชื่ออย่างเป็นทางการว่า พระเจดีย์สุวรรณจังโกฏ ระบุชื่อเจดีย์ทรงปราสาทยอดในผังแปลเหลี่ยมว่า รัตนเจดีย์ ระบุผู้สร้างเป็นพระยาสรรพลัทธิ สร้างราวพุทธศตวรรษที่ 17

1.4 ป้ายไม้ที่มีรูปแบบเดียวกัน ไม่ทราบผู้จัดทำ

ป้ายนี้ตัวป้ายทำจากแผ่นไม้ทาสีพื้นด้วยสีเขียวเข้ม เขียนตัวอักษรด้วยสีขาว ป้ายหนึ่งติดตั้งไว้บริเวณฐานด้านทิศเหนือของเจดีย์กู่กุด อีกป้ายหนึ่งติดตั้งไว้บริเวณฐานของเจดีย์ทรงปราสาทยอดในผังแปลเหลี่ยมด้านทิศตะวันตก ป้ายที่ติดตั้งไว้ตรงฐานเจดีย์กู่กุดให้ข้อมูลว่าเจดีย์องค์นี้สร้างโดยพระนางจามเทวีในพุทธศตวรรษที่ 13 ฐานกว้าง 15.35 เมตร สูง 21 เมตร แต่ละซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปยืน ส่วนป้ายที่ติดตั้งบริเวณฐานเจดีย์ทรงปราสาทยอดในผังแปลเหลี่ยมนั้นให้ข้อมูลว่าเจดีย์องค์นี้สร้างโดยพระยาธรรมพิสิทธิ์ ราวพุทธศตวรรษที่ 17 ฐานสถาปเป็นผังแปลเหลี่ยม เส้นผ่านศูนย์กลาง 4.4 เมตร สูง 11.5 เมตร

1.5 ป้ายจากสำนักงานจังหวัดลำพูน

ป้ายจากสำนักงานจังหวัดลำพูนที่ติดตั้งภายในวัดจามเทวีนั้นมีทั้งหมด 2 ป้าย โดยป้ายแรกติดตั้งบริเวณฐานเจดีย์กู่กุดด้านทิศเหนือ ระหว่างศาลาไม้หลังทิศตะวันออกกับฐานเจดีย์ ป้ายที่สองนั้นติดตั้งชิดกับฐานเจดีย์ทรงปราสาทยอดในผังแปลเหลี่ยมด้านทิศตะวันตก

1.5.1 ป้ายข้อมูลเจดีย์กู่กุด

ป้ายนี้ไม่ได้ระบุอย่างแน่ชัดว่าเจดีย์องค์นี้ชื่ออะไรและใครเป็นผู้สร้าง ได้เสนอแนวความเชื่อเกี่ยวกับเจดีย์องค์นี้โดยแยกออกมาเป็นข้อๆ ดังนี้ 1. เชื่อว่าเป็นเจดีย์สุวรรณังโกฏที่พระเจ้ามหันตยศสร้างขึ้นเพื่อบรรจุอัฐิพระนางจามเทวี 2. เชื่อว่าเป็นเจดีย์มหาพลที่พระเจ้าอาทิตยราชสร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 17 ให้ข้อมูลการสันนิษฐานที่มาของชื่อ กู่กุด อธิบายลักษณะของเจดีย์และการกำหนดอายุโดยอ้างอิงจากศิลาจารึกที่พบ

1.5.2 ป้ายข้อมูลเจดีย์ทรงปราสาทยอดในผังแปลเหลี่ยม

ป้ายข้อมูลนี้ระบุชื่อเจดีย์องค์นี้ว่า “รัตนเจดีย์” อธิบายลักษณะทางสถาปัตยกรรมของเจดีย์และอิทธิพลทางศิลปะที่ได้รับ กล่าวถึงการค้นพบหลักศิลาจารึกและข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับเจดีย์ที่ถูกกล่าวถึงในจารึกว่าพังทลายลงเพราะแผ่นดินไหว มีการกำหนดอายุโดยใช้รูปแบบศิลปกรรมว่าเจดีย์องค์นี้ควรถูกสร้างหรือบูรณะในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17-18

รายละเอียด\ ผู้รับผิดชอบ	การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย	ป้ายข้อมูลจาก บริษัท ทูร คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน)	ป้ายข้อมูลจากบริษัท โทเทิล แอ็คเซ็ส คอมมูนิเคชั่น จำกัด (มหาชน)	ป้ายไม้ (ไม้ทราบ ผู้จัดทำ)	ป้ายจากสำนักงาน จังหวัดลำพูน	ป้ายหินอ่อนใน ซุ้มไม้

จำนวนป้าย	1 ป้าย	1 ป้าย	1 ป้าย	2 ป้าย	2 ป้าย	1 ป้าย
ตำแหน่งที่ติดตั้ง	นอกประตูรั้ววัด จามเทวีด้านทิศ เหนือชิดกับ กำแพงด้านทิศ ตะวันตก	ด้านในประตูรั้ว วัดด้านทิศเหนือ ฝั่งทิศ ตะวันออก	ด้านในประตูรั้ววัด ด้านทิศเหนือฝั่งทิศ ตะวันออก	1.ชิดกับฐาน เจดีย์กู่กุด ด้านทิศ เหนือก่อน ไปทางศาลา ไม้หลังทิศ ตะวันตก 2.ชิดกับฐาน เจดีย์ทรง ปราสาทใน ฝั่งแปด เหลี่ยมด้าน ทิศตะวันตก	1. ชิดกับฐานเจดีย์ กู่กุดด้านทิศเหนือ ด้านในศาลาไม้ หลังทิศตะวันออก 2. ชิดกับฐานเจดีย์ ทรงปราสาทใน ฝั่งแปดเหลี่ยม ด้านทิศตะวันตก	อยู่ในซุ้มไม้ บริเวณมุมทิศ ตะวันตกเฉียง เหนือเจดีย์กู่กุด ถัดจากโองเตอม บุญต่อป่าระมี มาทางด้านทิศ ใต้
ข้อมูลที่ให้	1.ประวัติวัดจาม เทวี 2.รูปแบบ สถาปัตยกรรม ของเจดีย์กู่กุด 3.ข้อสันนิษฐาน เกี่ยวกับอิทธิพล ทางด้านรูปแบบ เจดีย์ 4. ประวัติของกู่ ครุบาศรีวิชัย	1.ประวัติวัดจาม เทวี 2. รูปแบบ สถาปัตยกรรม ของเจดีย์กู่กุด 3. การ เทียบเคียง รูปแบบของ เจดีย์กู่กุดกับ โบราณสถาน อื่น 3. ข้อมูลของ เจดีย์ทรง ปราสาทยอดใน	1.ประวัติวัดจามเทวี 2. รูปแบบ สถาปัตยกรรมของ เจดีย์กู่กุด 3. ข้อมูลของเจดีย์ทรง ปราสาทยอดในฝั่ง แปดเหลี่ยม	1. ผู้สร้าง และศักราช การสร้าง เจดีย์ทั้งสอง องค์ 2. ขนาด ของเจดีย์ทั้ง สององค์	1. ข้อสันนิษฐาน เชิงวิชาการ เกี่ยวกับเจดีย์กู่กุด 2. รูปแบบ สถาปัตยกรรม ของเจดีย์กู่กุดและ การกำหนดอายุ พร้อมทั้งการ อ้างอิงหลักฐาน 3. รูปแบบ สถาปัตยกรรม ของเจดีย์ทรง ปราสาทยอดใน ฝั่งแปดเหลี่ยม	1. ประวัติวัด จามเทวี 2. การตั้งชื่อวัด ใหม่ 3. การบูรณะวัด ครั้งสำคัญ

		ผังแปลเหลี่ยม 4. ความสำคัญ ของวัดในยุค รัตนโกสินทร์			4. ข้อเสนอพื้นฐาน เกี่ยวกับการ บูรณะเจดีย์และ การกำหนดอายุ	
แหล่งที่มาของ ข้อมูล	1.ตำนานจามเทวี วงศ์	1.ทะเบียน โบราณวัตถุ สถานทั่ว ราชอาณาจักร 2.พงศาวดาร โยนก	1.ทะเบียน โบราณวัตถุสถานทั่ว ราชอาณาจักร 2.ตำนานจามเทวีวงศ์	1.ทะเบียน โบราณวัตถุ สถานทั่ว ราชอาณาจักร	1.ศิลาจารึกหลัก ลำพูน ๒ 2.ตำนานจามเทวี วงศ์ 3.ตำนานมุก ศาสนา	1.พงศาวดาร โยนก
ศักราชที่สร้าง โบราณสถาน	พุทธศตวรรษที่ 13	ปลายพุทธ ศตวรรษที่ 13	ปลายพุทธศตวรรษที่ 13	เจดีย์กู่กุด พุทธ ศตวรรษที่ 13 และรัตน เจดีย์พุทธ ศตวรรษที่ 17	พุทธศตวรรษที่ 17-18	พุทธศตวรรษที่ 13
ผู้สร้างวัด	พระเจ้ามหันตยศ	ไม่ปรากฏชื่อ/ พระนางจามเทวี	พระนางจามเทวีเจ้า อนันตยศและเจ้า มหันตยศ	พระนาง จามเทวี	ไม่ระบุ	พระนางจามเทวี
การบรรยาย ลักษณะ สถาปัตยกรรม	บรรยายลักษณะ เจดีย์กู่กุดและ เจดีย์ทรงปราสาท ยอดในผังแปล เหลี่ยมแบบย่อ	บรรยายเจดีย์กู่ กุดและเจดีย์ ทรงปราสาท ยอดผังแปล เหลี่ยมแบบย่อ	บรรยายเจดีย์กู่กุดและ เจดีย์ทรงปราสาทยอด ผังแปลเหลี่ยมแบบย่อ	บรรยาย เจดีย์กู่กุด และรัตน เจดีย์แบบ ย่อ	บรรยายเจดีย์กู่กุด และเจดีย์ทรง ปราสาทยอดผัง แปลเหลี่ยมแบบ ย่อ	บรรยายเจดีย์กู่ กุดอย่างย่อ
สิ่งที่บรรจุอยู่ ภายในเจดีย์กู่กุด	พระอัฐิพระนาง จามเทวี	พระอัฐิพระนาง จามเทวี	พระอัฐิพระนางจาม เทวี	ไม่ระบุ	ไม่สรุปแน่ชัด	
การบูรณะวัด	ไม่ได้กล่าวถึง	ไม่ได้กล่าวถึง	ไม่ได้กล่าวถึง	ไม่ได้	พระเจ้าสวาวชิ	

				กล่าวถึง	สิทธิ	
การเปรียบเทียบ รูปแบบ สถาปัตยกรรม	เจดีย์กู่กุดคล้ายสัตว์ คตมหาปราสาท	เจดีย์กู่กุดคล้าย สัตว์คตมหา ปราสาท	เจดีย์กู่กุดคล้ายมหา โพธิมหาวิหาร พุทธค ยา	ไม่ได้ เปรียบเทียบ	ไม่ได้เปรียบเทียบ	

ข้อมูลด้านรูปแบบศิลปกรรมและการกำหนดอายุของโบราณสถานเชิงเปรียบเทียบจากป้ายข้อมูล
แบบถาวรในวัดกู่กุด

ข้อมูลของศิลปกรรม/ผู้จัดทำ	การท่องเที่ยว แห่งประเทศไทย	ป้ายข้อมูลจาก บริษัท ทรู คอร์ ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน)	ป้ายข้อมูลจาก บริษัท โทเทิล แอนด์เซิส คอมมูนิเคชั่น จำกัด(มหาชน)	ป้ายไม้ (ไม่ ทราบผู้จัดทำ)	ป้ายจาก สำนักงาน จังหวัดลำพูน	ป้ายหินอ่อนใน ซุ้มไม้
ผู้สร้างโบราณสถาน/อายุสมัย ของโบราณสถาน	ท้าวมหันตยศ	ไม่ปรากฏชื่อ ผู้สร้าง/ พระ นางจามเทวี พุทธศักราช 1292	เจ้านันตยศ และเจ้ามหันต ยศ	พระนางจาม เทวี พุทธ ศตวรรษที่ 13	ไม่ปรากฏชื่อ ผู้สร้าง/ แสดง ข้อสันนิษฐาน ไว้ 2 ข้อ	พระนางจาม เทวี พุทธ ศตวรรษ 1276
สิ่งที่ใช้กำหนดอายุการสร้าง	ข้อมูลจาก ตำนาน	ข้อมูลจาก นิทานพื้นบ้าน	ข้อมูลจาก ตำนาน	ข้อมูลจาก นิทานพื้นบ้าน	ข้อมูลจาก ตำนาน	ข้อมูลจาก นิทานพื้นบ้าน
รูปแบบเมื่อแรกสร้าง	พระเจดีย์ขนาด ใหญ่ยอดหุ้ม ด้วยทองคำ	ไม่มีข้อมูล	ไม่ระบุ	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล	เจดีย์สี่เหลี่ยม
ข้อมูลการบูรณะ	ไม่ได้กล่าวถึง	ไม่ได้กล่าวถึง	ไม่ได้กล่าวถึง	ไม่ได้กล่าวถึง	มีการบูรณะ โดยพระเจ้าสว วาทิสิทธิ ต้น พุทธศตวรรษที่ 18	ไม่ได้กล่าวถึง

สิ่งที่ใช้กำหนดอายุว่าผ่าน การบูรณะ	ไม่ได้กล่าวถึง	ไม่ได้กล่าวถึง	ไม่ได้กล่าวถึง	ไม่ได้กล่าวถึง	รูปแบบของ พระพุทธรูปใน ซุ้มจรณะและ ข้อความใน ศิลาจารึกวัดคู กุด	ไม่ได้กล่าวถึง
ข้อมูลรูปแบบศิลปกรรมใน ปัจจุบัน	เจดีย์รูปทรง สี่เหลี่ยมซ้อน ลดหลั่นขึ้นไป 5 ชั้น แต่ละชั้น มีซุ้มจรณะ ประดิษฐาน พระพุทธรูป ยื่น ปาง ประทานอภัย รวม 60 องค์	เจดีย์แบบ ศิลปะทวารวดี ซุ้ม ได้รับ อิทธิพลจาก ศิลปะทวารวดี ตอนปลายทรง สี่เหลี่ยมก่อ ด้วยศิลาแลง ซ้อนลดหลั่น กันขึ้นไป 5 ชั้น แต่ละชั้นมี พระพุทธรูป ปางประทาน อภัยประทับยืน อยู่ตามซุ้ม ด้าน ละ 3 องค์ ทั้ง 4 ด้าน รวม ทั้งหมด 60 องค์	เจดีย์สี่เหลี่ยม แบบพุทธคยา แต่ละด้านมี พระพุทธรูป ยืนปาง ประทานพรอยู่ เป็นชั้นๆ	เจดีย์กว้าง 15.35 เมตร สูง 21 เมตร ประดิษฐาน พระพุทธรูป ยื่นประจำซุ้ม	เจดีย์ทรง ปราสาทในผัง สี่เหลี่ยมซ้อน ลดหลั่นกัน 5 ชั้น แต่ละชั้นมี ซุ้มจรณะ ประดิษฐาน พระพุทธรูป ปูนปั้นประทับ ยืนแสดงปาง ประทานอภัย ศิลปะทวารวดี ไชย	ไม่ได้กล่าวถึง
การเปรียบเทียบรูปแบบ ศิลปกรรม	คล้ายสถูปมหา ปราสาท ที่ ประเทศศรี ลังกา	คล้ายสถูปมหา ปราสาท ประเทศศรี ลังกา	คล้ายเจดีย์ สี่เหลี่ยมแบบ พุทธคยา ประเทศอินเดีย	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล
ความสอดคล้องกันของ ข้อมูลการสร้างและรูปแบบ	ไม่สอดคล้อง	ไม่สอดคล้อง	ไม่สอดคล้อง	ไม่สอดคล้อง	ไม่สอดคล้อง	ไม่สอดคล้อง

ศิลปกรรมในปัจจุบัน	กัน	กัน	กัน	กัน	กัน	กัน
--------------------	-----	-----	-----	-----	-----	-----

จากตารางสรุปนี้จะเห็นได้ว่าข้อมูลในป้ายที่มีอยู่นั้น ส่วนของประวัติการสร้าง

โบราณสถานล้วนนำมาจากตำนานและนิทานพื้นบ้านซึ่งมีข้อมูลอยู่หลายชุดแต่ไม่สอดคล้องกันทั้งชื่อผู้สร้างและอายุสมัยที่สร้าง ตำนานและนิทานพื้นบ้านทุกฉบับนั้นไม่ได้กล่าวถึงรายละเอียดของงานศิลปกรรมไว้ว่าเป็นเจดีย์รูปแบบใด มีลักษณะพิเศษเช่นไร มีการบูรณะกี่ครั้ง ใครเป็นผู้บูรณะ และเมื่อบูรณะเสร็จแล้วมีลักษณะเป็นอย่างไร ทำให้ไม่สามารถชี้เฉพาะลงไปได้ว่าเป็นงานศิลปกรรมชิ้นเดียวกันหรือไม่ ดังนั้นการศึกษาศิลปกรรมที่มีปัญหาด้านข้อมูลลายลักษณ์อักษรไม่ตรงกับสภาพในปัจจุบันของงานศิลปกรรมนั้นจะถูกแก้ไขได้ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะที่ศึกษาจากรูปแบบงานศิลปกรรม ส่วนประกอบและรายละเอียดตัวงานศิลปกรรมโดยตรง เพื่อหาความสัมพันธ์ด้านอิทธิพลรูปแบบศิลปะสำหรับการเปรียบเทียบกับแหล่งบันดาใจในการกำหนดอายุของโบราณสถานต่อไปได้

2. ป้ายให้ข้อมูลโบราณสถานแบบติดตั้งไม่ถาวร

รายละเอียด/ผู้รับผิดชอบ	สำนักศิลปากรที่ ๘	เทศบาลเมืองลำพูน
จำนวนป้าย	1 ป้าย	5 ป้าย
ตำแหน่งที่ติดตั้ง	ด้านในประตูวัดฝั่งทิศเหนือ	<ol style="list-style-type: none"> 1. ด้านหลังวิหารหลวง ใกล้กับประตูทางเข้าวิหารด้านทิศเหนือ 2. ซิดกับเสามุมทิศตะวันตกเฉียงเหนือของศาลาไม้หลังตะวันออกด้านทิศเหนือของฐานเจดีย์กู่กุด 3. ใกล้กับฐานด้านทิศตะวันตกขององค์เจดีย์ทรงปราสาทยอดในผังแปดเหลี่ยม 4. ซิดกับราวบันไดด้านทิศ

		ตะวันออกทางขึ้น โองนิตส์นคร บาเจ้าศรีวิชัย 5. ใกล้เคียงฐานด้านทิศเหนือ ของต้นพระศรีมหาโพธิ์
การเข้าถึงข้อมูลในป้าย	การสแกนรหัสแบบตอบกลับ เร็วด้วยแอปพลิเคชันอ่านรหัส แบบตอบกลับเร็วทั่วไป	การสแกนรหัสแบบตอบกลับ เร็วด้วยแอปพลิเคชันเฉพาะ หรือการสแกนด้วย แอปพลิเคชันอ่านรหัสทั่วไป
ชนิดข้อมูลในป้าย	1. ตราสัญลักษณ์หน่วยงาน ผู้รับผิดชอบ 2. รหัสแบบตอบกลับเร็ว จำนวน 3 รหัส แยกตามภาษา ของสื่อ 3. ชื่อความระบุงภาษา	1. ชื่อโครงการ 2. รหัสแบบตอบกลับเร็ว 3. ช่องทางการดาวน์โหลด แอปพลิเคชันเฉพาะในการ แสดงข้อมูล 4. ชื่อโบราณสถาน
ความรวดเร็วของการแสดง ข้อมูล	รวดเร็วมาก	รวดเร็วมาก
แหล่งข้อมูลอ้างอิง	ตำนาน ประวัติศาสตร์และ หลักฐานทางโบราณคดี	ตำนาน ประวัติศาสตร์และ บทความ

2.1 ป้ายข้อมูลแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็วจากสำนักศิลปากรที่ ๘ เชียงใหม่

ป้ายข้อมูลแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็วจากสำนักศิลปากรที่ ๘ เชียงใหม่นั้นมีการจัดทำและติดตั้งภายในบริเวณ โบราณสถานเพียง 1 ป้าย ในป้ายมีการใส่รหัสแบบตอบกลับเร็วจำนวน 3 รหัส สำหรับนำทางไปยังภาพยนตร์สารคดีแบบสั้นที่มีเนื้อหาเหมือนกันแต่มีเสียงบรรยายต่างภาษากัน

ข้อมูลที่น่ามาใช้เรียบเรียงเป็นบทบรรยายนั้นสรุปมาจากประวัติศาสตร์ ตำนานพื้นบ้านและหลักฐานที่พบจากการขุดค้นทางโบราณคดี

2.2 ป้ายข้อมูลแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็วจากโครงการ Lamphun Connect

ป้ายข้อมูลแสดงรหัสตอบกลับเร็วจากโครงการ Lamphun Connect โดยเทศบาลเมืองลำพูน นั้น มีการติดตั้งทั้งหมด 5 ป้าย ตามแต่ละจุดในบริเวณวัดจามเทวี โดยแต่ละป้ายนั้นจะนำทางไปยังเว็บเพจที่ใช้ในการนำเสนอข้อมูลโบราณสถานที่นำเสนอข้อมูลเป็นตัวอักษรและรูปภาพของโบราณสถาน หากนำทางผ่านแอปพลิเคชันเฉพาะแล้วจะสามารถรับฟังเสียงบรรยายข้อมูลของโบราณสถานได้ด้วย เมื่อพิจารณาจากข้อมูลในเว็บเพจนั้นพบว่า เนื่องจากวัตถุประสงค์นี้ไม่มีประวัติที่เป็นลายลักษณ์อักษรที่แน่ชัดจึงมีการใช้ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ศิลปะค่อนข้างมากในการให้ข้อมูลเพิ่มเติมในแง่ของรูปแบบศิลปกรรมและอิทธิพลทางศิลปะเพื่อช่วยในการกำหนดอายุโบราณสถาน รวมถึงสามารถสนับสนุนแนวคิดหรือข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับประวัติการสร้างโบราณสถานได้

จากป้ายให้ข้อมูลศิลปกรรมประเภทติดตั้งแบบไม่ถาวรทั้งหมดนั้นสามารถสรุปเนื้อหาเกี่ยวกับข้อมูลศิลปกรรมได้ดังนี้

ข้อมูลของศิลปกรรม/ผู้จัดทำ	สำนักศิลปากรที่ ๘ เชียงใหม่	ป้ายข้อมูลจากเทศบาลเมืองลำพูน (Lamphun Connect)
ผู้สร้างโบราณสถาน/อายุสมัยของโบราณสถาน	พระเจ้ามหันตยศและพระเจ้าอนันตยศ	พระนางจามเทวี พุทธศักราช 1292 / เจ้านันตยศและเจ้ามหันตยศ
สิ่งที่ใช้กำหนดอายุการสร้าง	ข้อมูลจากตำนาน	ข้อมูลจากนิทานพื้นบ้าน
รูปแบบเมื่อแรกสร้าง	แบบกุ่ม มีขอดหุ้มด้วยทอง	ไม่มีข้อมูล
ข้อมูลการบูรณะ	ไม่ได้กล่าวถึง	กล่าวว่ามีการบูรณะโดยพระเจ้าสรพพิทธิ
สิ่งที่ใช้กำหนดอายุว่าผ่านการบูรณะ	ไม่ได้กล่าวถึง	ข้อมูลจากศิลาจารึกหลัก ลพ.๒
ข้อมูลรูปแบบศิลปกรรมใน	เจดีย์ศิลปะแบบหริภุญชัย ก่อด้วย	เจดีย์ก่อด้วยศิลาแลง ฐานล่างมี 3 ชั้น องค์เจดีย์มี

ปัจจุบัน	ศิลาแลงมีลักษณะเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมซ้อนลดหลั่นขึ้นไป 5 ชั้น แต่ละชั้นมีซุ้มจรณะประดิษฐานพระพุทธรูปยืน ปางประทานอภัย ด้านละ 3 ซุ้ม รวมทั้งหมด 60 องค์	ลักษณะเป็นทรงสี่เหลี่ยมซ้อนลดหลั่นกัน 5 ชั้น แต่ละชั้นมีซุ้มจรณะนำด้านละ 3 ซุ้ม ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปปางประทานอภัย ทำด้วยปูนปั้นหุ้มศิลาแลง รวมทั้งหมด 60 องค์ ระบุว่าเป็นพระพุทธรูปศิลปะทวารวดีแบบหริภุญไชย
การเปรียบเทียบรูปแบบศิลปกรรม	ไม่มีข้อมูลการเปรียบเทียบ	เปรียบเทียบรูปแบบโครงสร้างว่าเป็นสถาปัตยกรรมประเภทสุสานกษัตริย์ คล้ายกับ พีระมิด
ความสอดคล้องกันของข้อมูลการสร้างและรูปแบบศิลปกรรมในปัจจุบัน	ไม่สอดคล้องกัน	ไม่สอดคล้องกัน

จากข้อมูลที่สรุปในตารางจะเห็นได้ว่ามีข้อมูลเกี่ยวกับการสร้าง โบราณสถานอยู่หลายชุด แต่ให้ข้อมูลไม่ตรงกัน มีการกล่าวถึงการบูรณะน้อยมาก อีกทั้งยังใช้ข้อมูลการบูรณะจากศิลาจารึกมากกว่าการใช้รูปแบบศิลปกรรมในการระบุถึงอิทธิพลทางศิลปะและกำหนดอายุศิลปกรรมของตัวโบราณสถานที่พบในปัจจุบัน

ป้ายข้อมูลส่วนมากนั้นยึดประวัติตามตำนานเป็นหลัก ทั้งจาก ตำนานจามเทวีวงศ์ ตำนานมูลศาสนา และตำนานพื้นบ้าน ซึ่งมีเพียงรายละเอียดของเหตุการณ์หรือสิ่งของ แต่ไม่ได้ระบุอายุสมัยหรือศักราชไว้อย่างชัดเจน อาจทำให้เกิดความสับสนแก่ผู้อ่านได้ เนื่องจากโบราณสถานบางแห่งที่ไม่มีข้อมูลที่ระบุชื่อหรือลักษณะ โบราณสถานโดยตรงหรือสามารถหาความเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์โดยตรงได้ มักจะมีการสันนิษฐานจากข้อมูลที่มีซึ่งบางครั้งอาจจะไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวโบราณสถานที่มีป้ายข้อมูลมากเกิน 1 ป้ายและข้อมูลข้างในไม่สอดคล้องกัน ดังนั้นการใช้ข้อมูลด้านรูปแบบศิลปกรรมที่ปรากฏอยู่จนปัจจุบันนี้จึงมีความสำคัญในการกำหนดอายุของ โบราณสถานได้สำหรับ โบราณสถานที่ไม่มีข้อมูลกล่าวถึงอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร อย่างน้อยการกำหนดอายุโบราณสถานด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะนี้ก็สามารถระบุอายุสมัยของการบูรณะในครั้งหลังสุดและการได้รับอิทธิพลทางศิลปะรวมถึงแรงบันดาลใจจากศิลปะอื่นสำหรับการบูรณะได้ อีกทั้งผู้รับข้อมูลยังสามารถตรวจสอบได้ด้วยตนเองจากหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ปรากฏอยู่บนงานศิลปกรรม

กู่ช้าง

ป้ายข้อมูลที่พบในบริเวณ โบราณสถานกู่ช้างนั้นมีทั้งหมด 5 ป้าย เป็นป้ายแบบถาวร 2 ป้าย ป้ายแบบไม่ถาวร 3 ป้าย ป้ายถาวรป้ายแรกผู้รับผิดชอบคือ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ส่วนป้ายที่สองผู้รับผิดชอบคือ ชมรมลูกหลานเจ้าพ่อกู่ช้างลำพูน ทั้งสองป้ายนั้นใช้ข้อมูลหลักจากนิทานพื้นบ้าน เนื่องจากในตำนานกล่าวถึงช้างมงคลคู่บารมีพระนางจามเทวีน้อยมาก อีกทั้งยังกล่าวถึงลักษณะสีผิวและสีขาของช้างมงคลนี้ต่างไปจากนิทานพื้นบ้านอีกด้วย โดยกล่าวว่า ช้างนี้มีผิวสีขาวดุจเงินเลียง มีงาสีเขียว แต่นิทานพื้นบ้านกลับระบุว่าช้างนี้ผิวสีคล้ำ งาสีเขียว นอกจากนี้ตำนานมูลศาสนา³⁰⁸ กลับกล่าวว่า เมื่อมีการบรรจุพระอัฐิพระนางจามเทวีนั้น ได้เอาขาของช้างมงคลคู่บารมีพระนางจามเทวีที่ล้มไปแล้วนั้นรองไว้ใต้พระอัฐิ แสดงว่าช้างมงคลช้างนี้ต้องล้มก่อนพระนางจามเทวีสวรรคตและต้องมีการจัดการกับสรีระของช้างนั้นเรียบร้อยแล้ว ส่วนตำนานพื้นบ้านนั้นก็กลับกล่าวว่าช้างมงคลนี้ล้มลงหลังจากสมัยพระนางจามเทวีแล้วนำสรีระของช้างนั้นมาบรรจุไว้ในเจดีย์องค์นี้ แต่เมื่อพิจารณาถึงบทบาทและหน้าที่การใช้งานของเจดีย์ รวมถึงรูปแบบและพัฒนาการของเจดีย์แล้วนั้นอาจจะไม่สอดคล้องกับข้อสันนิษฐานนี้จากนิทานพื้นบ้าน จนอาจทำให้เกิดความสับสนแก่ผู้ใช้ข้อมูลได้ สำหรับป้ายข้อมูลแบบไม่ถาวรนั้น ป้ายแรกจัดทำในโครงการ Trip Northern จากกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 ปัจจุบันไม่สามารถเข้าถึงได้ ป้ายที่สองนั้นจัดทำโดยสำนักศิลปากรที่ ๘ เชียงใหม่ แผ่นป้ายแสดงรหัสแบบตอบกลับเร็ว นำทางไปยังคลิปวิดีโอใน YouTube ข้อมูลบทบรรยายเรียบเรียงจากตำนานและหลักฐานทางโบราณคดี ป้ายที่สามจัดทำขึ้นในโครงการ Lanna Story Telling จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย แสดงรหัสแบบตอบกลับเร็ว นำทางไปยังเว็บเพจให้ข้อมูลแสดงภาพถ่ายและข้อความตัวอักษร ข้อมูลที่ให้นั้นเรียบเรียงจากตำนานพื้นบ้าน

กู่ม้า

บริเวณ โบราณสถานกู่ม้านั้น พบว่ามีการจัดทำป้ายข้อมูลเกี่ยวกับกู่ม้าไว้ทั้งหมด 2 ป้าย ป้ายแรกให้ข้อมูลรวมกับกู่ช้างที่รับผิดชอบโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ส่วนอีกป้ายรับผิดชอบโดยสำนักงานจังหวัดลำพูน โดยป้ายของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยนั้นอธิบายเพียงว่าเป็นสถูปทรงระฆังเชื่อว่าเป็นสุสานม้าทรงของพระนางจามเทวี ส่วนป้ายของสำนักงานจังหวัดลำพูนนั้น

³⁰⁸ กรมศิลปากร, ตำนานมูลศาสนา, (เชียงใหม่:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544), 153

กล่าวถึงไว้ในลักษณะเดียวกัน โดยระบุว่าตำนานท้องถิ่นให้ข้อมูลว่าเป็นที่บรรจุอัฐิม้าทรงของพระนางจามเทวี นอกจากนี้ป้ายจากสำนักงานจังหวัดลำพูนนั้นมีการอธิบายรูปแบบศิลปกรรมและกล่าวถึงอิทธิพลทางด้านรูปแบบศิลปะที่อาจเป็นแรงบันดาลใจให้มีการสร้างเจดีย์รูปแบบนี้ ซึ่งมีการใช้กระบวนการด้านประวัติศาสตร์ศิลปะในการกำหนดอายุของโบราณสถานจากรูปแบบศิลปกรรม โดยกำหนดว่าอาจจะสร้างขึ้นในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 20 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 21

วัดพระยืน

วัดพระยืนตั้งอยู่ทางนอกเมืองลำพูนด้านทิศตะวันออก ในบริเวณโบราณสถานวัดพระยืนนี้พบสื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับโบราณสถานวัดพระยืนในรูปแบบป้ายให้ข้อมูลทั้งหมด 5 ป้าย ยังใช้งาน 4 ป้าย ถูกรื้อถอนไป 1 ป้าย เป็นป้ายที่ติดตั้งแบบถาวรจำนวน 3 ป้าย ป้ายแบบไม่ถาวร จำนวน 1 ป้าย ทั้งนี้สามารถสรุปข้อมูลป้ายแบบถาวรที่ยังให้บริการข้อมูลในบริเวณวัดพระยืนดังนี้

รายละเอียด\ผู้รับผิดชอบ	กรมศิลปากร	บริษัท ทูร คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน)	บริษัท โทเทิล แอ็ด เจ็ส คอมมูนิเคชั่น จำกัด(มหาชน)
แหล่งข้อมูลที่ใช้	ตำนานจามเทวีวงศ์ ตำนานมูลศาสนา ชินกาลมาลีปกรณ์ การขุดแต่ง โบราณสถาน	ตำนานมูลศาสนา	ตำนานมูลศาสนา
การระบุชื่อ โบราณสถาน	วัดอรัญญิการาม	ไม่ระบุชื่อ	วัดอรัญญิการาม
ผู้สร้างโบราณสถาน	พระนางจามเทวี	พระนางจามเทวี	พระนางจามเทวี/พระเจ้าอัมมิกราช
ศักราชการสร้าง	พุทธศตวรรษที่ 13		พุทธศตวรรษที่ 13/ พุทธศตวรรษที่ 17

ผู้สร้างพระพุทธรูป ประทับยืน	พระเจ้าอาทิตย์ราช	พระเจ้าธรรมิกราช	ไม่พบข้อมูล
ชื่อโบราณสถานหลัง การบูรณะครั้งแรก	พุทธาราม	วัดพุทธมหาสถาน	ไม่พบข้อมูล
ศักราชการบูรณะครั้ง แรก	ต้นพุทธศตวรรษที่ 17	ต้นพุทธศตวรรษที่ 17	ไม่พบข้อมูล
ผู้บูรณะสมัยล้านนา	พระเจ้าเกื้อนา	ไม่พบข้อมูล	ไม่พบข้อมูล
การบูรณะเพิ่มเติมสมัย ล้านนา	สร้างพระพุทธรูปยืน เพิ่มอีก 3 องค์	ไม่พบข้อมูล	ไม่พบข้อมูล
ผู้บูรณะสมัย รัตนโกสินทร์	เจ้าอินททยงยศโชติ	ไม่พบข้อมูล	ไม่พบข้อมูล
รูปแบบที่ใช้ในการ บูรณะครั้งสุดท้าย	เจดีย์ศิลปะพุกาม	ไม่พบข้อมูล	ไม่พบข้อมูล
สิ่งที่พบจากการขุดแต่ง	1.แนวกำแพงแก้วและ ฐานกุฏิสมัยทริภุญ ไชย 2. วิหารและฐานเจดีย์ ศิลปะสุโขทัย 3. ฐานหอไตรและ ทางเดินปูลูฐสมัย ล้านนา	ไม่พบข้อมูล	ไม่พบข้อมูล

ตารางสรุปข้อมูลศิลปกรรมจากป้ายให้ข้อมูลแบบถาวรภายในบริเวณวัดพระยืน

ข้อมูลของศิลปกรรม/ ผู้จัดทำ	กรมศิลปากร	บริษัท ทูร์ คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน)	บริษัท โทเทิล แอ็คเซ็ส คอมมู นิเคชั่น จำกัด(มหาชน)
ผู้สร้างโบราณสถาน/ อายุสมัยของ โบราณสถาน	พระนางจามเทวี พุทธศักราช 1208	พระนางจามเทวี พุทธศักราช 1713	พระนางจามเทวี พุทธศักราช 1213 / พระเจ้าอัมมิกกราช พุทธ ศตวรรษที่ 17
สิ่งที่ใช้กำหนดอายุการ สร้าง	ข้อมูลจากตำนาน	ข้อมูลจากนิทานพื้นบ้าน	ข้อมูลจากตำนาน
รูปแบบเมื่อแรกสร้าง	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล
ข้อมูลการบูรณะ	บูรณะสมัยพระเจ้าอาทิตย์ราช พุทธศักราช 1606 บูรณะสมัยพญาเกีณา พุทธศักราช 1913 บูรณะสมัยเจ้าอินทงษไชติ พุทธศักราช 2443	บูรณะสมัยพระเจ้าธรรมิกราช	ไม่มีข้อมูล
สิ่งที่ใช้กำหนดอายุว่า ผ่านการบูรณะ	ข้อมูลจากตำนาน	ข้อมูลจากตำนาน	ไม่ได้กล่าวถึง
ข้อมูลรูปแบบ ศิลปกรรมในปัจจุบัน	เจดีย์ศิลปะพุกามครอบ พระพุทธรูป 4 องค์	ไม่ได้กล่าวถึง	เจดีย์ทรงมณฑป มี พระพุทธรูปยืนสี่ทิศ เครื่อง บนประดับด้วยเจดีย์ห้ายอด
การเปรียบเทียบ รูปแบบศิลปกรรม	ไม่มีข้อมูลการเปรียบเทียบ	ไม่มีข้อมูลการเปรียบเทียบ	คล้ายคลึงกับอานันทเจดีย์ที่ เมืองพุกามและเจดีย์วัดป่าสัก จ.เชียงใหม่
ความสอดคล้องกัน ของข้อมูลการสร้าง และรูปแบบศิลปกรรม ในปัจจุบัน	ไม่สอดคล้องกัน	ไม่สอดคล้องกัน	

ตารางสรุปข้อมูลศิลปกรรมจากป้ายให้ข้อมูลแบบไม่ถาวรภายในบริเวณวัดพระยืน

ข้อมูลของศิลปกรรม/ผู้จัดทำ	สำนักศิลปากรที่ ๘ เชียงใหม่
ผู้สร้างโบราณสถาน/อายุสมัย ของโบราณสถาน	พระนางจามเทวี พุทธศักราช 1209
สิ่งที่ใช้กำหนดอายุการสร้าง	ข้อมูลจากตำนาน
รูปแบบเมื่อแรกสร้าง	ไม่มีข้อมูล
ข้อมูลการบูรณะ	บูรณะสมัยพระเจ้าอาทิตย์ราช พุทธศักราช 1606 บูรณะสมัยพญาเกือนา พุทธศักราช 1913 บูรณะสมัยเจ้าอินทวยยศโชติ พุทธศักราช 2443
สิ่งที่ใช้กำหนดอายุว่าผ่านการ บูรณะ	ข้อมูลจากตำนาน
ข้อมูลรูปแบบศิลปกรรมใน ปัจจุบัน	เจดีย์ศิลปะแบบพุกาม มีขนาดเท่ากับเจดีย์องค์เดิมของวัดนี้
การเปรียบเทียบรูปแบบ ศิลปกรรม	ไม่มีข้อมูลการเปรียบเทียบ
ความสอดคล้องกันของข้อมูล การสร้างและรูปแบบ ศิลปกรรมในปัจจุบัน	ไม่สอดคล้องกัน

จะสังเกตได้ว่าข้อมูลจากป้ายแบบถาวรทั้งหมดนั้น ส่วนมากใช้ข้อมูลจากตำนานซึ่งตำนานนั้นไม่ได้กล่าวถึงรูปแบบศิลปกรรมในยุคแรกสร้างหรือการบูรณะครั้งต่อมาเลย ปรากฏเพียงแต่ว่ามี การสร้างพระพุทธรูปยืนเท่านั้น ทำให้ไม่สามารถใช้ข้อมูลในการศึกษาค้นคว้ารูปแบบศิลปกรรม สมัยแรกสร้างหรือบูรณะในสมัยอาณาจักรหริภุญไชยได้ รวมถึงการบูรณะสมัยอาณาจักรล้านนาที่ กล่าวถึงการสร้างเสนาสนะเพียงคร่าวๆเช่นกัน จึงไม่อาจทราบรูปแบบศิลปกรรมที่ชัดเจนได้ อีกทั้ง

การระบุนักการช่างสร้างนั้นก็ใช้ศักราชจากตำนานในการระบุซึ่งหากมีการพิมพ์ศักราชผิดเช่น ป้ายของบริษัท ทู คอรัปอเรชั่น จำกัด(มหาชน) ก็อาจทำให้อายุโบราณสถานคลาดเคลื่อนอย่างมาก อันจะทำให้เกิดความสับสนและเข้าใจผิดได้ ส่วนป้ายให้ข้อมูลแบบไม่ถาวรนั้นใส่รหัสแบบตอบกลับเร็วสำหรับนำทางไปยังภาพยนตร์สารคดี ที่มีการจัดทำไว้ มีการสันนิษฐานว่าเป็น “อรัญญิการาม” ที่สร้างขึ้นในสมัยพระนางจามเทวี และมีการบูรณะเพิ่มเติมในสมัยพระเจ้าอาทิตยราชพร้อมทั้งเปลี่ยนชื่อวัด พร้อมทั้งบรรยายการใช้งานอารามนี้ในสมัยต่อมาจนกระทั่งถึงการบูรณะครั้งใหญ่ในสมัยเจ้าอินทวysesโษติและรูปแบบศิลปกรรมของเจดีย์วัดพระยืน องค์ปัจจุบันเทียบกับองค์เดิม รวมทั้งกล่าวถึงผลการขุดแต่งบูรณะวัดพระยืน ในการกำหนดอายุโบราณสถานสำหรับรูปแบบศิลปกรรมในปัจจุบันนี้เป็นงานบูรณะสมัยรัตนโกสินทร์แล้วและข้อมูลจากการขุดแต่งที่มีก็สามารถบอกได้ว่าโบราณสถานแห่งนี้มีการสร้างและใช้งานตั้งแต่สมัยทริภุญไชยเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน แต่ไม่สามารถระบุได้ชัดเจนว่ารัชกาลใดของกษัตริย์สมัยทริภุญไชย

กู่สิงห์ทอง

โบราณสถานกู่สิงห์ทองนั้นตั้งอยู่นอกเมืองลำพูน ปัจจุบันเป็นโบราณสถานร้าง พบเพียงเจดีย์องค์เดียวภายในบริเวณ สำหรับสื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับโบราณสถานนั้น พบว่ามีป้ายให้ข้อมูลเพียงป้ายเดียวทำจากโลหะ ไม่พบชื่อผู้รับผิดชอบ อีกทั้งยังมีการกำหนดชื่อโบราณสถานในป้ายว่า “กู่ฝ้ายักษ์” ซึ่งแท้จริงแล้วตั้งอยู่คนละแห่ง ในป้ายมีข้อมูลโดยสรุปดังนี้ ส่วนแรกนั้นเป็นการอธิบายคำนิยามของคำว่า “กู่” ส่วนถัดมาเป็นการสันนิษฐานถึงอายุการสร้างของกู่สิงห์ทอง โดยเชื่อว่าเป็นศิลปกรรมสกุลช่างเชียงแสน มีอายุราวครั้งแรกของพุทธศตวรรษที่ 20 โดยมีการจัดให้อยู่ร่วมสมัยกับการสร้างวัดป่าสักเชียงแสนและวัดอู่หม้อ เชียงใหม่ ป้ายข้อมูลนี้กลับไม่เอ่ยถึงวิธีการด้านประวัติศาสตร์ศิลปะที่ใช้เลย ป้ายนี้กลับกล่าวถึงคณะสงฆ์จากเชียงแสนที่เข้ามาศึกษาพระศาสนาในเชียงใหม่และนำรูปแบบศิลปะสกุลเชียงแสนมาเผยแพร่เท่านั้น ทั้งนี้สันนิษฐานว่าต้องมีการใช้ลวดลายประดับสถาปัตยกรรมมาใช้ในการเปรียบเทียบและจัดกลุ่มโบราณสถานเหล่านี้ เนื่องจากหากไม่พบว่ามีข้อความใดๆเกี่ยวกับการสร้างหรือทำนุบำรุงโบราณสถานโดยตรงแล้วนั้น การสืบค้นเรื่องราวย้อนกลับไปหลายร้อยปีจึงเป็นเรื่องยาก โดยเฉพาะโบราณสถานที่รกร้างอยู่ในปัจจุบัน จึงทำให้ความถูกต้องแม่นยำของข้อมูลนั้นน้อยกว่าการศึกษาจากงานรูปแบบพัฒนาการศิลปกรรมประดับโบราณสถานที่เหลืออยู่ตามวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ

วัดชัยชนะ

โบราณสถานวัดชัยชนะในปัจจุบันเหลือเพียงเจดีย์องค์เดียว ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของ ห้างแจ่มฟ้าพลาซ่า สาขากนนนอินทงยศ ในบริเวณโบราณสถานนั้นพบว่ามีสื่อสำหรับให้ข้อมูล เพียง 1 ชนิดคือป้ายให้ข้อมูลจากสำนักงานจังหวัดลำพูน โดยพบว่าป้ายนี้ใช้ข้อมูลจากมูขปาฐะ ร่วมกับข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ศิลปะมาใช้ในการให้ข้อมูล เนื่องจากโบราณสถานแห่งนี้ไม่มี เอกสารทางประวัติศาสตร์หรือตำนานฉบับใดที่กล่าวถึง ทั้งนี้ข้อมูลจากมูขปาฐะนั้นกล่าวย้อนไปถึง ว่าโบราณสถานแห่งนี้เคยเป็นที่รวบรวมไพร่พลก่อนออกศึก เมื่อได้รับชัยชนะจากการศึกแล้วจึงมา สร้างเจดีย์ขึ้น โดยระบุว่าเหตุการณ์เกิดขึ้นในสมัยทริภุญไชย แต่รูปแบบเจดีย์ในปัจจุบันหากใช้ ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ศิลปะแล้วนั้นสามารถกำหนดอายุของเจดีย์ด้วยการศึกษารูปแบบและ พัฒนาการจนสามารถระบุอายุของ โบราณสถานในสมัยล้านนา ราวพุทธศตวรรษที่ 21 ซึ่งขัดแย้ง กับมูขปาฐะอย่างสิ้นเชิง

วัดต้นแก้ว

วัดต้นแก้วตั้งอยู่ด้านทิศตะวันออกของสะพานข้ามทุ่งทำสิงห์ประมาณ 100 เมตร ปัจจุบัน ภายในบริเวณวัดต้นแก้วนี้มีโบราณสถานเหลืออยู่คือ เจดีย์ต้นแก้ว ซึ่งตั้งอยู่ชิดกำแพงวัดด้านทิศ ตะวันตก โดยปัจจุบันนี้วัดมีการสร้างอาคารหลายหลังขึ้นมาบดบังทัศนวิสัยไว้ ทั้งนี้พบว่ามีการทำ สื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับโบราณสถานไว้เพียง 1 ชิ้น คือ ป้ายให้ข้อมูลจากสำนักงานจังหวัดลำพูน โดย สรุปรูปเนื้อหาได้ว่า จากศิลาจารึกวัดคอนแก้ว (ลพ.๑) ระบุว่าสมัยอาณาจักรทริภุญไชย พระเจ้าสวาทิ ลีทริทรงกัลปนาพระราชฐานของพระองค์สร้างวัดเชตะวันขึ้นเมื่อพระชนมายุได้ 26 พรรษา ต่อมา ทรงสร้างเจดีย์ขึ้นอีก 3 องค์และทรงผนวชที่วัดนี้พร้อมทั้งพระโอรสทั้งสองพระองค์ ปัจจุบัน สันนิษฐานว่าพื้นที่วัดเชตะวันเดิมถูกแบ่งออกเป็นสามส่วนคือ สถานปฏิบัติธรรมวัดคอนแก้ว(ร้าง) โรงเรียนเวียงของระดับประถมและวัดต้นแก้ว ส่วนเจดีย์ต้นแก้วนี้ มีการอธิบายให้ข้อมูลด้าน ประวัติศาสตร์ศิลปะเล็กน้อยและกำหนดอายุว่าสร้างในสมัยล้านนาช่วงพุทธศตวรรษที่ 21

คู้ไก่อ

ปัจจุบันตั้งอยู่ในเขตวัดไก่อแก้ว พบว่าตัวโบราณสถานนั้นตั้งอยู่นอกกำแพงวัดไก่อแก้ว ติด กับถนนด้านทิศตะวันตก พบเจดีย์ขนาดเล็กเพียงองค์เดียว ส่วนยอดหักหาย มีป้ายให้ข้อมูล 1 ป้าย โดยสำนักงานจังหวัดลำพูน มีเนื้อหาโดยสรุปได้ว่า ป้ายนี้ใช้ข้อมูลจากพงศาวดารโยนกในการ

อธิบายถึงประวัติเจดีย์องค์นี้ว่าสร้างขึ้นเพื่อบรรจุอัฐิโก่ขาว ซึ่งเป็นอารักษ์เมืองหริภุญไชย ราวพุทธศตวรรษที่ 17 นอกจากนี้ยังเสนอข้อมูลจากการขุดแต่ง โบราณสถานและให้ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบสถาปัตยกรรมและใช้ข้อมูลจากพัฒนาการด้านรูปแบบของสถาปัตยกรรมในการกำหนดอายุของคู่อู่ ในปัจจุบันว่า ควรมีอายุในราวพุทธศตวรรษที่ 21 ซึ่งจะสังเกตได้ว่าเป็นการใช้ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ศิลปะมาช่วยในการกำหนดอายุ โบราณสถานและข้อมูลทางวิชาการด้านประวัติศาสตร์ศิลปะนั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการให้คำอธิบายและกำหนดอายุของ โบราณสถาน อย่างเป็นทางการเป็นผลมากกว่าการอ้างอิงหรือยึดถือตามตำนานหรือมุขปาฐะ

จากสื่อให้ข้อมูลโบราณสถานทั้งหมดที่ติดตั้งพร้อมใช้งานอยู่ในบริเวณโบราณสถาน พบว่ามีการใช้ตำนานและนิทานพื้นบ้านมาให้ข้อมูลเป็นหลัก บางสถานที่แม้จะมีชื่อและตำแหน่งที่ตั้งระบุไว้อย่างแน่นอนทำให้การตรวจสอบและสืบค้นทำได้ง่าย แต่เนื่องจาก โบราณสถานหลายแห่งนั้นมีการสร้างและบูรณะมาหลายครั้งหลายสมัย การนำเสนอข้อมูลที่มีการซ้อนทับกันหลายชั้นในหลายยุคสมัยอาจสื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าใจได้ยาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โบราณสถานที่ผ่านมาการบูรณะมาหลายครั้งและมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของศิลปกรรมหลักของ โบราณสถาน การนำเสนอข้อมูลโบราณสถานด้วยรูปแบบในปัจจุบันนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง สำหรับ โบราณสถานที่มีความสำคัญและได้รับการอนุรักษ์รูปแบบเดิมของ โบราณสถานนั้นไว้ จะทำให้นักท่องเที่ยวหรือผู้ที่สนใจสามารถเห็นถึงลำดับของพัฒนาการ ความเปลี่ยนแปลงด้านรูปแบบและองค์ประกอบ รวมทั้งอิทธิพลทางศิลปะที่ให้แรงบันดาลใจต่อการสร้างงานศิลปกรรม ส่วน โบราณสถานที่ไม่มีการระบุชื่อไว้อย่างแน่ชัดนั้นมีการนำเอานิทานพื้นบ้านมาเป็นข้อมูลเบื้องต้นโดยไม่พิจารณาถึงความสมเหตุสมผลของมูลเหตุการสร้างศาสนสถาน โดยหลายแห่งกล่าวว่าเป็นการสร้างเจดีย์เพื่อบรรจุอัฐิของสัตว์มงคลต่างๆทั้งที่รูปแบบสถาปัตยกรรมนั้นล้วนแล้วแต่เป็นเจดีย์เนื่องในพระพุทธศาสนา อาจทำให้เกิดความสับสนและเข้าใจผิดได้ง่าย

บทที่ 4 การจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ศิลปะในตัวเมืองลำพูน

การท่องเที่ยวที่มีความสำคัญต่อประเทศในด้านเศรษฐกิจและสังคม ในปีพุทธศักราช 2562 การท่องเที่ยวสร้างรายได้จำนวนกว่า 3.087 ล้านล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ 11.4542 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ³⁰⁹ โดยจังหวัดลำพูนมีจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งหมด 1,195,575 คน คิดเป็นร้อยละ 3 ของจำนวนนักท่องเที่ยวของทั้งประเทศ มีรายได้จากการท่องเที่ยว 1,864.72 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 0.0964 ของรายได้จากการท่องเที่ยวทั่วประเทศ³¹⁰

การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางด้วยความพึงพอใจของคนจากสถานที่ที่อยู่อาศัยถาวร ไปยังสถานที่อื่นในระยะเวลาหนึ่งเพื่อการพักผ่อน การเยี่ยมชม ความบันเทิง ความรู้และกิจกรรมทางธุรกิจโดยไม่ก่อให้เกิดรายได้³¹¹ ทั้งนี้การท่องเที่ยวนั้นมีองค์ประกอบต่างๆดังนี้³¹²

1. นักท่องเที่ยว
2. การตลาดท่องเที่ยว
3. การขนส่ง
4. ทรัพยากรท่องเที่ยว
5. สิ่งอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยว

จากองค์ประกอบต่างๆที่กล่าวถึงนี้ สิ่งที่น่าจะมีความสำคัญที่สุด คือ ทรัพยากรการท่องเที่ยว เนื่องจากสามารถใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นเกณฑ์ในการจำแนกประเภทของการท่องเที่ยว

³⁰⁹ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ,ภาวะเศรษฐกิจไทยรายได้ไตรมาสและแนวโน้มเศรษฐกิจไทย,เข้าถึงเมื่อ 15 พฤษภาคม 2563 เข้าถึงได้จาก

https://www.nesdc.go.th/more_news.php?cid=746

³¹⁰ กองเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและกีฬา กรมการท่องเที่ยว,สถานการณ์การท่องเที่ยวในประเทศไทย ปี 2562, เข้าถึงเมื่อ 15 พฤษภาคม 2563 เข้าถึงได้จาก https://www.mots.go.th/more_news_new.php?cid=525

³¹¹ ธนดล สุวรรณนิภะ, “แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กรณีศึกษา วัดไร่จิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม”(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการประกอบการ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร,2556),7

³¹² สถาบันดำรงราชานุภาพ,คู่มือการบริหารและจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่รับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบล(อบต.)และสภาตำบล(สต.), (เชียงใหม่:มปพ.,2541),2-5

ออกเป็นประเภทต่างๆ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้อธิบายความหมายของ ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ว่า เป็น “สิ่งดึงดูดใจที่ก่อให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยว” และสามารถแบ่งได้เป็น 3 ประเภทคือ

1. ประเภทธรรมชาติ หมายถึง สภาพทางกายภาพของธรรมชาติที่มีความสวยงามหรือความน่าสนใจต่อการเดินทางไปเที่ยวชม ได้แก่ ภูเขา ป่าไม้ น้ำตก แม่น้ำลำธาร ชายทะเล เกาะแก่ง ภูมิทัศน์และสภาพทางภูมิศาสตร์อื่นๆนอกจากนี้ยังรวมบริเวณซึ่งมนุษย์เราได้เข้าไปปรับปรุงเพื่อตกแต่งเพิ่มเติมในบางส่วน เช่น อ่างเก็บน้ำ เขื่อนและสถานที่ตากอากาศต่างๆ
2. ประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ โบราณสถานและศาสนา หมายถึง สิ่งต่างๆที่มนุษย์เราได้สร้างขึ้นตามวัตถุประสงค์และเพื่อประโยชน์ของมนุษย์เอง ทั้งที่เป็นมรดกของอดีตและได้สร้างเสริมขึ้นในสมัยปัจจุบันแต่มีผลดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ได้แก่ พระราชวัง โบราณวัตถุ โบราณสถาน ศาสนสถาน อนุสรณ์สถานและพิพิธภัณฑสถาน
3. ประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรม หมายถึง รูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมและการประพฤติปฏิบัติที่ยึดถือและสืบต่อกัน ตลอดจนกิจกรรมต่างๆที่มีผลต่อการดึงดูดใจการท่องเที่ยว ได้แก่ สถาปัตยกรรมไทยริมคลอง ตลาดน้ำ เรือนแพ หมู่บ้านชาวเขา งานเทศกาล ประเพณีและสวนสนุก³¹³

ทั้งนี้ทรัพยากรการท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นประเภทใดก็ตามจะต้องสามารถดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปเยี่ยมชมให้ได้ โดยขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 ประการ คือ

1. ทรัพยากรการท่องเที่ยวต้องมีสิ่งดึงดูดใจ

ปัจจัยที่สำคัญที่สุดของทรัพยากรการท่องเที่ยวคือ ต้องมีสิ่งดึงดูดใจอย่างใดอย่างหนึ่งในการดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปเยี่ยมชมสถานที่นั้นๆ สิ่งดึงดูดใจมีความแตกต่างกันไปตามความสนใจของนักท่องเที่ยวแต่ละคนหรือแต่ละกลุ่ม

2. ทรัพยากรการท่องเที่ยวต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวก

³¹³ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย,คำศัพท์ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว,(กรุงเทพฯ:บริษัท ศรีเอท มายด์ จำกัด ,2544),28

ทรัพยากรการท่องเที่ยวจะต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อให้นักท่องเที่ยวที่เข้าใช้บริการยังแหล่งท่องเที่ยวได้มีความประทับใจ อันจะมีผลให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาในการทำกิจกรรมและใช้บริการจากผู้ประกอบการและธุรกิจที่เกี่ยวข้องมากขึ้น ใช้เวลาเยี่ยมชมนานขึ้น ทำให้เกิดการขยายตัวของเศรษฐกิจได้มากขึ้น

3. ทรัพยากรการท่องเที่ยวต้องมีเส้นทางคมนาคมเข้าถึง

เส้นทางคมนาคมที่เข้าถึงทรัพยากรการท่องเที่ยวนั้นมีผลโดยตรงต่อการเข้าถึงทรัพยากรการท่องเที่ยว ความแพร่หลายและเป็นที่รู้จักของทรัพยากรการท่องเที่ยวและจำนวนของนักท่องเที่ยวที่สามารถเข้าชมหรือใช้บริการทรัพยากรการท่องเที่ยว³¹⁴

ดังนั้นจึงสามารถกล่าวได้ว่าทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ โบราณสถานและศาสนานั้นเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีลักษณะทางกายภาพ มีความเป็นรูปธรรมชัดเจน เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์แก่มนุษยชาติทั้งในอดีตและปัจจุบัน แสดงให้เห็นถึงความเชื่อ นวัตกรรม องค์ความรู้ ภูมิปัญญาของมนุษย์ที่เป็นมรดกตกทอดมาให้ชนในรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้และมีคุณค่าเพิ่มมากขึ้นตามกาลเวลา การศึกษาข้อมูลและประเมินคุณค่า ความสำคัญของทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทนี้นั้นมักใช้การศึกษาจากหลายสาขาวิชาทั้ง ภูมิศาสตร์ ธรณีวิทยา วิทยาศาสตร์ประวัติศาสตร์ โบราณคดีและประวัติศาสตร์ศิลปะ

โบราณสถานต่างๆในประเทศไทยนั้นมักใช้ประวัติศาสตร์เป็นแหล่งข้อมูลชั้นต้นในการกำหนดอายุและเป็นข้อมูลอ้างอิงในการศึกษา สำหรับการศึกษาศาสตร์และโบราณสถานในจังหวัดลำพูนนั้นเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่มักนำมาใช้เป็นข้อมูลชั้นต้นในการอ้างอิง มีดังนี้ เรื่องจามเทวีวงศ์ ว่าด้วยเรื่องพงสาวดารเมืองหริภุญไชย เล่าเรื่องราวของการสถาปนาอาณาจักรหริภุญไชยโดยพระนางจามเทวี และเหตุการณ์ในราชวงศ์จามเทวีสืบต่อมาจนกระทั่งสิ้นสุดในรัชกาลพระเจ้าอาทิตย์ราช³¹⁵ ส่วนตำนานมูลศาสนาที่มีการบันทึกเรื่องราวประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยราชวงศ์จามเทวีสืบต่อมาจนถึงสมัยอาณาจักรล้านนาอย่างละเอียดนั้นแต่งโดยพระพุทฺพุกามและพระพุทฺ

³¹⁴ บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา,การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน,(เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,2542),36-37

³¹⁵ พระโพธิ์รังสี,เรื่องจามเทวีวงศ์ พงสาวดารเมืองหริภุญไชยทั้งภาษาบาลีและคำแปล,พิมพ์ครั้งที่

2 (กรุงเทพฯ: ศรีปัญญา,2554),5-9

ญาณ ในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 21³¹⁶ นอกจากนี้ยังมีเอกสารประวัติศาสตร์ที่สำคัญอีกหนึ่งเล่มที่นิยมใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงคือ ชินกาลมาลีปกรณ์ ที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับลำดับเหตุการณ์สำคัญในพุทธประวัติเรื่อยมาจนสมัยราชวงศ์ต่างๆที่มีการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนารวมถึงราชวงศ์จามเทวีและราชวงศ์มังรายพร้อมทั้งมีการระบุศักราชว่าแต่ละเหตุการณ์นั้นเกิดขึ้นในปีใด ซึ่งในเอกสารนั้นระบุว่าผู้แต่งคือ พระรัตนปัญญาเถระ แต่งไว้ครบถ้วนสมบูรณ์เมื่อ พุทธศักราช 2060 และได้เพิ่มเติมเหตุการณ์ต่อมาจนถึงสุดการบันทึกในพุทธศักราช 2071³¹⁷

จากข้อเท็จจริงข้างต้นจะสังเกตได้ว่าผู้แต่งเอกสารเหล่านี้ไม่ได้มีส่วนร่วมในเหตุการณ์ที่บันทึกไว้ตั้งแต่ต้น จึงทำให้บันทึกหลายฉบับมีความคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง นอกจากนี้ในปัจจุบันยังพบว่ามีตำนานพื้นบ้านอีกหลายเรื่องที่กล่าวถึงบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์หรือโบราณสถานที่พบในปัจจุบัน แต่มีเนื้อหาไปในคนละแนวทางกับ

³¹⁶ พระพุทธพุกามและพระพุทธญาณ,ตำนานมูลศาสนา,(เชียงใหม่:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2544),286

³¹⁷ พระรัตนปัญญาเถระ,ชินกาลมาลีปกรณ์,(พระนคร:มิตรนราการพิมพ์,2510),170-171

เอกสารที่กล่าวถึงก่อนหน้านี้นี้ จึงเป็นปัญหาสำหรับการศึกษาโบราณสถานที่พบในปัจจุบันทั้งที่มีการกล่าวถึงในเอกสารประวัติศาสตร์และโบราณสถานที่ไม่มีหลักฐานลายลักษณ์อักษรใดกล่าวถึง

การศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะ คือ การศึกษาศิลปกรรมในอดีตตามแง่มุมต่างๆ เพื่อให้รู้ถึงเรื่องราวของงานศิลปกรรมนั้นๆ และเป็นภาพสะท้อนเรื่องราวของมนุษย์ผู้สร้างงานศิลปะเหล่านั้น³¹⁸ ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะนั้นสามารถใช้ในการเสนอข้อมูลเพิ่มเติมแก่ประเด็นทางประวัติศาสตร์ ใช้ยืนยันหรือคัดค้านข้อสันนิษฐานทางประวัติศาสตร์ รวมทั้งสามารถสร้างข้อสันนิษฐานเพิ่มเติมในการศึกษาประวัติศาสตร์ได้³¹⁹

จากปัญหาในข้างต้นนั้นพบว่าวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะสามารถช่วยแก้ปัญหานี้ได้เนื่องจากการศึกษาจากรูปแบบศิลปกรรมเป็นหลักและพิจารณาพร้อมกับหลักฐานอื่นๆที่พบ เช่น จารึก การขุดค้นและศึกษาทางโบราณคดี ภาพถ่ายเก่า ทำให้โบราณสถานที่มีข้อมูลลายลักษณ์อักษรหลายชุด หรือข้อมูลที่มีอยู่คลุมเครือและค่อนข้างสับสนนั้นถูกตรวจสอบย้อนกลับได้ อีกทั้งยังสามารถอธิบายข้อมูลออกมาได้อย่างเป็นรูปธรรมและเป็นเหตุเป็นผล

การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ศิลปะ

การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ศิลปะในบทนี้ ขอนิยามความหมายว่า การเดินทางจากสถานที่แห่งหนึ่งไปยังสถานที่อีกแห่งหนึ่งอันมีศิลปกรรมหรือ โบราณวัตถุสถานที่มีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะจัดแสดงอยู่ด้วยความสมัครใจ และมีวัตถุประสงค์เพื่อการอื่นใดที่ไม่ใช่การประกอบอาชีพหรือหารายได้

ดังนั้นการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ศิลปะนั้นจึงมีความหมายใกล้เคียงกับ การท่องเที่ยวมรดก (Heritage tourism)³²⁰ หรือ การท่องเที่ยววัฒนธรรม (Cultural tourism)³²¹ ในบทนี้จะเสนอ

³¹⁸ รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, ประวัติ แนวความคิดและวิธีค้นคว้าวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะไทย, (กรุงเทพฯ:เมืองโบราณ,2551),3

³¹⁹ เรื่องเดียวกัน,29

³²⁰ Zeppel Heather, Colin Michael Hall, “Arts and heritage tourism” in **Special interest tourism**, ed. Betty Weiler and Colin Michael Hall, (Routledge : London,1992),78 อ้างถึงใน เกรียงไกร วัฒนาสวัสดิ์, “ความจริงแท้ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงโหยหาอดีต : กรณีศึกษาชุมชนตลาดสามชุกร้อยปี จังหวัดสุพรรณบุรี” (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร,2555),10

การจัดทำข้อมูลโบราณสถานที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ศิลปะในจังหวัดลำพูนโดยอ้างอิงจากผล การศึกษาทางวิชาการด้านประวัติศาสตร์ศิลปะเป็นหลัก³²²ร่วมกับข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่ ตรวจสอบความน่าเชื่อถือและความเป็นไปได้เรียบร้อยแล้ว เพื่อเสนอแนวทางการจัดการท่องเที่ยว เชิงประวัติศาสตร์ศิลปะในเมืองลำพูน ซึ่งจะสามารถแก้ไขปัญหาการให้ข้อมูลที่คลาดเคลื่อนอันเกิด มาจากการใช้ข้อมูลจากแหล่งที่ไม่มีอ้างอิง ข้อมูลที่ขาดความน่าเชื่อถือ หรือข้อมูลที่อิงกับ ตำนานพื้นบ้านที่เน้นอภินิหารจนเกินไป การจัดทำข้อมูลการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ศิลปะจะ ทำให้ผู้ใช้งานได้รับข้อมูลที่เป็นประโยชน์และรับรู้คุณค่าที่แท้จริงของโบราณสถานจากข้อมูลที่ จัดทำขึ้นนี้ อีกทั้งยังสามารถสอดแทรกแนวคิดและกระบวนการในการศึกษาวิชาประวัติศาสตร์ ศิลปะให้แก่ผู้ใช้งานซึ่งจะสามารถนำแนวคิดนี้ไปประยุกต์ใช้ในการเยี่ยมชมแหล่งโบราณสถาน แห่งอื่นรวมทั้งเผยแพร่ให้แนวคิดนี้แพร่หลายต่อไปได้

การจัดการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ศิลปะในการศึกษานี้จึงขอให้ความหมายว่า เป็นการ จัดการด้านข้อมูลสารสนเทศของทรัพยากรการท่องเที่ยวที่พบหลักฐานงานศิลปกรรมในแหล่งและ พิจารณาแล้วว่างานศิลปกรรมเหล่านั้นมีคุณค่าโดยได้สะท้อนแนวคิด ความเชื่อ สภาพสังคมและ วัฒนธรรมออกมาทางรูปแบบของงานศิลปกรรม ข้อมูลสารสนเทศของทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ได้ จากการศึกษาสามารถนำไปประยุกต์เพื่อใช้งานในด้านอื่นๆต่อไปได้ ทั้งในด้านการบริหารจัดการ การเข้าถึงแหล่ง การพัฒนาและส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยว การพัฒนาสื่อแนะนำเสนอข้อมูลเพื่อ ประชาสัมพันธ์หรือสร้างภาพลักษณ์ให้กับโบราณสถาน เป็นต้น

จากการศึกษาปัญหาของการนำเสนอข้อมูลของแหล่งโบราณสถานในสื่อประเภทต่างๆที่ ให้บริการในปัจจุบัน พบว่าสื่อที่มีให้บริการนั้นมีรูปแบบการนำเสนอที่ไม่น่าสนใจ มีการนำเสนอ

³²¹ World Tourism Organization, **The role of recreation management in the development of the active holidays and special interest tourism and the consequent enrichment of the holiday experience**, (Madrid: World Tourism Organization, 1985), อ้างถึงใน เกรียงไกร วัฒนาสวัสดิ์, “ความจริงแท้ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงโหยหาอดีต : กรณีศึกษาชุมชนตลาดสามชุกร้อยปี จังหวัดสุพรรณบุรี” (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ,2555),10

³²² อ้างอิงจากรายงานการวิจัย ของ ศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ศาสตราจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร เรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐาน โบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์ ที่เสนอต่อสำนักศิลปากรที่ ๘ เชียงใหม่ เมื่อเดือนตุลาคม ๒๕๕๒

แต่ข้อมูลที่เป็นตัวอักษรอีกทั้งข้อมูลที่น่ามาเรียบเรียงและนำเสนอเป็นข้อมูลที่มีการค้นคว้า ข้อมูลและนำมารวบรวมเพื่อให้ได้ปริมาณของข้อมูลที่สุดโดยมิได้คำนึงถึงความถูกต้องตาม หลักวิชาการ ความสมเหตุสมผลของเหตุการณ์ และการตรวจสอบข้อมูลที่มีกับสภาพที่แท้จริงของ แหล่งโบราณสถานในปัจจุบัน

ในบทนี้ได้จัดทำข้อมูลสารสนเทศสำหรับแหล่งโบราณสถานด้านประวัติศาสตร์ศิลปะในเมืองลำพูนขึ้นมาใหม่โดยมีความหลากหลายของรูปแบบข้อมูล ทั้งตัวอักษร ภาพลายเส้นของงาน ศิลปกรรมที่ปรับปรุงให้มีความละเอียดสูงขึ้นและอยู่ในรูปแบบดิจิทัลเพื่อให้สามารถเรียกใช้งานได้ง่าย ภาพลายเส้นต้นนิยฐานของโบราณสถานจากงานวิจัย³²³ ภาพถ่ายเก่าของโบราณสถาน ภาพถ่าย งานศิลปกรรมที่มีความละเอียดสูงพร้อมทั้งจัดทำสื่อนำเสนอข้อมูลสำหรับการท่องเที่ยวออกมา 3 รูปแบบคือ 1. ป้ายให้ข้อมูลของโบราณสถาน 2. แผ่นพับให้ข้อมูลของโบราณสถาน 3. เว็บไซต์ให้ ข้อมูลโบราณสถาน เพื่อให้ข้อมูลที่ถูกต้องและครบถ้วนสมบูรณ์แก่นักท่องเที่ยวโดยตรง อันจะทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการท่องเที่ยวในแหล่งโบราณสถาน

โบราณสถานที่ถูกเลือกมาจัดทำเป็นข้อมูลในการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ศิลปะ ในบทนี้ คัดเลือกมาจากโบราณสถานที่ยังคงมีงานศิลปกรรมที่มีคุณค่าให้ศึกษารูปแบบ สถาปัตยกรรม รูปแบบโบราณวัตถุหรือการประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมได้ โดยคัดเลือกมา ทั้งหมด 8 แห่ง³²⁴ คือ 1. วัดพระธาตุหริภุญไชย 2. วัดคูกุด 3. วัดพระยืน 4. กู่ช้าง กู่ม้า 5. กู่สิงห์ตอง 6. วัดชัยชนะ 7. วัดต้นแก้ว 8. กู่ไก่อ่วัดไก่อแก้ว

ในการศึกษานี้ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์ในการประเมินคุณค่าโบราณสถานดังนี้

³²³ งานวิจัยเรื่อง “เมืองลำพูนจากหลักฐาน โบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์” ของ ศ.ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์

³²⁴ โบราณสถานที่ถูกเลือกมาเป็น โบราณสถานที่มีการศึกษาและกำหนดอายุด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะไว้ เรียบร้อยแล้ว ซึ่งการศึกษาโบราณสถานด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะนั้นจะใช้รูปแบบศิลปกรรมที่พบในโบราณสถาน เป็นหลักในการศึกษาทั้งด้านข้อมูลรูปแบบ อิทธิพลและแรงบันดาลใจทางศิลปะที่มักแสดงความสัมพันธ์ด้านรูปแบบและ พัฒนาการทั้งทางศิลปะ สังคม วัฒนธรรมและความเชื่อ ออกมาอย่างเป็นรูปธรรมผ่านตัวงานศิลปกรรมและมีมือช่าง อันจะทำให้สามารถกำหนดอายุของโบราณสถานได้ทั้ง โบราณสถานที่มีข้อมูลบันทึกเป็นหลักฐานลายลักษณ์อักษรและ โบราณสถานที่มีปัญหาด้านข้อมูลลายลักษณ์อักษร การศึกษานี้จะใช้ผลการวิจัยจากรายงานการวิจัยเรื่อง “เมืองลำพูนจากหลักฐาน โบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์” ของ ศ.ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์ มาเป็นแหล่งข้อมูลอ้างอิงหลัก

ระดับคะแนน เกณฑ์	น้อย	ปานกลาง	มาก
จำนวนสถาปัตยกรรม			
ความหลากหลายของอายุสมัย			
ความสมบูรณ์ของสถาปัตยกรรม			
จำนวนครั้งของการบูรณะซ่อมแซม			
ความสมบูรณ์ของสิ่งที่ใช้กำหนดอายุ/ บ่งบอกอิทธิพลทางศิลปะ			

เกณฑ์คะแนนในการประเมินคุณค่าโบราณสถาน

จำนวนสถาปัตยกรรม

จำนวนสถาปัตยกรรมใน โบราณสถานแต่ละแห่งที่มีจำนวนแตกต่างกันจะเป็นประโยชน์ในการเปรียบเทียบตัวอย่างของสถาปัตยกรรมในยุคสมัยเดียวกันหรือต่างยุคสมัยกันในเชิงปริมาณหรือเชิงสถิติ ทำให้สามารถสังเกตเห็นลักษณะร่วมหรือแนวคิดและอิทธิพลในการสร้างงานศิลปกรรมที่เกิดจากการเปรียบเทียบเชิงปริมาณได้

เกณฑ์คะแนน น้อย = 1 ตัวอย่าง ปานกลาง = 2 ตัวอย่าง มาก = 3 ตัวอย่างขึ้นไป

ความหลากหลายของอายุสมัย

ความหลากหลายของอายุสมัยของงานศิลปกรรมที่พบในแหล่งโบราณสถานนั้นเป็นสิ่งบ่งชี้การใช้งานพื้นที่หรือบทบาทของ โบราณสถานนั้นในต่างห้วงเวลาอัน โดยโบราณสถานที่ยังพบงานศิลปกรรมที่มีความหลากหลายของอายุสมัยมากนั้น อาจสันนิษฐานได้ว่าเป็นโบราณสถานที่มีความสำคัญในช่วงสมัยที่มีการค้นพบงานศิลปกรรมที่สร้างหรือบูรณะขึ้นในสมัยต่างๆทำให้สามารถสังเกตเห็นได้ถึงแบบแผนของการพัฒนาพื้นที่เพื่อการใช้งาน และการพัฒนาการด้านรูปแบบของศิลปกรรม

เกณฑ์คะแนน น้อย = 1 สมัย ปานกลาง = 2 สมัย มาก = 3 สมัย

ความสมบูรณ์ของสถาปัตยกรรม

ความสมบูรณ์ของสถาปัตยกรรมในปัจจุบันนี้อาจเป็นความสมบูรณ์ของสถาปัตยกรรมที่มีมาแต่ดั้งเดิมหรือเกิดจากการอนุรักษ์ตามหลักวิชาการของฝ่ายอนุรักษ์ กรมศิลปากร ความสมบูรณ์ของสถาปัตยกรรมใน โบราณสถานแต่ละแห่งนั้นมีความแตกต่างกันเนื่องจากตัวแปรหลายอย่าง เช่น บทบาทความสำคัญของโบราณสถานนั้น สถานที่ตั้งทางกายภาพของสถาปัตยกรรม การรบกวนหรือการบุกรุกโดยมนุษย์ ทั้งนี้ผู้วิจัยสังเกตแล้วพบว่า โบราณสถานที่ถูกทิ้งร้างนั้นมักจะมี ความสมบูรณ์แบบดั้งเดิมมากกว่าโบราณสถานยังมีการใช้งานอยู่ เนื่องจากโบราณสถานที่ยังมีการ ใช้งานอยู่นั้นสถาปัตยกรรมต่างๆมักจะต้องอยู่ในสภาพที่ใช้งานได้ ดังนั้นจึงทำให้ความสมบูรณ์ แบบดั้งเดิมนั้นหายไปอันเนื่องมาจากการที่จะต้องถูกรื้อหรือให้อยู่ในสภาพที่ใช้งานได้เสมอ และ สถาปัตยกรรมที่มีความสมบูรณ์ในบริบทนี้จะเป็นความสมบูรณ์ที่ไม่เกิดประโยชน์หรือมีคุณค่าแต่ อย่างไม่ใด หากไม่ได้มีการบูรณะปฏิสังขรณ์ตามหลักวิชาการ การประเมินความสมบูรณ์ของ สถาปัตยกรรมนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษารายงานการบูรณะและพื้นที่จริงของแหล่ง โบราณสถานเพื่อ ประเมินความสมบูรณ์ของโบราณสถานในปัจจุบัน

เกณฑ์คะแนน น้อย = เสียหายค่อนข้างมาก ปานกลาง = ค่อนข้างสมบูรณ์ มาก = สมบูรณ์มาก

จำนวนครั้งของการบูรณะซ่อมแซม

จำนวนครั้งของการบูรณะซ่อมแซม โบราณสถานนั้นเป็นปัจจัยสำคัญในการประมวลและ ตรวจสอบข้อมูลจากหลักฐานลายลักษณ์อักษร บันทึกหรือรายงานการบูรณะกับสภาพแท้จริงของ ศิลปกรรมในปัจจุบัน ซึ่งบางครั้งการบูรณะนั้นอาจไม่ได้มีการบูรณะตามวิธีการหรือรูปแบบ ศิลปกรรมเดิมในอดีตหรือไม่ได้บันทึกเหตุการณ์ไว้อย่างครบถ้วน ดังนั้นผู้วิจัยจึงจำต้องศึกษาและ เปรียบเทียบเพื่อให้ได้ข้อมูลอันเป็นปัจจุบัน

เกณฑ์คะแนน น้อย = 0-1 ครั้ง ปานกลาง = 2-3 ครั้ง มาก = มากกว่า 3 ครั้ง

ความสมบูรณ์ของสิ่งที่ใช้กำหนดอายุ/บ่งบอกอิทธิพลทางศิลปะ

ความสมบูรณ์ของสิ่งที่ใช้กำหนดอายุหรือบ่งบอกอิทธิพลทางศิลปะนั้นจะใช้ศิลปกรรม ประเภทสถาปัตยกรรมและงานประดับตกแต่งเป็นหลัก เนื่องจากจะสามารถลัดข้อผิดพลาดในด้าน การเคลื่อนย้ายงานศิลปกรรมจากแหล่งเดิมได้ การศึกษาด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะนั้นจะ พิจารณาจากหลักฐานเชิงประจักษ์เพื่อทำการศึกษาเปรียบเทียบหาพัฒนาการ แรงแบบคาลใจในการ

สร้างงานศิลปกรรม อันจะนำไปสู่ข้อสังเกต ข้อสันนิษฐานที่มีความเป็นไปได้สูง ในเรื่องประวัติของการสร้างงานศิลปกรรมและการกำหนดอายุตัวงานศิลปกรรมจากรูปแบบศิลปะที่ปรากฏ ดังนั้น ความสมบูรณ์ของสิ่งที่ใช้กำหนดอายุหรือบ่งบอกอิทธิพลทางศิลปะนั้นจึงมีความสำคัญในแง่ของการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะ อีกทั้งยังเป็นการแสดงหลักฐานเชิงประจักษ์ในแหล่งโบราณสถาน ให้แก่นักท่องเที่ยวให้สามารถรับรู้และทำความเข้าใจได้เพียงมองรูปแบบและองค์ประกอบต่างๆ จากงานศิลปกรรม

เกณฑ์คะแนน น้อย = เหลือโครงสร้างสถาปัตยกรรมบางส่วนพร้อมทั้งส่วนประดับตกแต่งที่สามารถใช้กำหนดอายุได้อย่างหยابๆ ปานกลาง = โครงสร้างสถาปัตยกรรมค่อนข้างสมบูรณ์ แต่ส่วนประดับตกแต่งนั้นเสียหายค่อนข้างมาก มาก = สถาปัตยกรรมมีความสมบูรณ์ ส่วนประดับตกแต่งนั้นยังคงมีสภาพสมบูรณ์สวยงาม

ระดับคะแนนจะแสดง โดยใช้เครื่องหมาย ★

โดยหลังจากที่ประเมินและให้คะแนนตามเกณฑ์ต่างๆข้างต้นแล้วนั้นจะนำผลคะแนนที่ได้มาทำการเฉลี่ยเป็นคะแนนรวมของโบราณสถานแต่ละแห่ง ระดับคะแนนของเกณฑ์แต่ละเกณฑ์นั้น กำหนดค่าดังนี้ น้อย = 1 ปานกลาง = 2 มาก = 3

โบราณสถานในอำเภอเมืองลำพูนที่ทรงคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ

ภาพประกอบที่ 1 แสดงที่ตั้งของโบราณสถานในเขตอำเภอเมืองลำพูนที่มีคุณค่าในด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ โดยกำหนดหมายเลขดังนี้ 1. วัดพระธาตุหริภุญไชย 2. วัดกู่กุด 3. วัดพระยืน 4. กู่ช้าง กู่ม้า 5. กู่สิงห์ตอง 6. วัดชัยชนะ 7. วัดคันแก้ว 8. วัดไก่อแก้ว

1. วัดพระธาตุหริภุญไชย

คะแนนการประเมินคุณค่าโบราณสถาน

เกณฑ์	ระดับคะแนน		
	น้อย	ปานกลาง	มาก
จำนวนสถาปัตยกรรม			★
ความหลากหลายของอายุสมัย			★
ความสมบูรณ์ของสถาปัตยกรรม			★
จำนวนครั้งของการบูรณะซ่อมแซม			★
ความสมบูรณ์ของสิ่งที่ใช้กำหนดอายุ/ บ่งบอกอิทธิพลทางศิลปะ			★

ผลการประเมินคุณค่า

แหล่งโบราณสถานที่มีคุณค่าอย่างมากในด้านการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะ

จุดสำคัญที่ต้องชม

ภาพประกอบที่ 2 แสดงแผนผังของศิลปกรรมที่สำคัญภายในบริเวณวัดพระธาตุศรีบุญไทย ดังนี้ 1. สุวรรณหเจดีย์ 2. เจดีย์เชียงยัน 3. องค์พระธาตุศรีบุญไทย 4. หอพระไตรปิฎก 5. เขาพระสุเมรุจำลอง

1.1 องค์พระธาตุศรีบุญไทย

พระธาตุเจ้าศรีบุญไทย หรือ ธาตุหลวง เป็นชื่อที่ชาวลำพูนนิยมใช้เรียก องค์พระธาตุศรีบุญไทยที่จัดว่าเป็นพระธาตุศักดิ์สิทธิ์ที่มีความสำคัญและงดงามที่สุดในจังหวัด ลำพูน จนทำให้วัดแห่งนี้ถูกเรียกกันอย่างแพร่หลายในท้องถิ่นว่า “วัดหลวง” โดยคำว่า “หลวง” นี้มีเหตุเนื่องมาจากความศักดิ์สิทธิ์และสำคัญขององค์พระธาตุที่ตั้งอยู่ในวัดแห่งนี้ จากหลักฐานลายลักษณ์อักษรล้วนสะท้อนความสำคัญของพระธาตุศรีบุญไทยผ่านทางชื่อเรียกต่าง ๆ กันดังนี้ “ธาตุเจดีย์”³²⁵ “พระมหาธาตุเจ้า”³²⁶ “พระธาตุเจดีย์หลวงในนครหริภุญชัย”³²⁷ และ “พระมหาชินธาตุ

³²⁵ กรมศิลปากร, ตำนานมรดกศาสนา, (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544), 179-180

³²⁶ บำเพ็ญ ระวิน, มรดกศาสนาล้านนา: รายงานการวิจัย, (เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2538), 150

³²⁷ พระรัตนปัญญาเถระ, ชินกาลมาลีปกรณ์, (กรุงเทพฯ: มิตรนครการพิมพ์, 2510), 119

เจ้า”³²⁸ เมืองหริภุญไชยหลังจากสมัยราชวงศ์จามเทวีแล้ว แม้จะไม่ได้มีฐานะสำคัญด้านการเมือง การปกครองเช่นเมืองหลวงหรือเมืองลูกหลวง แต่มีบทบาทสำคัญด้านศาสนาในฐานะเมืองอันเป็นที่ตั้งของพระมหาธาตุสำคัญ ศูนย์กลางของความเชื่อและศรัทธาของพุทธศาสนิกชนเรื่อยมา

นอกจากหลักฐานประเภทตำนานและพงสาวดารที่สะท้อนถึงความศรัทธาของผู้ปกครองอาณาจักรแล้วนั้นยังมีวรรณกรรมประเภทร้อยกรองที่แต่งขึ้นในสมัยอาณาจักรล้านนา ราวพุทธศักราช 2060 คือ โคลงนิราศหริภุญชัย ที่นับได้ว่าเป็นโคลงที่เก่าแก่ที่สุดที่พบว่าบันทึกเรื่องราวการเดินทางไปสักการะพระธาตุหริภุญไชยของผู้แต่งที่สันนิษฐานว่าชื่อ “สุรินทร”³²⁹ โดยกวีได้เดินทางจากเมืองเชียงใหม่และบรรยายลักษณะการเดินทางรวมทั้งกล่าวถึงโบราณสถานต่างๆตามรายทางที่ไป โคลงนิราศหริภุญชัยนี้จึงเป็นวรรณกรรมที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของพระธาตุหริภุญไชยในบริบทที่ชาวบ้านรับรู้และปฏิบัติของคหบดีพระเจ้า โดยกล่าวว่าวันที่กวีเดินทางไปถึงวัดพระธาตุหริภุญไชยนั้นได้บรรยายถึงลักษณะขององค์พระธาตุและบรรยากาศของวัดที่แน่นขนัดไปด้วยเหล่าคณะศรัทธาที่มาจากริวกะแสงบุญยังพระธาตุหริภุญไชย³³⁰ และกวียังพรรณนาว่าองค์พระธาตุนั้นงดงามดุจพระเจดีย์จุฬามณี ไม่มีพระเจดีย์องค์ไหนในโลกงามเสมอเหมือน³³¹ ดังนั้นจึงสามารถกล่าวได้ว่าในยุคทองของอาณาจักรล้านนานั้น พระธาตุหริภุญไชยถือเป็นมหาบูชาสถานแห่งอาณาจักรล้านนาของเหล่าศาสนิกชนชาวล้านนาและยังคงสืบต่อคติความเชื่อนี้มาจนปัจจุบัน หากต้องการชมภาพบรรยากาศอันเกิดจากศรัทธาของศาสนิกชนที่มีต่อองค์พระธาตุหริภุญไชยในฐานะ “มหาบูชาสถาน” ที่ใกล้เคียงกับที่กวีได้พรรณนาไว้ ควรเดินทางมาสักการะพระธาตุหริภุญไชยในระหว่างการจัดงานประเพณีแปดเป็ง หรือ งานสงกรานต์พระธาตุหริภุญไชยซึ่งจัดเป็นประจำทุกปีในช่วงก่อนวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนแปดเหนือ หรือวันวิสาขบูชาของทุกปี

ต้นแบบของเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนาที่แสดงอิทธิพลของพุทธศิลป์จากสุโขทัย

³²⁸ เพ็ญสุภา สุคตะ ใจอินทร์, พระธาตุหริภุญไชย, (เชียงใหม่: สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2553), 33-

³²⁹ ประเสริฐ ฒ นคร, โคลงนิราศหริภุญชัย, (กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา, 2547), 3-6

³³⁰ เรื่องเดียวกัน, 105-136

³³¹ เรื่องเดียวกัน, 108

พระธาตุหริภุญไชยนั้น มีรูปแบบศิลปกรรมที่พัฒนารูปแบบมาจากศิลปะยุคสมัยก่อนหน้า ผสมผสานกับการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมในสมัยอาณาจักรล้านนา จนเกิดรูปแบบที่ลงตัว โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ ตั้งแต่ส่วนฐานที่กลายเป็นจุดกำเนิดของชุดฐานบัวในเจดีย์แบบล้านนา ที่มีลักษณะเป็น “ฐานบัวคว่ำบัวหงายในผังยกเก็จคาดท้องไม้ด้วยลวดบัวแบบลูกแก้วอกไก่ 1 เส้น ซ้อนกัน 2 ฐาน” อีกส่วนประกอบหนึ่งที่มีการริเริ่มพัฒนาจนกลายเป็นระเบียบของเจดีย์แบบล้านนา ก็คือส่วนรองรับองค์ระฆังที่มีลักษณะเป็น “ชุดฐานบัวคว่ำบัวหงายในผังกลมคาดท้องไม้ด้วยลวดบัวลูกแก้วอกไก่ จำนวน 2 เส้น มีขนาดลดหลั่นกัน จำนวน 3 ชั้น”³³² นอกจากนี้เหนือขึ้นไปมีส่วนองค์ระฆังที่มีการประดับตกแต่งอย่างวิจิตร และส่วนบัลลังก์ยกเก็จ ทำให้พระธาตุหริภุญไชยนี้มีความงดงามโดดเด่นเป็นศิลปกรรมชิ้นเอกของศิลปะล้านนาแต่ยังคงแสดงการรับเอาพุทธศิลป์แบบสุโขทัยมาผสมผสานไว้ในงานประดับตกแต่งได้อย่างลงตัว คือ การ “ต้อง” หรือ คุณลายภาพพระพุทธรูปบริเวณองค์ระฆังของเจดีย์บริเวณพื้นที่ระหว่างดอกประจายาม พระพุทธรูปคูนนูนทั้ง 8 องค์ล้วนแสดงพุทธลักษณะที่มีความเป็นลักษณะเฉพาะของพระพุทธรูปแบบสุโขทัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสดงอิริยาบถลีลาที่แสดงการยกส้นพระบาทขึ้น แสดงอากัปกริยาของการก้าวเดิน ที่พบว่าเป็นอิริยาบถที่พบเฉพาะในศิลปะสุโขทัยเท่านั้น พระพุทธรูปคูนนูนนี้จึงเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของรัฐทั้งสองที่รุ่งเรืองร่วมสมัยกันว่ามีพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งสำคัญในการผูกไมตรี

สำหรับรูปแบบศิลปกรรมพระธาตุหริภุญไชยในปัจจุบันเป็นการบูรณะปฏิสังขรณ์ใหญ่ในรัชสมัยพระเจ้าติโลกราชแห่งอาณาจักรล้านนา³³³ สันนิษฐานว่าทรงบูรณะ โดยรักษารูปแบบเดิมขององค์พระธาตุที่สร้างขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20

จากหลักฐานลายลักษณ์อักษรพบว่า มีข้อมูลเกี่ยวกับการเสด็จมาสักการะ บำเพ็ญกุศล สร้างหรือบูรณะองค์พระธาตุ โดยกษัตริย์ทั้งจากราชวงศ์จามเทวี ราชวงศ์มังราย ราชวงศ์ทิพจักร และราชวงศ์จักรี หลังจากอาณาจักรล้านนาล่มสลายไปเมืองลำพูนถูกรวมเป็นส่วนหนึ่งของสยาม ไม่เพียงแต่ผู้ปกครองท้องถิ่นจากราชวงศ์ทิพจักรเท่านั้นที่ยังคงให้ความสำคัญกับพระธาตุองค์นี้ กษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีก็ทรงทราบถึงความสำคัญและบทบาทความศักดิ์สิทธิ์ของพระธาตุหริภุญ

³³² ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐาน โบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),97-104

³³³ เรื่องเดียวกัน,95

ไชยในฐานะมหาธาตุที่เก่าแก่และศักดิ์สิทธิ์ของหัวเมืองฝ่ายเหนือ โดยพบว่ามิบันทึกการเสด็จมา
สักการะพระธาตุหริภุญไชยของพระมหากษัตริย์ในราชวงศ์จักรีดังนี้

1. การเสด็จมาสักการะพระธาตุหริภุญไชยของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ
สยามมกุฎราชกุมาร เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม พุทธศักราช 2448³³⁴
2. การเสด็จมาสักการะพระธาตุหริภุญไชยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี เมื่อวันที่ 26 มกราคม พุทธศักราช 2469 ในคราวเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยม
มณฑลฝ่ายเหนือในปีพุทธศักราช 2469³³⁵ ในครั้งนี้ นอกจากความสำคัญของพระธาตุหริภุญไชยที่
สะท้อนออกมาผ่านการเสด็จพระราชดำเนินมานมัสการองค์พระธาตุด้วยพระองค์เองของ
พระมหากษัตริย์ไทยดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ยังมีการยกฐานะพระธาตุหริภุญไชยโดยตรงด้วยการ
กำหนดให้เป็น “จอมเจดีย์”³³⁶ โดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ปุชนิย
บุคคลที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นบุคคลสำคัญของโลก โดยองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และ
วัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) อีกทั้งยังทรงได้รับพระสมัญญานามว่า ทรงเป็น “พระ
บิดาแห่งประวัติศาสตร์ไทย” ทรงอธิบายความสำคัญไว้ว่า “เป็นเจดีย์ที่สร้างก่อนพระเจดีย์องค์อื่น
ในแคว้นล้านนาไทย” โดยเมื่อครั้งที่พระองค์เป็นผู้จัดการเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมมณฑลฝ่าย
เหนือถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ในพุทธศักราช
2469 นั้น ทรงมีลายพระหัตถ์ตอนหนึ่งว่า

‘อธิบายเรื่องพระเจดีย์ที่จะต้องทรงบูชา

๑. ปุชนิยสถานที่จะทรงบูชาที่นับว่าเป็นมหาเจดีย์สถาน ควรมีเครื่องสักการะพิเศษ เช่น ดันไม้เงิน
ทอง มีแต่ ๒ แห่ง คือ พระพุทธชินราชที่เมืองพิษณุโลกแห่ง ๑ พระมหาธาตุหริภุญชัย แห่ง ๑ ถ้ามี
โอกาสจะเวียนเทียนสมโภชด้วยก็ควร ครั้นพระเจ้าอยู่หัวเสด็จก็มีการสมโภชทั้ง ๒ แห่ง

³³⁴ จดหมายเหตุแห่งชาติ, หอ.ส.บ.๒.๔๖/๑. “หัวเมืองฝ่ายเหนือ” (๒๔ พฤษภาคม – ๕ มกราคม ๒๔๖๕๗).

³³⁵ หอพระสมุดวชิรญาณ, จดหมายเหตุเสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและนครเชียงใหม่, (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒนากร, 2469), 48-49

³³⁶ กรมศิลปากร, จอมเจดีย์, (กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2543), คำ

๒. ปุชณียสถานอีก ๓ แห่ง ซึ่งเจ้าเชียงใหม่กราบทูลนั้นเป็นแต่ชั้นรองลงมา ทรงบูชาด้วยรูปเทียน
ทองคำคือ ๑. พระธาตุลำปางหลวง ๒. พระธาตุสุเทพ ๓. พระธาตุจอมทอง³³⁷

จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราจรรยาภาพ
นั้นทรงเห็นความสำคัญและทรงยกย่องว่าพระธาตุหริภุญไชยนั้นเป็น “พระมหาธาตุหริภุญชัย” จน
เป็นแบบแผนความเชื่อความศรัทธาและภาพลักษณ์ที่ต่อมาได้พัฒนาเป็นองค์ความรู้ทาง
ประวัติศาสตร์และโบราณคดีให้แก่ประชาชนไทยสืบมาจนถึงปัจจุบัน

ในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบรม
นาถบพิตร ได้ทรงเสด็จมานมัสการพระธาตุหริภุญไชยถึง 4 ครั้งด้วยกัน กล่าวคือ
ครั้งที่ 1 ทรงเสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรม
ราชชนนีพันปีหลวง ในวันที่ 7 มีนาคม พุทธศักราช 2501
ครั้งที่ 2 ทรงเสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรม
ราชชนนีพันปีหลวง สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ในรัชกาลที่ 7 สมเด็จพระเจ้าเฟรเดอริกที่ 9 และ
สมเด็จพระราชินีอินกริดแห่งเดนมาร์ก ในวันที่ 21 มกราคม พุทธศักราช 2505
ครั้งที่ 3 ทรงเสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรม
ราชชนนีพันปีหลวง พระเจ้าลูกเธอและพระเจ้าลูกยาเธอทุกพระองค์ ในวันที่ 29 กันยายน
พุทธศักราช 2505
ครั้งที่ 4 ทรงเสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรม
ราชชนนีพันปีหลวง พระเจ้าลูกเธอ พระเจ้าลูกยาเธอทุกพระองค์ สมเด็จพระเจ้าโบดวงแห่งชาวเบล
เยียมและสมเด็จพระราชินีฟาบีโอลา ในวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2507

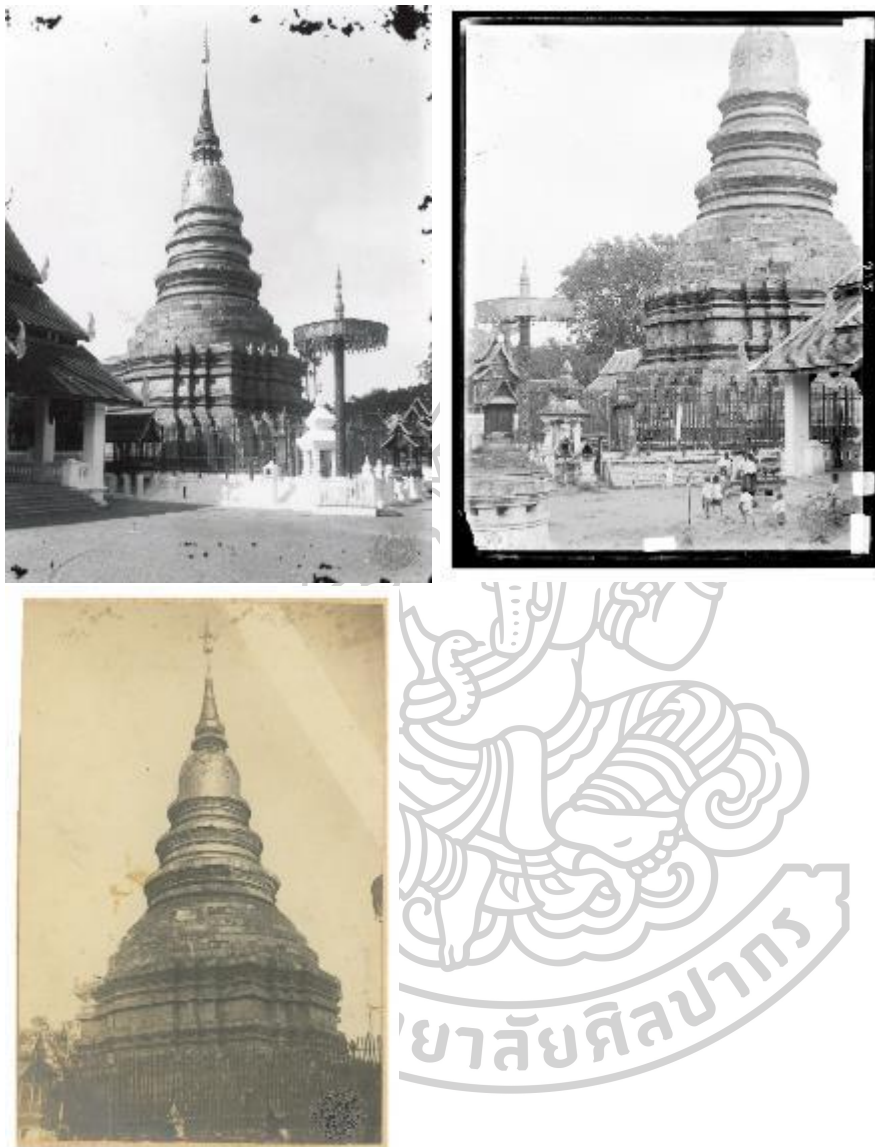
นอกเหนือจากความสำคัญอันเกิดแต่ฐานะของการเป็นมหาธาตุประจำนคร ความศักดิ์สิทธิ์
และอภินิหารของพระบรมสารีริกธาตุที่ถ่ายทอดออกมาผ่านทางตำนานและเรื่องเล่านั้น ความสำคัญ
ของพระธาตุหริภุญไชยที่สะท้อนออกมาเป็นหลักฐานรูปแบบศิลปกรรมอันสามารถพิสูจน์ได้ด้วย
สายตา ก็เป็นสิ่งสำคัญที่สามารถบ่งบอกได้ถึงแนวคิดการออกแบบของสถาปนิก การพัฒนารูปแบบ

³³⁷ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราจรรยาภาพ, “เสด็จเลียบมณฑลฝ่ายเหนือ 21 พ.ย.
2470”, เอกสารส่วนพระองค์, สบ.2.28/16, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, หน้า 3-5

ของเจดีย์ให้มีความเป็นเอกลักษณ์ อิทธิพลและแรงบันดาลใจจากศิลปะที่มาจากแหล่งอื่น ความเชื่อและอิทธิพลทางศาสนาจากอาณาจักรเพื่อนบ้าน การสอดแทรกสัญลักษณ์เพื่อสื่อความหมาย ความศรัทธาในพระศาสนาและคติความเชื่อของศาสนิกชนในสมัยนั้น ซึ่งอธิบายได้ดังต่อไปนี้

1. การออกแบบมีการวางผังบริเวณรอบๆองค์พระธาตุหรือกุญไชยให้มีพื้นที่ระหว่างองค์พระธาตุกับอาคารที่ล้อมรอบในแต่ละทิศสำหรับเป็นทางประทักษิณเพื่อแสดงให้เห็นว่าเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญการจัดสรรและวางผังไว้อย่างดีนี้จะทำให้องค์พระธาตุไม่ถูกลบบังด้วยสิ่งอื่นเมื่อกราบนมัสการหรือเดินประทักษิณรอบองค์พระธาตุ
2. มีการพัฒนารูปแบบสถาปัตยกรรมในส่วนฐานรองรับองค์พระธาตุให้มีความสูงเพิ่มมากขึ้นและออกแบบเส้นสายเค้าโครงให้มีการยกเก็จและซ้อนชั้นลดหลั่นกันขึ้นไปอย่างงดงามลงตัว
3. ระหว่างส่วนฐานและองค์ระฆังมีการออกแบบส่วนรองรับองค์ระฆังให้ซับซ้อนขึ้น แต่พัฒนาให้ซ้อนลดหลั่นกันในสัดส่วนที่พอเหมาะเพื่อปรับมุมมองทางสายตานำไปสู่องค์ระฆังที่มีการประดับตกแต่งอย่างวิจิตร
4. พัฒนาให้ส่วนองค์ระฆังในผังกลมมีขนาดเล็กกลงและอยู่ในส่วนที่สูงขึ้น อีกทั้งยังมีการประดับองค์ระฆังด้วยการหุ้มทองจังโกที่มีการคุณลายระหว่างดอกประจํายาม
5. การแสดงความสัมพันธ์ด้านศาสนา คติความเชื่อและรูปแบบศิลปกรรมออกมาทางการคุณลายบนแผ่นทองหุ้มองค์พระธาตุ บนแผ่นทองหุ้มองค์พระธาตุนั้นพบที่มีการคุณลายเป็นรูปพระพุทธรูปขนาดใหญ่อยู่บริเวณพื้นที่ระหว่างดอกประจํายาม พบว่าพระพุทธรูปยี่นั้นแสดงปาง 2 ปาง คือ ปางถวายเนตรและกระทำอิริยาบถลีลา นอกเหนือจากนี้ยังมีการจารึกชื่อผู้สร้างพระพุทธรูปหรือผู้ร่วมบูรณะ บางแห่งยังพบที่มีการแสดงความปรารถนาหรือศรัทธาอันเนื่องในพระพุทธรูปศาสนาอีกด้วย สิ่งที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์กับอาณาจักรอื่นได้แก่ การยอมรับเอารูปแบบการแสดงอิริยาบถลีลาแบบสุโขทัยมาใช้ในการสร้างพระพุทธรูปคูนนูนที่ปรากฏอยู่บนองค์ระฆังพระธาตุหรือกุญไชย การพบจารึกบนแผ่นทองว่ามีการใช้ตัวอักษรฝักขาม ภาษาไทย ซึ่งเป็นรูปแบบตัวอักษรที่ได้รับอิทธิพลมาจากอาณาจักรสุโขทัยมีลักษณะเดียวกับอักษรในจารึกวัดพระยืนที่มีศักราชการ

สร้างเมื่อพุทธศักราช 1913³³⁸ นอกจากพระพุทธรูปและจารึกแล้วยังพบว่ามีการคูนนูนเป็นต้วเบ็ญ
และพระธาตุปีเบ็ญอีกด้วย³³⁹

ภาพประกอบที่ 3 แสดงภาพถ่ายเก่าองค์พระธาตุหริภุญไชย

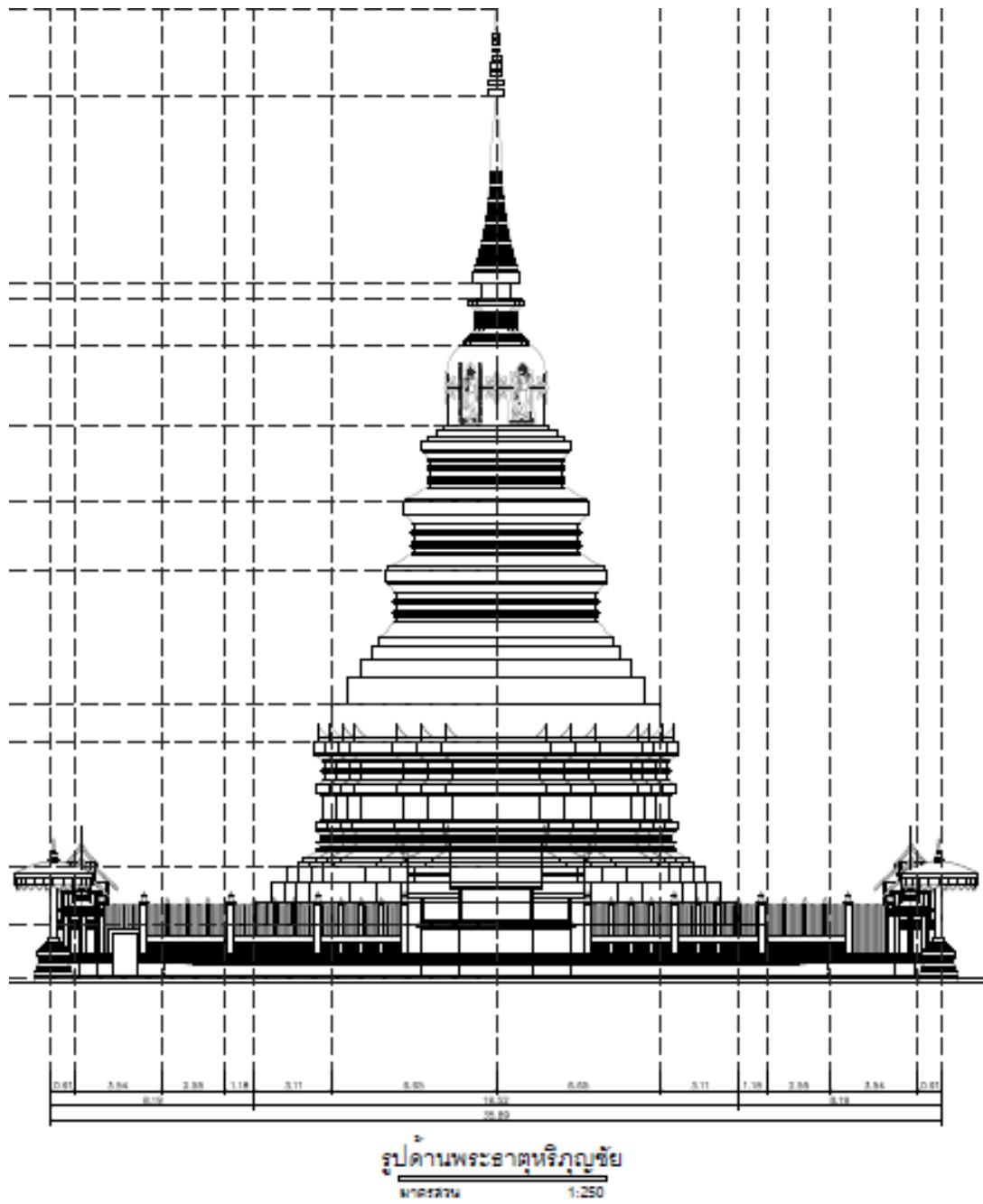
³³⁸ นวพรรณ ภัทรมูล, ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย: จารึกเจ้ามหาเทวีสร้างพระพุทธรูป, เข้าถึงเมื่อ 17 มีนาคม 2563, เข้าถึงได้จาก <https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/detail/2027>

³³⁹ ความเชื่อเรื่องปีนักษัตรของชาวล้านนาโดย “ต้วเบ็ญ” คือ สัตว์ประจำปีนักษัตรที่เกิดและ “พระธาตุปีเบ็ญ” คือพระธาตุประจำปีเกิด

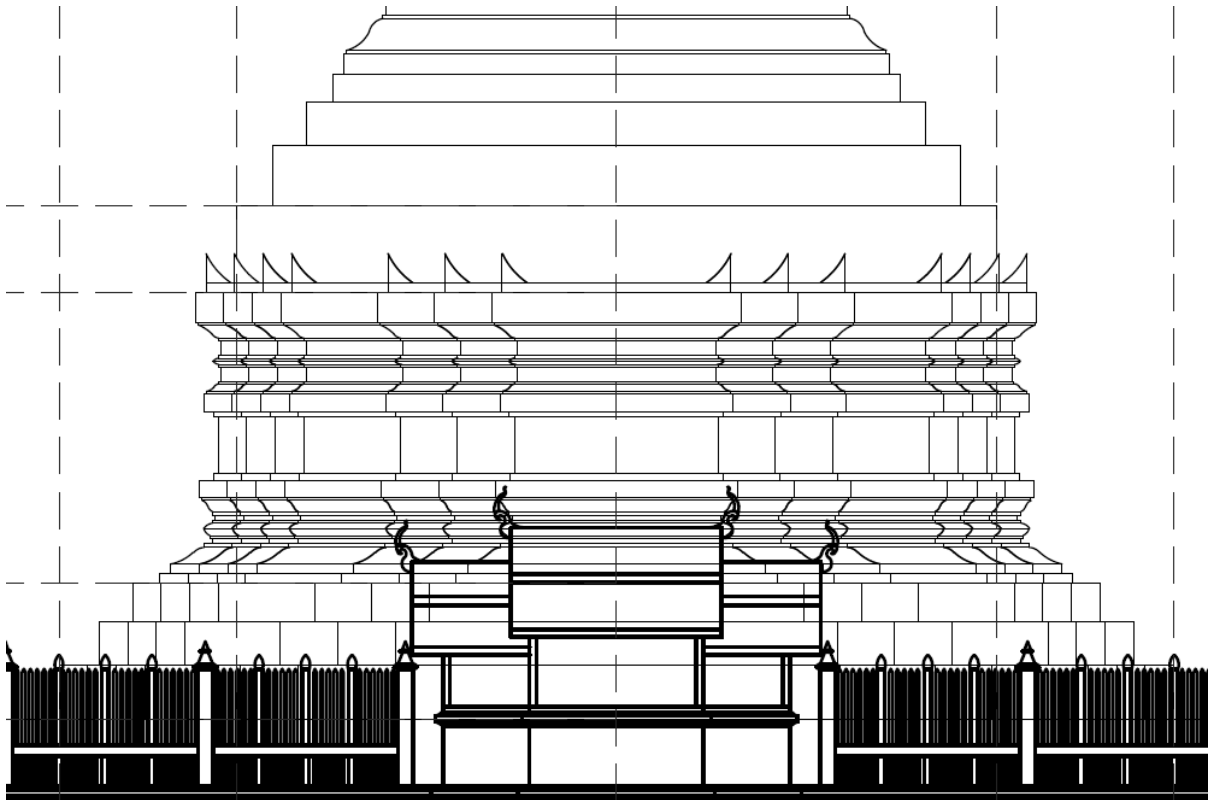

ภาพประกอบที่ 4 แสดงภาพถ่ายปัจจุบันขององค์พระธาตุศรีบุญไชย

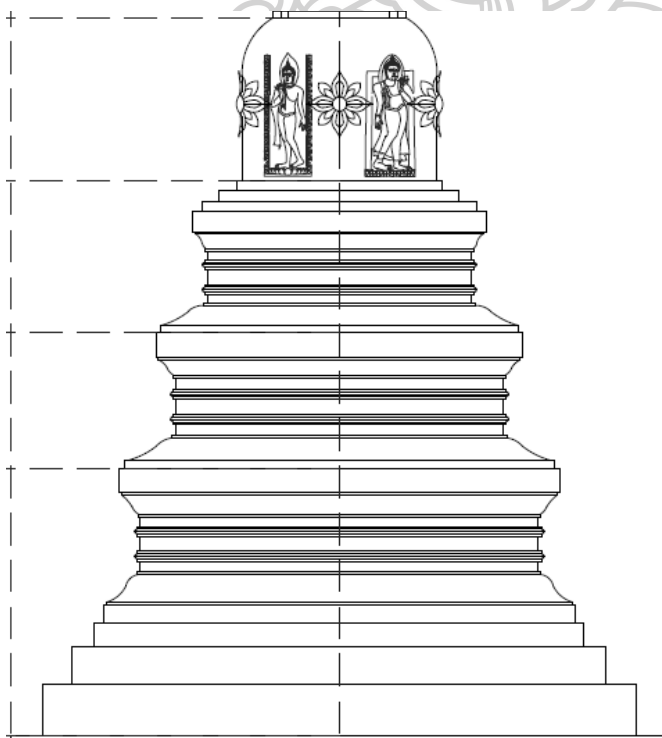

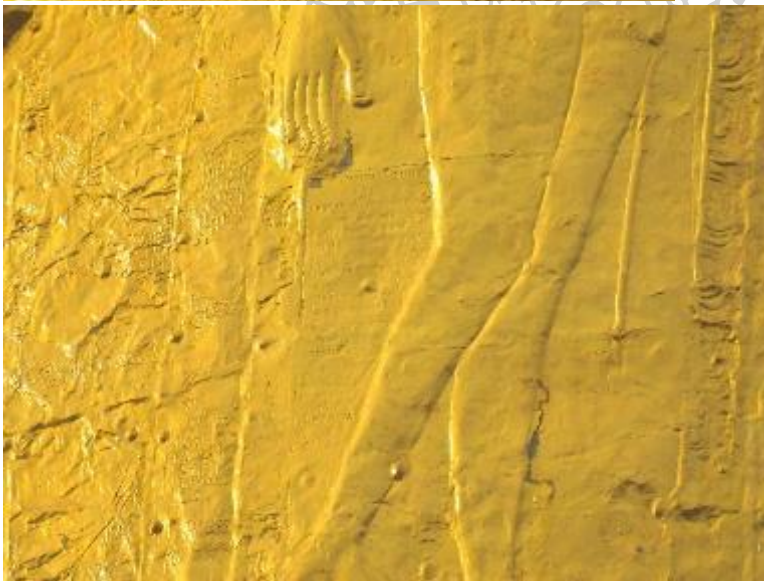
ภาพประกอบที่ 5 แสดงภาพลายเส้นองค์พระธาตุหริภุญชัย

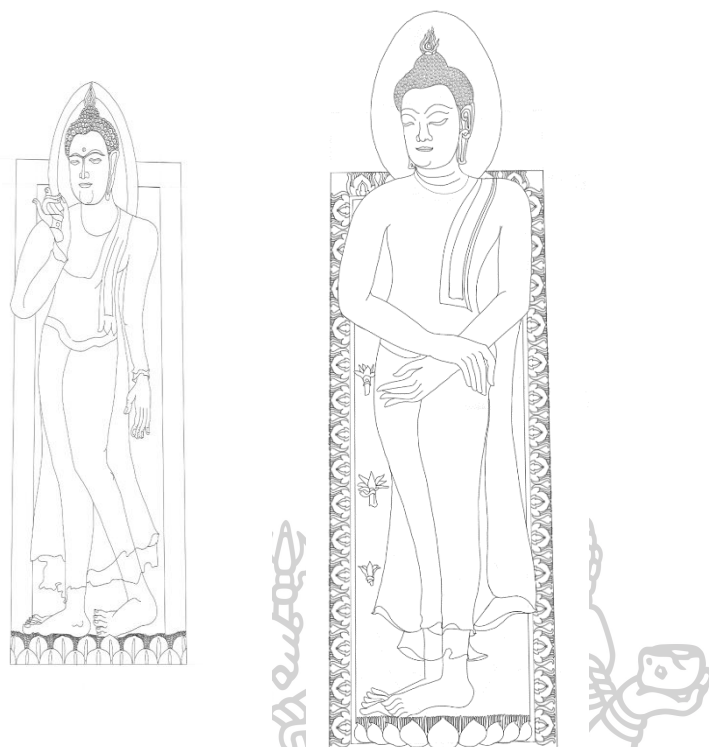
ภาพประกอบที่ 6 แสดงส่วนฐานบัวลูกแก้วออกไข่ในผังยกเก็จสองฐานซ้อนกันขององค์พระธาตุหริภุญไชย

ภาพประกอบที่ 7 แสดงส่วนรองรับองค์ระฆังที่เป็นชุกฐานบัว ประกอบไปด้วยฐานบัวคว่ำบัวหงายในผังกลม คาดท้องไม้ด้วยลวดบัวลูกแก้วออกไข่สองเส้น ซ้อนกันจำนวน 3 ฐาน

ภาพประกอบที่ 8 ภาพถ่ายแสดงภาพพระพุทธรูปคูนนูนบนแผ่นทองจังโกหุ้มองค์ระฆังของพระธาตุหริภุญไชย องค์ด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือที่มีจารึก “เจ้ามหาเทวีสร้างพระพุทธรูป”

ภาพประกอบที่ 9 แสดงภาพถ่ายเส้นของพระพุทธรูปคูนูนบนองค์ระฆังพระธาตุหริภุญไชย

1.2 สุวรรณเจดีย์

เจดีย์ทรงปราสาทในผังสี่เหลี่ยมศิลปะหริภุญไชย

สุวรรณเจดีย์เป็นเจดีย์รูปแบบพิเศษอันเป็นเอกลักษณ์ของศิลปะสมัยหริภุญไชยที่พบเพียงสององค์ในประเทศไทยเท่านั้น คือ สุวรรณเจดีย์และเจดีย์กู่กุด ณ วัดกู่กุด โดยรูปแบบพิเศษที่ว่าเป็นเจดีย์ทรงปราสาทในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสที่มีการทำเรือนธาตุซ้อนลดหลั่นกัน 5 ชั้น แม้เจดีย์ทั้งสององค์จะมีขนาดที่ต่างกันแต่กลับทำซุ้มจรณะนำประดิษฐานพระพุทธรูปจำนวนเท่ากันในแต่ละด้าน คือ ด้านละ 3 ซุ้ม รวมทั้งหมดจึงมีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ในซุ้มจรณะนำ จำนวน 60 องค์ โดยจำนวนพระพุทธรูป 60 องค์นี้ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร. สันติ เล็กสุขุม เสนอว่าน่าจะหมายถึงพระปัจเจกพุทธเจ้าที่มีจำนวนมากมายกนคณานับ³⁴⁰ แม้ว่าในปัจจุบันพระพุทธรูปนั้นจะเหลือ

³⁴⁰ สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะภาคเหนือ:หริภุญชัย-ล้านนา, (กรุงเทพฯ:เมืองโบราณ, 2538), 30-31 อ้างถึงใน เพ็ญสุภา สุคตะ, “จอมนางจามเทวี กับเจดีย์สุวรรณจังโกฏ” (การเสวนาและทัศนศึกษา โครงการเทศบาลสตัญจ-พิพิธภัณฑสถานประชาชน ครั้งที่ 1 จัดโดย เทศบาลเมืองลำพูนและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญไชย, 22 มกราคม 2548), 27

จำนวนไม่ถึง 60 องค์ แต่หากสังเกตจะเห็นได้ว่าพระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่ในซุ้มจระนำนั้นไม่ได้มีแต่พระพุทธรูปแบบหริภุญไชยอย่างเดียว หากชมด้านทิศตะวันตกของเจดีย์ในซุ้มจระนำของเรือนธาตุชั้นที่ 2 ตรงกลางจะพบว่ามีพระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะแบบล้านนา กล่าวคือ มีพระพักตร์ยาวรี ขมวดพระเกศาขนาดค่อนข้างใหญ่และแบนติดพระเศียร ไม่ได้เป็นทรงกรวยแหลมสูงคั่งเช่นพระพุทธรูปแบบหริภุญไชย พระขนงโค้ง พระเนตรเหลือบต่ำ พระนาสิกโค้ง พระโอษฐ์ลักษณะอมยิ้มเล็กน้อย ต้นพระพาหาใหญ่ปลายพระพาหาเล็ก อันเป็นพุทธลักษณะของพระพุทธรูปแบบล้านนาที่ได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะสุโขทัยแล้ว พระพุทธรูปองค์นี้จึงเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ได้ว่าเจดีย์องค์นี้อย่างน้อยเคยถูกบูรณะในสมัยอาณาจักรล้านนาราวพุทธศตวรรษที่ 20 (ดูภาพประกอบที่ 11)

สุวรรณเจดีย์มีความสำคัญในฐานะที่เป็นตัวอย่างของเจดีย์สมัยหริภุญไชยที่ยังคงมีรูปแบบโครงสร้างสถาปัตยกรรมที่มีความสมบูรณ์ที่สุด ส่วนงานประดับตกแต่งเจดีย์นั้นพบว่าลวดลายประดับซุ้มจระนำนั้นเสียหายอย่างมากแต่ยังมีพระพุทธรูปหลงเหลือประดิษฐานอยู่ในซุ้มจระนำบางองค์ที่ยังมีพุทธลักษณะสมบูรณ์พอสำหรับการศึกษารูปแบบ อีกทั้งยังพบว่าม็องรอยการปิดทองที่พระพุทธรูปในซุ้มจระนำและองค์เจดีย์มีการหุ้มทองจังโก โดยสามารถสังเกตเห็นได้อย่างชัดเจนบริเวณส่วนยอดของเจดีย์ จึงสันนิษฐานได้ว่าหากเจดีย์ถูกดูแลยังคงสภาพสมบูรณ์อยู่ คงมีรูปแบบโครงสร้างสถาปัตยกรรมเช่นเดียวกันนี้

การกำหนดอายุสุวรรณเจดีย์โดยการเปรียบเทียบรูปแบบสถาปัตยกรรมและพระพุทธรูปบางองค์ที่ประดิษฐานในซุ้มจระนำ พบว่ามีลักษณะรูปแบบคล้ายคลึงกับเจดีย์กู่กุดที่วัดจามเทวี สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในช่วงปลายสมัยอาณาจักรหริภุญไชย ในราวครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ 17³⁴¹

³⁴¹ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.ท.,2552),35

ภาพประกอบที่ 10 แสดงภาพถ่ายเปรียบเทียบระหว่างสุวรรณเจดีย์ในอดีตและปัจจุบัน

ภาพประกอบที่ 11 แสดงลักษณะพระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่ในซุ้มจรณะนำด้านทิศตะวันตก ภาพซ้ายเป็นพระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่ในซุ้มจรณะนำชั้นที่ 5 องค์ด้านขวา ภาพขวาเป็นพระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่ในซุ้มจรณะนำชั้นที่ 2 องค์กลาง

1.3 เจดีย์เชียงยัน

เจดีย์ทรงปราสาทห้ายอด สถาปัตยกรรมแห่งยุครอยต่อของสองอาณาจักร

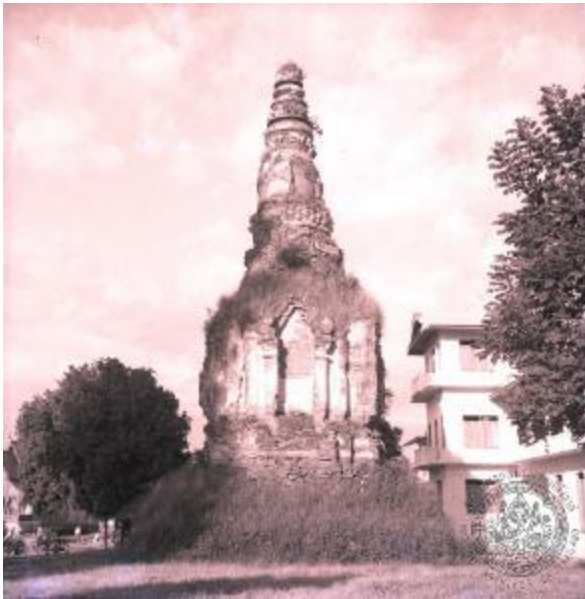
เจดีย์เชียงยันเป็นโบราณสถานที่มีความสำคัญอีกแห่งหนึ่งในบริเวณวัดพระธาตุหริภุญไชย แต่ตำแหน่งที่ตั้งในปัจจุบันนั้นอยู่บริเวณด้านนอกกำแพงแก้วด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งเป็นเขตของโรงเรียนเมธีวุฒิกร ปัจจุบันนี้พบว่าการก่อสร้างอาคารเรียนประชิดกับเจดีย์เชียงยันในด้านทิศเหนืออีกทั้งยังมีการปลูกต้นไม้ที่บดบังทัศนวิสัยทำให้ผู้ที่ไม่เคยมาเยี่ยมชม โบราณสถาน

แห่งนี้หรือไม่มีเวลาในการเดินชมจนรอบพื้นที่ของวัดทั้งหมดนั้นเสียโอกาสในการชมสถาปัตยกรรมที่งดงามอีกแห่งของลำพูน เจดีย์เชียงยันเป็นตัวอย่างของเจดีย์ทรงปราสาทห้ายอดที่แสดงให้เห็นวิวัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบและสุนทรียภาพของงานสถาปัตยกรรมในช่วงรอยต่อระหว่างศิลปะแบบหริภุญไชยและการพัฒนาไปสู่ศิลปะล้านนา

รูปแบบศิลปกรรมในปัจจุบันพบว่าเป็นเจดีย์ทรงปราสาทห้ายอด โดยจัดว่ามีวิวัฒนาการมากกว่าเจดีย์วัดเกาะกลาง อ.ป่าซาง จ.ลำพูน ที่มีการลดรูปของมุขที่ยื่นออกจากเรือนธาตุของเจดีย์ในแต่ละด้านให้กลายเป็นซุ้มจรนำประดับเรือนธาตุแทน โดยพบเจดีย์ที่มีลักษณะร่วมกันนี้ที่วัดพระธาตุสองพี่น้องและวัดป่าสัก อ.เชียงแสน จ.เชียงราย กำหนดอายุจากรูปแบบเจดีย์ว่าน่าจะอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 18 ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 19³⁴² เชื่อว่าเจดีย์องค์นี้น่าจะมีบทบาทสืบต่อมาเนื่องจากเมื่อมีการตรวจสอบส่วนประดับตกแต่งองค์เจดีย์แล้วพบว่า ลวดลายปูนปั้นประดับองค์เจดีย์บริเวณกรอบซุ้มนั้น เป็นลายพรรณพฤกษาหรือลายเครือล้านนา อันประกอบไปด้วยดอกโบตั๋นที่มีก้านและใบอยู่ในโครงสามเหลี่ยมที่เส้นกรอบนั้นเป็นเส้นหยักโค้ง รูปแบบและองค์ประกอบคล้ายกับส่วนประดับเจดีย์วัดเกาะกลาง ที่จัดว่าเป็นลวดลายในศิลปะล้านนาช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 21³⁴³ แต่ทั้งนี้พบว่ามีร่องรอยของการหุ้มโลหะทับลวดลายปูนปั้นที่เป็นลายพรรณพฤกษาอีกชั้นหนึ่ง คาดว่าคงมีการบูรณะปฏิสังขรณ์อีกอย่างน้อยหนึ่งครั้งก่อนที่จะถูกทิ้งร้างจนมีสภาพดังปัจจุบันนี้ (ดูภาพประกอบที่ 26)

³⁴² ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐาน โบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),44-45

³⁴³ เรื่องเดียวกัน,47

ภาพประกอบที่ 12 แสดงให้เห็นถึงภาพถ่ายเก่าและปัจจุบันขององค์เจดีย์เชียงใหม่

ภาพประกอบที่ 13 ด้านซ้ายเป็นภาพถ่ายเก่าของเจดีย์เชียงใหม่ ส่วนด้านขวาเป็นเจดีย์เชียงใหม่ในปัจจุบันที่ผ่านการบูรณะเรียบร้อยแล้ว

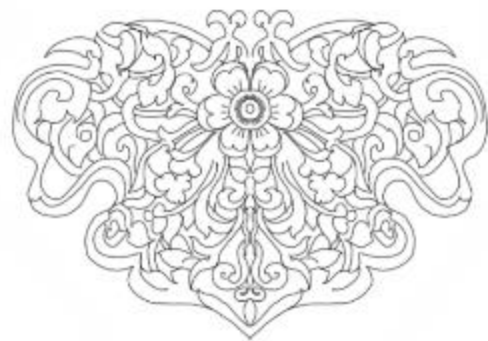

ภาพประกอบที่ 14 ลายปูนปั้นประดับบริเวณเรือนธาตุเจดีย์เชียงยืนในภาพถ่ายเก่าและสภาพปัจจุบัน

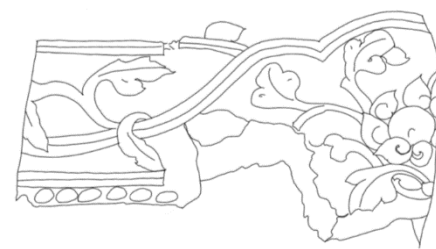

ภาพประกอบที่ 15 ลวดลายปูนปั้นที่ประดับเรือนธาตุและซุ้มจรนนำในปัจจุบัน

ภาพประกอบที่ 16 แสดงภาพลายเส้นลวดลายปูนปั้นบริเวณบัวคอเสื้อของเรือนธาตุ

ภาพประกอบที่ 17 ภาพถ่ายจากมุมเจดีย์เชียงยันด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้แสดงให้เห็นการนำแผ่น โลหะหุ้มทับ ลวดลายพรรณพฤกษาที่บริเวณลูกแก้วเหนือบัวกลุ่มชั้นแรกที่ถัดจากองค์ระฆังขึ้นมาและภาพลายเส้น

ภาพประกอบที่ 18 แสดงลายปูนปั้นประดับบริเวณท้องไม้ของฐานบัวคว่ำบัวหงายในผังแปดเหลี่ยมที่รองรับบัวปากระฆัง

1.4 หอพระไตรปิฎก

หอพระไตรปิฎกเป็นสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อใช้เก็บคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่จารบนกระดาศหรือใบลาน หอพระไตรปิฎกหรือ หอธรรมของวัดพระธาตุหริภุญไชยนี้มีความประณีตสวยงาม แสดงให้เห็นถึงการประยุกต์เอารูปแบบงานช่างของล้านนามาผสมกับลวดลายประดับของภาคกลางได้อย่างสวยงามลงตัว อีกทั้งยังแสดงสัญลักษณ์ทางประติมานวิทยาไว้ โดยการทำปราสาทขนาดเล็กไว้บริเวณกึ่งกลางสันหลังคาและประดับด้วยบราลี คล้ายกับการแสดงผังภูมิของจักรวาลอันประกอบไปด้วยเขาพระสุเมรุเป็นแกนกลางรายล้อมด้วยเขาวงแหวนทั้งเจ็ด เพื่อจะแสดงความหมายโดยนัยว่า พระธรรมของพระพุทธเจ้านั้นเป็นสิ่งที่ประเสริฐที่สุดในจักรวาล

ในศิลาจารึกหริภุญไชย (ศิลาจารึก ลพ.๑๕) ที่พบในวัดพระธาตุหริภุญไชยกล่าวว่า พระเมืองแก้ว กษัตริย์ผู้ครองเมืองเชียงใหม่พร้อมด้วยพระราชมารดาเป็นผู้สร้าง³⁴⁴ เมื่อใช้กระบวนการทางประวัติศาสตร์ศิลปะมาวิเคราะห์รูปแบบศิลปสถาปัตยกรรมเพื่อกำหนดอายุในปัจจุบันของหอไตรแล้วจะพบว่า หอพระไตรปิฎกในปัจจุบันนี้มีรูปแบบสถาปัตยกรรมคล้ายคลึงกับหอไตรวัดพระ

³⁴⁴ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย : จารึกหริภุญไชย, เข้าถึงเมื่อ 15 พฤษภาคม 2563 , เข้าถึงได้จาก <https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/detail/2074>

สิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีลักษณะเป็นอาคารสองชั้น ชั้นล่างก่ออิฐถือปูนบนฐานสูงทาสีแดงไม่มีการประดับตกแต่งใดๆ ทางเข้ามีด้านทิศตะวันตกด้านเดียว ด้านทิศตะวันออกก่ออิฐ ชุ่มหน้าต่างตกแต่งแบบศิลปะล้านนา ชั้นบนเป็นอาคารเครื่องไม้หลังคาทรงไทยล้านนา มีการตกแต่งด้วยการแกะสลักไม้ปิดทอง รอบฐานอาคารชั้นบนนี้มีการประดับลวดลายสัตว์หิมพานต์ในกรอบแปดเหลี่ยม หลังคาหอไตรมีการทำเป็นหลังคาซ้อนสองชั้นออกมุขทั้งด้านหน้าและด้านหลังเป็นรูปแบบที่ได้รับมาจากศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์³⁴⁵ หน้าบันอาคารประดับด้วยการแกะสลักไม้และปิดทองประดับกระจก ซ่อฟ้าเป็นแบบเศียรนาคที่มีหงอนยาวเรียวแหลมและ संबัดปลายใกล้เคียงกับที่พบในสกุลช่างกรุงเทพฯ ส่วนสำคัญที่เป็นลักษณะเฉพาะในศิลปะล้านนา คือ การประดับบราลีตลอดแนวสันหลังคาเพื่อแสดงสัญลักษณ์แทนเขาสัตตบริภัณฑ์ ตรงกึ่งกลางสันหลังคาทำเป็นรูปปราสาทขนาดเล็กมีพระพุทธรูปประทับยืนอยู่ในซุ้มทั้งสี่ด้านแทนสัญลักษณ์ของเจดีย์จุฬามณีที่อยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ในการระบุความสำคัญว่าเป็นศูนย์กลางจักรวาล ดังนั้นจึงเปรียบเทียบรูปแบบและกำหนดอายุเทียบเคียงได้กับหอไตรวัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ซึ่งสร้างขึ้นในพุทธศักราช 2354³⁴⁶ จึงสันนิษฐานได้ว่าอาจมีการสร้างขึ้นหรือบูรณะครั้งที่พระเจ้ากาวิละแห่งเชียงใหม่ได้เสด็จมาบูรณะวัดพระธาตุนครพิรุณไชยในครั้งนั้นด้วย

³⁴⁵ ตันติ เล็กสุขุม, ศิลปะภาคเหนือ: พหุรูปศิลปะ-ล้านนา, หน้า 58 อ้างถึงใน ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐาน โบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ., 2552), 222

³⁴⁶ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐาน โบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ., 2552), 223

ภาพประกอบที่ 19 แสดงภาพหอไตรของวัดพระธาตุศรีบุญไชย

1.5 เขาพระสุเมรุจำลอง

ประติมากรรมจำลองจักรวาลในอุดมคติของพระพุทธศาสนา

เขาพระสุเมรุจำลอง ไม่มีบันทึกว่าสร้างขึ้นในสมัยใดลักษณะเป็นประติมากรรมขนาดปานกลางตั้งอยู่บนฐานในผังกลม ฐานชั้นล่างสุดที่จมอยู่ในพื้นเป็นศิลาแลง ถัดขึ้นมาเป็นฐานเชิงในผังกลมก่ออิฐถือปูนจำนวน 3 ชั้น ถัดจากฐานเชิงขึ้นมามีการทำลวดบัวลูกแก้วอกไก่คั่นไว้เหนือลวดบัวขึ้นมามีการเจาะช่องและทำฐานบัวหงายรองรับประติมากรรมรูปเขาพระสุเมรุจำลองอยู่ด้านบน ประติมากรรมเขาพระสุเมรุจำลองนี้สร้างขึ้นจากวัสดุสาริตถ์มีผังกลม มีการทำชั้นซ้อนลดหลั่นกันทั้งหมด 7 ชั้น แต่ละชั้นมีการแบ่งออกเป็นสองส่วน ส่วนล่างทำลวดลายคล้ายคลื่นน้ำ ส่วนบนมีการผูกลายคล้ายกับป่าไม้และมีสัตว์ต่างๆอยู่ในลวดลาย สันนิษฐานว่าอาจแสดงสัญลักษณ์แทนมหานทีสิหังครและเขาสัตตบริภัณฑ์ทั้ง 7 ที่ล้อมรอบเขาพระสุเมรุ เมื่อศึกษาจากลวดลายนั้นพบว่ามีความคล้ายคลึงกับลวดลายที่ปรากฏบนเรือสำเภาสำริดที่ประดับอยู่ริมรั้วหอกขององค์พระธาตุศรีบุญไชย

อาจสันนิษฐานได้ว่าเป็นงานในสกุลช่างเดียวกันและสร้างขึ้นในช่วงเวลาเดียวกัน³⁴⁷ ทั้งนี้อาจจัดว่า
 เขาพระสุเมรุจำลองนี้เป็นประติมากรรมที่มีความพิเศษ เนื่องจากไม่พบว่ามีการทำประติมากรรมเขา
 พระสุเมรุจำลองในโบราณสถานแห่งอื่นในล้านนา อีกทั้งประติมากรรมนี้ยังมีความสำคัญในแง่ของ
 การเน้นย้ำให้เห็นถึงคติความเชื่อเรื่องสัณฐานจักรวาลโดยแสดงออกมาในรูปแบบของงาน
 ศิลปกรรมที่มองเห็นและจับต้องได้ ทำให้ผู้ที่มาสักการะพระธาตุนั้นนอกจากจะได้สักการะองค์
 พระธาตุแล้วยังได้รับความรู้เกี่ยวกับไตรภูมิโลกสัณฐาน สามารถเปรียบเทียบการวางผังพระธาตุดัง
 ชื่นงานประติมากรรมนี้ได้ ว่าองค์พระธาตุนี้ถูกกำหนดมาให้เป็นส่วนที่มีความสำคัญที่สุดเปรียบได้
 กับแกนกลางจักรวาลคือเขาพระสุเมรุล้อมรอบด้วยอาคารต่างๆที่เปรียบได้กับเขาสัตตบริภัณฑ์

³⁴⁷ สัมภาษณ์ รศ.ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์, อาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๑ อ้างถึงใน เพ็ญสุภา สุคตะ ใจอินทร์, พระธาตุหริภุญไชย, (เชียงใหม่: สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2553), 74

ภาพประกอบที่ 20 แสดงภาพถ่ายเก่าของเขาวงกตพระสุเมรุจำลอง โดยพบว่าส่วนยอดยังไม่มีการนำเอา โคมปราสาทมา
ตั้งไว้

เส้นทางการชมที่แนะนำ

ภาพประกอบที่ 21 แสดงเส้นทางการชมโบราณสถานในบริเวณวัดพระธาตุศรีบุญไทย

แนะนำให้เริ่มเดินชมจากซุ้ม โขงประตูด้านทิศตะวันออกเข้ามาภายในกำแพงแก้วจากนั้นจะพบกับวิหารหลวงให้เลี้ยวขวาแล้วเดินอ้อมวิหารหลวงไปทางทิศเหนือ จะพบกับลานประทักษิณรอบองค์พระธาตุศรีบุญไทย แนะนำให้เดินวนขวาชมรอบๆ องค์พระธาตุจนครบทุกด้านแล้วจากนั้นให้เดินบนทางเดินที่อยู่ระหว่างวิหารพระละโว้และศาลาบาตร เมื่อพ้นวิหารพระไสยาสน์จะพบกับสุวรรณเจดีย์ตั้งอยู่ทางขวามือ ด้านที่แนะนำให้ชมคือ ด้านทิศตะวันตก โดยให้สังเกตและเปรียบเทียบรูปแบบของพระพุทธรูปในชั้นที่ 2 กับพระพุทธรูปองค์อื่นๆ ในซุ้มจรณะเจดีย์ ส่วนที่ฐานสุวรรณเจดีย์ด้านทิศใต้จะมีพระพุทธรูปศิลปะศรีบุญไทยตั้งอยู่บนฐานสุวรรณเจดีย์จำนวน 3 องค์ จากนั้นให้เดินย้อนกลับมาทางเดิมแล้วเลี้ยวซ้ายเดินออกประตูกำแพงแก้วด้านทิศเหนือ เดินตรงไปอีกประมาณ 50 เมตร จะพบเจดีย์เชียงยืนตั้งอยู่ทางขวามือ จุดที่แนะนำให้ชมคือ ด้านทิศตะวันออก จะสามารถสังเกตเห็นลายปูนปั้นประดับเรือนธาตุองค์เจดีย์เชียงยืนอย่างชัดเจน และอีกจุดคือมุมด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ที่จะสังเกตเห็นว่าลูกแก้วชั้นแรกที่อยู่เหนือบัวกลุ่มถัดจากองค์ระฆังขึ้นไป มีการหุ้มแฝด แต่มีส่วนของแผ่นโลหะที่หุมนั้นหลุดออกไป ทำให้เห็นว่าก่อนหน้านั้นบริเวณลูกแก้วชั้นนี้มีการตกแต่งด้วยลวดลายปูนปั้นอย่างสวยงาม สันนิษฐานว่าการหุ้มโลหะนั้นอาจเป็นการบูรณะสมัยหลังที่ไม่ได้ซ่อมแซมลวดลายปูนปั้นเดิมแต่กลับใช้แผ่น โลหะดีหุ้มของเดิมไว้ จากนั้นให้เดินกลับเข้ามาในกำแพงแก้ว เดินตรงเข้าประตูกำแพงแก้วด้านทิศเหนือมายังบริเวณวิหารหลวง จากนั้นเดินอ้อมด้านทิศตะวันออกของวิหารหลวงมาจะพบกับหอพระไตรปิฎกอยู่ด้าน

ทิศใต้ของวิหารหลวง แนะนำให้เดินชมรอบๆ หอพระไตรปิฎก จากนั้นเดินเลยมาด้านทิศตะวันตกของหอพระไตรปิฎกจะพบกับเขาพระสุเมรุจำลอง เมื่อเดินชมงานศิลปกรรมครบทุกแห่งแล้วสามารถไหว้พระขอพรและชมโบราณวัตถุภายในวิหารหลวงต่อไป

เส้นทางการนำชมที่แนะนำนี้จะสามารถแก้ไขปัญหาการชมโบราณสถานที่ไม่ทั่วถึง โดยเฉพาะอย่างยิ่งโบราณสถานที่อยู่นอกบริเวณกำแพงแก้วหรือสถาปัตยกรรมที่ตำแหน่งที่ตั้งไม่โดดเด่น เช่น เจดีย์เชียงยันและสุวรรณเจดีย์ โดยจะมีการติดตั้งป้ายเพื่อนำทางไปยังเจดีย์เชียงยันที่ตั้งอยู่ด้านนอกกำแพงแก้วเพื่อให้นักท่องเที่ยวทราบว่ายังมีโบราณสถานที่ทรงคุณค่าอีก 1 แห่งที่ต้องไปชม อีกทั้งเมื่อมีการติดตั้งสื่อนำเสนอข้อมูลโบราณสถานได้ออกแบบไว้ในบริเวณจุดต่างๆ ที่แนะนำให้ชมแล้วนั้นจะสามารถได้รับข้อมูลที่ตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาที่จัดเตรียมไว้ทั้งที่เป็นภาพถ่าย เสียง ภาพถ่าย ข้อความตัวอักษรไปพร้อมกับการเดินชมตัวโบราณสถานและเปรียบเทียบกับสิ่งที่ได้สัมผัสจริงในแหล่ง จะทำให้ผู้ใช้งานทำความเข้าใจข้อมูลตัวโบราณสถานและตระหนักรู้ถึงคุณค่าได้อย่างถูกต้องแท้

2. วัดจามเทวี

คะแนนการประเมินคุณค่าโบราณสถาน

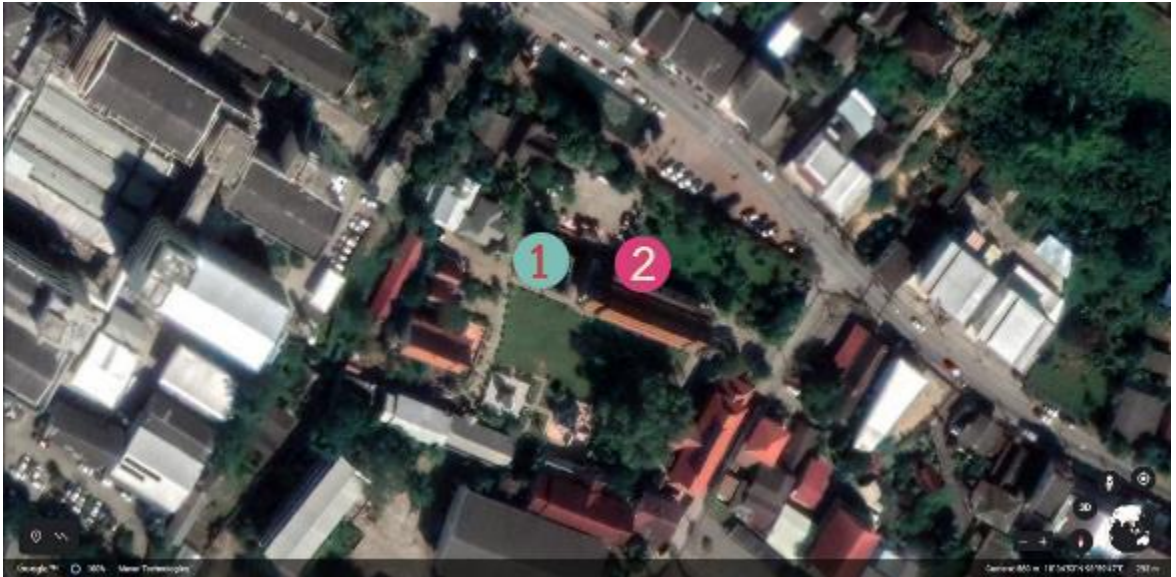
ระดับคะแนน	น้อย	ปานกลาง	มาก
เกณฑ์			
จำนวนสถาปัตยกรรม		★	
ความหลากหลายของอายุสมัย		★	
ความสมบูรณ์ของสถาปัตยกรรม		★	
จำนวนครั้งของการบูรณะซ่อมแซม		★	
ความสมบูรณ์ของสิ่งที่ใช้กำหนดอายุ/ บ่งบอกอิทธิพลทางศิลปะ			★

ผลการประเมินคุณค่า

แหล่งโบราณสถานที่มีคุณค่าในด้านการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะ

จุดสำคัญที่ต้องชม

ภาพประกอบที่ 22 แสดงตำแหน่งของสถาปัตยกรรมที่สำคัญภายในบริเวณวัดจามเทวี ดังนี้ 1. เจดีย์กู่กุด 2. รัตนเจดีย์

2.1 เจดีย์กู่กุด

เจดีย์ทรงปราสาทในผังสี่เหลี่ยมแบบหริภุญไชย

เจดีย์กู่กุด เป็นเจดีย์ประธานของวัดจามเทวีที่ส่วนยอดหักหายไป อาจเรียกเจดีย์รูปแบบนี้ ได้ว่าเป็น “เจดีย์ทรงปราสาทแบบหริภุญไชย” เนื่องจากมีรูปแบบเจดีย์ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ คือ เป็นเจดีย์ทรงปราสาทในผังสี่เหลี่ยม มีเรือนธาตุซ้อนกันห้าชั้น แต่ละด้านของแต่ละชั้น ประกอบด้วยซุ้มจรณะนำประดิษฐานพระพุทธรูปประทับยืนภายในซุ้ม จำนวน 3 ซุ้ม กรอบซุ้มจรณะนั้นประดับด้วยปูนปั้นในกรอบลายคล้ายใบระกา โดยในแต่ละใบนั้นประกอบไปด้วย ลวดลายกระหนกผักกูดและมีการทำประติมากรรมนาคคดแทรกอยู่ในลวดลายด้วย

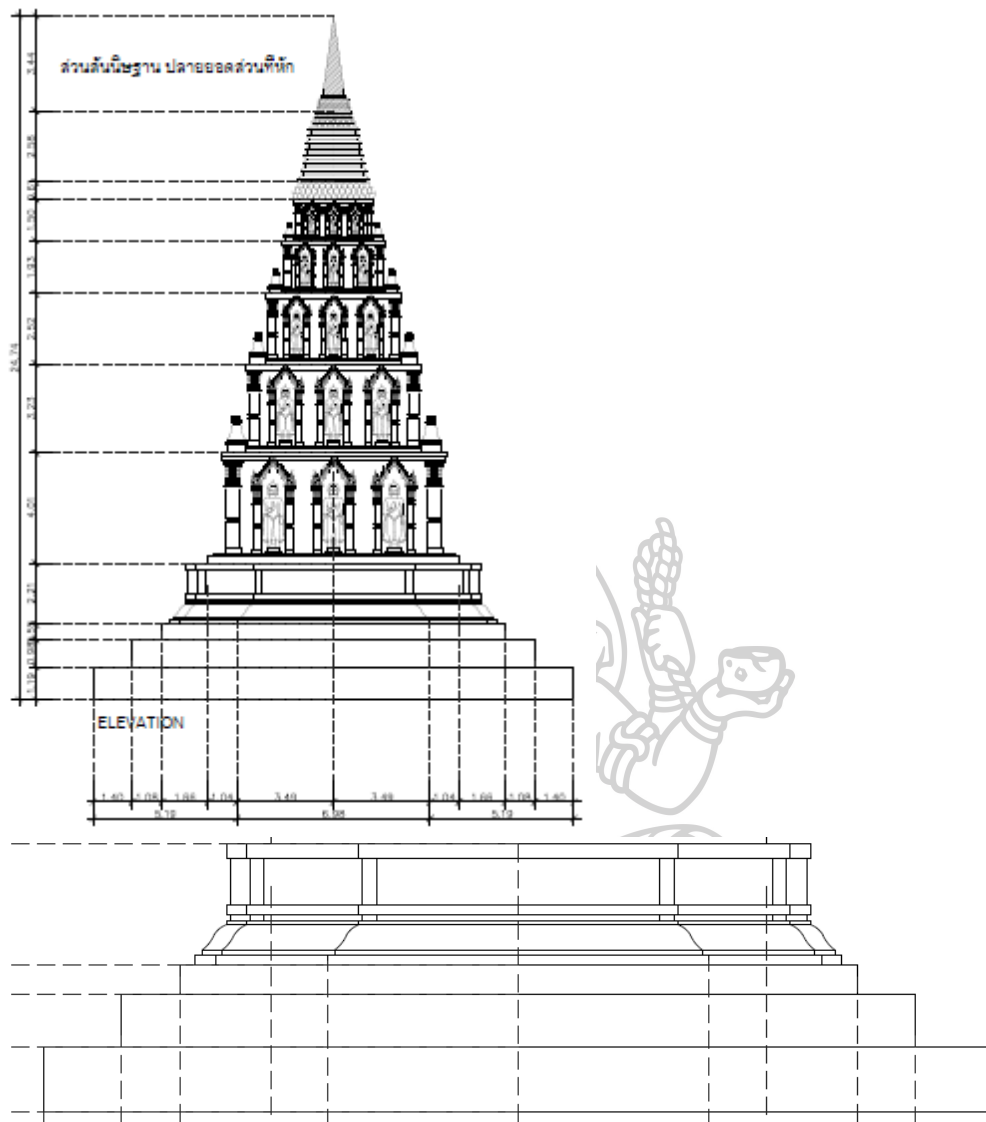
เมื่อพิจารณาจากรูปแบบโครงสร้างสถาปัตยกรรมพบว่าเจดีย์กู่กุดนั้นมีรูปแบบการทำฐานบัวที่พบแต่บัวคว่ำอย่างเดียวไม่มีบัวหงาย อีกทั้งยังมีการทำท้องไม้เป็นช่องๆ คล้ายฐานบัวที่พบในโบราณสถานที่มีอายุก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 สันนิษฐานว่าอาจพัฒนามาจากฐานบัวคว่ำของสมัยทวารวดี และการทำเรือนธาตุซ้อนกัน โดยที่ไม่พบระเบียบการทำแบบนี้มาก่อน จึงอาจสันนิษฐานได้ว่าเป็นเจดีย์องค์แรกที่ริเริ่มในการทำเจดีย์รูปแบบนี้ขึ้นมา อีกทั้งยังพบว่ารูปแบบโครงสร้าง

สถาปัตยกรรมนี้มีความคล้ายคลึงกับสัตตมหาปราสาท ในศิลปะสมัยโพลนารูวะของศรีลังกา³⁴⁸ โดยอาจมีความสัมพันธ์ทางด้านรูปแบบกันอย่างไร้ข้อสงสัย เนื่องจากโบราณสถานทั้งสองแห่งนี้สร้างขึ้นในสมัยที่ใกล้เคียงกัน

ภาพประกอบที่ 23 แสดงภาพถ่ายเก่าของเจดีย์กู่กุดด้านทิศตะวันออกและภาพถ่ายปัจจุบันของเจดีย์กู่กุดด้านทิศใต้

³⁴⁸ หม่อมเจ้า สุภัทรดิศ ดิศกุล, เทวเมืองลังกา, (พระนคร: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร), 50

ภาพประกอบที่ 24 แสดงภาพลายเส้นเจดีย์กู่กุดและส่วนฐานที่มีแต่บัวคว่ำอย่างเดียวและการทำท้องไม้เป็นช่องๆ

รูปแบบศิลปะของพระพุทธรูปที่ประดิษฐานในชุ่มองค์เจดีย์กู่กุดนั้นมีลักษณะที่พัฒนาการมาจนเป็นลักษณะเฉพาะของสมัยทวารวดี ซึ่งกล่าวคือ มีการรับอิทธิพลของศิลปะในยุคสมัยก่อนหน้า ศิลปะที่เกิดขึ้นร่วมสมัยกันและการประยุกต์ให้มีรูปแบบเฉพาะในศิลปะแบบทวารวดี เช่น พระพุทธรูปมีพระพักตร์แสดงสีหน้าเคร่งขรึม สันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลทางศิลปะมาจากศิลปะเขมร เมื่อดพระศกมีความแหลมและสูงจนเป็นเอกลักษณ์ในพระพุทธรูปแบบทวารวดี พระขนงที่ต่อกันและมีการปั้นให้พระขนงยกเป็นสันนูนขึ้นมาเป็นลักษณะเฉพาะของพระพุทธรูปแบบทวารวดี พระเนตรเหลือบต่ำ พระโอษฐ์หนาและกว้าง ได้รับอิทธิพลด้านรูปแบบจากพระพุทธรูปแบบทวารวดี

พระพุทธรูปนั้นครองจีวรห่มคลุมโดยที่ผ้าจีวรมีลักษณะบางเรียบ แนบไปกับพระวรกาย สันนิษฐานว่าได้นำเอาสุนทรียภาพจากพระพุทธรูปแบบทวารวดีมาด้วยเช่นกัน ส่วนการทำขอบสรวงเป็นสันนูนสามเหลี่ยมที่ยกขึ้นมาและจีวรผ้าด้านหน้าที่ยกนูนขึ้นมาเป็นสามเหลี่ยมนั้นเป็นการนุ่งผ้าแบบพุกาม อีกทั้งขอบจีวรที่ตกลงมายังมีการทำเป็นริ้วพับซ้อนกันหลายชั้นเหมือนธรรมชาติ สันนิษฐานว่าเป็นสุนทรียภาพจากศิลปะแบบปาละที่สืบเนื่องมาผ่านทางศิลปะพุกาม

จากการพิจารณาพุทธลักษณะของพระพุทธรูปที่พบในชุมชนจะนำใจจะเห็น ได้ว่ามีการนำเอาเอกลักษณ์ของศิลปะในต่างยุคกันมาปรับปรุงจนกลายเป็นรูปแบบเฉพาะของศิลปะหริภุญไชย³⁴⁹

สำหรับชุมชนนำพระพุทธรูปนั้น มีการทำกรอบชุมชนนำส่วนบนเป็นรูปวงโค้งแคบจำนวน 2 วง กรอบด้านในตกแต่งด้วยลายไม้เปลว ที่มุมหยักโค้งประดับด้วยปูนปั้นรูปดอกไม้ กรอบซุ้มด้านบนทำเป็นใบระกาขนาดใหญ่ จำนวนซุ้มละ 7 ใบ ใบระกาแต่ละใบประดับตกแต่งด้วยลวดลายปูนปั้น ทำเป็นรูปกระหนกที่มีรูปแบบคล้ายคลึงกับกระหนกที่มักพบในศิลปะทวารวดี คือ กระหนกผักกูด นอกจากนี้ในลวดลายนั้นยังมีการแทรกรูปประติมากรรมบุคคลอยู่ด้วยในใบระกาใบละหนึ่งองค์ ประติมากรรมเหล่านี้แสดงเพียงท่อนบน มีรูปลักษณะคล้ายมนุษย์ ลักษณะใบหน้ามีความคล้ายคลึงกับรูปแบบพระพักตร์ของพระพุทธรูปศิลปะหริภุญไชย กล่าวคือ เค้าน้ำค่อนข้างเหลี่ยม มีการทำกรอบระหว่างบริเวณหน้าผากกับไรผม มีการปั้นผิวให้มีลักษณะเป็นสันยอดแหลมนูนสูงขึ้นมา ตาโปนอย่างมากและมีการเจาะรูบริเวณนี้ขึ้นตาคำ มีประภามณฑลยอดแหลมอยู่เบื้องหลัง มีศิราภรณ์เป็นดาบขนาดเล็ก พบว่ามีการทำเครื่องประดับอยู่สองชนิด คือ กรองศอและอุทรพันธะ ทั้งนี้พบว่ามีการทำประติมากรรมบุคคลนี้ประดับอยู่ในตำแหน่งดังนี้

ด้านทิศเหนือ พบว่ามีการทำประติมากรรมบุคคลประดับอยู่ในกรอบชุมชนนำพระพุทธรูปเพียงชั้นที่หนึ่งชั้นเดียว

ด้านทิศตะวันออก พบว่ามีการทำประติมากรรมบุคคลประดับอยู่ในกรอบชุมชนนำพระพุทธรูปชั้นที่หนึ่งและชั้นที่สอง

ด้านทิศใต้ พบว่ามีการทำประติมากรรมบุคคลประดับอยู่ในกรอบชุมชนนำพระพุทธรูปเพียงชั้นที่หนึ่งชั้นเดียว

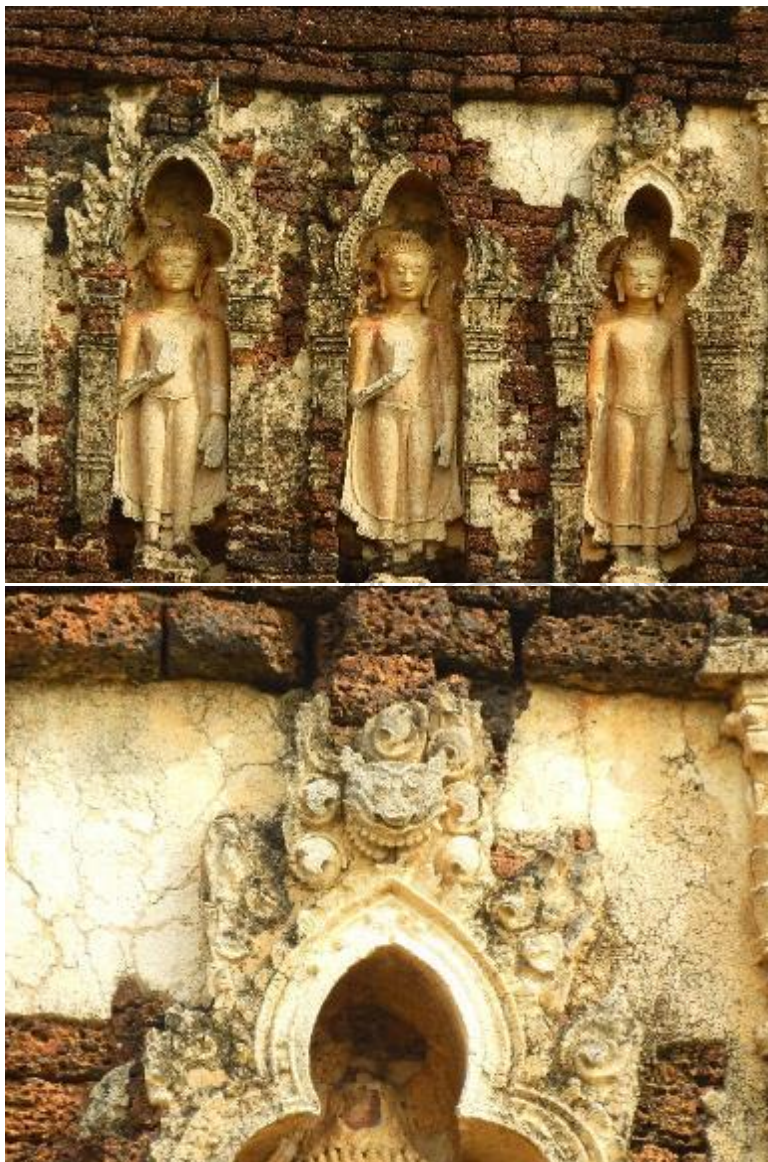
³⁴⁹ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐาน โบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.ท.,2552),32-34

ด้านทิศตะวันตก พบว่ามีการทำประติมากรรมบุคคลประดับอยู่ในกรอบซุ้มจรณะนำ พระพุทธรูปเพียงชั้นที่หนึ่งชั้นเดียว

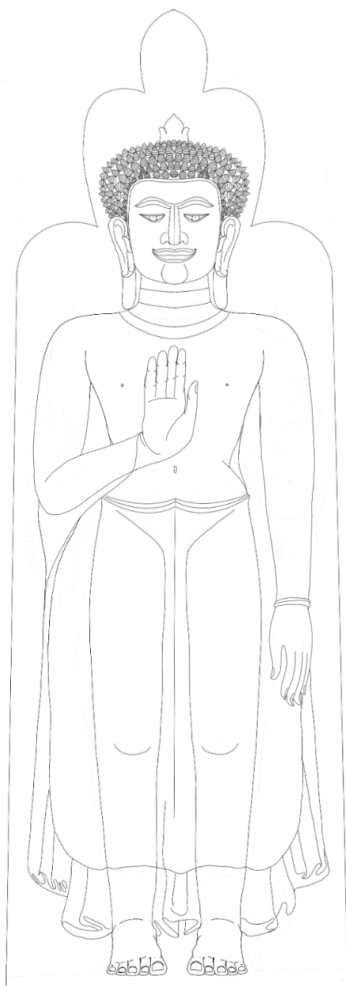
จากสภาพเจดีย์กู่กุดในปัจจุบันพบว่าส่วนใบระกาที่อยู่ยอดสุดของซุ้มจรณะนำทุกซุ้มนั้นล้วน หักหายไปหมด ยกเว้นด้านทิศตะวันตก ที่พบว่าซุ้มจรณะนำในชั้นที่ 4 ด้านขวามือ และซุ้มจรณะนำใน ชั้นที่ 5 ซุ้มด้านซ้ายมือและซุ้มตรงกลางนั้น ยังพบว่าใบระกาที่อยู่ยอดสุดนั้นยังอยู่ในสภาพที่สังเกตเห็น ได้ว่ามีการทำส่วนยอดซุ้มจรณะนำเป็นรูปหน้ากาลและส่วนที่อยู่เหนือหน้ากาลขึ้นไปนั้นเป็น กระหนกผักกูด นอกจากนี้บริเวณหัวเสาซุ้มจรณะนำนั้นมีการทำเป็นรูปมกรหันหัวออกฉายช่ออุบะ ซึ่งอาจสันนิษฐานได้ว่า อาจเคยเป็นซุ้มจรณะนำในรูปแบบซุ้มกาล-มกร มาก่อนที่ส่วนใบระกายอด ซุ้มจะหักหายไป

ภาพประกอบที่ 25 แสดงภาพถ่ายเก่าของเจดีย์กู่กุดด้านทิศใต้เทียบกับภาพถ่ายปัจจุบัน

ภาพประกอบที่ 26 แสดงภาพเจดีย์ทุกุคชั้นที่ 4 ด้านทิศใต้และส่วนยอดซุ้มจรนนำประดิษฐานพระพุทธรูป

ภาพประกอบที่ 27 แสดงพุทธลักษณะของพระพุทธรูปในซุ้มจระนำของเจดีย์กุฎและภาพลายเส้น

เมื่อพิจารณาองค์ประกอบต่างๆดังนี้แล้วสามารถกำหนดอายุสถาปัตยกรรมนี้ได้ว่าอยู่ในราวกลางพุทธศตวรรษที่ 17 – กลางพุทธศตวรรษที่ 18³⁵⁰

ปัจจุบันเจดีย์กู่กุดจึงนับได้ว่าเป็นเจดีย์ทรงปราสาทในฝั่งสี่เหลี่ยมจัตุรัสสมัยทวารวดีที่มีขนาดใหญ่ที่สุดและเก่าแก่ที่สุด มีงานประดับตกแต่งเจดีย์เหลือให้ศึกษามากที่สุด นอกจากการศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมแล้ว รูปแบบศิลปกรรมของพระพุทธรูปในซุ้มจะระนำเจดีย์กู่กุดนั้นล้วนแล้วแต่แสดงลักษณะเฉพาะของพระพุทธรูปแบบทวารวดีอย่างชัดเจน อีกทั้งปูนปั้นประดับกรอบซุ้มจะระนำนั้นยังมีความสมบูรณ์พอให้ศึกษารูปแบบศิลปกรรมประดับกรอบซุ้มและบ่งบอกพัฒนาการของงานศิลปกรรมนั้นๆ นอกเหนือไปจากองค์เจดีย์กู่กุดแล้วยังมีการพบหลักศิลาจารึกภาษามอญโบราณที่ส่วนฐานเจดีย์กู่กุดด้านทิศตะวันออกในพุทธศักราช 2465 โดยสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพและ ศ.ยอร์ช เซเดส์ บันทึกเนื้อหาในภาษาบาลีและภาษามอญ เนื้อหาในจารึกกล่าวถึงพระเจ้าสุวรรณภูมิเป็นผู้สร้างรัตนเจดีย์ที่พังถล่มลงเนื่องจากเหตุแผ่นดินไหวและทรงกระทำบุญต่างๆ เมื่อเปรียบเทียบรูปแบบพัฒนาการของตัวอักษรในจารึกพบว่า เป็นอักษรมอญโบราณลักษณะใกล้เคียงกับอักษรที่พบในจารึก Mayazedi ของพระเจ้าจันสิตตา พุทธศตวรรษที่ 17³⁵¹ ซึ่งมีอายุสอดคล้องกับรูปแบบศิลปกรรมของเจดีย์กู่กุด

2.2 รัตนเจดีย์

เจดีย์ทรงปราสาทยอดในฝั่งแปดเหลี่ยมศิลปะทวารวดี

เจดีย์ทรงปราสาทยอดในฝั่งแปดเหลี่ยมขนาดย่อมกว่าเจดีย์กู่กุดที่ตั้งอยู่ชิดกับด้านหลังวิหารหลวงฝั่งทิศเหนือของวัดจามเทวี ในที่นี้ขอกำหนดชื่อว่า “รัตนเจดีย์” โดยชื่อนี้มาจากชื่อของเจดีย์องค์หนึ่งที่พระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชบูรณะขึ้นหลังจากเจดีย์องค์นี้เกิดความเสียหายจากแผ่นดินไหว โดยข้อมูลชุดนี้ได้มาจากศิลาจารึกที่พบบริเวณใกล้กับฐานด้านทิศตะวันออกของเจดีย์กู่กุด วัดจามเทวี แท้จริงแล้วควรระบุให้เป็นชื่อของเจดีย์กู่กุด เนื่องจากขณะพบจารึกนั้น พบใกล้กับองค์เจดีย์กู่กุดมากกว่ารัตนเจดีย์ แต่ทั้งนี้ในปัจจุบันพบว่ามีการใช้ชื่อ “รัตนเจดีย์” ในการเรียกเจดีย์ทรงปราสาทยอดในฝั่งแปดเหลี่ยมนี้อย่างแพร่หลาย จึงทำให้ชื่อ “รัตนเจดีย์” นี้ อาจหมายถึงความถึง

³⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, 31-34

³⁵¹ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย: จารึกพระเจ้าสุวรรณภูมิ ๒ (วัดกู่กุด), เข้าถึงเมื่อ 17 มีนาคม 2563, เข้าถึงได้จาก <https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/detail/546>

เจดีย์องค์นี้ไปโดยปริยาย จากหลักฐานภาพถ่ายเก่าพบว่าแต่เดิมในบริเวณวัดจามเทวีนั้นมีสถาปัตยกรรมอยู่เพียง 2 แห่งเท่านั้น คือ เจดีย์กู่กุด ซึ่งเป็นเจดีย์ทรงปราสาทซ้อนชั้นในผังสี่เหลี่ยมที่ยอดหักด้านบน และอีกองค์หนึ่งคือ เจดีย์ทรงปราสาทยอดในผังแปดเหลี่ยม

รูปแบบสถาปัตยกรรมในปัจจุบัน รัตนเจดีย์มีรูปแบบสถาปัตยกรรมอันเป็นเอกลักษณ์ กล่าวคือเป็นเจดีย์ทรงปราสาทยอดในผังแปดเหลี่ยม ซึ่งการทำเจดีย์ในผังแปดเหลี่ยมนี้ไม่เคยพบมาก่อนในการสร้างเจดีย์ในเขตอาณาจักรศรีวิชัย จึงอาจจัดให้เจดีย์นี้เป็นเจดีย์ทรงปราสาทยอดในผังแปดเหลี่ยมที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดในภาคเหนือของประเทศไทย รัตนเจดีย์มีการวางผังเจดีย์ที่มีลักษณะพิเศษ กล่าวคือ มีการวางผังพื้นรูปแปดเหลี่ยม มีการทำฐานเขียงและฐานบัวที่มีแต่บัวคว่ำ ไม่มีบัวหงายคล้ายกับฐานบัวล้นของเจดีย์แบบทวารวดี อีกทั้งยังมีการทำท้องไม้เป็นช่อง เรือนธาตุประดับด้วยซุ้มจรนนำที่ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปทั้ง 8 ด้าน ตัวซุ้มมีลักษณะเป็นซุ้มฝักเพกาที่ตั้งขึ้นสูงหรือซุ้มเกล็ดเหนือเรือนธาตุเป็นชั้นหลังกาลาดรองรับเจดีย์ทรงระฆัง ชั้นหลังกาลาดนี้มีการเจาะช่องจรนนำเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปนั่งอีก 8 องค์ ถัดขึ้นไปเป็นเจดีย์ทรงระฆัง ส่วนที่อยู่เหนือองค์ระฆังขึ้นไปหักหาย สันนิษฐานว่าอาจมีส่วนประกอบของเจดีย์ที่เหมือนกับเจดีย์องค์อื่นๆ กล่าวคือส่วนที่หักหายไปน่าจะเป็น บัลลังก์ ปล้องไฉนและปลียอด สันนิษฐานว่ารูปแบบโครงสร้างของเจดีย์องค์นี้น่าจะได้รับอิทธิพลด้านรูปแบบมาจากเจดีย์แบบปาละในศิลปะอินเดีย ที่มีการพบโบราณวัตถุที่เป็นเจดีย์จำลองในแถบเมืองลพบุรีและสุโขทัย โดยเจดีย์จำลองที่พบนั้นเป็นเจดีย์ทรงปราสาทยอด มีเรือนธาตุในผังแปดเหลี่ยม แต่ละด้านมีซุ้มจรนนำประดิษฐานพระพุทธรูปเหนือเรือนธาตุทำเป็นเจดีย์ทรงระฆัง สันนิษฐานว่าเจดีย์แบบนี้ น่าจะมีมาแล้วตั้งแต่สมัยทวารวดี เนื่องจากในปัจจุบันพบว่ามีส่วนฐานของเจดีย์หลายองค์ในบริเวณแหล่งอารยธรรมทวารวดี มีการสร้างในผังแปดเหลี่ยม

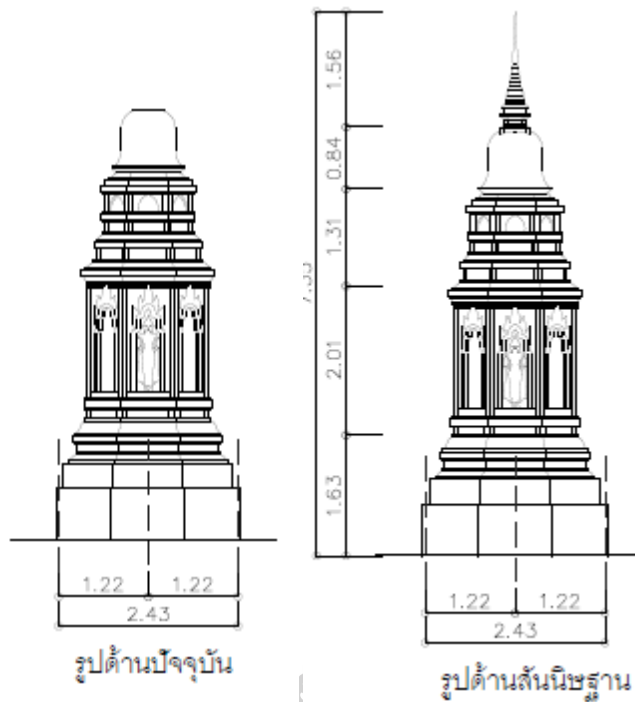
นอกจากรูปแบบโครงสร้างสถาปัตยกรรมแล้วในปัจจุบันยังคงมีพระพุทธรูปที่ประดิษฐานในซุ้มจรนนำที่สามารถนำมาช่วยกำหนดอายุของโบราณสถานได้ โดยบริเวณเรือนธาตุแต่ละด้านนั้นมีการประดิษฐานพระพุทธรูปยืนในซุ้มจรนนำด้านละ 1 องค์ ยกเว้นซุ้มด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้และทิศใต้ที่ปัจจุบันพบว่าพระพุทธรูปในซุ้มนั้นพังเสียหายไปจนหมด ทำให้ปัจจุบันนี้มีพระพุทธรูปในซุ้มจรนนำทั้งหมด 6 องค์ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นของเดิมทั้งหมด แต่ละองค์มีพุทธลักษณะและการแสดงมุทราเหมือนกับพระพุทธรูปที่ประดิษฐานในซุ้มจรนนำเจดีย์กู่กุด แต่สิ่งที่ต่างจากพระพุทธรูปที่ประดิษฐานในซุ้มจรนนำเจดีย์กู่กุด คือ พบว่ามีการใช้วัสดุในการสร้าง

พระพุทธรูปต่างกัน โดยพระพุทธรูปในซุ้มจรณะที่รัตนเจดีย์นี้มีการใช้ทั้งดินเผาและปูนปั้นร่วมกัน และยังพบว่ามีย่องรอยของสมุกหลงเหลืออยู่บริเวณพื้นผิวของพระพุทธรูป ทำให้เชื่อได้ว่าแต่เดิมนั้นพระพุทธรูปเหล่านี้คงมีการลงรักปิดทองมาก่อน ทำให้ทราบว่ามีเทคนิคการสร้างพระพุทธรูปโดยใช้แม่พิมพ์แล้วดั่งนั้นรัตนเจดีย์องค์นี้จึงกำหนดอายุให้อยู่ในช่วงราวกลางพุทธศตวรรษที่ 17 – กลางพุทธศตวรรษที่ 18³⁵² ร่วมสมัยกันกับเจดีย์กู่กุด

ภาพประกอบที่ 28 แสดงภาพถ่ายเก่าของวัดกู่กุด

³⁵² ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐาน โบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),38

ภาพประกอบที่ 29 แสดงภาพลายเส้นปัจจุบันของรัตนเจดีย์และลายเส้นสันนิษฐาน³⁵³

³⁵³ ปรับปรุงจากภาพลายเส้น ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),36

ภาพประกอบที่ 30 พระพุทธรูปประทับยืนที่ประดิษฐานอยู่ในซุ้มจรณะนำด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ

เส้นทางการชมที่แนะนำ

ภาพประกอบที่ 31 ภาพแสดงเส้นทางการเดินชมงานศิลปกรรมภายในวัดกู่กูด

เริ่มจากประตูเข้าวัดจามเทวีด้านทิศเหนือ เดินเข้ามาภายในวัดจะพบกับเจดีย์กู่กูดอยู่ด้านหน้า ส่วนรัตนเจดีย์นั้นจะตั้งอยู่ทางซ้ายมือ บริเวณด้านหลังวิหารหลวง ซิดกับผนังด้านทิศเหนือ เจดีย์กู่กูดมีจุดไหว้สักการะตั้งอยู่บริเวณด้านทิศเหนือขององค์เจดีย์ มีศาลาไม้สองหลังขนานข้างลานกระเบื้องขนาดเล็กสำหรับไหว้สักการะ รอบๆ องค์เจดีย์กู่กูดมีการทำลานคอนกรีตสำหรับเดินชมรอบๆ แนะนำให้เดินชมให้ครบทั้งสี่ด้านขององค์เจดีย์กู่กูด เพราะแต่ละด้านนั้นมีความสมบูรณ์ของเจดีย์ที่แตกต่างกัน เจดีย์ด้านทิศตะวันออกนั้นเป็นด้านที่ปูนปั้นประดับเจดีย์ชั้นที่ 1 ยังสมบูรณ์อยู่ สามารถชมประติมากรรมรูปเทวดาครึ่งองค์ประนมกร แสดงลักษณะเด่นของประติมากรรมสมัยทวารวดีได้อย่างชัดเจน กล่าวคือ มีการทำพระพักตร์ค่อนข้างเหลี่ยม พระขนงเป็นสันนูนยกสูงขึ้นมา พระเนตร โปนและเปิดกว้างมาก อีกทั้งยังมีการทำรูตรงกลางพระเนตร ส่วนเจดีย์ด้านทิศใต้มีจุดที่ต้องชมคือส่วนยอดซุ้มที่เป็นรูปหน้ากาลเหลืออยู่ ณ ชั้นที่ 4 ซุ้มด้านขวามือ และชั้นที่ 5 ซุ้มด้านซ้ายมือและตรงกลาง สำหรับด้านทิศตะวันตกนั้นจะสังเกตเห็นการประดับตกแต่งกรอบซุ้มจรณะนำโดยการผูกภายในใบระกาเป็นรูปเทวดารายรำ ยกพระพาหาขึ้นข้างหนึ่ง ขณะที่อีกข้างหนึ่งแบพระหัตถ์และหันออกในระดับเดียวกับพระโสณี พระพักตร์ของประติมากรรมปูนปั้นนั้นยังแสดงลักษณะพิเศษของประติมากรรมบุคคลในศิลปะทวารวดีอย่างชัดเจน ส่วนด้านทิศเหนือของเจดีย์นั้นมีลานสำหรับไหว้สักการะองค์เจดีย์กู่กูดนี้เพื่อขอพร

จากนั้นให้ท่านเดินไปยังบริเวณด้านหลังของวิหารหลวงฝั่งทิศเหนือ จะมองเห็นรัตนเจดีย์ ตั้งอยู่ชิดกับผนังด้านทิศเหนือส่วนท้ายของวิหารหลวง แนะนำให้เดินชมรอบๆจนรัตนเจดีย์ จะสังเกตเห็นได้ว่าพระพุทธรูปที่ประดิษฐานในซุ้มจะระนำด้านทิศเหนือ ตะวันออกเฉียงเหนือ และ ตะวันตกเฉียงเหนือ นั้นมีส่วนพระเศียรที่ทำจากดินเผา แต่พระพุทธรูปในซุ้มจะระนำด้านทิศ ตะวันออกนั้น มีความแตกต่างออกไป กล่าวคือ ส่วนพระเศียรนั้นทำจากปูนปั้น หากสังเกตให้ดีจะ เห็นว่ามีคราบสีน้ำตาลติดอยู่บนผิวของพระพุทธรูปบางส่วน ซึ่งเป็นร่องรอยของสมุกที่มักใช้เป็นวัสดุ รองพื้นก่อนการลงรักปิดทอง เช่นที่พบได้บริเวณพระพักตร์ของพระพุทธรูปองค์ด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือและองค์ด้านทิศตะวันออก

เส้นทางการชมที่แนะนำนี้ได้รับจุดและตำแหน่งที่ควรชมตัวงานศิลปกรรม เพื่อให้ นักท่องเที่ยวได้ใช้การสังเกต และการทำความเข้าใจจากตัวสถาปัตยกรรมโดยตรงทั้งด้านรูปแบบ และส่วนประดับตกแต่งต่างๆ ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในคุณค่าของโบราณสถานมากกว่าการ อ่านข้อมูลประวัติที่ยังไม่สามารถพิสูจน์ได้แน่ชัดหรือมีความขัดแย้งกันเอง อันจะทำให้ นักท่องเที่ยวเสียเวลาในการชมโบราณสถานและเสียโอกาสในการได้รับข้อมูลอันมีค่า

3. วัดพระยืน

คะแนนการประเมินคุณค่าโบราณสถาน

ระดับคะแนน	น้อย	ปานกลาง	มาก
เกณฑ์			
จำนวนสถาปัตยกรรม	★		
ความหลากหลายของอายุสมัย		★	
ความสมบูรณ์ของสถาปัตยกรรม			★
จำนวนครั้งของการบูรณะซ่อมแซม		★	
ความสมบูรณ์ของสิ่งที่ใช้กำหนดอายุ/ บ่งบอกอิทธิพลทางศิลปะ		★	

ผลการประเมินคุณค่า

แหล่งโบราณสถานที่มีคุณค่าในด้านการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะ

สิ่งสำคัญที่ต้องชม

ภาพประกอบที่ 32 ภาพแสดงตำแหน่งสถาปัตยกรรมสำคัญในวัดพระยี่น ได้แก่ 1. เจดีย์ประธานวัดพระยี่น 2. ศาลาจัดแสดงศิลาจารึกวัดพระยี่น

3.1 เจดีย์ประธานวัดพระยี่น

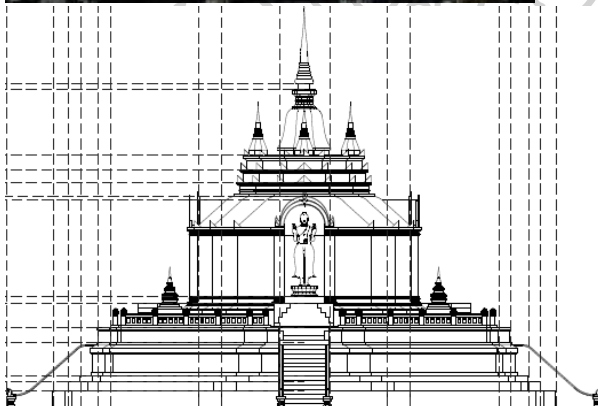
เจดีย์ทรงปราสาทยอดแบบพุกามที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕

เจดีย์ประธานวัดพระยี่นตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตกของวิหารหลวง แต่เดิมนั้นสันนิษฐานว่าคงเป็นเจดีย์ที่มีพระพุทธรูปยืนประดิษฐานอยู่องค์เดียวด้านทิศตะวันออก ต่อมาเมื่อพญากือนา อารามนาพระสุนทรเจ้าพระยาที่วัดนี้ พระสุนทรเถระมีดำริที่จะสร้างพระพุทธรูปอีกสามองค์จึงได้ปรึกษากับพญากือนาและร่วมกันสร้างจนสำเร็จ รวมแล้วมีพระพุทธรูปยืนทั้งหมด 4 องค์³⁵⁴ สำหรับรายละเอียดรูปแบบของเจดีย์ในสมัยล้านนานั้นถูกกล่าวถึงใน โคลงนิราศหริภุญชัยว่ากวีได้เดินทางไปยังวัดที่มีพระพุทธรูปยืน 4 องค์ ที่ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันออกของวัดพระธาตุหริภุญไชย พระพุทธรูปทั้ง 4 องค์นั้นประดิษฐานอยู่ในอาคารที่มีซุ้มโงก กวียังระบุอีกว่าพระพุทธรูปทั้ง 4 องค์ นั้นคือพระอดีตพุทธเจ้า กกุสันธะ โกนาคนนะ กัสสปะและพระโคตม³⁵⁵

³⁵⁴ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย: จารึกวัดพระยี่น, เข้าถึงเมื่อ 17 มีนาคม 2563, เข้าถึงได้จาก <https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/detail/188>

³⁵⁵ ประเสริฐ ณ นคร, โคลงนิราศหริภุญชัย, (กรุงเทพฯ: องค์การค้ำของคุรุสภา, 2547), 146-157

รูปแบบปัจจุบันเป็นงานบูรณะ โดยสร้างขึ้นใหม่ในสมัยรัตนโกสินทร์โดยเจ้าอินทวงษ์ยศโชติ (เจ้าน้อยหมวก) เจ้าผู้ครองนครลำพูน โดยทรงเป็นผู้ออกแบบในการบูรณะในปีพุทธศักราช 2443 มีหนานอุประ บ้านสันตน์ธงและหนานอ้ายเป็นผู้ช่วย มีช่างชาวลัวะจากบ้านศรีเตี้ย ตำบลหนองล่อง อำเภอเวียงหนองล่อง เป็นคนงานสร้าง โดยสร้างครอบเจดีย์องค์เดิมทั้งหมดจนกลายเป็นเจดีย์ทรงปราสาทแบบพม่า โดยมีลักษณะเป็นเจดีย์ทรงปราสาทยอดที่มีเรือนธาตุขนาดใหญ่ มีส่วนยอดเป็นเจดีย์แบบพม่ามอญและสร้างพระพุทธรูปยืนสูง 9 ศอก (ประมาณ 4.50 เมตร) ประดิษฐานไว้ในซุ้มจรนันทัง 4 ด้าน³⁵⁶ พุทธลักษณะของพระพุทธรูปในซุ้มจรนันทังนั้นก็ป็นงานฝีมือช่างแบบพื้นบ้านล้านนาไม่ใช่แบบพม่า นอกจากนี้ความนิยมอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 คือ การสร้างพระพุทธรูปครองจิวที่เป็นริ้วแบบธรรมชาติ ซึ่งจะพบได้ทั้งในศิลปะพม่าและรัตนโกสินทร์ช่วงรัชกาลที่ 5

ภาพประกอบที่ 33 แสดงภาพถ่ายปัจจุบันของเจดีย์ประธานวัดพระยืนและภาพลายเส้น

³⁵⁶ A.B. Griswold. Wat Pra Yun Reconsidered, (Bangkok: Siam Society under Royal Patronage, 1975), 75-82 อ้างถึงใน ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐาน โบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ., 2552), 203

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าเจดีย์วัดพระยืนในปัจจุบันเป็นงานสถาปัตยกรรมที่มีการผสมผสานรูปแบบกันทั้งศิลปะพม่าและศิลปะพื้นบ้านล้านนาที่เกิดขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ช่วงรัชกาลที่ 5³⁵⁷

3.2 ศาลาจัดแสดงศิลาจารึกวัดพระยืน

ศิลาจารึกอักษรไทยสุโขทัยในดินแดนล้านนาที่เล่าถึงการเผยแพร่พระพุทธศาสนาหลักตั้งจากวงศ์จากสุโขทัย

ศาลาจัดแสดงศิลาจารึกวัดพระยืนนี้ตั้งอยู่ด้านทิศเหนือของเจดีย์ประธานวัดพระยืน เป็นอาคารหลังคาคลุมมีบานประตูปิดทั้งสี่ด้าน โดยบานประตูเป็นบานเลื่อนทำจากไม้และติดตั้งแผ่นกระจกใส ภายในอาคารจัดแสดงศิลาจารึกวัดพระยืน ตัวศิลาจารึกติดตั้งบนฐานคอนกรีตทาสีขาวหลักศิลาจารึกจัดแสดงอยู่ภายในกล่องที่มีกระจกใสเพื่อป้องกันการลบเลือนหรือสึกหรอของอักษรบนผิวศิลาจารึก ศิลาจารึกวัดพระยืน เมื่อแรกพบ ณ วัดพระยืน หม่อมเจ้า ทรงวุฒิกภาพ ดิศกุล ได้ทรงทำสำเนาจารึกและส่งถวายสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม 2457 ทำการอ่านจารึกครั้งแรกโดยเจ้าหน้าที่ผู้อ่านจารึก แผนกหนังสือตัวเขียนและจารึก กองหอสมุดแห่งชาติ คือ นายจำ ทองคำวรรณ กับ นายประสาร บุญประคอง เดินทางไปที่จังหวัดลำพูน ทำการอัดสำเนาจารึก เมื่อวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2500 จารึกวัดพระยืนจารึกบนแผ่นหินดินดานหรือหินชนวนสีเทารูปใบเสมา มีความกว้าง 55 เซนติเมตร สูง 90 เซนติเมตร หน้า 10.5 เซนติเมตร จารึกด้วยอักษรไทยสุโขทัย ภาษาบาลีและภาษาไทย มีทั้งหมด 2 ด้าน จำนวน 81 บรรทัด ด้านที่ 1 มี 40 บรรทัด ด้านที่ 2 มี 41 บรรทัด

เนื้อหาในจารึกตอนต้นเป็นการบูชาพระพุทธเจ้า ส่วนถัดมากล่าวถึงการที่พญากือนาอาราธนาพระสุมนเถระจากสุโขทัยเพื่อมาเผยแพร่พระพุทธศาสนาในพุทธศักราช 1913 รวมถึงการบูรณะปฏิสังขรณ์เสนาสนะต่างๆภายในวัดพระยืน จากการประมวลรูปแบบอักษรและเนื้อหาในจารึกแล้วพบว่า ศิลาจารึกหลักนี้มีความสำคัญเนื่องจากเป็นศิลาจารึกเพียงหลักเดียวที่แสดงให้เห็นถึงการเผยแพร่อิทธิพลของอักษรสุโขทัยเข้ามายังอาณาจักรล้านนา³⁵⁸ เป็นศิลาจารึกเพียงหลักเดียวที่เมื่อค้นพบแล้ว ยังเก็บรักษาศิลาจารึกของจริงไว้ในแหล่งที่พบครั้งแรก เป็นวัตถุพยานที่แสดงให้เห็น

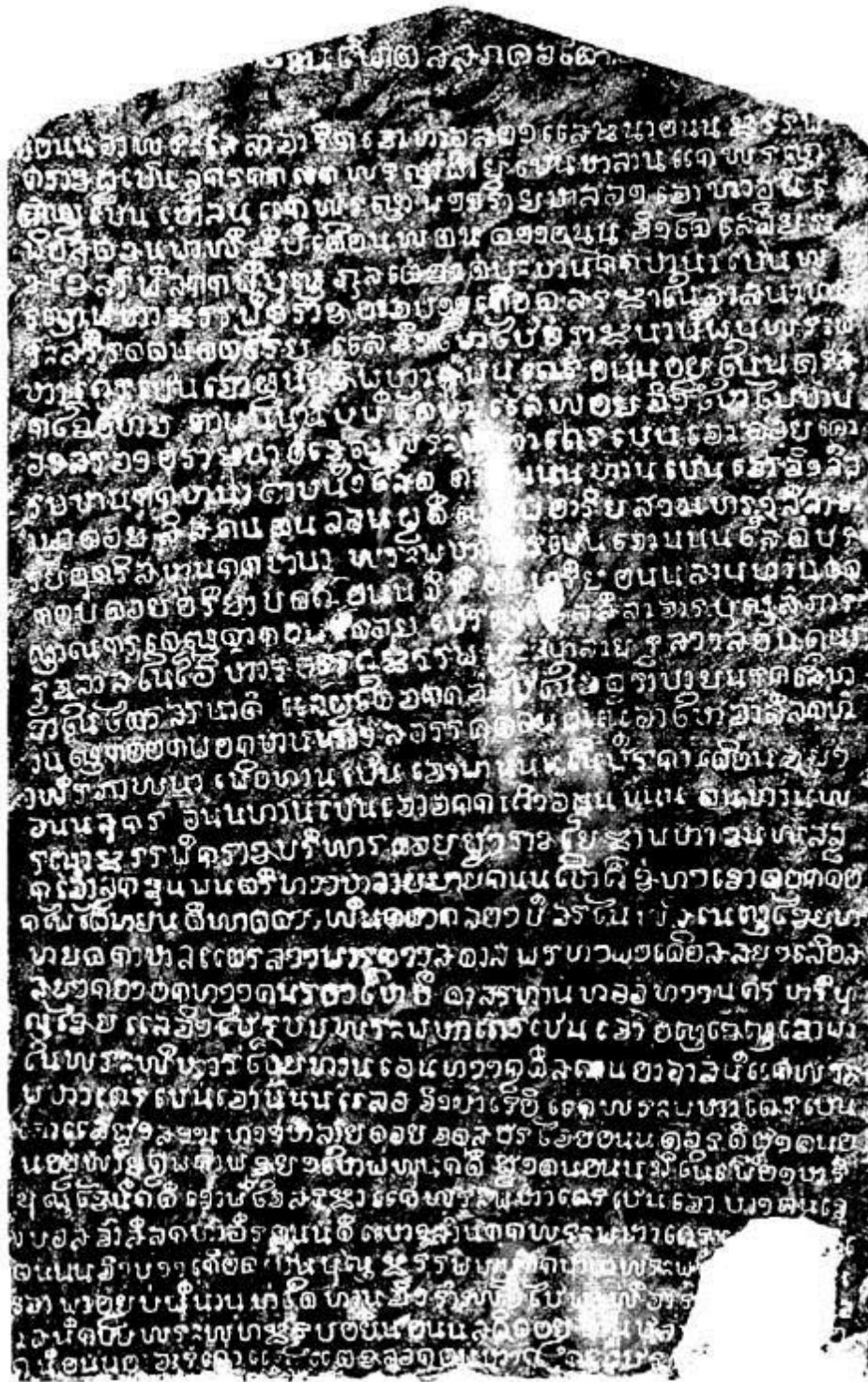
³⁵⁷ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),205

³⁵⁸ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, **ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย: จารึกวัดพระยืน**, เข้าถึงเมื่อ 17 มีนาคม 2563, เข้าถึงได้จาก <https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/detail/188>

เห็นว่ารัฐล้านนาและรัฐสุโขทัยในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 20 นั้นมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน พระมหากษัตริย์ผู้ครองนครทรงเป็นพุทธมามกะและเป็นผู้เลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนานิกาย ลัทธิวาทนิกเช่นเดียวกัน จึงมีการส่งพระสมณทูตจากอาณาจักรสุโขทัยเพื่อมาเผยแผ่พระศาสนา นอกเหนือจากคติความเชื่อเรื่องการบูชาพระธาตุและวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์แล้วนั้นยังมีการนำเอา อิทธิพลของพุทธศิลป์สุโขทัยและตัวอักษรไทยขึ้นมาในการนี้ด้วย ดังจะเห็นได้จากตัวอักษรใน จารึกวัดพระยืน ตัวอักษรที่จารึกบนแผ่นทองคูนบนองค์พระธาตุหริภุญไชยและพระพุทธรูป ลีลาที่คูนบนบนแผ่นทองหุ้มองค์ระฆังพระธาตุเจ้าหริภุญไชยในปัจจุบัน

ภาพประกอบที่ 34 ศาลาจัดแสดงศิลาจารึกวัดพระยืน

ภาพประกอบที่ 35 แสดงภาพสำเนาของศิลาจารึกวัดพระยืน

เส้นทางการชมที่แนะนำ

ภาพประกอบที่ 36 ภาพแสดงเส้นทางการเดินชมศิลปกรรมภายในบริเวณวัดพระยืน

จากบริเวณลานจอดรถด้านทิศตะวันออกของวัดให้เดินตามทางเดินผ่านวิหารหลวงมาจะพบกับเจดีย์ประธานวัดพระยืน สามารถเดินชมรอบๆ ได้ ด้านทิศตะวันตกขององค์เจดีย์วัดพระยืนมีร่องรอยจากการขุดแต่งโดยกรมศิลปากรแสดงให้เห็นถึงส่วนฐานรากของอาคาร ทางด้านทิศเหนือของเจดีย์วัดพระยืนจะมีศาลาขนาดเล็ก มีประตูปิดเปิดได้ จัดแสดงศิลาจารึกวัดพระยืนไว้ด้านใน

เส้นทางการชมที่แนะนำนี้จะช่วยให้นักท่องเที่ยวสามารถลดเวลาในการเดินทางไปยังแต่ละจุดที่ต้องชม สามารถชมงานศิลปกรรมได้อย่างครบถ้วนไปพร้อมกับการรับข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการท่องเที่ยวในแหล่งโบราณสถาน พร้อมทั้งสามารถทำความเข้าใจในบริบททางประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมผ่านทางงานศิลปกรรมได้

4. กู้อ้าง กู่ม้า

คะแนนการประเมินคุณค่าโบราณสถาน

ระดับคะแนน	น้อย	ปานกลาง	มาก
เกณฑ์			
จำนวนสถาปัตยกรรม		★	

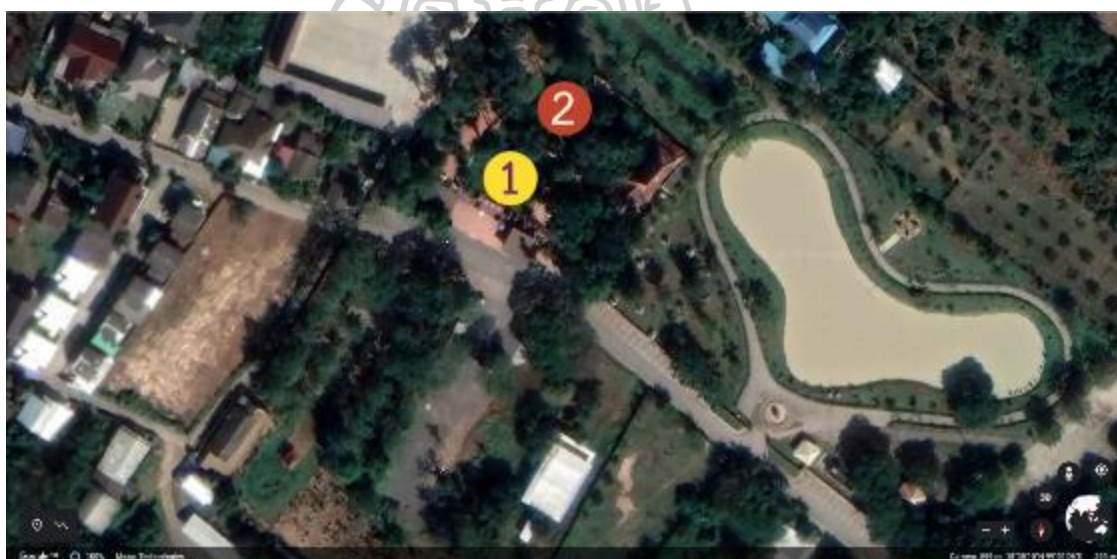
ความหลากหลายของอายุสมัย		★	
ความสมบูรณ์ของสถาปัตยกรรม		★	
จำนวนครั้งของการบูรณะซ่อมแซม	★		
ความสมบูรณ์ของสิ่งที่ใช้กำหนดอายุ/ บ่งบอกอิทธิพลทางศิลปะ		★	

ผลการประเมินคุณค่า

แหล่งโบราณสถานที่มีคุณค่าในด้านการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะ

สิ่งสำคัญที่ต้องชม

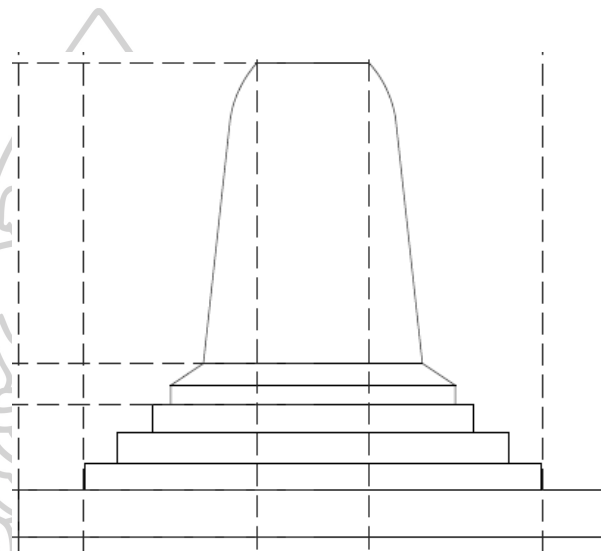
ภาพประกอบที่ 37 ภาพแสดงตำแหน่งที่ตั้งของสถาปัตยกรรมสำคัญภายในบริเวณคูช้าง คูม้า ดังนี้ 1. คูช้าง 2. คูม้า

4.1 เจดีย์คูช้าง

เจดีย์ทรงกระบอก หรือทรงลอมฟาง ที่พบเพียงองค์เดียวในประเทศไทย

เจดีย์คูช้างเป็นเจดีย์ที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมอันโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ จนอาจเรียกว่าเป็นเจดีย์เพียงองค์เดียวในประเทศไทยที่สร้างขึ้นในรูปแบบนี้ จากงานวิจัยพบว่าเจดีย์รูปแบบนี้อาจสอดคล้องกับเจดีย์ศิลปะขอม สมัยอาณาจักรศรีเกษตรในประเทศพม่าที่มีอายุในราวพุทธศตวรรษที่ 13-14 อันเป็นช่วงเวลาร่วมสมัยกับวัฒนธรรมทวารวดีและหริภุญไชย

รูปแบบปัจจุบันของกู่ช้างเป็นเจดีย์ทรงกระบอกในผังกลมตั้งอยู่บนฐานเชิงในผังกลม 4 ชั้น ถัดขึ้นไปเป็นองค์ระฆังทรงกระบอกที่ส่วนยอดสอบเข้าหากันเล็กน้อยหรือบางครั้งเรียกว่า ทรงกลมฟาง เหนือองค์ระฆังนั้นหักหายไปเหลือเพียงส่วนแกนสำหรับโครงสร้างส่วนยอดเจดีย์ เจดีย์องค์นี้มีการบูรณะในพุทธศักราช 2525 โดยกรมศิลปากร โดยเป็นการบูรณะตามเค้าโครงเดิม เจดีย์กู่ช้างนี้สามารถกำหนดอายุจากรูปแบบเจดีย์ได้ว่าควรมีอายุสมัยในราวพุทธศตวรรษที่ 18³⁵⁹ เมื่อครั้งที่ชาวนครศรีธรรมราชอพยพหนีโรคห่าไปยังเมืองสุพรรณบุรี เมื่อโรคสงบลงจึงได้เดินทางกลับภูมิลำเนาพร้อมทั้งได้นำเอารูปแบบของเจดีย์แบบนี้กลับมายังนครศรีธรรมราชด้วย

ภาพประกอบที่ 38 แสดงภาพถ่ายปัจจุบันของกู่ช้างและภาพลายเส้น

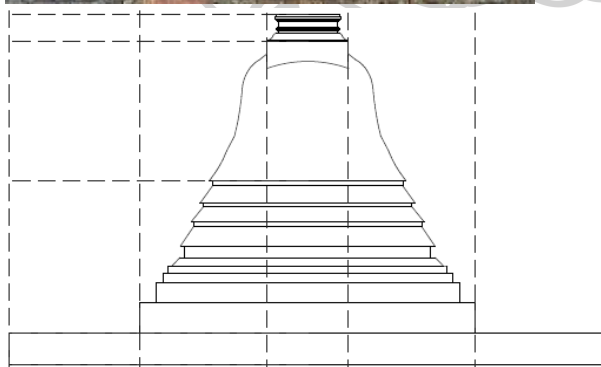
4.2 เจดีย์กู่ม้า

เจดีย์ทรงระฆังแบบสุโขทัยในดินแดนล้านนา

เจดีย์กู่ม้าเป็นเจดีย์ที่ตั้งอยู่ในบริเวณของโบราณสถานกู่ช้าง กู่ม้า โดยตั้งอยู่ด้านทิศเหนือของเจดีย์กู่ช้าง เจดีย์กู่ม้านี้มีลักษณะพิเศษที่ไม่พบในโบราณสถานแห่งอื่นในจังหวัดลำพูนเลย กล่าวคือเป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบสุโขทัยที่มีรูปแบบเจดีย์เป็นแบบแผนเดียวกันกับเจดีย์ทรงระฆังแบบสุโขทัยที่พบอย่างแพร่หลายในบริเวณเมืองสุโขทัยและเมืองบริวาร

³⁵⁹ สายันต์ ไพรชาญจิตรและคณะ, เจดีย์กู่ช้างและเจดีย์กู่ม้า ต. ในเมือง อ.เมือง จ.ลำพูน รายงานการขุดแต่ง-บูรณะ และการศึกษาเปรียบเทียบ, หน่วยศิลปากรที่ 4 เชียงใหม่, กรมศิลปากร, 2525, 14-16 อ้างถึงใน ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐาน โบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ., 2552), 39-40

รูปแบบในปัจจุบันพบว่าองค์เจดีย์กุ่ม้ำตั้งอยู่บนฐานเชิงในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส 1 ฐานรองรับชั้นเชิงในผังกลม 3 ชั้น ถัดขึ้นมาเป็นส่วนรองรับองค์ระฆังที่เป็นชุดบัวกลา 3 ชั้น อันเป็นเอกลักษณ์ของเจดีย์ทรงระฆังแบบสุโขทัย เหนือขึ้นไปมีการทำบัวปากระฆังและองค์ระฆังขนาดใหญ่ ถัดจากองค์ระฆังขึ้นไปเป็นบัลลังก์ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส อันเป็นระเบียบของเจดีย์ทรงระฆังแบบสุโขทัยที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลทางศาสนาและศิลปกรรมของอาณาจักรสุโขทัยที่มีต่อดินแดนแห่งนี้ในช่วงระยะที่มีการก่อสร้างสถาปัตยกรรมนี้ คือ ในราวพุทธศตวรรษที่ 20³⁶⁰ อันอาจสอดคล้องกับช่วงเวลาที่พระสุมนเถระได้มาพำนักและเผยแผ่ศาสนาในนครหริภุญไชยก่อนที่จะเดินทางไปเผยแผ่ศาสนายังเมืองเชียงใหม่ อีกทั้งกุ่ม้ำยังเป็นหลักฐานทางศิลปกรรมที่บ่งบอกว่าในสมัยล้านนานั้นนอกจากมีการกล่าวถึงความสัมพันธ์ของอาณาจักรที่มีการระบุไว้ในจารึก ยังมีการแสดงเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ด้วยการยอมรับให้มีการสร้างงานศิลปกรรมที่มีรูปแบบดั้งเดิมของอาณาจักรอื่นในพื้นที่อีกด้วย

ภาพประกอบที่ 39 แสดงภาพถ่ายกุ่ม้ำในปัจจุบันและภาพลายเส้น

³⁶⁰ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),90-94

เส้นทางการชมที่แนะนำ

ภาพประกอบที่ 40 ภาพแสดงเส้นทางการเดินชมงานศิลปกรรมในบริเวณคูซ้าง คูม้า

โบราณสถานคูซ้าง คูม้า ตั้งอยู่ถัดจากสวนสาธารณะคูซ้าง คูม้า โดยคูซ้างตั้งอยู่ชิดกับแนวถนน ด้านทิศใต้ของคูซ้างมีการจัดสรรพื้นที่สำหรับการกราบไหว้สักการะไว้ รอบๆบริเวณฐานคูซ้างนั้นมีการกั้นบริเวณไว้ด้วยโซ่ ทั้งนี้สามารถเดินชมรอบๆตัวคูซ้างได้ เมื่อชมรอบๆคูซ้างแล้ว จะเห็นคูม้าตั้งอยู่ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ สามารถเดินชมโดยรอบองค์เจดีย์คูม้าได้เช่นกัน

เส้นทางการชมโบราณสถานแนะนำและข้อมูลนำชมโบราณสถานนี้ เป็นข้อมูลที่ผ่านการตรวจสอบความถูกต้องและความเป็นไปได้ในทางวิชาการเรียบร้อยแล้ว จึงเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญในการชมโบราณสถานที่ไม่พบข้อมูลลายลักษณ์อักษรทางประวัติศาสตร์ เนื่องจากผู้ใช้งานข้อมูลจะได้รับข้อมูลที่มีคุณค่าไปพร้อมกับการชมตัวงานศิลปกรรมที่มีอยู่ พร้อมทั้งเปรียบเทียบข้อเท็จจริงเพื่อการเรียนรู้ ทำความเข้าใจถึงรูปแบบการศึกษาที่ถูกต้องและสิ่งที่เป็นปัญหาด้านการท่องเที่ยวในปัจจุบัน

5. คู่มือสิ่งต้อง

คะแนนการประเมินคุณค่าโบราณสถาน

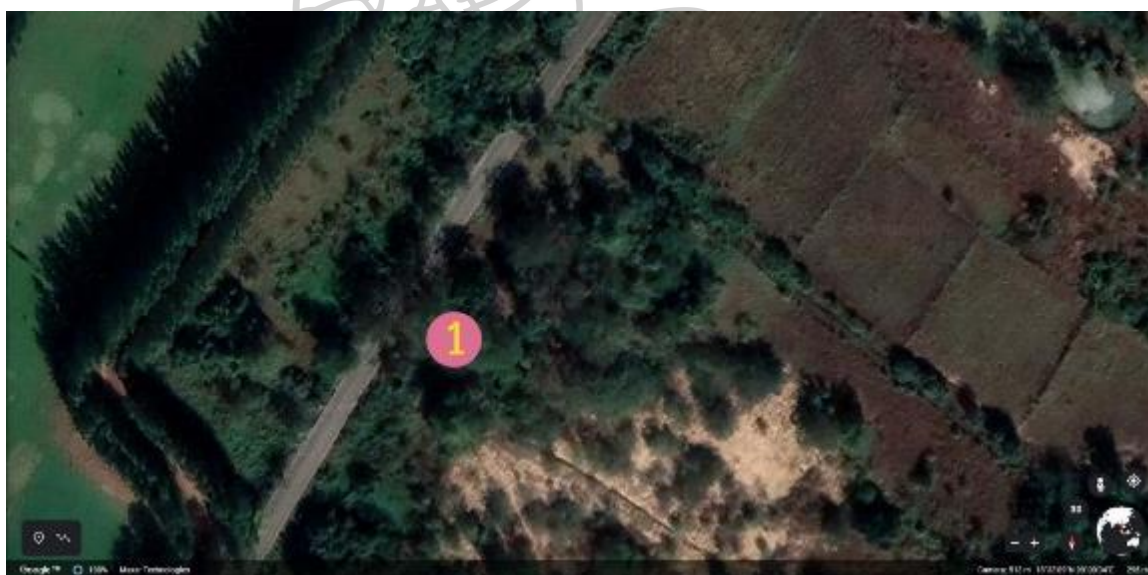
ระดับคะแนน เกณฑ์	น้อย	ปานกลาง	มาก
จำนวนสถาปัตยกรรม	★		
ความหลากหลายของอายุสมัย	★		
ความสมบูรณ์ของสถาปัตยกรรม		★	
จำนวนครั้งของการบูรณะซ่อมแซม	★		
ความสมบูรณ์ของสิ่งที่ใช้กำหนดอายุ/ บ่งบอกอิทธิพลทางศิลปะ		★	

ผลการประเมินคุณค่า

★ ★

แหล่งโบราณสถานที่มีคุณค่าในด้านการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะ

ถึงสำคัญที่ต้องชม

ภาพประกอบที่ 41 ภาพแสดงตำแหน่งสถาปัตยกรรมในบริเวณพื้นที่โบราณสถานกุ้สิงห์ตอง

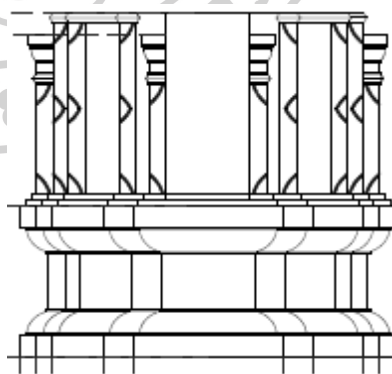
5.1 กุ้สิงห์ตอง

เจดีย์ทรงปราสาทขนาดเล็กที่มีลวดลายปูนปั้นอันงดงาม

คูสิงห์ทองจึงจัดได้ว่าเป็นโบราณสถานสำคัญแห่งหนึ่งในเมืองลำพูนเนื่องจากเป็นโบราณสถานที่มีลวดลายปูนปั้นในยุคต้นของศิลปะล้านนา ช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 ที่ยังติดอยู่กับตัวสถาปัตยกรรมและมีความสมบูรณ์ที่สุดในบรรดาโบราณสถานในเขตเมืองลำพูน

สภาพในปัจจุบันพบว่าคูสิงห์ทองมีรูปแบบศิลปกรรมเป็นแบบเจดีย์ทรงปราสาทอย่างชัดเจน เนื่องจากเหลือเพียงส่วนฐานและส่วนเรือนธาตุที่ประดับตกแต่งด้วยลายกาบบน กาบล่าง และประจายามอกอย่างชัดเจน เมื่อพิจารณาจากรูปแบบสถาปัตยกรรมพบว่าส่วนฐานคูสิงห์ทองนั้นเป็นฐานบัวคว่ำบัวหงายที่มีท้องไม้แคบอาจมีการคาดท้องไม้ด้วยลวดบัวลูกแก้วอกไก่ ลวดลายปูนปั้นประดับสถาปัตยกรรมบริเวณเรือนธาตุด้านทิศตะวันออกและทิศใต้ค่อนข้างสมบูรณ์ ลายกาบบนและกาบล่างมีลวดลายอยู่ในกรอบสามเหลี่ยม ลายประจายามอกนั้นอยู่ในกรอบรูปสี่เหลี่ยม กรอบลายยังเป็นเส้นตรงไม่หยักโค้ง ส่วนลวดลายด้านในกรอบนั้นยังค่อนข้างคูมีปริมาตรแต่ไม่ถึงกับเป็นลายแบบฉลุโปร่งแบบลอยตัว ลวดลายด้านในกรอบเป็นลวดลายแบบธรรมชาติ ได้แก่ ดอกไม้ ใบไม้ ผสมกับลายกระหนก เมื่อศึกษาเปรียบเทียบแล้วพบว่ามียลวดลายคล้ายกับลายประดับเจดีย์วัดป่าสัก เมืองเชียงแสนและเจดีย์วัดอุ้มโฮ จังหวัดเชียงใหม่

ดังนั้นเมื่อนำมาประมวลรวมกันจึงสันนิษฐานได้ว่าคูสิงห์ทองนี้น่าจะสร้างขึ้นในระยะเวลาที่ใกล้เคียงกันกับเจดีย์วัดป่าสัก เมืองเชียงแสนและเจดีย์วัดอุ้มโฮ เมืองเชียงใหม่ ในราวต้นถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 20³⁶¹

ภาพประกอบที่ 42 แสดงภาพถ่ายปัจจุบันของคูสิงห์ทองและภาพลายเส้น

³⁶¹ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),83-87

ภาพประกอบที่ 43 แสดงภาพถ่ายปัจจุบันของลวดลายปูนปั้นประดับกุ้งสิงห์ทองและภาพลายเส้นของลายปูนปั้น
เส้นทางการชมที่แนะนำ

การเดินทางควรใช้รถส่วนตัวเนื่องจากตัวโบราณสถานค่อนข้างห่างจากตัวเมือง
โบราณสถานกุ้งสิงห์ทองตั้งอยู่ริมถนนสายแม่สารบ้านตองอยู่ก่อนถึงสนามกอล์ฟหริภุญไชยกอล์ฟ
คลับ ไม่มีที่จอดรถในบริเวณตัวโบราณสถาน บริเวณโบราณสถานในปัจจุบันค่อนข้างรกร้าง มี
เพียงกุ้งสิงห์ทองตั้งอยู่องค์เดียว สามารถเดินชมได้รอบๆตัวกุ้งสิงห์ทอง

6. วัดชัยชนะ

คะแนนการประเมินคุณค่าโบราณสถาน

ระดับคะแนน	น้อย	ปานกลาง	มาก
เกณฑ์			
จำนวนสถาปัตยกรรม	★		
ความหลากหลายของอายุสมัย	★		
ความสมบูรณ์ของสถาปัตยกรรม		★	
จำนวนครั้งของการบูรณะซ่อมแซม	★		
ความสมบูรณ์ของสิ่งที่ใช้กำหนดอายุ/		★	

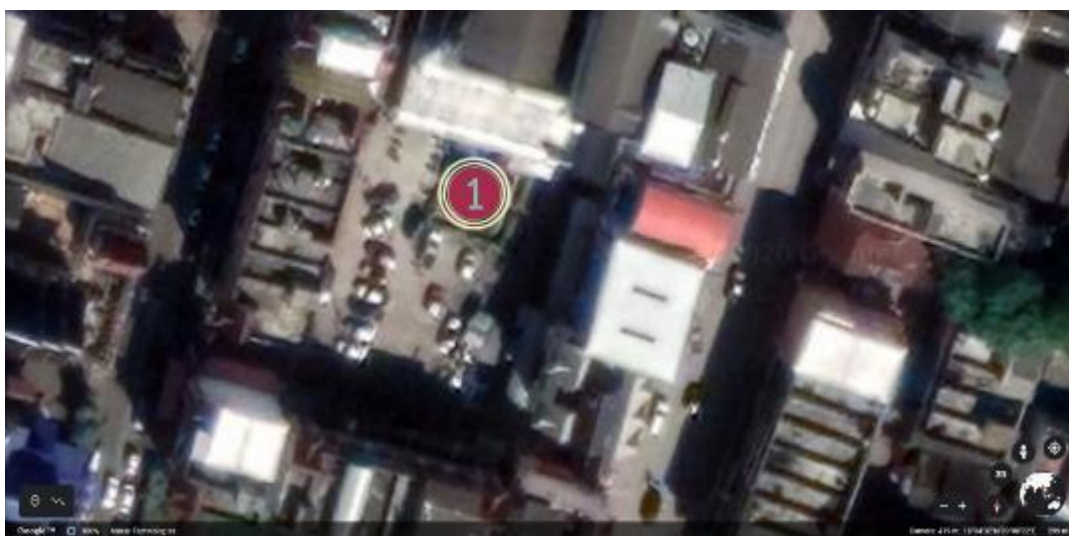
บ่งบอกอิทธิพลทางศิลปะ			
-----------------------	--	--	--

ผลการประเมินคุณค่า

แหล่งโบราณสถานที่มีคุณค่าในด้านการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะ

สิ่งสำคัญที่ต้องชม

ภาพประกอบที่ 44 ภาพแสดงตำแหน่งศิลปกรรมสำคัญในบริเวณวัดชัยชนะ

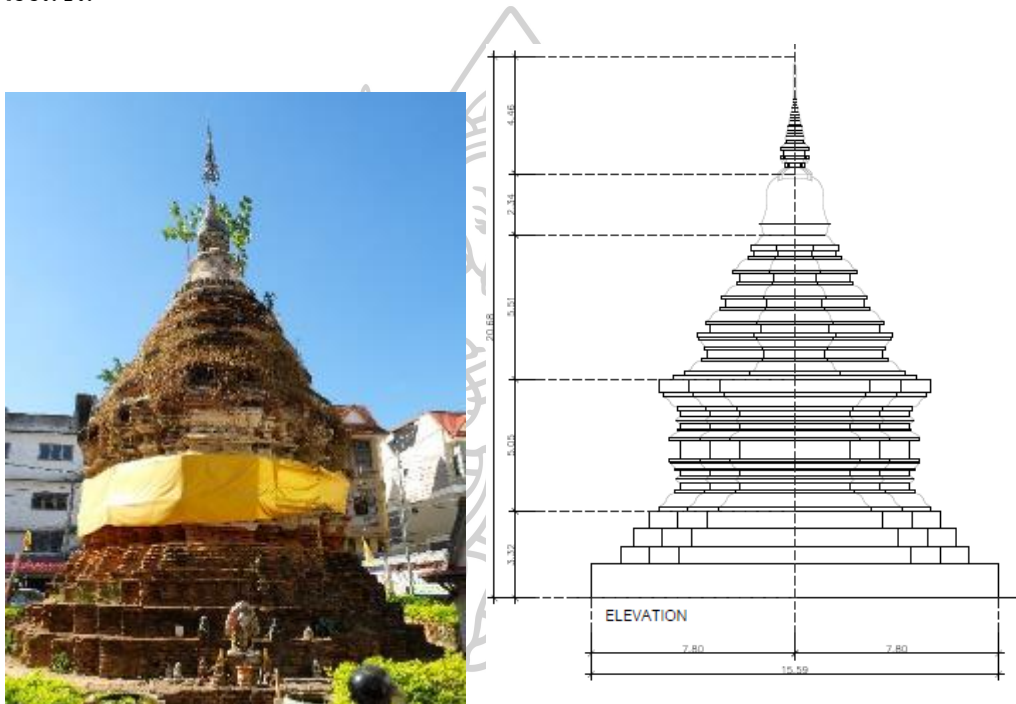
6.1 เจดีย์วัดชัยชนะ

เจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนาในพุทธศตวรรษที่ 21 ในกำแพงเมืองลำพูน

เจดีย์ชัยชนะเป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนา ตั้งอยู่บนฐานเขียงในผังยกเก็จ 3 ฐาน ถัดจากฐานเขียงเป็นชุกฐานบัว 2 ฐานซ้อนกัน ในผังยกเก็จที่คาดท้องไม้ด้วยลวดบัวลูกแก้วอกไก่ รองรับชั้นบัวคว่ำบัวหงายที่ไม่มีการคาดลวดบัวบริเวณท้องไม้ 1 ชั้น ส่วนรองรับองค์ระฆังของเจดีย์องค์นี้เป็นแบบบัวกลาในผังแปดเหลี่ยมซ้อนลดหลั่นกัน 3 ชั้น จากนั้นจึงเป็นบัวปากระฆังและองค์ระฆังในผังกลม เหนือองค์ระฆังมีการทำบัลลังก์ในผังยกเก็จคาดท้องไม้ด้วยลวดบัวลูกแก้วอกไก่ 1 เส้น ถัดขึ้นไปเป็นส่วนของก้านฉัตร ฉัตรคอน้ำ ป้อง ไฉนและปลียอด

เมื่อเปรียบเทียบลักษณะของเจดีย์ชัชชนะกับวิวัฒนาการด้านรูปแบบของเจดีย์ศิลปะล้านนา แล้วพบว่าสามารถเทียบเคียงได้กับเจดีย์วัดพระธาตุคอกยสุเทพและวัดไชยเศรษฐาที่สร้างขึ้นในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 21 ดังนั้นเจดีย์วัดชัชชนะนี้น่าจะมีอายุการสร้างอยู่ในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 21³⁶²

เจดีย์ชัชชนะจึงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นตัวอย่างของเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนาในยุคพุทธศตวรรษที่ 21 เพียงองค์เดียวที่ตั้งอยู่ภายในกำแพงเมืองลำพูนให้ผู้นักท่องเที่ยวและผู้สนใจได้เยี่ยมชม

ภาพประกอบที่ 45 แสดงภาพเจดีย์วัดชัชชนะในปัจจุบันและภาพลายเส้น³⁶³

เส้นทางการชมที่แนะนำ

³⁶² ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),120

³⁶³ ปรับปรุงจากภาพลายเส้น ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),119

เริ่มจากบริเวณลานจอดรถของห้างแอมฟ้าพลาซ่าซึ่งอยู่บริเวณด้านทิศใต้ขององค์เจดีย์ สามารถเดินชมรอบๆองค์เจดีย์ได้ในระยะประชิดจากบริเวณลานประทักษิณรอบๆฐานเจดีย์ หากต้องการชมองค์ประกอบของเจดีย์แบบชัดเจน สามารถชมได้จากทิศตะวันออก ทิศใต้และทิศตะวันตก ส่วนด้านทิศเหนือนั้นจะติดกับส่วนของหลังคาร้านค้า ทำให้ชมได้ไม่สะดวก

ลื่อนำชมโบราณสถานที่ยังจัดทำขึ้นนี้จะสามารถช่วยให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษารูปแบบเจดีย์ จากภาพถ่ายเส้นร่วมกับสภาพของโบราณสถานจริง ทำให้สามารถศึกษาองค์ประกอบของเจดีย์ได้อย่างละเอียด เพื่อให้เข้าใจในรูปแบบศิลปกรรมได้ดีขึ้น

7. วัดต้นแก้ว

คะแนนการประเมินคุณค่าโบราณสถาน

ระดับคะแนน	น้อย	ปานกลาง	มาก
เกณฑ์			
จำนวนสถาปัตยกรรม	★		
ความหลากหลายของอายุสมัย	★		
ความสมบูรณ์ของสถาปัตยกรรม		★	
จำนวนครั้งของการบูรณะซ่อมแซม	★		
ความสมบูรณ์ของสิ่งที่ใช้กำหนดอายุ/ บ่งบอกอิทธิพลทางศิลปะ		★	

ผลการประเมินคุณค่า

แหล่งโบราณสถานที่มีคุณค่าอย่างมากในด้านการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะ

สิ่งสำคัญที่ต้องชม

ภาพประกอบที่ 46 ภาพแสดงตำแหน่งศิลปกรรมสำคัญในบริเวณวัดคันแก้ว

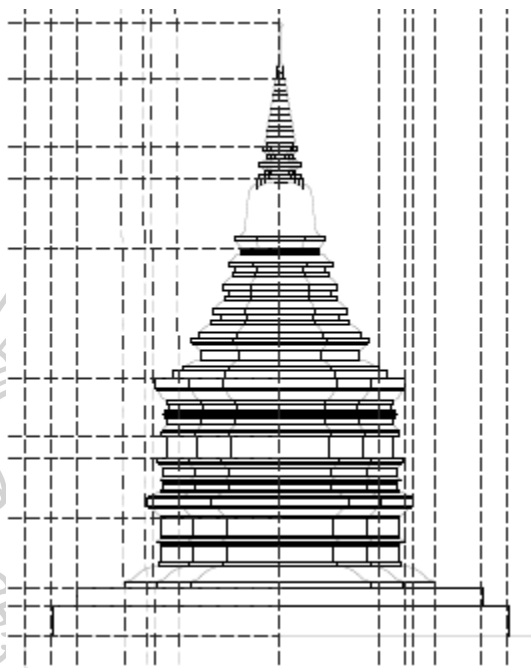
7.1 เจดีย์ต้นก้อ

เจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนา ยุคพุทธศตวรรษที่ 21 ที่ปรับปรุงองค์ประกอบของเจดีย์ให้เข้ากับสภาพภูมิประเทศ

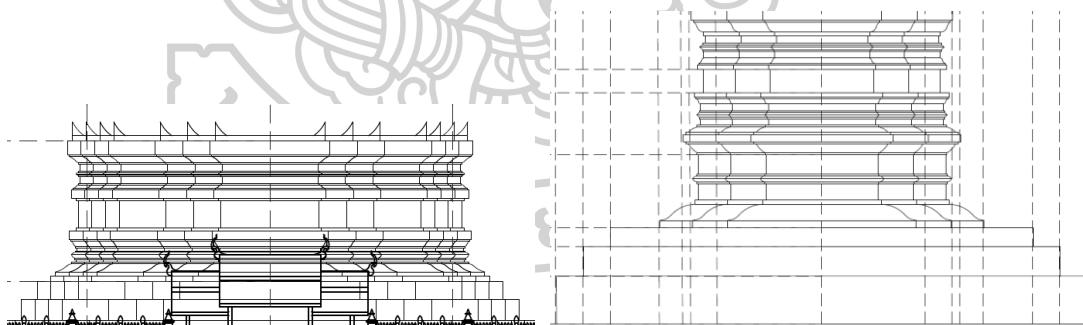
เจดีย์ต้นก้อปัจจุบันตั้งอยู่ในบริเวณวัดคันแก้ว แต่ถูกปล่อยให้ทิ้งร้างอยู่บริเวณริมกำแพงวัดด้านทิศตะวันตก จึงยังคงมีรูปแบบศิลปกรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนา ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 ไว้อย่างชัดเจน สังเกตได้จากชุกฐานบัวคว่ำบัวหงายสองฐานซ้อนกัน ทำให้สัดส่วนของชุกฐานองค์เจดีย์สูงมากเมื่อเทียบกับส่วนรองรับองค์ระฆังและองค์ระฆังของเจดีย์ อีกทั้งส่วนรองรับองค์ระฆังนั้นยังเป็นตัวช่วยกำหนดอายุของเจดีย์ต้นก้อได้ โดยส่วนรองรับองค์ระฆังที่พบนั้นเป็นชุกฐานบัวกลา 3 ชั้นในผังแปดเหลี่ยม ที่มีการทำฐานบัวคว่ำบัวหงายที่ไม่มีเส้นลวดคาดท้องไม้ 1 ฐานรองรับคล้ายกับเจดีย์วัดชัยชนะ แต่ส่วนที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งก็คือการทำฐานบัวเพิ่มขึ้นมาอีกชุดหนึ่งเหนือฐานเขียงนั้น พบเฉพาะในเจดีย์กลุ่มที่พบในบริเวณที่ลุ่มน้ำท่วมถึงทั้งที่เวียงท่ากาน เวียงกุมกาม เวียงเชียงแสนน้อย และเจดีย์องค์นี้ ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นชุกฐานที่เพิ่มขึ้นมาเพื่อให้สอดคล้องกับภูมิประเทศ เจดีย์ต้นก้อนี้จึงสามารถกำหนดอายุได้ว่าสร้างขึ้นในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 21³⁶⁴

³⁶⁴ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),121-123

เจดีย์ต้นก้อจึงเป็นโบราณสถานที่มีความสำคัญในฐานะที่เป็นตัวอย่างของเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนา ช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 ที่ถูกปรับปรุงองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมเพื่อให้สอดคล้องกับการใช้งานและภูมิประเทศที่โบราณสถานนี้ตั้งอยู่

ภาพประกอบที่ 47 แสดงภาพเจดีย์ต้นก้อในปัจจุบันและภาพลายเส้น

ภาพประกอบที่ 48 แสดงภาพลายเส้นเปรียบเทียบส่วนฐานระหว่างฐานบัวลูกแก้วออกไก่ในผังยกเก็จซ้อนกัน 2 ฐานขององค์พระธาตุหริภุญไชย(ซ้าย) กับ ฐานบัวลูกแก้วออกไก่ในผังยกเก็จของเจดีย์ต้นก้อที่มีฐานบัวลูกแก้วออกไก่ในผังยกเก็จเพิ่มขึ้นมาอีกชั้นหนึ่ง(ขวา)

เส้นทางชมที่แนะนำ

เดินเข้าเขตวัดต้นแก้วจากประตูด้านทิศใต้ จากนั้นเดินเลียบริมระหว่างอาคารห้องสมุดปริคาเวทศักดิ์และพิพิธภัณฑฯผ้าโบราณ มุ่งหน้าไปยังกำแพงวัดด้านทิศตะวันตกจะมองเห็นองค์เจดีย์ต้น

คือ ตัวองค์เจดีย์นี้สามารถเดินชมได้รอบๆ ยกเว้นด้านทิศตะวันตกที่อยู่ชิดกับกำแพงวัดนั้น ไม่สามารถเดินเข้าไปชมได้ จะต้องเดินตามถนนเลียบบกำแพงวัดด้านทิศตะวันตกมาจึงจะชมด้านนี้ได้

เส้นทางการชมที่แนะนำนี้เป็นการชี้จุดของเจดีย์ในบริเวณวัดต้นก้อ ที่ถูกบดบังด้วยกลุ่มอาคารและรั้ววัด ทำให้นักท่องเที่ยวที่ไม่เคยมาอาจจะหาตัวเจดีย์ต้นก้อไม่เจอและไม่สามารถชมงานศิลปกรรมได้ เมื่อนักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงบริเวณองค์เจดีย์ได้แล้วจะสามารถชมรอบๆ องค์เจดีย์ต้นก้อได้อย่างชัดเจน ทั้งนี้จากสื่อนำเสนอข้อมูลที่จัดเตรียมไว้ ผู้ใช้งานสามารถดูภาพถ่ายเส้นและเปรียบเทียบรายละเอียดกับสภาพงานศิลปกรรมในปัจจุบันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งส่วนประกอบของสถาปัตยกรรมที่ไม่สามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจนเนื่องจากมีวัชพืชปกคลุมอยู่ เช่น บริเวณส่วนรองรับองค์ระฆังที่ยังเป็นส่วนสำคัญสำหรับใช้ในการศึกษาพัฒนาการของเจดีย์และกำหนดอายุขององค์เจดีย์

8. กู๋ไก่อ่

คะแนนการประเมินคุณค่าโบราณสถาน

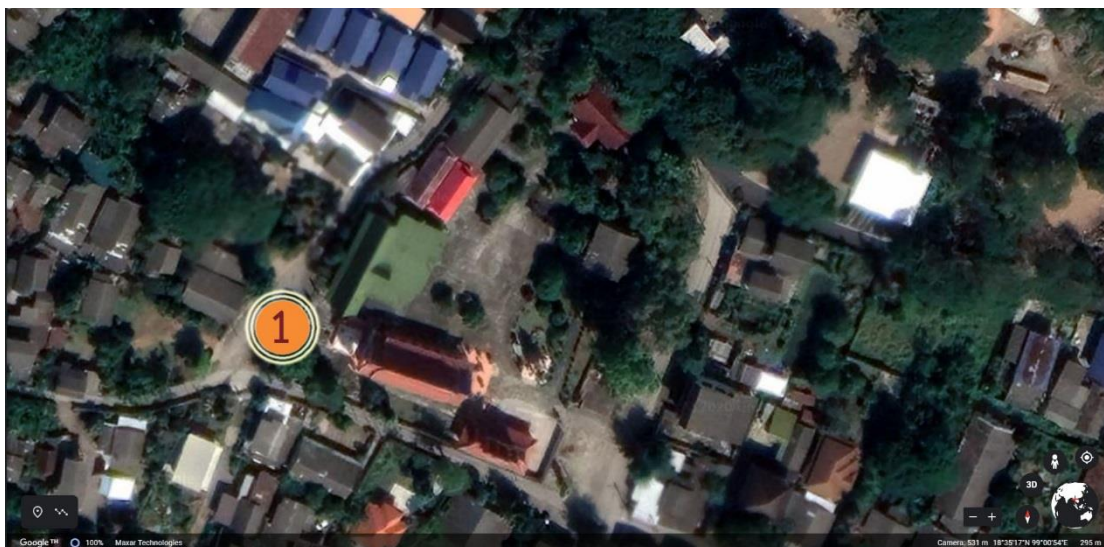
ระดับคะแนน	น้อย	ปานกลาง	มาก
เกณฑ์			
จำนวนสถาปัตยกรรม	★		
ความหลากหลายของอายุสมัย	★		
ความสมบูรณ์ของสถาปัตยกรรม		★	
จำนวนครั้งของการบูรณะซ่อมแซม	★		
ความสมบูรณ์ของสิ่งที่ใช้กำหนดอายุ/ บ่งบอกอิทธิพลทางศิลปะ		★	

ผลการประเมินคุณค่า

แหล่งโบราณสถานที่มีคุณค่าในด้านการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะ

สิ่งสำคัญที่ต้องชม

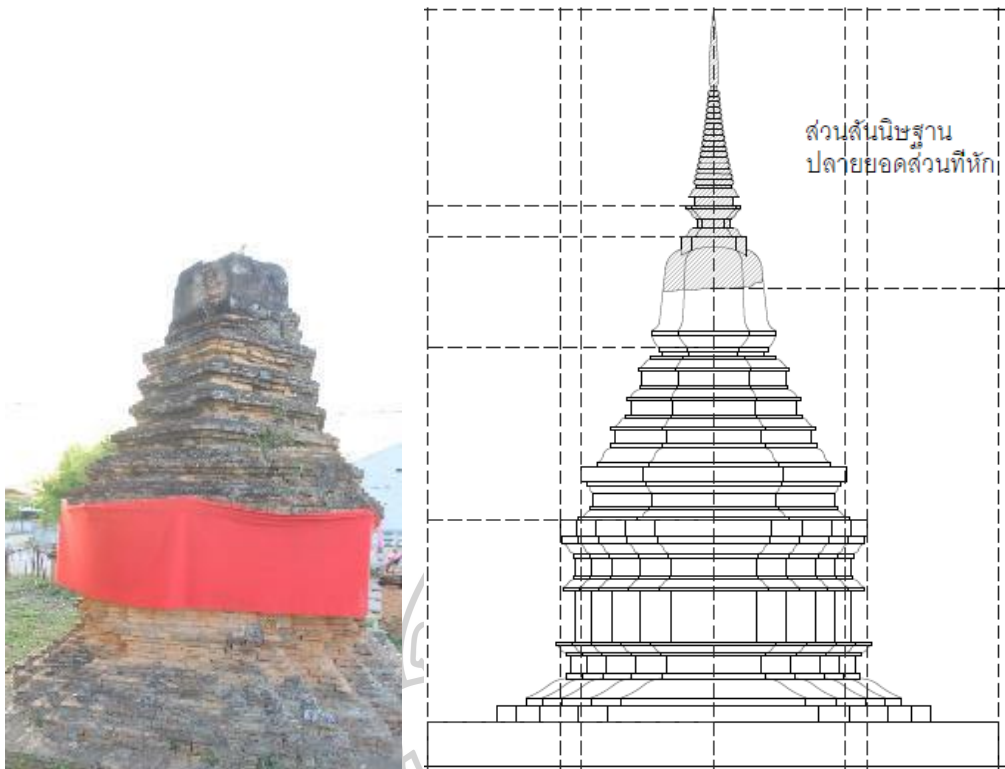
ภาพประกอบที่ 49 แสดงที่ตั้งของกุ้ไก่ ด้านนอกกำแพงวัดไก่แก้ว

8.1 กุ้ไก่

เจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนา ยุคพุทธศตวรรษที่ 21 ขนาดเล็ก

กุ้ไก่เป็นเจดีย์ขนาดเล็กตั้งอยู่ด้านนอกกำแพงวัดไก่แก้วบริเวณมุมทิศตะวันตกเฉียงใต้ อยู่ระหว่างกำแพงวัดและถนนในหมู่บ้าน จากรูปแบบสถาปัตยกรรมของกุ้ไก่จะสังเกตได้ว่าเป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนายุคหลัง ราวพุทธศตวรรษที่ 21 โดยมีรูปแบบในปัจจุบันดังนี้ องค์เจดีย์ตั้งอยู่บนฐานเชิงในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส 1 ฐาน รองรับฐานบัวคว่ำบัวหงายในผังยกเก็จที่คาดท้องไม้ด้วยลวดบัวลูกแก้วอกไก่ 2 เส้นถัดขึ้นไปเป็นชั้นบัวคว่ำบัวหงาย 1 ชั้นไม่มีการประดับลูกแก้วที่ท้องไม้เหนือขึ้นไปเป็นส่วนรองรับองค์ระฆังที่เป็นบัวกลาในผังแปดเหลี่ยมซ้อนกัน 3 ชั้น บัวปากระฆังองค์ระฆังในผังแปดเหลี่ยมตามลำดับ โดยรูปแบบนี้เทียบเคียงได้กับเจดีย์วัดไชยเชษฐา วัดนางเหลียว จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งสร้างในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 ดังนั้นจึงน่าจะมียุบรวมสมัยกันในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 21³⁶⁵

³⁶⁵ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์”, (ม.ป.ท.:ม.ป.พ.,2552),123-124

ภาพประกอบที่ 50 แสดงภาพถ่ายปัจจุบันของคู่มือและภาพลายเส้น

เส้นทางการชมที่แนะนำ

หากเดินทางมาด้วยรถส่วนตัวสามารถนำรถไปจอดได้ในบริเวณหน้าวัดไก่อ่แก้ว จากนั้นเดินออกประตูวัดด้านทิศตะวันออก เลียบตามแนวกำแพงวัดมาทางทิศตะวันตกจนสุดมุมกำแพงวัด จะพบกับเจดีย์คู่อี่แก้ว จากนั้นสามารถเดินชมรอบๆ องค์เจดีย์ได้

เส้นทางการชมที่แนะนำนี้มีประโยชน์กับนักท่องเที่ยวมาก เนื่องจากตัวโบราณสถานนั้นเป็นเจดีย์ขนาดเล็กตั้งอยู่นอกเขตกำแพงวัดไก่อ่แก้ว หากเข้าชมในบริเวณวัดไก่อ่แก้วนั้น อาจจะไม่สามารถเจอคู่อี่แก้วได้

รูปแบบการนำเสนอข้อมูลวิชาการทางประวัติศาสตร์ศิลปะที่แนะนำ การนำเสนอข้อมูลวิชาการทางประวัติศาสตร์ศิลปะสำหรับการท่องเที่ยวนั้นสามารถทำได้หลายช่องทางโดยสามารถแบ่งตามประเภทของสื่อนำเสนอข้อมูลได้ดังนี้

1. สื่อนำเสนอข้อมูลที่จับต้องได้

สื่อนำเสนอข้อมูลที่จับต้องได้นั้นมักพบว่ามิให้บริการในโบราณสถานส่วนใหญ่ มีข้อดีคือผู้ใช้งานสามารถรับสื่อได้โดยตรง ไม่ต้องอาศัยอุปกรณ์อื่นใดในการเข้าถึงข้อมูล สามารถรับข้อมูลได้ในแหล่งอื่นที่ยังสามารถชมตัวอย่างที่เป็นตัวสถาปัตยกรรมหรือวัตถุของจริงได้ในขณะเดียวกัน แต่มีข้อเสียคือสามารถแสดงข้อมูลได้อย่างจำกัด ไม่สามารถแสดงลูกเล่นอื่นเพื่อเน้นความสำคัญของข้อมูลได้ สามารถเข้าถึงได้อย่างจำกัดเมื่อมีผู้ใช้งานจำนวนมาก อีกทั้งหากต้องการเสนอข้อมูลจำนวนมากจะต้องใช้พื้นที่เพิ่มขึ้น ทำให้ต้องขยายขนาดของสื่อให้ใหญ่ขึ้นทำให้ไม่สะดวกในการพกพาหรือเกิดการบดบังตัวสถาปัตยกรรม หากมีการทำเป็นสื่อถาวรที่ติดตั้งในแหล่ง

ทั้งนี้สื่อนำเสนอข้อมูลแบบจับต้องได้ที่มีความเหมาะสมในการเสนอข้อมูลทางประวัติศาสตร์ศิลปะของโบราณสถานที่ได้จากการศึกษานี้จัดทำเป็น 2 รูปแบบ ดังนี้

1.1 แผ่นพับ

แผ่นพับเป็นสิ่งพิมพ์ขนาดเล็กที่สามารถแจกจ่ายและพกพาได้ง่าย สามารถให้ข้อมูลได้ทั้งที่เป็นตัวหนังสือและรูปภาพ แต่การให้ข้อมูลนั้นสามารถให้ข้อมูลได้เฉพาะผู้อ่านแผ่นพับเพียงคนเดียวต่อการใช้งานแต่ละครั้ง หากข้อมูลของโบราณสถานมีจำนวนมากอาจจะต้องทำเป็นรูปแบบหนังสือนำชมโบราณสถานที่มีจำนวนหน้ากระดาษมากขึ้นแต่ไม่ควรมีขนาดใหญ่และหนาจนเกินไป เนื่องจากจะทำให้ไม่สะดวกในการพกพา แจกจ่ายและจัดทำ เพราะจะทำให้ต้นทุนในการจัดทำสื่อชนิดนี้มากจนเกินไป หากต้นทุนในการจัดทำสื่อชนิดนี้มากจนเกินไปจนไม่สามารถที่จะให้บริการโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายได้แล้วนั้น จำนวนผู้เข้าถึงข้อมูลโบราณสถานจะถูกจำกัดหากต้องมีการจ่ายเงินเพื่อเข้าถึงข้อมูล

ข้อดี

- ขนาดกะทัดรัด พกพาสะดวก
- รับข้อมูลได้โดยตรง
- สามารถรับข้อมูลไปพร้อมกับการชมตัวโบราณสถานจริงได้
- ต้นทุนของสื่อต่อชิ้นมีราคาถูก

ข้อเสีย

- มีต้นทุนในการจัดทำสื่อเพิ่มมากขึ้นตามขนาดของข้อมูล ประเภทเนื้อหา จำนวนของสื่อหรือผู้รับสื่อ
- แสดงข้อมูลได้แค่ตัวอักษรและภาพ
- ก่อให้เกิดของเสีย หากผู้ใช้งานไม่สนใจอย่างแท้จริง
- หากต้นทุนต่อชิ้นสูงเกินไปจนไม่สามารถให้บริการแบบไม่มีค่าใช้จ่ายไม่ได้ จะทำให้ผู้รับสื่อมีความตั้งใจในการเข้าถึงน้อยลง

1.2 ป้ายแสดงข้อมูลตามจุดต่างๆภายในโบราณสถาน

ป้ายแสดงข้อมูลนั้นสามารถจัดทำได้ทั้งแบบป้ายแสดงข้อมูลแบบถาวรและไม่ถาวร ป้ายข้อมูลแบบถาวรนั้นจะมีต้นทุนในการจัดทำที่สูงกว่าเพราะต้องคำนึงถึงอายุการใช้งานและติดตั้งกลางแจ้ง เพื่อให้สอดคล้องกับตัวโบราณสถานซึ่งส่วนมากจะอยู่กลางแจ้ง ส่วนมากมักจะเป็นป้ายที่ให้ข้อมูลเป็นตัวอักษรเนื่องจากหากมีการแสดงรูปภาพด้วยแล้ว จะต้องมีการบำรุงรักษาป้ายอย่างสม่ำเสมอไม่ให้ภาพที่แสดงนั้นลบเลือน ส่วนป้ายให้ข้อมูลแบบไม่ถาวรนั้นอาจจะติดตั้งในร่มเพื่อรักษาสภาพของป้ายให้ดี ตัวแผ่นป้ายนั้นสามารถแสดงข้อมูลได้ทั้งภาพและตัวอักษร เมื่อมีการค้นพบข้อมูลใหม่ สามารถปรับปรุงข้อมูลให้ทันสมัยได้ง่าย แต่ทั้งนี้ป้ายแสดงข้อมูลนั้นหากต้องการแสดงข้อมูลจำนวนมากทั้งภาพและตัวอักษรจำเป็นจะต้องใช้พื้นที่มาก จนทำให้ป้ายต้องมีขนาดใหญ่และกลายเป็นข้อจำกัดในเรื่องการหาสถานที่ในการติดตั้งป้ายอีกทั้งยังต้องคำนึงถึงสถานที่ที่ผู้ใช้งานป้ายจะสามารถเข้าถึงได้อย่างสะดวก ข้อดีของสื่อแบบนี้คือ ต้นทุนต่อชิ้นของสื่อจะราคาสูงแต่ผู้รับข้อมูลสามารถเข้าถึงข้อมูลได้โดยตรงและไม่มีค่าใช้จ่าย ข้อจำกัดของสื่อแบบนี้คือ ผู้ใช้งานสามารถเข้าถึงสื่อพร้อมกันได้ ในจำนวนจำกัด ในปัจจุบันนี้มีอีกหนทางเลือกสำหรับการทำป้ายแสดงข้อมูลคือ การทำป้ายข้อมูลแบบที่สามารถเข้าถึงได้โดยตรงและใช้อุปกรณ์อื่นช่วยในการรับข้อมูลเพิ่มเติม โดยการให้ข้อมูลย่อทั้งภาพและตัวอักษรในแผ่นป้ายและเพิ่มรหัสแบบตอบกลับเร็วในการเรียกใช้งานเว็บไซต์เพื่อรับข้อมูลเพิ่มเติมและชมสื่อในรูปแบบอื่น

ข้อดี

- มีที่ตั้งแน่นอน
- มีความแข็งแรงทนทาน

- ค่าใช้จ่ายในการทำจัดสูง
- เข้าถึงข้อมูลได้โดยตรง ไม่ต้องใช้อุปกรณ์
- เข้าถึงข้อมูลได้โดยไม่มีค่าใช้จ่าย

ข้อเสีย

- ไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้
- ไม่สามารถรับข้อมูลไปพร้อมกับการชมตัวโบราณสถานได้
- การเข้าถึงข้อมูลถูกจำกัดด้วยสถานที่ เวลาและแสงสว่าง
- ปรับปรุงข้อมูลได้ยาก
- ไม่สามารถรับข้อมูลพร้อมกันทีละหลายคนได้
- สามารถแสดงข้อมูลได้แค่ตัวอักษรและภาพ
- สามารถแสดงข้อมูลได้อย่างจำกัด

2. สื่อนำเสนอข้อมูลที่จับต้องไม่ได้ (สื่อประสมแบบออนไลน์)

สื่อนำเสนอข้อมูลที่จับต้องไม่ได้ที่คัดเลือกมาสำหรับให้ข้อมูลโบราณสถานในจังหวัดลำพูนนั้น จะเลือกใช้สื่อนำเสนอข้อมูลประเภทสื่อประสมแบบออนไลน์ที่เข้าถึงได้ง่ายและรวดเร็ว มีความคุ้มค่าต่อต้นทุนในการจัดทำ ปรับปรุงข้อมูลให้ทันสมัยได้ง่าย สามารถดาวน์โหลดข้อมูลสื่อประสมไปใช้งานต่อได้ทั้งในการศึกษาหรือการอ้างอิง โดยนำเสนอแนวทางในการจัดทำไว้ 3 แบบ คือ 1. สื่อนำเสนอข้อมูลที่ใช้ออปติคเช่นร่วมกับเทคโนโลยีความเป็นจริงเสริม (Augmented Reality) 2. เว็บไซต์ให้ข้อมูลโบราณสถาน 3. การใช้เครื่องมือของระบบค้นหาข้อมูลออนไลน์ (Google) ในการเพิ่มจุดสนใจและข้อมูลสำหรับการค้นหาข้อมูลโบราณสถานผ่านช่องทางการค้นหาและฐานข้อมูลสถานที่ของ Google

2.1 เทคโนโลยีความเป็นจริงเสริม (Augmented Reality)

เทคโนโลยีความเป็นจริงเสริมนั้นเป็นเทคโนโลยีที่ช่วยทำให้ผู้ใช้งานสามารถเข้าถึงข้อมูลได้ในหลากหลายรูปแบบและมีการทำกิจกรรมที่แนะนำในบริเวณโบราณสถานจริงได้ ผู้ใช้งานสามารถรับชมโบราณสถานในสภาพความเป็นจริงของแหล่งพร้อมทั้งสามารถอ่านคำอธิบายหรือรับฟัง

เสียงบรรยายไปพร้อมๆกับการชมสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของจริง อีกทั้งสามารถระบุจุดสำคัญในโบราณสถานที่จะต้องไปชมและมีคุณค่าด้านการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะหรือเป็นส่วนสำคัญที่แสดงอิทธิพลทางศิลปะหรือสามารถใช้เป็นสิ่งที่กำหนดอายุของโบราณสถานได้

ข้อดี

- ผู้ใช้งานสามารถรับชมสื่อได้หลากหลายรูปแบบ
- ผู้ใช้งานสามารถมีปฏิสัมพันธ์และทำกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม
- ผู้ใช้งานสามารถได้รับประสบการณ์โดยตรงจากการชมแหล่งท่องเที่ยว
- สามารถรับข้อมูลได้พร้อมกับการชมศิลปกรรมของจริง
- มีลูกเล่นต่างๆในการนำเสนอ ทำให้มีความน่าสนใจมากกว่าสื่อแบบอื่น
- สามารถปรับปรุงข้อมูลได้ง่าย
- สามารถสร้างกิจกรรมท่องเที่ยวและมูลค่าเพิ่มจากสื่อนำชมชนิดนี้ได้
- ผู้ใช้งานสามารถเข้าถึงส่วนสำคัญอันเป็นรายละเอียดที่มีคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ศิลปะได้
- สามารถใช้งานพร้อมกันได้ครั้งละหลายคน
- สามารถใช้งานได้แบบไม่มีค่าใช้จ่าย

ข้อเสีย

- ต้นทุนในการจัดทำสูงมาก
- จะต้องมีอุปกรณ์และการเชื่อมต่อกับระบบอินเทอร์เน็ตในการรับชมสื่อประเภทนี้

2.2 Website

Website เป็นสื่ออีกประเภทหนึ่งที่สามารถแสดงสื่อได้หลายประเภท ทั้งภาพ เสียง ตัวอักษร ภาพเคลื่อนไหว อีกทั้งในปัจจุบันสามารถเข้าถึงเว็บไซต์ผ่านอุปกรณ์เคลื่อนที่ได้ จึงมีความสะดวกอย่างมากในการเข้าถึงและใช้งาน อีกทั้งยังไม่จำกัดในเรื่องของขนาดข้อมูลและจำนวนผู้ใช้งานที่เข้าถึงพร้อมกัน ทำให้เป็นตัวเลือกที่ดีในการนำเสนอข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ศิลปะที่ส่วนมากจะเน้นแสดงภาพ ภาพเคลื่อนไหวและภาพถ่ายเส้นเพื่อให้ผู้ใช้งานสามารถทำความเข้าใจได้ดีขึ้น

ข้อดี

- เข้าถึงได้ง่ายและรวดเร็ว
- แสดงผลสื่อได้หลายประเภททั้งตัวอักษร ภาพ เสียง ภาพเคลื่อนไหว
- ผู้ใช้งานสามารถเข้าถึงพร้อมกันได้ ครั้งละเป็นจำนวนมาก
- สามารถรับชมสื่อได้พร้อมกับการชมโบราณสถานตัวจริง
- ผู้ใช้งานสามารถเข้าถึงได้โดยไม่มีค่าใช้จ่าย
- ผู้ใช้งานสามารถเข้าถึงข้อมูลได้จากทุกที่ที่มีการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ต
- ปรับปรุงข้อมูลได้ง่าย

ข้อเสีย

- ต้นทุนในการจัดทำค่อนข้างสูง
- ผู้ใช้งานไม่สามารถมีส่วนร่วมหรือทำกิจกรรมในเวลาจริง (Real time) ในสถานที่จริงได้
- การบรรยายละเอียดที่ต้องชมตัวศิลปกรรมตัวจริงนั้นทำได้ค่อนข้างยาก
- ต้องใช้อุปกรณ์ที่มีการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตในการเข้าถึงและแสดงผลข้อมูล

2.3 การสร้างจุดสนใจ (Point of Interest) และการนำทางการเดินเท้าโดยใช้เครื่องมือของ Google

การสร้างจุดสนใจ (Point of Interest) นั้นสามารถนำทางผู้ใช้งานแอปพลิเคชันหรืออุปกรณ์นำทางในการเลือกจุดที่จะเที่ยวชม ผ่านทางแผนที่แบบออนไลน์หรือเครื่องนำทางด้วยระบบพิกัดดาวเทียม (GPS) จุดสนใจนี้จะถูกระบบของแผนที่ออนไลน์นั้นจัดกลุ่มประเภทของสถานที่ ข้อมูลของสถานที่โดยสังเขป พิกัดดาวเทียม ข้อมูลติดต่ออื่นๆ ภาพถ่ายสถานที่จริง ซึ่งผู้ที่สนใจนั้นสามารถเรียกใช้งานผ่านทางเครื่องมือการค้นหา (Search engine) หรือค้นหาผ่านระบบแผนที่ออนไลน์และเลือกวิธีการเดินทางมายังสถานที่ได้

ข้อดี

- สามารถเข้าถึงได้จากการค้นหาด้วยเครื่องมือการค้นหา

- เลือกการเข้าถึงโบราณสถานได้หลายรูปแบบตามประเภทพาหนะ
- สามารถชมภาพเสมือนจริงได้ด้วยการชมผ่านระบบเรียลไทม์ภาพในมุมมองคนเดินเท้า (Street view) หรือ การชมภาพแบบมุมมองรอบตัว (Photo Sphere)
- สามารถเข้าถึงข้อมูลเพิ่มเติมจากการนำทางด้วย URL ได้
- สามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือประสบการณ์ผ่านช่องทางการประเมิน (review) ในระบบแผนที่ได้

ข้อเสีย

- ต้องใช้อุปกรณ์ที่มีการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตในการแสดงผล
- เขตข้อมูลสำหรับใส่ข้อมูลโบราณสถานมีให้เลือกจำกัด

การศึกษานี้ได้จัดทำสื่อนำเสนอข้อมูลแบบจับต้องไม่ได้ ประเภทสื่อประสมออนไลน์ จำนวน 2 รูปแบบ คือ 1. เว็บไซต์ และ 2. การเพิ่มสถานที่และพิกัดดาวเทียมในระบบแผนที่สาธารณะของ Google พร้อมทั้งเพิ่มข้อมูลภาพถ่ายและคำอธิบายโดยสังเขปสำหรับโบราณสถานที่ไม่เป็นที่นิยม เนื่องจากข้อจำกัดทางด้านงบประมาณในการจัดทำ

การออกแบบประสบการณ์สำหรับนักท่องเที่ยว

การออกแบบประสบการณ์สำหรับนักท่องเที่ยวนั้นจะเน้นการให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวด้วยภาพ ไม่ว่าจะเป็นภาพถ่ายเก่า ภาพลายเส้น ภาพถ่ายปัจจุบัน ซึ่งนักท่องเที่ยวจะสามารถทำความเข้าใจได้ง่ายกว่าข้อมูลตัวอักษรที่ต้องใช้เวลาในการอ่านและพิจารณา โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลที่ใช้คำศัพท์เฉพาะในการอธิบาย นักท่องเที่ยวสามารถเปรียบเทียบลักษณะและรูปแบบได้ด้วยตนเอง จากสื่อที่ให้ รวมทั้งยังสามารถสังเกตอิทธิพลทางศิลปะของโบราณสถานแต่ละแห่งได้ โดยภาพจำที่เกิดจากความเข้าใจนี้จะสามารถกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวได้เห็นความสำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะที่มีคุณูปการต่อการท่องเที่ยวและกระตุ้นให้มีการใช้ข้อมูลจากการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะในการให้ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ให้มากขึ้น

สื่อให้ข้อมูลโบราณสถานในจังหวัดลำพูนที่ได้จัดทำขึ้น

รูปแบบของสื่อให้ข้อมูลวิชาการด้านประวัติศาสตร์ศิลปะที่จัดทำขึ้นได้แก่

1. แผ่นพับให้ข้อมูลโบราณสถานพร้อมทั้งแทรกรหัสแบบตอบกลับเร็วสำหรับอ่านข้อมูลเพิ่มเติมจากเว็บไซต์

แผ่นพับที่จัดทำขึ้นนี้จะมีการแสดงข้อมูลทั้งหมด 4 ชนิดคือ 1. ข้อมูลตัวอักษร 2. ภาพลายเส้น 3. ภาพถ่ายเก่าและภาพถ่ายปัจจุบัน 4. รหัสแบบตอบกลับเร็ว ข้อมูลตัวอักษรที่ใช้จะเป็นการอธิบายข้อมูลโบราณสถานโดยสังเขป ข้อมูลที่นำมาเสนอในเอกสารนี้มีการตรวจสอบแหล่งที่มาและเสนอข้อสันนิษฐานที่มีความน่าจะเป็นมากที่สุด ด้วยกระบวนการวิธีทางประวัติศาสตร์ ศิลปะจากงานวิจัยของศาสตราจารย์สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะ³⁶⁶ รวมทั้งมีการระบุอายุของโบราณสถานแต่ละแห่งด้วยสิ่งบ่งชี้ที่เกิดจากการได้รับอิทธิพลทางศิลปะ ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจได้ง่ายกว่าการเล่าตำนาน นิทานพื้นบ้านและอภินิหารต่างๆที่เน้นเรื่องความเก่าแก่ของโบราณสถาน การสร้างความศักดิ์สิทธิ์ของโบราณสถาน บทบาทและอภินิหารของวิรชนที่อาจจะสะท้อนคุณค่าในแง่อื่น แต่สำหรับการเยี่ยมชมโบราณสถานของนักท่องเที่ยวนั้นมักจะทำให้เกิดความสับสนโดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งที่ตำนานต่างๆกล่าวถึงกับสิ่งที่พบเห็นในปัจจุบันขณะที่ท่องเที่ยวมีความไม่สอดคล้องกัน รวมทั้งการถูกชักนำด้วยประเพณีประติมากรรมที่ประดิษฐ์ขึ้นมาเพื่อสร้างศรัทธา หารายได้ สร้างจุดสนใจสำหรับการถ่ายภาพ สร้างความเชื่อเรื่องการขอพรให้มีความสุขสมหวัง จนทำให้ไม่ได้รับความรู้หรือรับทราบคุณค่าที่แท้จริงของโบราณสถาน ทั้งในด้านความงามของโบราณวัตถุสถานฝีมือของสถาปนิกและช่างผู้สร้างสรรค์ผลงาน อิทธิพลทางด้านความคิดความเชื่อและรูปแบบศิลปะที่สะท้อนออกมาผ่านหลักฐานเชิงประจักษ์ ซึ่งหากนักท่องเที่ยวแต่ละคนไม่ได้รับองค์ความรู้นี้นอกจากนักท่องเที่ยวจะไม่ได้รับประโยชน์จากการได้รับความรู้ นักท่องเที่ยวจะเสียค่าเสียโอกาสที่จะได้รับประโยชน์หากได้รับความรู้อีกด้วย ในแผ่นพับนี้จะแสดงภาพสถาปัตยกรรมงานช่าง ศิลปกรรมโบราณที่ยังคงหลงเหลือและแสดงลายเส้นเพื่อให้ผู้อ่านมองเห็นรายละเอียดแต่ละองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมได้อย่างชัดเจน อีกทั้งจะแสดงภาพถ่ายเก่าและภาพปัจจุบันเพื่อเปรียบเทียบให้เห็นการพัฒนาและการใช้งานของพื้นที่โบราณสถานในอดีตและปัจจุบัน ส่วนข้อมูลเพิ่มเติมในรายละเอียดผู้ใช้งานสามารถสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็วเพื่อนำทางไปยังเว็บไซต์ที่จัดทำไว้ได้ จากแผ่นพับนี้ผู้ใช้งานจะได้รับข้อมูลประวัติศาสตร์ศิลปะในสัดส่วนที่มากกว่าเอกสารหรือสื่อให้ข้อมูลอื่นที่มีอยู่ในปัจจุบัน สามารถศึกษาและเรียนรู้จากภาพถ่ายและภาพลายเส้นได้ด้วย

³⁶⁶ อ้างอิงข้อมูลหลักจากรายงานการวิจัยเรื่อง “เมืองลำพูนจากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์” ของ ศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์

ตนเอง ไม่ยึดติดกับข้อมูลจากตำนานหรือข้อมูลลายลักษณ์อักษรอื่นที่ให้ข้อมูลไม่สอดคล้องกับรูปแบบโบราณสถานในปัจจุบันอันอาจทำให้เกิดความสับสนได้ สำหรับข้อจำกัดในด้านจำนวนของผู้เข้าถึงข้อมูลต่อหนึ่งหน่วยของสื่อให้ข้อมูลนั้น แผ่นพับที่มีรหัสแบบตอบกลับเร็วนี้ ผู้ใช้งานที่กำลังใช้งานแผ่นพับอยู่สามารถแบ่งปันรหัสแบบตอบกลับเร็วให้กับผู้ใช้งานคนอื่นในการเข้าถึงข้อมูลเดียวกันผ่านระบบออนไลน์ได้ จึงทำให้สามารถใช้งานได้ครั้งละหลายคนในเวลาเดียวกัน และลดต้นทุนในการรับแผ่นพับเพิ่มเติมได้ สำหรับการเลือกตัวอักษรนั้นผู้วิจัยได้เลือกใช้โทนีสี่ “ไทยโทน” จากโครงการวิจัยของ ดร.ไพโรจน์ พิทยเมธี อาจารย์ประจำคณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เนื่องจากเป็นสีที่เกิดจากการวิจัยสีที่ใช้ในงานศิลปะไทยแล้วนำมาถอดรหัสให้เป็นอัตราส่วนการผสมสีในระบบดิจิทัล ซึ่งเป็นโทนีสี่ที่สวยงามและเหมาะสมในการนำมาให้สีตัวอักษร

2. ป้ายข้อมูลสำหรับติดตั้งในบริเวณโบราณสถาน

ป้ายข้อมูลที่จะติดตั้งในบริเวณโบราณสถานนั้นจะบรรจุข้อมูลทั้งหมด 2 แบบ คือ 1. ข้อมูลตัวอักษรโดยอธิบายย่อเกี่ยวกับรูปแบบศิลปกรรม อายุสมัยของโบราณสถานที่มีอยู่ในปัจจุบันโดยใช้ข้อมูลจากรายงานการวิจัยแหล่งเดียวกันกับข้อมูลในแผ่นพับ 2. รหัสแบบตอบกลับเร็วที่จะนำไปยังเว็บไซค์ที่จัดทำขึ้นสำหรับให้ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับโบราณสถาน เนื้อหาในเว็บไซค์นั้นเรียบเรียงจากผลสรุปของงานวิจัย³⁶⁷ แสดงผลด้วยข้อมูลตัวอักษร ภาพลายเส้น ภาพถ่ายเก่าโดยคำนึงถึงเนื้อหาและภาพประกอบที่เข้าใจง่าย เข้าถึงและแสดงผลได้สะดวกรวดเร็ว ป้ายที่แสดงรหัสแบบตอบกลับเร็วนี้ช่วยลดข้อจำกัดเรื่องประเภทของข้อมูลที่จะแสดงในป้าย ขนาดของป้าย จุดติดตั้งป้าย การเข้าถึงป้าย และการบำรุงรักษา เนื่องจากรหัสประเภทนี้ใช้สีเพียงสองสีในการสร้างรหัสจึงลดข้อจำกัดในเรื่องของการซีดจางของสีในแผ่นป้าย การเลือกใช้สีตัวอักษรนั้นได้เลือกใช้โทนีสี่ “ไทยโทน” เช่นเดียวกับแผ่นพับให้ข้อมูล

3. เว็บไซค์ให้ข้อมูลโบราณสถาน

เว็บไซค์ให้ข้อมูลโบราณสถาน จะแสดงผลภาพถ่าย ภาพลายเส้นและข้อความ ที่สามารถเข้าใช้งานได้โดยทั่วไป ใช้งานได้ครั้งละหลายคน แสดงผลได้รวดเร็วและรองรับกับ

³⁶⁷ อ้างอิงจากรายงานการวิจัย ของ ศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ศาสตราจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร เรื่อง เมืองลำพูนจากหลักฐาน โบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์ ที่เสนอต่อสำนักศิลปากรที่ ๘ เชียงใหม่ เมื่อเดือนตุลาคม ๒๕๕๒

อุปกรณ์หลายแบบ และปรับเปลี่ยนการแสดงผลให้เหมาะสมกับขนาดหน้าจออุปกรณ์ของผู้ใช้งาน ผู้ใช้งานสามารถศึกษาข้อมูลด้วยตนเอง โดยเรียนรู้จากคำอธิบายและเปรียบเทียบกับภาพที่เตรียมไว้ หากต้องการแบ่งปันให้ผู้อื่นหรือบันทึกไว้สำหรับศึกษาภายหลัง หรือค้นคว้าเพิ่มเติม สามารถทำได้ ผ่านทางการอ้างอิงที่เตรียมไว้ให้ สื่อให้ข้อมูลประเภทนี้ทำให้เกิดของเสียจากขยะน้อยที่สุดและ ปัจจุบันผู้ใช้งานสามารถใช้งานได้สะดวก แม้ไม่ได้เดินทางมายังแหล่ง โดยสามารถค้นหาผ่านทางระบบค้นหาข้อมูลออนไลน์ เช่น Google ได้ โดยข้อมูลที่จะเรียบเรียงและบรรจุไว้ในเว็บไซต์นี้ ส่วนเนื้อหาที่เป็นตัวอักษรจะนำผลสรุปจากงานวิจัยของศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์ มาเรียบเรียงเพื่อให้อ่านง่าย เน้นการให้ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ศิลปะมากกว่าข้อมูลประเภทตำนานและนิทานพื้นบ้านซึ่งพบว่ามักใช้ข้อมูลหลักในป้ายข้อมูล เว็บไซต์และแอปพลิเคชันสำหรับนำเที่ยวที่มีอยู่ในปัจจุบันที่มักจะใช้ข้อมูลจากแหล่งเดียวกัน มาคัดลอก ทำซ้ำหรือเรียบเรียงขึ้นใหม่ หากผู้เรียบเรียงนั้น ไม่เข้าใจเนื้อเรื่องหรือรูปแบบศิลปกรรม อาจทำให้เนื้อหานั้นมีความสับสนและขัดแย้งกันเอง ทำให้ผู้อ่านสับสนและต้องใช้เวลาในการทำความเข้าใจมากกว่าเดิม แม้กระทั่งป้ายให้ข้อมูลแบบถาวรที่สำนักงานจังหวัดลำพูนและสำนักศิลปากรที่ ๘ ร่วมกันจัดทำนั้นก็พบว่ามีการนำเสนอข้อมูลที่เป็นแบบแผนเดียวกันทุกป้าย โดยเริ่มให้ข้อมูลจากหลักฐานลายลักษณ์อักษรที่พบ และกล่าวถึงข้อมูลด้านประวัติศาสตร์เป็นส่วนใหญ่และมักใช้ข้อมูลจากเอกสารประวัติศาสตร์ในการกำหนดอายุโบราณสถาน หรือหากใช้ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ศิลปะในการกำหนดอายุก็มักไม่ระบุว่ากำหนดอายุเช่นนั้นใช้เกณฑ์อะไรหรือใช้องค์ประกอบไหนในการพิจารณา อีกทั้งป้ายติดตั้งแบบถาวรนี้มีเพียงข้อมูลที่เป็นตัวอักษรเพียงอย่างเดียว จึงไม่สามารถอธิบายเพิ่มเติมด้วยการชี้ให้เห็นแต่ละองค์ประกอบ หรือแสดงภาพเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจได้มากขึ้น ทั้งนี้พบว่าป้ายจากสำนักงานจังหวัดลำพูนนั้นมีการใช้ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ศิลปะมาอธิบายข้อมูลของโบราณสถานร้างหรือ โบราณสถานที่ไม่มีประวัติลายลักษณ์อักษรชัดเจน ร่วมกับข้อมูลจากนิทานพื้นบ้าน ซึ่งก่อให้เกิดความสับสนหากผู้อ่านนำเอาเนื้อเรื่องจากนิทานพื้นบ้านมารวมกับรูปแบบสถาปัตยกรรมและการกำหนดอายุจากกระบวนการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ ดังนั้นเว็บไซต์นี้จึงแก้ไขปัญหาโดยการแบ่งแยกข้อมูลจากตำนานและข้อเท็จจริงด้านรูปแบบศิลปกรรมในปัจจุบัน ออกจากกัน ชี้ให้เห็นถึงปัญหาและข้อจำกัดที่พบในสื่อแบบเดิม ชี้ให้เห็นถึงปัญหาด้านข้อมูลที่แตกต่างกันจากตำนานคนละฉบับ แสดงให้เห็นถึงการบูรณะในช่วงเวลาต่างๆและอธิบายรูปแบบศิลปกรรมพร้อมทั้งเสนอวิธีการและแนวคิดในการศึกษาอิทธิพลทางศิลปะและการกำหนดอายุด้วยกระบวนการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ การนำเสนอข้อมูลด้วยวิธีนี้จะทำให้ผู้อ่านหรือนักท่องเที่ยว

สามารถทำความเข้าใจได้ง่าย อีกทั้งเมื่อผู้อ่านทราบถึงแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะที่
สามารถส่งเสริมการศึกษาในสาขาประวัติศาสตร์และโบราณคดี รวมถึงศาสตร์แขนงอื่น จะทำให้
ตระหนักรู้ถึงคุณค่าของการศึกษาวิชานี้และกระตุ้นให้เกิดจิตอนุรักษ์ในการอนุรักษ์โบราณวัตถุ
สถาน รวมทั้งสามารถนำแนวคิดที่ได้จากการศึกษานี้ไปต่อยอดสำหรับการสร้างคุณค่าในด้านอื่น
ต่อไป

ทั้งนี้เว็บไซต์ที่จัดทำขึ้นมีการจัดทำภาพลายเส้นศิลปกรรมขึ้นมาใหม่โดยภาพลายเส้น
สถาปัตยกรรมนั้นมีการปรับปรุงจากภาพลายเส้น โบราณสถานในปัจจุบันเพื่อการอนุรักษ์ของสำนัก
โบราณคดี สำนักศิลปากรที่ ๘ เชียงใหม่ร่วมกับภาพลายเส้นสันนิษฐานสถาปัตยกรรมจากรายงาน
การวิจัยของ ศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ให้เป็นรูปแบบดิจิทัลที่มีความละเอียดสูง แต่มี
ขนาดไฟล์เล็ก เหมาะแก่การเรียกใช้งานผ่านระบบออนไลน์ ส่วนภาพลายเส้นงานศิลปกรรม เช่น
พระพุทธรูปประดับองค์เจดีย์ในซุ้มจระนำ พระพุทธรูปคูนนูนบนองค์ระฆังพระธาตุหริภุญไชย
ลวดลายปูนปั้นประดับองค์เจดีย์นั้น ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบจากภาพถ่ายเก่า ภาพลายเส้น
สันนิษฐานจากงานวิจัยของศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์ และภาพถ่ายปัจจุบันของงาน
ศิลปกรรมจากกล้องถ่ายภาพที่มีกำลังขยายสูง แล้ววาดภาพลายเส้นขึ้นมาใหม่ในระบบดิจิทัลที่มี
ความละเอียดสูงและขนาดไฟล์เล็ก สำหรับการใช้งานบนระบบออนไลน์ อีกทั้งในเว็บไซต์ยังมีการ
รวบรวมภาพถ่ายเก่าและภาพถ่ายปัจจุบันของโบราณสถานแต่ละแห่งไว้สำหรับการศึกษาเพิ่มเติม
โดยผู้วิจัยได้ขอทำสำเนาภาพถ่ายเก่าจากสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติมาในระบบดิจิทัลเพื่อแสดง
ในหน้าเว็บไซต์และผู้ใช้สามารถเรียกดูเฉพาะไฟล์รูปภาพพร้อมทั้งดาวน์โหลดมาใช้งานได้
แบบเต็มความละเอียดในหน้าเพิ่มรวบรวมรูปภาพ สำหรับภาพถ่ายโบราณสถานปัจจุบันนั้นผู้วิจัย
ได้ทำการถ่ายภาพมาในขณะลงพื้นที่เพื่อทำการสำรวจและเก็บข้อมูล โดยเจดีย์แต่ละองค์นั้นจะใช้
การแสดงทั้งภาพถ่ายมุมกว้างและภาพถ่ายรูปด้านของเจดีย์ ให้ผู้ใช้สามารถคลิกเลื่อนดูรอบๆ
องค์เจดีย์ได้เสมือนจริง การเรียกใช้งานเว็บไซต์จะใช้รหัสแบบตอบกลับเร็วในการนำทางเนื่องจาก
สามารถประหยัดเวลาในการพิมพ์ที่อยู่ของเว็บไซต์ โดยรหัสแบบตอบกลับเร็วนี้จะถูกพิมพ์ติดไว้
บนป้ายให้ข้อมูลโบราณสถานแบบที่ติดตั้งไว้ในแหล่งโบราณสถานและแผ่นพับให้ข้อมูล
โบราณสถาน เพื่อเพิ่มจำนวนผู้ใช้งานข้อมูลที่สามารถเข้าถึงได้พร้อมกัน ลดการแย่งพื้นที่เพื่ออ่าน
ข้อมูลจากป้ายหรือการขอรับแผ่นพับเพิ่ม อันอาจจะก่อให้เกิดการแออัดของผู้คนและของเสีย
โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อได้รับข้อมูลจากแผ่นพับเรียบร้อยแล้ว นอกจากนี้ยังให้ข้อมูลโบราณสถาน
เพิ่มเติมสำหรับการชมโบราณสถานในขณะที่นักท่องเที่ยวเยี่ยมชมอยู่ในบริเวณแหล่งโบราณสถาน

เว็บไซต์ที่จัดทำขึ้นนี้เป็นเว็บไซต์ที่ยังมิได้เผยแพร่และจดทะเบียนขอ domain name เพื่อให้บริการ
จริงในระบบอินเทอร์เน็ต

บทที่ 5 สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาพบว่าแหล่งโบราณสถานในจังหวัดลำพูนนั้นมีการให้ข้อมูลโบราณสถานด้านประวัติศาสตร์ศิลปะน้อยมาก แหล่งโบราณสถานทุกแห่งมีการจัดทำป้ายให้ข้อมูล โดยที่ข้อมูลส่วนมากนั้นนำมาจากตำนานและนิทานพื้นบ้าน จังหวัดลำพูนนั้นมีข้อมูลประเภทตำนานและนิทานพื้นบ้านอยู่เป็นจำนวนมากทำให้โบราณสถานที่มีอยู่ในปัจจุบันถูกอ้างอิงโดยใช้อายุการสร้างจากตำนานจนทำให้เกิดการเข้าใจผิดเนื่องจากสภาพปัจจุบันของโบราณสถานนั้นไม่สอดคล้องกับข้อมูลในตำนาน อีกทั้งโบราณสถานหลายแห่งที่ไม่เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางก็ได้มีการนำเอานิทานพื้นบ้านมาให้ข้อมูลโดยไม่ได้ใช้ข้อมูลจากงานศิลปกรรมที่พบในแหล่งหรือผลจากการขุดค้นขุดแต่งทางโบราณคดีในการตรวจสอบข้อมูลร่วมกัน และสร้างชุดข้อมูลสำหรับแหล่งโบราณสถานที่ไม่ให้ความรู้ที่ถูกต้องเพื่อให้นักท่องเที่ยวที่ไม่ได้ศึกษาด้านประวัติศาสตร์มานั้นได้รับข้อมูลที่เป็นประโยชน์อันเกิดจากการศึกษาที่มีในปัจจุบัน นอกจากนี้ป้ายให้ข้อมูลส่วนมากของโบราณสถานนั้นมักจะมีแต่ข้อมูลที่เป็นตัวอักษรเพียงอย่างเดียวรวมถึงยังมีการใช้ศัพท์ช่างและชื่อเฉพาะค่อนข้างมาก ทำให้ผู้รับข้อมูลนั้นอ่านแล้วทำความเข้าใจได้ยาก และเข้าใจเพียงข้อมูลด้านประวัติศาสตร์หรือประวัติของสถานที่เฉพาะส่วนที่นำเสนอเท่านั้น ไม่ได้มีความเข้าใจในรูปแบบศิลปกรรมที่มีคุณค่ามากกว่าและสามารถใช้ในการต่อยอดในการท่องเที่ยวหรือชมแหล่งโบราณสถานอื่นๆ การจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ศิลปะนั้นควรใช้สื่อทางเลือกประเภทใหม่และเทคโนโลยีในการช่วยนำเสนอข้อมูลภาพที่สามารถเข้าถึงและทำความเข้าใจได้ง่ายกว่า เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยวให้สามารถเข้าถึงได้พร้อมกันครั้งละเป็นจำนวนมาก เข้าถึงได้จากทุกแห่ง แสดงภาพและคำอธิบายที่ชัดเจน ประหยัดพื้นที่ติดตั้งป้ายให้ข้อมูลแบบกายภาพ ลดของเสียที่จะเกิดจากสื่อให้ข้อมูลแบบใช้แล้วทิ้ง อันจะนำไปสู่การท่องเที่ยวที่ส่งเสริมให้เกิดคุณค่าอย่างยั่งยืน

สื่อให้ข้อมูลที่จัดทำขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาด้านข้อมูลของแหล่งโบราณสถาน

เว็บไซต์

เว็บไซต์ในการให้ข้อมูลโบราณสถานในจังหวัดลำพูนนี้จะเน้นการแสดงผลภาพของโบราณสถานทั้งภาพถ่ายเส้น ภาพถ่ายเก่า และสภาพโบราณสถานในปัจจุบัน ส่วนตัวอักษรคำอธิบายนั้นจะอยู่ในสัดส่วนน้อย การเข้าถึงและการนำทางนั้นจะใช้การสแกนรหัสแบบดوبกลับเร็วเพื่อประหยัดเวลาในการพิมพ์ชื่อเว็บไซต์และสามารถเข้าถึงเฉพาะของแต่ละโบราณสถานได้อย่างเฉพาะเจาะจงและรวดเร็ว รหัสแบบดอบกลับเร็วนี้สามารถนำทางได้จากป้ายแสดงรหัสที่ติดตั้งในสถานที่ แผ่นพับให้ข้อมูลหรือคอมพิวเตอร์นำทางจากเว็บไซต์หลัก

เว็บไซต์นี้ออกแบบให้สามารถเข้าถึงได้อย่างรวดเร็วและปรับการแสดงผลให้เข้ากับหน้าจออุปกรณ์ได้ทุกประเภท แสดงภาพสถาปัตยกรรมแต่ละหลังทั้งแบบภาพถ่ายแต่ละด้านและภาพถ่ายมุมกว้าง นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้แสดงภาพถ่ายเก่าของโบราณสถานเท่าที่มีบันทึกไว้เพื่อให้ผู้ใช้งานสามารถเปรียบเทียบลักษณะของโบราณสถานในอดีตและปัจจุบันว่ามีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร การจัดทำเนื้อหาในเว็บไซต์จะใช้ข้อมูลทางวิชาการจากงานวิจัยของศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์ เป็นหลัก ร่วมกับการแสดงผลองค์ประกอบต่างๆของศิลปกรรมที่ใช้เป็นเกณฑ์ในการศึกษาอิทธิพลทางศิลปะและใช้ในการกำหนดอายุ ทั้งที่เป็นภาพถ่ายและภาพถ่ายเส้นความละเอียดสูง

แผ่นพับ

แผ่นพับให้ข้อมูลโบราณสถานจะจัดทำเป็นแผ่นพับเฉพาะแหล่งโบราณสถาน ให้ข้อมูลโดยสังเขปเกี่ยวกับศิลปกรรมในแหล่งเนื่องจากมีข้อจำกัดด้านขนาดของหน้ากระดาษและการพกพา เนื้อหาที่นำเสนอในแผ่นพับจะมีรูปแบบคล้ายคลึงกับในเว็บไซต์ แต่มีรายละเอียดน้อยกว่า สำหรับข้อมูลเพิ่มเติมที่เป็นสื่อประเภทอื่นๆที่จัดเตรียมไว้ นั้นจะมีการใส่รหัสแบบดอบกลับเร็วเพื่อนำทางไปยังเว็บไซต์ที่จัดทำไว้โดยเฉพาะ

ป้ายให้ข้อมูล

ป้ายให้ข้อมูลที่จัดทำจะเป็นป้ายขนาดใหญ่ไม่ใหญ่มาก ติดตั้งในตำแหน่งที่นักท่องเที่ยวทุกคนสามารถอ่านได้ โดยจะพิมพ์ข้อมูลอย่างย่อของตัวศิลปกรรม สำหรับผู้ที่สนใจจะรับข้อมูลเพิ่มเติมสามารถสแกนรหัสแบบตอบกลับเร็วเพื่อศึกษาเพิ่มเติมจากเว็บไซต์ได้

จากการจัดทำสื่อให้ข้อมูลเหล่านี้จะช่วยให้นำเสนอข้อมูลได้หลากหลายขึ้นจากแง่มุมด้านประวัติศาสตร์ศิลปะอันจะกระตุ้นให้เกิดความสนใจในสาขาวิชานี้เพิ่มขึ้น เนื่องจากสาขาวิชานี้สามารถให้ความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับศิลปกรรมใน โบราณสถานจากตัวงานศิลปกรรมเอง ทำให้เห็นความสัมพันธ์ด้านรูปแบบ พัฒนาการทางศิลปะ การเรียนรู้เพิ่มเติมในการนำข้อมูลไปประยุกต์ใช้ในการสร้างสรรค์ข้อมูลเนื้อหาในรูปแบบดิจิทัลสำหรับการถ่ายทอดคุณค่าผ่านช่องทางและแพลตฟอร์มต่างๆรวมถึงการอนุรักษ์งานศิลปกรรมในแหล่งโบราณสถานต่อไป

ภาคผนวก ก.

แผ่นพับสำหรับให้ข้อมูลโบราณสถาน

แผ่นพับสำหรับให้ข้อมูลโบราณสถานวัดพระธาตุหริภุญไชย

วัดพระธาตุหริภุญไชย วรมหาวิหาร

พระธาตุหริภุญไชยเป็นพระมหาธาตุที่มีบทบาทความสำคัญมาตั้งแต่ครั้งแรกสร้าง ตำนานและเอกสารทางประวัติศาสตร์ทุกฉบับล้วนให้คำจำกัดความไว้ผ่านชื่อที่ใช้เรียกดังนี้ “ธาตุเจดีย์” “พระมหาธาตุเจ้า” “พระธาตุเจดีย์หลวงในนครหริภุญชัย” และ “พระมหาชินธาตุเจ้า” ตำนานทุกฉบับล้วนกล่าวตรงกันว่าองค์พระบรมธาตุหริภุญไชยสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าอาทิตยราชแห่งอาณาจักรหริภุญไชย มีการประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุอยู่ภายใน จึงทำให้ความศักดิ์สิทธิ์และความสำคัญขององค์พระธาตุหริภุญไชยในฐานะมหาธาตุประจำอาณาจักรนี้ยังคงมีสืบต่อมาจนปัจจุบัน

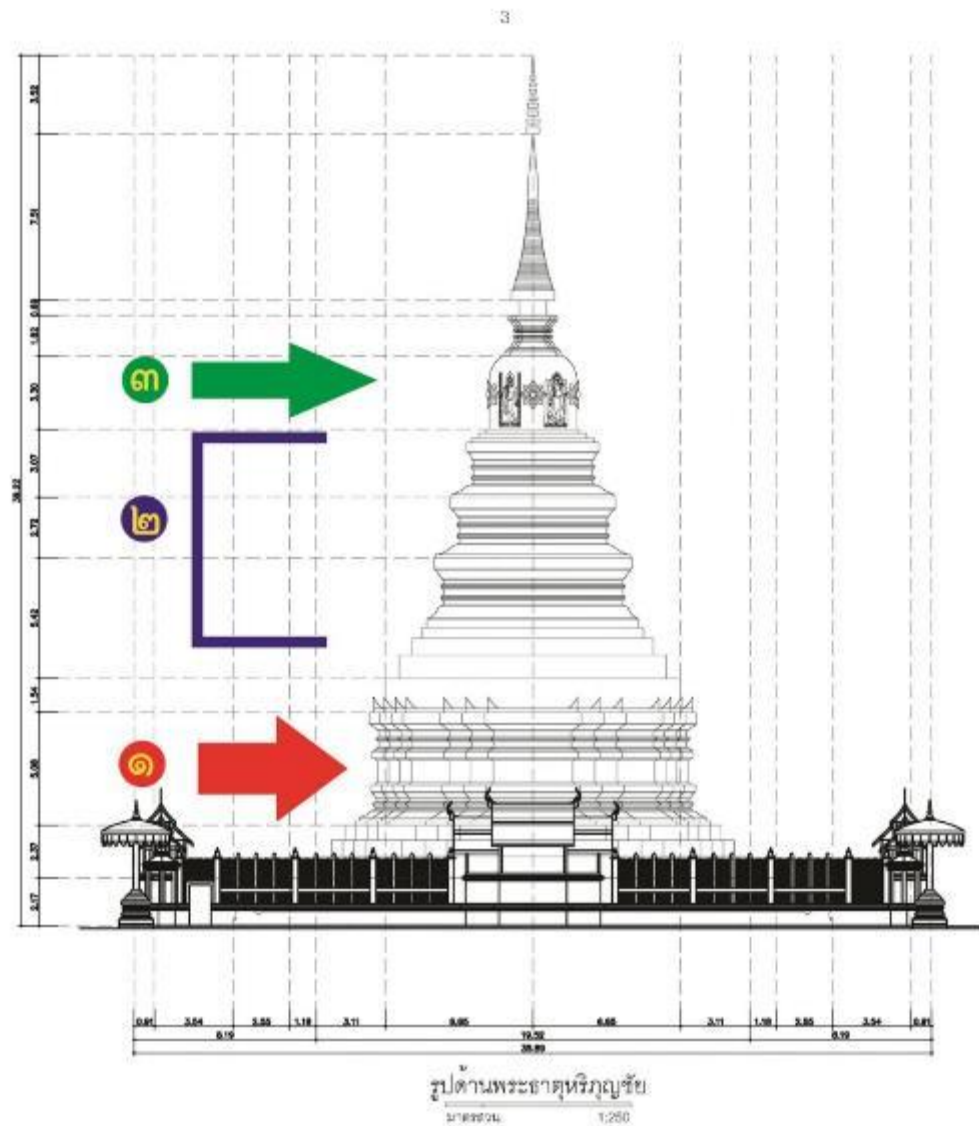
๑. องค์พระบรมธาตุหริภุญไชย

องค์พระบรมธาตุหริภุญไชยเชื่อว่าสร้างขึ้นในราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ในรัชกาลพระเจ้าอาทิตยราช แต่รูปแบบขององค์พระบรมธาตุในปัจจุบันนั้น มีลักษณะเป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนา ยุคพุทธศตวรรษที่ ๒๐ แล้ว อีกทั้ง ยังมีฐานะสำคัญในการเป็น “ต้นแบบเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนา” ที่ส่งผ่านอิทธิพลด้านรูปแบบศิลปะให้แก่เจดีย์ทรงระฆังองค์อื่นๆ ในล้านนา กล่าวคือ

๑. ชุดฐานบัวลูกแก้วอกไก่ในมัยยกเก็จซ้อนกัน ๒ ชั้น
๒. ชุดฐานบัวลูกแก้วอกไก่ ๒ เส้นในมัยกลมรองรับองค์ระฆัง จำนวน ๓ ชั้น

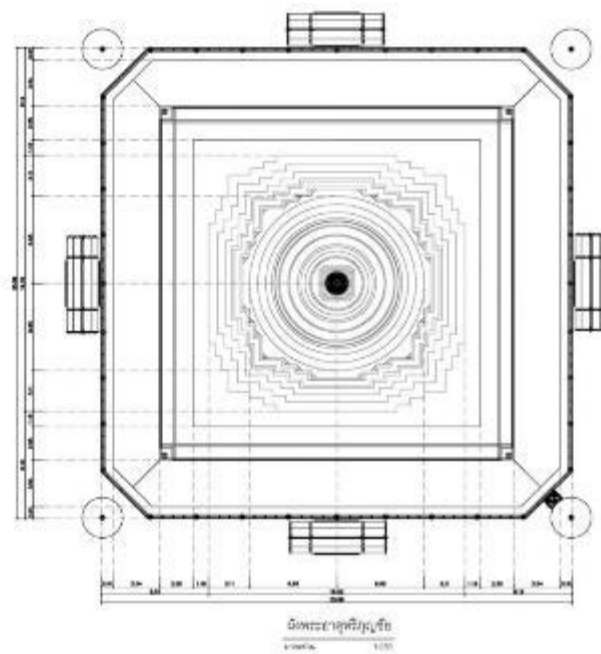
สำหรับการกำหนดอายุพระธาตุหริภุญไชยของค์ปัจจุบันเกิดจากการศึกษาพระพุทธรูปคูนูนูนบนแผ่นทองจังโกหุ้มองค์ระฆังพระธาตุหริภุญไชยและได้ผลสรุปดังนี้

๑. จารึกที่พบร่วมกับพระพุทธรูปนั้นมีตัวอักษรในจารึกที่มีพัฒนาการใกล้เคียงกับตัวอักษรในจารึกวัดพระยืน ที่จารึกขึ้นในปีพุทธศักราช ๑๙๑๓
๒. พระพุทธรูปคูนูนูนนั้นได้รับอิทธิพลด้านรูปแบบศิลปะจากศิลปะสุโขทัยเรียบร้อยแล้ว

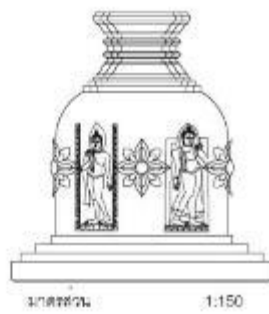

ภาพลายเส้นองค์พระธาตุพนมชัย

๑. ชุดฐานบัวลูกแก้วอกไก่ในผังยกเก็จ ซ้อนกัน ๒ ชั้น
๒. ชุดฐานบัวลูกแก้วอกไก่ ๒ เส้นในผังกลม จำนวน ๓ ชั้น รองรับองค์ระฆังในผังกลม
๓. พระพุทธรูปตุนนูนบนแผ่นทองจังโกที่ได้รับอิทธิพลด้านรูปแบบจากศิลปะสุโขทัยแล้ว

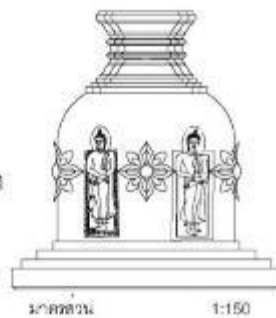
ทิศเหนือ

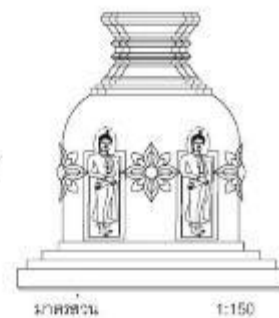
ทิศใต้

ทิศตะวันออก

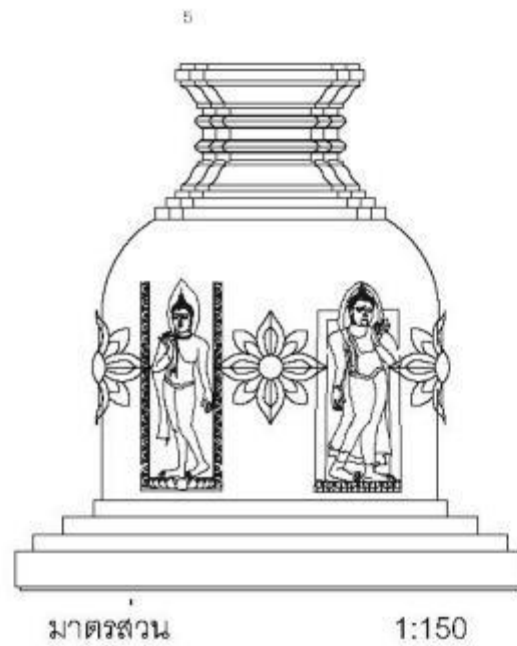

ทิศตะวันตก

ภาพลายเส้นขององค์พระบรมธาตุศรีบุญเรืองแสดงตำแหน่งพระพุทธรูปคูนบนบนแผ่นดินทองจิ่งโก

ทิศเหนือ

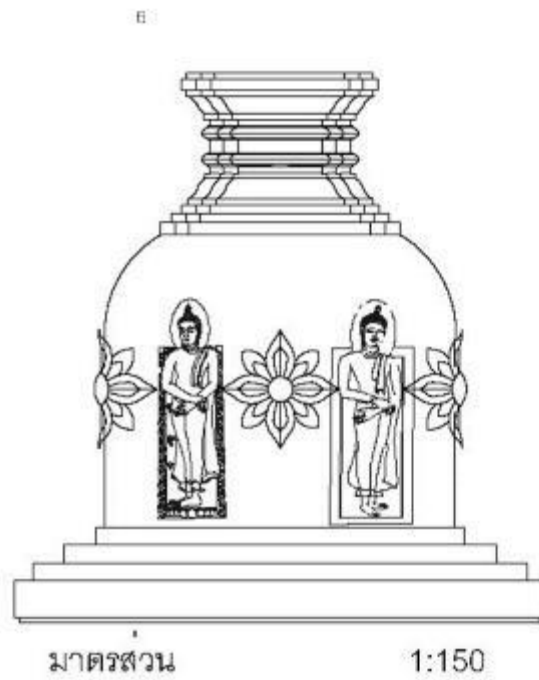

ภาพลายเส้นของพระพุทธรูปคูนมูนบนแผ่นทองจิ่งโกบนองค์ระฆังพระธาตุ ด้านทิศเหนือ

ภาพถ่ายปัจจุบันของพระพุทธรูปคูนมูนบนแผ่นทองจิ่งโกบนองค์ระฆังพระธาตุ ด้านทิศเหนือ

ทิศตะวันออก

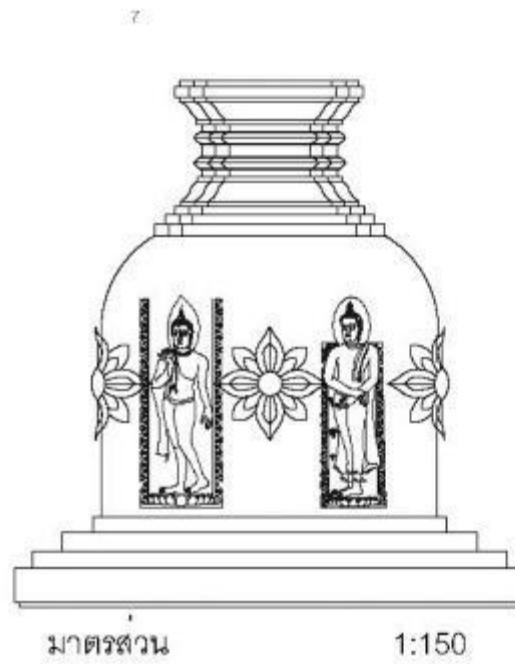

ภาพถ่ายเส้นของพระพุทธรูปคูนูนบนแผ่นทองจิ้งโอบนองค์ระฆังพระธาตุ ด้านทิศตะวันออก

ภาพถ่ายปัจจุบันของพระพุทธรูปคูนูนบนแผ่นทองจิ้งโอบนองค์ระฆังพระธาตุ ด้านทิศตะวันออก

ทิศใต้

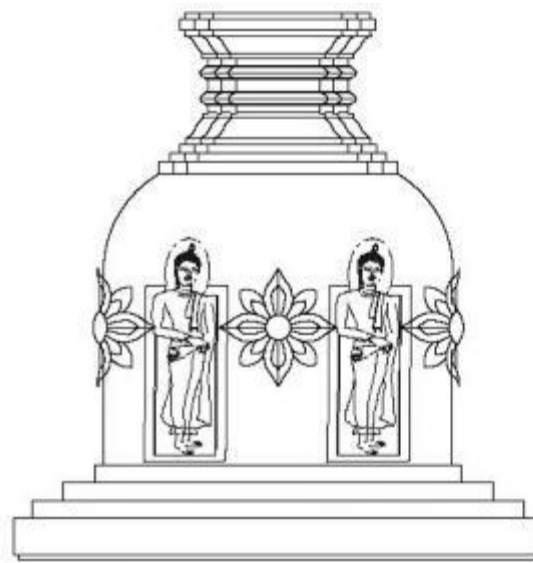
ภาพลายเส้นของพระพุทธรูปคูนมูนบนแผ่นทองจังโกบนองค์ระฆังพระธาตุ ด้านทิศใต้

ภาพถ่ายปัจจุบันของพระพุทธรูปคูนมูนบนแผ่นทองจังโกบนองค์ระฆังพระธาตุ ด้านทิศใต้

8

ทิศตะวันตก

มาตราส่วน

1:150

ภาพลายเส้นของพระพุทธรูปคูนมูนบนแผ่นทองจังโกบนองค์ระฆังพระธาตุ ด้านทิศตะวันตก

ภาพถ่ายปัจจุบันของพระพุทธรูปคูนมูนบนแผ่นทองจังโกบนองค์ระฆังพระธาตุ ด้านทิศตะวันตก

๑๓ เวฬุวนาทะลิตชนนยีน
 เณรณฤชชาภรรณฎฐาท
 อรลตบอินตวทธรณยีน
 พทาทฐปาสีดาเดญ์ฉล
 มทอวิทหลายดวยปลต
 นนทรจจคทำรูปนทร :
 ญุทษลววนนปรัดีพานีฉ
 ราบวณูจจจนนโกลฉ
 หนพินฉลสารณฉล
 ฐุชเชิดวเบอฉล
 ฐลฉถาณฉฉฉ
 ฉฉฉฉฉฉฉ
 ฉฉฉฉฉฉฉ
 ฉฉฉฉฉฉฉ
 ฉฉฉฉฉฉฉ
 ฉฉฉฉฉฉฉ
 ฉฉฉฉฉฉฉ
 ฉฉฉฉฉฉฉ

จำลองอักษรจารึกจากมหาเทวีสร้างพระพุทธรูป

‘เจ้ามหาเทวีอันเป็นแม่แก่เจ้าพระญาทั้งสองพี่น้อง
 ทรคเป็นมหาอุบาสิกาแห่งฝูงสงฆ์ทั้งหลาย ด้วยผล
 อันกุรังกระทำรูปพระพุทธรูปตีมานี้คิดว่ายัง
 อันโหลใหม่ในสงสารนี้ไซ้ร้จึ่งให้คงเบงจศีล อัยฎา
 งคิกศีล ให้ชนะแก่เบงจสาหารันนะ เท้าถึงได้บรค
 โมสมทาเนียรพาน แห่งสำนักเจ้าอารียโมตรย

แต่ฯฯ

ภาพสำเนาของจารึกที่พบบนพระพุทธรูปตุนูนบนองค์พระธาตุนครศรีอยุธยา (ซ้าย) เปรียบเทียบ
 รูปแบบอักษรกับ จารึกวัดพระอิน (ขวา) ที่มีศักราชระบุว่าสร้างขึ้นในพุทธศักราช ๑๙๑๓

ภาพลายเส้นของพระพุทธรูปคูนูนบนแผ่นทองจังโกปางถวายเนตร

ภาพถ่ายพระพุทธรูปคูนูนบนแผ่นทองจังโกปางถวายเนตร

ภาพลายเส้นของพระพุทธรูปลีลาคนมูนบนแผ่นทองจังโก

ภาพถ่ายพระพุทธรูปลีลาคนมูนบนแผ่นทองจังโก

๒. สุวรรณเจดีย์ หรือ ปทุมวดีเจดีย์

ตำนานกล่าวไว้ว่าสร้างโดยพระนางปทุมวดี พระมเหสีของพระเจ้าอาทิตย์ราชา ในคราวเดียวกับที่พระองค์ทรงสถาปนาองค์พระบรมธาตุทริภุญไชย

แต่รูปแบบศิลปกรรมในปัจจุบันพบว่า มีความคล้ายคลึงกับเจดีย์กู่กุดที่วัดกู่กุดเป็นอย่างมาก ทำให้สันนิษฐานได้ว่าหากเจดีย์กู่กุดยังคงมีสภาพสมบูรณ์อาจมีรูปแบบทางศิลปกรรมเช่นเดียวกับเจดีย์องค์นี้

ลักษณะรูปแบบศิลปกรรมของสุวรรณเจดีย์

๑. สุวรรณเจดีย์เป็นเจดีย์ทรงปราสาทในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีเรือนธาตุซ้อนลดหลั่นกันทั้งหมด ๕ ชั้น ตรงมุมของหลังคาเรือนธาตุแต่ละชั้นประดับด้วยสลูบิกะ
๒. เรือนธาตุแต่ละชั้นมีการทำขุมจรณะประดิษฐานพระพุทธรูป ด้านละ ๓ ขุม แต่ละชั้นมี ๔ ด้าน รวมเป็นชั้นละ ๑๒ ขุม เจดีย์องค์นี้มี ๕ ชั้น จึงมีพระพุทธรูปทั้งหมด ๖๐ องค์

การกำหนดอายุของสุวรรณเจดีย์

การกำหนดอายุของสุวรรณเจดีย์นั้นใช้รูปแบบศิลปกรรมของพระพุทธรูปที่ประดิษฐานในขุมจรณะเป็นเกณฑ์ในการพิจารณา โดยพบว่าพระพุทธรูปทั้งหมด ๒ รูปแบบ คือ

๑. พระพุทธรูปแบบทริภุญไชย

พระพุทธรูปมีการพัฒนารูปแบบของพุทธลักษณะแต่ละส่วนจากแรงบันดาลใจที่ได้รับอิทธิพลมาจากศิลปกรรมในยุคก่อนหน้าและศิลปกรรมที่เกิดขึ้นร่วมสมัยกัน จนกระทั่งมีเอกลักษณ์เฉพาะของตนเองราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘

๒. พระพุทธรูปแบบล้านนา

พระพุทธรูปแบบล้านนาสร้างขึ้นหลังจากสมัยอาณาจักรทริภุญไชย แสดงให้เห็นถึงการบูรณะปฏิสังขรณ์และการใช้งานของเจดีย์องค์นี้ในสมัยต่อมา

13

ภาพถ่ายปัจจุบันของพระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่ในจระนำด้านทิศตะวันตก ชั้นที่ ๕ องค์กลาง

ภาพถ่ายปัจจุบันของพระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่ในจระนำด้านทิศตะวันตก ชั้นที่ ๒ องค์กลาง

๓. เจดีย์เชียงยัน

จากเอกสารทางประวัติศาสตร์นั้นไม่มีฉบับใดกล่าวถึงการสร้างเจดีย์เชียงยันที่ตั้งอยู่นอกกำแพงแก้วด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของวัดพระธาตุหริภุญไชย มีเพียงแต่นิทานพื้นบ้านที่กล่าวถึงการสร้างเจดีย์องค์หนึ่งของเหล่าอุบาสิกามาช่วยทำอาหารเลี้ยงช่างฝีมือที่มาเป็นแรงงานในการสร้างพระบรมธาตุหริภุญไชย มีชื่อว่า “เจดีย์แม่ครัว” จึงทำให้มีผู้สันนิษฐานว่าอาจจะเจดีย์องค์เดียวกับเจดีย์เชียงยันในปัจจุบัน แต่นิทานพื้นบ้านนั้นกลับไม่มีการกล่าวถึงรายละเอียดว่ามีรูปแบบอย่างไรและมีตำแหน่งที่ตั้งที่แน่นอนอยู่ ณ จุดไหน

รูปแบบศิลปกรรมของเจดีย์เชียงยัน

เจดีย์เชียงยันในปัจจุบันนี้มีรูปแบบเป็นเจดีย์ทรงปราสาทห้ายอด แต่เดิมส่วนฐานนั้นชำรุดอย่างมาก รูปแบบส่วนฐานในปัจจุบันเป็นงานบูรณะโดยกรมศิลปากร

การกำหนดอายุเจดีย์เชียงยันใช้เกณฑ์ในการพิจารณากำหนดอายุดังนี้

๑. รูปแบบศิลปกรรมของเจดีย์

รูปแบบศิลปกรรมของเจดีย์เชียงยันพัฒนาการมาจากเจดีย์วิหารในศิลปะทวารวดี โดยพัฒนารูปแบบมาจากเจดีย์วัดเกาะกลาง อำเภอป่าซาง โดยปรับปรุงให้มีฐานสูงขึ้น ส่วนจตุรมุขที่เคยมีขนาดใหญ่และเข้าไปใช้งานได้นั้นมีขนาดเล็กลงจนกลายเป็นเพียงจุ่มจระนำ ดังนั้นจากพัฒนาการด้านรูปแบบนี้เจดีย์เชียงยันควรมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘

๒. รูปแบบศิลปกรรมของปูนปั้นที่ประดับตกแต่งเจดีย์

ปัจจุบันพบว่าม้งานปูนปั้นประดับตกแต่งเจดีย์ที่ยังคงสภาพดีและสามารถใช้ศึกษาได้ ๓ แห่งคือ

๒.๑ ปูนปั้นประดับส่วนเรือนธาตุ

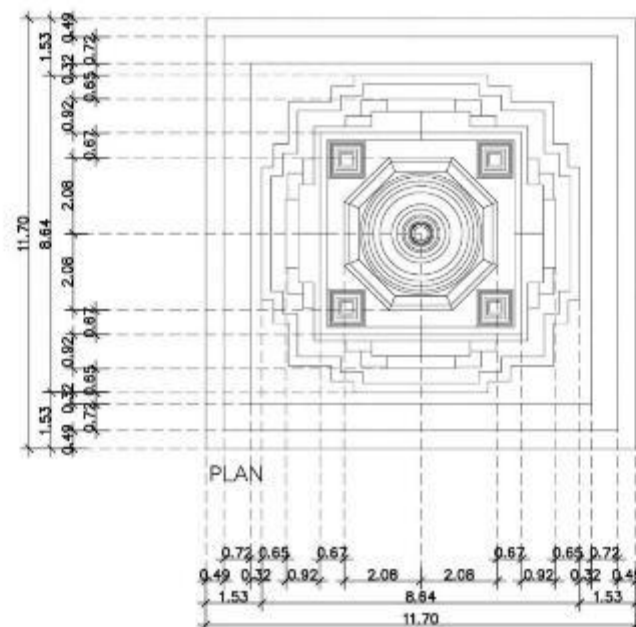
๒.๒ ปูนปั้นประดับท้องไม้ของฐานบัวคว่ำบัวหงายในผังแปดเหลี่ยมเหนือเรือนธาตุ

๒.๓ ปูนปั้นประดับลูกแก้วชั้นแรกเหนือบัวกลุ่มชั้นแรกเหนือองค์ระฆังขึ้นไป

ลวดลายปูนปั้นที่พบนั้นรูปแบบเดียวกันคือ เป็นลวดลายปูนปั้นในหมวดลายพรรณพฤกษาที่กรอบลายคดโค้ง ลวดลายภายในกรอบเป็นรูปดอกไม้ที่มีกลีบซ้อนกันหลายชั้น

มีก้านและใบประกอบ แสดงลักษณะความเป็นธรรมชาติ ซึ่งเป็นลวดลายที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะจีนที่ได้มีการพัฒนาและได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในศิลปะล้านนาช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๑

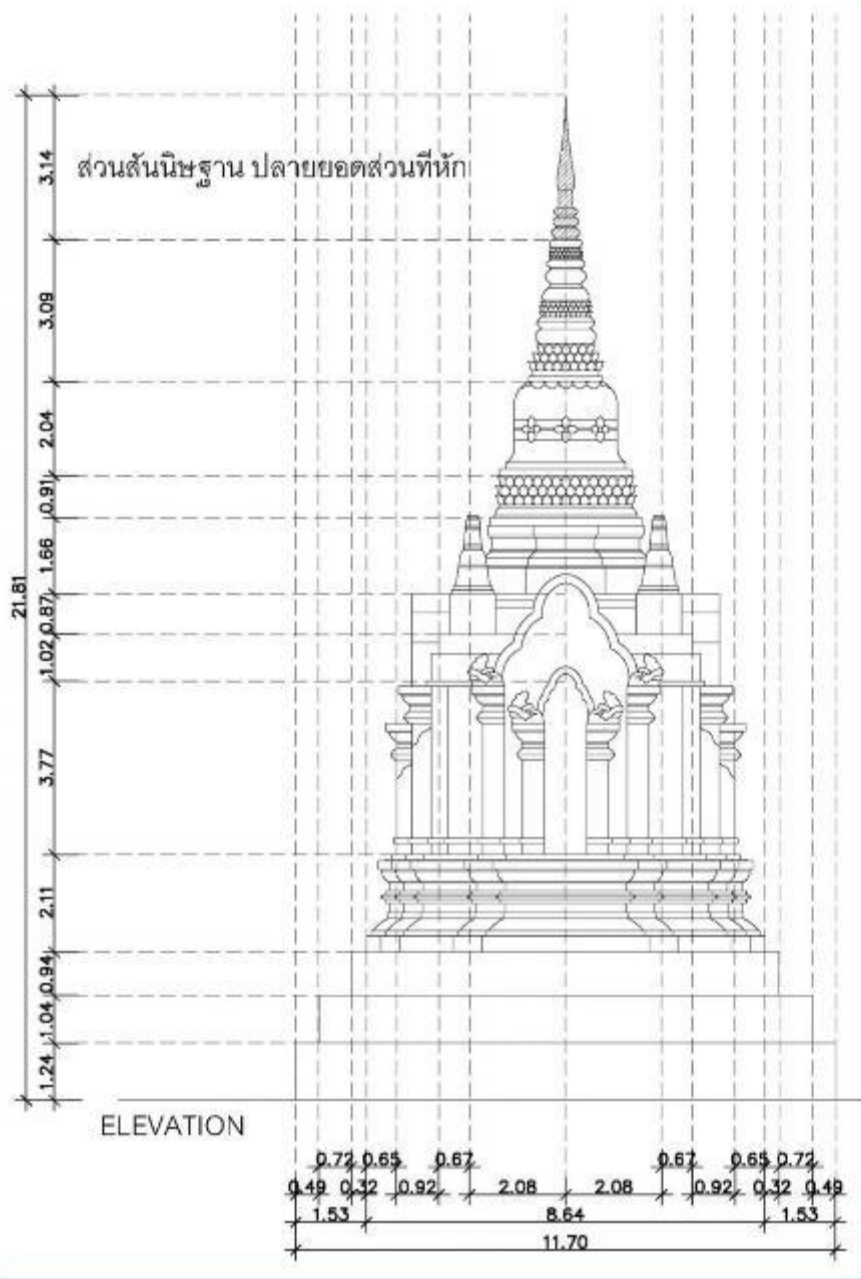
สามารถสรุปได้ว่าเจดีย์องค์นี้ควรสร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ และมีการบูรณะโดยการตกแต่งด้วยลวดลายปูนปั้นในสมัยอาณาจักรล้านนา ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑ หลังจากนั้นคงมีการบูรณะด้วยการหุ้มทองจังโกอีกครั้งหนึ่ง เนื่องจากพบว่าการหุ้มแผ่นด้านนอกของลายปูนปั้นอีกชั้นหนึ่งบริเวณลูกแก้วชั้นแรกเหนือองค์ระฆัง

เจดีย์เชียงยืน

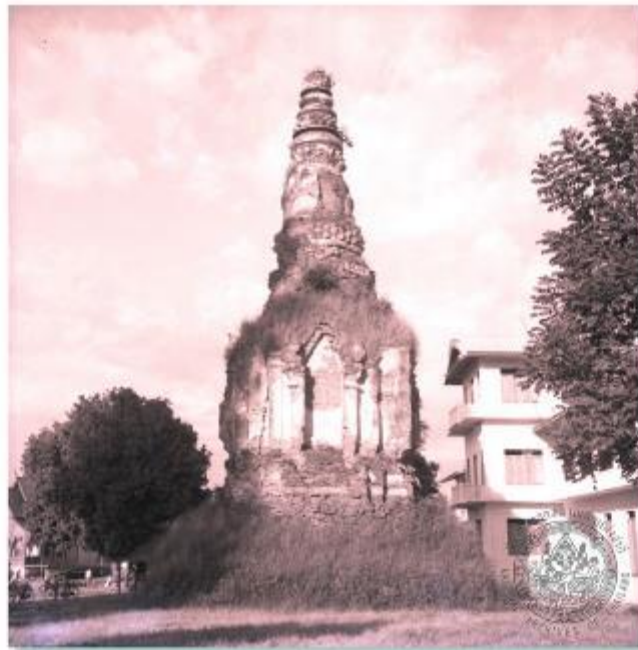
ภาคส่วน 1:150

ภาพถ่ายเส้นแสดงผนังเจดีย์เชียงยืน

ภาพลายเส้นเจดีย์เชียงใหม่

17.

ภาพถ่ายเก่าของเจดีย์เชียงใหม่ด้านทิศตะวันออก แสดงให้เห็นส่วนฐานที่ชำรุดอย่างมาก

ภาพถ่ายปัจจุบันของเจดีย์เชียงใหม่ด้านทิศตะวันออก แสดงให้เห็นถึงส่วนฐานที่ถูกบูรณะแล้ว

18

ภาพถ่ายลวดลายปูนปั้นประดับบริเวณกาบบนของเสาซุ้มจระนำชั้นในด้านทิศตะวันออก

ภาพลายเส้นของลวดลายปูนปั้นประดับบริเวณกาบบนของเสาซุ้มจระนำชั้นในด้านทิศตะวันออก

19

ภาพถ่ายลวดลายปูนปั้นประดับบริเวณกำแพงบนของเสาซุ้มจรณะน้ำขึ้นนอกด้านทิศตะวันออก

ภาพลายเส้นของลวดลายปูนปั้นประดับบริเวณกำแพงบนของเสาซุ้มจรณะน้ำขึ้นนอกด้านทิศตะวันออก

ภาพถ่ายลวดลายปูนปั้นประดับบริเวณท้องไม้ของฐานบัวคว่ำบัวหงายในผังแปดเหลี่ยมเหนือ
เรือนธาตุเจดีย์เชียงยืน

ภาพลายเส้นของลวดลายปูนปั้นประดับบริเวณท้องไม้ของฐานบัวคว่ำบัวหงายในผังแปดเหลี่ยม
เหนือเรือนธาตุเจดีย์เชียงยืน

21

ภาพถ่ายลวดลายปูนปั้นประดับบริเวณมุขทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเรือนธาตุ

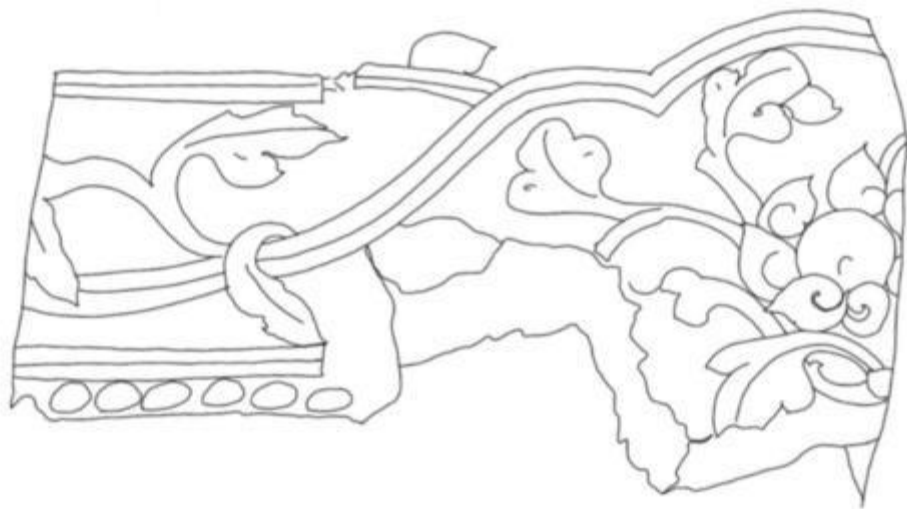

ภาพลายเส้นของลวดลายปูนปั้นประดับบริเวณมุขทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเรือนธาตุ

22

ภาพถ่ายลวดลายปูนปั้นประดับบริเวณลูกแก้วชั้นแรกเหนือองค์ระฆังที่ถูกหุ้มทับด้วยโลหะ

ภาพลายเส้นลวดลายปูนปั้นประดับบริเวณลูกแก้วชั้นแรกเหนือองค์ระฆังที่ถูกหุ้มทับด้วยโลหะ

๔. หอพระไตรปิฎก หรือ หอธรรม

หอพระไตรปิฎกมีจารึกระบุว่าพระเมืองแก้วแห่งอาณาจักรล้านนาทรงสร้างขึ้นในรัชกาลของพระองค์ แต่รูปแบบศิลปกรรมในปัจจุบันพบว่าเป็นหอไตรสองชั้น ชั้นบนเป็นเครื่องไม้หลังคาทรงไทยล้านนา ชั้นล่างก่ออิฐถือปูนทาสีแดง โดยรอบอาคารชั้นบนมีการประดับตกแต่งด้วยลวดลายสลักรูปในจินตนาการชนิดต่างๆในกรอบแปดเหลี่ยม ส่วนรองรับหลังคาและคอสองประดับด้วยลวดลายพรรณพฤกษาประดิษฐ์ ทั้งนี้พบว่าการทำหลังคาซ้อนสองชั้นที่ออกมาทั้งด้านหน้าและด้านหลังเป็นรูปแบบที่รับมาจากศิลปะรัตนโกสินทร์ ซ่อฟ้าเป็นแบบหัวนาคที่มีหางยาวแหลมสลับปลายใกล้เคียงกับที่พบในสกุลช่างกรุงเทพฯ แต่เอกลักษณ์ของเครื่องประดับสันหลังคาของหอไตรนี้คือ การประดับด้วยปราสาทเป็นระยะ ส่วนตรงกลางนั้นทำเป็นรูปเจดีย์ทรงปราสาทขนาดเล็กประดับด้วยพระพุทธรูปทั้งสี่ด้านแทนสัญลักษณ์ของศูนย์กลางจักรวาล

หอพระไตรปิฎกหลังปัจจุบันมีรูปแบบทางศิลปกรรมที่ใกล้เคียงกับหอพระไตรปิฎกของวัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่เป็นอย่างมาก โดยหอไตรวัดพระสิงห์นั้นมียุคที่เก่ากว่าสร้างเมื่อพุทธศักราช ๒๓๕๔ และบูรณะครั้งสำคัญในพุทธศักราช ๒๔๖๙ จึงสันนิษฐานว่าหอพระไตรปิฎกหลังปัจจุบันนี้อาจสร้างขึ้นหรือถูกบูรณะขึ้นในระยะเวลาเดียวกัน

ภาพถ่ายหอพระไตรปิฎกในปัจจุบัน

ภาพถ่ายเก่าของหอพระไตรปิฎกวัดพระธาตุศรีบุญไชย

ภาพถ่ายปัจจุบันของบริเวณเดียวกัน

ภาพถ่ายจากด้านทิศใต้ของหอพระไตรปิฎกวัดพระธาตุหริภุญไชย

ภาพถ่ายจากด้านทิศเหนือของหอไตร วัดพระสิงห์ จ.เชียงใหม่

26

ภาพถ่ายจากมุมด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของหอพระไตรปิฎกวัดพระธาตุหริภุญไชย

ภาพถ่ายจากมุมด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของหอไตร วัดพระสิงห์ จ.เชียงใหม่

ข้อมูลในเอกสารนี้อ้างอิงจากรายงานการวิจัยเรื่อง

“เมืองลำพูนจากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์” ของ
ศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี
มหาวิทยาลัยศิลปากร

ท่านสามารถ scan QR Code นี้เพื่อรับข้อมูลเพิ่มเติมได้จาก Website

แผ่นพับสำหรับให้ข้อมูล โบราณสถานวัดคู่กุศ

วัดกุฎีด หรือ วัดจามเทวี

วัดกุฎีด ไม่ปรากฏว่าสร้างขึ้นในสมัยใดและใครเป็นผู้สร้าง สำหรับชื่อ วัดกุฎีดนี้เป็นชื่อที่ชาวบ้านใช้เรียกวัดที่มีเจดีย์ประธานเป็นแบบ “กู” ซึ่งหมายถึงเจดีย์ทรงปราสาทที่มีการทำเรือนธาตุซ้อนชั้น อันมียอด “กูต” ซึ่งหมายถึง หักด้วน ตามลักษณะเจดีย์ประธานของวัดกุฎีดในปัจจุบัน สำหรับชื่อวัด “จามเทวี” นั้น เกิดจากเมื่อครั้งที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้เสด็จมาสำรวจโบราณสถานเมืองลำพูนในพุทธศักราช ๒๔๖๕ ทรงสันนิษฐานว่าเจดีย์องค์นี้อาจเป็นเจดีย์บรรจุพระอัฐิพระนางจามเทวี ดังที่กล่าวไว้ในตำนานจามเทวีวงศ์ที่ทานใช้เป็นแหล่งข้อมูลหลักในการศึกษา จึงทรงเปลี่ยนชื่อวัดจาก “วัดกุฎีด” เป็น “วัดจามเทวี”

ภายในบริเวณวัดกุฎีดนั้นมีโบราณสถานสำคัญ ๒ แห่ง ดังนี้

เจดีย์กุฎีด เป็นเจดีย์ประธานของวัดกุฎีด ไม่ปรากฏข้อมูลการสร้างจากเอกสารใดๆ จากหลักฐานที่พบในปัจจุบัน ทำให้เกิดข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับการสร้างเจดีย์กุฎีด ดังนี้

๑. สันนิษฐานว่าเจดีย์กุฎีด คือ “สุวรรณจังโกฏเจดีย์” ที่พระเจ้ามหันตยศและพระเจ้าอนันตยศ พระโอรสแฝดของพระนางจามเทวีสร้างไว้เพื่อบรรจุพระอัฐิพระนางจามเทวี ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓
๒. สันนิษฐานว่าเจดีย์กุฎีด คือ “เจดีย์มหาพล” ที่พระยาทิศะให้ไพร่พลชาวหริภุญไชยและชาวละโว้ช่วยกันสร้างไว้ด้านนอกเมืองหริภุญไชยและสถาปนาอารามขึ้น ราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๖
๓. สันนิษฐานว่าเจดีย์กุฎีด คือ “รัตนเจดีย์” ที่พระเจ้าสวาวธิสิทธิได้ทรงบูรณะขึ้นใหม่หลังจากเกิดแผ่นดินไหว ดังปรากฏในจารึกพระเจ้าสวาวธิสิทธิ (วัดกุฎีด) เลขทะเบียน ลพ.๒ ที่พบเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ๒๔๖๕ โดย ศ.ยอร์ช เซเดส์และสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ โดยพบว่าฝังอยู่ในดินตรงเชิงพระธาตุกุฎีด ด้านทิศตะวันออก เมื่อพิจารณาถึงการสร้างจารึกและพัฒนาการของตัวอักษรแล้วพบว่ามีความเป็นไปได้ว่าจารึกหลักนี้และเจดีย์องค์นี้อาจสร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗

ข้อมูลลายลักษณ์อักษรที่ปรากฏในเอกสารต่าง ๆ นั้นพบว่า มีข้อจำกัดและไม่มีรายละเอียดเพียงพอในการระบุว่าเจดีย์ที่กล่าวถึงในเอกสารนั้น คือ เจดีย์กู่กุดองค์ปัจจุบัน

ดังนั้นการศึกษารูปแบบศิลปกรรมของตัวโบราณสถานจึงจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการให้ข้อมูลโบราณสถานและตรวจสอบความเป็นไปได้ของข้อสันนิษฐานต่างๆที่ได้กล่าวมา โดยเกณฑ์ที่ใช้ในการกำหนดอายุเจดีย์กู่กุดมีดังนี้

๑. รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของเจดีย์

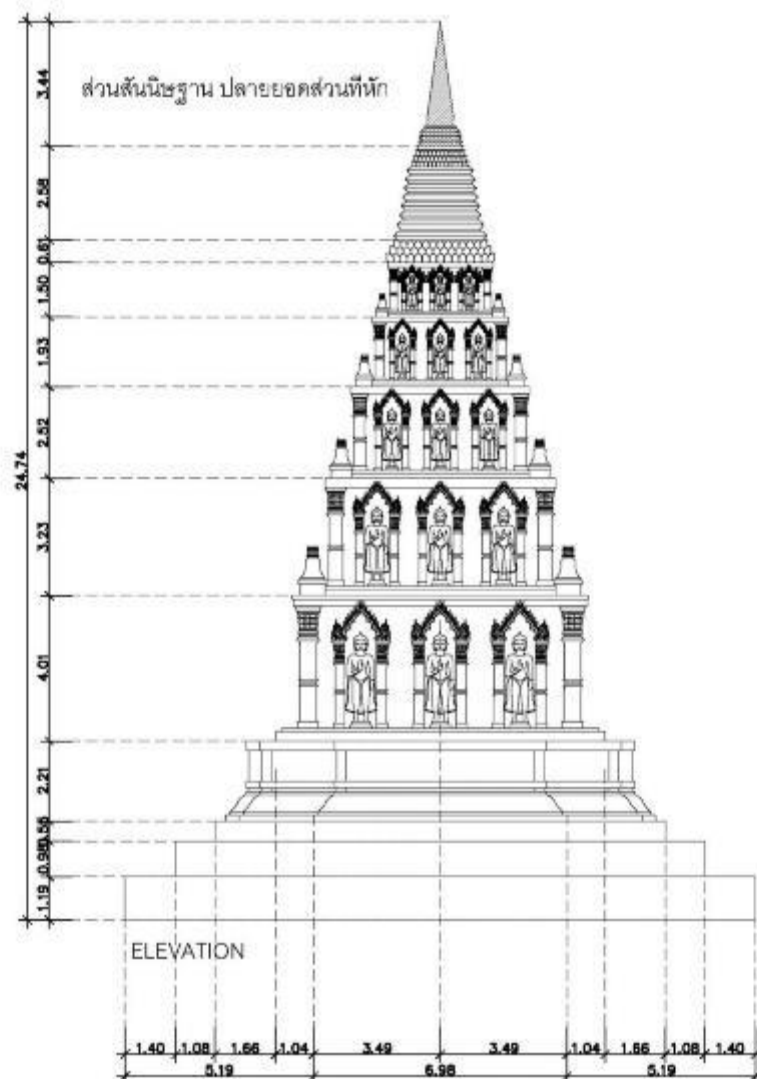
เจดีย์กู่กุดเป็นเจดีย์ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดภายในบริเวณวัดกู่กุด มีรูปแบบเป็นทรงปราสาทในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส ส่วนฐานเป็นฐานที่มีการทำแต่บัวคว่ำเพียงอย่างเดียวและมีการทำท้องไม้เป็นช่อง มักพบในโบราณสถานในประเทศไทยที่มีอายุก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๙ สันนิษฐานว่าอาจพัฒนามาจากฐานบัวลัยในศิลปะสมัยทวารวดี มีเรือนธาตุซ้อนกันทั้งหมด ๕ ชั้น แต่ละชั้นมีการทำซุ้มจรนำที่ภายในมีการประดิษฐานพระพุทธรูปยืน ด้านละ ๓ ซุ้ม ดังนั้นจึงมีซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปทั้งหมด ๖๐ ซุ้ม มุมเจดีย์แต่ละชั้นมีการประดับสลูปีกะ (เจดีย์จำลอง) ส่วนยอดของเจดีย์หักหายไป

เมื่อพิจารณารูปแบบเจดีย์กู่กุดพบว่ามีความคล้ายคลึงกับลัทธิมหาปราสาทในศิลปะสมัยโปลงนารูวะของศรีลังกา โดยอาจสร้างขึ้นในระยะเวลาใกล้เคียงกัน คือ ราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๗ - กลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘

๒. รูปแบบศิลปกรรมของพระพุทธรูปในซุ้มจรนำ

พระพุทธรูปในซุ้มจรนำนั้นเป็นพระพุทธรูปประทับยืน สภาพก่อนการบูรณะโดยกรมศิลปากรนั้นพบว่าพระพุทธรูปทุกองค์นั้นส่วนพระกรล้วนหักหาย พุทธลักษณะของพระพุทธรูปนั้นแสดงออกว่าเป็นพระพุทธรูปสมัยทวารวดีอย่างแท้จริง เนื่องจากมีการพัฒนารูปแบบขององค์ประกอบต่างๆจนมีลักษณะเฉพาะ กล่าวคือ พระพักตร์ แสดงความเคร่งขรึม พระขนงต่อกันเป็นรูปปีกกาและยกเป็นสันขึ้นมา พระเนตรโปนอย่างมาก พระโอษฐ์หนาและกว้าง พระอุษณีษะเป็นทรงกรวยขนาดใหญ่ ขมวดพระเกศาเป็นเกลียวสูงยอดแหลม ครองจีวรห่มคลุมที่ได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะแบบทวารวดี

พบว่าลักษณะบางอย่างมีการพัฒนามาจากศิลปะสมัยทวารวดี เช่น การทำขอบสงเป็นสันนูนสามเหลี่ยมยกสูงขึ้นมา การทำเส้นสันของจีวรที่ตกมาตรงกลางระหว่างพระขงเป็นสันสามเหลี่ยม ขอบจีวรที่ตกลงมาเบื้องล่างแสดงริ้วพับซ้อนกันหลายชั้นอย่างเป็นธรรมชาติ ลักษณะเหล่านี้เป็นลักษณะของศิลปะปาละที่รับผ่านมาจากทวารวดี จึงทำให้เชื่อได้ว่าอาจจะเกิดจากการที่ชาวทวารวดีได้อพยพหนีภัยโรคระบาดไปอาศัยที่เมืองทวารวดี

ภาพลายเส้นสันนูนฐานของเจดีย์กู่กุด

แล้วได้รับเอารูปแบบศิลปะแบบพุททามกลับมายังทริภุญไชยพร้อมทั้งพัฒนารูปแบบให้กลายเป็นรูปแบบเฉพาะของศิลปะทริภุญไชย

เมื่อพิจารณาองค์ประกอบต่างๆดังนี้แล้วสามารถกำหนดอายุสถาปัตยกรรมนี้ได้ว่าควรมีอายุอยู่ในราวกลางพุทธศตวรรษที่ 17 – กลางพุทธศตวรรษที่ 18

ภาพพระพุทธรูปที่ประดิษฐานในซุ้มจระนำเจดีย์กุฎคูด้านทิศใต้ ชั้นที่ ๔

๕

ภาพซุ้มจระนำเจดีย์กุฎคูด้านทิศใต้ ชั้นที่ ๔

ภาพขยายส่วนพระพักตร์ของพระพุทธรูปในซุ้มจระนำ เจดีย์กุฎคูด้านทิศใต้ ชั้นที่ ๔ องค์ขวา

ภาพขยายส่วนพระองค์ของพระพุทธรูปในซุ้มจระนำ เจดีย์กุฎุด้านทิศใต้ ชั้นที่ ๔ องค์ขวา

ภาพขยายส่วนแสดงการทำเส้นรัดประคดและจีบผ้าด้านหน้าของพระพุทธรูปในซุ้มจระนำ เจดีย์
กุฎุด้านทิศใต้ ชั้นที่ ๔ องค์ขวา

รัตนเจดีย์

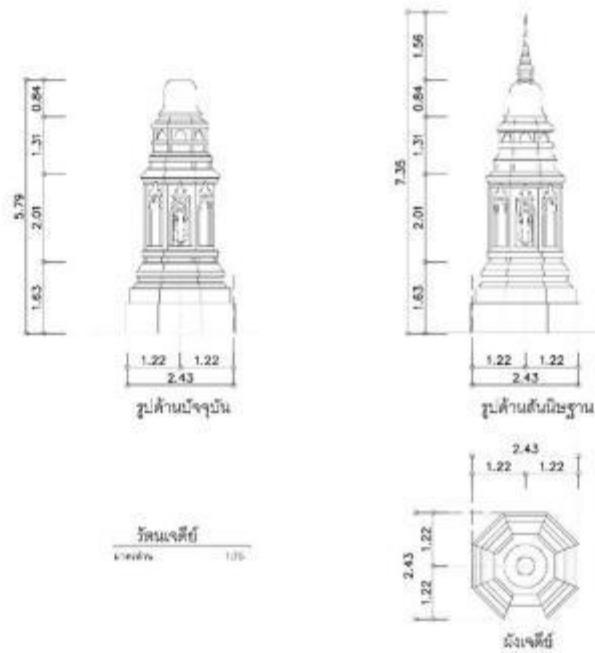
รัตนเจดีย์ในบทนี้ ขอใช้กำหนดว่า หมายถึง เจดีย์ขนาดย่อมกว่าเจดีย์กู่กุดที่เป็นเจดีย์ทรงปราสาทยอดในผังแปดเหลี่ยมตั้งอยู่ชิดกับด้านหลังวิหารหลวงฝั่งทิศเหนือของวัดจามเทวี ชื่อรัตนเจดีย์นี้มาจากชื่อของเจดีย์องค์หนึ่งที่พระเจ้าสรรพลีทศทรงบูรณะขึ้นหลังจากเจดีย์องค์นี้เกิดความเสียหายจากแผ่นดินไหว โดยข้อมูลชุดนี้ได้มาจากศิลาจารึกที่พบบริเวณใกล้กับฐานด้านทิศตะวันออกของเจดีย์กู่กุด วัดจามเทวี แท้จริงแล้วควรระบุให้เป็นชื่อของเจดีย์กู่กุดมากกว่าเนื่องจากขณะพบจารึกนั้น พบใกล้กับตัวโบราณสถานมากกว่า แต่ทั้งนี้ศิลาจารึกนั้นหากไม่ได้พบว่าจารึกติดอยู่กับตัวโบราณสถานแล้ว ก็จัดเป็นโบราณวัตถุที่เคลื่อนย้ายได้ จากหลักฐานภาพถ่ายเก่าพบว่าแต่เดิมในบริเวณวัดจามเทวีนั้นมีสถาปัตยกรรมอยู่เพียง 2 แห่งเท่านั้น คือ เจดีย์กู่กุด หรือ เจดีย์ทรงปราสาทซ้อนชั้นในผังสี่เหลี่ยมที่ยอดหักด้วน และอีกองค์หนึ่งคือ เจดีย์ทรงปราสาทยอดในผังแปดเหลี่ยม

สันนิษฐานว่ารูปแบบโครงสร้างของเจดีย์องค์นี้น่าจะได้รับอิทธิพลด้านรูปแบบมาจากเจดีย์แบบปาละในศิลปะอินเดีย ที่มีการพบโบราณวัตถุที่เป็นเจดีย์จำลองในแถบเมืองลพบุรีและสุโขทัย โดยเจดีย์จำลองที่พบนั้นเป็นเจดีย์ทรงปราสาทยอด มีเรือนธาตุในผังแปดเหลี่ยม แต่ละด้านมีซุ้มจรณะประดิษฐานพระพุทธรูป เหนือเรือนธาตุทำเป็นเจดีย์ทรงระฆัง สันนิษฐานว่าเจดีย์แบบนี้จะมีมาแล้วตั้งแต่สมัยทวารวดีเนื่องจากในปัจจุบันพบว่ามีส่วนฐานของเจดีย์หลายองค์ในบริเวณแหล่งอารยธรรมทวารวดี มีการสร้างในผังแปดเหลี่ยม

นอกจากรูปแบบโครงสร้างสถาปัตยกรรมแล้วในปัจจุบันยังคงมีพระพุทธรูปในซุ้มจรณะที่สามารถนำมาช่วยกำหนดอายุของโบราณสถานได้ บริเวณเรือนธาตุแต่ละด้านนั้นมีการประดิษฐานพระพุทธรูปยืนด้านละ ๑ องค์ ล้วนแล้วแต่เป็นของเดิมทั้งหมด แต่ละองค์มีพุทธลักษณะและการแสดงมุทราเหมือนกับพระพุทธรูปที่ประดิษฐานในซุ้มจรณะนำเจดีย์กู่กุด แต่สิ่งที่ต่างจากพระพุทธรูปที่ประดิษฐานในซุ้มจรณะนำเจดีย์กู่กุด คือ พบว่ามีการใช้วัสดุในการสร้างพระพุทธรูปต่างกัน โดยพระพุทธรูปในซุ้มจรณะนำที่รัตนเจดีย์นี้มีการใช้ทั้งดินเผาและปูนปั้นร่วมกัน ทำให้ทราบว่าเทคนิคการสร้างพระพุทธรูปโดยใช้แม่พิมพ์แล้ว

๙

ตั้งนั้นวัดเจติยองค์นี้จึงกำหนดอายุให้อยู่ในช่วงราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๗ - กลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ร่วมสมัยกันกับเจติยกุฎ

ภาพลายเส้นของวัดเจติย แสดงผังที่ ๓ ภาพปัจจุบันและรูปแบบสันนิษฐาน

ภาพถ่ายเก่าของวัดเจติยส่วนเรือนธาตุเทียบกับสภาพปัจจุบัน

ภาพถ่ายเก่าของวัดจามเทวี เมื่อปีพุทธศักราช 2469 แสดงให้เห็นเจดีย์ทั้งสององค์

ภาพถ่ายเก่าแสดงศิลาจารึกพระเจ้าสรวาลิทธิ (ลพ.๒) อักษรมอญโบราณ ภาษามอญโบราณ และภาษาบาลี กล่าวถึงการบูรณะเจดีย์องค์หนึ่งโดยพระเจ้าสรวาลิทธิ ในพุทธศตวรรษที่ ๑๗

121

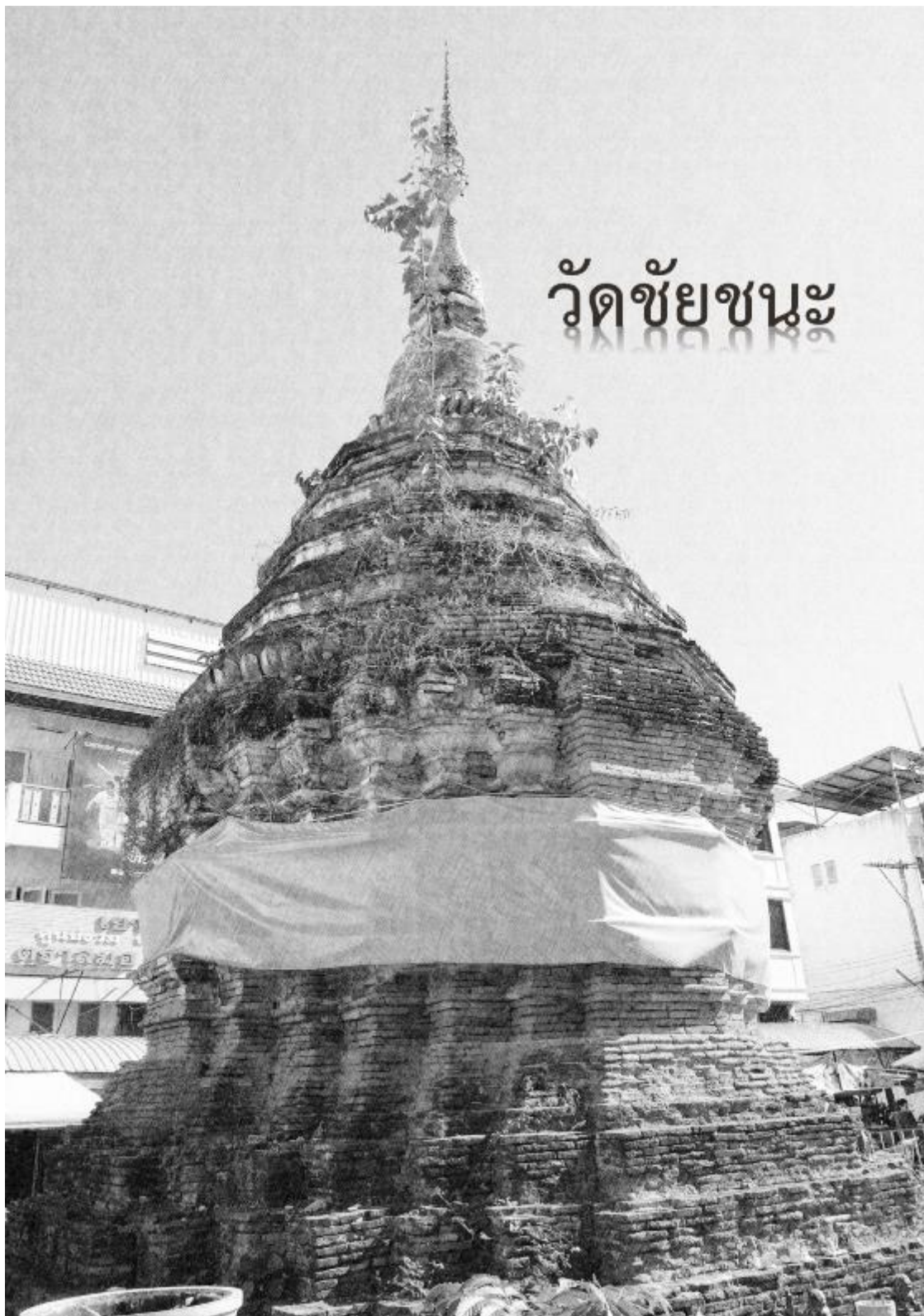
ข้อมูลในเอกสารนี้อ้างอิงจากรายงานการวิจัยเรื่อง

“เมืองสำทูนจากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์” ของ
ศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี

ท่านสามารถ scan QR Code นี้เพื่อรับข้อมูลเพิ่มเติมได้จาก Website

แผ่นพับสำหรับให้ข้อมูล โบราณสถานวัดชัยชนะ

วัดชัยชนะ

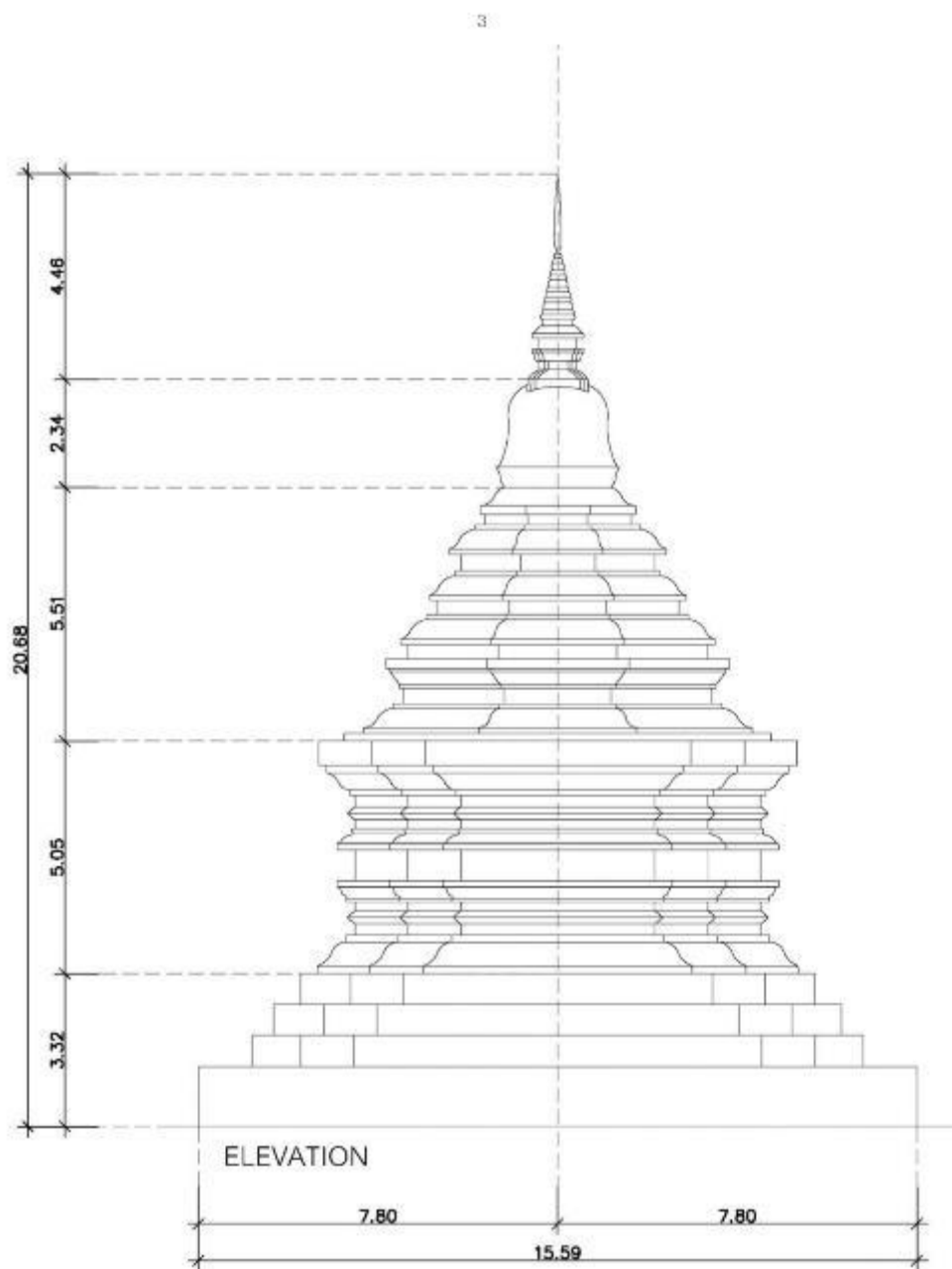
วัดชัยชนะปัจจุบันเป็นโบราณสถานร้าง พบเพียงเจดีย์องค์เดียวตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตกของร้านแจ่มฟ้าพลาซ่า สาขาทนนอินทยงยศ ไม่มีบันทึกเกี่ยวกับประวัติการสร้าง

เจดีย์ชัยชนะ

เจดีย์ชัยชนะมีสภาพสมบูรณ์ องค์ประกอบที่ใช้สำหรับการศึกษาพัฒนาการและกำหนดอายุสมัยของเจดีย์ยังคงอยู่ครบถ้วน เจดีย์องค์นี้มีลักษณะเป็นเจดีย์ทรงระฆัง ตั้งอยู่บนฐานเขียง ๓ ฐาน ถัดจากฐานเขียงเป็นชุกฐานบัว ๒ ฐานซ้อนกันในผังยกเก็จที่คอดท้องไม้ด้วยลวดบัวลูกแก้วอกไก่ รองรับชั้นบัวคว่ำบัวหงายที่ไม่มีการคอดลวดบัวบริเวณท้องไม้ ๑ ชั้น ส่วนรองรับองค์ระฆังของเจดีย์องค์นี้เป็นแบบบัวถลาในผังแปดเหลี่ยมซ้อนลดหลั่นกัน ๓ ชั้น จากนั้นจึงเป็นบัวปากระฆังและองค์ระฆังในผังกลม เหนือองค์ระฆังมีการทำบัลลังก์ในผังยกเก็จคอดท้องไม้ด้วยลวดบัวลูกแก้วอกไก่ ๑ เส้น ถัดขึ้นไปเป็นส่วนของก้านฉัตร ฉัตรค่อน้ำปล้องโฉนและปลียอด

เมื่อเปรียบเทียบลักษณะขององค์เจดีย์กับวิวัฒนาการด้านรูปแบบแล้วพบว่าสามารถเทียบเคียงได้กับเจดีย์วัดพระธาตุคุดอยสุเทพและวัดไชยเชษฐาที่สร้างขึ้นในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑

ดังนั้นเจดีย์วัดชัยชนะนี้น่าจะมีอายุการสร้างอยู่ในราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑

ภาพลายเส้นของเจดีย์ชัยชนะ วัดชัยชนะ

ภาพถ่ายปัจจุบันของเจดีย์ชัยชนะ

ภาพถ่ายแสดงส่วนฐานบัวแบบลูกแก้วอกไก่ ๒ ฐานซ้อนกันและส่วนรองรับองค์ระฆัง
แบบบัวถลาในผังแปดเหลี่ยมซ้อนกัน ๓ ชั้นที่รองรับด้วยฐานบัวคว่ำบัวหงายที่ไม่มีการ
คาดลวดบัวบริเวณท้องไม้ ๑ ฐาน

๕

ภาพถ่ายแสดงบริเวณโบราณสถานวัดชัยชนะในปัจจุบัน

ภาพถ่ายแสดงให้เห็นการหุ้มโลหะบนองค์เจดีย์

ข้อมูลในเอกสารนี้อ้างอิงจากรายงานการวิจัยเรื่อง

“เมืองลำพูนจากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์” ของ
ศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี
มหาวิทยาลัยศิลปากร

ท่านสามารถ scan QR Code นี้เพื่อรับข้อมูลเพิ่มเติมได้จาก Website

แผ่นพับสำหรับให้ข้อมูล โบราณสถานวัดพระยืน

วัดพระยี่น

วัดพระยี่นตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำกวังในปัจจุบัน พบจารึกระบุการสร้างวัดนี้ในรัชสมัยพญากือนา แห่งอาณาจักรล้านนา ในพุทธศักราช ๑๙๑๓ โดยสร้างเป็นที่พำนักแด่พระสุมนเถร จารึกยังกล่าวอีกว่า เมื่อพระสุมนเถรได้มาจำพรรษานั้น มีพระพุทธรูปยี่นอยู่องค์หนึ่ง ซึ่งสันนิษฐานได้ว่าวัดนี้มีการสร้างมาก่อนที่พระสุมนเถรจะมาพำนักจำพรรษาแล้ว

พระสุมนเถรจึงร่วมกับพญากือนาสั่งสร้างพระพุทธรูปยี่นอีกสามองค์ รวมทั้งหมดเป็นสี่องค์ ในปัจจุบันมีผู้ใช้ข้อมูลจากตำนานจามเทวีวงศ์และสันนิษฐานว่าอาจเป็นวัดเดียวกับ “อรัญญิกรัมมการาม” ที่พระนางจามเทวีสร้างขึ้นไว้ในปาจิณฑิตแห่งพระบุรี ซึ่งได้สร้างวิหารและพระพุทธรูปแล้วถวายให้เป็นที่อยู่ของสงฆ์ มีพระเถระเป็นประธาน แต่ทั้งนี้ไม่ได้กล่าวถึงว่าพระพุทธรูปนั้นมีรูปแบบอย่างไร

ตำนานมูลศาสนาและชินกาลมาลีปกรณ์ก็มีการกล่าวถึงการสร้างพระพุทธรูปยี่น จึงทำให้สันนิษฐานว่าอาจเป็นวัดที่พระยาธรรมิกราชผู้ครองราชย์ต่อจากพระเจ้าอาทิตยราช ได้สร้างพระพุทธรูปสูง ๑๘ ศอก เรียกว่า อัญฐารส ประดิษฐานไว้ เมื่อสร้างเสร็จแล้วพระองค์จึงทรงให้มีการสมโภชใหญ่ ๗ วัน ๗ คืน และถวายทานแก่ภิกษุสงฆ์เป็นอันมาก ซึ่งเมื่อพิจารณาจากความสูงของพระพุทธรูปที่ระบุไว้ นั่นอาจเป็นพระพุทธรูปยี่นขนาดใหญ่จนเป็นที่มาของชื่อ “วัดพระยี่น”

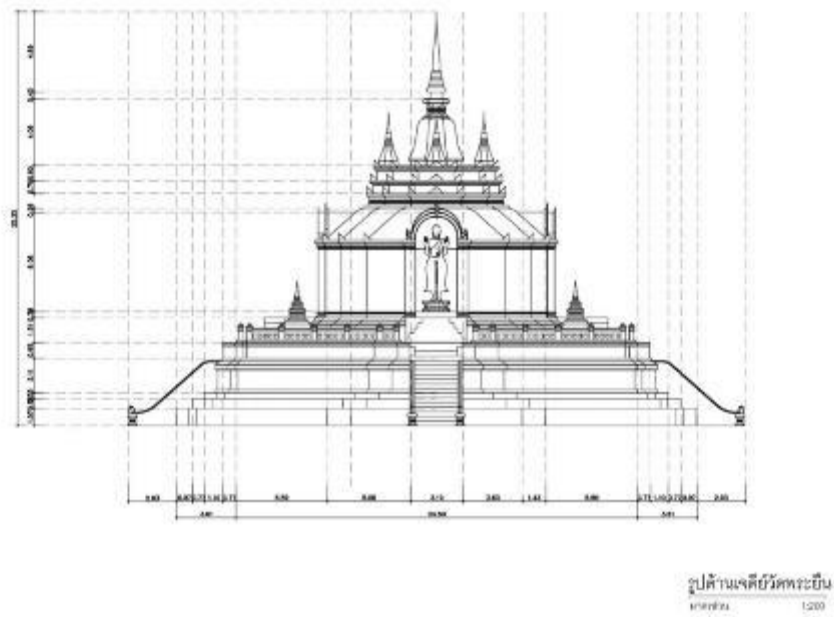
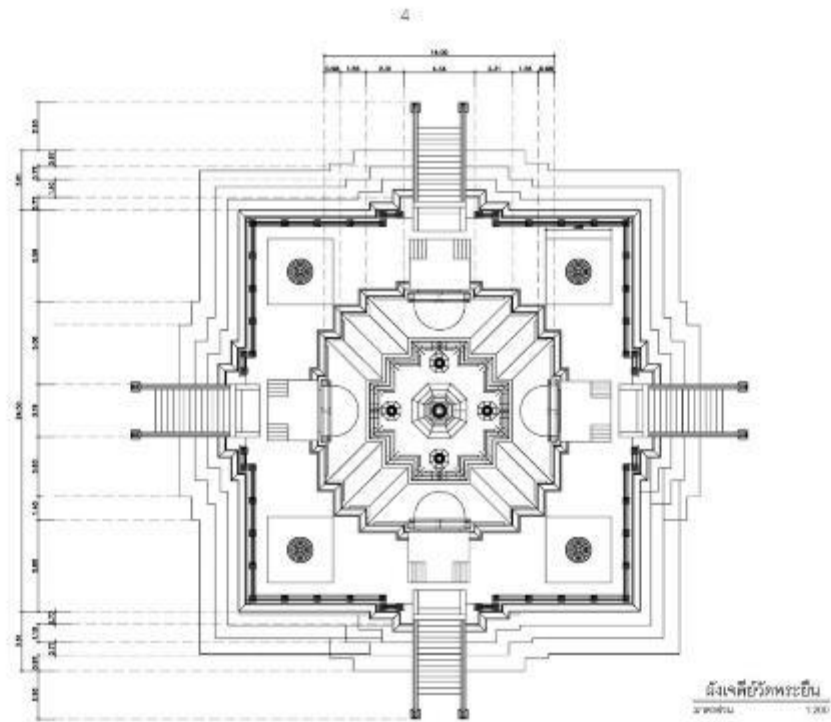
สำหรับในปัจจุบันนี้สิ่งก่อสร้างในบริเวณวัดล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งก่อสร้างในสมัยรัตนโกสินทร์ เนื่องจากมีบันทึกการบูรณะปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ไว้ว่ากระทำในสมัยของเจ้าอินททยงยศโชติ (น้อยหมวก) โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรงออกแบบให้สร้างเจดีย์ประธานทรงปราสาทแบบพม่าขึ้นมาครอบองค์เดิมไว้ด้านใน มีหนานอุประบ้านสันตันธงและหนานอ้ายเป็นผู้ช่วย ใช้ช่างฝีมือชาวละแวกจากบ้านศรีเตี้ย ต.หนองล่อง อ.เวียงหนองล่อง

เป็นแรงงานสร้างในพุทธศักราช ๒๔๔๓

รูปแบบศิลปกรรมของเจดีย์วัดพระยืนในปัจจุบันเป็นเจดีย์ทรงปราสาทยอดแบบพม่า ตั้งอยู่บนฐานยกสูง ๑ ฐาน รองรับฐานประทักษิณที่มีบันไดทางขึ้นไปบนลานประทักษิณได้ เหนือลานประทักษิณเป็นเรือนธาตุขนาดใหญ่ ทำเป็นซุ้มจัตุรมุขประดิษฐานพระพุทธรูปยืน ทั้งสี่ด้าน หลังคาเรือนธาตุเป็นหลังคาลาดซ้อนกัน ๒ ชั้น เหนือชั้นหลังคาลาดเป็นเจดีย์ทรง ระฆังในผังแปดเหลี่ยม มีการทำสถูปิเกะประดับด้านละ ๑ องค์ เป็นลักษณะเจดีย์แบบพม่า เหนือองค์ระฆังมีการทำบัลลังก์เพิ่มมุม

รูปแบบศิลปกรรมของเจดีย์วัดพระยืนในปัจจุบันมีการผสมผสานรูปแบบของศิลปะ หลายแบบด้วยกัน กล่าวคือ ๑. ส่วนเค้าโครงเจดีย์นั้นมีลักษณะคล้ายกับเจดีย์ทรงปราสาท ยอดศิลปะพม่า ๒. มีฐานประทักษิณที่มีบันไดทางขึ้นและมีเรือนธาตุขนาดใหญ่ประดิษฐาน พระพุทธรูปคล้ายกับศิลปะพม่า ๓. เหนือเรือนธาตุมีการทำองค์ระฆังในผังแปดเหลี่ยม อธิพลศิลปะล้านนา ๔. เหนือองค์ระฆังมีการทำบัลลังก์เพิ่มมุมที่ได้รับอิทธิพลศิลปะ ล้านนา ๕. พุทธลักษณะของพระพุทธรูปในซุ้มจระนำนั้นมีรูปแบบเป็นงานฝีมือช่างพื้นบ้าน ล้านนาไม่ใช่แบบพม่า ๖. พระพุทธรูปมีการครองจีวรที่มีริ้วจีวรแบบธรรมชาติ ซึ่งเป็น สุนทรียภาพที่พบร่วมกันในศิลปะพม่าและศิลปะไทย สมัยรัตนโกสินทร์ช่วงรัชกาลที่ ๕

จากรูปแบบศิลปกรรมหลากหลายสมัยที่มีการผสมผสานกันในข้างต้นจึงสามารถสรุป ได้ว่ารูปแบบศิลปกรรมของเจดีย์วัดพระยืนในปัจจุบันนั้นมีความสอดคล้องกับเอกสารทาง ประวัติศาสตร์ที่บันทึกข้อมูลการสร้างเจดีย์ประธานของวัดพระยืนไว้ ไม่ได้มีอายุเก่าแก่ไป จนถึงสมัยล้านนาหรือทริภุญไชยแต่อย่างใด

ภาพลายเส้นของเจดีย์ประธานวัดพระยัต

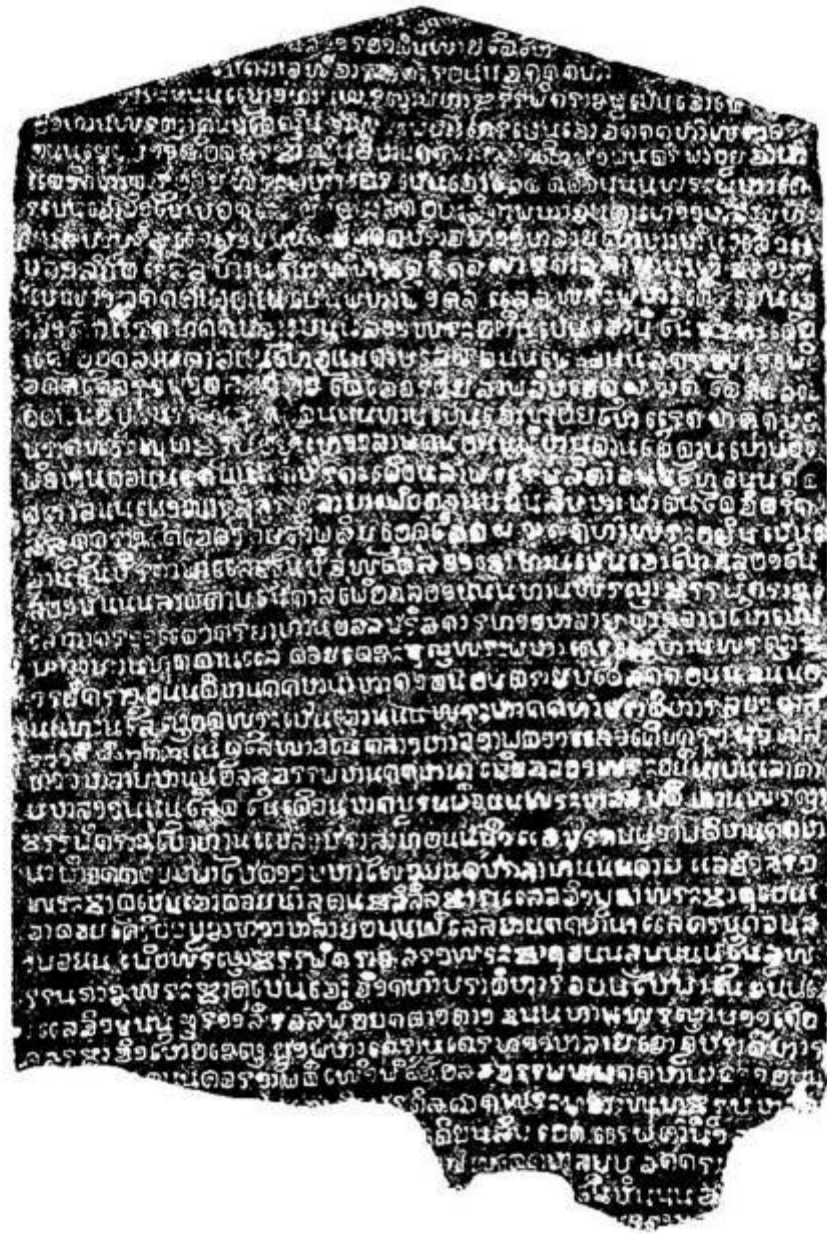
5

ภาพถ่ายเก่าและภาพถ่ายปัจจุบันของเจดีย์ประธานวัดพระยืน

ภาพจารึกวัดพระยืนด้านที่ ๑ ระบุว้าวัดนี้สร้างขึ้นในพุทธศักราช ๑๙๑๓

ภาพจารึกวัดพระยืนด้านที่ ๒

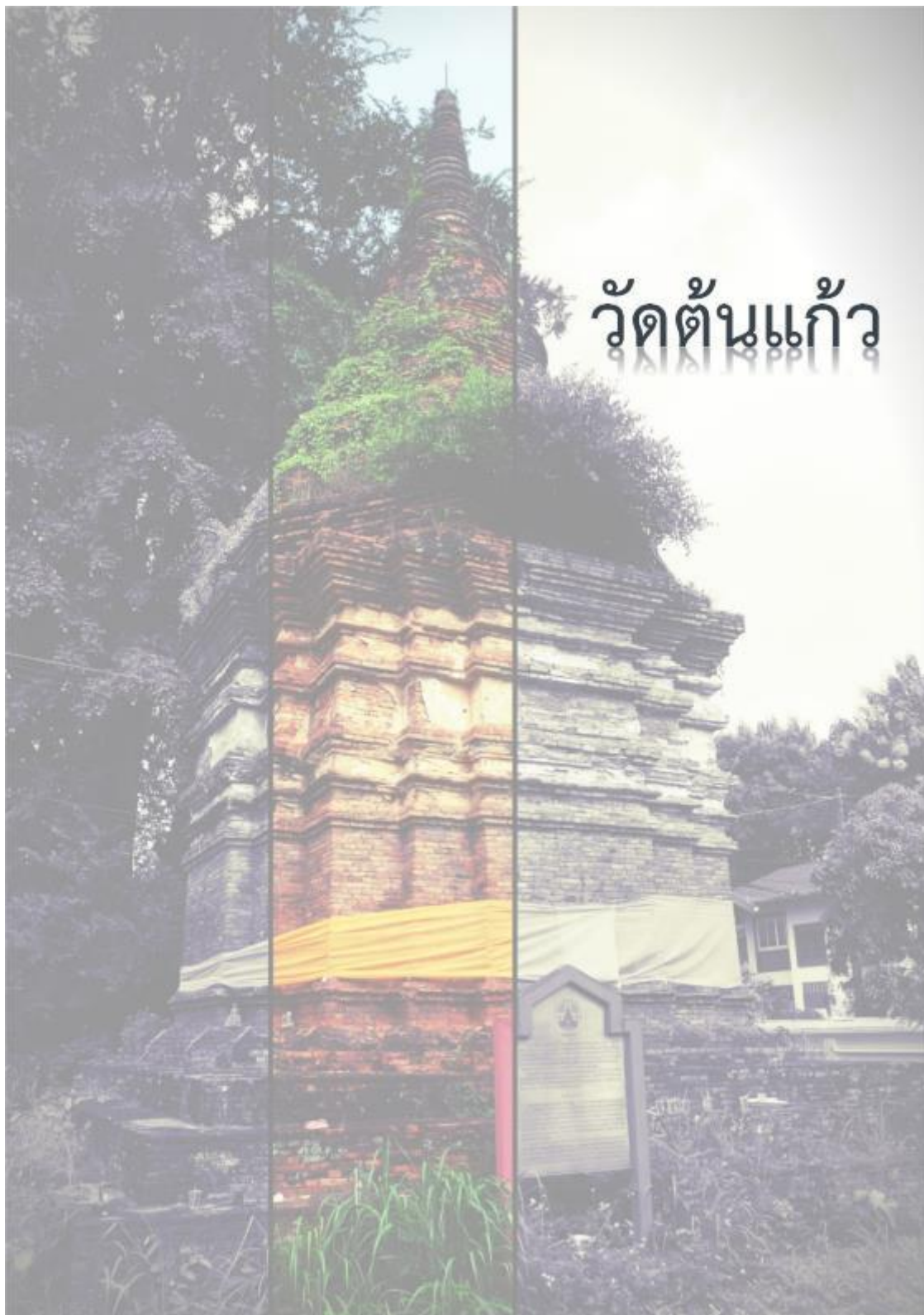
ข้อมูลในเอกสารนี้อ้างอิงจากรายงานการวิจัยเรื่อง

“เมืองลำพูนจากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์” ของ
ศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี
มหาวิทยาลัยศิลปากร

ท่านสามารถ scan QR Code นี้เพื่อรับข้อมูลเพิ่มเติมได้จาก Website

แผ่นพับสำหรับให้ข้อมูล โบราณสถานวัดต้นแก้ว

วัดต้นแก้ว

วัดต้นแก้วตั้งอยู่ฝั่งทิศตะวันออกของแม่น้ำกวัง ไม่มีประวัติการสร้างที่แน่ชัด ปัจจุบันพบโบราณสถานเพียงแห่งเดียวในวัดต้นแก้ว คือ เจดีย์ต้นก้อ

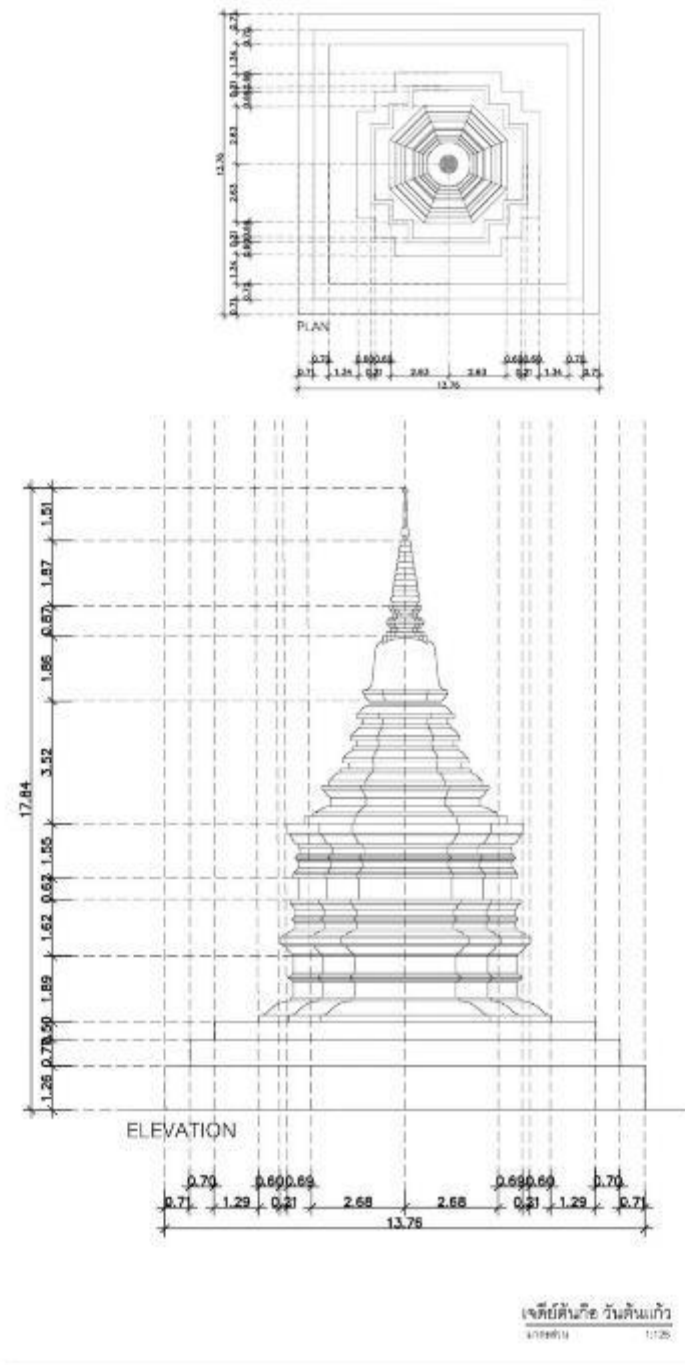
เจดีย์ต้นก้อ

เจดีย์ต้นก้อตั้งอยู่ติดกับรั้ววัดต้นแก้วด้านทิศตะวันตก ตำแหน่งที่ตั้งนั้นไม่สัมพันธ์กับแกนหลักของการวางผังวัดปัจจุบัน โดยผังวัดในปัจจุบันนี้มีการสร้างวิหารหลวงไว้ค่อนข้างกึ่งกลางผัง แต่หันหน้าวิหารสู่ทิศใต้ เจดีย์ประธานของวัดในปัจจุบันตั้งอยู่ถัดจากวิหารหลวงออกมาด้านทิศตะวันออก องค์เจดีย์ต้นก้อนั้นด้านทิศตะวันออกมีโรงครัวและอาคารพิพิธภัณฑสถานโบราณเหมือนของวัดต้นแก้ว ปลุกสร้างบังองค์เจดีย์อยู่ ส่วนด้านทิศใต้มี

มีอาคารห้องสมุดปริดา เวทศักดิ์กิดขวางการเข้าชมองค์เจดีย์เช่นกัน ทำให้เจดีย์องค์นี้ไม่สามารถสังเกตเห็นได้อย่างชัดเจนเมื่อเข้าสู่ในบริเวณวัด เจดีย์ต้นก้อนี้ปัจจุบันถูกทิ้งร้าง โดยยังคงรูปแบบศิลปกรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนาในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ไร้อย่างชัดเจน สังเกตได้จากชุดฐานบัวคว่ำบัวหงายสองฐานซ้อนกัน ทำให้สัดส่วนของชุดฐานองค์เจดีย์สูงมากเมื่อเทียบกับส่วนรองรับองค์ระฆังและองค์ระฆังของเจดีย์ อีกทั้งส่วนรองรับองค์ระฆังนั้นยังเป็นตัวช่วยกำหนดอายุของเจดีย์ต้นก้อได้ โดยส่วนรองรับองค์ระฆังที่พบนั้นเป็นชุดฐานบัวคว่ำ ๓ ชั้นในผังแปดเหลี่ยม ที่มีการทำฐานบัวคว่ำบัวหงายที่ไม่มีเส้นลวดคาดท้องไม้ ๑ ฐานรองรับคล้ายกับเจดีย์วัดชัยชนะ แต่ส่วนที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งก็คือการทำฐานบัวเพิ่มขึ้นมาอีกชุดหนึ่งเหนือฐานเขียงนั้น พบเฉพาะในเจดีย์กลุ่มที่พบในบริเวณที่ลุ่มน้ำท่วมถึงทั้งที่เวียงท่ากาน เวียงกุ่มกาม เวียงเขียงแสนน้อย และเจดีย์องค์นี้ ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นชุดฐานที่เพิ่มขึ้นมาเพื่อให้สอดคล้องกับภูมิประเทศ

เจดีย์ต้นก้อนี้จึงสามารถกำหนดอายุได้ว่าสร้างขึ้นในราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑

2

ภาพถ่ายลายเส้นของเจดีย์ต้นก๊วย วัดต้นแก้ว

ภาพถ่ายปัจจุบันของเจดีย์ต้นกือ

ภาพถ่ายปัจจุบันของส่วนฐานเจดีย์ต้นก้อ

E

ตำแหน่งที่ตั้งของเจดีย์คันกือในปัจจุบัน

ภาพถ่ายจากบริเวณประตูทางเข้าวัดคันแก้ว แสดงให้เห็นกลุ่มอาคารที่บ่งเจดีย์คันกือ

ข้อมูลในเอกสารนี้อ้างอิงจากรายงานการวิจัยเรื่อง

“เมืองสำหุนจากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์” ของ
ศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี
มหาวิทยาลัยศิลปากร

ท่านสามารถ scan QR Code นี้เพื่อรับข้อมูลเพิ่มเติมได้จาก Website

แผ่นพับสำหรับให้ข้อมูล โบราณสถานกู่ช้าง-กู่ม้า

โบราณสถานกู๋ข้าง กู๋ม้า

โบราณสถานกู๋ข้าง กู๋ม้า ตั้งอยู่บริเวณด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองลำพูน ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำกวัง โบราณสถานทั้งสองอยู่ในบริเวณเดียวกันโดยกู๋ข้างนั้นเป็นเจดีย์ทรงลอมฟาง แต่กู๋ม้านั้นเป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบสุโขทัย แต่ทั้งสององค์นั้นบริเวณปลั๊กและส่วนยอดหักเสียหาย ไม่พบว่ามีตำนานระบุถึงชื่อสถานที่และอายุสมัยการสร้างโบราณสถานทั้งสองแห่ง

ภายในบริเวณโบราณสถานกู๋ข้าง กู๋ม้า มีโบราณสถานที่สำคัญอยู่ ๒ แห่ง คือ

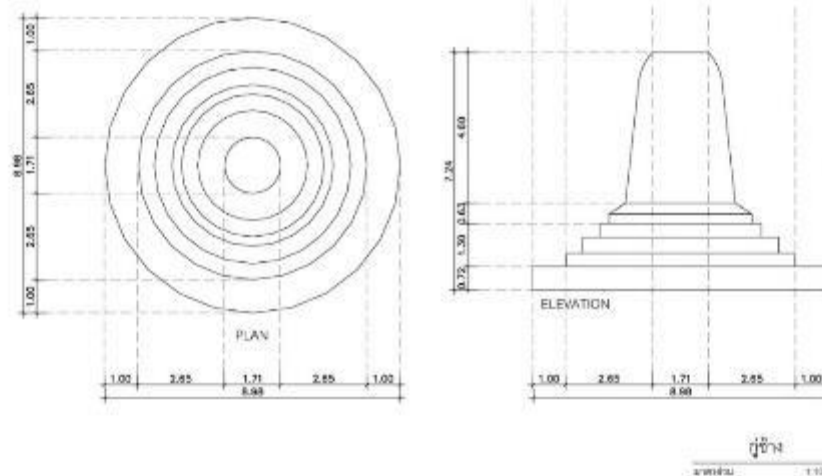
๑. เจดีย์กู๋ข้าง

เจดีย์กู๋ข้างเป็นเจดีย์ที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมอันโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ จนอาจเรียกได้ว่าเป็นเจดีย์เพียงองค์เดียวในประเทศไทยที่สร้างขึ้นในรูปแบบนี้ จากงานวิจัยพบว่าเจดีย์รูปแบบนี้อาจสอดคล้องกับเจดีย์ศิลปะปะยู สมัยอาณาจักรศรีเกษตรในประเทศพม่าที่มีอายุในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔ กู๋ข้างเป็นเจดีย์ทรงกระบอกในผังกลมตั้งอยู่บนฐานเขียงในผังกลม ๔ ชั้น ถัดขึ้นไปเป็นองค์ระฆังทรงกระบอกที่ส่วนยอดสอบเข้าหากันเล็กน้อยหรือบางครั้งเรียกว่า ทรงลอมฟาง เหนือองค์ระฆังนั้นหักหายไปเหลือเพียงส่วนแกนสำหรับโครงสร้างส่วนยอดเจดีย์ เจดีย์องค์นี้มีการบูรณะในพุทธศักราช ๒๕๒๕ โดยกรมศิลปากร โดยเป็นการบูรณะตามเค้าโครงเดิม เจดีย์กู๋ข้างนี้สามารถกำหนดอายุจากรูปแบบเจดีย์ได้ว่าควรมีอายุสมัยในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘ เมื่อครั้งที่ขววนครหรือญไชยอพยพหนีโรคทำไปยังเมืองสุธรรมวดี เมื่อโรคสงบลงจึงได้เดินทางกลับภูมิลำเนาพร้อมทั้งได้นำเอารูปแบบของเจดีย์แบบนี้กลับมายังหรือญไชยด้วย

๒. เจดีย์กู๋ม้า

เจดีย์กู๋ม้าเป็นเจดีย์ที่ตั้งอยู่ในบริเวณของโบราณสถานกู๋ข้าง กู๋ม้า โดยตั้งอยู่ด้านทิศเหนือของเจดีย์กู๋ข้าง เจดีย์กู๋ม้านี้มีลักษณะพิเศษที่ไม่พบในโบราณสถานแห่งอื่นในจังหวัดลำพูนเลย กล่าวคือเป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบสุโขทัยที่มีรูปแบบเจดีย์เป็นแบบแผนเดียวกันกับเจดีย์ทรง

ระฆังแบบสุโขทัยที่พบอย่างแพร่หลายในบริเวณเมืองสุโขทัยและเมืองบริวาร ซึ่งจะสังเกตได้จากองค์เจดีย์มีฐานเชิงในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส ๑ ฐานรองรับชั้นเชิงในผังกลม ๓ ชั้น ถัดขึ้นมาเป็นส่วนรองรับองค์ระฆังที่เป็นชุตบัวกลา ๓ ชั้น อันเป็นเอกลักษณ์ของเจดีย์ทรงระฆังแบบสุโขทัย เหนือขึ้นไปมีการทำบัวปากระฆังและองค์ระฆังมีขนาดใหญ่ ถัดจากองค์ระฆังขึ้นไปเป็นบัลลังก์ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส อันเป็นระเบียบของเจดีย์ทรงระฆังแบบสุโขทัยที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลทางศาสนาและศิลปกรรมของอาณาจักรสุโขทัยที่มีต่อดินแดนแห่งนี้ในช่วงระยะที่มีการก่อสร้างสถาปัตยกรรมนี้ คือ ในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐

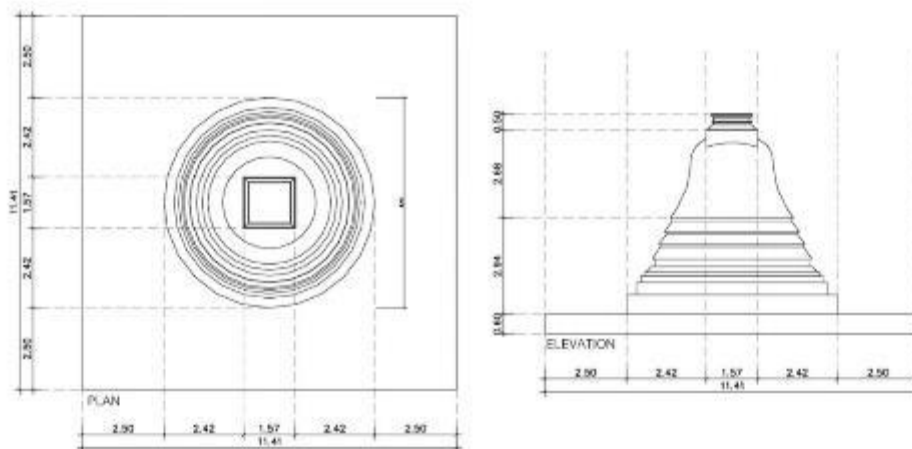

ภาพลายเส้นของเจดีย์กู๋ช้าง

ภาพถ่ายปัจจุบันของเจดีย์กุ้งช้าง

5

ภาพลายเส้นของเจดีย์กุ่ม้า

ภาพถ่ายปัจจุบันของเจดีย์กุ่ม้า

๕

ภาพถ่ายบริเวณโบราณสถานกุช้างในปัจจุบัน

ภาพถ่ายบริเวณโบราณสถานกู๋มาในปัจจุบัน

ข้อมูลในเอกสารนี้อ้างอิงจากรายงานการวิจัยเรื่อง

“เมืองสำทูนจากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์” ของ
ศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี
มหาวิทยาลัยศิลปากร

ท่านสามารถ scan QR Code นี้เพื่อรับข้อมูลเพิ่มเติมได้จาก Website

แผ่นพับสำหรับให้ข้อมูล โบราณสถานกุฏิไก่อ

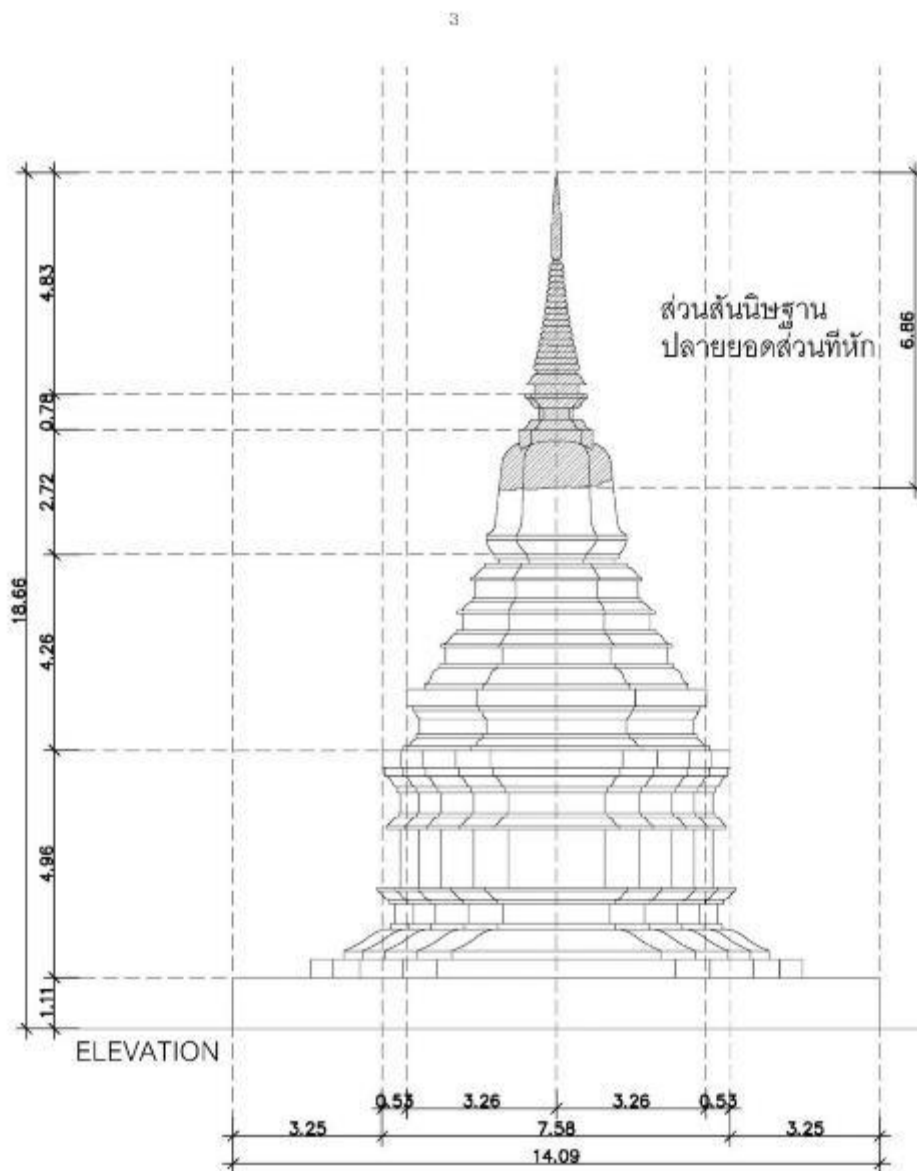

กู๊โก่ วัดโก่แก้ว

กู๊โก่เป็นเจดีย์ขนาดเล็กตั้งอยู่ด้านนอกกำแพงวัดโก่แก้วบริเวณมุมทิศตะวันตกเฉียงใต้ อยู่ระหว่างกำแพงวัดและถนนในหมู่บ้าน จากรูปแบบสถาปัตยกรรมของกู๊โก่จะสังเกตได้ว่าเป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนายุคหลัง ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑ โดยมีรูปแบบดังนี้ เจดีย์ตั้งอยู่บนฐานเขียงในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส ๑ ฐาน รองรับฐานบัวคว่ำบัวหงายในผังยกเก็จที่คาดท้องไม้ด้วยลวดบัวลูกแก้วอกไก่ ๒ เส้นถัดขึ้นไปเป็นชั้นบัวคว่ำบัวหงาย ๑ ชั้นไม่มีการประดับลูกแก้วที่ท้องไม้ เหนือขึ้นไปเป็นส่วนรองรับองค์ระฆังที่เป็นบัวกลาในผังแปดเหลี่ยมซ้อนกัน ๓ ชั้น บัวปากระฆัง องค์ระฆังในผังแปดเหลี่ยมตามลำดับ โดยรูปแบบนี้เทียบเคียงได้กับเจดีย์วัดไชยเชษฐา วัดนางเหลียว จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งสร้างในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ดังนั้นจึงน่าจะมียุบรวมสมัยกันในราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑

ภาพถ่ายปัจจุบันของกู๊โก่ วัดโก่แก้ว

ภาพลายเส้นของกุฏิ วัดโกนแก้ว

ข้อมูลในเอกสารนี้อ้างอิงจากรายงานการวิจัยเรื่อง

“เมืองลำพูนจากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์” ของ
ศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี
มหาวิทยาลัยศิลปากร

ท่านสามารถ scan QR Code นี้เพื่อรับข้อมูลเพิ่มเติมได้จาก Website

แผ่นพับสำหรับให้ข้อมูล โบราณสถานกุ้งสิงห์ทอง

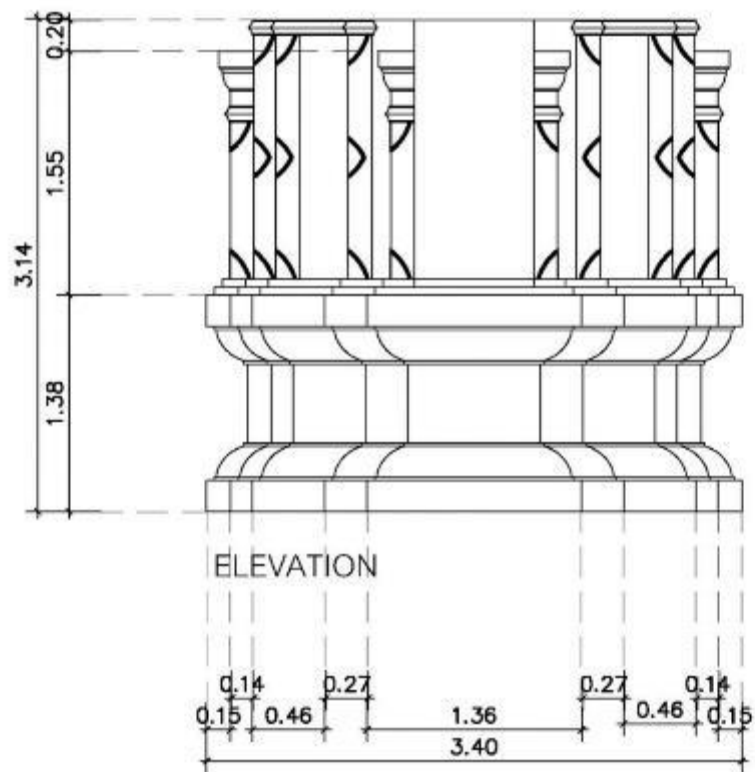
กุหลิงห์ตอง

กุหลิงห์ตองเป็นโบราณสถานร้าง ไม่พบบันทึกเกี่ยวกับประวัติการสร้าง ปัจจุบันภายในบริเวณโบราณสถานพบเพียงเจดีย์กุหลิงห์ตองตั้งอยู่องค์เดียว

กุหลิงห์ตองมีรูปแบบศิลปกรรมเป็นแบบเจดีย์ทรงปราสาทอย่างชัดเจน เนื่องจากเหลือเพียงส่วนฐานและส่วนเรือนธาตุที่ประดับตกแต่งด้วยลายกาบบอน กาบล่างและประจํายามออกอย่างชัดเจน เมื่อพิจารณาจากรูปแบบสถาปัตยกรรมพบว่าส่วนฐานกุหลิงห์ตองนั้นเป็นฐานบัวคว่ำบัวหงายที่มีท้องไม้แคบอาจมีการคาดท้องไม้ด้วยลวดบัวลูกแก้วอกไก่ ลวดลายประดับเรือนธาตุนั้นปัจจุบันพบว่าเหลืออยู่เพียงด้านทิศตะวันออกและด้านทิศใต้ ลายกาบบอนและก่าบล่างมีลวดลายอยู่ในกรอบสามเหลี่ยม ลายประจํายามออกนั้นอยู่ในกรอบรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน กรอบลายยังเป็นเส้นตรงไม่หยักโค้ง ส่วนลวดลายด้านในกรอบนั้นยังค่อนข้างดูมีปริมาตรแต่ไม่ถึงกับเป็นลายแบบฉลุโปร่งแบบลอยตัว ลวดลายด้านในกรอบเป็นลวดลายแบบธรรมชาติ ได้แก่ ดอกไม้ ใบไม้ ผสมกับลายกระหนก เมื่อศึกษาเปรียบเทียบแล้วพบว่าลวดลายคล้ายกับลายประดับเจดีย์วัดป่าสัก เมืองเชียงแสนและเจดีย์วัดอุมโอะ จังหวัดเชียงใหม่

ดังนั้นเมื่อนำมาประมวลรวมกันจึงสันนิษฐานได้ว่ากุหลิงห์ตองนี้น่าจะสร้างขึ้นในระยะเวลาที่ใกล้เคียงกันกับเจดีย์วัดป่าสัก เมืองเชียงแสนและเจดีย์วัดอุมโอะ เมืองเชียงใหม่ ในราวต้นถึงกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๐

3

กู่สิงห์ตอง , กู่ผียักษ์

มาตราส่วน

1:50

ภาพลายเส้นของกู่สิงห์ตอง

ภาพถ่ายปัจจุบันของกุสิงห์ทอง

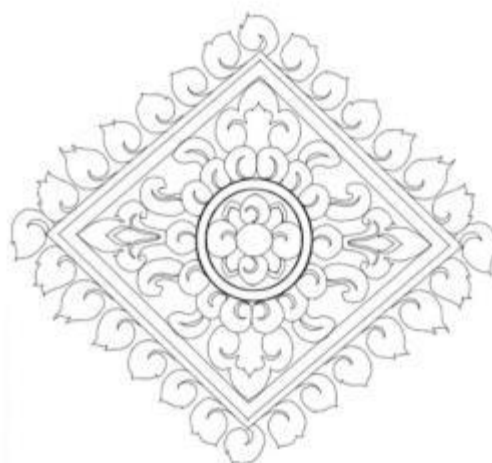

ภาพถ่ายปูนปั้นประจำยามนอกประดับเรือนธาตุกุสิงห์ทองและภาพลายเส้น

5

ภาพถ่ายปูนปั้นประจำยามอกประดับเสาซุ้มจระนำชั้นนอกของกุฏิสิงห์ทองด้านทิศตะวันออกและ
ภาพลายเส้น

ภาพถ่ายปูนปั้นประจำยามอกประดับเสาซุ้มจระนำชั้นนอกของกุฏิสิงห์ทองด้านทิศใต้และภาพ
ลายเส้น

๕

สภาพปัจจุบันของบริเวณโบราณสถานกุสิงห์ทอง

สภาพสถาปัตยกรรมกุสิงห์ทองในปัจจุบัน

ข้อมูลในเอกสารนี้อ้างอิงจากรายงานการวิจัยเรื่อง

“เมืองลำพูนจากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์” ของ
ศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี
มหาวิทยาลัยศิลปากร

ท่านสามารถ scan QR Code นี้เพื่อรับข้อมูลเพิ่มเติมได้จาก Website

ภาคผนวก ข.

ป้ายให้ข้อมูลโบราณสถาน

ป้ายให้ข้อมูลโบราณสถานวัดพระธาตุหริภุญไชย

หริภุญไชย

เป็นพระธาตุคู่ใจของชาวล้านนาที่ศรัทธาและศรัทธาไม่แตกหัก ตั้งแต่ขอมยุคอินทรมหาจักรพรรดิราชวงศ์ขอมที่สร้างวัดพระธาตุหริภุญไชยขึ้นในสมัยพระเจ้าอู่ไทย มีภาพพระพุทธรูปปางสมาธิที่หน้าพระธาตุหริภุญไชย มีภาพพระพุทธรูปปางสมาธิที่หน้าพระธาตุหริภุญไชย

หริภุญไชย

พระธาตุหริภุญไชยตั้งอยู่ในบริเวณวัดพระธาตุหริภุญไชย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ มีลักษณะเป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนา ก่อด้วยศิลาทรายสีน้ำตาล มี ๒๑ ชั้น มีพระพุทธรูปปางสมาธิประดิษฐานอยู่ภายใน

มีลักษณะเป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนา ก่อด้วยศิลาทรายสีน้ำตาล มี ๒๑ ชั้น มีพระพุทธรูปปางสมาธิประดิษฐานอยู่ภายใน

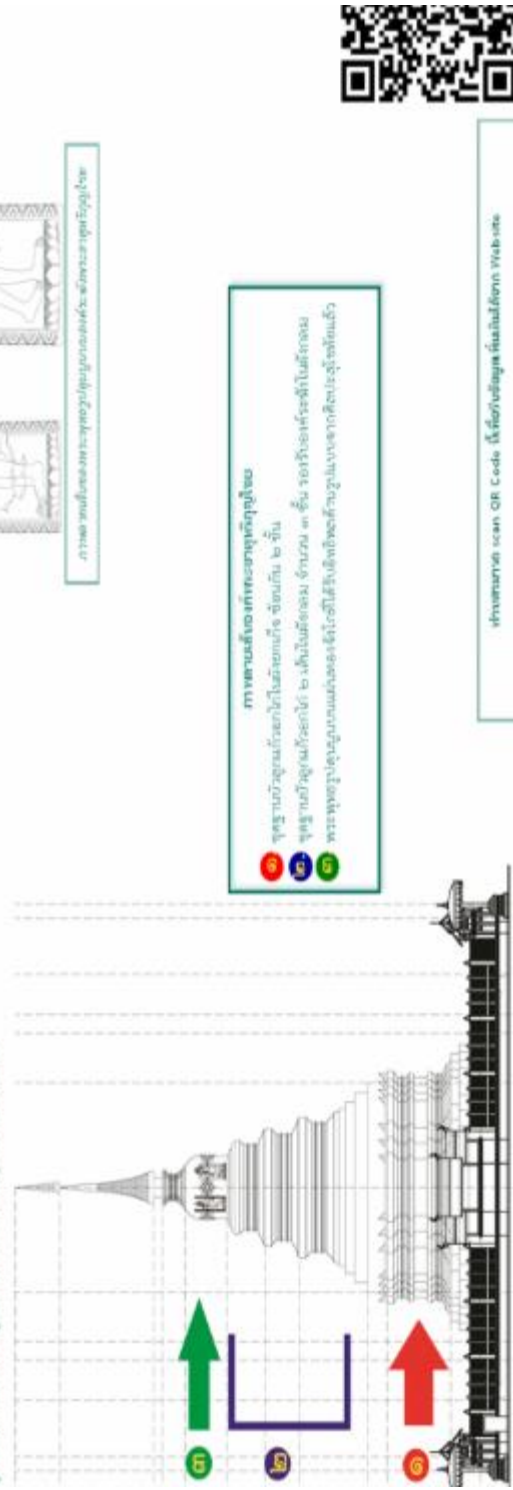

ภาพแสดงพระพุทธรูปปางสมาธิที่หน้าพระธาตุหริภุญไชย

พระธาตุหริภุญไชย สี่จังหวัด

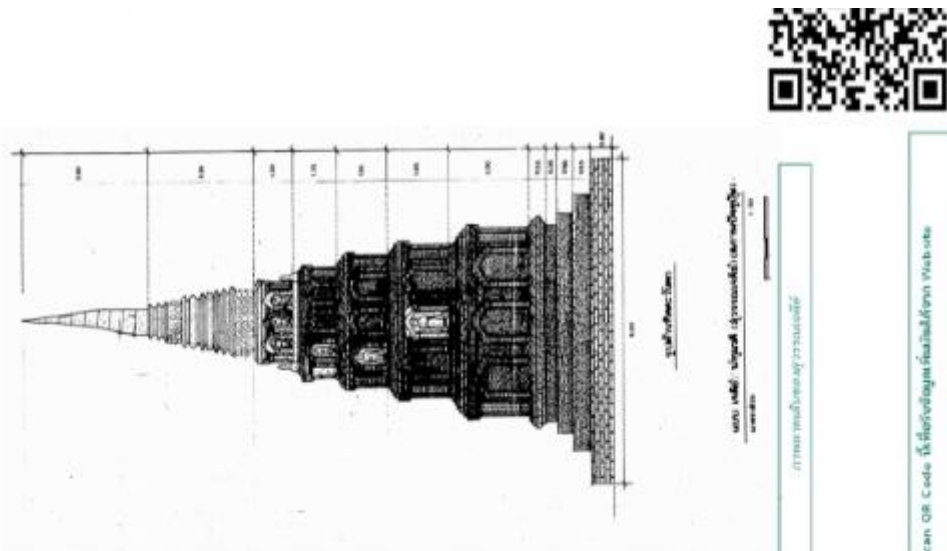
พระธาตุหริภุญไชยมีพระพุทธรูปปางสมาธิประดิษฐานอยู่ภายใน

พระธาตุหริภุญไชยมีพระพุทธรูปปางสมาธิประดิษฐานอยู่ภายใน

ภาพทางด้านซ้าย เก้าพระธาตุหริภุญไชย
 ๓๑ พระธาตุหริภุญไชยปางสมาธิในสมัยขอมถึง ชัยชนะ ๒ ชั้น
 ๓๒ พระธาตุหริภุญไชยปางสมาธิ ๒ ชั้นในสมัยขอม จำนวน ๓ ชั้น รองรับองค์พระพุทธรูปปางสมาธิ
 ๓๓ พระพุทธรูปปางสมาธิแบบล้านนาประดิษฐานอยู่ภายในพระธาตุหริภุญไชย

สำหรับ QR Code นี้เพื่อข้อมูลเพิ่มมีอีก Web site

หรือ ปทุมวดีเจดีย์
 ทำไว้สำหรับถวายพระนางปทุมวดี พระมเหสีของพระเจ้าอาทิตยราช ในคราว
 วงศ์ทรงสถาปนาองค์พระบรมธาตุศรีสุโขทัย
 ศิลปกรรมในปัจจุบันพบว่า มีความคล้ายคลึงกับเจดีย์ที่อยู่คู่กันอย่างมาก
 ไม่ได้ว่าหาขเจดีย์อยู่คู่กันจึงมีสภาพสมบูรณ์อาจมีรูปแบบทางศิลปกรรม
 ที่ค่อนข้างมี

บทสรุปกรรมของสุวรรณเจดีย์

เป็นเจดีย์ทรงปราสาทในสมัยสุโขทัย มีเรือนธาตุซ้อนลดหลั่นกันทั้งหมด ๕
 หลังคาเรือนธาตุแต่ละชั้นประดับด้วยลวดลาย
 และชั้นมีการทำซุ้มจรนมาประดับฐานพระพุทธรูป ด้านละ ๓ ซุ้ม แต่ละชั้นมี ๔
 และ ๑๒ ซุ้ม เจดีย์องค์นี้มี ๕ ชั้น จึงมีพระพุทธรูปทั้งหมด ๖๐ องค์

ความงามของสุวรรณเจดีย์

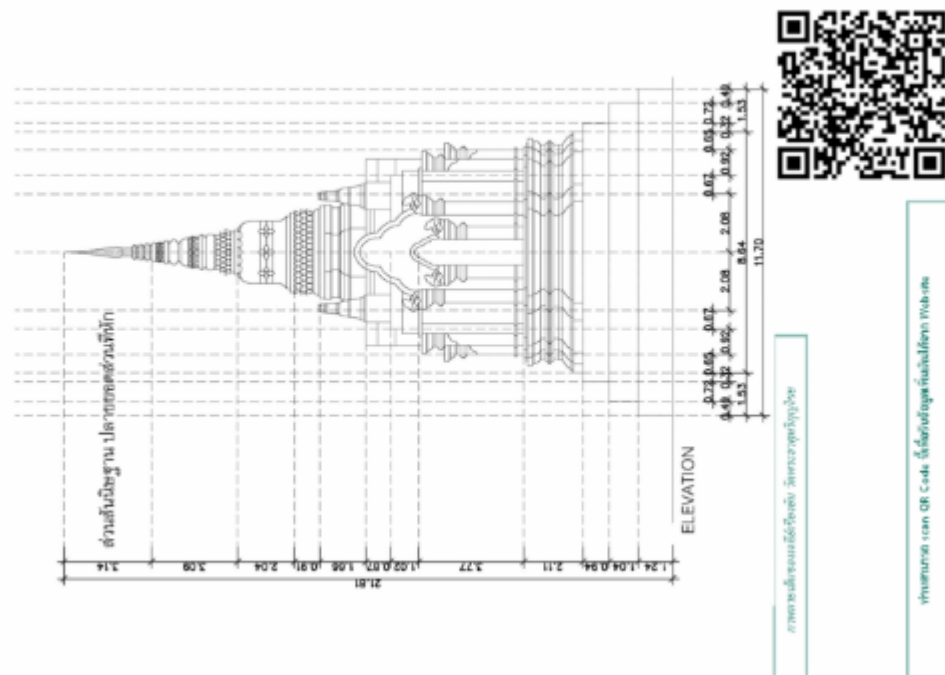
สุวรรณเจดีย์อันนี้ใช้รูปแบบศิลปกรรมของพระพุทธรูปที่ประดิษฐานในซุ้ม
 ศิลปกรรมที่งดงาม โดยพบว่ามีพระพุทธรูปทั้งหมด ๒ รูปแบบ คือ
 แบบศรีสุโขทัย

มีการพัฒนารูปแบบของพุทธศิลป์และส่วนจากแรงบันดาลใจที่ได้รับ
 ศิลปกรรมในยุคก่อนหน้าและศิลปกรรมที่ใกล้เคียงกันสมัยสุโขทัย จนกระทั่งมี
 ของตนเองราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ และสันนิษฐานว่าเป็นช่วงอายุการสร้าง

แบบล้านนา
 รูปแบบล้านนาสร้างขึ้นหลังจากสมัยอาณาจักรศรีสุโขทัย แสดงให้เห็นถึงกา
 รมและการใช้งานของเจดีย์องค์นี้ในสมัยต่อมา

ภาพศิลป์ของสุวรรณเจดีย์

ที่มาภาพ scan QR Code นี้เพื่อขอยกเว้นลิขสิทธิ์จาก Visibits

๓. เติร์ดเชียงชั้น

จากเอกสารทางประวัติศาสตร์พบว่าในสมัยกรุงธนบุรีได้มีการสร้างเทื่อเชียงชั้นขึ้นที่วัดอู่ทองเก่าแก่แห่งหนึ่งที่มีชื่อเดิมคือวัดอู่ทองวรวิหาร มีเพียงแต่เป็นการขึ้นบ้านที่เก่าแก่ที่มีการสร้างแต่โดยองค์พระอินทร์ของเจ้าคุณอินทร์เจ้าวัดอู่ทองที่เดิมซึ่งมีชื่อเดิมเป็นพระนามในการสร้างพระอมรคุณฤทธิโยธา มีชื่อว่า "เสด็จมอครัง" จึงทำให้มีผู้สันนิษฐานว่าอาจจะเป็นเทื่อองค์เดียวกับเทื่อเชียงชั้นในปัจจุบัน

แต่มีงานเขียนในสมัยรัตนโกสินทร์ที่มีการกล่าวถึงรายละเอียดว่าเดิมจะมีบ้านและมีความหมายที่ดีที่เมืองมอญ ๓, ๑๓ โยน

รูปแบบศิลปะการมอญ เติร์ดเชียงชั้น
เทื่อเชียงชั้นในปัจจุบันมีรูปแบบเป็นเทื่อทรงปราสาทห้าชั้น แต่เดิมส่วนฐานนั้นทำด้วยอิฐอย่างหนา รูปและส่วนฐานในปัจจุบันเป็นงานบูรณะโดยกรมศิลปากร

การกำหนดอายุที่สัมพันธ์กับลักษณะที่ปรากฏ

๓. รูปแบบศิลปะการมอญ เติร์ด
รูปแบบศิลปะการมอญที่เชียงชั้นสันนิษฐานว่ามาจากเมืองสุโขทัยหรือเมืองพิษณุโลก โดยที่ส่วนฐานของเทื่อวัดอู่ทองนั้นมีความคล้ายคลึงกับศิลปะที่ปรากฏในสุโขทัย ส่วนตัวรูปที่ก่อด้วยอิฐและปูนและใช้ปูนฉาบนั้นมีความคล้ายคลึงกันมากเป็นศิลปะที่ปรากฏในสุโขทัยและเมืองพิษณุโลก ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับศิลปะการมอญที่ ๓๓-๓๔

๔. รูปแบบศิลปะการมอญ เติร์ดเชียงชั้น
ปัจจุบันพบว่ามีการบูรณะและปรับปรุงสภาพที่ขัดแย้งกันและสามารถใช้งานได้ ๓ แห่ง คือ

๔.๑ ปูนปั้นประดับส่วนยอดเศียร

๔.๒ ปูนปั้นประดับส่วนที่ยอดฐานบัวหน้าของเศียร

๔.๓ ปูนปั้นประดับส่วนที่ยอดฐานบัวหน้าของเศียร

๔.๔ ปูนปั้นประดับส่วนที่ยอดฐานบัวหน้าของเศียร

๔.๕ ปูนปั้นประดับส่วนที่ยอดฐานบัวหน้าของเศียร

๔.๖ ปูนปั้นประดับส่วนที่ยอดฐานบัวหน้าของเศียร

๔.๗ ปูนปั้นประดับส่วนที่ยอดฐานบัวหน้าของเศียร

๔.๘ ปูนปั้นประดับส่วนที่ยอดฐานบัวหน้าของเศียร

๔.๙ ปูนปั้นประดับส่วนที่ยอดฐานบัวหน้าของเศียร

๔.๑๐ ปูนปั้นประดับส่วนที่ยอดฐานบัวหน้าของเศียร

๔.๑๑ ปูนปั้นประดับส่วนที่ยอดฐานบัวหน้าของเศียร

๔.๑๒ ปูนปั้นประดับส่วนที่ยอดฐานบัวหน้าของเศียร

ฉุก หรือ ทองรวม

รปญกมีจักรพรรดิพระเจ้าเมืองแก้วแห่งอาณาจักรล้านนาทรงสร้างขึ้นในองค์ แต่รูปแบบศิลปกรรมในปัจจุบันพบว่าเป็นหอไตรสองชั้น ชั้นบนเป็นภาพไทยล้านนา ชั้นล่างก่ออิฐถือปูนทาสีแดง โดยรอบอาคารชั้นบนมีการฉลุลวดลายสัตว์ในจินตนาการชนิดต่างๆในกรอบแปดเหลี่ยม ส่วนและคอสองประดับด้วยลวดลายพรรณพฤกษาประดิษฐ์ ทั้งนี้พบว่าการทำชั้นที่ออกมาทั้งด้านหน้าและด้านหลังเป็นรูปแบบที่รับมาจากศิลปะชอฟ้าเป็นแบบที่วนาคที่มีหงอนยาวแถมทนสะบัดปลายใกล้เชื่อมกับที่พบในภาพ

ชื่อของเครื่องประดับสันหลังคาของหอไตรนี้คือ การประดับด้วยขบวาลีเป็นรูปกลอนั้นทำเป็นรูปเจดีย์ทรงปราสาทขนาดเล็กประดับด้วยพระพุทธรูปทั้งลักษณะของศูนย์กลางจักรวาล

รปญกหลังปัจจุบันมีรูปแบบทางศิลปกรรมที่ใกล้เคียงกับหอพระไตรปิฎกที่ จังหวัดเชียงใหม่เป็นอย่างมาก โดยหอไตรวัดพระสิงห์นั้นมีบันทึกว่าสร้างราว ๒๓๕๔ และบูรณะครั้งสำคัญในพุทธศักราช ๒๔๖๗ จึงสันนิษฐานว่าฉุกหลังปัจจุบันนี้อาจสร้างขึ้นหรือบูรณะขึ้นในระยะเวลาเดียวกัน

ภาพถ่ายฉุกปัจจุบันของพระไตรปิฎก

เพิ่มขนาด scan QR Code นี้เพื่อรับข้อมูลเพิ่มได้จาก Website

รูจำลอง

รูจำลองตั้งอยู่ด้านทิศใต้ของวิหารหลวง ระหว่างวิหารหลวง หอพระไตรปิฎก และแก้วก้านทิศใต้ ลักษณะเป็นประติมากรรมขนาดปานกลางตั้งอยู่บนฐานในผังสามเหลี่ยมอยู่ในพื้นที่เป็นศิลปะแลง ก่อขึ้นมาเป็นฐานเขียนในบริเวณก่ออิฐถือปูน ต่อจากฐานเขียนซึ่งมามีการทำลวดบัวสูงแกวักออกไปด้านไว้ เหนือลวดบัวชั้นบนมีการฐานบัวหน้าครอบรับประติมากรรมรูปเงาพระสุนทรูจำลองอยู่ด้านบน ไม่มีว่าสร้างขึ้นในสมัยใด

พระสุนทรูจำลองนี้สร้างขึ้นจากวัสดุที่ทำในฝั่งกลม มีการทำทั้งชั้นบน ๓๓ ชั้น แต่ละชั้นมีการแบ่งออกเป็นสองส่วน ส่วนล่างทำลวดลายคล้ายศิลปะในน้ำลายคล้ายกับป่าไม้และมีลวดต่างๆอยู่ในลวดลาย ส่วนนึ่งฐานว่าอาจแสดงหนานศิลปะที่นครและเขาซึ่งดัดบริกรรมทั้ง ๗ ที่ล้อมรอบเงาพระสุนทรู กกลวดลายนั้นพบว่ามีคล้ายคล้ายศิลปะกับลวดลายที่ปรากฏบนเรือสำเภาสักรัดที่ หอกขององค์พระธาตุหริภุญไชย อาจสันนิษฐานได้ว่าป็นงานในสกุลช่างเดียวกัน

รูจำลองนี้เป็ประติมากรรมที่มีความพิเศษ เนื่องจากไม่พบว่ามีกรทำ กพระสุนทรูจำลองนี้ในโบราณสถานแห่งอื่น อีกทั้งประติมากรรมนี้ยังมีความสำคัญ นัยำให้เห็นถึงศึคความเชื่อเรื่องลัษณะฐานจักรวาลโดยแสดงออกมาในรูปแบบของ มองเห็นและจับต้องได้ ทำให้ผู้ที่มีมาสักการะพระธาตุนี้มออกจากจะได้สักการะ ดูแล้วยังได้รับความรู้เกี่ยวกับไตรภูมิโลกสี่นฐาน สามารถเปรียบเทียบการวางผัง านประติมากรรมนี้ได้ ว่าองค์พระธาตุนี้ถูกกำหนดมาให้เป็นส่วนที่มีความสำคัญ แกนกลางจักรวาลคือเงาพระสุนทรูล้อมรอบด้วยอาคารต่างๆที่เปรียบได้กับเขา

ภาพถ่ายโดยผู้เขียนและพระสุนทรูจำลอง - พิพิธภัณฑ์หริภุญไชย

Photograph can QR Code นี้ที่เชื่อมโยงกับไฟล์ภาพ Visable

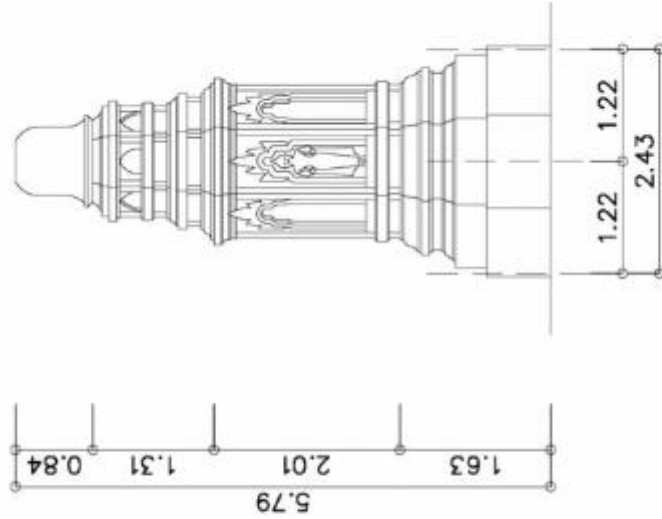
รูปหล่อ

รูปหล่อเป็นรูปหล่อพระพุทธรูปปางสมาธิ มีลักษณะคล้ายพระพุทธรูปปางสมาธิ แต่มีลักษณะพิเศษตรงที่พระพุทธรูปปางสมาธิจะนั่งสมาธิโดยมีพระพุทธรูปปางสมาธิอีกองค์หนึ่งนั่งสมาธิซ้อนทับบนพระพุทธรูปปางสมาธิองค์แรก โดยพระพุทธรูปปางสมาธิองค์แรกจะนั่งสมาธิโดยมีพระพุทธรูปปางสมาธิอีกองค์หนึ่งนั่งสมาธิซ้อนทับบนพระพุทธรูปปางสมาธิองค์แรก

รูปหล่อพระพุทธรูปปางสมาธิ มีลักษณะพิเศษตรงที่พระพุทธรูปปางสมาธิจะนั่งสมาธิโดยมีพระพุทธรูปปางสมาธิอีกองค์หนึ่งนั่งสมาธิซ้อนทับบนพระพุทธรูปปางสมาธิองค์แรก โดยพระพุทธรูปปางสมาธิองค์แรกจะนั่งสมาธิโดยมีพระพุทธรูปปางสมาธิอีกองค์หนึ่งนั่งสมาธิซ้อนทับบนพระพุทธรูปปางสมาธิองค์แรก

รูปหล่อพระพุทธรูปปางสมาธิ มีลักษณะพิเศษตรงที่พระพุทธรูปปางสมาธิจะนั่งสมาธิโดยมีพระพุทธรูปปางสมาธิอีกองค์หนึ่งนั่งสมาธิซ้อนทับบนพระพุทธรูปปางสมาธิองค์แรก โดยพระพุทธรูปปางสมาธิองค์แรกจะนั่งสมาธิโดยมีพระพุทธรูปปางสมาธิอีกองค์หนึ่งนั่งสมาธิซ้อนทับบนพระพุทธรูปปางสมาธิองค์แรก

รูปหล่อพระพุทธรูปปางสมาธิ มีลักษณะพิเศษตรงที่พระพุทธรูปปางสมาธิจะนั่งสมาธิโดยมีพระพุทธรูปปางสมาธิอีกองค์หนึ่งนั่งสมาธิซ้อนทับบนพระพุทธรูปปางสมาธิองค์แรก โดยพระพุทธรูปปางสมาธิองค์แรกจะนั่งสมาธิโดยมีพระพุทธรูปปางสมาธิอีกองค์หนึ่งนั่งสมาธิซ้อนทับบนพระพุทธรูปปางสมาธิองค์แรก

รูปต้นไม้จตุรมุข

ภาพประกอบโดยศิลปิน

Information and QR Code: www.dhammadownload.com

ป้ายให้ข้อมูลโบราณสถานวัดชัยชนะ

วัดชัยชนะ

วัดชัยชนะตั้งอยู่เป็นโบราณสถานร้าง พบเพียงเจดีย์องค์เดียวตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตกของร้านเช่าผ้าพลาซ่า สาขากอนอินทเขตต์ ไม่มีบันทึกเกี่ยวกับประวัติการสร้าง

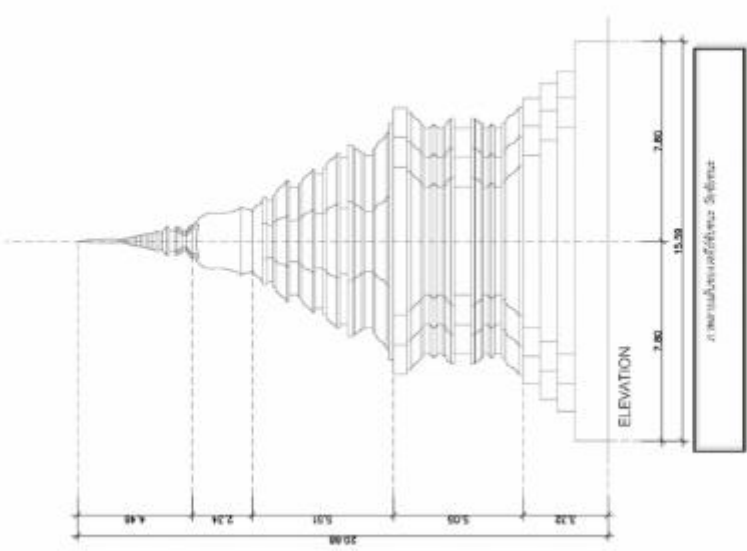
เจดีย์ชัยชนะ

เจดีย์ชัยชนะมีสภาพสมบูรณ์ องค์ระฆังที่ใช้สำหรับการศึกษาพัฒนาการและกำหนดอายุสมัยของเจดีย์ยังคงอยู่ครบถ้วน เจดีย์องค์นี้มีลักษณะเป็นเจดีย์ทรงระฆังตั้งอยู่บนฐานเขียง ๓ ฐาน ถัดจากฐานเขียงเป็นซุ้มฐานบัว ๒ ฐานซ้อนกันในผังยกเก็จที่ลาดท้องไม่ด้วยระฆังบัวฐานแก้วอกไม้ ระฆังชั้นบัวทวยที่ไม่มีการคาดราวบัวบริเวณท้องไม่ ๑ ชั้น ส่วนระฆังองค์ระฆังของเจดีย์องค์นี้เป็นแบบบัวระฆังในผังกลม เหนือเหลี่ยมชั้นลดทอนกัน ๓ ชั้น จากนี้จึงเป็นบัวประดงและองค์ระฆังในผังกลม เหนือองค์ระฆังมีการทำบัวปลีกลึงในผังยกเก็จคาดท้องไม่ด้วยระฆังบัวฐานแก้วอกไม้ ๓ ชั้น ถัดขึ้นไปเป็นส่วนระฆังกันฉัตร ฉัตรตอน้ำา ปล่อยให้ลมและปลีออก

เมื่อเปรียบเทียบกับลักษณะของเจดีย์กับวัดพัฒนาการด้านรูปแบบแล้วพบว่าสามารถเขียนเคียงได้กับเจดีย์วัดพระธาตุออุไทยและวัดโฆเชษฐาที่สร้างขึ้นในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑

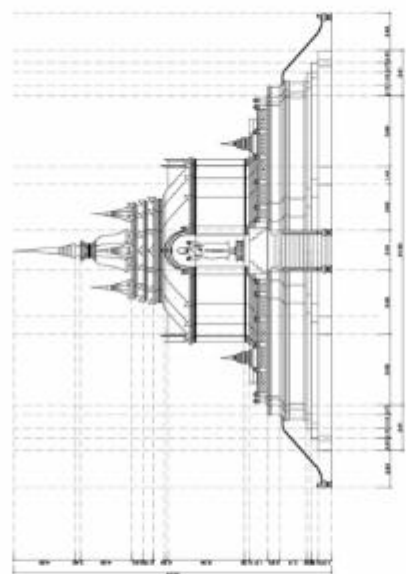
ดังนั้นเจดีย์วัดชัยชนะนี้ น่าจะมีอายุการสร้างอยู่ในราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑

เจดีย์ชัยชนะจึงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นตัวอย่างของเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนาในยุคพุทธศตวรรษที่ 21 เพียงองค์เดียวที่ตั้งอยู่ภายในกำแพงเมืองลำพูนให้ผู้นับถือน่าสนใจและผู้ที่สนใจได้เยี่ยมชม

ป้ายให้ข้อมูลโบราณสถานวัดพระยืน

สถานที่ทางศาสนาเป็นสถาปัตยกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในศาสนาพุทธ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในศาสนาพุทธเถรวาท ซึ่งพระพุทธรูปพระยืนเป็นพระพุทธรูปที่ปรากฏอยู่ทั่วไปในดินแดนที่นับถือศาสนาพุทธเถรวาท

รูปปั้นพระพุทธรูปยืน

ภาพเขียนสีที่วัดพระยืน

สำหรับรายละเอียด QR Code ให้คลิกเพื่อดูข้อมูลเพิ่มเติม

ลักษณะ

วัดพระยืนตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเมืองลำปางในบริเวณทุ่งร้างหรือทุ่งร้างเดิมซึ่งมีพื้นที่ประมาณ ๓๐๐ ไร่เศษ (ปัจจุบันประมาณ ๓๐๐ ไร่เศษ) ในเขตตำบลบ้านดง อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง มีพื้นที่ประมาณ ๓๐๐ ไร่เศษ (ปัจจุบันประมาณ ๓๐๐ ไร่เศษ) ในเขตตำบลบ้านดง อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง มีพื้นที่ประมาณ ๓๐๐ ไร่เศษ (ปัจจุบันประมาณ ๓๐๐ ไร่เศษ) ในเขตตำบลบ้านดง อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

สิ่งปลูกสร้างในบริเวณวัดพระยืนมีลักษณะเป็นศิลปะแบบสุโขทัย ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะสุโขทัย โดยพระพุทธรูปพระยืนองค์ใหญ่เป็นพระพุทธรูปยืนปางสมาธิ มีขนาดหน้าตักกว้าง ๓ เมตร สูง ๓ เมตร ๓๐ เซนติเมตร (ปัจจุบันประมาณ ๓ เมตร ๓๐ เซนติเมตร) ในเขตตำบลบ้านดง อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง มีพื้นที่ประมาณ ๓๐๐ ไร่เศษ (ปัจจุบันประมาณ ๓๐๐ ไร่เศษ) ในเขตตำบลบ้านดง อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

พระพุทธรูปพระยืนองค์ใหญ่เป็นพระพุทธรูปยืนปางสมาธิ มีขนาดหน้าตักกว้าง ๓ เมตร สูง ๓ เมตร ๓๐ เซนติเมตร (ปัจจุบันประมาณ ๓ เมตร ๓๐ เซนติเมตร) ในเขตตำบลบ้านดง อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง มีพื้นที่ประมาณ ๓๐๐ ไร่เศษ (ปัจจุบันประมาณ ๓๐๐ ไร่เศษ) ในเขตตำบลบ้านดง อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

พระพุทธรูปพระยืนองค์ใหญ่เป็นพระพุทธรูปยืนปางสมาธิ มีขนาดหน้าตักกว้าง ๓ เมตร สูง ๓ เมตร ๓๐ เซนติเมตร (ปัจจุบันประมาณ ๓ เมตร ๓๐ เซนติเมตร) ในเขตตำบลบ้านดง อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง มีพื้นที่ประมาณ ๓๐๐ ไร่เศษ (ปัจจุบันประมาณ ๓๐๐ ไร่เศษ) ในเขตตำบลบ้านดง อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

พระพุทธรูปพระยืนองค์ใหญ่เป็นพระพุทธรูปยืนปางสมาธิ มีขนาดหน้าตักกว้าง ๓ เมตร สูง ๓ เมตร ๓๐ เซนติเมตร (ปัจจุบันประมาณ ๓ เมตร ๓๐ เซนติเมตร) ในเขตตำบลบ้านดง อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง มีพื้นที่ประมาณ ๓๐๐ ไร่เศษ (ปัจจุบันประมาณ ๓๐๐ ไร่เศษ) ในเขตตำบลบ้านดง อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

พระพุทธรูปพระยืนองค์ใหญ่เป็นพระพุทธรูปยืนปางสมาธิ มีขนาดหน้าตักกว้าง ๓ เมตร สูง ๓ เมตร ๓๐ เซนติเมตร (ปัจจุบันประมาณ ๓ เมตร ๓๐ เซนติเมตร) ในเขตตำบลบ้านดง อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง มีพื้นที่ประมาณ ๓๐๐ ไร่เศษ (ปัจจุบันประมาณ ๓๐๐ ไร่เศษ) ในเขตตำบลบ้านดง อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

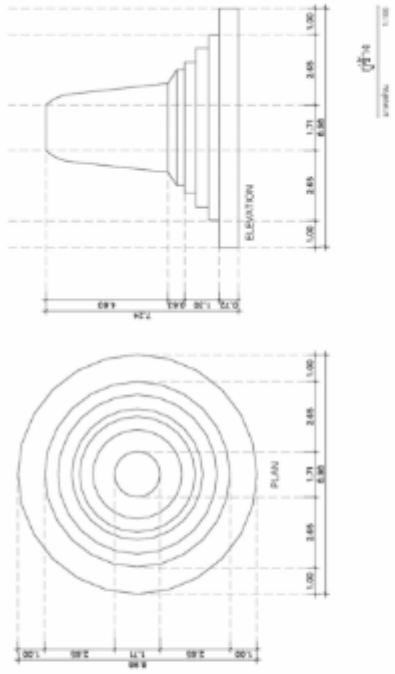
ไปยให้ข้อมูลโบราณสถานกู๋ซ่าง กู๋ม้า

โบราณสถานกู๋ซ่าง กู๋ม้า

โบราณสถานกู๋ซ่าง กู๋ม้า ตั้งอยู่บริเวณด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองลำพูนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำกกวง โบราณสถานทั้งสองอยู่ในบริเวณเดียวกันโดยกู๋ซ่างนั้นเป็นเจดีย์ทรงระฆัง แต่กู๋ม้านี้เป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบสุโขทัย แต่ทั้งสององค์นั้นเป็นบริเวณบัลลังก์และส่วนยอดหักเสียหาย ไม่พบว่ามีความระบุดังชื่อสถานที่และอายุสมัยการสร้างโบราณสถานทั้งสองแห่ง

เจดีย์กู๋ซ่าง

เจดีย์กู๋ซ่างเป็นเจดีย์ที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมอันโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ จนอาจเรียกได้ว่าเป็นเจดีย์ที่ของประเทศไทยในประวัติศาสตร์ที่สร้างขึ้นในรูปแบบนี้ จากงานวิจัยพบว่าเจดีย์รูปแบบนี้อาจสอดคล้องกับเจดีย์ศิลปะขอม สมัยอาณาจักรศรีเกษตรในประวัติศาสตร์ที่มีอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๕ กู๋ซ่างเป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบอกในฝั่งภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีลักษณะ ๔ ชั้น ถัดขึ้นไปเป็นองค์ระฆังทรงกระบอกที่ส่วนยอดกลมตั้งอยู่บนฐานเชิงบันไดโดยกรมศิลปากรสันนิษฐานว่าเป็นองค์ระฆังนี้หักหายไปสองเข้าหากันเล็กน้อยหรือบางครั้งเรียกว่า ทรงระฆังหัก เนื่องจากยังไม่มีหลักฐานเพื่อเปรียบเทียบส่วนบนแก่สำหรับโครงสร้างส่วนยอดเจดีย์ โดยเป็นกรมศิลปากร โดยเป็นกรมพระมหาดำรงราชฤดี เจดีย์กู๋ซ่างนี้พุทธศักราช ๒๕๒๕ โดยกรมศิลปากร โดยเป็นกรมพระมหาดำรงราชฤดี เจดีย์กู๋ซ่างนี้สันนิษฐานว่าก่อร่างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘ เมื่อครั้งที่ชาวนครศรีอยุธยาอพยพหนีภัยสงครามไปตั้งเมืองสุพรรณบุรี เมื่อโรคสงบลงจึงได้เดินทางกลับภูมิลำเนาพร้อมทั้งได้นำเอารูปแบบของเจดีย์แบบนี้กลับมายังศรีอยุธยาด้วย เจดีย์กู๋ซ่างจึงเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรศรีอยุธยาและอาณาจักรสุพรรณบุรีเรื่องร่วมสมัยกันผ่านทรงรูปแบบศิลปกรรมที่ยังคงสภาพให้เห็นในปัจจุบัน

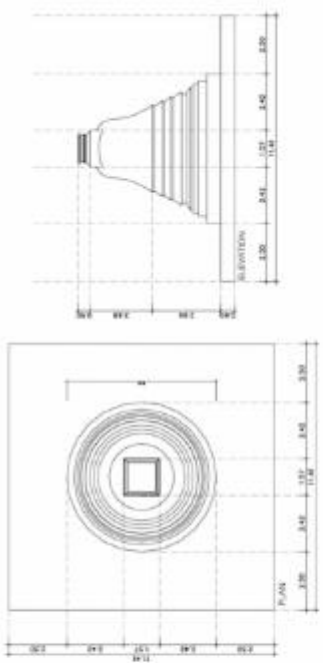
ภาพสถาปัตย์กู๋ซ่าง

Information can QR Code นี้ใช้กับข้อมูลโบราณสถาน Website

เจดีย์ภูม่านา

เจดีย์ภูม่านาเป็นเจดีย์ที่ตั้งอยู่ในบริเวณของโบราณสถานภูม่านา ภูม่านา โดยตั้งอยู่ท่ามกลาง
 เหนือของเจดีย์ภูม่านา เจดีย์ภูม่านามีลักษณะพิเศษที่ไม่พบในโบราณสถานแห่งอื่นใน
 จังหวัดลำพูนเลย กล่าวคือเป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบสุโขทัยที่มีรูปแบบเจดีย์เป็นแบบแผน
 เดียวกันกับเจดีย์ทรงระฆังแบบสุโขทัยที่พบอย่างแพร่หลายในบริเวณเมืองสุโขทัยและ
 เมืองบริวาร ซึ่งจะสังเกตได้จากองค์เจดีย์ฐานเขียนไม้สีแดงมีจตุรัส ๑ ฐานรองรับ
 ชั้นเขียนไม้สีส้ม ๓ ชั้น ถัดขึ้นมาเป็นส่วนรองรับองค์ระฆังซึ่งเป็นรูปวงรีเวลา ๓ ชั้น อัน
 เป็นเอกลักษณ์ของเจดีย์ทรงระฆังแบบสุโขทัย เจดีย์นี้ไม่มีการทำบัวกระฉิ่งและองค์
 ระฆังมีขนาดใหญ่ ถัดจากองค์ระฆังขึ้นไปเป็นบัลลังก์ในลักษณะสี่เหลี่ยมจัตุรัส อันเป็นระเบียบ
 ของเจดีย์ทรงระฆังแบบสุโขทัยที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลทางศาสนาและศิลปกรรมของ
 อาณาจักรสุโขทัยที่มีต่อดินแดนแห่งนี้ในช่วงระยะที่มีการก่อสร้างสถาปัตยกรรมนี้ คือ ใน
 ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐ อันอาจสอดคล้องกับช่วงเวลาที่จะบูรณะพระโขนงได้มาพักไว้และ
 แยกศาลาสนทนาในนครศรีวิชัยก่อนที่จะเดินทางไปยังนครศรีธรรมราชเมืองเชียงใหม่ อีกทั้ง
 ที่เจดีย์ยังเป็นหลักฐานทางศิลปกรรมที่บ่งบอกว่าในระยะก่อนหน้านั้นนอกจากมีการ
 กล่าวถึงความสัมพันธ์ของอาณาจักรที่มีการระบุไว้ในจารึก อันมีการแสดงเป็นหลักฐาน
 เชิงประจักษ์ด้วยการยอมรับให้มีการสร้างงานศิลปกรรมที่มีรูปแบบดั้งเดิมของอาณาจักร
 อันนับขั้นที่อีกด้วย

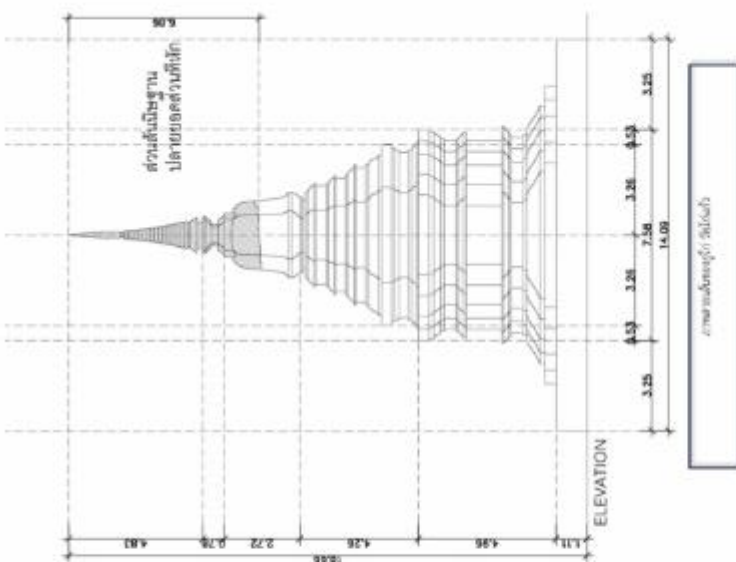

ภาพแสดงเจดีย์ภูม่านา

QR Code นี้เชื่อมโยงกับเนื้อหาเว็บไซต์

ป้าให้ข้อมูลโบราณสถานคู้ไ่ วัตไ่แก้ว

Information on QR Code is available in the Digital Archive

คู้ไ่ วัตไ่แก้ว

คู้ไ่เป็นเจดีย์ขนาดเล็กตั้งอยู่ด้านนอกกำแพงวัดไ่แก้วบริเวณมุมทิศตะวันตกเฉียงใต้ อยู่ระหว่างกำแพงวัดและถนนในหมู่บ้าน จากรูปแบบสถาปัตยกรรมของคู้ไ่จะสังเกตได้ว่าเป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนายุคหลัง ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑ โดยมีรูปแบบดังนี้ เจดีย์ตั้งอยู่บนฐานเขียงในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส ๑ ฐาน รองรับฐานบัวคว่ำบัวหงายในผังยกเก็จที่คาดทอ้งไม้ด้วยลวดบัวลูกแก้ว ออกไ่ ๒ เส้นถัดขึ้นไปเป็นชั้นบัวคว่ำบัวหงาย ๑ ชั้นไม่มีการประดับลูกแก้วทอ้งไม้ เหนือขึ้นไปเป็นส่วนรองรับองค์ระฆังที่เป็นบัวกลลาในผังแปดเหลี่ยมซ้อนกัน ๓ ชั้น บัวปากระฆัง องค์ระฆังในผังแปดเหลี่ยมตามลำดับ โดยรูปแบบนี้เทียบเคียงได้กับเจดีย์วัดไชยเชษฐา วัตตมางเหลียว จังทวดเชียงใหม่ ซึ่งสร้างในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ดังนั้นจึงน่าจะมีอายุร่วมสมัยกันในราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑

ป้ายให้ข้อมูลโบราณสถานกุสิงห์ทอง

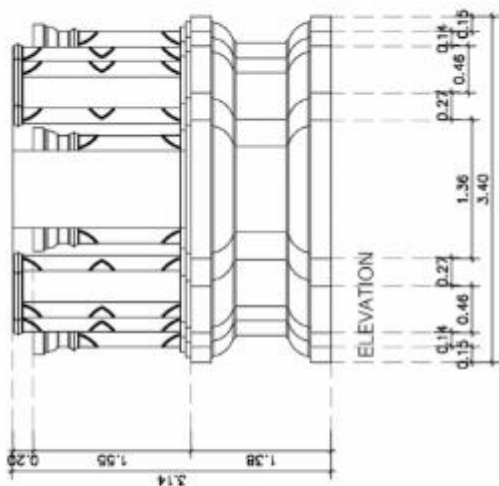
กุสิงห์ทอง

กุสิงห์ทองเป็นโบราณสถานร้าง ไม่พบบันทึกเกี่ยวกับประวัติการสร้าง ปัจจุบันสภาพในบริเวณโบราณสถานเห็นเพียงเจดีย์กุสิงห์ทองตั้งอยู่องค์เดียว

กุสิงห์ทองมีรูปแบบศิลปกรรมเป็นแบบเจดีย์ทรงปราสาทอย่างชัดเจน เนื่องจากเหลือเพียงส่วนฐานและส่วนเรือนธาตุที่ประดับตกแต่งด้วยสถาปัตยกรรม กนกช่างและประติมากรรมอย่างชัดเจน เมื่อพิจารณาจากรูปแบบสถาปัตยกรรมพบว่าส่วนฐานกุสิงห์ทองนี้เป็นฐานบัวคว่ำบัวหงายที่มีร่องไม้แกะสลักการตกแต่งไม้ด้วยลวดบัวฐานแกวอกไม้ ลวดลายประดับเรือนธาตุนี้ปัจจุบันพบว่าเหลืออยู่เพียงด้านทิศตะวันออกและด้านทิศใต้ ลักษณะของลวดลายลวดลายอยู่ในกรอบสามเหลี่ยม ลายประติมากรรมอันอยู่ในกรอบสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน กวอบลายยังเป็นเส้นตรงไม่หักโค้ง ส่วนลวดลายด้านในกรอบนั้นยังค่อนข้างสูงมีปริมาณเต็มถึงกับเป็นลายแบบลู่ไปงแบบลอยตัว ลวดลายด้านในกรอบเป็นลวดลายแบบธรรมชาติ ได้แก่ ดอกไม้ ใบไม้ ผสมกับลายกระหนาบ เมื่อศึกษาเปรียบเทียบแล้วพบว่าลวดลายคล้ายกับลวดลายประดับเจดีย์วัดป่าสัก เมืองซีงแสนและเจดีย์วัดคู่มือโต จังหวัดเชียงใหม่

ดังนั้นเมื่อนำมาประมวลรวมกันจึงสันนิษฐานได้ว่ากุสิงห์ทองนี้ น่าจะสร้างขึ้นในระยะเวลาที่ใกล้เคียงกันกับเจดีย์วัดป่าสัก เมืองซีงแสนและเจดีย์วัดคู่มือโต เมืองเจียงใหม่ ในภาคพื้นกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๐

กุสิงห์ทองจึงจัดได้ว่าเป็นโบราณสถานสำคัญแห่งหนึ่งในเมืองลำพูนเนื่องจากเป็นโบราณสถานที่มีลวดลายปูนปั้นในยุคต้นของศิลปะล้านนา ช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 ที่ยังคงอยู่กับตัวสถาปัตยกรรมและมีความสมบูรณ์ที่สุดในบรรดาโบราณสถานในเขตเมืองลำพูน

กุสิงห์ทอง, กุณียักษ์

มาตราส่วน 1:50

สามารถ scan QR Code นี้เพื่อดูข้อมูลโบราณสถานได้

ภาคผนวก ค.

เว็บไซต์สำหรับนำเสนอข้อมูลโบราณสถาน

Art History
LAMPHUN

หน้าแรก ปัญหาด้านการจัดการการท่องเที่ยวในจังหวัดลำพูน โบราณสถานที่สำคัญ รูปภาพเชิงศิลปะ บรรณานุกรม

หน้าแรก (Homepage)

URL: <https://ancient.in-plaze.com/index.html#home>

หน้าแรก (Homepage) ส่วนที่ 2

Art History
LAMPHUN

หน้าแรก

ปัญหาด้านการจัดการการท่องเที่ยวในจังหวัดลำพูน

โบราณสถานที่สำคัญ

รูปภาพเพิ่มเติม

บรรณานุกรม

โบราณสถานที่สำคัญ

ข้อมูลโบราณสถานที่สำคัญ จ.ลำพูน

วัดพระธาตุดุริฎไชย

วัดกู่กุด

วัดชัยชนะ

วัดพระยिन

URL: <https://ancient.in-plaze.com/index.html#home>

หน้าแรก (Homepage) ส่วนที่ 3

Art History
LAMPHUN

หน้าแรก

ปัญหาด้านการจัดการการท่องเที่ยวในจังหวัดลำพูน

โบราณสถานที่สำคัญ

รูปภาพเพิ่มเติม

บรรณานุกรม

วัดพระธาตุศรีบุญโฮย

วัดกู่กุด

วัดชัยชนะ

วัดพระยีน

วัดตันแก้ว

กู่ช้าง กู่ม้า

กู่ไก่ วัดไถ่แก้ว

กู่สิงห์ดอง

URL: <https://ancient.in-plaze.com/index.html#home>

หน้าเพจ ปัญหาด้านการจัดการการท่องเที่ยวในจังหวัดลำพูน

แนวทางการแก้ไขปัญหาด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ศิลปะของโบราณสถานในเมืองลำพูน

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญและสร้างรายได้จำนวนมากให้แก่ประเทศไทย พบว่าคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้บรรจุแผนการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไว้ตั้งแต่แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ จนถึงปัจจุบัน อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีสร้างรายได้จํานวนกว่า 2.5 ล้านล้านบาทหรือคิดเป็นร้อยละ ๑๖.๒๒ ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศในปี พุทธศักราช ๒๕๕๕ โดยทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่สำคัญประเภทหนึ่งซึ่งมีความสำคัญและสะท้อนถึงอารยธรรมและประวัติความเป็นมาของไทยนั้น คือทรัพยากรทางการท่องเที่ยวด้านประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมในภาคเหนือนี้มีจังหวัดที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทนี้หลายจังหวัด โดยจังหวัดลำพูนเป็นจังหวัดที่มีแหล่งทรัพยากรทางการท่องเที่ยวประเภทนี้จํานวนมากและมีอาณาเขตกว้างขวาง ซึ่งมีความสำคัญทั้งทางด้านการศึกษาเชิงวิชาการด้านการท่องเที่ยวและด้านศิลปวัฒนธรรม แต่กลับไม่ได้รับความสนใจหรือเป็นที่แพร่หลายในหมู่นักท่องเที่ยวมากนัก

จากการศึกษาพบว่าเมืองลำพูนนี้มีโบราณสถานโบราณวัตถุอันทรงคุณค่าการศึกษาโดยพบหลักฐานของอารยธรรมในยุคก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๔ ได้แก่โบราณวัตถุจํานวนหนึ่งที่สามารถบ่งบอกถึงรูปแบบความเชื่อและวิถีนาการของมนุษย์และสังคมในยุคนี้ ไม่ว่าจะเป็นภาชนะดินเผาชิ้นส่วนพระพุทธรูป พระพิมพ์ ชิ้นส่วนประติมากรรม นอกเหนือจากนั้นหลักฐานเชิงประจักษ์ในช่วงหลังพุทธศตวรรษที่ ๑๔ ลมมายังมีให้ศึกษาและพบเห็นได้ในปัจจุบันอีกทั้งยังมีหลักฐานลายลักษณ์อักษรบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับโบราณสถานและโบราณวัตถุไว้ถึงจํานวนหนึ่งซึ่งมีผู้ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบศิลปะและกำหนดอายุเวลาโบราณสถานและโบราณวัตถุด้วยกระบวนการทางประวัติศาสตร์ศิลปะและโบราณคดี จนได้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์อย่างมากต่อวงการวิชาการ แต่ทั้งนี้การประยุกต์ใช้ข้อมูลทางวิชาการที่มีอยู่เพื่อสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มให้กับแหล่งโบราณสถานนั้นยังมีน้อยหรือไม่ตอบสนองต่อความต้องการของกลุ่มนักท่องเที่ยวมากนักทำให้การกระจายรายได้และจํานวนนักท่องเที่ยวซึ่งมีน้อย ทั้งที่จังหวัดลำพูนอยู่ห่างจากจังหวัดเชียงใหม่เป็นเมืองหลักของภาคเหนือตอนบนที่เติบโตพร้อมไปด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกและความสะดวกสบายคมนาคมไม่ถึง ๓0 กิโลเมตร

ในปัจจุบันมีการท่องเที่ยวตามแหล่งโบราณสถานหรือศาสนสถานในรูปแบบที่ผิดแผกไปจากเดิมค่อนข้างมากจากที่ควรจะไปท่องเที่ยวเพื่อศึกษาประวัติศาสตร์อันหรือความรู้ทางประวัติศาสตร์ กลับกลายเป็นการท่องเที่ยวที่มีความสบาย เช่น ท่องเที่ยวเชิงเชิงเพื่อไปถ่ายรูปของคู่รักกับสถาปัตยกรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละโบราณสถาน การเข้าไปแสวงบุญหรือประกอบพิธีกรรมเพื่อเสริมดวงเสริมบารมีซึ่งสิ่งก่อสร้างหรือรูปเคารพ

URL: <https://ancient.in-plaze.com/study.html>

หน้าเพจ ปัญหาด้านการจัดการการท่องเที่ยวในจังหวัดลำพูน ส่วนที่ 2

และกำหนดอายุเวลาโบราณสถานและโบราณวัตถุด้วยกระบวนการทางประวัติศาสตร์ศิลปะและโบราณคดี จนได้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์อย่างมากต่อวงวิชาการ แต่ทั้งนี้การประยุกต์ใช้ข้อมูลทางวิชาการที่มีอยู่เพื่อสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มให้กับแหล่งโบราณสถานนั้นยังมีน้อยหรือไม่ตอบสนองต่อความต้องการของกลุ่มนักท่องเที่ยวมากนักทำให้การกระจายรายได้และจำนวนนักท่องเที่ยวจึงมีน้อย ทั้งที่จังหวัดลำพูนอยู่ห่างจากจังหวัดเชียงใหม่ที่เป็นเมืองหลักของภาคเหนือตอนบนที่เทียบพร้อมไปด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกและการคมนาคมไม่ถึง 30 กิโลเมตร

ในปัจจุบันมีการท่องเที่ยวตามแหล่งโบราณสถานหรือศาสนสถานนั้นมีรูปแบบที่ผิดแผกไปจากเดิมค่อนข้างมากจากที่ควรจะไปท่องเที่ยวเพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาหรือความรู้ทางประวัติศาสตร์ กลับกลายเป็นการท่องเที่ยวที่มีความฉาบฉวย เช่น ท่องเที่ยวเพียงเพื่อไปถ่ายรูปตนเองคู่กับสถาปัตยกรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละโบราณสถาน การเข้าไปแสวงบุญหรือประกอบพิธีกรรมเพื่อเสริมดวงเสริมบารมีซึ่งก่อสร้างหรือรูปเคารพที่มีการสร้างขึ้นมาเพื่อตอบสนองต่อกระแสนิยมการท่องเที่ยวเพื่อตามกระแสรายการท่องเที่ยว ซึ่งค่อนข้างคิดวัตถุประสงค์อันจะทำการปรับปรุงหรือพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวนั้นมีการพัฒนาไปอย่างคิดหลักและลดทอนความสำคัญหรือคุณค่าที่แท้จริงของแหล่งท่องเที่ยวอันทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์รวมถึงอาจทำให้เกิดวัฒนธรรมการท่องเที่ยวแบบใหม่ที่อาจส่งผลเสียต่อโบราณสถานในอนาคต

สถานที่ท่องเที่ยวในจังหวัดลำพูนแต่ละแห่งนั้นมีป้ายประชาสัมพันธ์หรือให้ข้อมูลสรุปจากเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่มีความคล้ายคลึงกันเกือบทุกป้าย ไม่ว่าจะเป็นป้ายข้อมูลจากกรมศิลปากรเองหรือป้ายที่หน่วยงานหรือองค์กรอื่นจัดทำให้ส่วนมากเป็นข้อมูลสรุปจากตำนานซึ่งไม่มีการให้ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ เช่น การอธิบายรูปแบบสัมณฐาน ภาพลายเส้นหรือสื่ออื่นใดโดยข้อมูลเหล่านี้มีความสำคัญในด้านการสื่อสารด้วยภาพและสื่อประสม ซึ่งทำให้นักท่องเที่ยวหรือผู้ที่สนใจสามารถเข้าใจได้ง่ายกว่าการอ่านข้อมูลที่มีแต่ตัวอักษรอันจะทำให้เกิดความเข้าใจงานศิลปกรรมที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในแหล่งและเกิดการตระหนักรู้ถึงคุณค่าความเชื่อมโยงและอิทธิพลทางศิลปะของแต่ละแหล่งโบราณสถานและอายุเวลาของแหล่งโบราณสถานจากผลการตรวจสอบและวิเคราะห์ด้วยกระบวนการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ

การจัดการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ศิลปะจึงมีความสำคัญที่จะช่วยนำเสนอข้อมูลทางวิชาการให้แก่ผู้สนใจและนักท่องเที่ยว โดยจะใช้ข้อมูลทางวิชาการด้านประวัติศาสตร์ศิลปะเป็นหลักเพราะวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะนั้นใช้รูปแบบศิลปกรรมเป็นสิ่งบอกเล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์อิทธิพลหรือแรงบันดาลใจจากศิลปะที่มีความเกี่ยวข้องกันซึ่งผู้สนใจสามารถศึกษาหรือรับรู้ด้วยการชื่นชมงานศิลปกรรมที่มีมาแต่โบราณตั้งแต่โครงสร้างรูปพรรณสัมณฐานของโบราณสถานและโบราณวัตถุที่ควรเป็นในอดีตและสิ่งที่ยังคงหลงเหลืออยู่จนปัจจุบันผ่านสารสนเทศที่มีการออกแบบและจัดทำโดยคำนึงถึงข้อมูลทางวิชาการที่ถูกต้องและประสบการณ์ที่จะได้รับของผู้ที่สนใจและนักท่องเที่ยวซึ่งขีดความสามารถในการรับนักท่องเที่ยวของโบราณสถานแต่ละแห่งและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในแหล่งท่องเที่ยว การสร้างการตระหนักรู้และจิตอนุรักษ์แก่นักท่องเที่ยว อันจะนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลและสร้างคุณค่าที่ยั่งยืน

URL: <https://ancient.in-plaze.com/study.html>

หน้าเพจ ปัญหาด้านการจัดการการท่องเที่ยวในจังหวัดลำพูน ส่วนที่ 3

การจัดการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ศิลปะซึ่งมีความสำคัญที่จะช่วยนำเสนอข้อมูลทางวิชาการให้แก่ผู้สนใจและนักท่องเที่ยว โดยจะใช้ข้อมูลทางวิชาการด้านประวัติศาสตร์ศิลปะเป็นหลักหรือวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะอื่นในรูปแบบศิลปะกรรมเป็นสื่อบอกเล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์อีกทีหรือแรงบันดาลใจจากศิลปะที่มีความเกี่ยวเนื่องกันซึ่งผู้สนใจสามารถศึกษาหรือรับรู้ตัวการชิ้นงานศิลปะกรรมที่มีมาแต่โบราณตั้งแต่โครงสร้างรูปพรรณสัณฐานของโบราณสถานและโบราณวัตถุที่ควรเป็นในอดีตและสิ่งที่ยังคงหลงเหลืออยู่จนปัจจุบันผ่านสารสนเทศที่มีการออกแบบและจัดทำโดยคำนึงถึงข้อมูลทางวิชาการที่ถูกต้องและประสบการณ์ที่จะได้รับของผู้ที่สนใจและนักท่องเที่ยวซึ่งมีความสามารถในการรับรู้การท่องเที่ยวของโบราณสถานแต่ละแห่งและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในแหล่งท่องเที่ยว การสร้างการตระหนักรู้และจิตสำนึกแก่นักท่องเที่ยว อันจะนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลและสร้างคุณค่าที่ยั่งยืน

แนวทางการแก้ไขปัญหาด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ศิลปะของโบราณสถานในเมืองลำพูน

๑. ค้นหาข้อมูล ตรวจสอบความถูกต้องและการอ้างอิงของข้อมูลจากนี้จึงเรียบเรียงข้อมูลที่ได้เพื่อจัดทำสื่อให้ข้อมูล
๒. วางแผนการจัดทำสื่อโดยกำหนดวัตถุประสงค์หลักในการจัดทำเพื่อการออกแบบสื่อให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์และผู้ใช้งานโดยคำนึงถึงประสิทธิภาพและประสิทธิผลของสื่อ
๓. จัดทำสื่อตามที่ได้ออกแบบไว้และติดตั้งในจุดต่างๆตามที่ได้ออกแบบไว้เพื่อให้ผู้ใช้งานสามารถเข้าถึงสื่อได้ตามช่องทางที่ต้องการ

หน้าเพจ โบราณสถานที่สำคัญ

Art History
LAMPHUN

หน้าแรก

ปัญหาด้านการจัดการการท่องเที่ยวในจังหวัดลำพูน

โบราณสถานที่สำคัญ

รูปภาพเพิ่มเติม

บรรณานุกรม

วัดพระธาตุนครสุโขทัย

วัดกู่กุด

วัดชัยชนะ

วัดพระยีน

วัดดินแก้ว

กู่ช้าง กูม่า

กู่ไถ่ วัดดินแก้ว

กู่สิงห์ตอง

URL: <https://ancient.in-plaze.com/index.html#section-place>

หน้าเพจหลัก วัดพระธาตุนครสุโขทัย ส่วนที่ 1

วัดพระธาตุนครพิบูลย์ไชย

หนังสือตำนานหลายฉบับกล่าวถึงพุทธอภินิหารและการแสดงอภินิหารของพระบรมศาสดา ซึ่งทำให้มีการค้นพบพระบรมสารีริกธาตุและสถาปนาองค์พระบรมธาตุขึ้นมาในสมัยพระเจ้าอภัยราชา ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 17 แต่ในปัจจุบันสถาปัตยกรรมที่อาจจัดว่าเป็นศิลปกรรมฮินดูที่ทอดมาจากสมัยพิบูลย์ไชยนั้นมีเพียงเจดีย์รายองค์เดียวในบริเวณกำแพงแก้วของวัดพระธาตุนครพิบูลย์ไชย คือ สวรรณเจดีย์ อันเป็นเจดีย์ที่สันนิษฐานว่าเป็นองค์เดียวกับที่มีบันทึกในเอกสารตำนานว่า พระนางปทุมวดี เมษิษของพระเจ้าอภัยราชาได้ทรงสร้างขึ้น ส่วนสถาปัตยกรรมฮินดูภายในบริเวณกำแพงแก้ว นี้มีตัวมณีวงแหวนบุรณะหรือวงซิมลาในสมัยโยชานนาจักรอันมาและจัดทรมานินทร์

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-phra-that-hariphunchai.html>

หน้าเพจหลัก วัดพระธาตุนครพิบูลย์ไชย ส่วนที่ 2

องค์พระธาตุหริภุญไชย

สุวรรณเจดีย์ หรือ ปทุมวดีเจดีย์

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-phra-that-hariphunchai.html>

เจดีย์เชียงยัน

หอพระไตรปิฎก

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-phra-that-hariphunchai.html>

เขาพระสุเมรุจำลอง

Copyrights © 2020 All Rights Reserved.
Powered by [in-plaze](#)

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-phra-that-hariphunchai.html>

องค์พระธาตุหริภุญชัย

โบราณสถานที่สำคัญ | วัดพระธาตุหริภุญชัย

องค์พระบรมธาตุหริภุญไชยเริ่ม เอกสารบันทึกการสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าอภัยราชา แต่ศิลาจารึกการสร้างจากเอกสารต่างฉบับกันมิให้ข้อมูลที่ไม่ตรงกันดังนี้

๑. คำนำนวุฒเสนาภกษัตราว่าสร้างในพุทธศักราช ๑๐๐๘
๒. ชินภกษมาธิปกรณม์และคำนำงานเทวียงกล่าวสร้างในพุทธศักราช ๑๖๐๙
๓. คำนำพระธาตุเจ้าหริภุญชัยกล่าวว่าสร้างในพุทธศักราช ๑๘๕๐

ต่อมาได้มีการบูรณะองค์พระบรมธาตุอีกหลายครั้งดังนี้

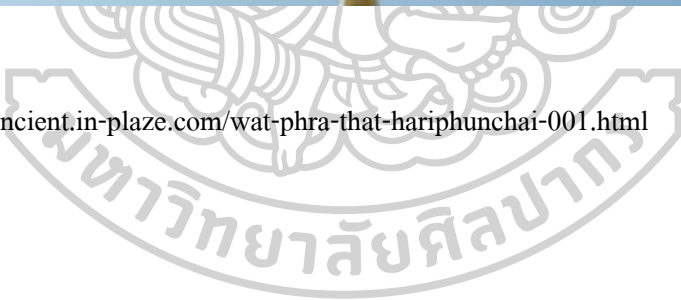
๑. รัชกาลพระเจ้าสรรพสิทธิ์ (ราชวงศ์มังราย)
 - สร้างองค์ของคำประคับค้วยแก้ว ๘ ประการสำหรับคุ้มโถงของอันเดิมที่พระเจ้าอภัยราชาทรงได้สร้างไว้
 - ทรงโปรดให้เอาหินมาก่อหอบปราสาท (องค์พระธาตุหริภุญไชยเดิม) จนมีความสูงได้ ๒๔ หอก
๒. รัชกาลพญาฝางราย (ราชวงศ์มังราย)
 - บูรณะเปลี่ยนแปลงรูปแบบองค์พระธาตุโดยการเอาหินก่อหอบปราสาทให้กลายเป็นทรงกลม ไม่ให้เป็นที่ดูหาเมื่อก่อนนั้น มีความสูง ๕๐ หลก ตกแต่บนยอดด้วยลวดลายอันวิจิตรแล้วประดิษฐานของคำ
๓. รัชกาลพญาแสนภู (ราชวงศ์มังราย)
 - หอกทองคำที่ยอดองค์พระธาตุหริภุญไชยและพระพุทธรูปที่พระองค์ทรงสร้าง ๓ องค์ จำนวน ๑ แสนสอง
๔. รัชกาลพญาคำฟู (ราชวงศ์มังราย)
 - นำเงินและทองแห่งจำนวนมหากษัตริย์องค์พระธาตุหริภุญไชย
๕. รัชกาลพระเจ้าแสนเมืองมา (ราชวงศ์มังราย)
 - คุ้มทององค์พระธาตุหริภุญไชยด้วยทองคำหนักสองแสนยี่สิบหนึ่ง

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-phra-that-hariphunchai-001.html>

- ๕. รัชกาลพระเจ้าแสนเมืองมา (ราชวงศ์มังราย)
 - หูมทององค์พระธาตุหริภุญไชยด้วยทองคำหนักสองแสนหนึ่งหมื่น
- ๖. รัชกาลพระเจ้าติโลกราช (ราชวงศ์มังราย)
 - บูรณะองค์พระธาตุโดยการตัดส่วนฐานรากแล้วก่อขึ้นใหม่เป็นทรงระฆังยอดแคบเพียงยอดเดียว
- ๗. รัชกาลพระเมืองนันทเทวี (ราชวงศ์มังราย)
 - หูมองค์พระธาตุเจ้าด้วยทองคำสีหมื่นค่า
- ๘. รัชกาลพระเจ้ากาวิละ (ราชวงศ์ทิพย์จักร)
 - ตัดแปดฉัตรขององค์พระธาตุให้ดวงคิ่งเดิมและขยายแท่งแก้วคิ่งขึ้นไว้บนยอดฉัตร
- ๙. รัชกาลเจ้าบุญงา (ราชวงศ์ทิพย์จักร)
 - ซ่อมยอดฉัตรขององค์พระธาตุหริภุญไชย
- ๑๐. เจ้าพรหมธาดาอินโพนโงม (ราชวงศ์ทิพย์จักร)
 - ซ่อมยอดฉัตรขององค์พระธาตุหริภุญไชย
- ๑๑. เจ้าอินทขยไชย (ราชวงศ์ทิพย์จักร)
 - ซ่อมยอดฉัตรขององค์พระธาตุหริภุญไชย
- ๑๒. พุทธศักราช ๒๔๕๗
 - รัฐบาลสยามได้ซ่อมยอดฉัตรขององค์พระธาตุหริภุญไชย
- ๑๓. พุทธศักราช ๒๕๐๐
 - บูรณะใหญ่ขององค์พระธาตุหริภุญไชย
- ๑๔. พุทธศักราช ๒๕๒๕
 - บูรณะเสริมความมั่นคง ซ่อมแผนทองจังโก เจาะรูระบายความชื้นและปิดทององค์พระธาตุ

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-phra-that-hariphunchai-001.html>

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-phra-that-hariphunchai-001.html>

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-phra-that-hariphunchai-001.html>

รูปแบบปฏิมากรรมของศัพพะธาตุมุ

สันนิษฐานว่าเป็นการบูรณะครั้งพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ในรัชกาลสุโขทัยก่อน โดยใช้เกณฑ์ดังนี้

- ๑. ชุดฐานบัวคว่ำบัวหงายที่มีพัฒนาการด้านรูปแบบจนเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง คือ ชุดฐานบัวลูกแก้วอกไก่ซ้อนกันสองฐาน โดยประกอบไปด้วยฐานบัวคว่ำบัวหงายในผังยกเก็จที่ค้ำคองไม่ด้วยลวดบัวลูกแก้ว

รูปแบบปฏิมากรรมของศัพพะธาตุมุ

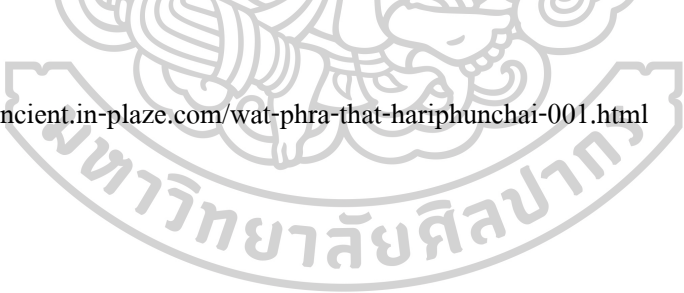
สันนิษฐานว่าเป็นการบูรณะครั้งพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ในรัชกาลสุโขทัยก่อน โดยใช้เกณฑ์ดังนี้

- ๑. ชุดฐานบัวคว่ำบัวหงายที่มีพัฒนาการด้านรูปแบบจนเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง คือ ชุดฐานบัวลูกแก้วอกไก่ซ้อนกันสองฐาน โดยประกอบไปด้วยฐานบัวคว่ำบัวหงายในผังยกเก็จที่ค้ำคองไม่ด้วยลวดบัวลูกแก้วอกไก่ ๑ เส้น จำนวน ๒ ฐานซ้อนกัน ค้ำกลางด้วยคองไม้เวียน ไม่มีลวดบัว ซึ่งก่อนหน้านี้ไม่พบในศิลปะอื่น
- ๒. ส่วนรองรับองค์พระตั้งที่เป็นชุดฐานบัวคว่ำบัวหงายในผังกลมค้ำคองไม้เวียนลวดบัวลูกแก้วอกไก่สองเส้น จำนวน ๓ ฐาน โดยส่วนรองรับองค์พระตั้งนี้มีพัฒนาการมาจากส่วนรองรับองค์พระตั้งของเจดีย์พระธาตุมุที่พบในศิลปะสุโขทัยตอนต้นๆ จนลวดบัวจะเรียบแบนและมีส่วนที่โค้งทิวสวยงามจนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ และให้ชื่อศิลปะด้านรูปแบบไปซึ่งเจดีย์องค์อื่น
- ๓. พระพุทธรูปปูนผสมดินเผาของจังหวัดสุโขทัยหรือจังหวัดพระนครศรีอยุธยา แผ่นทองจังโกที่หุ้มองค์พระธาตุมุหรือสุโขทัยนั้นเป็นส่วนประดับตกแต่งชั้นนอกสุดที่จะต้องมีการประดับหลังจากส่วนโครงสร้างและที่นี้มีส่วนในศิลปะสุโขทัยหรือสุโขทัยแล้ว จึงสันนิษฐานได้ว่าเมืองสุโขทัยมีการสร้างมาก่อนหน้านี้แล้วหรือที่เมืองสุโขทัยหรือสุโขทัยได้ว่าเป็นการประดับตกแต่งในชั้นตอนสุดท้าย จึงใช้เป็นเกณฑ์ในการกำหนดอายุได้ว่า อย่างน้อยเจดีย์องค์นี้มีอายุมากกว่าหรือเท่ากับแผ่นทองจังโกที่หุ้มองค์พระธาตุมุ พระพุทธรูปปูนผสมดินเผาของจังหวัดสุโขทัยหรือจังหวัดพระนครศรีอยุธยาหรือสุโขทัยนั้นพบว่าการแสดงอิริยาบถทั้งหมด ๒ อิริยาบถ คือ อิริยาบถลีลาและอิริยาบถไหว้พระภรรยาทั้งพระภรรยาในระดับพระโสดนิน หรือที่เรียกกันว่า ปางถวายเนตร ซึ่งพระพุทธรูปลีลาเป็นพระพุทธรูปที่มีรูปแบบเฉพาะที่จัดขึ้นในศิลปะสุโขทัยเป็นแห่งแรกและชื่อศิลปะด้านรูปแบบพระพุทธรูปใช้กับอาณาจักรอื่นที่มีความสัมพันธ์กัน นอกจากนี้ยังพบจารึกอักษรไทยล้านนา ภาษาไทย ที่มีพัฒนาการจากอักษรไทยสมัยสุโขทัยจากจารึกวัดพระยืน ซึ่งจารึกในพุทธศักราช ๑๘๘๓

เมื่อพิจารณาพร้อมกันแล้วสามารถสันนิษฐานได้ว่าทั้งรูปแบบอักษรที่จารึกบนแผ่นทองจังโกและรูปแบบของพระพุทธรูปมีลวดคล้ายกันโดยอาจจะสร้างขึ้นในคราวเดียวกันคือ เมื่อแรกที่อาณาจักรล้านนาได้รับอิทธิพลทางศาสนาและศิลปะจากอาณาจักรสุโขทัย ราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-phra-that-hariphunchai-001.html>

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-phra-that-hariphunchai-001.html>

ขอสาธุการนชน ภาคเคียงไคบรด ไผ่สพทาขบ

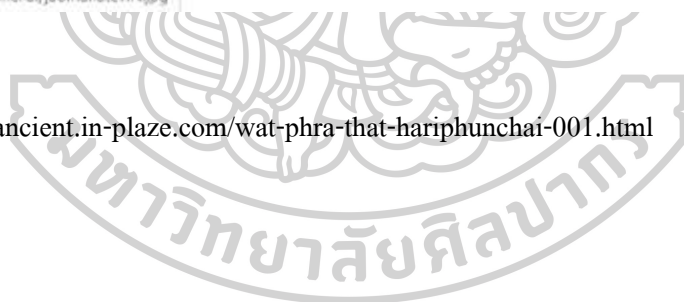
รพทาขบ

ขอสาธุการนชน
ภาคเคียงไคบรด
ไผ่สพทาขบ
รพทาขบ

<https://ancient.in-plaze.com/images/pic/ong-pra-that-hariphunchai/jaomahateviN.jpg>

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-phra-that-hariphunchai-001.html>

สุวรรณเจดีย์ หรือ ปทุมวดีเจดีย์

โบราณสถานที่สำคัญ | วัดพระธาตุหริภุญชัย

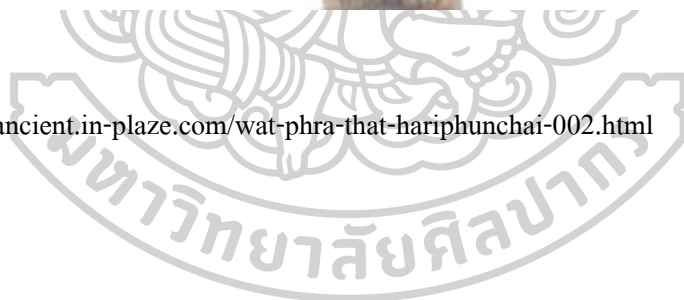
สุวรรณเจดีย์ เป็นเจดีย์รายเรียงองค์เดียวในบริเวณกำแพงแก้วของวัดพระธาตุหริภุญชัยโดยตั้งอยู่บริเวณทิศเหนือขององค์พระบรมธาตุหริภุญชัย สุวรรณเจดีย์มีลักษณะอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของศิลปะหริภุญชัย กล่าวคือ เป็นเจดีย์ทรงปราสาทในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีเรือนยอดซ้อนกันทั้งหมด ๕ ชั้น แต่ละชั้นมีฐานรองรับพระพุทธรูปยืน คั่นละ ๓ องค์ ชั้นหนึ่งจึงมีฐานประดิษฐานพระพุทธรูปจำนวน ๑๒ องค์ สุวรรณเจดีย์จึงมีฐานพระพุทธรูปทั้งหมดจำนวน ๖๐ องค์ แต่ในปัจจุบันพระพุทธรูปที่ยังเหลือประดิษฐานอยู่ในชั้นด้านทิศเหนือมีเพียง ๘ องค์ ด้านทิศตะวันออก ๘ องค์ ด้านทิศใต้ ๖ องค์และด้านทิศตะวันตก ๖ องค์ รวมทั้งหมด ๒๘ องค์

รูปแบบของเจดีย์องค์นี้มีความคล้ายคลึงกับเจดีย์ที่วัดทุ่งต้อมีระแบบแผนการสร้างและประดับตกแต่งเหมือนกัน ยิ่งไปกว่านั้นรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของสุวรรณเจดีย์และเจดีย์ทุ่งต้อมีคล้ายคลึงกับสถูปมหาปราสาทในศิลปะสมัยโบราณราชวงศ์สุโขทัยที่สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘- ปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ โดยอาจมีอิทธิพลให้มากันหรืออาจเกิดขึ้นร่วมสมัย

กัน

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-phra-that-hariphunchai-002.html>

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-phra-that-hariphunchai-002.html>

การกำหนดอายุของสุวรรณเจดีย์ใช้รูปแบบพุทธลักษณะของพระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่ในอุ้มจระนำเป็นเกณฑ์ พบว่าพระพุทธรูปที่ประดิษฐานในอุ้มจระนำมีรูปแบบพุทธลักษณะดังนี้

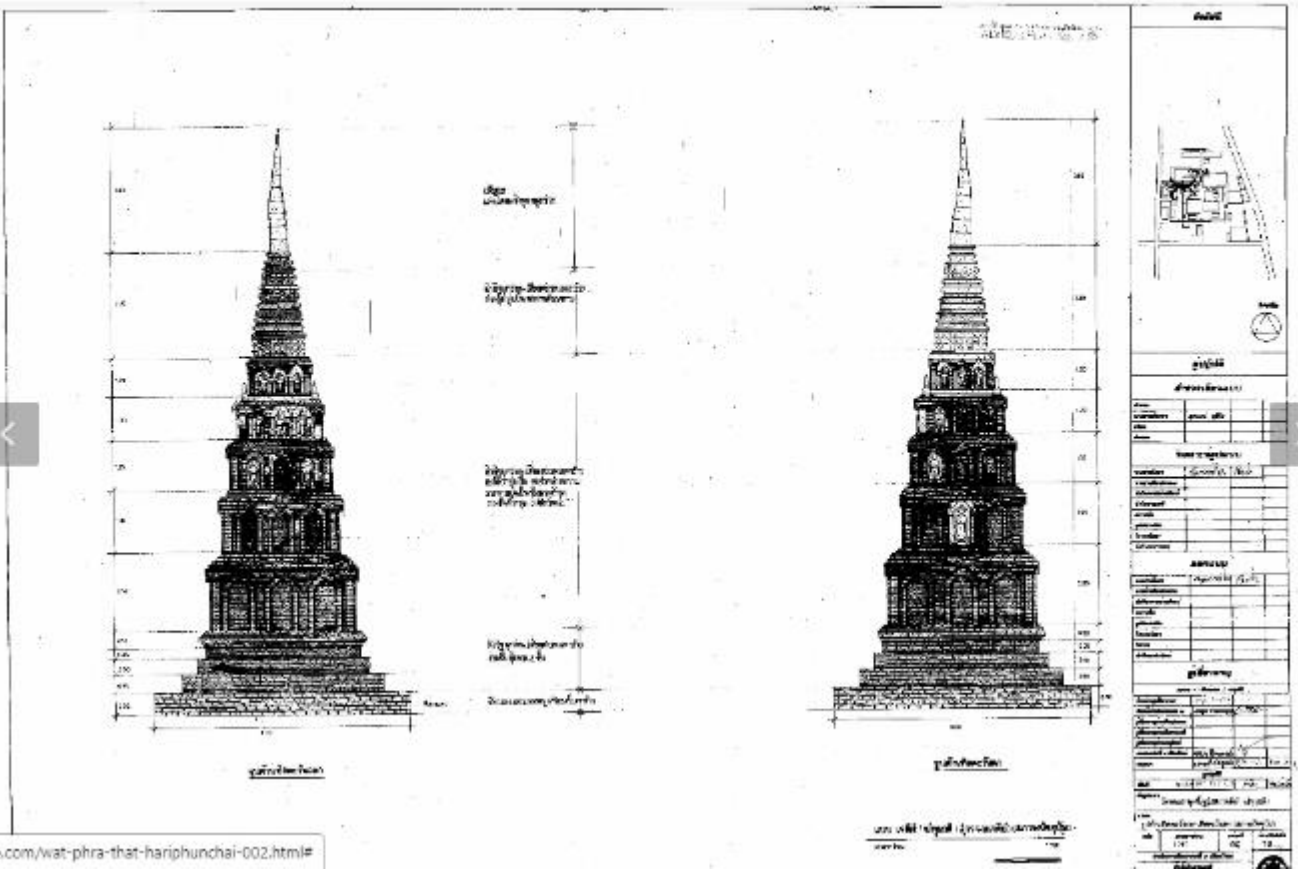
๑. พระพักตร์แสดงอาการเคร่งขรึม
๒. พระชนงคอกันเป็นรูปปีกกาและยกเป็นสันขึ้นมาอย่างชัดเจน
๓. พระนเศรไปเอวาก
๔. พระโอบอุ้มหามาและกว้าง
๕. ขมวดพระเกศาขมวดเป็นก้นหอยที่ยกขึ้นมาเป็นเกลียวสูง
๖. อุ้มเชิงจะเป็นทรงกรวยขนาดใหญ่
๗. ศรองจิวรห่มคลุมที่ได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะแบบทวารวดี
๘. ขอบสรวงตรงช่วงกลางพระองค์ยกเป็นสันมุมซึ่งลงเป็นรูปสามเหลี่ยม
๙. แนวจีวรมีการวางพระซอกแยกเป็นสันรูปสามเหลี่ยม
๑๐. ซอบจิวรที่ตกลงเบื้องล่างก็เป็นริ้วกับอันกับหลายชั้นเหมือนรอยย่นตาธรรมชาติ

ลักษณะจากข้อที่ ๑-๗ นั้นเป็นลักษณะเฉพาะที่พบในศิลปะสมัยศรีวิชัย
ลักษณะข้อที่ ๘-๑๐ เป็นลักษณะที่ได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะของอินเดีย คือ ศาสนาพุทธเถรวาท

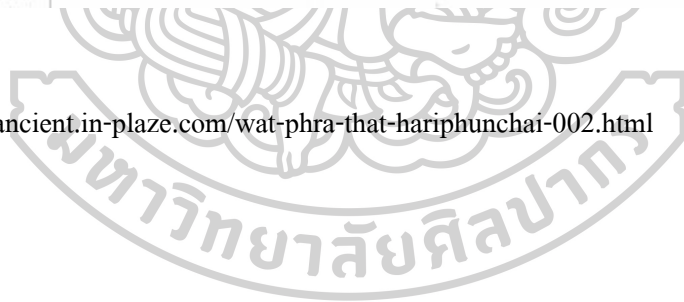
ซึ่งสามารถสรุปได้ว่าพระพุทธรูปที่ประดิษฐานในอุ้มจระนำของสุวรรณเจดีย์นี้เป็นพระพุทธรูปแบบศรีวิชัยที่ได้รับอิทธิพลทางศิลปะจากพุทธมณฑลสันนิษฐานว่าอาจสร้างขึ้นในราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๗ แต่สภาพปัจจุบันของสุวรรณเจดีย์นี้มีพระพุทธรูปองค์หนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นว่าเจดีย์องค์นี้ได้รับการบูรณะในสมัยต่อมาเนื่องจากพระพุทธรูปองค์นี้แสดงพุทธลักษณะที่แตกต่างจากพระพุทธรูปองค์อื่น กล่าวคือมีรูปแบบของศิลปะสมัยล้านนาแล้ว

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-phra-that-hariphunchai-002.html>

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-phra-that-hariphunchai-002.html>

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-phra-that-hariphunchai-002.html>

[กลับไปหน้ารวม](#)
[กลับไปหน้าแรก](#)

Copyrights © 2020 All Rights Reserved.
Powered by [in-plaze](#)

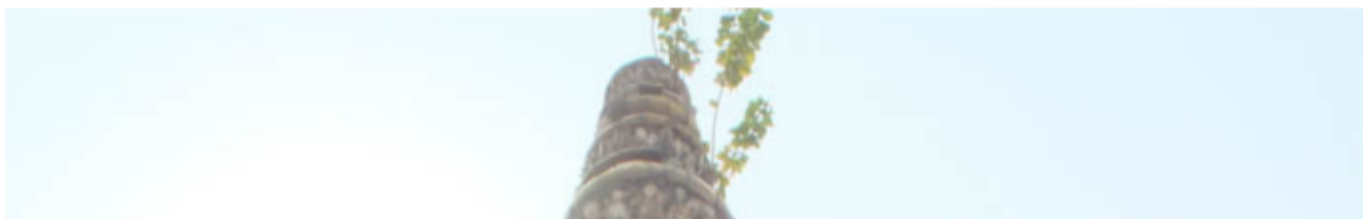
URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-phra-that-hariphunchai-002.html>

เจดีย์เชียงยัน

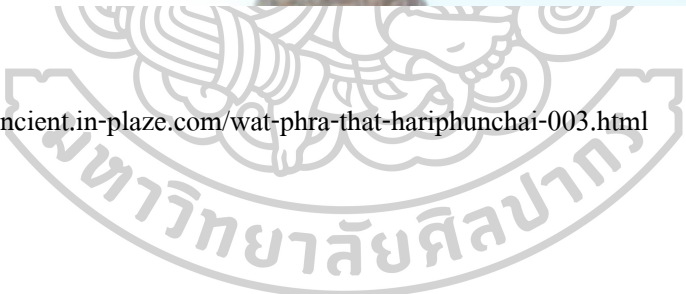
โบราณสถานที่สำคัญ | วัดพระธาตุหริภุญชัย

เจดีย์เชียงยัน ปัจจุบันตั้งอยู่ในเขตโรงเรียนเมธีวุฒิกร ด้านนอกกำแพงแก้วของวัดพระธาตุหริภุญชัย เจดีย์องค์นี้มีประวัติการก่อสร้างและศิลาจารึกการสร้างในเอกสารใดๆ มิทราบพื้นบ้านกล่าวถึง เจดีย์องค์นี้ในอีกนามหนึ่งว่า "เจดีย์แม่ครัว" และยังมีประวัติว่าเจดีย์องค์นี้สร้างโดยคนละลูกาที่มาจากช่วยทำอาหารเลี้ยงบรรดาช่างฝีมือที่มาทำางหล่อสร้างองค์พระธาตุหริภุญชัย แต่รูปแบบเจดีย์องค์นี้กลับไม่สอดคล้องกับรูปแบบศิลปะที่พบในช่วงเวลาที่มีการค้นพบบ้านกล่าวถึงเลย

เจดีย์เชียงยันเป็นเจดีย์ทรงปราสาทห้าชั้น ส่วนฐานล่างสุดเป็นฐานเขียงในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส จำนวน ๔ ฐาน รองรับฐานบัว ๑ ฐาน มีการทำท้องไม้กว้างและก่ออิฐขึ้นมาเพื่อทำเขตบัว พบว่ามีแนวอิฐที่ก่อยื่นออกมาทั้งหมด ๓ แนว ถัดขึ้นไปเป็นส่วนเรือนธาตุที่แต่ละชั้นมีการทำซุ้มจะนำจำนวน ๒ ซุ้มลดหลั่นกัน สันนิษฐานว่ารอบซุ้มน่าจะเป็นกรอบซุ้มมกรคายมาก เนื่องจากยังสาวกรพบเห็นว่ามี ส่วนของปากมกรและส่วนคอกหลังหรือบริเวณปลายกรอบซุ้มขึ้นในอยู่บางส่วน หลังคาของเรือนธาตุมีการทำเจดีย์จำลองในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดเล็กหรือสถูปะประดับไว้ตามมุมแต่ละมุม เหนือขึ้นไปเป็นฐานบัวที่มีแต่บัวคว่ำในผังแปดเหลี่ยมรองรับบัวคุ่มปากกระดังง์ในผังกลม องค์ระฆังในผังกลมที่มีการคาดรัดอกและประดับอกประจำยามตามทิศทั้งแปด ถัดขึ้นไปเป็นชั้นบัวคุ่มสี่เหลี่ยมลูกแก้วจำนวนสามชั้นถัดจากนั้นขึ้นไปหักหายไป ปัจจุบันพบว่ามีการหุ้มเคลงส่วนของเจดีย์ตั้งแต่ชั้นบัวคุ่มเหนือองค์ระฆังขึ้นไปจนจรดยอดและยังพบอีกว่าฐานบัวชั้นแรกนั้นมีการหุ้มโลหะกับลวดลายปูนปั้นด้านในไว้แสดงให้เห็นถึงการบูรณะในชั้นหลัง

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-phra-that-hariphunchai-003.html>

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-phra-that-hariphunchai-003.html>

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-phra-that-hariphunchai-003.html>

การกำหนดอายุของเจดีย์องค์นี้ใช้เกณฑ์หลักทั้งหมด ๓ เกณฑ์ ได้แก่

๑. เกณฑ์รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของโบราณสถาน

รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของเจดีย์เชียงยืนมีพัฒนาการต่อเนื่องมาจากเจดีย์วัดเกาะกลางที่ยังคงมีลักษณะใกล้เคียงกับเจดีย์วิหารในศิลปะพุกาม โดยมีการทำมูขี ๔ ด้าน ที่ยังมีขนาดใหญ่และเก็บไว้ใช้งานได้ดี ส่วนที่เจดีย์เชียงยืนมีการลดขนาดของมูขีลงมาและปรับปรุงให้ส่วนฐานสูงซึ่งอาจเกิดการพัฒนารูปแบบขึ้นในสมัยทวารวดีตอนปลายราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘

๒. ฐานบัวคว่ำบัวหงายรองรับเรือนธาตุ

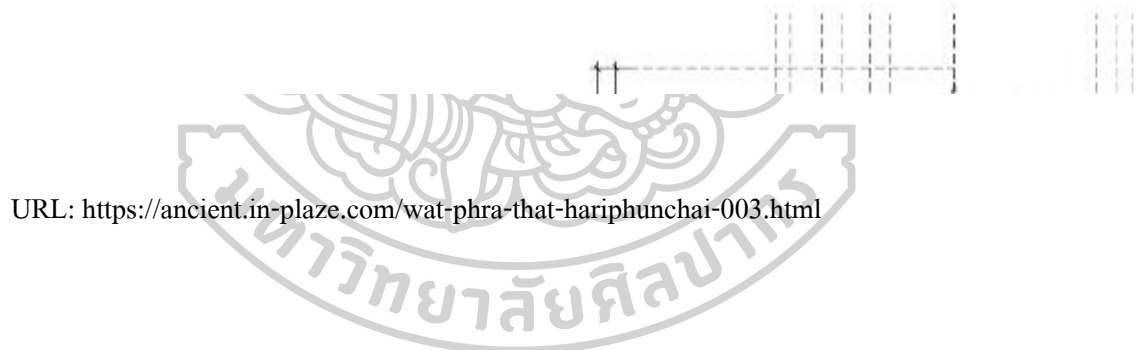
ฐานบัวคว่ำบัวหงายรองรับเรือนธาตุเป็นองค์ประกอบของเจดีย์ส่วนที่มีความสัมพันธ์กับแบบแผนของเจดีย์ทรงปราสาทที่ยอดฐานบัวคว่ำบัวหงายของเจดีย์เชียงยืนในปัจจุบันพบว่ามีการยึดโยงไม่สูงมากและมีการทำใบเสมาบัว ๓ เส้น ซึ่งผิดไปจากระเบียบของฐานบัวที่รองรับองค์เจดีย์ ส่วนนี้ฐานบัวส่วนนี้ควรจะมีทั้งหมด ๔ เส้น โดยเรียงลำดับจาก ลวดบัวลูกแก้วอกไก่ของฐานชุกชุน บัวคว่ำของฐานชุกชุน บัวหงายของฐานชุกชุกและลวดบัวลูกแก้วอกไก่ของฐานชุกชุก ซึ่งจะสอดคล้องกับรูปแบบฐานบัวลูกแก้วอกไก่แบบ ๒ ฐานอันเกี่ยวเนื่องเป็นระเบียบของฐานบัวรองรับเจดีย์ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑ ก็แสดงว่าเจดีย์องค์นี้อาจเคยถูกบูรณะในสมัยอักษณราชวงศ์หนึ่ง

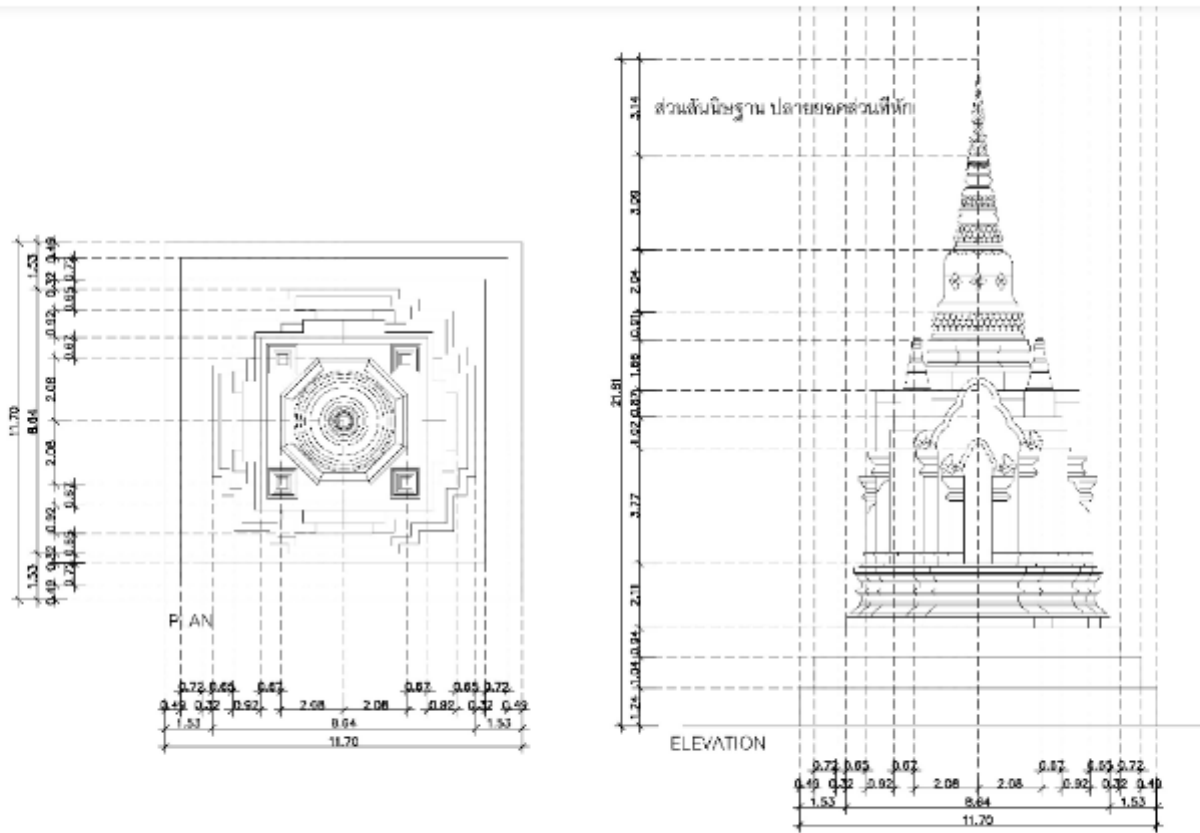
๓. ลวดลายปูนปั้นประดับเพ็ชร์เชียงยืน

ลวดลายปูนปั้นประดับเจดีย์เชียงยืนในปัจจุบันพบว่าหลงเหลืออยู่บริเวณต่างๆดังนี้

- ๑. ลายกากบนที่ตกแต่งเสาตีคณังมุนเรือนธาตุด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ชิกะเหนือ
- ๒. ลายประจำยามอกที่ตกแต่งบนเสาตีคณังมุนทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ชิกะวันออก
- ๓. ลายกากบนเสาฐานจระนำด้านทิศตะวันออก
- ๔. ลายประจำยามอกบนเสาตีคณังมุนทิศตะวันออกเฉียงใต้ ชิกะวันออก
- ๕. ลายกากบนเสาฐานจระนำชั้นนอกด้านทิศใต้ ชิงะวันออก
- ๖. ท้องไม้ของฐานบัวคว่ำบัวหงายในผังแปดเหลี่ยมเหนือเรือนธาตุ

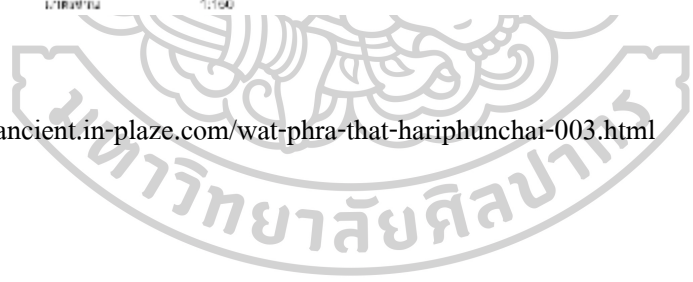
จากการศึกษาพบว่ารูปแบบของลวดลายปูนปั้นประดับองค์เจดีย์เชียงยืนมีเส้นลวดลายพรรณพฤกษาซึ่งประกอบไปด้วยดอกไม้วชิศคอกใบตั้ง มีก้านและใบอยู่ ส่วนที่เป็นลายกากบนและกากบนล่างจะอยู่ในกรอบสามเหลี่ยมที่เส้นขอบทำเป็นวงหยักโค้ง สำหรับส่วนที่เป็นลายประจำยามอกจะอยู่ในกรอบสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนที่เส้นขอบทำเป็นวงหยักโค้งเช่นเดียวกัน ลวดลายปูนปั้นรูปแบบนี้จัดอยู่ในกลุ่มลวดลายปูนปั้นในศิลปะล้านนาช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๑ จึงสามารถสันนิษฐานได้ว่าอย่างน้อยการบูรณะครั้งสุดท้ายนั้นคงเกิดขึ้นในราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๑

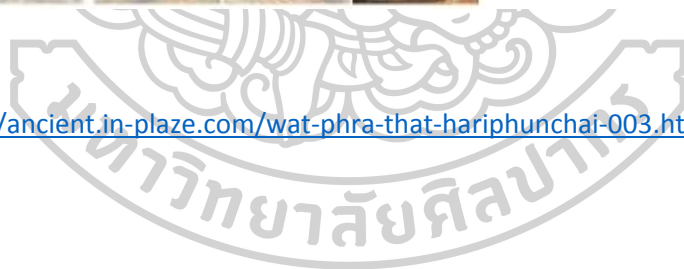
เจดีย์เชียงยัน
มาตราส่วน 1:100

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-phra-that-hariphunchai-003.html>

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-phra-that-hariphunchai-003.html>

หน้าเพจ หอพระไตรปิฎก ส่วนที่ 1

หอพระไตรปิฎก

โบราณสถานที่สำคัญ | วัดพระธาตุหริภุญชัย

หอพระไตรปิฎกของวัดพระธาตุหริภุญชัยมีตั้งอยู่ด้านในกำแพงแก้ว ใกล้กับอุโบสถและวิหารพระนันทวงศกนิส เป็นอาคารสองชั้น ชั้นล่างก่ออิฐถือปูน ชั้นบนเป็นเครื่องไม้ ภายนอกตกแต่งด้วยการแกะสลักไม้ปิดทองประดับกระจก หลังคามุงด้วยแผ่นไม้ระแนง ในศิลาจารึกหริภุญชัย (ศิลาจารึก สท.๑๕) ที่พบในวัดพระธาตุหริภุญชัยกล่าวว่า พระเมืองแก้ว กษัตริย์ผู้ครองเมืองเชียงใหม่พร้อมด้วยพระราชมารดาทรงเป็นผู้สร้างหอพระไตรปิฎกนี้

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-phra-that-hariphunchai-004.html>

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-phra-that-hariphunchai-004.html>

หน้าเพจ หอพระไตรปิฎก ส่วนที่ 3

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-phra-that-hariphunchai-004.html>

หน้าเพจ หอพระไตรปิฎก ส่วนที่ 4

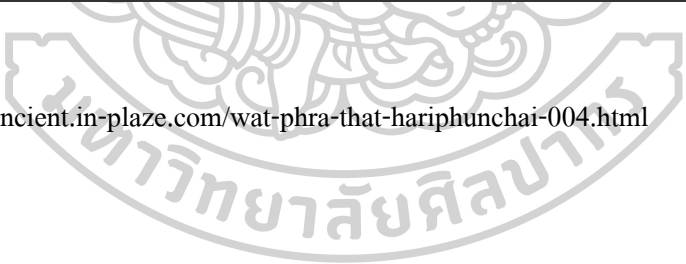

การกำหนดอายุหอพระไตรปิฎกทำได้โดยการเปรียบเทียบรูปแบบและวิเคราะห์องค์ประกอบของสถาปัตยกรรม พบว่าหอพระไตรปิฎกมีรูปแบบสถาปัตยกรรมคล้ายคลึงกับหอไตรวัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีลักษณะเป็นอาคารสองชั้น ชั้นล่างก่ออิฐถือปูนบนฐานสูงทาสีแดงไม่มีการประดับตกแต่งใดๆ ทางเข้ามีด้านทิศตะวันตกด้านเดียว ด้านทิศตะวันออกก่ออิฐ ชั้นหน้าต่างตกแต่งแบบศิลปะล้านนา ชั้นบนเป็นอาคารเครื่องไม้หลังคาทรงไทยล้านนา มีการตกแต่งด้วยการแกะสลักไม้ปิดทอง รอบฐานอาคารชั้นบนนี้มีการประดับลวดลายสัตว์หิมพานต์ในกรอบแปดเหลี่ยม หลังคาหอไตรมีการทำเป็นหลังคาซ้อนสองชั้นออกมุงทั้งด้านหน้าและด้านหลังเป็นรูปแบบที่ได้รับมาจากศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ หน้าเป็นอาคารประดับด้วยการแกะสลักไม้และปิดทองประดับกระจก ซ่อฟ้าเป็นแบบเขี้ยวหน้าทิวทองอมยาวเวียวแหลมและระยิบระยับใกล้เคียงกับที่พบในสกุลช่างกรุงเทพฯ ส่วนหน้าคีย์ที่เป็นลักษณะเฉพาะในศิลปะล้านนา คือ การประดับราบริดออกแนวถึงหลังคาเพื่อแสดงถึงฐานะที่แทนเจ้าศัคนวิวัฒน์ ตรงที่ใจกลางสันหลังคาทำเป็นรูปปราสาทขนาดเล็กมีพระพุทธรูปประทับยืนอยู่ในฐานที่ก่อขึ้นแทนสัญลักษณ์ของเจดีย์จุฬามณีที่อยู่บนสวรรค์ซึ่งลวดตึงเส้นในการระบุนความสำคัญว่าเป็นศูนย์กลางจักรวาล ดังนั้นสิ่งเปรียบเทียบรูปแบบและกำหนดอายุเทียบเคียงได้กับหอไตรวัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ซึ่งสร้างขึ้นในพุทธศักราช ๒๓๕๔ และบูรณะในปีพุทธศักราช ๒๔๖๔ ซึ่งสันนิษฐานได้ว่าอาจมีการสร้างขึ้นหรือบูรณะครั้งพระเจ้ากาวิละแห่งเชียงใหม่ได้เสด็จมาบูรณะวัดพระธาตุหริภุญไชยในครั้งนั้นด้วย

กลับไปหน้ารวม

กลับไปหน้าแรก

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-phra-that-hariphunchai-004.html>

เขาพระสุเมรุจำลอง

วัดพระธาตุดุริฎงไชย | เขาพระสุเมรุจำลอง

เขาพระสุเมรุจำลองตั้งอยู่ด้านทิศใต้ของวิหารหลวง ระหว่างวิหารหลวง หอพระไตรปิฎกและประตูกำแพงแก้วด้านทิศใต้ ลักษณะเป็นประติมากรรมขนาดปริมกลางตั้งอยู่บนฐานในผังกลม ฐานชั้นล่างสุดที่จมอยู่ในดินเป็นศิลาแลง ใต้ชั้นถัดมาเป็นฐานเขียงในผังกลมก่ออิฐถือปูนจำนวน 3 ชั้น ถัดจากฐานเขียงชั้นแรกมีการทำลวดบัวลูกแก้วออกไปคั่นไว้ เหนือลวดบัวชั้นแรกมีการเจาะช่องและทำฐานบัวขยายรองรับประติมากรรมรูปเขาพระสุเมรุจำลองอยู่ด้านบน ไม่มีหลักฐานปรากฏว่าสร้างขึ้นในสมัยใด

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-phra-that-hariphunchai-005.html>

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-phra-that-hariphunchai-005.html>

หน้าเพจ เขาพระสุเมรุจำลอง ส่วนที่ 3

ประติมากรรมเขาพระสุเมรุจำลองนี้สร้างขึ้นจากวัสดุสำริดในฝั่งกลม มีการทำขึ้นซ้อนลวดหลั่นกันทั้งหมด 7 ชั้น แต่ละชั้นมีการแบ่งออกเป็นสองส่วน ส่วนล่างทำลวดลายคล้ายคลื่นน้ำ ส่วนบนมีการผูก ลายคล้ายกับป่าไผ่และมีสัตว์ต่างๆอยู่ในลวดลาย สันนิษฐานว่าอาจแสดงสัญลักษณ์แทนมหานทีสิทันทระและเขาสิทธบริภัณฑ์ที่ 7 ที่ล้อมรอบเขาพระสุเมรุ เมื่อศึกษาจากลวดลายนั้นพบว่ามีความ คล้ายคลึงกับลวดลายที่ปรากฏบนเรือสำเภาสำริดที่ประดับอยู่ริมหัวหอกขององค์พระธาตุหริภุญไชย อาจสันนิษฐานได้ว่าเป็นงานในสกุลช่างเดียวกันและสร้างขึ้นในช่วงเวลาเดียวกัน ทั้งนี้อาจจัดว่าเขา พระสุเมรุจำลองนี้เป็นประติมากรรมที่มีความพิเศษ เนื่องจากไม่พบว่ามีการทำประติมากรรมเขาพระสุเมรุจำลองในโบราณสถานแห่งอื่น อีกทั้งประติมากรรมนี้ยังมีความสำคัญในแง่ของการเน้นย้ำให้ เห็นถึงคติความเชื่อเรื่องสัณฐานจักรวาลโดยแสดงออกมาในรูปแบบของงานศิลปกรรมที่มองเห็นและจับต้องได้ ทำให้ผู้ที่มาสักการะพระธาตุนั้นนอกจากจะได้สักการะองค์พระบรมธาตุแล้วยังได้รับความรู้เกี่ยวกับไตรภูมิโลกสันฐาน สามารถเปรียบเทียบการวางผังพระธาตุกับชิ้นงานประติมากรรมนี้ได้ บำองค์พระธาตุนี้ถูกกำหนดมาให้เป็นส่วนที่มีความสำคัญที่สุดเปรียบได้กับแกนกลางจักรวาล คือเขาพระสุเมรุล้อมรอบด้วยอาคารต่างๆที่เปรียบได้กับเขาสิทธบริภัณฑ์

<https://ancient.in-plaze.com/images/pic/khao-pra-su-mer/slideshow2/DSCF7846.JPG>

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-phra-that-hariphunchai-005.html>

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-phra-that-hariphunchai-005.html>

หน้าเพจหลัก วัดคู่กูด ส่วนที่ 1

วัดคูกุด

วัดคูกุด ตั้งอยู่ที่ถนนวิเศษวังศกคามนอกคูเมืองลำพูน จากการศึกษาไม่พบว่าเมื่อกลางใต้ที่ระบุเพิ่มเติมของวัด ลักษณะเด่นของวัดและตำแหน่งที่ตั้งอย่างแน่ชัด ส่วนชื่อวัดคูกุดนั้นเป็นชื่อที่ชาวบ้านเรียกวัดแห่งนี้ตามลักษณะองค์เจดีย์ประธานที่ส่วนยอดหักหายไป หลังจากสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงเสด็จมาสำรวจโบราณสถานในจังหวัดลำพูนในพุทธศักราช ๒๔๖๕ ทรงตั้งชื่อสันนิษฐานว่าเจดีย์คูกุดที่ตั้งอยู่ในวัดคูกุดวันนี้คือ สุวรรณรังษิโกฏเจดีย์ที่บรรจุพระอัฐิพระนางจามเทวีที่ตั้งตามพระราชเทวีวงศ์กล่าวไว้ ซึ่งทรงมีพระวินิจฉัยให้เปลี่ยนชื่อวัดจาก "วัดคูกุด" เป็น "วัดจามเทวี" ปัจจุบันนี้ภายในบริเวณวัดมีโบราณสถานที่น่าสนใจ ๒ แห่ง คือ ๑. เจดีย์คูกุด ๒. เจดีย์ทรงปราสาทยอดในฝั่งแปดเหลี่ยม หรือ วัดแดงชัย

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-ku-kud.html>

วัดกู่กุด ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตกด้านนอกคูเมืองลำพูน จากการศึกษาไม่พบว่ามีเอกสารใดที่ระบุแนวเดิมของวัด ลักษณะเด่นของวัดและตำแหน่งที่ตั้งอย่างแน่ชัด ส่วนชื่อวัดกู่กุดนั้นเป็นชื่อที่ชาวบ้านเรียกวัดแห่งนี้ตามลักษณะของเจดีย์ประธานที่ส่วนยอดหักหายไป หลังจากสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้เสด็จมาสำรวจโบราณสถานในจังหวัดลำพูนในพุทธศักราช ๒๔๖๕ ทรงตั้งชื่อสันนิษฐานว่า เจดีย์กู่กุดที่ตั้งอยู่ในวัดกู่กุดนั้นคือ สุวรรณจังโกฏเจดีย์ที่บรรจุพระอัฐิพระนางจามเทวีที่ตั้งที่ตำบลจามเทวีวังสาคู่แล้วไว้ จึงทรงมีพระวินิจฉัยให้เปลี่ยนชื่อวัดจาก "วัดกู่กุด" เป็น "วัดจามเทวี" ปัจจุบันนี้ภายในบริเวณวัดมีโบราณสถานที่น่าสนใจ ๒ แห่ง คือ ๑. เจดีย์กู่กุด ๒. เจดีย์ทรงปราสาทยุคเมืองแพดเดียน หรือ เจดุนเจดีย์

เจดีย์กู่กุด

รัตนเจดีย์

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-ku-kud.html>

เจดีย์กู่กุด

วัดกู่กุด | เจดีย์กู่กุด

เจดีย์กู่กุดตั้งอยู่ในตำแหน่งเจดีย์ประธานของวัดกู่กุด หรือ วัดจามเทวี เป็นเจดีย์ที่มียอดหักหายไปให้ชาวบ้านเฒ่าแก่วัยไปเรียกกันว่า เจดีย์กู่กุด รวมถึงใช้เรียกชื่อวัดนี้ที่มีเจดีย์กู่กุดว่า "วัดกู่กุด" ด้วย ทั้งนี้มีการค้นพบชื่อที่แท้จริงของเจดีย์องค์นี้จากหลักฐานต่างๆ แต่เท่าที่พบก็ใช้ชื่อเล่นท่อนหัวชื่อต่างๆเหล่านี้เป็นของเจดีย์องค์นี้ ดังนั้นจึงขอเรียกชื่อเจดีย์องค์นี้ว่า "เจดีย์กู่กุด" ตามคำเรียกของชาวบ้าน เจดีย์องค์นี้มีขนาดใหญ่ที่สุดภายในบริเวณโบราณสถาน มีรูปแบบเจดีย์ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ คือ เป็นเจดีย์ทรงปราสาทในผังสี่เหลี่ยม มีเรือนธาตุซ้อนกันห้าชั้น แต่ละด้านของแต่ละชั้นประกอบด้วยซุ้มจระนำประดิษฐานพระพุทธรูปประทับยืนภายในซุ้ม จำนวน ๓ ซุ้ม กรอบซุ้มจระนำประดับด้วยปูนปั้นในกรอบลายคล้ายใบระกา โดยในแต่ละชั้นประกอบไปด้วยลวดลายกระหนกฉีกกุดและมีการทำประติมากรรมบุคคลอเนกอยู่ในลวดลายด้วย

URL: <https://ancient.in-plaze.com/jedi-ku-kud-001.html>

URL: <https://ancient.in-plaze.com/jedi-ku-kud-001.html>

การกำหนดอายุเจดีย์กู่กุดด้วยกระบวนการทางประวัติศาสตร์ศิลปะนั้นใช้รูปแบบสถาปัตยกรรมของเจดีย์กู่กุดและส่วนประดับตกแต่งในการกำหนดอายุ

๑. รูปแบบโครงสร้างสถาปัตยกรรมของเจดีย์กู่กุดนั้นมีรูปแบบการทาสีที่พบแต่บัวคว่ำอย่างเดียวนั้นไม่มีบัวหงาย อีกทั้งยังมีการทำทองให้เป็นช่องๆ คล้ายฐานบัวที่พบในโบราณสถานที่มีอายุก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๙ สันนิษฐานว่าอาจพัฒนามาจากฐานบัวคว่ำของสมัยทวารวดี และการทำเรือนธาตุซ้อนกัน โดยที่ไม่พบระเบียบการทำแบบนี้มาก่อน จึงอาจสันนิษฐานได้ว่าเป็นเจดีย์องค์แรกๆ ที่ริเริ่มในการทำเจดีย์รูปแบบนี้ขึ้นมา อีกทั้งยังพบว่ารูปแบบโครงสร้างสถาปัตยกรรมนี้มีความคล้ายคลึงกับสถูปมหาปราสาท ในศิลปะสมัยไปลนหารวะของศรีลังกา โดยอาจมีความสัมพันธ์ทางด้านรูปแบบกันอย่างใดอย่างหนึ่ง เนื่องจากโบราณสถานทั้งสองแห่งนี้สร้างขึ้นในสมัยที่ใกล้เคียงกัน

๒. รูปแบบศิลปกรรมของส่วนประดับตกแต่งเจดีย์

๒.๑ รูปแบบศิลปะของพระพุทธรูปที่ประดิษฐานในซุ้มองค์เจดีย์กู่กุดนั้นมีลักษณะที่พัฒนาการมาจนเป็นลักษณะเฉพาะของสมัยหรือยุคไทยกล่าวคือ มีการรับอิทธิพลของศิลปะในยุคสมัยก่อนหน้าศิลปะที่เกิดขึ้นร่วมสมัยกันและการประยุกต์ให้มีรูปแบบเฉพาะในศิลปะแบบหรือยุคไทย เช่น พระพุทธรูปมีพระพักตร์แสดงสีหน้าเคร่งขรึม สันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลทางศิลปะมาจากศิลปะเขมร เมื่อดพระศกมีความแหลมและสูงจนเป็นเอกลักษณ์ในพระพุทธรูปแบบหรือยุคไทย พระชนกที่ตอกลงและมีการปั้นให้พระชนกเป็นสันนูนขึ้นมานั้นเป็นลักษณะเฉพาะของพระพุทธรูปแบบหรือยุคไทย

พระเนตรเหลือบต่ำ พระโอษฐ์หมาและกว้าง ได้รับอิทธิพลด้านรูปแบบจากพระพุทธรูปแบบทวารวดี

พระพุทธรูปประทับยืน พระหัตถ์แสดงปางใดไม่ปรากฏแน่ชัดเนื่องจากแต่เดิมมีเพียงข้อศอกเท่านั้น พระหัตถ์ที่พบในปัจจุบันฝ่ายอนุรักษ์ กรมศิลปากรพบว่าเป็นพระหัตถ์ที่ถูกซ่อมแซมในสมัยหลังแล้ว สันนิษฐานว่า ตั้งแต่ทั้งสองพระหัตถ์คงแสดงวิตรรกมูทรา เนื่องจากเป็นการแสดงมูทราที่ต้องทำพระกรยื่นออกมาจากตัวประติมากรรมค่อนข้างมาก ทำให้หักหรือเสียหายง่าย ไม่เหมือนกับการทำมูทราอื่นๆ ที่พระกรค่อนข้างชิดกับตัวประติมากรรม นอกจากนี้รูปแบบของพระพุทธรูปยืนแบบทวารวดีนั้นนิยมทำปางแสดงธรรมทั้งสองพระหัตถ์ จึงอาจเป็นไปได้ว่าตั้งแต่ต้นแสดงวิตรรกมูทราทั้งสองพระหัตถ์ พระพุทธรูปนั้นครองจีวรห่มคลุมโดยที่ผ้าจีวรมีลักษณะบางเรียบ แนบไปกับพระวรกาย สันนิษฐานว่าได้นำเอาสุนทรียภาพจากพระพุทธรูปแบบทวารวดีมาด้วยเช่นกัน ส่วนการทำขอบสงเป็นสันนูนสามเหลี่ยมที่ยกขึ้นมามากและจับผ้าด้านหน้าที่ยกนูนขึ้นมาเป็นสามเหลี่ยมนั้นเป็นการนุ่งผ้าแบบทุกาม อีกทั้งขอบจีวรที่ตกลงมายังมีการทำเป็นริ้วพับซ้อนกันหลายชั้นเหมือนธรรมชาติ

สันนิษฐานว่าเป็นสุนทรียภาพจากศิลปะแบบปาละที่สืบเนื่องมาจากทางศิลปะทุกาม

จากการพิจารณาพุทธลักษณะของพระพุทธรูปที่พบในซุ้มจะเห็นว่าเห็นได้ว่ามีการนำเอาเอกลักษณ์ของศิลปะในต่างยุคกันมาปรับปรุงจนกลายเป็นรูปแบบเฉพาะของศิลปะหรือยุคไทย

๒.๒ ลวดลายปูนปั้นประดับซุ้มจะนำพระพุทธรูปนั้น มีการทำกรอบซุ้มจะนำส่วนบนเป็นรูปวงโค้งแคบจำนวน 2 วง กรอบด้านในตกแต่งด้วยลายไขปลา ที่มุมหยักโค้งประดับด้วยปูนปั้นรูปดอกไม้กรอบซุ้มด้านนอกทำเป็นใบระกาขนาดใหญ่ จำนวนซุ้มละ ๗ ใบ ใบระกาแต่ละใบประดับตกแต่งด้วยลวดลายปูนปั้น ทำเป็นรูปกระหนกที่มีรูปแบบคล้ายคลึงกับกระหนกที่มักพบในศิลปะทวารวดี คือกระหนกฝักกุด นอกจากนี้ในลวดลายปูนปั้นยังมีการแทรกรูปประติมากรรมบุคคลอยู่ด้วยในใบระกา ใบละหนึ่งองค์ ประติมากรรมเหล่านี้แสดงเพียงท่อนบน มีรูปลักษณะคล้ายมนุษย์ ลักษณะใบหน้ามีความคล้ายคลึงกับรูปพระพักตร์ของพระพุทธรูปศิลปะหรือยุคไทย กล่าวคือ เคี้ยวหน้าค่อนข้างเหลี่ยม มีการทำกรอบระหว่างบริเวณหน้าผากกับโหนก มีการปั้นคิ้วให้มีลักษณะเป็นสันยอดแหลมนูนสูงขึ้นมา คาไปอย่างมากและมีการเจาะบริเวณนัยน์ตาดำ มีประภามณฑลยอดแหลมอยู่เบื้องหลัง มีศิราภรณ์เป็นตาขนาดเล็ก พบว่ามีการทำเครื่องประดับอยู่สองชนิด คือ กรอบคอและอุทรพันธะ ทั้งนี้พบว่ามีการทำประติมากรรมบุคคลนี้ประดับอยู่ในตำแหน่งดังนี้

ด้านทิศเหนือ พบว่ามีการทำประติมากรรมบุคคลา ระดั้เลยในกรอบที่มุมจะนำพระพุทธรูปเพียงชิ้นที่หนึ่งชิ้นเดียว

URL: <https://ancient.in-plaze.com/jedi-ku-kud-001.html>

คล้ายคลึงกับรูปแบบพระพุทธรูปของพระพุทธรูปศิลปะหริภุญไชย กล่าวคือ เศษหักคอรยางงเหลี่ยม มีการทาสีรอบพระหริภุญไชยบริเวณหน้าผากบนพระเศียร มีการบนควมหมกขมเป็นสนยอดแหลมสูงขึ้นมา คางไปนอย่างมากและมีการเจาะรูบริเวณนัยน์ตาค้าง มีประภคณกลอยแหลมอยู่เบื้องหลัง มีศิลาประดับเป็นคาบขนาดเล็ก พบว่ามีการทำเครื่องประดับอยู่สองชนิด คือ กรองคอและอุทราพินระ ทั้งนี้พบว่ามีการทำประติมากรรมบุคคลนี้ประดับอยู่ในตำแหน่งดังนี้

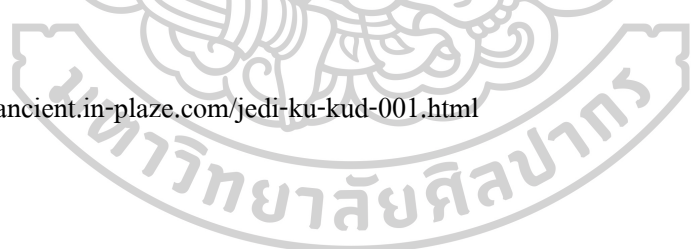
ด้านทิศเหนือ พบว่ามีการทำประติมากรรมบุคคลประดับอยู่ในกรอบอุ้มจระนำพระพุทธรูปเพียงชิ้นที่หนึ่งชิ้นเดียว ด้านทิศตะวันออก พบว่ามีการทำประติมากรรมบุคคลประดับอยู่ในกรอบอุ้มจระนำพระพุทธรูปชิ้นที่หนึ่งและชิ้นที่สอง ด้านทิศใต้ พบว่ามีการทำประติมากรรมบุคคลประดับอยู่ในกรอบอุ้มจระนำพระพุทธรูปเพียงชิ้นที่หนึ่งชิ้นเดียว ด้านทิศตะวันตก พบว่ามีการทำประติมากรรมบุคคลประดับอยู่ในกรอบอุ้มจระนำพระพุทธรูปเพียงชิ้นที่หนึ่งชิ้นเดียว

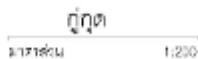
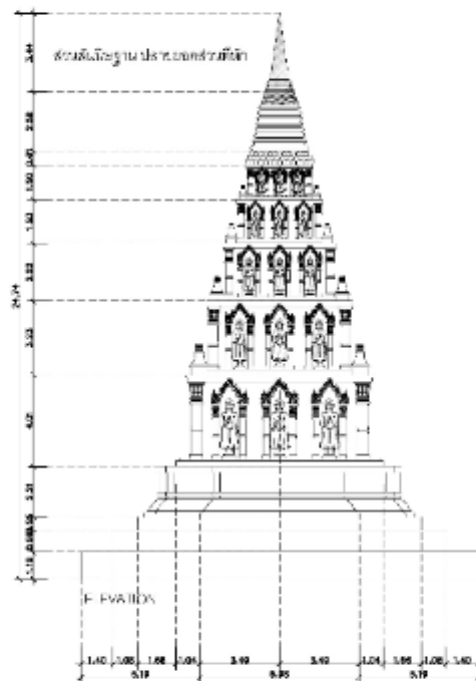
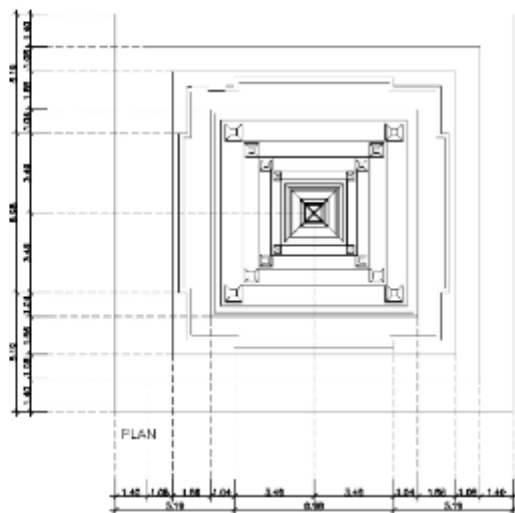
จากสภาพเจดีย์ดังกล่าวในปัจจุบันพบว่าส่วนในบริเวณที่อยู่ยอดสุดของอุ้มจระนำทุกอุ้มจระนำล้วนหักหายไปหมด ยกเว้นด้านทิศตะวันตก ก็พบว่าอุ้มจระนำในชิ้นที่ ๔ ด้านขวามือ และอุ้มจระนำในชิ้นที่ ๕ อุ้มด้านซ้ายมือและอุ้มตรงกลางนั้น ยังพบว่าบริเวณที่อยู่ยอดสุดนั้นยังอยู่ในสภาพที่สง่าผ่าเผยได้พบว่ามีการทำส่วนยอดอุ้มจระนำเป็นรูปหน้ากาลและส่วนที่อยู่เหนือหน้ากาลขึ้นไปนั้นเป็นระฆังกลมกลึง นอกจากนั้นบริเวณพื้นเสาอุ้มจระนำนั้นมีการทำเป็นรูปนกรหัสหรือคล้ายของอุลู ซึ่งอาจสันนิษฐานได้ว่า อาจเคยเป็นอุ้มจระนำในรูปแบบอุ้มกาล-นกร มาก่อนที่ส่วนในบริเวณยอดอุ้มจะหักหายไป

เมื่อใช้รูปแบบศิลปะกรรมของพระพุทธรูปในอุ้มจระนำและส่วนตกแต่งองค์เจดีย์มาพิจารณาแล้วร่วมกัน จะเห็นได้ว่าพระพุทธรูปที่ประดิษฐานในอุ้มจระนำนั้นได้รับอิทธิพลทางศิลปะจากหลายแหล่งที่มีอายุสมัยต่างกัน แต่ชาวหริภุญไชยก็ได้พัฒนาเอาความหลากหลายเหล่านั้นมาประยุกต์จนได้เอกลักษณ์ของศิลปะหริภุญไชยซึ่งมีพัฒนาการสอดคล้องกับรูปแบบโครงสร้างสถาปัตยกรรมและตัวอักษรที่พบในจารึกซึ่งสามารถกำหนดอายุสถาปัตยกรรมนี้ได้ว่าอยู่ในราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘ – กลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘

URL: <https://ancient.in-plaze.com/jedi-ku-kud-001.html>

<https://ancient.in-plaze.com/jedi-ku-kud-001.html#>

URL: <https://ancient.in-plaze.com/jedi-ku-kud-001.html>

<https://ancient.in-plaze.com/jedi-ku-kud-001.html#>

URL: <https://ancient.in-plaze.com/jedi-ku-kud-001.html>

หน้าเพจ เจดีย์กู่กุด ส่วนที่ 6

URL: <https://ancient.in-plaze.com/jedi-ku-kud-001.html>

หน้าเพจ รัตนเจดีย์ ส่วนที่ 1

รัตนเจดีย์

วัดกู่กุด | รัตนเจดีย์

รัตนเจดีย์ในบทนี้ขอใช้กำหนดว่า หมายถึง เจดีย์ขนาดใหญ่กว่าเจดีย์กู่กุดที่เป็นเจดีย์ทรงปราสาทยอดในผังแปดเหลี่ยมตั้งอยู่ติดกับด้านหลังวิหารหลวงฝั่งทิศเหนือของวัดจามเทวี ชื่อรัตนเจดีย์นี้มาจากชื่อของเจดีย์องค์หนึ่งที่พระเจ้าสรพหิทธิทรงบูรณะขึ้นหลังจากเจดีย์องค์นี้เกิดความเสียหายจากแผ่นดินไหว โดยข้อมูลชุดนี้ได้มาจากศิลาจารึกที่พบบริเวณใกล้กับฐานด้านทิศตะวันออกของเจดีย์กู่กุด วัดจามเทวี แท้จริงแล้วควรระบุให้เป็นชื่อของเจดีย์กู่กุดมากกว่าเนื่องจากยะพบจารึกนั้น พบใกล้กับตัวโบราณสถานมากกว่า แต่ทั้งนี้ศิลาจารึกนี้หากไม่ได้พบจารึกติดอยู่กับตัวโบราณสถานแล้ว ก็จัดเป็นโบราณวัตถุที่เคลื่อนย้ายได้ จากหลักฐานภาพถ่ายเก่าพบว่าแต่เดิมในบริเวณวัดจามเทวีนี้มีสถาปัตยกรรมอยู่เพียง 2 แห่งเท่านั้น คือ เจดีย์กู่กุด หรือ เจดีย์ทรงปราสาทซ้อนขึ้นในผังสี่เหลี่ยมที่ยอดหกเหลี่ยม และอีกองค์หนึ่งคือ เจดีย์ทรงปราสาทยอดในผังแปดเหลี่ยม

URL: <https://ancient.in-plaze.com/jedi-ku-kud-002.html>

URL: <https://ancient.in-plaze.com/jedi-ku-kud-002.html>

หน้าเพจ รัตนเจดีย์ ส่วนที่ 3

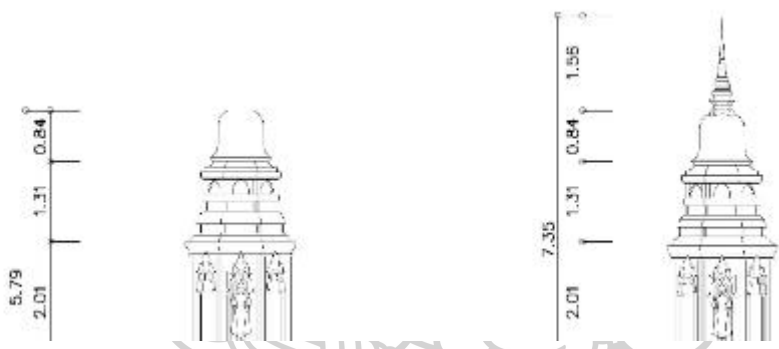
URL: <https://ancient.in-plaze.com/jedi-ku-kud-002.html>

การกำหนดอายุรัตนเจดีย์ ใช้เกณฑ์พิจารณาจากองค์ประกอบ ๒ ส่วน คือ

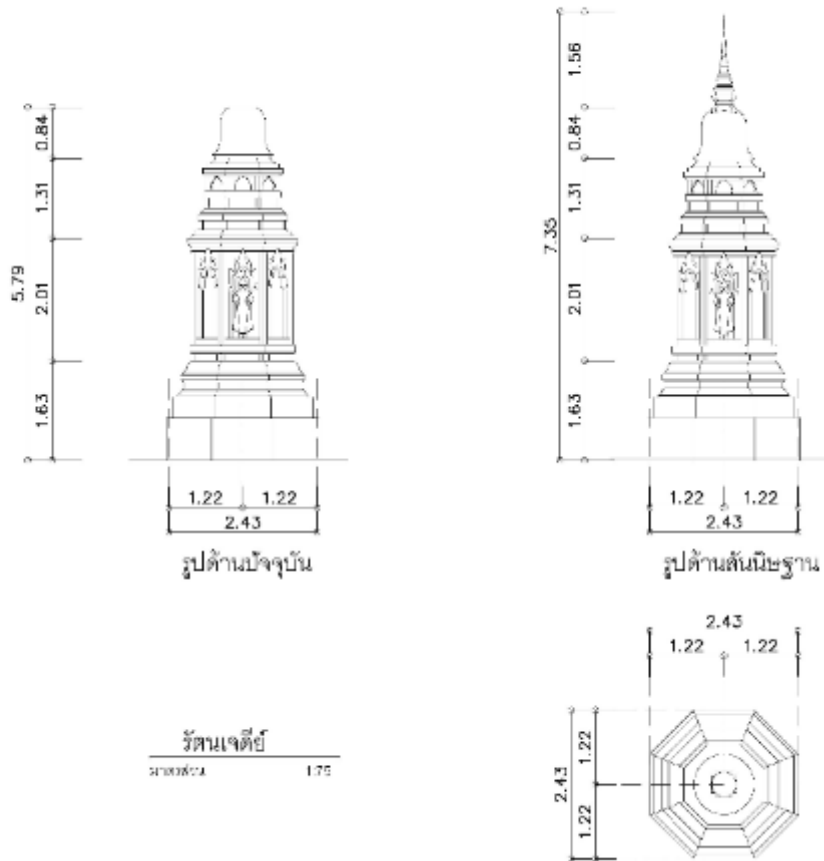
๑. รูปแบบสถาปัตยกรรมของโบราณสถาน พบว่า เจดีย์ทรงปราสาทยอดในฝั่งแปดเหลี่ยมนั้น มีการวางผังเจดีย์ที่มีลักษณะพิเศษ กล่าวคือ มีการวางผังพื้นรูปแปดเหลี่ยม มีการทำฐานเขียงและฐานบัว ที่มีแต่บัวคว่ำไม่ لبบัวหงายคล้ายกับฐานบัวคว่ำของเจดีย์แบบทวารวดี อีกทั้งยังมีการทำค้ำยันไม้เป็นช่อง เวียงเสาประดับด้วยฉลุมะนำที่ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปปาง ๘ คำน ตัวฉลุมะนำลักษณะเป็น ฉลุมุสิกเพกาที่ค้ำยันสูงหรือรูปลักษณ์ เหมือนเรือนธาตุเป็นชั้นหลังคาลาดรองรับเจดีย์ทรงระดัง ชั้นหลังคาลาดนี้มีการเจาะช่องฉลุมะนำเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปปางอีก ๘ องค์ ยัดขึ้นไปเป็นเจดีย์ทรงระดัง ส่วนที่อยู่เหนือองค์ระดังขึ้นไปหักหาย สันนิษฐานว่าอาจมีส่วนประกอบของเจดีย์ที่เหมือนกับเจดีย์องค์อื่นๆ กล่าวคือส่วนที่หักหายไปน่าจะเป็น บัลลังก์ ปล้องไฉนและปลียอด สันนิษฐานว่ารูปแบบ โครงสร้างของเจดีย์องค์นี้น่าจะได้รับอิทธิพลด้านรูปแบบมาจากเจดีย์แบบปาละในศิลปะอินเดีย ที่มีการพบโบราณวัตถุที่เป็นเจดีย์จำลองในแถบเมืองสทอปูและสุโขทัย โดยเจดีย์จำลองที่พบนั้นเป็น เจดีย์ทรงปราสาทยอด มีเรือนธาตุในฝั่งแปดเหลี่ยม แต่ละชั้นฉลุมะนำประดิษฐานพระพุทธรูป เหมือนเรือนธาตุทุกชั้นเป็นเจดีย์ทรงระดัง สันนิษฐานว่าเจดีย์แบบนี้ น่าจะมีมาแล้วตั้งแต่สมัยทวารวดี เนื่องจากในปัจจุบันพบว่ามีส่วนฐานของเจดีย์หลายองค์ในบริเวณแหล่งอารยธรรมทวารวดี มีการสร้างในฝั่งแปดเหลี่ยม

๒. รูปแบบศิลปกรรมของส่วนประดับตกแต่งรัตนเจดีย์ ในปัจจุบันยังคงมีพระพุทธรูปในฉลุมะนำที่สาครนำมาช่วยกำหนดอายุของโบราณสถานได้ บริเวณเรือนธาตุและค้ำยันนั้นมีการประดิษฐาน พระพุทธรูปยืนด้านละ ๑ องค์ ส่วนแล้วแต่เป็นของเดิมทั้งหมด แต่ละองค์มีพุทธลักษณะและการแสดงมุทราเหมือนกับพระพุทธรูปที่ประดิษฐานในฉลุมะนำเจดีย์ทุ่งคอก แต่สิ่งต่างจากพระพุทธรูปที่ ประดิษฐานในฉลุมะนำเจดีย์ทุ่งคอก คือ พบว่ามีการใช้วัสดุในการสร้างพระพุทธรูปต่างกัน โดยพระพุทธรูปในฉลุมะนำที่รัตนเจดีย์นี้มีการใช้ทั้งดินเผาและปูนปั้นร่วมกัน ทำให้ทราบว่ามีเทคนิคการสร้าง พระพุทธรูปโดยใช้แม่พิมพ์แล้วค้ำยันรัตนเจดีย์องค์นี้จึงกำหนดอายุให้อยู่ในช่วงราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๗ - กลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ร่วมสมัยกับเจดีย์ทุ่งคอก

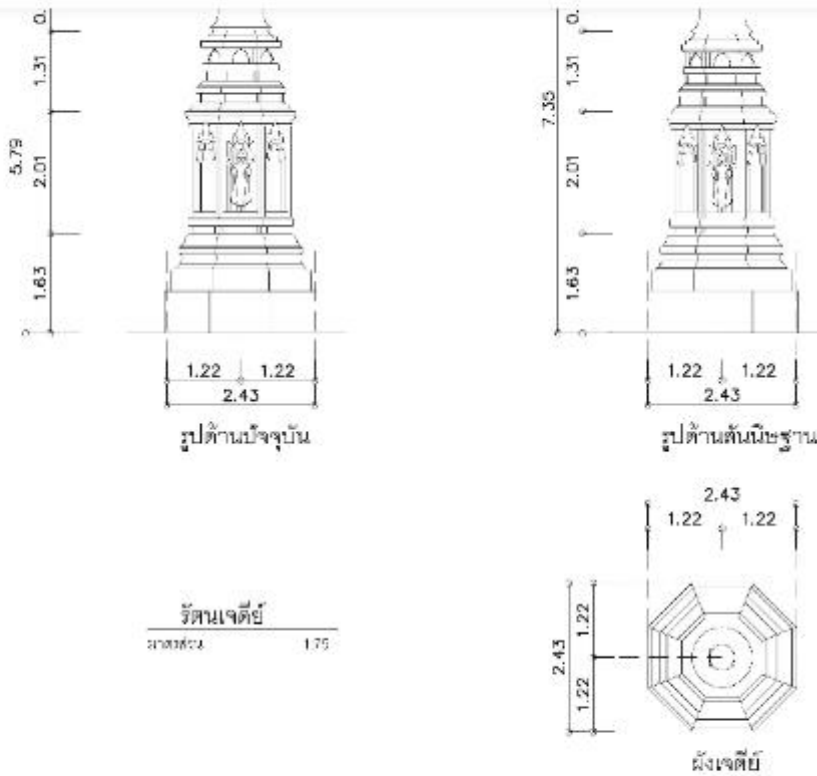

URL: <https://ancient.in-plaze.com/jedi-ku-kud-002.html>

URL: <https://ancient.in-plaze.com/jedi-ku-kud-002.html>

URL: <https://ancient.in-plaze.com/jedi-ku-kud-002.html>

URL: <https://ancient.in-plaze.com/jedi-ku-kud-002.html>

URL: <https://ancient.in-plaze.com/jedi-ku-kud-002.html>

หน้าเพจ วัดชัยชนะ

วัดชัยชนะ

วัดชัยชนะตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตกบ้านแจ่มพิลาอาษา ภายถนอินทกยงยศ พบเพียงเจดีย์ทรงระฆังองค์เดียว โดยรอบๆนั้นบ้นคันที่เป็นลานจอดรถของห้างแจ่มพิลา ไม่มีประวัติการสร้างที่ชัดเจนจากเอกสารใดๆ

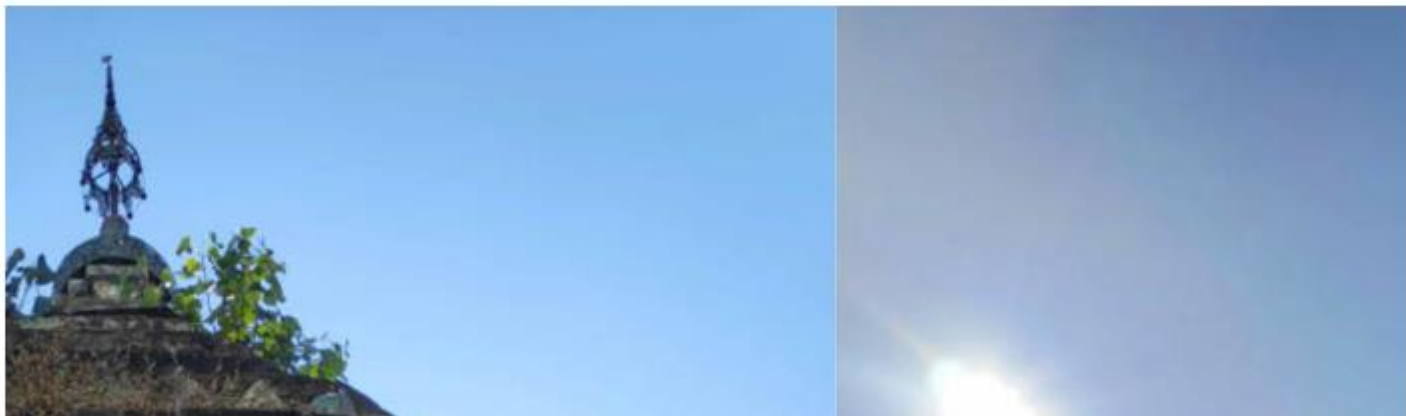
เจดีย์วัดชัยชนะ

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-chai-chana.html>

เจดีย์วัดชัยชนะ

วัดชัยชนะ | เจดีย์วัดชัยชนะ

เจดีย์ชัยชนะมีสภาพสมบูรณ์เมื่อองค์ประกอบที่ใช้สำหรับการศึกษาพัฒนาการและกำหนดอายุสมัยของเจดีย์ยังคงอยู่ครบถ้วน เจดีย์องค์นี้มีลักษณะเป็นเจดีย์ทรงระฆัง ตั้งอยู่บนฐานเขียง ๓ ชั้น ฐานเขียงเป็นตุ๊ดฐานบัว ๒ ชั้น ฐานชั้นบนในผังยกเก็จที่คาคบคองไม้ด้วยลวดบัวลูกแก้วอกไก่ รองรับชั้นบัวคว่ำบัวหงายที่ไม่มีการคาดลวดบัวบริเวณคองไม้ ๑ ชั้น ส่วนรองรับองค์ระฆังของเจดีย์องค์นี้ เป็นแบบบัวดลในผังแปดเหลี่ยมซ้อนลดหลั่นกัน ๓ ชั้น จากนั้นซึ่งเป็นบัวปากระฆังและองค์ระฆังในผังกลม เหนือองค์ระฆังมีการทำโล่สังกในผังยกเก็จคาคบคองไม้ด้วยลวดบัวลูกแก้วอกไก่ ๑ เส้น ถัดขึ้นไปเป็นส่วนของก้านฉัตร ฉัตรท่อน้ำ บัลลือโฉนและปรัยอตะ

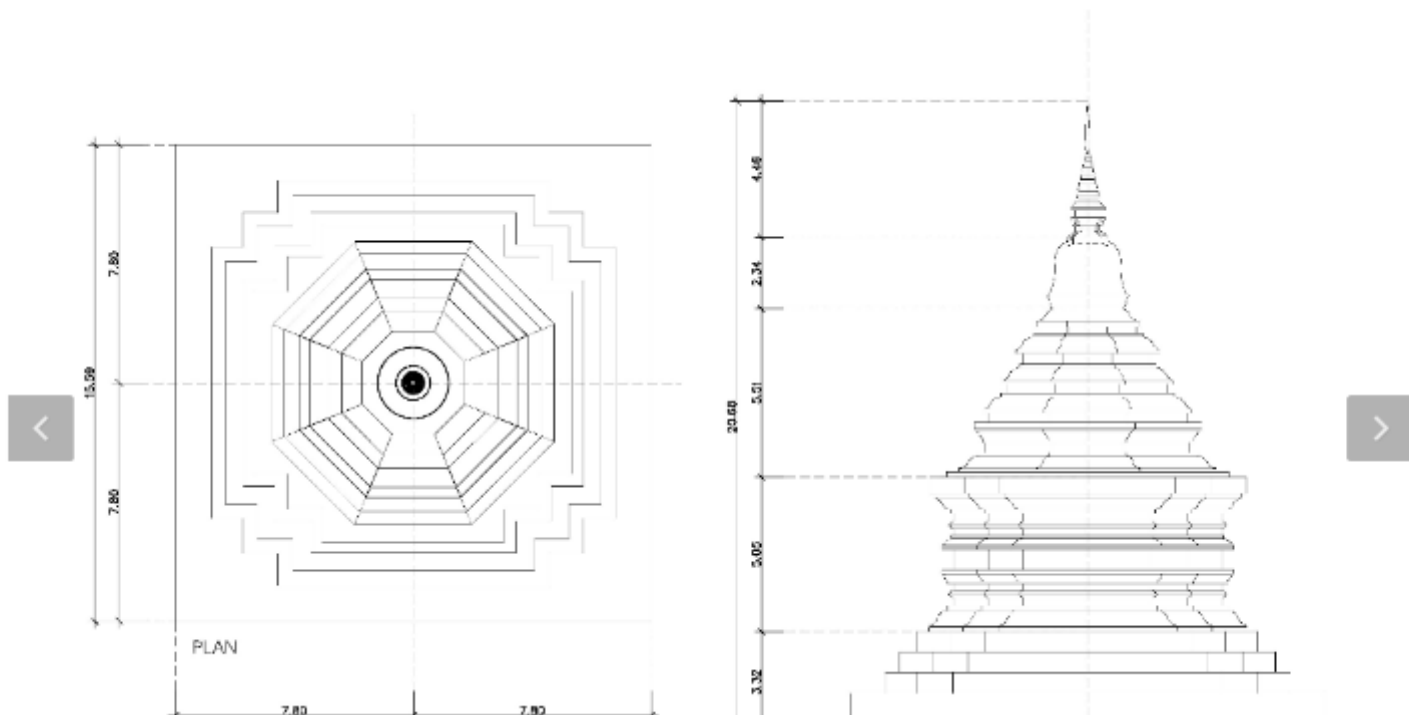

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-chai-chana-001.html>

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-chai-chana-001.html>

เมื่อเปรียบเทียบลักษณะขององค์เจดีย์กับวิวัฒนาการด้านรูปแบบแล้วพบว่าสามารถเทียบเคียงได้กับเจดีย์วัดพระธาตุคอกสูงเทพและวัดไชยเชษฐาที่สร้างขึ้นในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ดังนั้นเจดีย์วัดชัยชนะนี้น่าจะมีอายุการสร้างอยู่ในราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-chai-chana-001.html>

วัดพระยืน

วัดพระยืนตั้งอยู่ที่ทิศตะวันออกของเมืองหริภุญไชย บนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง ได้มีการสันนิษฐานว่าอาจเป็นวัดเดียวกับ อรัญญิกวิมลกถารามที่พระนางจามเทวีสร้างขึ้นไว้ในปัจจุบันที่จังหวัดพระบุรี ซึ่งได้สร้างวิหารและพระพุทธรูปแล้วถวายให้เป็นที่อยู่ของสงฆ์ มีพระเถระเป็นประธาน แต่ทั้งนี้ไม่ได้กล่าวถึงว่าพระพุทธรูปนั้นมีรูปแบบอย่างไร หรืออาจเป็นวัดที่พระยาธรรมิกราชผู้ทรงราชย์ต่อจากพระเจ้าอภัยนคราช ได้สร้างพระพุทธรูปสูง ๑๘ คอก เรียกว่า อัฐฐารส ประดิษฐานไว้ เมื่อสร้างเสร็จแล้วพระองค์จึงทรงให้มีการสมโภชใหญ่ ๗ วัน ๗ คืน และถวายทานแก่ภิกษุสงฆ์เป็นอันมาก ซึ่งเมื่อพิจารณาจากความสูงของพระพุทธรูปที่ระบุไว้ก็น่าจะเป็นพระพุทธรูปยืนขนาดใหญ่จนเป็นที่มาของชื่อ "วัดพระยืน"

ต่อมาในรัชสมัยพญากือนา ได้ทรงย้ายพระพุทธรูปไปพักพิงที่แห่งหนึ่งห่างจากประตูเมืองหริภุญไชยค้ำกษัตริย์ตะวันออก ๕๐๐ ชั่วชาตุมุ ทรงให้กวาดบริเวณที่พระพุทธรูปยืนและแผ้วถางที่อารามเดิมจึงให้พระสุนทรเจ้าการมธฐาน อีกทั้งพบว่ามีภิกษุกล่าวถึงอารามนี้ว่า "วัดพระยืน" ต่อมาพระสุนทรได้คำนึงว่าพระพุทธรูปองค์ยืนนี้ทำมีคนเดียวจะถือดูไม่สมควรมา บูชาก็ไปชวนพระยาแปลงแถมอีก ๓ องค์ ให้ถือ ๓ องค์จึงจะควรและบูชาก็แปลงแถมมณฑปเจดีย์สำหรับมุงเจ้ากูทั้ง ๔ ไร่ จึงจะตั้งมั่นอยู่ได้ครบห้า ๕,๐๐๐ ไร่สา จากนั้นพญากือนาก็ให้มนตรีและพ่อเวียงทั้งหลายช่วยกันสร้างจนแล้วเสร็จ โดยเริ่มตั้งดินและอิฐให้เป็นรากแล้วก็ก่อมหาเจดีย์ในวิหิตุศักราช ๗๘๑๒ ในวันนั้นก็ได้ก่อรากพระยืนเจ้า ๓ ตน คนหนึ่งหันหน้าไปทิศใต้ คนหนึ่งหันหน้าไปทิศเหนือ อีกคนหนึ่งหันหน้าไปทางทิศตะวันตก สำหรับเสนาสนะต่างๆในวัดพระยืนปัจจุบัน พบว่าล้วนสร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-phra-yuen.html>

เดิมเดิมให้พระสมณะเจ้าธรรมฐาน อีกทั้งพบว่ามีารกล่าวถึงอารามนี้ว่า "วัดพระยีน" ต่อมาพระสมณะได้คำนึงว่าพระพุทธรูปเจ้าองค์ยีนนี้ทำมีคนเดียวจะมีคู่ไม่สมควรมา กุฉิกไปชมพระยาแปดแถมอีก ๓ องค์ ให้หอ ๕ องค์จึงจะหรรและกุฉิกได้แปลงมาทางถนนกับเจดีย์ให้หริบมุงเจ้าขุถึง ๕ ไว้ จึงจะตั้งถ่มนอยู่ได้ครบตามเก่า ๕,๐๐๐ วิสสา จากวันเพ็ญมาเกือบห้าโหล่นคริและพวยเวียกทั้งหลายช่วยกันส่วใจจนแล้วเสร็จ โดยเริ่มตั้งขึ้นและฮิริให้เป็นรากแล้วก็ก่อมาจนถึงปีบพิพุทธศักราช ๑๙๖๒ ในวันนั้นก็ได้ก่อรากพระยีนเจ้า ๓ คน คนหนึ่งหันหน้าไปทิศใต้ คนหนึ่งหันหน้าไปทิศเหนือ อีกคนหนึ่งหันหน้าไปทางทิศตะวันตก สำหรับเสนาสนะต่างๆในวัดพระยีนปัจจุบัน พบว่าล้วนสร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์

เจดีย์ประธานวัดพระยีน

จาริกวัดพระยีน

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-phra-yuen.html>

เจดีย์ประธานวัดพระยืน

วัดพระยืน | เจดีย์ประธานวัดพระยืน

เจดีย์ประธานวัดพระยืนมีต้นตอจากพระศรีรัตนไตร์โดยสร้างขึ้นมาใหม่ในสมัยรัตนโกสินทร์โดยเจ้าอินทของยศโชติ (เจ้าน้อยหมวก) เจ้าผู้ครองนครลำพูน โดยทรงเป็นผู้ออกแบบในการบูรณะในปี พุทธศักราช ๒๔๔๓ มีทรวดทรงประณีตงดงามและทรวดทรงเป็นศิลปะแบบล้านนา มีช่างชาวสัวะจากบ้านศรีเตี้ย ตำบลหนองสอง อำเภอยี่งงหนองสอง เป็นคนงานสร้าง โดยสร้างครอบเจดีย์องค์เดิมทั้งหมดจนกลายเป็นเจดีย์ทรงปราสาทแบบพม่า ซึ่งเป็นเจดีย์ทรงปราสาทยอดที่มีเรือนธาตุขนาดใหญ่ มีส่วนยอดเป็นเจดีย์แบบพม่าและสร้างพระพุทธรูปยืนสูง ๕ ศอก (ประมาณ ๕.๕๐ เมตร) ประดิษฐานไว้ในชั้นจระนำทั้ง ๕ ชั้น

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-phra-yuen-001.html>

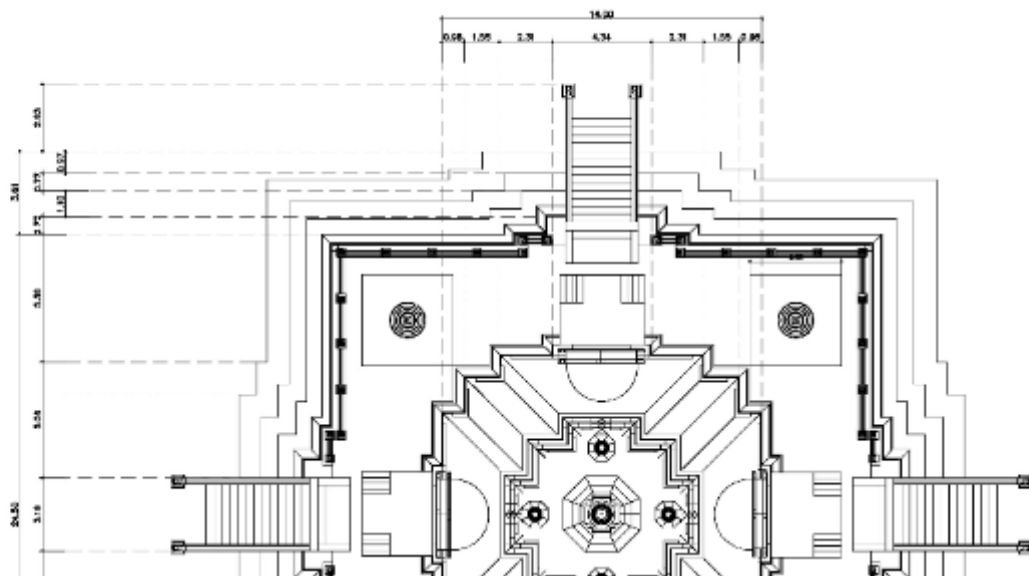

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-phra-yuen-001.html>

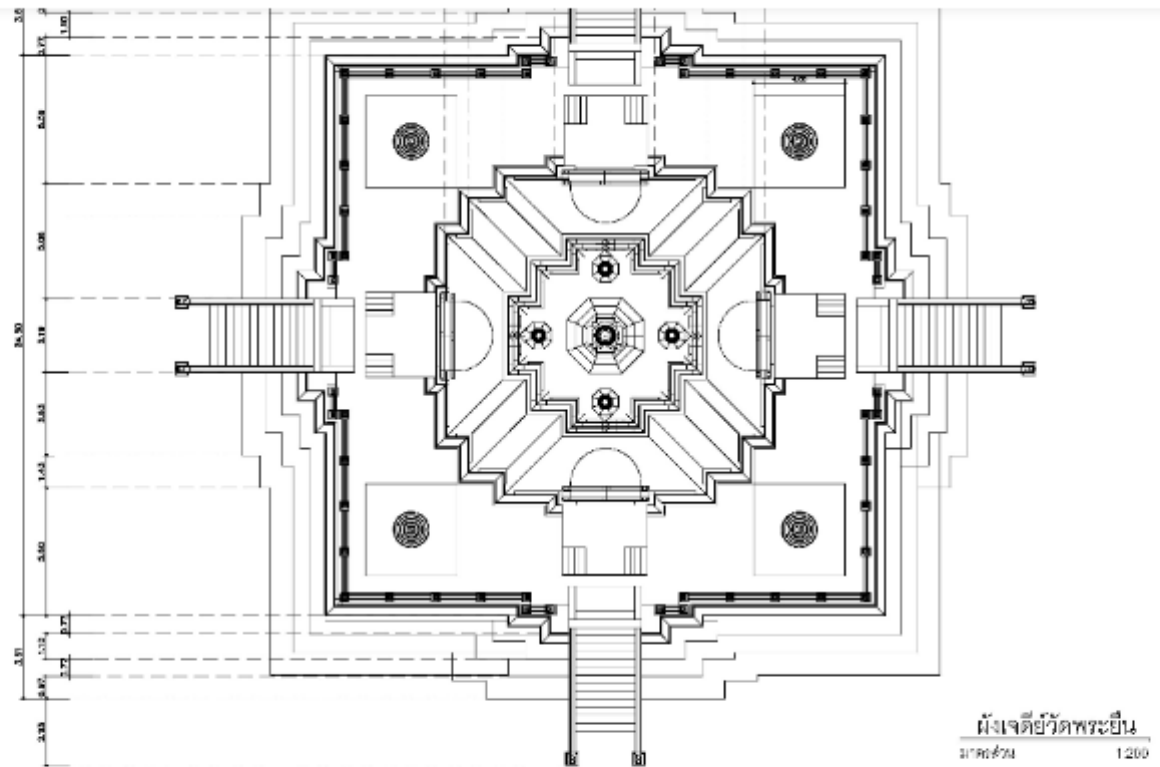
หน้าเพจ เจดีย์ประธานวัดพระยืน ส่วนที่ 3

รูปแบบศิลปกรรมของเจดีย์วัดพระยืนในปัจจุบันเป็นเจดีย์ทรงปราสาทยอดคล้ายกับเจดีย์วิหารในศิลปะพม่า แต่ไม่สามารถเข้าไปภายในได้ มีส่วนฐานยกสูง ๑ ฐาน รองรับฐานประทักษิณที่มีบันไดทางขึ้นไปส่วนบนได้ เหนือฐานประทักษิณเป็นเรือนธาตุทำเป็นซุ้มจตุรมุขประดิษฐานพระพุทธรูปยืนทั้ง ๔ ด้าน ส่วนยอดสร้างเป็นหลังคาเอียงลาด ๒ ชั้น เหนือชั้นหลังคาเป็นเจดีย์ทรงระฆังแปดเหลี่ยมที่มีstupi ประจำด้านทั้ง ๔ เป็นลักษณะของเจดีย์แบบพม่า เหนือองค์ระฆังมีบัลลังก์เพิ่มมุม โดยที่องค์ระฆังและบัลลังก์เพิ่มมุมนี้เป็นแบบล้านนาเนื่องจากเจดีย์พม่าส่วนใหญ่จะไม่มีการทำบัลลังก์อีก ทั้งทุกองค์และของพระพุทธรูปในซุ้มจระนำนั้นก็เป็นการคิดอย่างแบบพื้นบ้านล้านนาไม่ใช่แบบพม่า นอกจากนี้ความนิยมอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ช่วงรัชกาลที่ ๕ คือ การสร้างพระพุทธรูปทรงจิวรที่เป็นรูปแบบธรรมชาติ ซึ่งจะพบได้ทั้งในศิลปะพม่าและรัตนโกสินทร์ช่วงรัชกาลที่ ๕

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าเจดีย์วัดพระยืนในปัจจุบันเป็นงานสถาปัตยกรรมที่มีการผสมผสานรูปแบบกันทั้งศิลปะพม่าและศิลปะพื้นบ้านล้านนาที่เกิดขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ช่วงรัชกาลที่ ๕

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-phra-yuen-001.html>

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-phra-yuen-001.html>

จารึกวัดพระยืน

วัดพระยืน | จารึกวัดพระยืน

ศิลาจารึกหลักที่ ๑ หม่อมเจ้าทรงสวัสดิภาพ ดิศกุล ทรงส่งสำเนาจารึกมาถวายสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เมื่อวันที่ ๒๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๗ ต่อมา กรมศิลปากรได้ส่งเจ้าหน้าที่ผู้ชำนาญการ แมงกษัตริย์ศรีเขียนและจารึก กองหอสมุดแห่งชาติ คือ นายเจ้า ทองคำวรรณ กับ นายประสาร บุญประคอง เดินทางไปที่จังหวัดลำพูน ทำการคัดสำเนาจารึก เมื่อวันที่ ๘ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๐ ศิลาจารึกวัดพระยืน เป็นหลักฐานทางเอกสารอันสำคัญ และเป็นศิลาจารึกหลักเดียวเท่านั้น ที่บ่งบอกการแผ่อิทธิพลของอิทธิพลสุโขทัยเข้าสู่อาณาจักรล้านนาไทย ในรัชสมัยของพระเจ้ากือนา โดยพระสุมนเดระ พระภิกษุสุโขทัย เป็นผู้มาขึ้นบิ ในอินทการมาธิปถรณ์ ซึ่งแปลโดย ร.ต.ท. แสง มณีพิรุณ ได้กล่าวถึงการมาเมืองเชียงใหม่ของพระสุมนเดระว่า ครั้นเมื่อพระเจ้ากือนาภักดีย์แห่งล้านนามีสวาม ปราธนาไครได้พระภิกษุ อันอาจมาเพื่อจะกระทำสิ่งพระกรรมทั้งปวง มาไว้ในเมืองนพบุรีศรีนครพิงค์ (เชียงใหม่) จึงได้ส่งราชทูตไปยังสำนักแห่งพระครูอุทุมพรหมาสณี ในราชโยประเทศ เพื่อขอพระภิกษุองค์หนึ่ง ชื่อพระอาณนภิกขุซึ่งเป็นศิษย์ พระราชาอินทพรหมนิคมศิษย์ และปฏิบัติพระอาณนภิกขุเป็นเจ้าด้วยอุปัชฌาย์ แต่พระอาณนภิกขุไม่ได้รับอนุญาตเพียงจะกระทำสิ่งพระกรรมมาก่อน เพราะพระครูยังไม่ได้อนุญาต ซึ่งบอกให้พระเจ้ากือนาภักดีพระสุมนเดระ ซึ่งเป็นพระอาจารย์แห่งตนจากเมืองสุโขทัย พระเจ้ากือนาจึงส่งราชทูตไปสุโขทัย เพื่อนิมนต์พระสุมนเดระจากพระยาสิทธิไทย ซึ่งพระองค์ก็ให้พระสุมนเดระรับไป และได้นำเอาพระบรมธาตุไปสูเมืองนพบุรีศรีนครพิงค์ เมื่อพระสุมนเดระออกจากเมืองสุโขทัย และไปจำวัดในที่ใด พระบรมธาตุก็บังเกิดพระรัศมีเป็นอัศจรรย์ พระผู้เป็นเจ้าของก็อุบัติปรากฏพระบรมธาตุ ด้วยความเคารพเป็นอย่างดี ฝ่ายพระเจ้ากือนาภักดีย์ โปรดให้สร้างพระพุทธรูป ๔ องค์ไว้ในพระมหาวิหารใหญ่ ด้านทิศบูรพาแห่งเมืองหริภุญชัย ในศักราช ๗๑๐

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-phra-yuen-002.html>

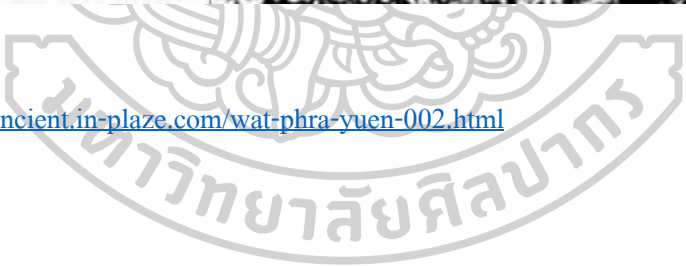
URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-phra-yuen-002.html>

หน้าเพจ จารึกวัดพระยืน ส่วนที่ 3

ข้อความที่จารึก คำขึ้นต้นของจารึกด้านที่ ๑ บรรทัดแรก เป็นคำขอขมาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยภาษาบาลี ข้อความต่อจากนั้นไปเป็นภาษาไทย กล่าวถึงพระนามกษัตริย์แห่งราชวงศ์มังรายบางพระองค์ ได้กล่าวถึงมูลเหตุที่ไปอาราธนาพระสมณมหาเถร จากนครสุโขทัย มาเผยแผ่พระพุทธศาสนาถึงล้านนา ในปี พ.ศ. ๑๘๑๒ และได้มีองค์ท่านมาอยู่ที่วัดพระยืน ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ คือ จังหวัดลำพูน และได้กล่าวสรรเสริญเกียรติคุณแห่งพระมหาเถร ด้านที่ ๒ กล่าวถึงการปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุต่างๆ ภายในวัดพระยืน รวมทั้งพระเจดีย์ที่มีพระพุทธรูปสมัยศรีวิชัย ประดิษฐานประทับยืนอยู่ในอุโมงค์

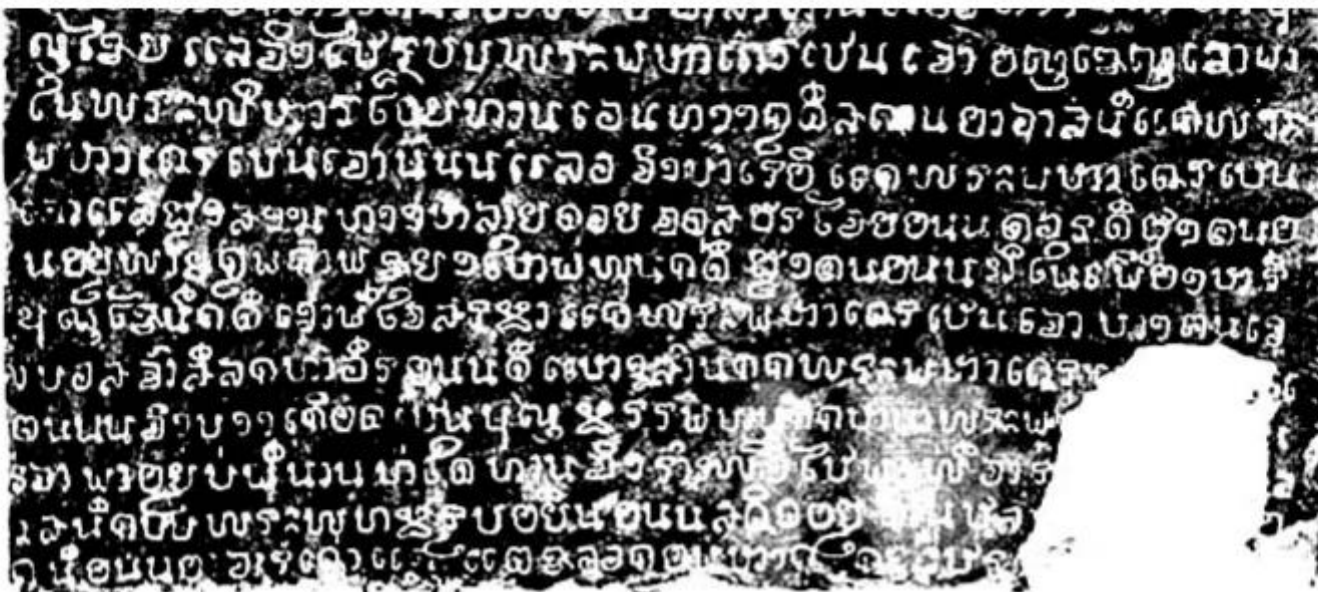
URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-phra-yuen-002.html>

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-phra-yuen-002.html>

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-phra-yuen-002.html>

วัดตันแก้ว

วัดตันแก้วตั้งอยู่ทางฝั่งทิศตะวันออกของแม่น้ำวังในปัจจุบัน ปัจจุบันพบเจดีย์องค์หนึ่งเรียกว่า เจดีย์ตันแก้ว อยู่ติดกับกำแพงวัดด้านทิศตะวันตก วัดตันแก้วนี้ได้พบหลักฐานชิ้นสำคัญหลายชิ้นในสมัยสุโขทัย เช่น จารึกสมัยสุโขทัย 2 หลัก ที่กล่าวถึงการสร้างวัดและมีการระบุพระนามพระเจ้าสุวราชีสิตธิ์ ในสมัยสุโขทัย และพบพระพุทธรูปสมัยสุโขทัย 3 องค์

ปัจจุบันถูกย้ายไปประดิษฐานที่ฐานสุวรรณเจดีย์ วัดพระธาตุสุโขทัย นอกจากนี้ยังพบโบราณวัตถุอื่นๆ เช่น ชิ้นส่วนพระพุทธรูป พระพิมพ์ ภาพเขียนดินเผาในสมัยสุโขทัยอีกเป็นจำนวนมาก จนกระทั่งต่อมาในสมัยล้านนาได้มีการสร้างเจดีย์หรือพระเจดีย์ที่มีอยู่เดิม เนื่องจากเจดีย์ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันเป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนาประะหลังแล้ว

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-ton-kaeo.html>

วัดต้นแก้วตั้งอยู่ทางฝั่งทิศตะวันออกของแม่น้ำทางในปัจจุบัน ปัจจุบันพบเจดีย์องค์หนึ่งเรียกว่า เจดีย์ต้นแก้ว อยู่ติดกับกำแพงวัดด้านทิศตะวันตก วัดต้นแก้วนี้ได้พบหลักฐานชิ้นสำคัญหลายชิ้นในสมัยศรีวิชัย เช่น จารึกสมัยศรีวิชัย 2 หลัก คือส่วนถึงการสร้างวัดและมีการระบุพระนามพระเจ้าวราธิปไตย ในสมัยศรีวิชัย และพบพระพุทธรูปสมัยศรีวิชัย 3 องค์

ปัจจุบันถูกย้ายไปประดิษฐานที่ฐานสุวรรณเจดีย์ วัดพระธาตุศรีวิชัย นอกจากนี้ยังพบโบราณวัตถุอื่นๆ เช่น ชิ้นส่วนพระพุทธรูป พระพิมพ์ ภาชนะดินเผาในสมัยศรีวิชัยอีกเป็นจำนวนมาก จนกระทั่งต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ได้มีการสร้างเจดีย์หรือบูรณะเจดีย์ที่มีอยู่เดิม เนื่องจากเจดีย์ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันเป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนาประหลาดแล้ว

เจดีย์ต้นแก้ว

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-ton-kaeo.html>

เจดีย์ตันก้อ

วัดตันแก้ว | เจดีย์ตันก้อ

เจดีย์ตันก้อตั้งอยู่ติดกับวัดตันแก้วพื ในทิศตะวันตก ตำแหน่งที่ตั้งนี้ไม่ต่างกันกับแนวหลักของการวางผังวัดปัจจุบัน โดยผังวัดในปัจจุบันมีการสร้างวิหารหลวงไว้ค่อนข้างกึ่งกลางคอง แต่หันหน้าวิหารสู่ทิศใต้ เจดีย์ประธานของวัดในปัจจุบันตั้งอยู่ถัดจากวิหารหลวงออกมาด้านทิศตะวันออกของเจดีย์ตันก้อนั้น ด้านทิศตะวันออกมีโรงเรียนและอาคารศิวาลัยได้ไปราวเดิรียนของ วัดตันแก้ว ปูลกสร้างบั้งองค์เจดีย์อยู่ ส่วนด้านทิศใต้มีอาคารห้องสมุดปฐิตา เวทศิกที่วัดชวามการเข้างมองค์เจดีย์เช่นกัน ทำให้เจดีย์องค์นี้ไม่สามารถสังเกตเห็นได้อย่างชัดเจนเมื่อเข้าไปในบริเวณวัด

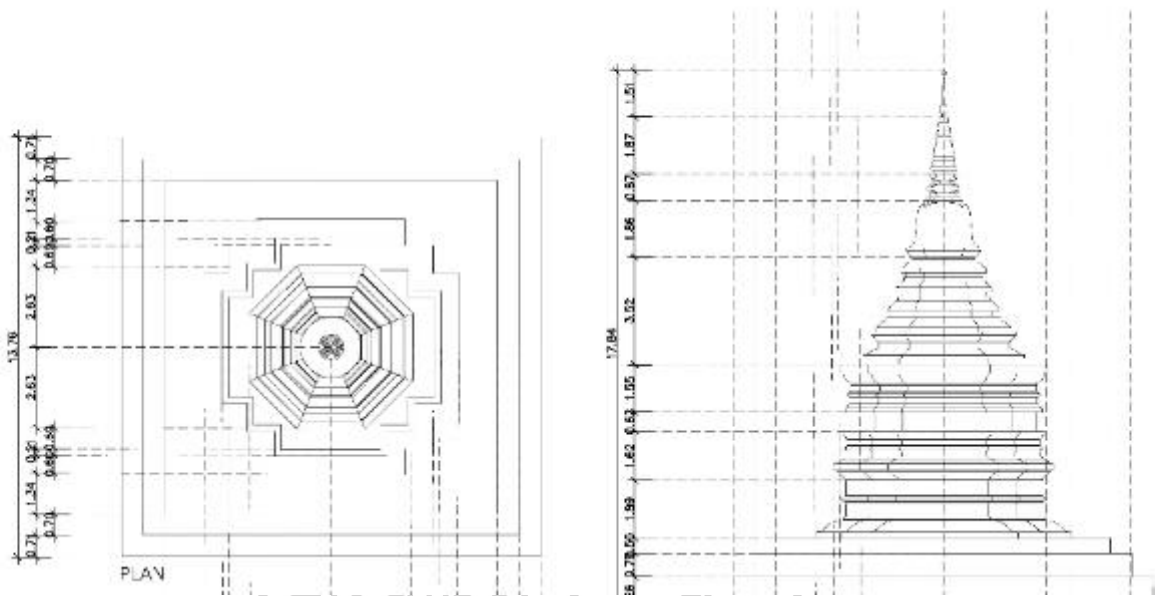
URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-ton-kaeo-001.html>

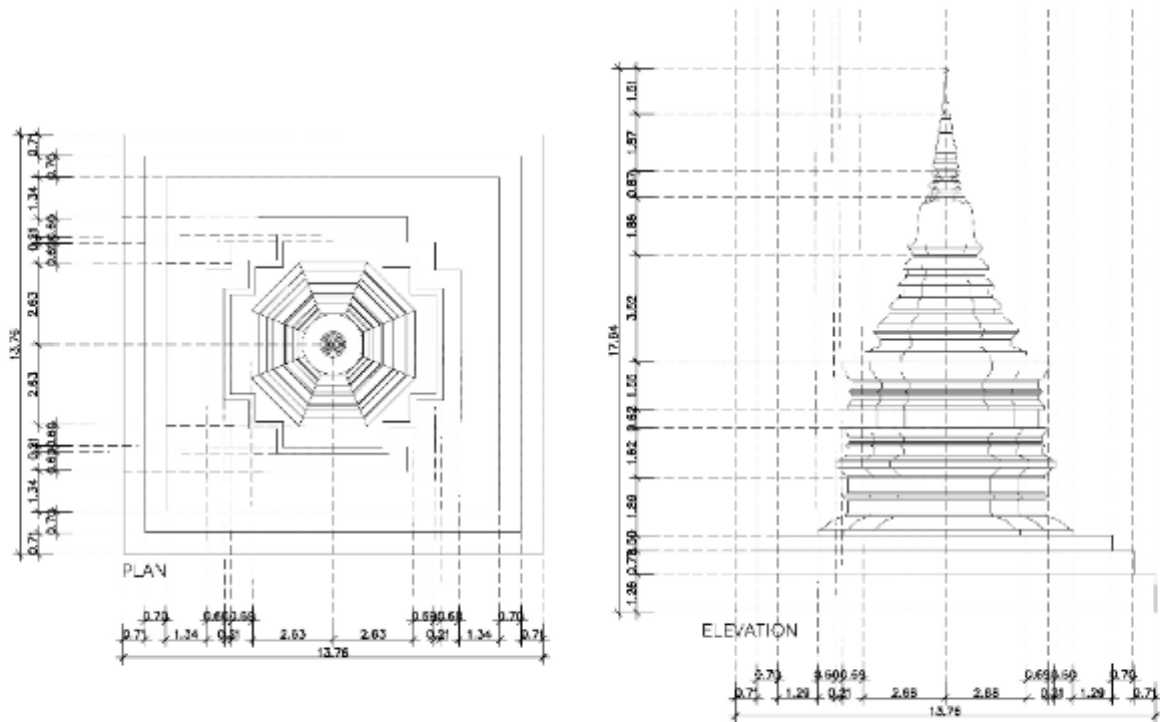
URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-ton-kaeo-001.html>

เจดีย์ต้นก่อมีปัจจุบันถูกทิ้งร้าง โดยยังคงรูปแบบศิลปกรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนาในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ไว้อย่างชัดเจน สันเกตได้จากชุดฐานบัวคว่ำบัวหงายสองฐานซ้อนกัน ทำให้สัดส่วนของชุดฐานองค์เจดีย์สูงมากเมื่อเทียบกับส่วนรองรับองค์ระฆังและองค์ระฆังของเจดีย์ยี่ อีกทั้งส่วนรองรับองค์ระฆังนั้นยังเป็นตัวช่วยกำหนดอายุของเจดีย์ต้นก่อได้ โดยส่วนรองรับองค์ระฆังที่พบนั้นเป็นชุดฐานบัวเวลา ๓ ชั้นในผังแปดเหลี่ยม ที่มีการทำฐานบัวคว่ำบัวหงายที่ไม่เอนเส้นวาดคาดท้องไม้ ๑ ฐานรองรับคล้ายกับเจดีย์วัดชัยชนะ แต่ส่วนที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งก็คือการทำฐานบัวเพิ่มซึ่งนอกจากชุดหนึ่งเหนือฐานแปดเหลี่ยม พบเฉพาะในเจดีย์กลุ่มที่พบในบริเวณที่ขุดค้นเท่านั้นจนถึงทั้งที่เวียงท่ากาม เวียงกุลกาม เวียงเชียงแสนน้อย และเจดีย์องค์นี้ ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นชุดฐานที่เพิ่มเติมมาเพื่อให้สอดคล้องกับภูมิประเทศ เจดีย์ต้นก่อนี้ซึ่งสามารถกำหนดอายุได้ว่าสร้างขึ้นในราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-ton-kaeo-001.html>

เจดีย์หินก่อ ฐานสี่เหลี่ยม
วัดท่าเกวียน
1:20

URL: <https://ancient.in-plaze.com/wat-ton-kaeo-001.html>

หน้าเพจ คู่มือ คู่มือ ส่วนที่ 1

กู๋ช้าง กู๋ม้า

โบราณสถานกู๋ช้าง กู๋ม้า ตั้งอยู่บริเวณด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองลำพูน มีตะวันตกของแม่น้ำกว๊าน ถัดจากสวนสาธารณะกู๋ช้าง กู๋ม้าเข้าไปด้านในซอย โบราณสถานทั้งสองอยู่ในบริเวณเดียวกันโดยกู๋ช้างนั้นเป็นเจดีย์ทรงลอมฟาง แต่กู๋ม้าเป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบสุโขทัย แต่ทั้งสององค์นั้นบริเวณใกล้องค์และส่วนยอดหักเสียหาย ไม่พบว่ามีตำนานระบุถึงชื่อสถานที่และอายุสมัยการสร้างโบราณสถานทั้งสองนี้

ปัจจุบันมีการปรับปรุงพื้นที่เพื่อให้มีนักท่องเที่ยวที่มาสักการะกู๋ช้าง กู๋ม้า มีความสะดวกสบายมากขึ้น มีการจัดทำพื้นที่สำหรับไหว้สักการะและจำหน่ายเครื่องสักการะบริเวณด้านทิศใต้ของกู๋ช้าง

URL: <https://ancient.in-plaze.com/ku-chang-ku-ma.html>

สร้างโบราณสถานทั้งสองนี้

ปัจจุบันมีการปรับปรุงพื้นที่เพื่อให้มีนักท่องเที่ยวที่มาสักการะบูชา ภูผา มีความสะดวกสบายมากขึ้น มีการจัดทำพื้นที่สำหรับไหว้สักการะและจำหน่ายเครื่องสักการะบริเวณด้านทิศใต้ของภูซาง

เจดีย์กู่ช้าง

เจดีย์กู่ม้า

URL: <https://ancient.in-plaze.com/ku-chang-ku-ma.html>

เจดีย์กู่ช้าง

กู่ช้าง กู่ม้า | เจดีย์กู่ช้าง

เจดีย์กู่ช้างเป็นเจดีย์ที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมอันโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์งานช่างเรียกได้ว่าเป็นเจดีย์เพียงองค์เดียวในประเทศไทยที่สร้างขึ้นในรูปแบบนี้ จากงานวิจัยพบว่าเจดีย์รูปแบบนี้อาจสอดคล้องกับเจดีย์ที่พบในประเทศพม่า สันนิษฐานว่าจักรพรรดิพระเจ้ามังรายในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๕

URL: <https://ancient.in-plaze.com/ku-chang-ku-ma-001.html>

หน้าเพจ เจดีย์กู่ช้าง ส่วนที่ 2

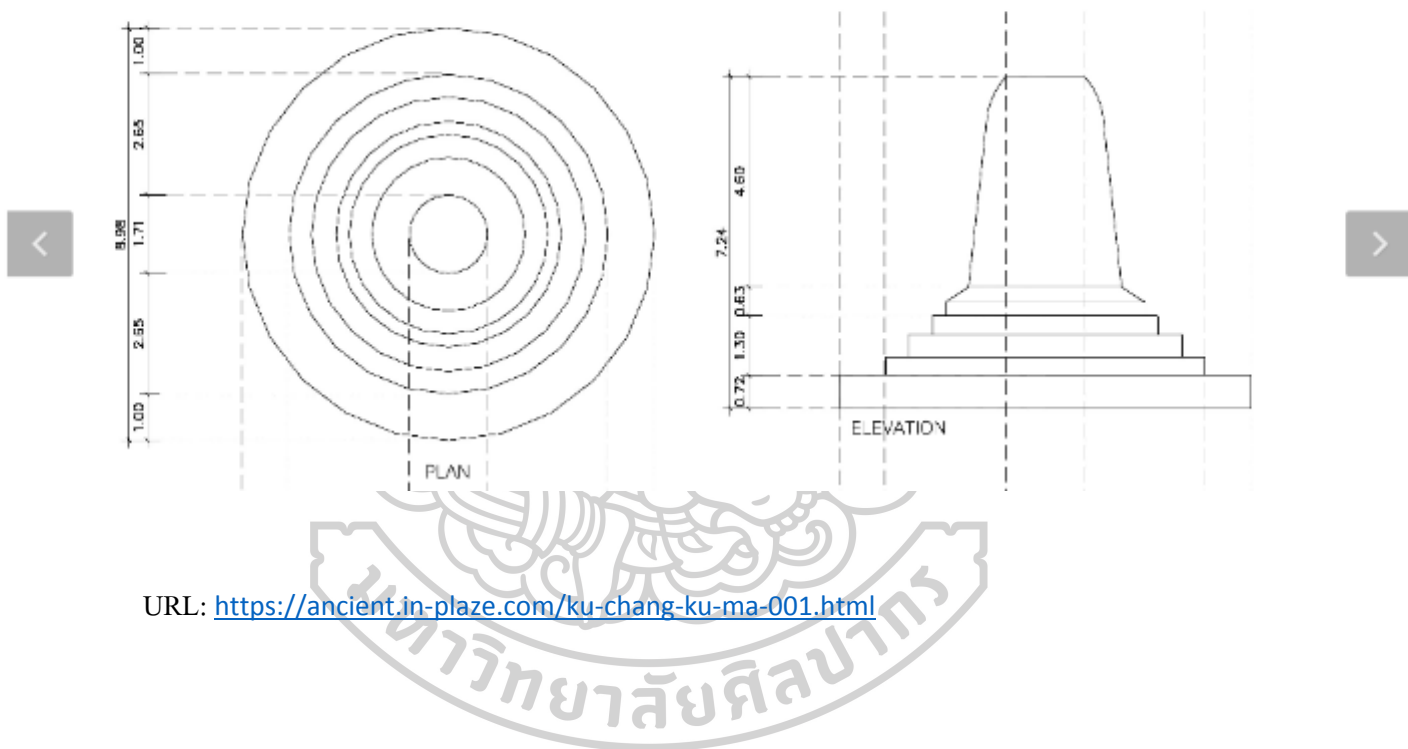
URL: <https://ancient.in-plaze.com/ku-chang-ku-ma-001.html>

URL: <https://ancient.in-plaze.com/ku-chang-ku-ma-001.html>

กู๊ช้างเป็นเจดีย์ทรงระบอกในศิลปะสมัยขอมตั้งอยู่บนฐานเขียงในจังหวัดลพ ๔ ชั้น ถัดขึ้นไปเป็นองค์ระฆังทรงระบอกที่ส่วนยอดสอบเข้าหากันเล็กน้อยหรือบางครั้งเรียกว่า ทรงกลมห่าง เหมือนองค์ระฆังนี้หักหายไปเหลือเพียงส่วนแกนสำหรับโครงสร้างส่วนยอดเจดีย์ เจดีย์องค์นี้มีมีการบูรณะในพุทธศักราช ๒๕๒๕ โดยกรมศิลปากร โดยเป็นการบูรณะตามเค้าโครงเดิม เจดีย์กู๊ช้างนี้สามารถกำหนดอายุจากรูปแบบเจดีย์ได้ว่าควรมีอายุสมัยในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘

กู่ม่า

กู่ช้าง กู่ม่า | เจดีย์กู่ม่า

เจดีย์กู่ม่า เป็นเจดีย์ที่ตั้งอยู่ในบริเวณของโบราณสถานกู่ช้าง กู่ม่า โดยตั้งอยู่ด้านทิศเหนือของเจดีย์กู่ช้าง เจดีย์กู่ม่า มีลักษณะพิเศษที่ไม่พบในโบราณสถานแห่งอื่นในจังหวัดลำพูนเลย กล่าวคือเป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบสุโขทัยที่มีรูปแบบเจดีย์เป็นแบบผสมเดียวกับเจดีย์ทรงระฆังแบบสุโขทัยที่พบอย่างแพร่หลายในบริเวณเมืองสุโขทัยและเมืองบริวาร

<https://ancient.in-plaze.com/images/pic/ku-ma/W01.jpg>

URL: <https://ancient.in-plaze.com/ku-chang-ku-ma-002.html>

หน้าเพจ กู่ม่า ส่วนที่ 2

URL: <https://ancient.in-plaze.com/ku-chang-ku-ma-002.html>

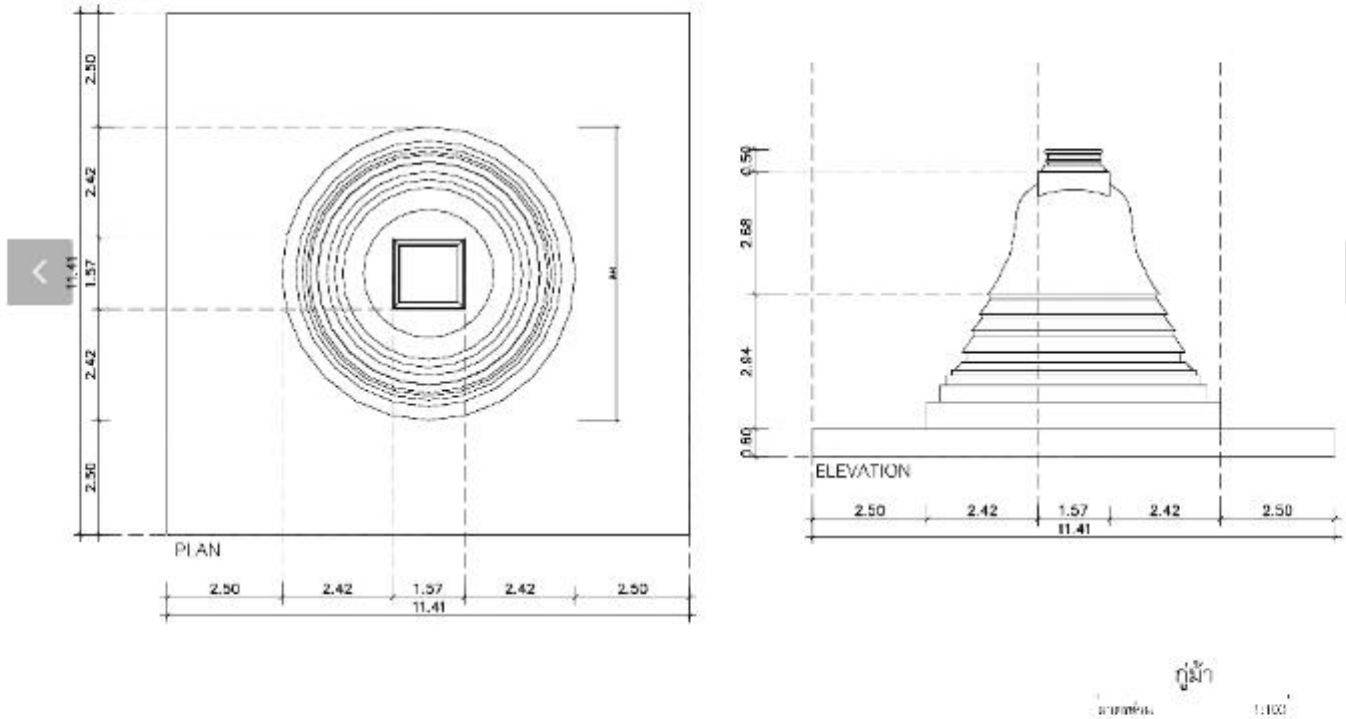
URL: <https://ancient.in-plaze.com/ku-chang-ku-ma-002.html>

รูปแบบปรางค์ฐานของเจดีย์ผู้มา คือ เป็นเจดีย์ทรงระฆังตั้งอยู่บนฐานเขียงในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส ๑ ชั้นรองรับ ชั้นเชิงในผังกลม ๓ ชั้น ถัดขึ้นมาเป็นส่วนรองรับองค์ระฆังที่เป็นชุดบัวกลาย ๓ ชั้น อันเป็นเอกลักษณ์ของเจดีย์ทรงระฆังแบบสุโขทัย เหมือนขึ้นไปมีการทำบัวปากระฆังและองค์ระฆังขนาดใหญ่ ถัดจากองค์ระฆังขึ้นไปเป็นบัวสิงห์ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส อันเป็นระเบียบของเจดีย์ทรงระฆังแบบสุโขทัยที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลทางศาสนาและศิลปกรรมของอาณาจักรสุโขทัยที่มีต่อดินแดนแห่งนี้ในช่วงระยะที่มีการก่อสร้างสถาปัตยกรรมนี้ คือ ในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐

URL: <https://ancient.in-plaze.com/ku-chang-ku-ma-002.html>

URL: <https://ancient.in-plaze.com/ku-chang-ku-ma-002.html>

หน้าเพจ คู่มือ วัดโก่แก้ว ส่วนที่ 1

กูไก่อ่ วัดโก่แก้ว

กูไก่อ่เป็นเจดีย์ขนาดเล็กตั้งอยู่อกั้ววัดโก่แก้วในบริเวณมณฑลทิศตะวันตกเฉียงใต้ บริเวณของโบราณสถานมีการทำรั้วเต็ยกันไว้ อีกทั้งพบว่ามีการทำหลุมขนาดเล็กและวางรูปปั้นไก่อ่เป็นจำนวนมาก ในปัจจุบันมีพิกานพื้นบ้านที่พยายามเชื่อมโยงเนื้อเรื่องในตำนานจากเทววงศ์ที่กล่าวถึงไก่อ่ชาวอารักขโงเมืองสาธุกับเจดีย์องค์นี้ว่ามีความเกี่ยวข้องกัน

กูไก่อ่

URL: <https://ancient.in-plaze.com/ku-kai.html>

คูไก่อ่

คูไก่อ่ วัดไก่อ่แก้ว | คูไก่อ่

คูไก่อ่เป็นเจดีย์ขนาดเล็กที่อยู่คู่กับรอยกำแพงวัดไก่อ่แก้วบริเวณหมู่สงฆ์วัดพระรัตนวงศาเมืองใต้ อยู่ระหว่างกำแพงวัดและถนนในหมู่บ้าน

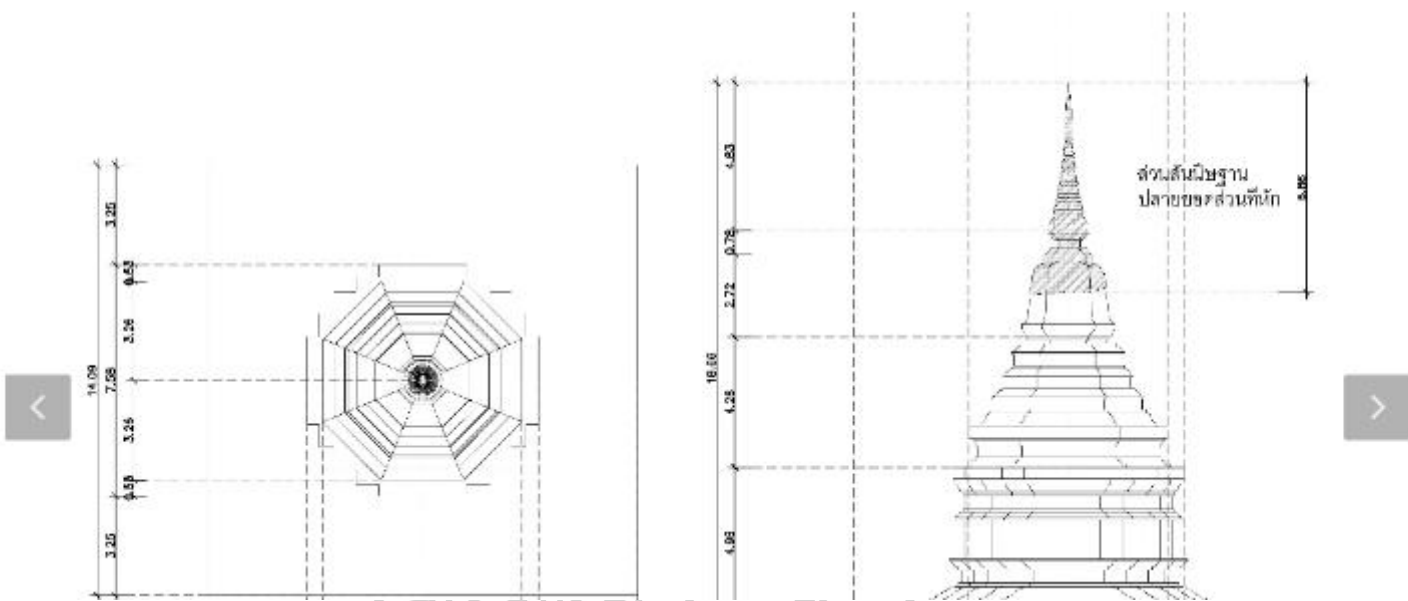
URL: <https://ancient.in-plaze.com/ku-kai-001.html>

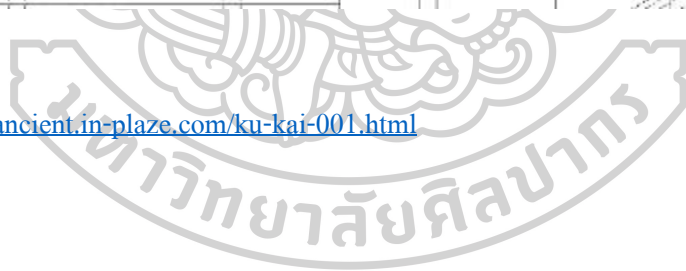
URL: <https://ancient.in-plaze.com/ku-kai-001.html>

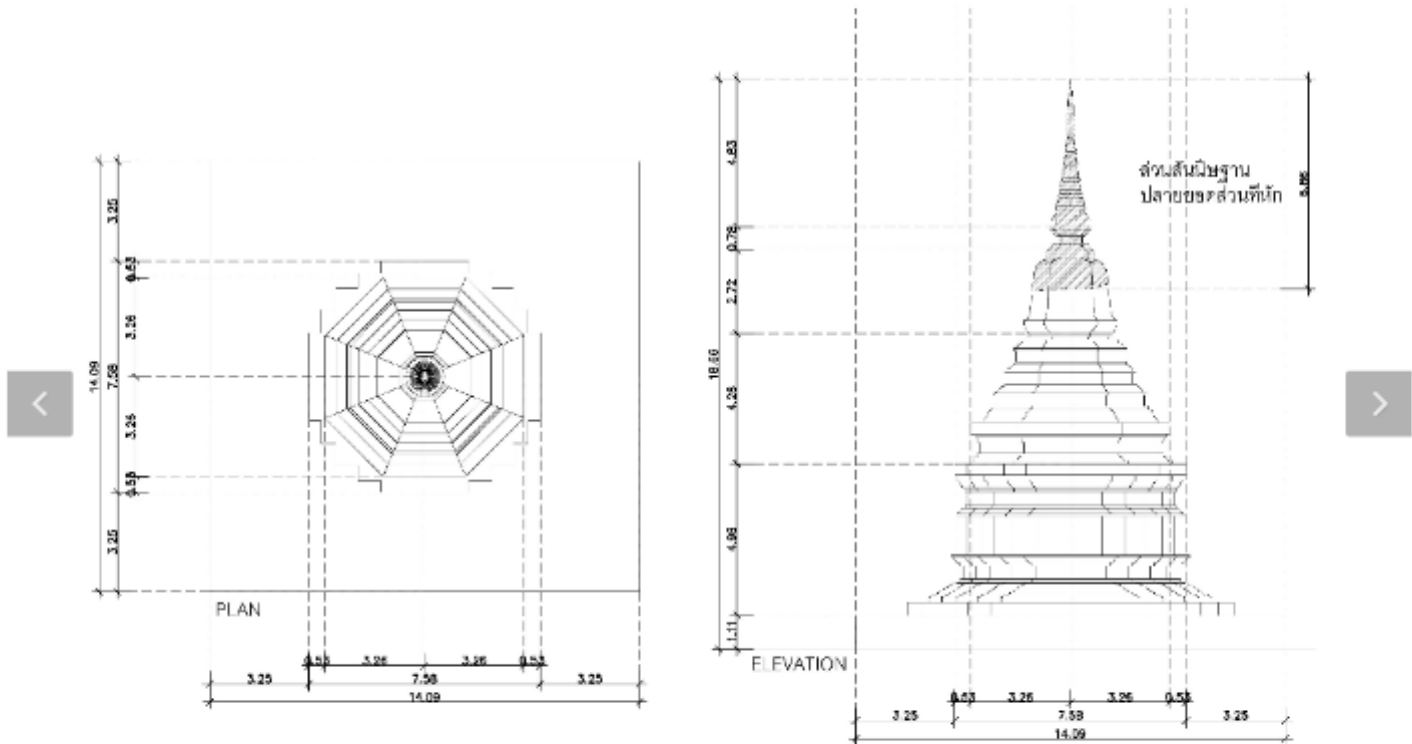

จากรูปแบบสถาปัตยกรรมของกุ๊ไก่จะสังเกตได้ว่าเป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนายุคหลัง ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑ โดยมีรูปแบบดังนี้ เจดีย์ตั้งอยู่บนฐานเขียงในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส ๑ ฐาน รองรับฐานบัวค้ำบัวหงายในผังยกเก็จที่ขาดท้องไม้ด้วยลวดบัวลูกแก้วอกไก่ ๒ เส้นกั้นขึ้นไปเป็นชั้นบัวค้ำบัวหงาย ๑ ซึ่งไม่มีการประดับลูกแก้วที่ท้องไม้ เหนือขึ้นไปเป็นส่วนรองรับองค์ระฆังที่เป็นบัวกลาในผังแปดเหลี่ยมซ้อนกัน ๓ ชั้น บัวปากระฆัง องค์ระฆังในผังแปดเหลี่ยมตามลำดับ โดยรูปแบบนี้เทียบเคียงได้กับเจดีย์วัดโพนทราย วัฒนางเหนือว บึงหวัดเชียงใหม่ ซึ่งสร้างในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ดังนั้นจึงน่าจะมีความสัมพันธ์กันในราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑

URL: <https://ancient.in-plaze.com/ku-kai-001.html>

คู่มือ
มาตราส่วน 1:150

URL: <https://ancient.in-plaze.com/ku-kai-001.html>

หน้าเพจ คู่มือสิ่งท่องเที่ยว

กู่สิงห์ตอง

กู่สิงห์ตองเป็นโบราณสถานร้างตั้งอยู่ในพื้นที่บ้านแม่สารบ้านตองโดยในบริเวณเดียวกันมีโบราณสถานร้างอยู่ 3 แห่ง คือ กู่สิงห์ตอง กู่กงเกวและกู่ศิโยน ในอดีตชื่อโบราณสถานทั้งสามแห่งนี้ถูกเรียก สลับกันไปบ้าง สำหรับในปัจจุบันพบว่าโบราณสถานที่ยังมีสภาพสมบูรณ์พอได้ศึกษารูปแบบศิลปกรรมได้มีเพียงกู่สิงห์ตองเท่านั้น

กู่สิงห์ตอง

URL: <https://ancient.in-plaze.com/ku-singha-tong.html>

คูสิงห์ตอง

คูสิงห์ตอง | คูสิงห์ตอง

คูสิงห์ตองเป็นเจดีย์ทรงปราสาทขนาดเล็กที่ส่วนยอดเสียหาย ตั้งอยู่ใต้สะพานเพียงองค์เดียว ด้านทิศตะวันออกคูสิงห์ตองมีร่องรอยของการตั้งพระพุทธรูปและเครื่องบูชาขนาดเล็ก สภาพในปัจจุบันพบว่าคูสิงห์ตองมีรูปแบบศิลปกรรมเป็นแบบเจดีย์ทรงปราสาทอย่างชัดเจน เนื่องจากเหลือเพียงส่วนฐานและส่วนเรือนธาตุที่ประดับตกแต่งด้วยลายกนกบน กาบสำงและประจายพอกอย่างชัดเจน

URL: <https://ancient.in-plaze.com/ku-singha-tong-001.html>

หน้าเพจ คูสิงห์ตอง ส่วนที่ 2

URL: <https://ancient.in-plaze.com/ku-singha-tong-001.html>

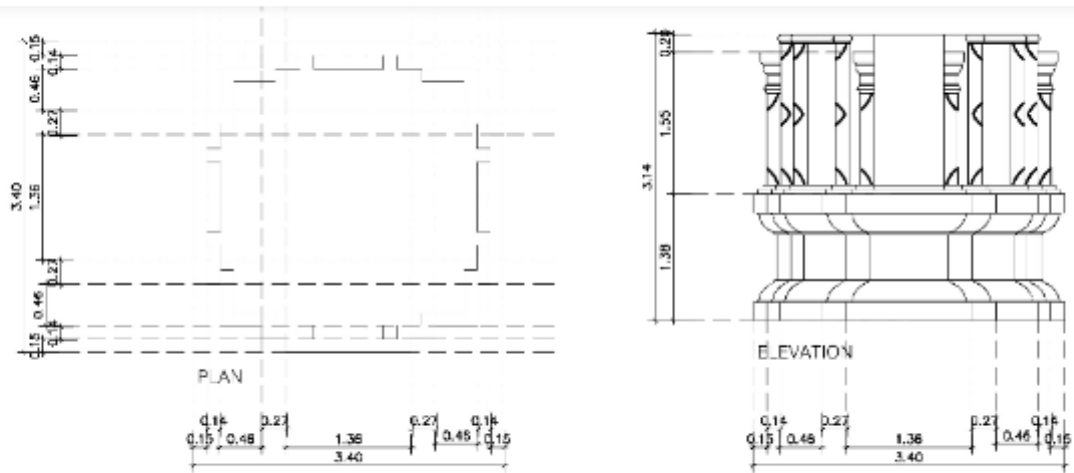
หน้าเพจ คู่มือการท่องเที่ยว ส่วนที่ 3

เมื่อพิจารณาจากรูปแบบสถาปัตยกรรมพบว่าส่วนฐานกุฏิองค์ตองนั้นเป็นฐานบัวคว่ำบัวหงายที่มีท้องไม้แคบอาจมีการคาดท้องไม้ด้วยลวดบัวลูกแก้วอกไก่ ลวดลายประดับเรือนธาตุฉนวน ลายกาบบนและก้านล่างมีลวดลายอยู่ในกรอบสามเหลี่ยม ลายประจำยามอกฉัตรอยู่ในกรอบรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน กรอบลายยังเป็นเส้นตรงไม่หยักโค้ง ส่วนลวดลายด้านในกรอบนั้นยังคงคล้ายรูปสี่เหลี่ยมแต่ไม่พ้องกับเป็นลายแบบฉลุโปร่งแบบลอยตัว ลวดลายด้านในกรอบเป็นลวดลายแบบธรรมชาติ ได้แก่ ดอกไม้ ใบไม้ ผสมกับลายกระหนก เมื่อศึกษาเปรียบเทียบแล้วพบว่าลวดลายคล้ายกับลายประดับเจดีย์วัดป่าสัก เมืองเชียงใหม่และเจดีย์วัดอุ้มโฮ จังหวัดเชียงใหม่

ดังนั้นเมื่อนำภาพประมวลรวมกันจึงสันนิษฐานได้ว่ากุฏิองค์ตองนี้มาจะสร้างขึ้นในระยะเวลาที่ใกล้เคียงกับเจดีย์วัดป่าสัก เมืองเชียงใหม่และเจดีย์วัดอุ้มโฮ เมืองเชียงใหม่ ในราวต้นถึงกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๐

URL: <https://ancient.in-plaze.com/ku-singha-tong-001.html>

กู๋สิงห์ตอง, กู๋มัยกีว
1:100 1:50

URL: <https://ancient.in-plaze.com/ku-singha-tong-001.html>

หน้าเพจ รูปภาพเพิ่มเติม ส่วนที่ 1

แกลอรี

ภาพถ่ายวัดพระธาตุหริภุญไชย, วัดชัยชนะ, วัดพระชิน, วัดเค็งแก้ว, กู่ช้างกู่ม้า, กู่โก่ และกู่สิงห์คอง ในมุมมองต่างๆ

วัดพระธาตุหริภุญไชย

วัดกู่กุด

วัดชัยชนะ

URL: <https://ancient.in-plaze.com/gallery.html>

วัดพระยืน

วัดตันแก้ว

กูช้าง กูม้า

กูไก่ วัดโกแก้ว

กูสิงห์ตอง

URL: <https://ancient.in-plaze.com/gallery.html>

วัดพระธาตุหริภุญไชย

รูปภาพเพิ่มเติม | วัดพระธาตุหริภุญไชย

URL: <https://ancient.in-plaze.com/gallery-hariphunchai.html>

หน้าเพจ รูปภาพเพิ่มเติมของวัดพระธาตุหริภุญไชย ส่วนที่ 2

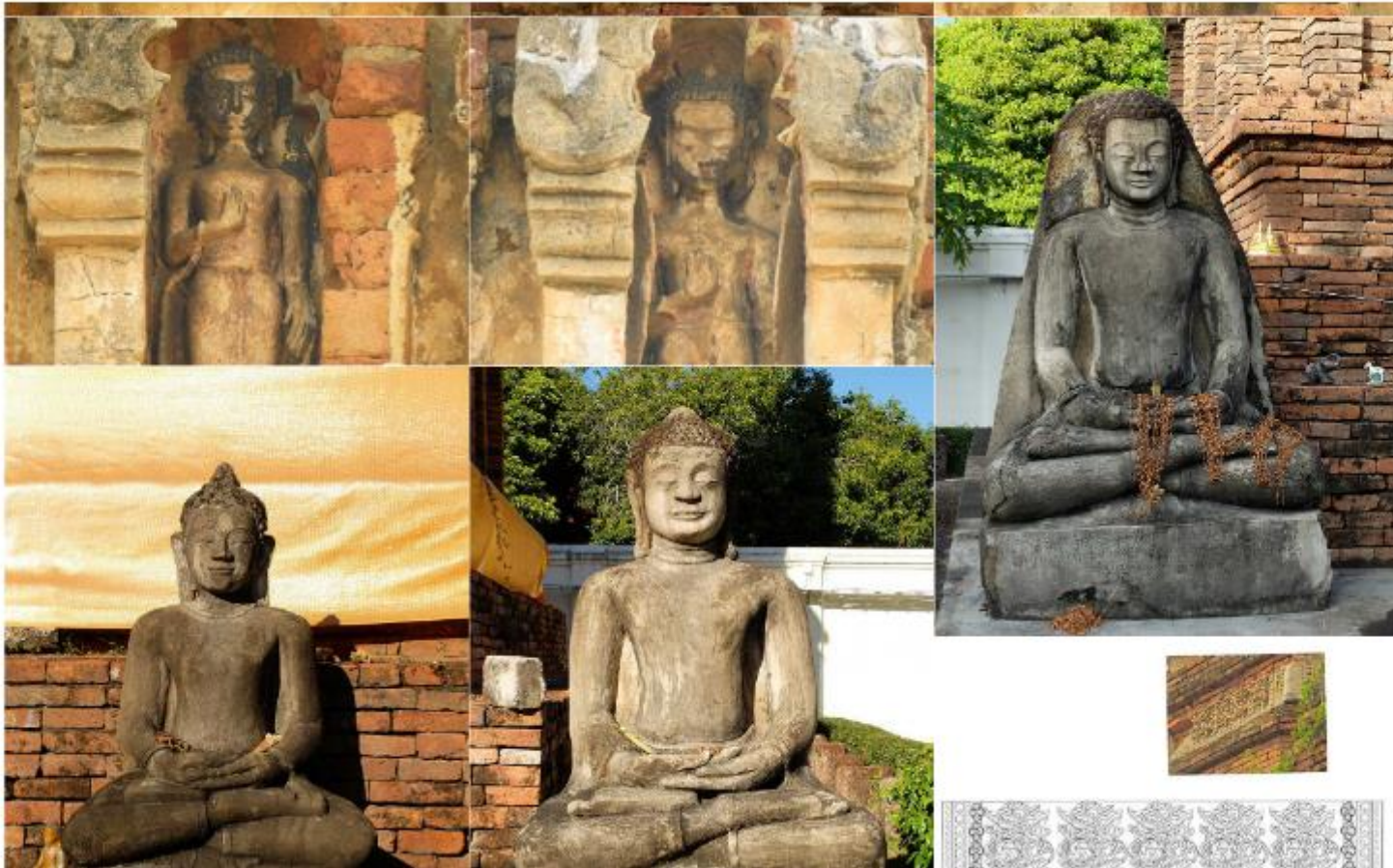
URL: <https://ancient.in-plaze.com/gallery-hariphunchai.html>

หน้าเพจ รูปภาพเพิ่มเติมของวัดพระธาตุหริภุญไชย ส่วนที่ 3

URL: <https://ancient.in-plaze.com/gallery-hariphunchai.html>

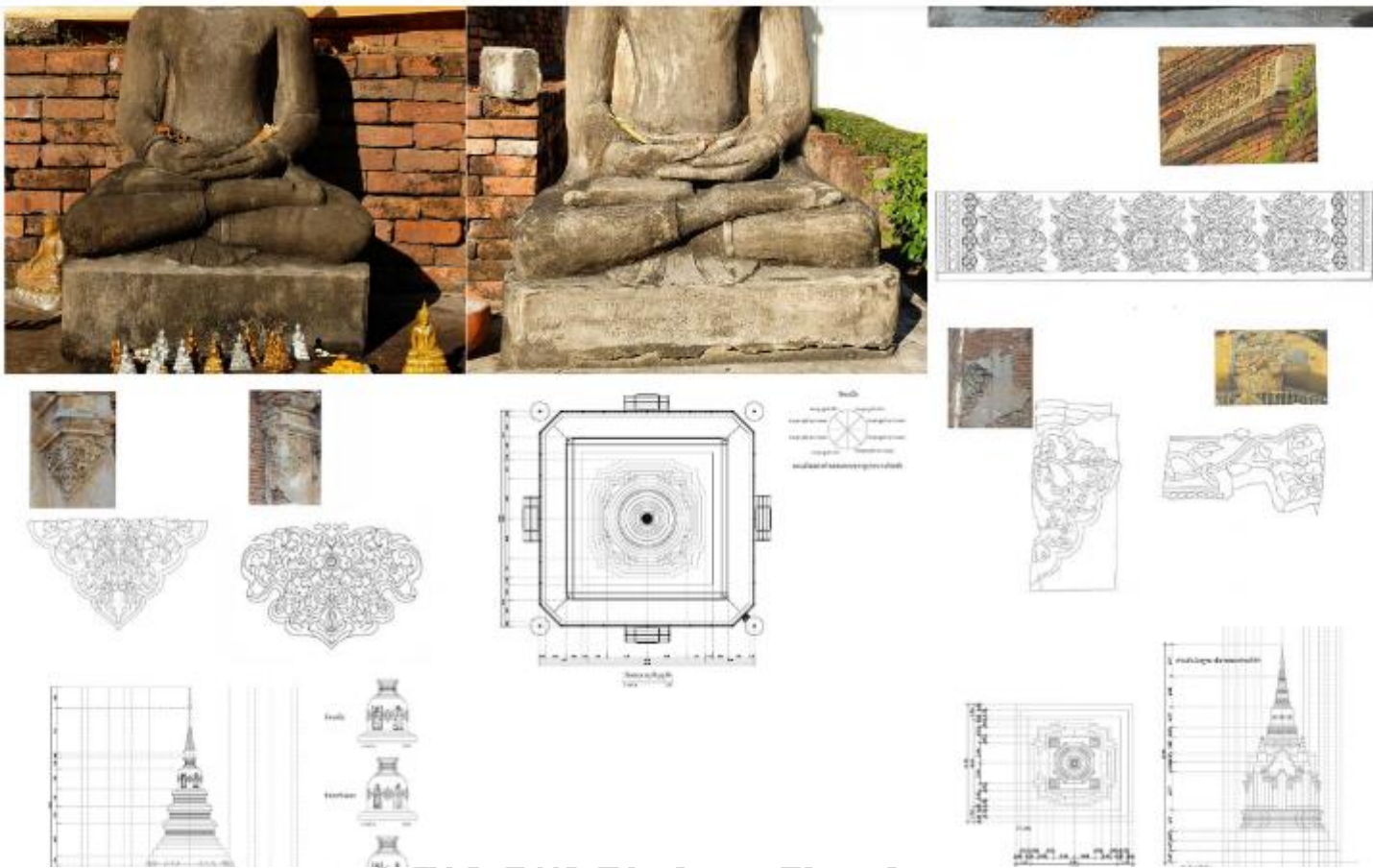

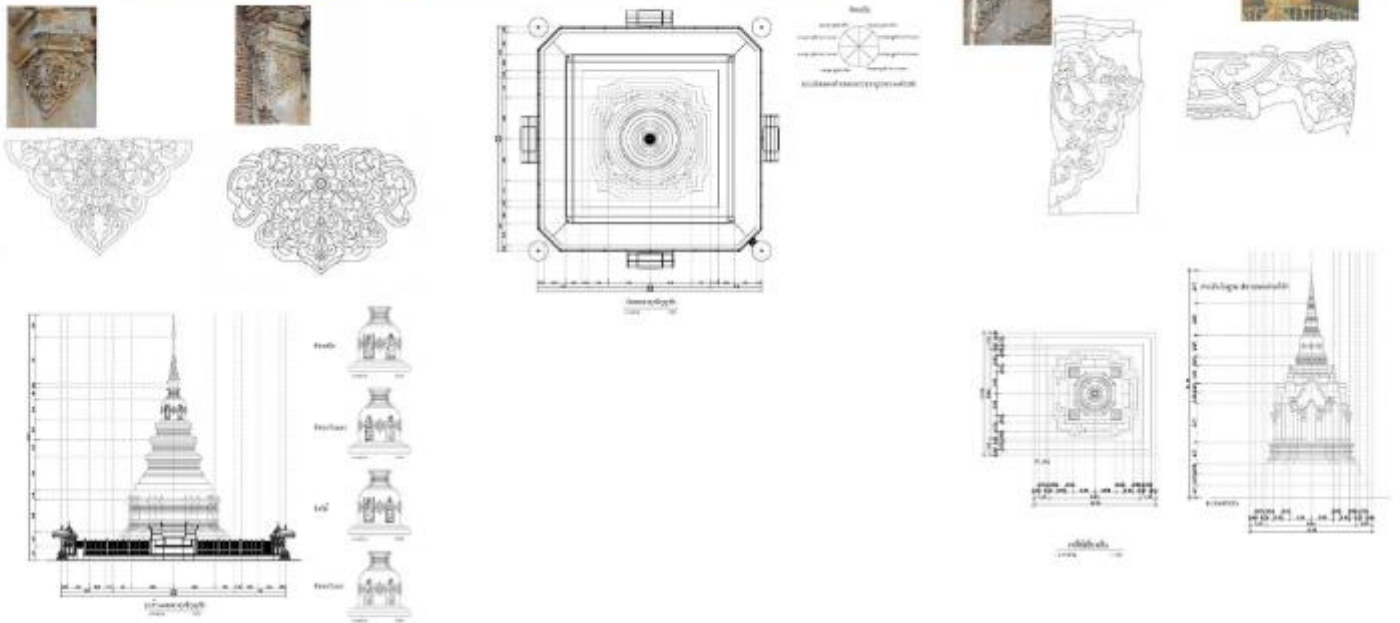
URL: <https://ancient.in-plaze.com/gallery-hariphunchai.html>

หน้าเพจ รูปภาพเพิ่มเติมของวัดพระธาตุหริภุญไชย ส่วนที่ 5

[URL:https://ancient.in-plaze.com/gallery-hariphunchai.html](https://ancient.in-plaze.com/gallery-hariphunchai.html)

ดูภาพทั้งหมด

URL: <https://ancient.in-plaze.com/gallery-hariphunchai.html>

หน้าเพจ รูปภาพเพิ่มเติมของวัดกู่กุด ส่วนที่ 1

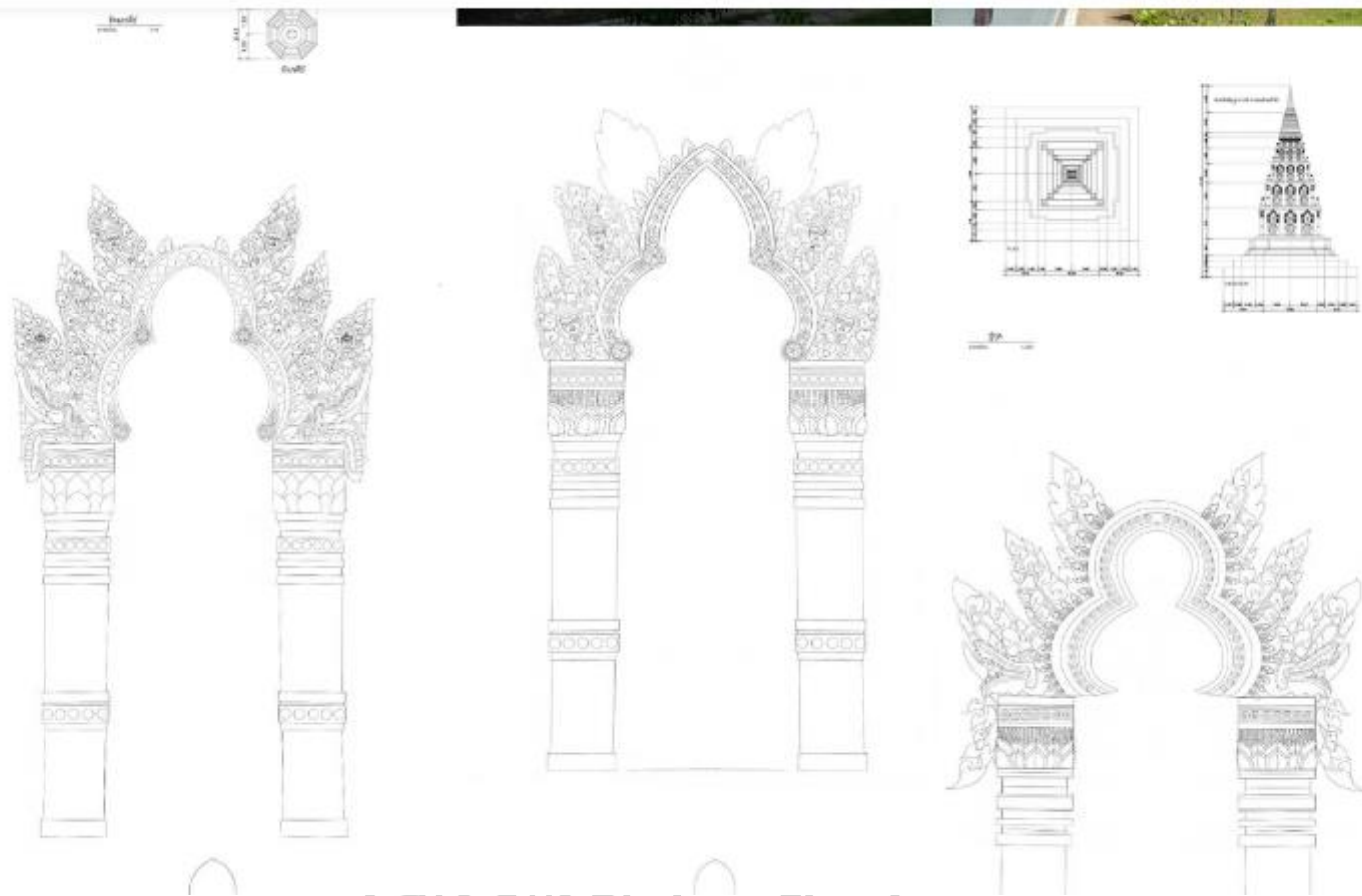
วัดกู่กุด

รูปภาพเพิ่มเติม | วัดกู่กุด

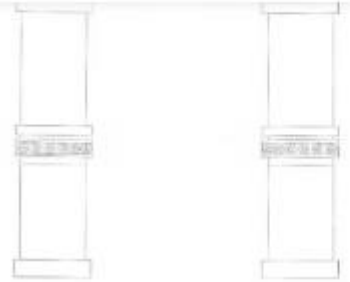
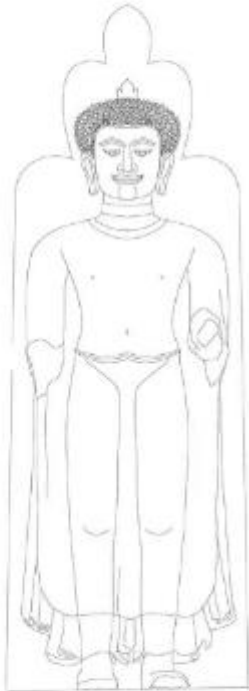
URL: <https://ancient.in-plaze.com/gallery-kukud.html>

หน้าเพจ รูปภาพเพิ่มเติมของวัดกู่กุด ส่วนที่ 2

[URL:https://ancient.in-plaze.com/gallery-kukud.html](https://ancient.in-plaze.com/gallery-kukud.html)

URL:<https://ancient.in-plaze.com/gallery-kukud.html>

ดูгалอรีทั้งหมด

<https://ancient.in-plaze.com/upload/หินนั้พฐานพระพุทธรูปองค์ศิขมบุคณ์.jpg>

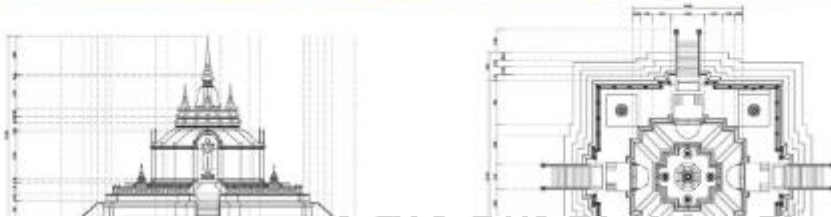
[URL:https://ancient.in-plaze.com/gallery-kukud.html](https://ancient.in-plaze.com/gallery-kukud.html)

หน้าเพจ รูปภาพเพิ่มเติมของวัดพระยืน ส่วนที่ 1

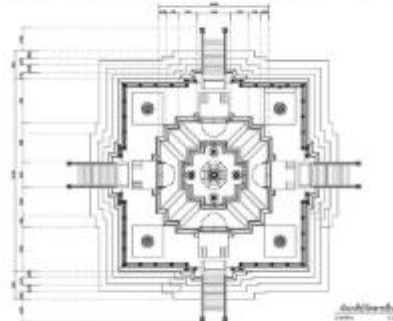
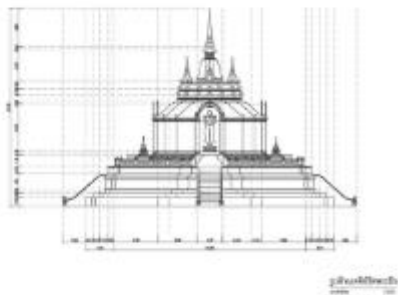
วัดพระยืน

รูปภาพเพิ่มเติม | วัดพระยืน

URL: <https://ancient.in-plaze.com/gallery-watprayuen.html>

หน้าเพจ รูปภาพเพิ่มเติมของวัดพระยืน ส่วนที่ 2

ดูгалอรีทั้งหมด

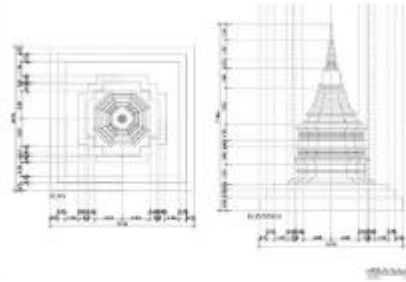
[URL:https://ancient.in-plaze.com/gallery-watprayuen.html](https://ancient.in-plaze.com/gallery-watprayuen.html)

หน้าเพจ รูปภาพเพิ่มเติมของวัดต้นแก้ว

วัดตันแก้ว

รูปภาพเพิ่มเติม | วัดตันแก้ว

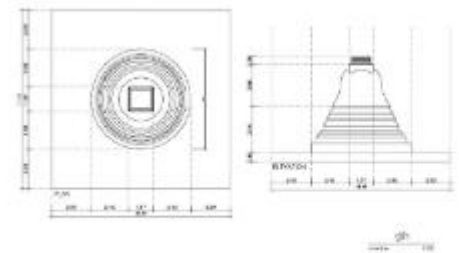
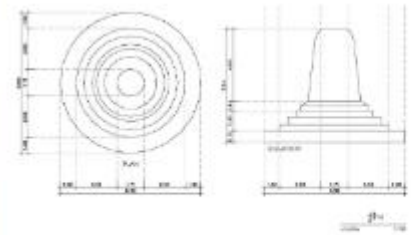
[URL:https://ancient.in-plaze.com/gallery-wattonkaeo.html](https://ancient.in-plaze.com/gallery-wattonkaeo.html)

หน้าเพจ รูปภาพเพิ่มเติมของกู๋ซ้าง กู๋ม๊า

คูช้าง คูม้า

รูปภาพเพิ่มเติม | คูช้าง คูม้า

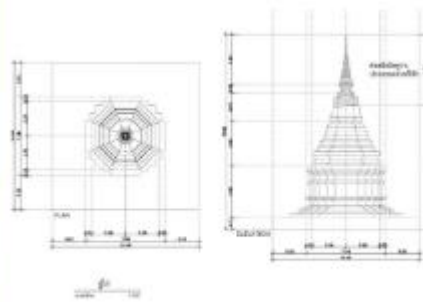
URL:<https://ancient.in-plaze.com/gallery-kuchang-kuma.html>

หน้าเพจ รูปภาพเพิ่มเติมของคูไก่อ่วัดไก่อั่ว

คูไก่อ่วัดโก่แก้ว

รูปภาพเพิ่มเติม | คูไก่อ่วัดโก่แก้ว

URL: <https://ancient.in-plaze.com/gallery-kukai.html>

หน้าเพจ รูปภาพเพิ่มเติมของคูสิงห์ตอง ส่วนที่ 1

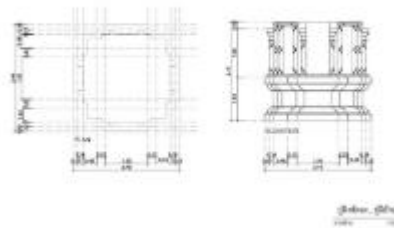
คูสิงห์ตอง

รูปภาพเพิ่มเติม | คูสิงห์ตอง

URL: <https://ancient.in-plaze.com/gallery-kusingtong.html>

หน้าเพจ รูปภาพเพิ่มเติมของคูสิงห์ตอง ส่วนที่ 2

URL:<https://ancient.in-plaze.com/gallery-kusingtong.html>

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. **ตำนานมูลศาสนา**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยมหาดุสิตสงครรเจ้าราชวิทยาลัย, 2544.

คณะกรรมการตรวจสอบและชำระตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่. **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ 700 ปี**. เชียงใหม่: ศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, 2538.

ป่าใหญ่ ระวีณ. **มูลศาสนาส่วนล้านนา**. รายงานการวิจัย. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2538.

ประวิทย์ ตันตลาภูกุล. **ตำนานวัดพระธาตุหริภุญชัย-ลำพูน**. เชียงใหม่: โรงพิมพ์แสงศิลป์, 2542.

ประสริฐ ณ นคร. **โคลงนิราศหริภุญชัย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2516.

ผาสุข อึ้งพรารัฐ, สันชัย กระบวนแสง, พเยาว์ นาคเวก. **การศึกษาร่องรอยอารยธรรมโบราณจากหลักฐานทางโบราณคดีในเขตจังหวัดลำพูน ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19**. กรุงเทพฯ: ภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2536.

พระโคธโรจณี. **เรื่องงามแถวียงศ์ พงศาวดารเมืองหริภุญไชย ทั้งภาษาบาลีและคำแปล**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ศรีปัญญา, 2554.

พระยาประชาภิจักรจักร. **พงศาวดารโยนก**. นนทบุรี: ศรีปัญญา, 2557.

พระรัตนปัญญาเถระ. **ชินกาลมาลีปกรณ์**. กรุงเทพฯ: มีตรนราการพิมพ์, 2510.

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. **หาพระหาเจ้า**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2545.

URL:<https://ancient.in-plaze.com/reference.html>

พระยาประชาภิจักรจักร. **พงศาวดารโยนก**. นนทบุรี: ศรีปัญญา, 2557.

พระรัตนปัญญาเดชะ. **ชินกาลมาลีปกรณ์**. กรุงเทพฯ: มิตชนราการพิมพ์, 2510.

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. **หาพระหาเจ้า**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2545.

เพ็ญสุภา สุกตะ ใจอินทร์. "จอมนางยามเวทีกบเจดีย์สุวรรณโณชัยภูมิ." การเสวนาและทัศนศึกษา โครงการเทศบาลเมือง-พิพิธภัณฑ์สู่ประชาชน ครั้งที่ 1 จัดโดยเทศบาลเมืองลำพูนและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติหริภุญไชย, 2548: 11-29.

เพ็ญสุภา สุกตะ ใจอินทร์. **พระธาตุหริภุญไชย**. เชียงใหม่: สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2553.

วิชัย ตันภิตติกร. **แหล่งโบราณคดีบ้านวังไฮ ลำพูน**. กรุงเทพฯ: กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2532.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. **เมืองลำพูนจากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์**. รายงานการวิจัย, ม.ป.ท.: ม.ป.ท., 2552.

สรวิชาติ อ่องสกุล. **ประวัติศาสตร์ลำพูน**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2553.

สันติ เส็กสุขุม. **ศิลปะภาคเหนือ-หริภุญชัย-ลำพูน**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2538.

สิงคะ วรรณสัย. **ตำนานพระเจ้าหริภุญชัย**. ลำพูน: ม.ป.ท., 2516.

หม่อมเจ้า สุภัทรดิศ ดิศกุล. **เที่ยวเมืองลำพูน**. พระนคร: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2511.

URL:<https://ancient.in-plaze.com/reference.html>

รายการอ้างอิง

กรมการท่องเที่ยว. "Thailand Scan Me- วัดพระธาตุหริภุญชัย วรมหาวิหาร." กรมการท่องเที่ยว, <http://thailandscanme.com/lpn001--Wat-Phrathat-Hariphunchai-Woramahawihan/th>.

กรมศิลปากร. **จอมเจดีย์**. กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2543.

———. **ตำนานมรดกศาสนา**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544.

———. **ประชุมตำนานพระธาตุ ภาคที่ ๑**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2485.

กองเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและกีฬา กรมการท่องเที่ยว. "สถานการณ์ท่องเที่ยวในประเทศไทย รายจังหวัด ปี 2562." https://www.mots.go.th/more_news_new.php?cid=525.

เกรียงไกร เกิดศิริ. "โคลงนิราศหริภุญชัยในฐานะหลักฐานทางประวัติศาสตร์โบราณคดีของเมืองเชียงใหม่และลำพูน." **ทรรศนะอุษาคเนย์**. กรุงเทพฯ: อุษาคเนย์, 2553.

คณะกรรมการตรวจสอบและชำระตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่. **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ ๗๐๐ ปี**. เชียงใหม่: โรงพิมพ์มิ่งเมือง เชียงใหม่, 2538.

จิราวรรณ กาวิละ. "ทางเลือกของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม; กรณีศึกษาหมู่บ้านวัวลาย อำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่." สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมกรมการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544.

เดวิด เค. วัลยา อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่**. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์, 2543.

ทวีศักดิ์ เกียรติวีระศักดิ์. "การศึกษาผังเมืองโบราณล้านนา : เวียงกุมกาม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่." **มหาวิทยาลัยศิลปากร**, 2548.

เทิม มีเต็ม. "คำจารึกที่แผ่นทองจังโก พระพุทธรูปคอรชังพระธาตุหริภุญไชย." งานเกี่ยวกับจารึก. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2525.

ชนดล สุวรรณนิภะ. "แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กรณีศึกษา วัดไร่จิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม." **มหาวิทยาลัยศิลปากร**, 2556.

ชนธร์ กิตติกานต์. **มหาธาตุ**. กรุงเทพฯ: มติชน, 2557.

เชียรชาย อักษรดิษฐ์. **ตำนานพระเจ้าเลียบโลก การศึกษาพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรมล้านนา ภูมิ**

นาม **ตำนาน** **ผู้คน**. เชียงใหม่: บริษัท ชารปัญญา จำกัด, 2552.

บำเพ็ญ ะวิน. **มรดกศาสนาอันวนล้านนา: รายงานการวิจัย**. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2538.

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. **การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน**. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542.

- ประวิทย์ ตันตลานุกุล. ตำนานวัดพระธาตุหริภุญชัย-ลำพูน. เชียงใหม่: โรงพิมพ์แสงศิลป์, 2542.
- ประเสริฐ ณ นคร. โคลงนิราศหริภุญชัย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์, 2516.
- . โคลงนิราศหริภุญชัย. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา, 2547.
- ผาสุข อินทราวุธ, สันชัย กระบวนแสง, และเพียว นาคเวก. การศึกษาร่องรอยอารยธรรมโบราณจากหลักฐานทางโบราณคดีในเขตจังหวัดลำพูน ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19. กรุงเทพฯ: ภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2536.
- พงษ์ภานุ เสวตรนทร์. "นโยบายการท่องเที่ยว Supply Side ปี2561." In *เอกสารประกอบการประชุมเรื่อง นโยบายการท่องเที่ยวปี 2561 จัดโดยกรมการท่องเที่ยว ณ โรงแรม the twin towers hotel. the twin towers hotel: กรมการท่องเที่ยว 2561.*
- พระพุทธรูปงามและพระพุทธรูปงามเจ้า. ตำนานมูลศาสนา. นนทบุรี: สำนักพิมพ์ศรีปัญญา, 2557.
- พระโพธิ์รังสี. คำแปลจามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองหริภุญไชย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิมพ์นิเทศ, 2515.
- . คำแปลจามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองหริภุญไชย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิมพ์นิเทศ, 2515.
- . เรื่องจามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองหริภุญไชย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศรีปัญญา, 2554.
- พระยาประชาภิจักรจักร. พงศาวดารโยนก. นนทบุรี: ศรีปัญญา, 2557.
- พระรัตนปัญญาเถระ. ชินกาลมาลีปกรณ์. กรุงเทพมหานคร: มิตรนราการพิมพ์, 2510.
- พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. หาพระเจ้า. กรุงเทพฯ: มติชน, 2545.
- เพ็ญสุภา สุขตะ ใจอินทร์. พระธาตุหริภุญไชย. เชียงใหม่: สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2553.
- เมธี เมธาสิทธิ สุขสำเร็จ. "พัฒนาการเวียงกุมกามจากหลักฐานทางโบราณคดี." มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2552.
- รัตนาพร เศรษฐกุล. ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจวัฒนธรรมแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ซิลค์เวอร์ม, 2552.
- ลำจุล ฮวบเจริญ. พระอารามหลวงแห่งราชอาณาจักรสยาม. กรุงเทพฯ: ดวงกมลพับลิชชิ่ง, 2555.
- วิชัย ตันกิตติกร. แหล่งโบราณคดีบ้านวังไธ ลำพูน. กรุงเทพฯ: กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2532.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. "เจดีย์ในประเทศไทย: แนวคิด คติการสร้าง พัฒนาการทางรูปแบบ และการวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์." (กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2558).
- . ศิลปะล้านนา. กรุงเทพฯ: มติชน, 2556.

———. "เมืองลำพูนจากหลักฐานโบราณคดี ศิลปะและเอกสารทางประวัติศาสตร์." (กรุงเทพมหานคร:2552).

ศุทธิณี ทองสอาด. "การศึกษาร่องรอยทางน้ำเก่าของแม่น้ำปิงในบริเวณที่ราบเชิงใหม่-ลำพูน." มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2531.

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). "ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย:จารึกหริภุญชรบุรี.", <https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/detail/2074>.

———. "จารึกพระเจ้าสวาวริสิทธิ ๒ (วัดกู่กุด).

<https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/detail/546>.

———. "ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย: จารึกเจ้ามหาเทวีสร้างพระพุทธรูป."

<https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/detail/2027>.

สร้อยศรี อ่องสกุล. ชุมชนโบราณในแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด(มหาชน), 2543.

———. ประวัติศาสตร์ล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2553.

สันติ เล็กสุขุม. ความสัมพันธ์จีน-ไทย โยงใยในลวดลายประดับ. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2550.

———. ศิลปะภาคเหนือ:หริภุญชัย-ล้านนา. กรุงเทพฯ: ฟิสิกส์เซ็นเตอร์, 2555.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. "แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ระยะที่หนึ่ง (พ.ศ. 2504-2506)." กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2510.

———. "ภาวะเศรษฐกิจไทยรายไตรมาสและแนวโน้มเศรษฐกิจไทย."

https://www.nesdc.go.th/more_news.php?cid=746.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. พระเจ้าอยู่หัวกับวัดไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2550.

สำนักพระราชวัง. กำหนดการเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรจังหวัดต่างๆภาคเหนือ วันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๑ ถึงวันที่ ๑๗ มีนาคม ๒๕๐๑. กรุงเทพฯ: สำนักพระราชวัง, 2501.

———. เสด็จเยี่ยมราษฎร พ.ศ. ๒๕๐๑ ภาคเหนือ. กรุงเทพฯ: สำนักพระราชวัง, 2532.

สำนักราชเลขาธิการ. ประมวลพระราชกรณียกิจพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พุทธศักราช

๒๔๘๕-๒๕๑๐. 6 vols. Vol. 1. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ใน

คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติเนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา

๘๐ พรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๕๐, 2552.

สิงฆะ วรรณสัย. **ตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย**. ลำพูน: ม.ป.ท., 2516.

สิทธิพร เนตรนิยม. **พระธาตุ : กุสลักษณ์ในพุทธศาสนา หมุดหมายทางภูมิศาสตร์ในอุดมคติถึง
เครือข่ายชุมชนล้านนาในแอ่งที่ราบเชียงใหม่-ลำพูน**. เชียงใหม่: บริษัท ธารปัญญา จำกัด, 2552.

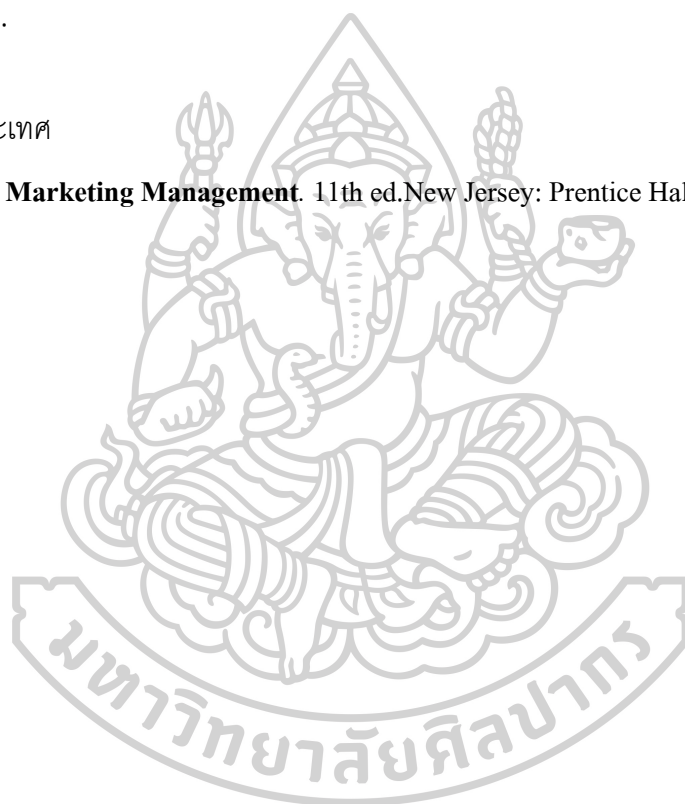
สุจิตต์ วงษ์เทศ. **ชื่อบ้านนามเมือง จังหวัดเชียงใหม่มาจากไหน?** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุม
สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, 2554.

สุรพล ดำริห์กุล. **ประวัติศาสตร์และศิลปะหริภุญไชย**. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์, 2547.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และเดวิด เค. ้วยอาจ. **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
ตรีศวิน, 2543.

ภาษาต่างประเทศ

Philip Kotler. **Marketing Management**. 11th ed. New Jersey: Prentice Hall, 2003.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	ชวลิต ดวงทวี
วัน เดือน ปี เกิด	19 พฤศจิกายน 2527
สถานที่เกิด	เชียงใหม่
วุฒิการศึกษา	มหาวิทยาลัยศิลปากร
ที่อยู่ปัจจุบัน	68 ซอยเอื้องเงิน ถนนเมืองสาทร ตำบลหนองหอย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

